

HERVÉ BAZIN

vipera
sugrumată
moartea
căluțului

HERVÉ BAZIN

VIPERA SUGRUMATĂ

•

MOARTEA CĂLUȚULUI

Coperta de N. Zamfir

HERVÉ BAZIN

VIPÈRE AU POING,

Editions Bernard Grasset, Paris, 1948

LA MORT DU PETIT CHEVAL,

Editions Bernard Grasset, Paris, 1950

HERVÉ BAZIN

**vipera
sugrumată
moartea
căluțului**

În românește de IULIA SOARE

Prefață de VAL PANAITESCU

București — 1964

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Hervé Bazin și noul realism francez

O hartă limpede a romanului francez postbelic n-a fost încă realizată. Peisajul este deocamdată în plină devenire, noi erupții sînt posibile. Eventualele stratificări temporare rămîn pîndite de tot felul de seisme, atîta vreme cît scriitorii sînt încă în plină activitate, mai ales că Franța pare, cu deosebire, o patrie a surprizelor, în ciuda puternicelor ei tradiții clasice, un fel de caleidoscop în care tendințele literare joacă — cel puțin cînd le privim de aproape — de la o zi la alta. Întors dintr-o călătorie la Paris, Tudor Arghezi relatează cu umor răspunsul unui conlocutor, probabil avizat, care declara că țara sa numără patru mii de scriitori... în plus. Era o glumă, dar cu un bun sîmbure de adevăr. Mai mult ca oricînd, intelectualitatea franceză a dat după cel de al doilea război mondial, în strînsă legătură cu eferescența socială și politică ce i-a urmat, un procent surprinzător de „oameni de litere“, majoritatea fiind concomitent esești, publiciști, poeți și romancieri. Poate că scriitorii de prisos nu sînt chiar atît de mulți ; fapt e că unii istorici literari, care au încercat să-și facă drum prin această pădure tînră, s-au văzut siliți să păstreze totuși cîteva sute de nume, peste care li s-a părut că nu se poate trece... După 4—5 decenii, locul se va lărgi cu siguranță, în chip uimitor, multe false coline sau chiar conuri vulcanice azi fumegînde vor fi date uitării, pierzîndu-se în vasta cîmpie a literelor, asemenea unor riduri fără nici o semnificație. Dintre cele cîteva sute de romane cu care editurile franceze inundă piața în fiecare toamnă, în preajma decernării premiilor literare, nici măcar toate cele distinse de juriu nu le aduc autorilor altceva decît gloriole de sezon.

Există totuși cîteva tendințe principale ce se pot distinge în această producție extrem de inegală. Dacă ignorăm, cum e și normal, romanul ca produs de industrie, ieftin și foarte ieftin, și ne oprim numai la cărțile care vor, sau care măcar pretind că vor să spună ceva, acelea în care

se simte adică o preocupare oarecare de artă, aria „uriașă“ a romanului actual se restrânge ca prin farmec — am zice — pînă la a suta parte. În ceea ce ne rămîne, descoperim, cum era și de așteptat, o continuare a filonului realist — diversificat acum în sensuri multiple — o literatură de orientare existențialistă, apoi așa numitul „roman nou“, în fine, o direcție extremistă, iraționalistă, procedînd uneori din surse comune cu ale ultimelor două... Cu aceasta am obținut, firește, numai o schiță portativă, de strictă orientare practică, și nicidecum o clasificare cu intenția de ultim cuvînt.

Comentatorii romanului francez actual par să fie de acord într-o chestiune importantă : deși etapele parcurse sînt egale, producția romanescă de după al doilea război mondial nu echilibrează încă în greutate pe aceea de după primul război. În ciuda existenței unor talente indiscutabile, nu s-au impus deocamdată atenției *generale* piscurile, un nou Martin Du Gard, un nou Mauriac etc.¹ Lipsesc, cum se spune, „romancierii puri“, aceia care să-și dedice toate forțele creatoare de la început și exclusiv romanului. Întîlnim urmași destui ai realismului critic și ai naturalismului, în formule personale ca acelea ale lui Paul Vialar, Henri Troyat, Maurice Druon sau Roger Peyrefitte, dar a căror eficiență pălește, dintr-un motiv sau altul, în fața înaintașilor. Aragon, Elsa Triolet, Pierre Daix și alți militanți sociali și cseiști caută să impună realismul socialist în romanul francez și au și obținut de pe acum cîteva succese de răsunet.

Pe tradiția realist-critică, s-a mai altoit recent un „realism nou“, cum îl numește Boisdeffre, în cadrul căruia s-ar putea grupa scriitorii cu preocupări și atitudini divergente, ca Hervé Bazin, Michel de Saint-Pierre și alții, apropiați însă prin aceea că subiectivismul lor scaldă din plin tablourile sociale realiste pe care le zugrăvesc. E drept că atributul „nou“ s-a uzat complet în ultima vreme și poate însemna orice, fiind aplicat, la întîmplare, ori de cîte ori fenomenul întîlnit nu poate fi integral atașat unei tradiții. Mai grav e că același lucru se petrece și cu „realismul“ pe care și-l revendică, de pildă, și scriitorii reuniți, în ultimul deceniu, mai frecvent, sub titulatura de „noul roman“, „noul val“ — dar și „noul realism“. Spre deosebire de Sartre, Camus sau Simone de Beauvoir, care cel puțin caută un sens existenței umane — aflîndu-l, pînă la urmă, în mod regretabil, într-un tragism declarat „funciar“ — „noii realiști“, Robbe-Grillet, Michel Butor (reprezentantul cel mai interesant al „școlii“), ori, într-o altă direcție, Nathalie Sarraute se opresc la o fază primară a realismului, fetișizînd obiectele lumii exterioare și tinzînd să elimine din literatură personalitatea umană,

¹ Cf. de ex. Pierre de Boisdeffre, *Une histoire vivante de la littérature d'aujourd'hui*, Paris, 1962, pp. 460—461 și H. Cleuard, *Histoire de la littérature française du symbolisme à nos jours*, vol. II, Paris, 1962, p. 645.

înstrăinată și copleșită de aceste „obiecte”¹. În fine, un Samuel Beckett sau — la limită — Maurice Blanchot, ducînd pînă la exces unele sensuri iraționaliste din romanele lui Kafka și Joyce, coboară umanitatea și mai jos, tratînd-o ca pe un fenomen larvar și dezgustător, complet absurd. Promotorii „noului roman” și cu atît mai mult romancierii abrutizării și absurdului nu mai concep omul ca personaj social, nu se mai interesează de felul său propriu de a reflecta lumea, se dispensează de orice logică a narațiunii, anihilează necesitatea succesiunii temporale și cauzale a faptelor, afișează, într-o măsură sau alta, „antiromanul”.

Cititorii francezi însă (cu excepția unor snobi care par că se roagă să fie înșelați) refuză să-i înțeleagă pe cei mai mulți dintre acești „avangardiști ai formelor noi” și se întorc de preferință spre literatura cu adevărat realistă. În această zonă, unul din fenomenele cele mai comentate, la jumătatea veacului, a fost intrarea în literatură, „ca o bombă”, a lui Hervé Bazin, o dată cu romanul *Vipera sugrumată* (*Vipère au poing*), apărut în 1948. S-a crezut pentru moment că în spatele „scandalului” lansat de editorul Grasset, se ascunde un ambițios care, nemaigăsind altă rețetă pentru a se face cunoscut, a ales-o pe aceea a hulirii publice a propriei mame (întrucît opera surprindea întîi de toate prin neobișnuitul ei patos autobiografic). După cincisprezece ani, autorul continuă să se mențină în primul plan al literelor franceze și vena sa de romancier pulsează la fel de puternic. Poate că maniera stilistică excesivă din prima fază nu mai este aceeași; restul afirmă însă un scriitor „virulent”, în plină vigoare, cu perspective de veritabil „maestru”, cum l-a și proclamat, cu căldură, Emile Henriot.

Și *Bonjour Tristesse* a făcut senzație în 1954: Françoise Sagan avea numai optsprezece ani cînd l-a publicat, și asemenea evenimente nu se repetă zilnic — cu tot elanul actual al literaturii feminine în Franța. Autobiografia joacă un rol hotărîtor în scrisul amîndurora. Un gust amărui de cunoaștere pretimpurie a dedesubturilor descurajante ale vieții rămîne de pe urma operelor de debut ale lui Bazin și Sagan. Dar drumurile lor se despart de îndată. Arborînd luciditatea plictisită și emina-mente tristă — formă proprie de existențialism — Françoise Sagan își caută scăparea (care nu mai vine) în labirintul plăcerilor. Ori, în locul acestui „nu” efectiv spus vieții angajate, Hervé Bazin, dotat cu o precocitate și o luciditate tot atît de crude ca și Sagan, desparte lumea cu totul altfel: nu Eu și „Infernul” (adică toți ceilalți) — ci Eu, care trebuie să aleg între Infern (adică toți cei ce seamănă cu familiile Rezeau și Pluvignec) și Cei alți (adică Viitorul) — și mă hotărăsc liber pentru a doua alternativă.

¹ Cf. Edouard Lop și André Sauvage, *Essai sur le nouveau roman*, în *La Nouvelle Critique*, nr. 124, 125, 127/1961.

Cele două atitudini fundamentale adoptate de Bazin și Sagan au avut o serie de urmări firești asupra dezvoltării lor ulterioare. Pe cînd la Sagan orchestrația motivului unic al tristeții cărnii a început să se resimtă de la o vreme de o certă oboseală, la Bazin, care s-a decis să scuture „coloanele templului“ și să se arunce — fie și de unul singur — împotriva curentului, lupta a devenit pasionantă, elemente cu adevărat noi îi oxigenează continuu opera, procesul de maturizare a gândirii, ca și un anumit progres al „obiectivizării“ narațiunii sînt în curs, totul îl atestă pe adevăratul romancier.

Hervé Bazin a intrat în scenă ca un „spărgător de geamuri“, cum se spune în Franța, un copil teribil și un „dur“. Trăsăturile lui temperamentale s-au transmis printr-o ereditate implacabilă celor mai multe dintre personajele pe care le agreează, și ceea ce spune, de pildă, Céline Colu, din *Gaz pe foc (L'huile sur le feu, 1954)*, despre sine, e adevărat, în afara oricărei îndoieli, și despre scriitor : „Grozav îmi place ca stările tulburi să se termine cît mai repede, chiar dacă trebuie să se termine ca farfuriile : în țandări“. (Pag. 95.) După cum rezultă dintr-o parte a operei lui și după cîte a destăinuit singur într-un interviu pe care i l-a acordat publicistei Christine Garnier¹ — Hervé Bazin este ceea ce l-au făcut înseși condițiile de viață. Din conștiința profundă a rolului hotărîtor pe care-l joacă asupra individului familia și societatea, conștiință pe care i-a impus-o propria-i experiență, au izvorît, de altminteri, toate povestirile sale. De aceea, în afara unor date foarte sumare, biografia lui Bazin trebuie citită în, sau printre rîndurile romanelor lui. Știm numai că s-a născut în aprilie 1911 (și aceasta printr-o indiscreție a lui Boisdéffre, pentru că alte surse îl întineresc obișnuit cu șase ani) și că este descendentul unei familii burgheze cu tradiții vechi din vestul angevin al Franței, familie de „plumitivi“, cum îi numește Hervé pe înaintașii săi scriitori, ilustrată mai cu seamă la începutul secolului nostru, prin fratele bunicului său, romancierul și academicianul René Bazin. „Tatăl meu, magistrat, voia să mă pregătesc pentru Saint-Cyr (școala specială militară), destăinuie Hervé. Am preferat s-o șterg la Paris și să caut să obțin o licență în litere. Aici, am cam tras mîța de coadă. Căsătorit foarte tînăr, și fără încuviințarea familiei mele, cu o fată pe care am întîlnit-o într-o uzină, am făcut mai toate meseriile : agent comercial, funcționar de bancă, servitor într-o casă mobilată, negustor ambulant... Primul text l-am publicat într-un ziar studentesc, *L'Alliance*. Taică-meu mi-a scris imediat : «Îți cer să încetezi de îndată cu mîzgălelile tale de licean». Diverse reviste de avangardă mi-au publicat ceva proză, sub diverse pseudonime — iar un editor confidențial, două culegeri proaste de poeme. Fiasco ! M-am hotărît să aștept — și am așteptat : cincispre-

¹ Cf. *L'homme et son personnage*, Paris, 1955.

zece ani. Asta-i tot !“¹ Finalul acesta tranșant, specific lui Bazin, căruia nu-i place să vorbească despre sine decât în romane, dă puțin de bănuț. Într-adevăr, Boisdeffre afirmă că înainte de a publica *Vipera sugrumată*, Hervé a redactat alte trei romane, sortite să rămână însă pentru totdeauna în manuscris.

Răspunzătoare pentru cursul tulbure al tinereții lui Bazin, pentru traiul său parizian din cele mai felurite expediente (a fost și ziarist, dar și „recuperator de gunoarie menajere“), rămîne familia sa. Acuzația pătimașă din *Vipera sugrumată* este reluată în declarațiile, relativ liniștite, către Garnier, în care Bazin îi explică pentru ce a trebuit să devină un „marxist din exigență morală“ : „Aparțin unei familii care este, înainte de toate, confesională : slujbe religioase, rugăciuni în comun, imagini cuvioase imprimate cu grijă în amintirea morților, lecturi controlate, conversații edificatoare și posturi și posturi negre și toată vînzoleala... Bunicul meu, din comitetul legitimist, aparținea unei congregații laice, «ordinului al III-lea». Tata n-avea decât un frate, care era preot, dar avea șase surori, dintre care trei călugărițe. De altfel, fete cumsecade. Dar ceilalți... Copil fiind, îi vedeam pe ai mei, încă jilavi de agheasmă, zvîntîndu-se la para discuțiilor despre parale. Ca să nu mai vorbesc de poveștile de alcov... Pe scurt, oameni nedemni, idei nedemne. De la falimentul moralei lor, la acela al moralei burgheze, nu era decât un pas.“ (Pag. 2.)

Împins de nemărginita ipocrizie a familiei „drept credincioase“, împins și de tratamentul inuman la care ea l-a supus (nu toate detaliile din *Vipera sugrumată* și din *Moartea călușului* — *La mort du petit cheval*, 1950, sînt purul adevăr, dar departe ca totul să fie „fantezie“), Hervé a făcut acest „pas“ al generalizării și a tras cu asprime consecințele care se impuneau, procedînd la denunțarea falsității și a lăcomiei pe care le învelește „respectabilitatea“ burgheză. Bazin revoltatul și-a întemeiat apoi o familie independentă, o mică „republică“ a inimii lui, și după amara porție de vagabondaj, a simțit nevoia să ancoreze în liniștea unei case. Astăzi încă, el are totuși o strîngere de inimă la ideea că e „proprietarul“ unui refugiu — undeva în împrejurimile Parisului, ca și Daniel Astin din *În numele fiului* (*Au nom du fils*, 1960) : „am impresia că sînt puțin vinovat, atunci cînd posed“². Ceea ce nu e o simplă poză, după cum nu este nici ateismul său. Adversarii de idei au încercat să-i interpreteze ținuta ca pe un fel de „demonism modern“, dînd a înțelege că e capabil să distrugă totul delaolaltă, numai fiindcă este un „iconoclast“ înnăscut. Scriitorul s-a înscris în fals, deși nu mai era cazul să intervină : o lectură cît de cît atentă ne convinge că fondul operei sale e profund umanitar, că sub pamfletarul sarcastic, sub repor-

¹ Cf. Christine Garnier, op. cit., pp. 9—10.

² Ibidem, pag. 14.

terul necruțător, se ascunde în realitate un sentimental. La început i-a fost rușine s-o recunoască ; în ultimul roman, *În numele fiului*, el trece însă curajos la dezvăluirea misterului : îi iubește cu pasiune pe copii și pe adolescenți și nu le dorește decât ceea ce însuși n-a cunoscut : o copilărie și o tinerețe adevărate.

Sinceritatea, proclamată crez poetic personal, în finalul volumului de versuri *Toane (Humeurs, 1953)*, unde „cel cu inima în palmă“ refuză grandilocvența, această sinceritate a operat un timp numai pe o singură coardă, aceea a urii. Treptat, și tot mai puțin discret, a început să vibreze și coarda complementară, și astfel în fața noastră a apărut întreg omul Hervé Bazin. Tranziția n-are în ea însăși nimic surprinzător, dacă luăm aminte la experiența de viață a romancierului. De la lumea strîmtă și sufocantă a conacului Belle Angerie, care nu putea chema decât ura unui suflet dornic de libertate, scriitorul evadat la Paris i-a întâlnit pe „ceilalți“, pe care-i căutase zadarnic în închisoarea familială, pe acei care merită nu numai milă sau stimă, ci și dragoste, și care sînt capabili, la rîndul lor, s-o restituie cu adevărat. Ori, Hervé Bazin care a cunoscut direct și de alături pe proscrisii vieții, pe cei ce chinuiesc „liberi“ pentru o pîine, pe acei ce visează la o „combinație“, ca și pe cei internați în penitenciare sau aziluri, a simțit că pe toți, ca și pe dînsul, îi roade, pe lîngă nevoia de dreptate, foamea de dragoste, de înțelegere și căldură umană. În *Moartea călușului* îi putem urmări toate meandrele apropierii de muncitori, din momentul cînd tînrul student, indignat de prea lungă durată a tinereții ce-l constrînge să rămînă dependent de alții, ia hotărîrea croică a autonomiei și se angajează ziler la nisipăriile de pe Loara, petrecînd un crăciun de copil al nimănui (pe care nu-l relatează însă lacrimogen), și pînă ce lanșul neîntrerupt al privațiunilor îi prilejuiește o scutire „pe merit“ de serviciul militar... Și dacă detaliile vieții de student sau de șomer-licențiat se cam repetă în proza realistă franceză, de un veac și jumătate încoace, vina nu este, în nici un caz, a lui Hervé Bazin. Paginile sale smulg unei anumite boeme ultimele zorzoane romantice, agățate cîndva de Murger. Iar după ce-și confruntă propria mizerie cu aceea atroce a adevăratelor victime (o bătrînă sărmană, un orb, un copil al canalurilor care mestecă din ochi ceea ce vede în vitrinele băcăniilor etc.), Brasse-Bouillon, eroul lui Bazin, conchide într-un fel care-l onorează : „Ce mai prețuiesc oare aci plînsurile și revolta unui Brasse-Bouillon, băiat care n-a fost iubit, dar n-a fost martir, care a figurat totuși în carnetul roz al ziarului *Petit Courrier*, care a fost totuși găzduit, hrănit, instruit, pregătit pentru revanșele lui, cruțat de murdărie ? Pot să-mi închid fereastra. *Mă simt mai puțin interesant.*“ (*La mort du petit cheval*, pp. 104—105.) Bolnav și îngrijit de „poliandra“ Paule, în preajma căreia Brasse-Bouillon încearcă un sentiment necunoscut încă, acela al recunoștinței, eroul își analizează lucid resorturile noului

său fel de a gândi și, ca și în diverse alte împrejurări, ele sînt aceleași pentru Bazin : „Cunosc simpatiile politice ale Paulei : sînt și ale mele, deși mie mi-au fost dictate mai întîi de grija de a face cor cu dușmanii dușmanilor mei (care-mi sînt cu mult mai drazi decît prietenii prietenilor mei). O înțeleg cu atît mai bine, cu cît de lăuntric un timp încoace *mobilurile* mele personale fac ioc unor *motive* mai generale și cu cît nevoile mele dau, în sfîrșit, o bază solidă convingerilor mele.“ (Pag. 140.) Astăzi Bazin — Brasse-Bouillon a răzbit, în sfîrșit, în lupta cu viața : lipsurile nu-l mai pîndesc. Să fie oare acesta și prilejul unei despărțiri treptate de cei cu care se solidarizase pe cînd trăia lîngă ei ? Pare greu de crezut, pentru că Hervé Bazin este tipul scriitorului care se poate eventual domoli, într-o măsură, dar care în nici un caz *nu uită*. Romanele pe care le-a publicat reprezintă o încercare de eliberare a autorului de un șir întreg de amintiri, mai mult sau mai puțin dureroase, de la *Vipera sugrumată* și pînă la *În numele fiului*. Narațiunea-eliberare nu înseamnă o simplă etapă în creația lui Bazin și nici a altor realiști critici „noi“, cărora verva și patosul subiectiv le dau nota distinctă. Sîntem în fața unui resort intim, care reacționează cu atît mai energic, cu cît e mai stimulat de felurite presiuni externe. Sinceritatea de martori oculari a acestor scriitori nu îngăduie să li se închidă vreodată gura. Între Hervé Bazin și eroii săi distanța e minimă, experiențele lor sînt în primul rînd ale sale, oricît de mult ar ține să ne convingă de contrariu. Pînă și în romanul *Scoală-te și umblă* (*Lève-toi et marche*, 1952), a cărui problematică pare cu totul străină de existența însăși a lui Bazin — Constance Orglaise și moș Roquault apar în chip flagrant ca niște alter-ego ai autorului, existențele lor se consumă aidoma unor existențe-eseu ale aceluiași : atitudinile, limbajul etc. aparțin lui Hervé-Constance și Hervé-Roquault. E adevărat că Bazin nu trebuie să fie pur și simplu identificat cu Brasse-Bouillon, și probabil că — așa cum declară — azi ar concepe în alt chip *Vipera sugrumată* („...dacă ar trebui să scriu astăzi *Vipera sugrumată*, n-aș mai proceda, desigur, în același fel. În loc să mă vîr în pielea băiatului de cincisprezece ani, căruia îi lipsește încă distanța față de fapte... aș folosi «persoana a treia», care îi îngăduie autorului să intervină în dezbatere...”¹). Boisdeffre privește drumul parcurs pînă astăzi de Bazin ca pe o continuă desprindere de autobiografie și are, în general, dreptate ; nimeni nu crede însă că e cazul să ne așteptăm ca procesul de obiectivizare a narațiunii să ajungă vreodată în operele lui Bazin, Michel de Saint-Pierre sau Georges Arnaud la formula balzaciană : freamătul lor interior, pasiunea modernă pentru reportajul trăit nemijlocit îi vor ține în continuare, într-un fel sau altul, prezenți printre personajele lor — ceea ce nu înseamnă, în mod necesar, o frustrare a realismului însuși, adică abandonarea *sensurilor* obiective ale realității.

¹ Cf. Christine Garnier, op. cit., pag. 11.

Criticul R. M. Albérès aprecia tendințele realismului „nou” ca pe un răspuns oportun dat publicului larg, sătul după război de probleme mari, de „condiția umană” și dornic de o viață „civilă”, amator de „cazuri autentice” — ceea ce a dus la transformarea realismului din obiectiv în „pasionat, subiectiv, personal” și la întemeierea lui pe verva cu care este relatată „anecdota izbitoare”. („Oare nu tocmai această eliberare a vervei a făcut, într-adevăr, din Hervé Bazin un precursor și aproape un șef de școală?”¹) Albérès trece însă prea ușor peste faptul că acest gen de literatură corespunde totodată unei nevoi ardente de confesiune a creatorilor înșiși, că cele mai multe dintre paginile lor au un caracter puternic acuzator la adresa edificiului burghez în ansamblu, devenit atât de intolerabil pentru ei, încât literalmente *nu mai pot să tacă* (indiferent dacă-și demască, în același timp, și păcatele lor personale). Condițiile războiului, ocupației, rezistenței, lagărelor, eliberării etc. nu le-au mai cerut prozatorilor o „transpunere”, o intrare balzaciană în vestmintele altora: majoritatea au purtat personal haine de „eroi”, și ca o consecință firească ne vorbesc acum, *ca atare*, direct și fără ocolișuri, din cărțile lor. Am putea denunța acest gen de subiectivism, numai dacă el ar sufoca operele în cauză, dacă eroul-povestitor și-ar rămîne suficient lui însuși, dacă presupusul „egotist” s-ar dezinteresa de restul lumii. Dar dacă experiențele particulare, sesizante, ale scriitorilor înșiși, sau cunoscute de ei foarte de aproape, sînt aduse oarecum în preajma focarului incandescent al oglinzii, aceasta nu anulează restul decorului, chiar cînd îi exagerează trăsăturile, reflectate potrivit unei convexități sau alteia.

Vipera sugrumată și *Moartea căluțului* sînt părțile complementare ale unui roman autobiografic — un valoros document uman. Spre deosebire de alte confesiuni, aceasta interesează în același timp un caz și o întreagă categorie socială contemporană. Fără o meditație asupra contextului, în care se înscrie și care condiționează cu strictețe „cazul”, lectura celor două romane nu dă decît un înțeles fragmentar. *Facit indignatio versum*, spunea Juvenal; iată că indignarea face și romane. Legat prin naștere de burghezie, Hervé Bazin a încercat să se smulgă din plasa ei, în urma unei experiențe tragice, și s-a năpustit, cu toate puterile, afară — fără să știe încă prea bine, de la început, ce reprezenta acest „afară”. Copilului Jean, poreclit Brasse-Bouillon, nu i s-a cerut asentimentul, cum spune singur, la acea „nenorocire” care a fost nașterea lui în sînul familiei Rezeau. În locul dragostei și căldurii la care ar fi avut dreptul, s-a trezit față în față cu un fel de monstru: propria sa mamă. Mobilurile comportării ei cu totul împotriva firii au rămas multă

¹ Cf. R. M. Albérès, *Histoire du roman moderne*, Paris, 1962, pag. 289.

vreme de neînțeles pentru Jean, și reacția sa — de legitimă apărare — a fost răspunsul obișnuit al talionului : ură contra ură. Ca să pătrundă și temeiurile acestei uri, au trebuit să treacă mulți ani, a trebuit să apară în viața lui Jean o femeie care să reabiliteze în ochii săi speța însăși — în fine, a trebuit să survină descoperirea întâmplătoare a unui adevăr meschin : „vipera“ nu era altceva decât o femeie rea, care-și înșelase cândva soțul și încerca să-și protejeze (cu mijloace de mamă denaturată și isterică) un fiu conceput în afara căsniciei, năpăstuindu-i pe ceilalți doi, legitimi. Sintem departe de ceea ce se cheamă un fapt tipic ; dar tocmai excepția reușește aici să arunce o lumină adevărată asupra unei anumite vieți de familie — altminteri prezentată în roz de alții mai dispuși să dea uitării numeroase aspecte jenante. În cazul lui Brasse-Bouillon, ura nefirească pe care i-a sădit-o propria-i mamă l-a scutit de recunoștința filială, care de obicei, cît din pioasă datorie, cît din dragoste sinceră, iartă părinților pînă și cele mai grave slăbiciuni. Ura l-a făcut impermeabil la solicitările mentalității propriiei clase și i-a deschis ochii. Totul n-a fost însă afit de simplu, și micul Hercule modern a îndurat destule pînă ce a izbutit să răpună șarpele cu una dintre cele mai ucigătoare arme : disprețul superior la care-i dădea dreptul propria fericire familială, întemeiată absolut independent și împotriva voinței „viperei“, care-l menise nenorocului.

Drama „particulară“ a lui Brasse-Bouillon se joacă între două personaje distincte — și nu doar în forul interior al copilului sau adolescentului. În fața sa, Folcoche (poreclă teribilă, rezultată a lui *folle* + *cochonne*) reprezintă numai tentaculul care-l chinuie direct, dar care presupune tot restul unei caracatițe uriașe, înfiorătoare, lucru de care Brasse-Bouillon își dă seama pe măsură ce crește. Depozițiile lui redeschid astfel procesul familiei burgheze în toată amploarea.

Mai întîi, cadrul. Pentru Bazin, decorul exercită o influență însemnată asupra psihologiei oamenilor și el nu admite că s-ar putea detașa cumva mentalitatea Rezeau de peisajul Craonnais, de acel colț îngevin din așa-numitul Bocage vestic, o regiune mlăștinoasă, întretăiată de șanțuri și garduri de mărarini, cu drumuri noroioase, împiedicate la tot pasul de bariere purtînd marca proprietarului, „paradis terestru pentru becațe, iepuri și cucuvele“, „probabil cea mai înapoiată regiune din Franța“. Cucuveaua și bufnița, care simbolizează uneori la Bazin și înțelepciunea stingheră a indivizilor suferind de agorafobie (cazul unor personaje feminine, ca Isabelle Duplon și Constance Orglaise), dar care simte totuși o nevoie irezistibilă de a se apropia de lume — are aci sensul *spaimei de lumină*, cu toate semnificațiile pe care le comportă. Legătura între înapoierea locurilor și viziunea încă feudală ultra-conservatoare a celor mai mulți dintre băștinași este consemnată de romancier într-un foarte inspirat joc de cuvinte (intraductibil) : „...Craonnais, țara verzelor,

a șuanilor [contrarevoluționari monarhiști], a cucuvelelor și a ciorilor care cârâie în jurul clopotnițelor : Crrred, crrred". (*Vipère au poing*, pag. 215.) Cu totul altă viziune a ținutului încercase să popularizeze mai demult „marele unchi” al lui Hervé, René Bazin — îndrăgostit deopotrivă de peisaj și de tradiții, asupra cărora arunca tandru un văl idilic, semănătorist. Pentru el „mlaștina Vendeei se deschidea ca un golf”, iar unul dintre eroii săi privea, „cu o emoție crescândă”, „insulele de plop și acoperișurile mărunte trandafirii pierdute printre ierburi”¹. În deplină concordanță cu liniile și cromatica acestui tablou, micii fermieri scăpătați, din romanele lui René Bazin, apelau înduioșător la sprijinul și protecția moșierilor, care binevoiau să le amâne ratele...

Dimpotrivă, pe pământul lutos, țărani „anonimi” apar ochiului atent al lui Hervé, abrutizați de sistemul străvechilor dări pe sare, „de o supraveghere și o reprimare sălbatică”, roși de tuberculoză și cancer, mîncînd supe „groase ca un mortar” și slujind supuși preotului catolic și castelului... Începutul acțiunii din *Vipera sugrumată* datează din jurul lui 1922 ; după un sfert de secol, stările tradiționale încă nu fuseseră depășite în „Bocage”, unde doar averea continua să dea dreptul la respect și unde prestigiul sătesc era deținut, cum arăta Hervé, în ordinea importanței, de biserică, de castel, de notariat, de medicina veterinară și cea umană. (*Gaz pe foc*, pag. 87.)

Între mediul general Craonnais și conacul La Belle Angerie, sediul familiei Rezeau, raportul pare să fie de la moleculă la nucleu. La Belle Angerie e o construcție vetustă, fără nici un stil, haotică și neprimitoare, pe care timpul o atacă necruțător din toate părțile. Pretențiile de noblețe ale vechilor săi locatari i-au atașat, pe lîngă o capelă, tot felul de atenanse inutile și două turele care îndeplinesc însă o funcție ignobilă. Ironia scriitorului pare de prisos aci : relatarea seacă a adevărului mascat sub fațade își rezervă sarcina de a opera în locul ei. Probabil fiindcă ferma lui Toussaint Lumineau din *Pământul care moare* se numea, nu fără intenție, Grînarul (La Fromentière), Hervé și-a propus să-i răspundă încă o dată unchiului și a derivat „Belle Angerie” din „La Boulangerie” (Brutăria), sugerînd diferența dintre cele două poziții : micul producător adună, iar stăpînul conacului plămădește ; ca să nu mai vorbim de calamburul însuși care înalță la rangul de lăcaș al „îngerilor” un banal cuptor de pîine. Pe măsură ce se destramă familia Rezeau, iar dominația de satrap a Folcochei devine mai neputincioasă, se degradează și conacul La Belle Angerie. Cu toate acestea, disprețul scriitorului pentru „ma-noir”, a cărui decădere îi procură satisfacție prin concomitența exactă cu aceea a familiei, nu e scutit de o anumită melancolie, abia perceptibilă.

Aripa cea mai atent studiată, în cele două romane de familie, este aripa Rezeau — pe al doilea plan rămînînd spița Pluvignec, adică

¹ Cf. René Bazin, *Pământul care moare* (*La terre qui meurt*), Paris, [1898], pag. 139.

ascendența directă a Folcochei. Pe Jacques Rezeau-tatăl îl consumă regretul de a fi fost constrâns să accepte ceea ce lui i se pare o veritabilă mezialianță: unirea tradițiilor „nobile“ Rezeau cu finanțele Pluvignec. Pentru el, ca și pentru toți ceilalți, „peria de lustru“ a familiei Rezeau este marele academician René. Dar tot ce este sfînt pentru acei care-l chinuie îi apare, în mod normal, odios lui Brasse-Bouillon. Una dintre satisfacțiile lui Hervé este să ridiculizeze cea mai prețioasă icoană a familiei. Replicînd tăios romanelor unchiului, „distribuite ca premii în școlile creștine“, *Vipera sugrumată* și *Moărtea căluțului* țin să arate constant reversul medaliei. Hervé este excedat de atîtea *întoarceri* care alcătuiesc arsenalul conservator al ideilor lui René Bazin: „Întoarcerea la pămînt, întoarcerea Alsaciei, întoarcerea la turele, întoarcerea la credință, veșnica întoarcere!“ (*Vipera sugrumată*, pag. 18.) Sărbătorirea marelui frate al bunicului, organizată la Belle Angerie, cu o cheltuială disproporționată, care trebuie să salveze, ca întotdeauna, aparențele, ne aduce înainte orice altceva decît imaginea unui „erou al gîndirii“. Cînd toți ochii cată țintă spre nimbul imaginar al lui René Rezeau, privirile lui Hervé alunecă pasive peste un om obișnuit, mortificat de suferințele prozaice ale bătrîneții. Episodul hilar al „recepției“, la care cei trei fii ai amfitrionului Jacques Rezeau poartă pe rînd același costum, marchează un adevărat moment flaubertian în *Vipera sugrumată*. Dezgustat de comedia pe care este obligat s-o joace, Brasse-Bouillon deschide un rechizitoriu lucid și amar la adresa ilustrei familii, pe care iluziile tatălui său au înălțat-o pe treapta supremă, declarînd-o „burghezie spirituală“, și ca atare, nici mai mult, nici mai puțin decît „regulatoarea gîndirii moderne“. Jacques Rezeau își risipește acest așa-zis spirit modern ca să descopere probele unei înrudiri ipotetice cu baronii Cherbaye, poate chiar cu familia regală. Foarte consecvent cu sine însuși, el pronunță „peuple“ ca „peuh-ple“, cînd se referă la „magma aceasta mișunînd de existențe obscure și asudate“, căreia îi acordă, de sus, cel mult o privire tolerantă. Jacques Rezeau nu-și îngăduie să-l persecute pe Brasse-Bouillon, sau pe frații lui. Dimpotrivă, de cîte ori pot rămîne singuri, departe de ochii de jad ai „viperei“, li se arată chiar în lumina unui om agreabil. Și totuși Brasse-Bouillon nu-i poate trece cu vederea, în roman, două lucruri: moliciunea de cîrpă în fața Folcochei — urmare a aservirii față de averea ramurii Pluvignec, și a unei comodități lașe — dar mai cu seamă, ca și în cazul unchiului René, mentalitatea iremediabil mistică și conservatoare a acestui om cu „lecturi întinse și reflexiuni scurte“, „cel mai bun campion“ „al tuturor judecăților rectificate“ și al Indexului catolic, de a cărui metafizică fac haz pînă și cucuvelele din Craonnais. „Bătrînul“ Rezeau afirmă că „operele lui Dumnezeu sînt întotdeauna superioare imitațiilor oamenilor“ (*Vipère au poing*, pag. 153) și este convins că „munca salariată nu e tocmai onorabilă pentru un Rezeau“, întrucît

„numai oamenii de rînd, ca să trăiască, sînt obligați să muncească“. (Pag. 168.) Sîngele lui vendeian se revoltă în fața oricărei instituții republicane. Deși biruit de ani și de realitățile care-l depășesc, Jacques Rezeau nu-și economisește atacurile împotriva democrației și e deosebit de indignat cînd află de colaborarea lui Brasse-Bouillon la un ziar de stînga. Această opacitate incurabilă a stăpînului de la Belle Angerie capătă un răspuns sincer și frapant, într-un scurt adio rostit de Brasse-Bouillon, la moartea bătrînului: „Te regret așa cum o țară învinsă regretă o provincie stearpă, o bucată de deșert anexată de dușman“. (*La mort du petit cheval*, pag. 180.)

Presupunînd că Folcoche nu l-ar fi torturat ca o „viperă“ pe Brasse-Bouillon, am fi ascultat poate din gura lui un regret asemănător la despărțirea de ea (dacă aceasta s-ar mai fi produs), și nu la o înfruntare, pînă în final, a doi dușmani ireconciliabili. Atunci cînd intriga se restrînge în romane la aria intereselor strict personale ale acestor doi eroi principali, curiozitatea cititorului se aprinde momentan mai intens; rezonanța pasionantului duel dintre ei are totuși, pare-se, o durată mai scurtă în conștiința sa. Se produce aci o reacție asemănătoare întrucîtva cu impresia șocantă pe care ți-o dă pentru o clipă aspectul straniu al unor monstruoziități ale naturii expuse la unele muzee, în săli speciale, interzise copiilor, dar care se șterge după un timp, în favoarea reprezentanților normali ai diverselor specii. E de la sine înțeles că Hervé Bazin nu ne-a relatat fazele discordiei dintre Brasse-Bouillon și Folcoche din simpla dorință de a ne surprinde. Cînd el a adoptat perspectiva copilului de cincisprezece ani (care dilată bucuriile și durerile, neputîndu-le întrevădea mobilurile reale și mai ales neputîndu-le provoca sau dirija), a făcut-o, cum spuneam, dintr-o nevoie de *antopurificare*, în sensul aristotelic în care o poate procura retrăirea creatoare a unei tragedii. La nivelul de înțelegere a lui Brasse-Bouillon, întîlnirea cu „destinul“ neîndurător pe care-l încarna Folcoche, zbuciumul său pentru a se elibera de această Megeră dezlănțuită, a putut căpăta proporțiile unei adevărate tragedii. Oare nu ne apare Hervé însuși ca un fel de Oreste modern ce se răzbună cu pana lui realmente ucigătoare pentru tot șirul de vexațiuni la care a fost supus fără nici o vină? „Mi s-a spus de o sută de ori că fusese frumoasă. Vă dau voie s-o credeți, în ciuda urechilor ei mari, a părului uscat, a gurii strînse și a părții de jos a obrazului agresiv, care-l făcea pe Frédie, gata tot timpul la vorbe de duh, să spună: — Cum deschide gura, parcă primesc un picior în dos. Nici nu-i de mirare, cu bărbia asta în chip de galoș.“ (Pag. 35.)

De o vitalitate ce-i lasă perplecși pe chirurgii care o operează, ca și pe copiii săi, care nu reușesc nici s-o otrăvească, nici s-o înece, Folcoche n-are membre decît ca să lovească; numai cînd e paralizată de morfină, decrispată și inofensivă, pare ceva „mai bună“. E atît de

perfectă în răutatea ei, încît lui Brasse-Bouillon îi vine greu să acrediteze pe lîngă alții imaginea unei asemenea vipere, care lipsea din parcul *Comediei umane* și pe care a descoperit-o, plătind cu propria-i piele. Trecerea timpului îl obligă pe scriitor să retușeze numai trăsăturile exterioare ale acestui rar exemplar, căruia îi crapă pielea, dar care-și conservă nealterat propriul venin. Împrejurarea că este o Pluvignec se răsfrînge în instinctul ei de acaparare și în vanitatea atitudinii „nobile“, pe care nici măcar alianța cu Rezeau n-o justifică. Folcoche e un fel de excrescență insolită, de care chiar senatorul Pluvignec, tatăl ei, este cam stîngerit.

Singurul, așadar, care o înfruntă și care o va învinge, în cele din urmă, rămîne Brasse-Bouillon. Unicul său atu e acela că-i este fiu și că-i seamănă cel mai bine dintre toți copiii, ceea ce Folcoche însăși recunoaște. Cele două forțe în coliziune sînt deci de același semn : ciocnirea lor va fi cu atît mai spectaculară. Folosind fermentul moștenit de la ea, alimentat neîntrerupt cu ură, Brasse-Bouillon devine, într-un fel, propriul său creator. Prin contrast, fratele lui Jean, Frédie-Chiffe, își ratează existența, pentru că aplică mereu formula defensivei, în loc să treacă mereu la atac, fie ce o fi, învățînd din tactica inamicului. Or, tocmai aceasta face Brasse-Bouillon, care se declară : „supărat de urechile materne, de bărbia maternă, de părul matern. Dar foarte mîndru de dinții mei de tip Rezeau, singurul organ sănătos al familiei... Lacom de toate, și-n primul rînd, de a trăi. Foarte preocupat de mine însumi.“ (Pag. 37.) Condițiile impuse de viața familială, nevoia de a fi în permanență gata de contraatac, hărțuiala continuă a micii sălbăticiuni, îi accelerează lui Brasse-Bouillon reflexele, care o iau înaintea cumpănirii liniștite : „Dacă ar trebui... să cîntăresc toate urmările actelor mele, înainte de a le simți nevoia, n-aș mai fi eu însumi, n-aș mai putea trăi“. (Pag. 193.) Spiritul de contradicție și revolta, viziunea manicheeană a lumii (el nu poate fi decît ori corb, ori porumbel), neglijarea oricăror nuanțe, faptul că atunci cînd intră în viață „nu mai crede în nimeni și nimic“, filozofia sa fiind clădită pe o rețea de false principii de erou byronian și de proscris social („omul trebuie să trăiască singur. A iubi înseamnă a abdica de la tine însuși. A urî înseamnă a te afirma. Eu sînt, eu trăiesc, eu atac, eu distrug. Eu gîndesc, deci contrazic“ — pag. 263) — toate acestea sînt rezultatul oprîmării sadice a unei ființe născute să fie liberă. Confundînd încă, la șaptesprezece ani, întreaga lume cu familia Rezeau, reducînd-o apoi și pe aceasta la reprezentantul ei cel mai agresiv, la Folcoche, cariera lui Brasse-Bouillon nu putea fi decît aceea a tînărului anarhist, a unuia care nu se poate impune decît ca geniu negru al negației : „Sînt o forță a naturii. Sînt alesul revoltei. Sînt cel ce trăiește din tot ce-i împiedică pe ei [pe Rezeau] să trăiască, sînt negația tuturor afirmațiilor lor plîngărețe... sînt

contradicția lor, sabotorul renumelui lor făcut cu răbdare, un vânător de cucuvele, un îmblinzitor de șerpi, un viitor abonat la *l'Humanité*“. (Pag. 220.) Cu privirile întunecate de ură și disperare, Jean Rezeau nu știe decât atât : să aleagă extrema cealaltă în atitudini, în relații și pînă și în gîndirea politică. Deocamdată, această salvare *personală* a adolescentului pe țarmul opus este tot un act reflex. Deliberarea propriu-zisă va veni abia mai târziu ; și cu toată decizia matură de a rămîne în tabăra anti-Rezeau, urmele conviețuirii în atmosfera de la Belle Angerie, concretizate în special într-un fel de suspiciune și teamă, de altfel mărturisite, într-o anumită rezervă a intelectualului greu adaptabil, vor afecta această azeziune („cele mai sincere prietenii... le voi bănuî, le voi descuraja“).

Văzut însă nu de sine, ci de alții, Brasse-Bouillon apare în adevărata lui lumină : el este de fapt un infirm sufletesc, un tînăr căruia îi lipsește o bucată din existență, copilăria, și o dată cu ea, senzația de căldură pe care nu o comunică decât dragostea maternă. De aci, bruschețea lui, aerele de damnat care nu mai are nimic de pierdut, contunderea curajului cu „mergerea pînă la capăt“, pe care i-o reproșează atât de perspicace Paule Leconidec în *Moartea călușului*. Luciditatea scriitorului Hervé Bazin a ales-o tocmai pe această tînără nefericită, dar care s-a deprins să cunoască bine oamenii, pentru a-l preveni pe Brasse-Bouillon de defectele care decurg la un moment dat din calitățile lui : „Revolta de copil ți-a permis să scapi de destinul tău, care ar fi fost acela al unui Rezeau insipid și pretențios... toată viața vei vomita dezgustul pentru nedreptate, acel dezgust fizic, de netrecut, care e de o sută de ori mai eficace decât mila cerebrală... [Dar] există un lucru intolerabil la tine : ai totdeauna dreptate împotriva mamei tale, ori a fraților tăi, ori a societății. Cel pur, prin definiție, ești tu. Te rog, acordă-ți ceva mai puțin prejudecata favorabilă.“ (Pag. 143.) Împotriva acestui cult al propriului eu, stimulat de conștiința că a acceptat o luptă inegală, Brasse-Bouillon va găsi un moderator plin de tact în soția sa, Monique Arbin. Probabil că din motive asemănătoare, romancierul însuși se simte mai bine ancorat și mai stabil — după cum îi mărturisea Christinei Garnier — în căminul său, unde căldura sincerității izbutește să-i înmoaie orgoliul de însingurat temerar.

Cea mai grea operație pentru Brasse-Bouillon a fost să coboare punțile micului său fort, să se deschidă către alții, să comunice. Etapele acestei biruințe asupra autoizolării la care îl obligase Folcoche sînt marcate prin cîteva nume : Micou, Paule, Monique — adică niște confirmări din ce în ce mai puternice ale existenței unor non-Folcoche, descoperirea nu atât a dragostei carnale (pe care el era înclinat s-o trateze ca pe un fel de „viperă“ internă), ci a purității și a altruismului discret, a *solidarității* în care nu credea. Nevoit să se apere, Brasse-Bouillon a împrumutat de la Folcoche, ca pe o soluție de existență, tehnica întri-

gilor iezuite, iar măsura de conduită i-a dat-o cu precizie răsturnarea poruncilor „părintești“; adevărul și frumusețea nu puteau exista pentru el decât în „romanul său din cap“, în momentele de reverie. „Bucurii“ n-a cunoscut decât prin negarea temporară și ineficace a principiului răului: porecla răzbuțătoare „Folcoche“, inițialele „R.F.“, dansul pe refrenul „Folcoche are să crape“, activitatea ilegală a „cartelului băieților“... Fără aliați, deoarece pe frați nu putea conta, Brasse-Bouillon a fost redus la morala individului solidar numai cu el însuși; „virtutea“ a ajuns să însemne pentru el „orgoliu și forță, cu ceva singuratic în ea care o ridică în turnul de fildeș“. (Pag. 264.) În lipsa turnului, el se mulțumește și cu chiparosul pleșuv de acasă („le taxaudier“), în vârful căruia micul erou recită emfatic, fără s-o știe, din Carlyle și din Nietzsche: „...putere care n-are nevoie să fie *mai mulți* ca să fie ceva... *puterea eului*“. (Pag. 265.) Asemenea iluzii juvenile încetează, din fericire, la vreme. Când însuși simbolul revoltei egoiste, chiparosul pleșuv, cade sub securea Folcochei, Brasse-Bouillon, călit între timp de adevărata experiență a vieții și de muncă, poate fi socotit salvat din mrejele filozofiei supraomului.

Titlurile *Vipera sugrumată* și *Moartea călușului* acoperă, în fond, realități contrarii celor pe care le sugerează. Copilul care, în primul roman, „sugrumă vipera“ e doar la un pas de a fi mușcat mortal de ea și de a-și rata tot restul vieții într-o rebeliune deznădăjduită; dimpotrivă, așa-zisa „moarte a călușului“ echivalează cu o victorie decisivă asupra viperei. Semnificativ e că cel mai slab are iluzia că învinge în fiecare dintre cele două părți ale dramei: adolescentul care se declară triumfal, în finalul primului act, „sugrumător de vipere“, nu e mai puțin tragicomic, de fapt, decât Folcoche, proclamând strepezită „moartea călușului“ și falsitatea oricărei fericiri, atunci când are în față proba evidentă a posibilității unei fericiri care o nimicește. Viața însăși e aceea care conduce, etapă cu etapă, la eliberarea și biruința lui Brasse-Bouillon, în nemaipomenitul duet de ură între mamă și fiu. Cu cât sînt mai crude molestările din partea Folcochei, cu atît se călește caracterul rebelului Jean Rezeau. Cu toate că el condamnă — pe bună dreptate — orice sistem educativ care nu e sprijinit pe „pietatea filială“, nu e mai puțin adevărat că Brasse-Bouillon a suportat totuși o anumită „educație“ în familia Rezeau, ba încă una cu program zilnic, derivat dintr-o constituție draconică. Programul acesta a fost mereu completat, cu o inventivitate pe care nu știm dacă să o punem totdeauna în sarcina Folcochei, sau și a lui Hervé: perchezițiile corporale, „cleftomania“, confesiunea familială zilnică, spionajul și toate micile mizerii de majur, mergînd pînă la trucul nereușit al „descoperirii portofelului furat“, o dată cu care Brasse-Bouillon poate trece, pentru prima oară, la represalii de la egal la egal.

După ce tânărul izbutește să evadeze, supravegherea secretă sub care încearcă să-l țină de la distanță Folcoche rămîne ineficace. Singura lovitură sensibilă pe care i-o mai dă, în „*Moartea călușului*“, e distrugerea prin calomnii a legăturii ce abia se înfiripase între Micou Ladourd și Brasse-Bouillon. Măsura înfruntării tacite dintre cei doi inamici o reprezintă așa-numita „pistoaleală“ : dacă în *Vipera sugrumată*, Folcoche suportă, cu oarecare iritare, fixitatea privirilor crunte ale fiului, în romanul următor ea le ocolește din ce în ce mai neputincioasă. Vioiciunii cu care-și schimbă tactica, prin trecerea de la loviri și invective directe, la *divide et impera*, în fine, la calomnii și urzeli din umbră, îi urmează o treptată anchilozare a inițiativei, în partea a doua, fără ca răutatea însăși să fi cedat cumva. În perioada de „glorie“, Folcoche ajunge să-i deprindă atît de mult pe Jean și Frédie cu tracasarea, încît atunci cînd sînt lăsați întîmplător singuri, băieții încep să se simtă nemulțumiți fără admonestările ei, să le jinduiască aproape. Cu asemenea pătrunzătoare observații, Hervé Bazin se înscrie în buna tradiție a analiștilor francezi ai sufletului uman, deși nu analiza pare să-l preocupe cel dintîi. Latura aceasta a creației sale realiste e și mai evidentă în *Moartea călușului*, unde stabilește și motivează veridic diferitele momente de relaxare a resorturilor psihice ale lui Brasse-Bouillon, pe care le văzusem atingînd maximum de tensiune în finalul primei părți. Nemaîntîlnind-o zilnic, Brasse-Bouillon pierde obiceiul poreclei „Folcoche“, cedează, pușin cîte pușin, farmecelor gineceului Ladourd și în special ale lui Micou, își tocește (prin lipsă de antrenament) maliția și intransigența. Revenit pentru scurt timp la Belle Angerie, el are satisfacția să descopere în Folcoche pe „bătrîna“ : „Nu se trăiește de două ori aceeași mare dragoste. Să fie oare imposibil de re trăit o mare ură ? Încerc să cred că disprețul a înlocuit-o“. (Pag. 53). Deocamdată nu e convins. În realitate, s-a și angajat pe noua cale și, după episodul Micou, intuiește exact ce-i rămîne de făcut : trebuie să reducă la neputință acest „păianjen expert și respingător“, prin realizarea propriei sale fericiri. Conviețuirea cu Monique, a cărei comportare mieroasă îl agasează la început, fiindcă i se pare nedemnă de soția unui adevărat rebel, transformă definitiv, într-un fel de „linie moartă a urii“, disprețul pentru bătrîna-păianjen.

Descoperirea că vipera nu era decît o femeie rea, dar comună, ce-și apăraseră în chip bolnăvicios odrasla inimii, pe Marcel-Cropette, se produce ca o revelație, păstrată cu grijă de dramaturg pentru un punct culminant, foarte învecinat cu deznodămîntul. Această descoperire împrumută un gust amărui disprețului final al lui Brasse-Bouillon. El se crezuse multă vreme un caz extraordinar, ca fiu al unei veritabile întruchipări a zeiței Kali, și iată că nu era decît copilul unei femei oarecare, „inspirată de sentimente ordinare, aproape omenești“. În consecință, satisfacția reducerii la neputință, pe care și-o oferă în scena finală (locuința modestă a lui

Brasse-Bouillon devenind un fel de Canossa pentru bătrâna Folcoche), este diminuată de conștiința că n-a înfrînt decît o vietate vulgară. Singura atitudine convenabilă acum față de ceea ce reprezintă tristele resturi omenești ale legendarei vipere cu corn este indiferența : „Nici nu te iubesc, nici nu te detest. E mai rău : nu te simt...“. Ultimele ei răutăți, încercările de a-l otrăvi prin cîteva ironii la adresa soției și copilului său, îl lasă complet impasibil.

Evoluția lui Brasse-Bouillon de la ura cea mai înflăcărată pînă la nepăsare, trecînd prin dispreț, deși perfect justificată prin maturizarea eroului în funcție de variatele lui experiențe esențialmente noi, a fost primită de unii critici cu un surîs superior („știam noi că așa are să fie“), iar de alții cu un aer deziluzionat : „unde-i consecvența ?“ Hervé Bazin a prevăzut aceste luări de poziție, și răspunsul său a venit din timp, ferm și corosiv : „Dar aud și alte glasuri (cu care uneori orgoliul meu face cor) : «Dacă nu te îmburghezești, cel puțin te cumințești. Ești pierdut pentru revoltă, ne-ai dezamăgit !» Îi cunosc eu pe acești diletanți ai anticonformismului, cărora li-s dragi papucii de odaie și misterul sufletelor blestemate, arta pentru artă și revolta pentru revoltă (cu condiția să nu clatine prerogativele lor, ci să se mulțumească să le sperie pe ale altora). Este absolut inutil să le răspund că revolta în sine nu reprezintă nimic, nu duce la nimic... că, în definitiv, nu revoltele calde, ci acelea reci sînt cele mai lucide, mai eficace... Nu, nu mă cumințesc.“ (*La mort du petit cheval*, pag. 225.) Într-adevăr, Hervé n-a intrat în rînduri, nu s-a aliniat, chiar dacă i-a declarat Christinei Garnier că, în sfîrșit, este în termeni excelenți cu mama sa și are intenția s-o descrie „așa cum este“, într-un al treilea și ultim volum cu caracter autobiografic. A avut grijă să-și lase și de data aceasta o supapă de siguranță : probabil că nici personajul acela n-o va întruchipa cu totul pe mama sa „adevărată“.

Deși apropiați de el ca vîrstă și legați mult timp printr-un inamic comun, frații lui Brasse-Bouillon nu ocupă în nici unul dintre romane un loc de prim-plan și nici nu sînt, cum ne-am fi putut aștepta, rezonatorii ideilor celui situat de la început în fruntea insurgenților, ci niște palide reeditări ale unuia sau altuia dintre părinți. Frédie-Chiffe moștenește moliciunea și lașitatea tatălui său, fără să păstreze și vreuna dintre calitățile acestuia — de pildă, curiozitatea științifică. Marcel-Cropette rămîne un Pluvignec desăvîrșit, „penibil de studios, rece, tenace, personal și, prin corolar, ipocrit“ (*Vipère au poing*, pag. 36) — „mai puțin sigur de luptele, decît de anexiunile lui, de drepturile, decît de privilegiile lui — ceea ce, la urma urmelor, e o foarte frumoasă definiție a burghezului“. (*La mort du petit cheval*, pag. 51.) Intervențiile perfide ale educației gen Folcoche asupra unui asemenea material uman pulverizează orice urmă de solidaritate frățască. S-ar fi putut presupune măcar indicația unei

mai mari apropieri între „legitimii“ Jean și Frédie : ea nu se produce, întrucât Frédie rămîne mereu terestru și nu încearcă decît mîinii pe teme meschine, nu însă și durerea de a fi fost frustrat de ceva cu adevărat prețios, de copilăria lui. Demnitatea îl opune pe Brasse-Bouillon celor doi frați. Chiffe nu e capabil s-o înțeleagă, iar Cropette afișează o falsă demnitate, aceea a copilului „reușit“, cu care o va umili realmente doar pe susținătoarea lui din umbră, pe Folcoche. Ajunși la maturitate, frații nu-s decît trei străini care cu greu se pot tolera reciproc ; este unica izbîndă reală a viperei, care ar fi dat mult, probabil, ca să poată gusta scena întîlnirii lui Frédie și Marcel cu Jean și Paule Leconidec.

Nu frații, ci Micou, Paule și mai ales Monique Arbin cunosc dezintoxicantul împotriva urii infiltrate de Folcoche. În preajma grației, a spontaneității și francheței pe care le respiră persoana Monicăi, ursuzul Brasse-Bouillon este nevoit să renunțe la platoșa lui, devenită inutilă și ridicolă, la izolarea mefientă față de tot ce este non-eu. Pîna la urmă, apostolul urii, profetul atotputerniciei singurătății, din finalul romanului *Vipère au poing*, va fi surprins declarînd cu aceeași convingere : „Dragostea — iată ce face pe o ființă unică... iată ce o salvează de la mediocritate“. (*La mort du petit cheval*, pag. 136.) Fără paradox deci, ura adevărată a fost o primă cheazășie că Jean Rezeau era apt pentru dragostea adevărată — obiectivele asupra cărora i se îndreptau sentimentele, fiind, firește, de fiecare dată, altele. Ne-ar putea-o mărturisi Brasse-Bouillon însuși, dacă ar mai proceda la o ultimă „stabilire a poziției“, la sfîrșitul eventualului volum al treilea... Ceea ce nu înseamnă că eroul nostru s-a schimbat, sau se va putea schimba integral, că a renăscut ca un alt Fenix din cenușa propriei uri. Asemenea purificări totale nu sînt în ordinea firii. Unele tendințe „Rezeau“ persistă în mentalitatea lui, ba iau chiar forme neliniștitoare. Nu e vorba atît de sublinierea cu o cruzime aristocratică a „distanței“ ce-l separă de simpla Madeleine, nici de stilul teribilist în care înțelege să se despartă de Micou, amîndouă atitudinile purtînd și pecetea adolescenței, care le justifică într-o măsură. Ne referim aci la sentimentul de superioritate pe care îl păstrează pîna tîrziu și la constatarea lucidă că-i vine greu să se simtă *egal* — ceea ce poate nu fără rost este mărturisit pe un ton autocritic în romanul lui Bazin.

Acestei sincerități i se adaugă însă un merit și mai înalt : faptul că Hervé n-a privit dezbaterea publică a problemelor familiei Rezeau ca pe o simplă lichidare a unor socoteli personale. Ambele romane arată limpede că el a făcut într-adevăr „pasul“ despre care îi pomenea Christinei Garnier. Păstrîndu-și caracterul autobiografic, *Vipera sugumată* și *Moartea călului* punctează atît de pregnant unele situații de ordin general, încît ele capătă, pîna la evidență, tonul unei satire sociale, îndreptată cu precădere împotriva a două ținte : așa-zisa respectabilitate și ipocrizia de tip clerical a tuturor familiilor Rezeau care cultivă o naivă, pudică și falsă

onorabilitate, pornind dintr-un conservatorism cu atât mai rigid, cu cât se întemeiază pe pseudomorală creștină, propovăduită ori de excesivi „evangelizatori“ ai negreselor, ca Père Trubel, ori de obscuranțiști samavolnici, ca Traquet. Nu este o atitudine pasageră în opera lui Bazin, fiindcă o regăsim atât în versurile lui („Cette croix dont ils ont fait / Le signe l'addition“ — cf. *Le voyeur enragé* din volumul *Toane*, 1953, pag. 100), cât și în alte romane (de ex. *Cu capul de pereți — La tête contre les murs*, 1949, pag. 170). Complet anacronică, lumea aceasta n-are viitor — conchide Brasse-Bouillon într-o splendidă tiradă (rostită *in-petto*) la solemnitatea închinată lui René Rezeau.

Din toate punctele de vedere, *Vipera sugrumată* ni se pare ceva mai mult decît o „cronică savuroasă și feroce a regiunii angevine“, cum o apreciază Pierre de Boisdeffre.

Problematica familiei burgheze l-a preocupat și într-altfel pe Hervé Bazin. După depozițiile directe din *Vipera sugrumată* și *Moartea călătorului*, scriitorul a ales o altă soluție de „eliberare“ și a trecut la romane în care narațiunea continuă să fie, ca peste tot în epica sa, la persoana întâi, dar eroii principali nu mai erau niște alter-ego, asemenea lui Brasse-Bouillon, ci niște existențe distincte, perfect veridice, reacționînd însă și gîndind uneori „ca și cînd“ ar fi fost autorul însuși. Ne referim la romanele *Pe cine cutez să iubesc* (*Qui j'ose aimer*, 1956) și *În numele fiului* (1960), în care osmoza dintre creator și eroul preferat persistă ca o tendință instinctivă spre autoexprimare, comună tuturor „noilor“ realiști francezi, ca un fel de confesiune de al doilea grad — și în care identificările, posibile încă uneori, ar aluneca, în cazul unei generalizări, în simple supoziții. Hervé Bazin ar părea deci să revină, într-o măsură, la formula romanului clasic, fără să putem vorbi încă de un realism cu totul obiectiv. Verva debordantă a scriitorului și comentariul său cîteodată intempestiv ne împiedică în continuare să-i uităm prezența (cum ni se întîmplă, în romanele lui Flaubert), și aceasta e o constatare ce privește, de fapt, toată epica de după *Vipera sugrumată*, mai bine zis întregă epico-lirica sa.

În centrul romanului *Pe cine cutez să iubesc*, se găsește tînăra Isabelle Duplon. Crescută printre femei la ferma La Fouve, ea se lasă dominată, fără să vrea, de tînărul său tată vitreg, judecătorul Maurice Méliset, împreună cu care ajunge s-o înșele pe mama sa, Belle Duplon. După dispariția tragică a acesteia, răpusă de o boală care o desfigurase, Isabelle refuză să accepte căsătoria cu Maurice, preferînd să-și crească singură fetița pe care o are de la el. Povestirea aceasta este construită după o geometrie destul de transparentă: un conflict între două femei frumoase, mama și fiica, Belle și Isa-belle, una cu chip, cealaltă cu suflet mai frumos — dar un conflict *în surdină*, pentru că ciocnirile nu au loc decît în conștiința Isabellei. Belle, îngrijorată de șansele de a fi neglijată

de acest Don Maurice-Ténorino, pe care cu greu și l-a câștigat, nu va afla totuși niciodată de legătura dintre el și propria ei fiică. Aceea care plătește, care suferă cu adevărat, rămîne Isabelle, victimă a unui fel de a gândi învechit, romantic și provincial (acțiunea e localizată tot în vestul Franței, undeva lângă Nantes). Isabelle refuză trenul vieții trepidante moderne și-și cîntărește cel mai mic gest ca pe un act de conștiință. Lipsită de o viață de familie propriu-zisă, ea se oprește la concluzia că rostul său e să trăiască în atmosfera matriarhală de la conacul La Fouve, unde prin tradiție bărbații nu sînt considerați buni la altceva decît la reproducerea speței : pentru o femeie, e destul să-și crească copilul, izolîndu-se în singurătatea fermei, ca o nouă Diană. Am putea cel mult să ne așteptăm ca fetița Isabellei, (care se va numi, la rîndul său, Belle) să încerce cîndva, din nou, o evadare (în virtutea aceleiași simetrii interioare a romanului) din acest îngust și ucigător conservatorism.

S-a văzut în raporturile dintre Isabelle și Maurice o simplă răsturnare de roluri din vechea tragedie Fedra-Hipolit, ilustrată de Euripide și Racine. Dar Hervé Bazin n-a scris drama unei mari pasiuni, ci drama unei mentalități. Isabelle nu-l urmărește cu o ardoare nesăbuită pe Maurice ; faptul că-i cedează este un accident oarecare, iar adîncirea în așa-zisa eroare a ceea ce se poate numi doar formal un „incest“ este condiționată de împrejurări mai mult decît favorizante, împrejurări care-l interesează constant pe scriitor — și tocmai aceasta dă nota contemporană a romanului. Pasiunea nu strigă în Isabelle, ca în Fedra : nu e un incendiu pustiitor, ci o combustie mocnită, care consumă mai puțin carnea și mai mult spiritul, supus continuu unor chinuitoare întrebări. Fedra se prăbușește patetic, Isa nu face de loc zgomot în renunțarea ei dureroasă, care n-o lovește decît pe ea însăși.

Mai curînd decît o Fedră modernă, distribuită în rolul lui Hipolit, Isa pare un fel de replică eronată dată bovarismului, prin încăpățînarea cu care se agață de cadrul desuet de la Fouve și pe care o plătește cu autocondamnarea la o viață „din amintiri“. Voința cu care Isa își stăpînește pasiunea pare condusă de un așa-zis act de luciditate, dar e clădită de fapt pe idei primite, pe obișnuința de a respira numai un anumit aer, ca și pe o mistică absurdă care o convinge că trebuie să se pedepsească. Regăsim în dorința absolută de puritate a Isabellei, ca și în „mergerea pînă la capăt“, tendințe specifice lui Hervé Bazin și celor mai mulți dintre eroii săi.

Ultimul roman publicat de Hervé Bazin pînă astăzi, *În numele fiului*, ne transferă într-o lume complet distinctă de aceea din *Pe cine citez să iubesc* : o familie pariziană și o generație tînăra cu un ritm impetuos de existență, specific postbelic. Devenirea personajului principal are și ea un sens opus. Dacă, în cazul Isei, ceea ce ea numește luciditate izbutește să înfrîngă ceea ce tot ea singură apreciază ca o

pasiune vinovată (fără ca „victoria“ să aibă în tragismul ei ceva eu adevărat măreț), în cazul profesorului Daniel Astin, tendința rațională de a nu nedreptăți un fiu — ce n-are nici o vină că nu este al său și că s-a născut dintr-o legătură adulteră a mamei — ajunge, printr-o exersare continuă, să devină o pasiune nesănătoasă, îndepărtându-l pe Daniel de ceilalți doi copii ai săi, pe care-i neglijează, de femeia pe care o iubește, ca și de o alta care îl iubește. Filozof, cu o cultură temeinică, Daniel Astin nu se poate feri totuși de contractarea acestei monomanii, de ambiția de a și-l apropia cu orice preț pe nelegitimul Bruno și de a căpăta de la el, în schimb, o încredere și o dragoste egale cu cele pe care i le dăruiește.

Daniel Astin — un Brasse-Bouillon devenit tată — ține parcă să demonstreze o teorie mai veche a lui Bazin, aceea a paternității care nu poate fi dovedită decât prin „adopțiune filială“, și-și sacrifică cei mai buni ani pentru a câștiga un pariu cu sine însuși, ca să constate în cele din urmă că viața nu e de acord cu exagerarea unor asemenea vanități. Încă din primele romane, Hervé considera că e mai trainică o legătură de simpatie sinceră, în orice familie, decât o înrudire de sînge directă; în *Gaz pe foc*, de ex., Céline Colu proclama: „...nu există adevărată paternitate decât prin adopțiune filială. Contrar legilor, doar aceia sînt tați, care sînt recunoscuți ca atare de către copiii lor, și dovada pe care aceștia o cer nu este dovada sîngelui, ci a căldurii lui.“ (Pag. 311.) Evident, Bazin se referea, în primul rînd, la mame — căci problema Folcoche continua să-l urmărească. În cazul Bruno, însă, acest adevăr încerca să se impună dinafară, și ca atare insistențele profesorului Astin nu conduc decât la rezultate mediocre.

De fapt, Daniel este cel care se lasă prins tot mai grav în plasa pe care crede că i-o întinde lui Bruno, între altele și pentru că a fost învățat să se simtă mereu vinovat de greșelile sau încurcăturile altora, și să se sacrifice mai mult decât se cuvine, în așa măsură încît unele gesturi ale acestui stîngaci înfometat de dragoste, care ambiționează s-o capete tocmai de unde o poate obține mai greu, par nefirești. Capabil de acte donquijotești (de pildă, acela de a-și închipui că renunțînd la dragostea pentru Marie Germin își va asigura definitiv inima micului Bruno), Daniel Astin este un om cald și emoționant, așa cum îl socotea, într-o cronică a cărții, Pierre Gamarra¹.

Mai mult decât în alte romane ale lui Bazin din ultimii ani, eroul din *În numele fiului* se întîlnește spiritual cu autorul său, cu care împărtășește o serie de preferințe. Dacă Daniel Astin are satisfacția să se regăsească parțial în Bruno, trăsăturile acestuia reflectă, la rîndul lor, printr-un joc de oglinzi, pe acelea ale scriitorului: disprețul pentru

¹ Cf. *Europe*, nr. 382—383/1961.

érom (adică pentru luciul ieftin), „înclinarea spre ascunzişul intim, spre aşteptare, spre semităcere, spre conversaţia mută a surîsului“ (pag. 117) etc. Toate acestea întregite firesc de plăcerea de a ţine un „jurnal mintal“ (în care sînt notate reacţiile altora şi cele proprii), de a proceda, din cînd în cînd, întocmai ca Brasse-Bouillon odinioară, la stabilirea poziţiei, dar mai mult decît orice, de această declaraţie-plat-formă a profesorului Astin : „Cred în caractere, în cromozomi, în circumstanţe, în nedreptăţile sociale care-i fac pe oameni ceea ce sînt, puii sau impuri, lacomi sau generoşi, puternici sau slabi“. (Pag. 248.)

O dată cu dezvoltarea lui Bruno, romanul *În numele fiului* o urmăreşte şi încearcă s-o înţeleagă şi pe aceea a tineretului parizian în genere. Bruno este un exemplar mijlociu, mai degrabă greoi, ale cărui calităţi gravitează în jurul puterii de a tăcea şi a persevera. Favorizat de ambianţa unei adevărate familii, adolescentul acesta e preocupat de alte probleme decît Brasse-Bouillon : relaţiile cu fetele de-o vîrstă cu el (direcţie în care e apreciat de Daniel-Hervé pentru lipsa oricărei jene ipocrite — o sinceritate mărginită, din păcate, mai ales la domeniul vieţii sexuale), şi căile pe care se poate *aranja* cît mai curînd şi mai comod în viaţă. Aşadar, manifestări directe ale unui „realism“ şi ale unei blazări precoce care dau nota de independenţă agresivă generaţiei de după război — notă confirmată, de exemplu, şi de romanul *Noii aristocraţi* (*Les nouveaux aristocrates*) al lui Michel de Saint-Pierre, apărut în acelaşi an cu *În numele fiului*. „Astăzi, tinerii sînt aceia care nu mai înţeleg nimic din purtarea părinţilor“, citează din volum, într-un comentariu uşor melancolic, R. M. Albérès, amintind că tema raporturilor dintre tată şi fiu a suscitât un interes explicabil şi după primul război mondial, atît în scrisul expresioniştilor germani, cît şi într-o serie de romane franceze ale adolescenţei, semnate (după Alain-Fournier) de Jacques de Lacretelle, Benjamin Crémieux, J. Cocteau etc.¹

Poate părea puţin ciudat, dar impetuosul, răzvrătitul Hervé Bazin, cel mai chemat să-i înţeleagă de exemplu pe „Halbstarker“-ii parizieni, şi care ţine realmente să fie socotit solidar cu acest tineret grăbit să-şi facă loc şi să ajungă, lasă totuşi impresia, în romanul *În numele fiului*, că se simte, fără voia lui, depăşit de ritmul ce i se impune. Cu toate că Daniel Astin se află la antipodul silei lui Jacques Rezeau de a se „compune“ cu „amoralii“, curentul în care se arată dispus să înoate este mult prea năvalnic pentru puterile lui, în ciuda bunăvoinţei de care dă dovadă (şi care nu e, desigur, totuna cu acceptarea unei identităţi între acest curent „nou“ şi progres).

Realismul lui Hervé Bazin este acela al unui moralist contemporan, după cum au subliniat toţi cronicarii săi. Un moralist interesat, ca

¹ Cf. *Les Nouvelles littéraires*, nr. 1741/1961.

adevărat intelectual, de soarta tuturor ființelor umane, indiferent de atenția pe care le-o arată deocamdată societatea în care trăiesc. Continuându-și sagace incursiunile în familia franceză, el și-a îndreptat atenția, în epica sa, asupra răspunderii pe care această familie o are — fie că vrea sau nu s-o recunoască — față de un șir întreg de infirmi, de neputincioși, de neadaptați sau delicvenți. Ceea ce lumea occidentală s-a obișnuit să treacă la categoria „deșeuri“ se bucură de o nelimitată înțelegere și simpatie din partea lui Bazin, a cărui operă intervine în apărarea demnității lor omenești. *Homo sum...* pare să spună răspicat scriitorul, împreună cu personajul lui Terențiu — și aceasta e poate una dintre declarațiile lui cele mai de preț.

Îndată după ce Brasse-Bouillon cunoaște bucuria căminului întemeiat (în *La mort du petit cheval*), Bazin îl pune să redacteze o anchetă despre copiii delicvenți, motivată astfel față de Monique : „Era cât pe ce să fiu unul dintre acești copii și cunosc adevărul. Nu-i destul să-i ajutăm, ar trebui să-i iubim...“ (Pag. 227.) Aceași explicație, și anume impulsul unei experiențe personale, o regăsim și în primele pagini ale anchetei internaționale întreprinse de Hervé Bazin, cu asentimentul Oficiului mondial al sănătății, anchetă ale cărei rezultate au fost consemnate în sezi-santul volum *Sfârșitul ospiciilor (La fin des asiles, 1959)*.

Între *Vipera sugrumată* și urmarea sa, *Moartea călușului*, apare, în 1949, un roman care provoacă oarecare vîlvă după ce devine pretextul unui film al lui Franju : *Cu capul de pereți (La tête contre les murs)*. Alte romane și nuvele ale lui Bazin vor aduce, îndată după acesta, noi mărturii asupra rezervelor psihice uriașe pe care le ascund infirmii de tot felul, ființele lovite necruțător de maladii ale trupului sau ale spiritului — dar care știu să se opună cu ultima energie progreselor răului care le minează. Timp de un deceniu, scriitorul a fost preocupat de analiza dramelor unor asemeni eroi, analiză condusă de solidaritatea sinceră a cunoscătorului „fără voie“ al faptelor — și nu de o compasiune exterioară, jignitoare.

Arthur Gérane, personajul principal din *Cu capul de pereți*, ni se prezintă ca un dezechilibrat ciclic, ale cărui pasiuni, evadarea și fuga, sînt împinse bolnăvicios pînă la dorința evadării din propriul trup, pe care ajunge să-l considere, în momentele cruciale, tot o carceră. Gérane moștenește microbul de la mama sa și-l transmite, inconștient, copilului pe care-l are cu o femeie simplă ce i se devotează. Romanul îl însoțește pe Arthur prin cîteva aziluri de alienați cu regimuri variate, dar bazate aproape uniform pe principiul inimizității sociale, care face din cel deținut o vietate decăzută și periculoasă. Saint-Gemmes, Vaucuse, Villejuif etc. îi oferă lui Gérane, în perioadele de luciditate (atît de îndelungate și de autentice, încît atunci cînd se mișcă printre sănătoși, nimeni nu remarcă la el ceva anormal, pînă ce nu apare, condiționată

într-un fel sau altul, spaima care-l pune din nou pe fugă), prilejul celor mai variate cunoștințe: invertiți, iluminați, idioți, persecutați, epileptici și ciclici etc., adevărate regimente închise în lagăre de concentrare dezolante, unde chiar și cei mai binevoitori și mai modern inspirați psihiatri nu pot schimba mare lucru, căci condițiile materiale de care dispun sînt derizorii, față de necesități. Dincolo de complezența naturalistă cu care Hervé Bazin ne plimbă prin saloanele diverselor ospicii, dincolo de abilitatea maladivă a eroului său de a-și înșela supravegheatorii și de a reuși mereu o disperată și inutilă evadare pînă ce, printr-un fel de efect de simetrie dantescă („il contrapasso“), personajul marilor fugi va fi redus să zacă în paralizie — suscită un mare interes pledoaria în sensul necesității de a se renunța la actualele aziluri, lăcașuri învechite care sufocă, în loc să amelioreze sau să vindece.

Romanul a fost tratat de unii comentatori ca un reportaj oarecare (Claude Morgan, de ex., îi prețuia numai „punerea în scenă“, adică introducerea, socotind tot restul neinteresant sub raport artistic, întrucît autorul n-a avut nimic „nou“ de spus¹); alții, ca J. M. Aucuy, l-au declarat o carte de succes, observație care venea la un deceniu după apariție.² Angajîndu-se într-o dispută publică cu psihiatrul Bonafé, Aucuy, apărător al filmului lui Franju după acest roman, a ascultat de la preopinentul său elogiuri repetate la adresa veridicității romanului și a oportunității lui ca apel social — spre deosebire de film, al cărui scenariu denaturează lucrurile, încercînd să inculce spectatorilor ideea că nebunia alcătuiește însăși esența acestei lumi, transmițîndu-le groaza de a trăi, printr-o falsă generalizare a pesimismului existențialist, care nu apare decît incidental la Arthur Gérane.

Soarta alienaților ar putea să pară, la urma urmelor, o preocupare socială secundară. Pe cei avizați, printre care și Hervé Bazin, ea nu poate să-i lase indiferenți, căci nu e vorba de existența unui grup restrîns sau neglijabil, ci — ca urmare a ultimului război, a mizeriei, a alcoolismului și a altor factori — de adevărate „minorități“ naționale. Numai în Franța există peste o sută de mii de scoși din rînduri, iar locurile disponibile în spitale satisfac abia jumătate din cereri. Nu e doar o întîmplare deci că autorul romanului *Cu capul de pereți* va fi același cu anchetatorul din *Sfîrșitul ospiciilor*. Și de această dată, Hervé Bazin s-a decis „să meargă pînă la capăt“, alarmînd pe toate căile opinia publică, trecînd de la limbajul artistic la acela al datelor exacte. Dar nici în anchetă el nu se comportă ca un tehnician, ca un savant al detaliilor, ci ca un reporter care din tot ceea ce vede vrea să rețină și să difuzeze numai marile concluzii, acelea care pot zgudui. Pe „psi-

¹ Cf. *Europe*, nr. 43/1949.

² Cf. *La Nouvelle critique*, nr. 106/1959.

hopatolog“ îl vom regăsi mult mai interesant în autorul unora dintre nuvelele din volumul *Agenția matriomonală* (*Le bureau des mariages*, 1951) și mai ales în romanul *Gaz pe foc*. Ar fi însă o gravă eroare să-l izolăm tranșant pe scriitor de reporter, ideile lor în această problemă coincidând întru totul: nu există o normalitate absolută, și cei care trebuie să ne dea de gândit sînt tocmai acei care par extrem de normali; ei pot fi, asemenea lui Bertrand Colu din *Gaz pe foc*, simpli vulcani înghețați între două erupții. Pe de altă parte, chiar și cel mai alienat păstrează o parte de sociabilitate care trebuie valorificată, chiar dacă ne vedem nevoiți „să pariem pentru el împotriva lui însuși“. În fine, mai mult decît orice: „Nu e de ajuns să tratăm un caz; trebuie să tratăm împrejurările și, deseori, anturajul“. (*Sfîrșitul ospiciilor*, pag. 89.)

O adevărată serie de infirmi populează volumul de nuvele *Agenția matriomonală*. Cu excepția a două sau trei narațiuni izbutite, restul poate fi socotit fie o ezitare de moment în arta epică a lui Bazin, fie poate chiar dovada unei slăbiciuni constitutive în abordarea genului scurt, în care și alți romancieri veritabili au dat opere mai puțin convingătoare. Totodată, în evoluția scrisului său, nuvelele consemnează cele mai largi concesiuni făcute nu lui Zola, ci zolismului.

Evadații din ziua de Rusalii (*Les évadés de la Pentecôte*) și *De-a războiul* (*Jeux de main*) sînt piesele cele mai consistente ale volumului, acelea în care îl recunoaștem pe realistul Bazin. Nu numai pentru că ele condamnă războiul și abuzul de putere, indiferent ce forme ar lua, dar și fiindcă schițează cîteva portrete memorabile. În cea dintîi, luăm act de varietatea de reacții a francezilor dintr-o închisoare, unde ocupanții hitleriști îi păstrează pe comuniști la un loc cu deținuții de drept comun, în vederea ridicării și executării lor, lot cu lot. Ferocitatea naziștilor stîrnește indignarea unui fost dezertor (de a cărui demnitate toți se îndoiau) care salvează, în ultima clipă, pe un colonel din *maquis*. În cealaltă nuvelă, îl cunoaștem pe băiețelul Louis Sertao, batjocorit de camarazii săi de joacă pentru că e mai firav, pînă ce exasperarea îl determină, în finalul unui adevărat asalt, să-i arunce pe toți în aer, cu o grenadă găsită întîmplător. Nuvelele *Agenția matriomonală* și *Nu se-ntîmplă nimic* dezvăluie existența mărunță, sufocantă a micii burghezii — fie că e vorba de niște funcționari mediocri ce-și caută prudent fericirea „onorabilă“ printr-o romantică mică publicitate, fie că se referă la o pereche de pensionari șterși (ea „bovarică“, el „realist“). Tihna acestor ființe, în a căror viață timpul bate numai la sosirea lăptarului și a factorului, înseamnă pentru Bazin una dintre formele cele mai curențe de infirmitate morală — cu care totuși nu se mai solidarizează. Închistarea într-un orizont de pigmei și această mecanicizare a tuturor reacțiilor sînt, pentru el, consecința năzuințelor, mărturisite sau

nu, dar neîmplinite, de a ajunge. Cu toată cumsecădenia lor, ei își merită soarta, fiindcă, spre deosebire de adevărații infirmi, aceștia nu vor să-și trăiască viața. Nici pentru Lemaire Michel (poreclit *Mère Michel*) nu poate nutri nimeni vreo compasiune, întrucât micul secretar comunal se răzbună pe toți semenii săi pentru o vină pe care de fapt nu o au : aceea că el este nesuferit femeilor. Deși nebunia rece, pe care o maschează sub aerele celui mai de treabă cetățean, este o temă reluată de Bazin în romanul *Gaz pe foc* — cele două opere nu mai au nimic altceva în comun. Soarta lui Bertrand Colu, eroul romanului, este profund dramatică întrucât răzburările sale sînt dictate de o nebunie de care alții sînt vinovați și pe care el încearcă disperat s-o biruiască. Mère Michel este un caz iremediabil banal, oricît de ciudate îi sînt manevrele : el dezvoltă pînă la proporții grotești avariția, ipocrizia, maliția și invidia mărunțului demnitar rural care a fost jignit. Evoluția lui este respingătoare — nicidecum dramatică. De altfel, în *Mère Michel*, Hervé Bazin s-a uitat parcă pe sine însuși, ambalîndu-se în descripții oripilante și în montarea laborioasă a unei scene finale de efect (numai de dragul senzației), așa încît naturalismul său coboară aci la temperatura subumană a unui experiment de ospiciu. Experiența reușește — și totuși nu convinge : altceva decît *cum* este bolnav nu ne mai poate interesa la Mère Michel. Tratate astfel, în aspectele lor pur stihinice, formele maladiei mintale pot fi declarate cel mult curioase științific, iar H. Bazin, un atent observator al tuturor curiozităților — dar aceasta e prea puțin pentru cine a apucat să scrie *Vipera sugrumată*.

În locul acestui „obiectivism“, al acestei răceli forțate, e de preferat, în orice caz, melo-naturalismul — dacă-i putem spune așa — din nuvela *Broasca și broscoiul* (*La raine et le crapaud*), al cărei personaj principal, arierata Reine, suferă, ca și Mère Michel, de pe urma aspectului său fizic dezagreabil și a izolării la care este condamnată — dar în care umanitatea pîlpîie încă, ba ia chiar forme atașante, demonstrînd că pînă și o asemenea ființă ce trăiește ca o amfibie oarecare, undeva într-o mlaștină, e superioară moralmente „notabililor“ din partea locului. De unde nu se poate conchide însă că Bazin ar avea intenția să insiste asupra superiorității în genere a omului redus la stadiul vieții naturale, căci un astfel de neo-rousseau-ism ar fi distonant cu tot restul operei sale.

Delicvenții pot fi priviți și ei ca niște infirmi, ca niște accidentați morali ai unor anumite condiții de existență. Dar și printre ei există categorii diverse : una este simpaticul pungaș de buzunare Gonzague Rabotin, din *Gest cîstit*, și altceva este escrocul în stil mare, libertinul cu aere de distinsă moralitate, William de Kerfaouet, pe care Gonzague „îl lucrează“ radical, după ce zadarnic îi restituise, cu destul de bune intenții, într-o zi de pocăință (ziua onorabilului său tată), un portofel plin. Micul picaro Gonzague a rămas capabil încă de acte sentimentale,

deci uman — Kerfaouet (ca și întreaga lume „bună“, în care i se acordă credit și stimă) a uitat de mult asemenea slăbiciuni. Această nuvelă amuzantă, care arată că Bazin are, pe lângă întinse cunoștințe în lumea interlopă, și stofă de humorist, e scrisă, mai vizibil decât altele (de pildă, *Otrava*), în genul unei fabule. Anecdota culeasă de undeva este ridicată subit la sensuri generale.

Axele de simetrie sînt numeroase în tehnica nuvelistică a lui Hervé Bazin, așa încît răsturnările „neprevăzute“ de situație riscă să devină, de la o vreme, previzibile. Prin factura lor generală, nuvelele arată pe de o parte că l-a citit cu interes pe Maupassant, iar pe de alta că este partizanul activ a ceea ce se cheamă „nuvela cu șoim“, conținînd adică cel puțin o surpriză ieșită din comun, care îi oferă, cea dintîi, calitatea de „novella“. Cu toate acestea, ca să le putem numi neîndoielnice, meritele de nuvelist ale lui Bazin mai așteaptă încă unele confirmări. În ciuda varietății subiectelor și a unor caractere cu totul neobișnuite pe care le întîlnim în volumul *Agenția matrimonială* (poate cel mai convingător certificat pentru alegerea lui Hervé Bazin, în 1958, ca membru al Academiei Goncourt), unele nuvele sînt lipsite de profunzime, și această calitate se încearcă a fi înlocuită printr-o avalanșă verbală de termeni exacti, ce aproape înăbușă realitățile umane destul de plăpînde. Caracterul ostentativ al tematicii și lipsa de naturalitate, ca o consecință a naturalismului excesiv, îl lasă pe nuvelist în urma romancierului.

Naturalismul continuă să-și spună cu tărie cuvîntul și în romanul *Scoală-te și umblă* (*Lève-toi et marche*, 1952). Dar pe cînd în nuvele, atunci cînd concentrează narațiunea, scriitorul își îndreaptă toată atenția asupra tehnicii zugrăvirii, el se ferește de această eroare în romane unde mijloacele nu-l mai împiedică să urmărească și cealaltă dimensiune — adîncimea umană reală a eroilor. Simplificarea cerută de nuvelă este obținută de Hervé Bazin în mod preponderent pe latura conținutului, ceea ce le anemiează semnificația artistică.

Constance Orglaize, tînăra eroină din *Scoală-te și umblă*, a suferit, ca victimă a unui bombardament, o comoție medulară. Cîteva nesăbuițe la care o îndeamnă caracterul ei voluntar o constring să treacă de la cîrje la scaunul cu roțile, apoi definitiv la pat, unde va muri lent, pe deplin conștientă de toate progresele bolii. Constance se comportă însă ca o ființă nobilă și curajoasă, ea disprețuiește dulcegăriile și văicărelile, platitudinea care ține să fie compătimită. Siguranța absolută că va dispărea în curînd n-o poate face să abandoneze lupta, al cărei țel principal devine acela de a comunica, de a-i aduce pe semeni lângă sine — prin orice mijloace — de a-i ridica în ochii săi și în propriii lor ochi, mai sus decât se află, de a-i întrebuița oarecum ca pe niște alte trupuri pentru mișcare, pentru o victorie mereu înnoită asupra paraliziei. Ceea ce ar fi putut deveni o melodramă (căci situația eroinei se complică prin-

tr-o dragoste extrem de discretă pentru un tânăr abil, dar nu prea inteligent) evoluează după o constantă tragică, și aceasta conferă o notă distinctă cărții, față de alte romane cu o tematică asemănătoare. Întocmai ca Brasse-Bouillon, dar pe un alt plan, Constance Orglaise își face o plăcere din a răsturna, cu orice risc, toate rolurile pe care alții încearcă să i le impună — indiferent dacă o fac din bunăvoință, adică dintr-un motiv opus celui din *Vipera sugrumată*. Ea este, mai presus de orice, dornică de libertate, de acțiune independentă, și își caută alianțele tocmai acolo unde simte că va întâmpina cea mai dîrză rezistență — la mizantropul moș Roquault, de ex., procedînd cu o îndărătnicie tot atît de deznădăjduită ca și a lui Daniel Astin din *În numele fiului*, dar poate mai bine răsplătită.

Împreună cu eroina sa, Hervé Bazin nu poate suporta atitudinea tolerantă a celor din jur, acea îngăduință amestecată cu milă, pentru care slăbiciunile trupești ale cuiva ajung pînă la urmă sinonime cu slăbiciunea sa generală, iar părerile sau luările sale de poziție — ceva neglijabil : „...cînd nu-l cunoști, un infirm pare o ființă incompletă, și tot ceea ce spune pare tot atît de incomplet, ca și cînd dintr-o ființă micșorată n-ar putea izvorî decît adevăruri micșorate, ca și cînd gîndirea i-ar fi tot atît de debilă ca și trupul“. (Pag. 53.) De la *Vipera sugrumată*, n-am mai întîlnit pînă aici un caracter atît de ferm și de plin de demnitate — împinsă uneori pînă la orgoliu. Tragismul dispariției conștiente a incurabilei Constance este secundat, în roman, de tragismul infirmităților sufletești ale celor din jurul său. Ei caută s-o facă să uite progresele paraliziei, în timp ce ea încearcă să le atragă atenția asupra posibilităților pe care ei le-ar avea de a se realiza cît mai efectiv. Singurul care răspunde pe aceeași undă apelor repetate de Constance este moș Roquault, adică tocmai acela căruia îi sînt tăiate toate punțile. Ceilalți, închiși într-un egoism opac, nu se ascultă decît pe ei înșiși, chiar atunci cînd se prefac atenți la chemările ei. Speculantul „pur“ și „bun băiat“ Serge, sau cocota Catherine, cu aere moralizatoare, trec pe lângă Constance ca niște trenuri în sens opus. Alții, ca Mathilde și Luc Milandre, profesează o milă instinctivă, sinceră, dar spiritual neputincioasă, ori se zidesc de vii între pereții unei doctrine, aidoma convertitorului cu orice preț, Pascal. Între o eroină de tip existentialist, cum ar fi putut deveni cu ușurință Constance Orglaise, și ceea ce este ea în *Scoală-te și umblă*, există o deosebire tranșantă. Ea se zbate pînă în ultima clipă ca să-și înfrîngă sentimentul de singurătate pe care i-l strecoară o ambianță lipsită de antene pentru adevărata ei suferință — ba mai mult, Constance încearcă să schimbe ceva în lume, să reducă din tragismul de fond al existenței altora, ceea ce dovedește că crede în posibilitățile progresului și în victoria asupra alienării morale.

Aceeași luptă titanică cu sine însăși o duce și o altă victimă a războiului, Bertrand Colu din *Gaz pe foc*, roman a cărui problematică

poate fi considerată cea mai specifică pentru preocupările lui Hervé Bazin între *Vipera sugrumată* și *În numele fiului* — reprezentînd totodată și una dintre izbînzile lui artistice cele mai de seamă. O dată cu *Gaz pe foc* ne întoarcem din nou pe meleagurile din vestul Franței, cu care scriitorul ne-a familiarizat încă din primul său roman. Bertrand Colu ni se înfățișează ca un fel de sumă de infirmități, dar în același timp, alături de Constance Orglaise, și ca un erou care vrea să li se opună. Nici el nu este vinovat că în timpul războiului un aruncător de flăcări nazist i-a ars ceafa, și că, după șocul de atunci, a rămas nu numai cu o mutilare pe care o ascunde cu greu sub o bonetă, ci și cu un zdruncin mintal, de care multă vreme numai el singur își dă seama. Bertrand duce o existență dublă, substanțial mai tragică decît a lui Arthur Gé-rane. Ziua, el este cel mai ordonat agent de asigurare din Saint-Leup, cel mai iscusit prevenitor al incendiilor, cel mai atent soț (indiferent la toate asalturile crude ale soției sale, Eva, care nu-l mai poate suferi după desfigurare) și cel mai iubitor tată, căruia fiica sa, Céline, îi răspunde, de altfel, cu aceeași măsură. În schimb, în nopțile în care Eva animează, împreună cu amantul ei, petrecerile pe la diverse nunți din sat, Bertrand — împins de un foc interior, căruia nu i se mai poate opune — incendiază cu o artă diabolică fermele țărănilor de pe moșia recentului castelan Heaume (ferme pe care tot el le-a asigurat în prealabil), pentru ca apoi să se lanseze și mai pătimaș în fruntea celor ce încearcă să combată dezastrul.

Céline, povestitoarea acestor peripeții nocturne de veritabil roman polițist — în care însă interesul pentru descoperirea misteriosului criminal este depășit de profundele implicații psihologice și sociale ale dedublării lui Bertrand Colu —, are șansa să descopere la un moment dat adevărul. Ea încearcă să contracareze, printr-o supraveghere și o dragoste sporite, demonul din acest „monstru în luptă cu el însuși“, conștientă fiind de substratul adînc al răului: „Mi-i rușine că gîndesc așa, mă învinovățesc că sînt fiica lui, că sînt îngrozitor de simțitoare la tot ceea ce-l explică, la tot ceea ce-l scuză — dar cum să nu cred că în această clipă [e vorba de momentul culminant, cînd — într-un acces paroxistic — Bertrand se aruncă și pierde într-un colosal incendiu] el este tot ceea ce poate fi: un monstru, da — dar un monstru a cărui pasiune este să nimicească răul pe care mai întîi a fost obligat să-l provoace“. (Pag. 323.) Aceasta este factura „tandreței umane mișcătoare“ pe care Gamarra recunoștea că o aduce Céline Colu în „această povestire adesea amară“¹, prețuită îndeosebi pentru „simțul progresiunii dramatice, cu adevărat exemplar“.

¹ Cf. *Europe*, nr. 101/1954.

Tendința reliefării determinismului social, prezentă în toate romanele în care Hervé Bazin se oprește asupra sortii unor mutilați — fizic sau moral — nu are doar rostul de *a-i justifica* pe bolnavi și de a-i feri oarecum de mila, disprețul sau persecuția celor din jur. Bazin urmărește mai mult decât o explicare: o mobilizare a conștiințelor împotriva unor grave incomprehensiuni, cărora le pot fi sacrificați, de pildă, numai în Europa, peste două milioane de suferinzi mintali (ca să nu mai vorbim de alți invalizi) dintre care mulți sînt o moștenire a ultimei conflagrații mondiale, ca și Bertrand Colu. Supraveghindu-se, Colu a ajuns — ca și scriitorul — la o concluzie acuzatoare: „[Eva] mă urăște pentru că sînt un monstru. Dar eu sînt un monstru pentru că ea mă urăște.” (Pag. 313.) El este în același timp o victimă a războiului, dar și a egoismului feroce al soției sale, care înțelege „să trăiască” nu numai fără, ci și împotriva lui Bertrand — un egoism asemănător celui care îl îndeamnă pe judecătorul Robert Gérane să mușamalizeze lucrurile, pentru a salva aparențele de onorabilitate ale familiei. „Nebunul a fost definit ca «periculos pentru societate». Se poate. Dar mai înainte societatea a fost periculoasă pentru el” (*Sfîrșitul ospiciilor*, pag. 36), spune limpede Bazin, și adevărul poate fi extins și la lumea delicvenților, cum deducem cu ușurință din nuvela *Gest cinstit*. În afirmarea răspunderii sociale față de toți acești nefericiți, în îndemnul la folosirea omeniei și la readaptarea individului la viața comunității, prin acordarea unei încrederi chiar mai mari decât o merită la început, scriitorul Hervé Bazin se întîlnește în idei cu Makarenko — de care îl mai apropie de altminteri și pasiunea pentru toate problemele tinerei generații. Cu deosebirea, poate, că Bazin rămîne *tot timpul* artist, chiar și cînd scrie anchete sociale, punînd în ele toată emoția martorului interesat *personal* în proces.

Nu putem trece cu vederea, de altfel, faptul că romancierul Hervé Bazin a debutat ca liric, chiar dacă mai apoi și-a retras din circulație cele două culegeri de poeme: *Jour* (1947) și *À la poursuite d'Iris* (1948). Subiectivismul care complinște permanent realismul său în epică este, în fond, acela al unui poet — pe care succesul mediocru al începuturilor nu l-a împiedicat să trimită un nou mesaj (în 1953), o dată cu volumul *Toane* (*Humeurs*). Referindu-ne la acesta din urmă, observăm că adevăratul poet Hervé Bazin rămîne mai prezent în romanele sale decât în lirica propriu-zisă. Ca liric, el este meritoriu prin nota satirică, sarcastică, pe care i-am apreciat-o îndeosebi în *Vipera sugrumată* și pe care o reîntîlnim în *Toane*, în acele poeme în care atacă civilizația burgheză în ansamblu (*Litanies à Notre-Dame de la Civilisation*), știința pusă în slujba distrugerii (*Le voyeur enragé*), conformismul și convenționalismul cenușiu mic-burghez (*Séquence en gris*), dar mai ales ideologia de dreapta (*Ils ont choisi la droite*) și rasismul (*Chanson pie*). Din nefericire, acestui conținut valoros îi lipsesc aripile, sau îi sînt îngreuiate

adesea de prozaism, de un retorism comod și monoton, ca și de nestăpînita tentație a calamburului. Unele imagini sugestive (de ex. „Et son bleu sur ta chair se pose comme un toit / D'où s'envolent soudain les oiseaux de tes gestes“, din *Ta robe*) sau unele tonuri baudelairiene se pierd regretabil într-o suită de facilități și în poncif.

Artistul veritabil rămîne, așadar, romancierul Bazin ; nici nuvelistul, nici liricul nu-l pot concura. Romanul este domeniul în care el se pronunță într-un fel propriu, deschizînd căile unui *nou realism*. Nuvelistul Bazin apare prea tributar unui anumit naturalism de epigon — poetul, atunci cînd e realizat, pășește de asemeni pe cărări de mult străbătute. Distingîndu-se de ei, romancierul înprospătează scenele realiste, observate cu un ochi foarte pătrunzător, printr-o adeziune pasionată la evenimente. Povestitorul izbutește să evoce, de exemplu, universul familiar de la Belle Angerie pînă și prin preferințele culinare ale locatarilor, ca să nu mai amintim de numeroasele detalii grăitoare ale decorului și mobilierului (în cea mai adecvată manieră balzaciană), dar el nu înțelege să se „efaseze“ în timp ce ni le zugrăvește, ci rămîne prezent printre ele, arătîndu-ni-se, pe măsură ce ni le arată. Hervé Bazin nu se atașează de realitate ca de un sprijin trecător, sau ca de un pretext pentru a se exprima numai pe sine. El are conștiința exactă a valorii lumii materiale care-l înconjoară, ca și a raportului firesc dintre aceasta și persoana sa. Nu numai amănuntele sînt realiste : realismul reprezintă însăși măduva artei sale, artă ale cărei acte de cunoaștere se pot bucura de tot creditul. Subiectivismul lui Bazin dilată proporțiile, sau îngroașă culorile, dar nu falsifică esența însăși a faptelor. El poate să pară grăbit sau sumar în portrete, procedînd prea direct și cu oarecare bruschețe la schițarea lor, dar schițele sale palpită de viață. „Fuga“ romantică, specifică temperamental lui Hervé Bazin, se comunică pînă și subiectelor sale, pline de mișcare, în care actul, gestul, pasul înainte, perspectiva nouă își subordonează permanent descripțiile. Și din acest punct de vedere, arta lui Bazin se opune „noului roman“, unde evenimentele vieții zilnice sînt desconsiderate ca neinteresante, deoarece pentru personajele respective nu se întîmplă nimic în exterior (și chiar ceea ce se întîmplă nu le poate afecta, căci le rămîne complet străin).

Subconștientul, ținta năzuințelor „noului roman“, este răscolit poate mai eficient de către Hervé Bazin, și sondajele lui sînt mai sigure. Avantajul său e aparent, de pildă, în arta cu care știe să surprindă tranzițiile aproape imperceptibile de la momentele de luciditate la cele de dezechilibru ale unui Arthur Gérane sau (și mai ales) ale lui Bertrand Colu — motivate însă printr-o dialectică fină între clocotul intern al personajelor și solicitările externe cărora le sînt expuse — favorizante sau contrariante — și nu lăsate numai la discreția veșnic misteriosului „daimon“ intern. După cum arătau Edouard Lop și André Sauvage, la

urma urmelor, în ciuda „obiectivității“ Nathalie Sarraute, descoperirile eroilor săi se reduc la o autodescoperire a scriitoarei însăși. Hervé Bazin, ale cărui personaje principale le-am putut recunoaște, de atâtea ori, ca pe niște alter-ego, practică de asemeni introspecția, dar într-un chip deosebit. La Nathalie Sarraute, sînt prevalente zonele inexpresive și confuze, personajele sînt lăsate să vorbească fără șir, în speranța autoarei de a prinde în plasa acestui radotaj continuu subconștientul — vizat ca un dat irațional; la Bazin, chiar și personajele dezechilibrate, deci acelea care pot avea răbufniri mai violente ale „magmei subconștientului“, se caută înfrigurate pe ele însele *ca oameni*, ca ființe logic gînditoare, încearcă adică să-și refacă legăturile care le duc spre ceilalți, refuzînd să se încece în ceea ce-i izolează, adică în delirul lor, pe care-l dușmănesc. Cînd o parte din „noua“ literatură cultivă oniricul sau demența ca pe niște manifestări ale „adevărului real“, Hervé Bazin are curajul să înfrunte reproșul de a fi un „întîrziat“, eventual un „meșteșugar conștiincios“ („cu un stil corect și de bon ton“, cum l-a definit ironic, *à propos de În numele fiului*, Willy de Spens, de pe pozițiile modernismului de la NRF), și să opteze constant pentru realitatea așa-zicînd „banală“ și „vulgară“.

Printr-o consecvență foarte firească, Bazin recurge și la procedeele „vechi“, care nu par de loc să-l jeneze: caracterizarea mai vie a unor personaje prin contrast (v. cazul regimului Templerot — imaginea răsturnată a regimului Folcoche), strivirea unor realități dezagreabile prin ridicul (v. neplăcuta întîlnire din tren a lui Jacques Rezeau), numeroase scene sezizante, condimentînd o narațiune *perfect legată*, o anumită simbolistică a obiectelor și a fenomenelor naturii, un grai al lor care le deschide și le apropie de cei care intră în relație cu ele, adică exact invers decît în literatura „reistă“ (v. simpatia lui Brasse-Bouillon pentru taxaudier, și reacția tulburată a lui Bertrand Colu în fața flăcărilor) etc. Toate aceste „tradiții“ sînt valorificate, în timp ce romanul „nou“ se dedică febril căutării unei alte „tehnici“, ba consideră că de la această tehnică urmează să așteptăm și revelarea adevăratei realități, presupunînd că forma generează conținutul...

Pîna și povestirea cu „eu“ este departe de a fi nouă la Bazin — cum nu e, de altfel, nici la promotorii „noului“ roman, care au adoptat-o la rîndul lor. Confesiunea la persoana întîi nu-l împiedică totuși pe Bazin să înainteze allegro, după cum nu-i dezarticulează nici succesiunea temporală a evenimentelor. Ceea ce pare cîteodată filmat cu încetinitorul, în *Scoală-te și umblă*, acea ușoară senzație de lîncezeală și monotonie sînt de fapt noi titluri ale artei realiste, în speță, adecvarea la o situație care impune prin natura ei asemenea întîrzieri meditative și repetițiile: Constance Orglaise este prinsă într-un mediu care nu răspunde decît rar la apeluri, ce trebuiesc, în consecință, mereu repetate.

La fel, impasul în care a intrat, din propria-i vină, profesorul Daniel Astin, îl silește la o continuă și aproape obositoare ergotare, cu argumente variate, pro și contra diferitelor atitudini pe care le adoptă față de Bruno. Deși progresul factual e mai lent, el este totuși neîntrerupt, și cauzalitatea nu e suspendată nicăieri ca principiu. Tot așa după cum, în *Gaz pe foc*, procedeul proustian al alunecărilor ușoare peste timp nu conduce la pulverizarea timpului însuși. Ascultăm toată povestirea Célinei, la doi ani după consumarea tragediei lui Bertrand Colu, și sîntem tentați, la sfîrșitul romanului, să-i recitim începutul, care este adevărata „încheiere“, însă intervertirea momentelor, dictată de „amintire“, n-are în ea nimic derutant, necum irațional.

În tablourile realizate de Hervé Bazin, domină tonurile sumbre. Scriitorul nu este totuși un sadic, un demoniac, cu orice preț. Pînă și într-o șarjă ca *Vipera sugrumată*, nu lipsesc petele de lumină: probă episodul fericitei vînători, sau desfătarea pantagruelică de la Templerot, laicul părinte ale cărui trăsături ni-l amintesc pe Jean des Entommeures. Așa-zisul „dur“ Hervé Bazin face în realitate eforturi pentru a-și stăpîni umanitatea și căldura. Logicianul neiertător și moralistul sarcastic sînt mereu sabotati de un sentimental refutat. Stîngenirea atît de plină de afecțiune în fața propriului copil, în fața celui „ghem de țipete“, evocată în *Moartea căluțului*, ca și în *Toane (Faire-part de Jean-Paul)*, nu este un accident, ci o caracteristică de fond a romancierului. Avem senzația că Hervé Bazin pune de fapt o mască atunci cînd adoptă rictusul voltairian, o mască pe care și-o potrivește, e drept, foarte îndemînatic. El duce cu ușurință ironia — ca și autoironia — pînă la sarcasm, dar ceea ce se vede mai puțin e că, în același timp, suferă. Adeseori scriitorul nu se poate împiedica să comunice, să „compătimească“ chiar cu personajele pe care ar vrea să le sugrume, și de aceea îl surprindem comportîndu-se, în ironie, concomitent, ca subiect și ca obiect. În romanul autobiografic, situația se justifică parțial și prin afinitatea involuntară a lui Brasse-Bouillon cu Folcoche sau Jacques Rezeau, prin simplul act al descendenței, pe care — orice ar face revoltatul — nu-l poate anula integral. La Belle Angerie îi este odioasă, pentru că reprezintă o atmosferă și o mentalitate mai mult decît vetuste; de aceea îi și deduce numele din La Boulangerie. Cu toate acestea, cînd se întoarce pe locurile copilăriei (în *Moartea căluțului*), decăderea conacului îl frapează, și „cinicul“ Brasse-Bouillon nu-și poate stăpîni regretul. Ceva din persoana lui rămîne definitiv prada partidei adverse, de care s-a desprins. Chiar întemeindu-și o familie „independentă“, îi este cu neputință să înceapă *totul* de la capăt, și crenguța sa, deși ruptă, rămîne smulsă totuși din acel arbore genealogic, de care își bătea joc atît de „sacrilegiu“ în *Vipera sugrumată*. Una va fi tonalitatea ironistului care glosează pe marginea diferenței între „virginitatea“ burgheză și „fecioria“ vulgară, sau care

insistă asupra „bunăvoinței“ ministrului PTT de a angaja ca manipulanți pe agregatii în filozofie, fără examen — și altă inflexiune va avea tonul său în persiflarea îngustimii de vedere a entomologului Jacques Rezeau, de care se simte totuși atașat, fie și ca de o provincie stearpă...

Zgomotul pe care l-a făcut intrarea în literatură a lui Hervé Bazin nu s-a datorat numai neobișnuitei insurgențe împotriva propriei familii, și mai ales a propriei mame, ci și faptului că noul romancier își susținea atitudinea cu un limbaj de autentic revoltat — pentru unii de-a dreptul „revoltător“. Rătăcirile prin Paris, conviețuirea în lumea pestriță a lumpenproletariatului — mai mult decât aceea cu țărani din Craonnais — și-au lăsat amprenta asupra vorbirii lui Bazin, în special sub forma truculenței. Hervé Bazin are „norocul“ exprimării extrem de cursive și, alături de o mare acuitate auditivă și de un talent mimetic excepțional, o adevărată pasiune pentru ceea ce s-ar putea numi cuvîntul—„dum-dum“. În această privință el este direct răspunzător de trouvaille-urile lui Frédie, ale Constanței Orglaise, sau ale unora dintre prietenii lui Bruno Astin.

De la revoluția necesară, inițiată de Hugo, în vocabular, datorită căreia toate cuvintele au căpătat drept egal de citat în literatură, cu condiția să exprime exact o realitate, și pînă la naturalism, balanța s-a tot înclinat spre cuvintele tari, spre argot și graiurile locale fruste, așa încît dicționarul Academiei, care admitea, în ediția lui din 1877, doar vreo două mii de cuvinte „noi“, a căpătat alura unei opere și mai pomădate decât era la început. Există însă și în domeniul limbii diverse fațete ale naturalismului. Năclăirea în trivial, de dragul ei însăși, nu-l satisface, probabil, nici măcar pe autor, fiindcă de obicei el așteaptă să fie admirat sau hulit — și nu e întotdeauna. Altceva este folosirea limbajului virulent ca un mijloc satiric popular pentru dezagregarea așa-zisei „superiorități morale“ (în fond nule) a unei anumite clase — adică tocmai așa cum funcționează termenii vitriolați în stilul lui Hervé Bazin.

Mai ales argotul tinerilor școlari îi solicită interesul, de la limbajul atît de savuros al copiilor din suburbie (v. *De-a războiul*) și pînă la acela șocant al liceenilor sau studenților, care nu e totdeauna străin de al vagabonzilor. Tocmai pentru că unii sînt importunați la auzul unor expresii, acestea devin automat bucuria lui Hervé Bazin, care le multiplică, știind exact pe cine se răzbună. Uneori însă îndrăzneala verbală poate avea și o altă motivare, nu mai puțin importantă, pe care scriitorul însuși a sugerat-o în paginile finale ale romanului *Scoală-te și umblă*. Moș Roquault o evocă aci pe Constance Orglaise „cu gustul ei pentru argot (*în care se refugia, ca toată generația de astăzi, ca să se apere de sentimentele ei*, ca să le îmbrace într-un ton ușor sau zeflemist...)“ (pag. 220). De acord cu Roquault, socotim că expresiile percutante și glumele teribile constituie, într-o măsură, și la Hervé Bazin, un subter-

fugiu, o încercare de a-și masca emoția, un fel de semn că-i este rușine să recunoască deschis că, în epoca noastră „forte“, cineva s-ar mai putea lăsa înduișat în vreo împrejurare. Pentru o anumită lume, a avea sentimente a ajuns să fie echivalent cu a fi slab și condamnat pieirii, în afară de a fi depășit și ridicul. Brasse-Bouillon sau Constance Orglaise apelează la bravada verbală, imaginându-și că nu li se mai aude astfel bătaia inimii, ci numai ciocănitul rapid al inteligenței practice. Spiritul pretinde să elimine orice element afectiv, sau măcar să-i pună o puternică surdină, rațiunea este concepută obligatoriu numai mușcătoare — eroii lui Bazin par să n-aibă decît preocuparea de a nu se lăsa cumva păcăliți, sau luați prin surprindere. Cititorul are senzația că personajele și-au pierdut încrederea în oameni, că în fiecare cuvînt bănuiesc o nouă cursă întinsă. Mobilizarea tuturor mijloacelor spiritului devine o măsură defensivă în fața pericolului continuu — real sau imaginar — de a fi lăsat în urmă de „vioiciunea“ conlocutorului-concurent, și astfel dialogul se transformă pe alocuri într-un fel de biliard verbal.

Practicat îndelung, jocul cu vorbele, tari sau nu, îl fură la un moment dat chiar și pe un „maestru“ cum este Bazin, și anumite „lovituri“ se transformă pe nesimțite în ticuri. Așa se întîmplă cu calambururile și cu „maximele“ abundente în stilul său. Dacă unele sînt fericite, de multe altele s-ar fi putut dispensa, mai ales în poezii, unde nu izbutesc decît să compromită bunele intenții (v. de ex. *Les pronoms*). Cîteodată, scriitorul se surprinde singur în flagrant delict de rutină, dar și atunci, fiindcă nu se îndură să renunțe la o plăcere care i-a devenit aproape a doua natură, caută scuze : „*Résigné, non... Résinier. Joc de cuvinte facil care traduce exact atitudinea acestui om...*“ (e vorba de Arthur Gérane, despre a cărui experiență de viață spusese cu cîteva rînduri mai sus : „elle ne *raisonne* pas ; elle *résonne* en lui“ — pp. 393—394) etc. Calamburul este doar o fațetă a spiritualului moralist : el este și mai tentat de jocurile de idei și de trouvaille-uri care descoperă adevăruri, în special prin simetrii și paradoxuri : „Ultimii kilometri — ca și primii — sînt cei mai lungi. La plecare, ținta e prea depărtată. La sosire, teama ne înfrînează“ (*Moartea căluțului*, pag. 121) ; sau : „oare motivele bune și cele rele nu sînt totdeauna strîns solidare?“ (*Pe cine cutez să iubesc*, pag. 99) ș.a.m.d. Asemenea descoperiri au, prin natura lucrurilor, un caracter pur tranzitoriu și o aplicabilitate locală, destul de limitată. Ele pot înviora narațiunea, dar le e mai greu s-o și înalțe totdeauna. Mai regretabil e că uneori artistul își reia diverse trouvaille-uri drept noi. De altfel, chiar și între personajele sale se mai produc înrudiri sensibile de la un roman la altul. Hervé Bazin ține prea mult la un anumit tip de doctor (ursuz și bruscant, dar foarte conștiincios, priceput, și cu inimă de aur), pe care îl înnoiește aproape numai patronimic : dr. Rénégault din *Scoală-te și umblă* ar putea fi foarte bine și

dr. Clobe în *Gaz pe foc*, sau dr. Mahorin în *Pe cine cutez să iubesc* — după cum și mătușile care se sacrifică pentru nepoate au figuri destul de asemănătoare, fie că se numesc Mathilde (*Scoală-te și umblă*) sau Nathalie (*Pe cine cutez să iubesc*). Asemenea slăbiciuni se datorează probabil aceluiași puternic subiectivism al autorului, care nu numai că s-a atașat, parcă, o dată pentru totdeauna, de un prototip real, ci s-a și instalat comod în obiceiurile acestuia, exagerându-i manifestările caracterologice care îi sînt înrudite.

Din motive similare, porecla „cucuvaie“, preferința liceanului din Craonnais, circulă activ printre personajele romanelor sale, de la Céline Colu la Luc Milandre etc., întorcîndu-se și poposind, ca la ea acasă, la scriitorul însuși. Agitația interioară a acestui personaj singuratic și înțelept, ai cărui ochi văd bine tocmai acolo unde alții nu disting nimic, începe să cunoască, după volumul *Gaz pe foc* (1954), o certă potolire. Chiar dacă fraza lui Bazin continuă să fie nervoasă, termenii vitriolați încep să se rărească : romancierul evoluează către un stil mai echilibrat, a cărui impetuositate însă e cu atît mai evidentă, cu cît e mai reținută — după cum atestă și romanul *În numele fiului*. Maturizarea scriitorului nu este deci nici clasicizare, nici îmburghezire, ci o luare în stăpînire — cu toată conștiința importanței — a unor mijloace de expresie pe care la început i le comanda numai setea de a comunica, de a mărturisi *imediat*.

De la cele dintîi pagini din *Vipera sugrumată*, s-a putut observa că Hervé Bazin crede profund în misiunea sa, în răspunderea pe care și-o ia ca gravor al familiei Rezeau, fapt confirmat apoi în mod explicit. Pe contemporanii și prietenii săi de condei el îi situează — în declarațiile către Christine Garnier — într-un fel de mijlocie între tendințele clasicizante ale generației Gide-Valéry și acelea mai dinamice ale lui Sartre și Malraux ; în această privință, opiniile sale au doar semnificația unor aproximațiuni formale. El merge însă mai în adîncime, o dată cu constatarea că romancierii francezi de astăzi duc lipsa panașului, închinîndu-se de preferință doar la două zeități : „Revolta“ și „Coapsa“ — mai clar : pseudorevolta formalistă a disperării și sexualitatea hipertrofiată ; ambele îl agasează. Poezia „hieroglifică, absconsă, rezervată unei pretinse elite“, pe care o practică unii „sacrificatori excomunicați“, nu recoltează decît ceea ce seamănă : „...excomunicați de cine în definitiv ? De mulțimea care nu-i înțelege și care totuși nu cere decît să-i înțeleagă.“ Pe de altă parte, cu toate că tînărul Bruno Astin face caz de precocitatea talentului la Françoise Sagan, el nu se poate stăpîni să nu dezmință falsitatea artei respective : „Mare lucru dacă există 20% tineri care să semene cu personajele lui Françoise“. (*În numele fiului*, pag. 174.) Hervé Bazin nu se oprește la simple constatări asupra literaturii contemporane, el trece și la explicația lor, refuzînd-o net pe

aceea pe care W. Weidlé o căuta estetismului în desprinderea literaturii de vechiul său context religios : „...dl. Weidlé refuză de la început să explice situația prin cauze exterioare artei : sociale, economice și politice. Adică tocmai ceea ce o explică cel mai bine și face iluzoriu orice pesimism.“¹ E adevărat că Hervé Bazin se înscrie în tradiția multiseclară a moralistilor francezi (cum arăta R. M. Albérès, în cronica la romanul *În numele fiului*), dar nota sa proprie o constituie credința fermă în rolul social al artei, o credință care este complementul necesar al atacului dezlănțuit prin *Vipera sugrumată* împotriva a tot ce există și gândește ca Rezeau. De aceea, în toată opera sa, personajele principale îi împărtășesc aversiunea pentru misticism (de la Brasse-Bouillon la Isabelle Duplon), de aceea Pierre Gamarra putea să sublinieze sensurile atât de actuale ale romanului *Gaz pe foc*, ale cărui tendințe împotriva tuturor „incendiatorilor“ erau exprimate în cuvinte care „străluceau în 1954 cu o importanță dureroasă“.

Nu întâmplător cea dintâi întrebare pe care i-a adresat-o Christine Garnier lui H. Bazin suna astfel : „Dragă prietene, de ce ești marxist ?“ Răspunsurile directe coincid cu cele artistice : scriitorul este un gânditor de stînga, îmbrățișează idealurile muncitorimii și ideologia acesteia — fără să fi izbutit încă să-și învingă unele rezerve, o anumită aprehensiune provocată atât de atmosfera în care a crescut, cât și de bănuiala că ar putea fi tratat cîndva ca un „tolerat“. Familia a izbutit să facă din Brasse-Bouillon un revoltat, dar revolta lui, după cum s-a văzut, avea de la început o tinctură individualistă, cuvîntul cheie al tinereții sale era numai *mînie*. El e convins că clasa îi este condamnată istoric, dar în același timp e despicat de dubla sa apartenență, de situația de „metis“ care se teme că nu va fi acceptat cu sinceritate, pînă la urmă, de nici una dintre părți. Aproximarea de clasa viitorului este în consecință ezitantă și nu-l duce la o integrare definitivă, chiar dacă romancierul se declară adept al Răsăritului și demonstrează matematic perspectivele triumfului final al marxismului, chiar dacă își imaginează fericirea ca pe o rachetă cu două trepte — prima, cea socială, lansînd-o abia pe cea personală.

El este hotărît să dea o mîină de ajutor istoriei la năruirea vechiului, dorind sincer ca opera lui să slujească progresului său și al altora : „Trebuie oare să mărturisesc că mă întreb destul de des ca să aflu dacă, la urma urmelor, anumite cărți ale mele sînt folositoare ? Chiar dacă ar decepționa pe destui oameni, doresc ca ele să fie din ce în ce mai utile.“² Și totuși, cînd e vorba să se *alăture*, se simte incomodat de o

¹ Cf. Christine Garnier, op. cit., pp. 5—6.

² *Ibidem*, pag. 17.

anunătă infirmitate, pe care socotește că nu are cum s-o depășească : *proveniența*. Ca atare, se consideră menit să rămână toată viața un „frontalier“, un fel de militant individual pentru progres, care n-ar dori decât să se bucure de un regim special, undeva, pe teritoriul îngust, denumit de obicei „al nimănui“. Acesta a rămas până astăzi dezacordul fundamental al romancierului cu sine însuși. Ezitarea în fața unei hotărâri bărbătești în această problemă a avut consecințe asupra întregii creații a lui Hervé Bazin. Realismul său subiectiv o dovedește nu numai prin atotprezența romantică a eului, ci și printr-o ușoară toleranță față de existențialism (în special în romanul *Cu capul de pereți*) și mai ales prin concesiile la adresa unui anumit naturalism, pe care le-am sesizat cu deosebire în nuvela *Mère Michel*.

Hervé Bazin și-a declarat entuziast admirația față de Zola, „conștiința inexorabilă a epocii sale, omul care — la cincizeci de ani după Balzac — a început autopsia unui mare corp social în descompunere“¹; câteodată, mijloacele cu care el însuși a înțeles să continue, în condițiile actuale, această autopsie, provin din alte zone decât acelea care fac gloria maestrului. În orice caz, realismul își continuă opera ascuțit critică în proza lui Hervé Bazin — atât numai că scriitorul nu se îndreaptă spre eroii săi, ci-i obligă să vină spre dînsul, făcîndu-i adeseori să se comporte și să gîndească asemenea lui însuși. Causticitatea și tonul său mordant îi molipse, dar nu le pot înăbuși nici lor, nici lui, fondul nativ de umanitate.

Un referendum organizat de revista *Nouvelles littéraires* l-a declarat pe Hervé Bazin cel mai bun romancier apărut în Franța după război. Istoricul literar Boisdreffre și-l-a însușit acest punct de vedere, scriind că el este „o mare revelație romanescă“ a epocii. Ca să-și exprime admirația față de talentul cîtorva prozatori contemporani rămași în tradiția virulenței franceze, H. Clouard reținea, în concluziile istoriei sale, numele a doi romancieri de șoc : Bazin și Peyrefitte. Există deci un anumit consens privitor la personalitatea literară a autorului romanului *Vipera sugrumată*. Deși despre cei vii se fac de obicei afirmații mai circumspecte, vom adăuga, la rîndu-ne, că pe harta romanului francez postbelic — încă în plină devenire — un promontoriu important rămîne de pe acum fixat *cu certitudine* : este opera de romancier realist a lui Hervé Bazin — în esență, opera unui campion al demnității umane a tuturor infirmilor.

Val. Panaitescu

¹ Cf. *Europe*, nr. 83—84/1952.

**Vipera
sugrumată**

Era vară la Craon, o vară blîndă dar energică, o vară care încălzea bronzul acela, perfect încolăcit în jurul lui însuși, adică acele trei rotocoale de viperă, în stare să ispitească pe orice aurar, deși-i lipseau safirele clasice din ochi, fiindcă, spre norocul meu, vipera asta dormea.

Dormise cam mult, moleșită, firește, de vîrstă sau oboșită pentru că înghițise prea multe broaște și făcuse vreo indigestie. Pruncul Hercules în leagăn, sugrumînd reptile; așa se explică miturile! Am procedat așa cum procedase probabil și el, adică am pus mîna brusc pe gîtul fiarei. Da, pe gîtul ei, dar asta a fost o pură întîmplare. Mă rog, a fost o mică minune, dar o minune care a avut mare răsunet în conversațiile pioase ale familiei.

Am pus mîna pe gîtul viperei, imediat sub cap, și am strîns, iacă așa. Nici destinderea bruscă, asemenea resortului unui ceas care sare din cutie — pentru vipera mea, cutia asta se numea viață — nici reflexul disperat care pentru prima și ultima oară întîrziase cu o secundă, nici înfășurările și desfășurările ei — se înfășura rece în jurul pumnului meu — nu, nimic din toate astea nu m-au convins să-i dau drumul. Din fericire, un cap de viperă e ceva triumfiular (cum e și Dumnezeu, dușmanul ei înveterat) și e instalat la capătul unui gît subțire, pe care mîna poate să se înțepenească perfect. Din fericire, pielea unei vipere e aspră la pipăit, lipsită de solzi și totodată de umezeala aceea cleioasă care e o armă de apărare pentru țipar. Strîngeam din ce în ce mai tare, fără nici un fel de neliniște, mirat doar de trezirea frenetică a unui obiect atît de calm în aparență și demn de a fi introdus în categoria jucăriilor absolut inofensive. Am

continuat să strâng. Pumnisorul trandafiriu al unui tînc e la fel de puternic ca o menghină. Și în timp ce făceam această operație, dornic s-o privesc mai bine și să-mi desăvîrșesc cunoștințele, apropiam vipera de vârful nasului, mult, foarte mult, dar fiți liniștiți: socotită în număr de milimetri; distanța rămînea destul de mare pentru ca ghimpii aceia, din care izbucneau bale de mînie, să piardă ultimii sorți de izbîndă.

Știți, vipera asta avea ochi foarte frumoși. Nu erau de safir, cum are orice viperă-brătară, erau niște ochi de topaz, cu puncte negre în mijloc și sclipeau de o lumină căreia mai tîrziu voi ști să-i dau numele de ură și pe care o voi regăsi în pupilele coanei Folcoche, adică ale maică-mi, deși fără același chef de joacă (dar, la drept vorbind, rezerva asta nu e categorică).

Mai avea și niște nări mititele vipera mea și un bot uluitor, căscat, aducînd a corolă de orhidee și în mijloc cu faimoasa limbă despicată — un vîrf pentru Eva, celălalt pentru Adam — da, limba aceea faimoasă care seamănă pur și simplu cu o furculiță pentru melci.

Și, cum v-am mai spus, strîngeam pumnul. E un amănunt foarte important. Și pentru viperă era foarte important. Strîngeam, și viața din ea ostenea, se moleșea, luneca în jos la capătul pumnului meu, transformînd-o într-un toiag fleșcăit, toiagul lui Moise, dar fleșcăit. Mai tresărea, bineînțeles, dar între tresăririle ei erau intervale din ce în ce mai mari. Tresăririle astea luaseră la început forma unor spirale, apoi semănaseră cu niște cîrje episcopale, pe urmă cu niște semne de întrebare. Continuam să strâng. Ultimul semn de întrebare se transformă într-un semn de exclamare, neted, definitiv, care nu mai fremăta nici măcar la capăt. Cele două topaze se stinseră și se acoperiră pe jumătate cu niște bucăți de tafta albăstrie. Vipera, vipera mea, murise, sau, mai bine zis, pentru copilul din mine, revenise la starea de bronz, în care o găsisem cu cîteva clipe mai devreme, la rădăcina celui de al treilea platan de pe aleia dinspre pod.

M-am jucat vreo douăzeci de minute cu ea, încolăcind-o după pofta inimii, sucind și învîrtind trupul ăsta fără membre, trup de infirm ideal. Nimic nu arată mai mort ca un șarpe mort. Cît ai clipi din ochi vipera își pierdu orice tinută, și acum era o zdreanță, nu mai avea nici o strălucire. Se încăpățîna să întoarcă spre mine burta aceea de culoare

deschisă, pe care, din prudență, orice animal o tănuiește pînă moare — sau pînă face dragoste.

Mi-o încolăceam tocmai în jurul gleznei, cînd am auzit clopotul casei sunînd pentru gustare. În ziua aceea trebuia să golim un borcan de dulceață de corcodușe, ușor mucegăite după patru ani de așteptare în bufet, dar infinit mai acceptabile decît pelteaua de agrișe pe care o întinzi într-un strat odios pe pîine. Am sărit în sus, cu picioarele murdare, dar n-am uitat de viperă, pe care însă am apucat-o de coadă, de data asta, și am pornit legănînd-o într-un ritm simpatic de pendul.

Deodată, un urlet sfîșie primele mele meditații științifice și, din înaltul ferestrelor prea puțin vitezei domnișoare Ernestine Lion, se prăbuși un ordin înspăimîntat.

— Aruncă jos asta ! Imediat !

Apoi continuă cu tonul unui crescendo tragic :

— Vai de mine, copil nenorocit !

Am rămas încremenit. Ce dramă grozavă ! Auzeam strigăte, exclamații care se încrucișau, tropăieli învălmășite de tocuri lovind treptele scării. „Doamnă ! Domnule Abate ! Pe aici, pe aici !“ Ceilalți unde-or fi ? Capi lătra, cîinele Capi (apucasem să citim „Fără familie“¹). Dangăt de clopot... În sfîrșit, bunica, albă la față ca vâlul care-i înconjură capul și dînd la o parte cu vîrfurile ghetei poalele rochiei veșnic cenușii, țîșni pe ușa principală. În aceeași clipă, din bibliotecă, adică din aripa dreaptă a casei, se năvustiră mătușa-mea, contesa Thérèse Bartolomi, al cărei titlu datează din timpul imperiului, apoi unchiul meu, protonotar apostolic, iar din odaia de albituri, adică din aripa stîngă, guvernanta, bucătăreasa, jupîneasa... Toată familia, înconjurată de sateliții ei, se revărsa pe nenumăratele ieșiri ale casei noastre, această imensă cușcă de iepuri.

Ce e drept, familia mea era prudentă ! M-au înconjurat cu toții numaidecît, dar rămînînd la distanță respectabilă de viperă, care se legăna încă la capătul degetelor mele, și, grație acestei mișcări, avea o ultimă aparență de viață.

Mătușa Thérèse : E moartă ?

Jupîneasa : Cred că-i o năpîrcă.

Guvernanta : Frédie, nu te apropia !

Bucătăreasa : (care e surdomută) : krrrrlh !...

Abatele : Las', că-ți trag eu o bătaie !

Bunica : Te rog, puiule, lasă jos grozăvia aia !

¹ Roman pentru copii de Hector Malot (1830—1907).

Neînfricat și triumfător, am întins trofeul unchiului protonotar, care, fiind în mod profesional dușman al reptilelor, s-a tras înapoi pe o distanță de cel puțin un metru. Toată lumea i-a urmat exemplul. Singură bunica, mai vitează (fiindcă era bunica, nu-i așa?), s-a apropiat de mine, m-a lovit brusc peste mână cu lornionul și m-a silit astfel să dau drumul șarpelui, care a picat neînsuflețit pe peron și pe care, venindu-și în fire, unchiul meu s-a pornit să-l ucidă din nou, lovindu-l marțial cu călcâiul, precum sfântul Mihail, patronul lui.

Primejdia o dată îndepărtată, opt mâini de femeie m-au dezbrăcat cât ai zice pește, m-au cercetat de la rădăcina părului și pînă în vârful degetelor de la picioare și au recunoscut că scăpasem ca prin minune fără nici o mușcătură. Mi s-a pus numaidecît o cămașă, fiindcă nu e cuviincios ca un Rezeau, oricît de fragedă i-ar fi vîrsta, să rămîna gol în fața servitorilor. Atunci, depărtîndu-se de terciul de viperă, unchiul meu s-a apropiat și el, țeapăn ca justiția însăși, legănîndu-și mîinile de fiecare parte a sutanei.

— Are vreo mușcătură tîmpitul ăsta ?

— Nu, Michel.

— Să mulțumim Domnului, mamă.

Un *Pater*, apoi un *Ave*. Un mic ex-voto a fost atîrnat în tăcere. Apoi protonotarul apostolic a pus mîna pe mine, m-a răsturnat pe genunchii lui și, cu privirile înălțate spre ceruri, mi-a tras o bătaie metodică.

II

La Belle Angerie ? E un nume splendid, potrivit pentru niște serafimi căzuți sau pentru niște mistici cămătari. Mă grăbesc să spun că e vorba de o pronunțare deformată, dar măgulitoare a cuvîntului *Boulangerie*. Trebuie să adaug, însă, că „omul nu se hrănește numai cu pîine, ci și cu vorbele Domnului“ și, în ce privește schimonosirea toponimică, s-a nimerit să fie justificată, căci — v-o jur — fie că i-a zis *Boulangerie* sau *Belle Angerie*, în casa noastră s-a confecționat totdeauna azimă.

Prozaic vorbind, *La Belle Angerie* este de mai bine de două sute de ani sediul social al familiei Rezeau. Totalitatea

clădirilor sale, care au avut fără îndoială la origine cuptorul unui brutar, a ajuns să capete aspect de conac. O fațadă, căreia i s-a sacrificat cu desăvârșire orice logică a arhitecturii interioare, o ferește dacă nu de pretenții, cel puțin de incoerență, contribuind astfel la transformarea casei noastre într-un prototip al falsului castel, atât de scump burgheziei de viță veche. Familiile mari din Craon și congregațiile de călugărițe suferă în aceeași măsură de patima ziditului. Țăranii noștri, înrudiți de aproape cu țăranii bretoni, se mulțumesc să-și sporească, ori de câte ori le stă în putință, suprafața ogorului. Cei mai bogați dintre ei își vor permite chiar să construiască un staul din piatră solidă, material rar prin partea locului, care trebuie adus cu mare cheltuială de la Bécon-les-Carrières. În schimb, se pare că burghezii au nevoie de un număr de încăperi inutile, proporțional cu numărul hectarelor, asupra cărora se întind redevențele și vînătorile lor.

La Belle Angerie? Păi are treizeci și două de camere mobilate, fără să punem la socoteală capela, două nobile turnuri, în care sînt tănuite closetele, fără să mai punem la socoteală o seră imensă orientată în mod stupid spre nord, din care cauză oleandrii se duc dracului în fiecare iarnă, o mică fermă anexă aparținînd grădinarului, grajdurile, transformate mai târziu în garaj, diversele dependințe și nișele împrăștiate pretutindeni în parc, închinute toate câte unui sfînt zgribulit, ghemuit în firida lui și servind drept popasuri de înălțare... Am uitat să menționez și două-trei porumbare, lăsate de mult în seama vrăbiilor, trei puțuri astupate, dar purtîndu-și încă pălăriile de ardezie, două poduri solemne aruncate peste o șuviță de apă ce se numește Ommée, cîteva podețe și vreo treizeci de bănci de piatră sau de lemn, răspîndite în parc, pe care să se poată tolăni, eventual, oboseala distinsă a stăpînului.

De altfel, acest confort pentru uzul feselor este singurul de care te poți bucura la noi. Telefon? Încălzire centrală? Astea-s mituri! Pînă și coloana micilor anunțuri locale e complet necunoscută pe la noi. Apa o scoți dintr-un puț cu aspect dubios, săpat la o adîncime de vreo sută de metri, pe al cărui ghizd se îndeasă melcii ca ciupercile. Cu excepția salonului, al cărui parchet e așezat direct pe pămînt și trebuie schimbat din zece în zece ani, toate celelalte încăperi

sînt pavate cu dale de teracotă. Am spus că sînt „pavate“ fiindcă dalele astea nici măcar nu se îmbucă între ele. Mai rău decît atît, bucătăria nu are drept decît la niște ardezie adusă de la Noyant-la-Gravoyère și dispusă în plăci, cimentate vag cu pămînt bătătorit. Sobe nu prea sînt, se preferă în schimb căminurile imense, cu grătare de fontă. Să nu uităm nici circulația greoaie pe drumurile de țară pe care se îngămădesc coceni de varză, nici aprovizionarea exclusiv locală, adică procurată la țărani, nici clima pe care o caracterizează perfect vechea deviză a familiei Soledot, seniorii ținutului: „Sclipește, soarele meu de apă!“ Numai așa veți ajunge cu siguranță să-mi dați dreptate cînd susțin că *La Belle Angerie* e locuibilă numai vara, cînd bălțile din jurul rîului Ommée fumează la soare, apoi seacă, fac coajă și crapă în formă de dale, pe care se aventurează pașii ușori ai ștregarilor, în căutarea ouălor de păsări de baltă.

Bunică-mea știa toate amănuntele astea și se muta de două ori pe an, la dată fixă, fără să uite să-și transporte pianul, mașina de cusut și crătițele de bucătărie din aramă roșie, care nu existau în dublu exemplar. Totuși, mai tîrziu, a trebuit să locuim în Casa asta (cu C mare) și vara și iarna, să ne mulțumim cu ea așa cum se mulțumesc cu casele lor, din toate punctele de vedere identice cu a noastră, boier-nașii din partea locului.

În momentul în care începe povestea mea, adică acum vreo douăzeci și cinci de ani, ținutul susmenționat se afla de altfel într-o stare de înapoiere mult mai mare decît este azi. Cred că era cel mai înapoiat ținut din Franța. Situat la hotarul a trei provincii — Maine, Bretagne și Anjou — colțul ăsta de pămînt argilos nu poartă nici un nume precis și nu se mîndrește cu un trecut istoric mare, afară doar de evenimentele petrecute în timpul Revoluției. Între numele de Craonnais, Segréen și Bocage Angevin sînteți liberi să alegeți ce vă place. Trei departamente ale Franței și-au împărțit între ele acest vechi ținut de graniță între provinciile supuse marelui impozit pe sare și cele impuse micului impozit pe sare, ținut îndobitocit de-a lungul secolelor de o supraviețuire și de represiuni cumplite. Și azi mai dăinuie unele nume cu rezonanță sinistră — drumul Coasei, ferma Sarea-Roșie, moșia de la Șapte Spînzurați. Nicăieri nu-i

urmă de pitoresc. Șesuri joase, mîncate de plante de baltă, drumuri desfundate, pe care nu poți circula decît în care cu roți uriașe, nenumărate garduri vii care transformă ogoarele într-o tablă de joc de dame plină de mărăcini, meri pentru cidru împovărați de vîsc, cîteva petece de stepă presărate cu grozamă și, mai ales, o mie și una de băltoace, care adăpostesc tot felul de legende apoase, de șerpi de apă și de broaște gălăgioase. E raiul pe pămînt pentru becațe, iepuri și cucuvele.

Dar nu e un rai și pentru oameni. Indigenii sînt piper-niciți, au un tip foarte pronunțat de „Gali degenerați“, cu picioare strîmbe, mulți dintre ei sînt tuberculoși sau decimați de cancer. Au păstrat portul mustății lungi, bone-tele cu panglică albastră, predilecția pentru o supă deasă ca mortarul, o mare supunere față de biserică și față de castel, o neîncredere de corb, o perseverență de buruiană, oarecare slăbiciune pentru țuica de porumb și mai ales pentru mustul de pere. Cam toți au rămas din tată-n fiu mici arendași pe același ogor. Au mai păstrat și inimi de șerbi și, în această calitate, trimit cam o jumătate de duzină de viconți republicani în Cameră, în timp ce în școlile creștine expediază cealaltă jumătate de duzină de copii care se fac mari și ajung văcari și valeți fără leafă.

În cadrul acesta, foarte amator de versuri, au trăit vechile noastre glorii, suprimate azi așa cum au fost suprimate și bonetele de noapte. Trebuie să aflați, în sfîrșit, că sînt un membru al celebrei familii Rezeau. Celebră pe o rază care n-a atins, firește, dimensiuni planetare, dar care a depășit raza departamentului nostru. Pe aici, în vest, cartea de vizită a familiei — gravată dacă se poate — ocupă un loc de cinste pe platourile de aramă. Burghezia ne invidiază. Aristocrația întreține relații cu noi, ba chiar ne cedează uneori cîte una din fiicele ei, dacă nu cumva cum-pără vreuna din fiicele noastre. (La drept vorbind, m-am lăsat furat de o rămășiță de mîndrie cleioasă și am uitat să pun la imperfect verbul acestei fraze.)

Cronica scandalosă locală nu v-a informat, desigur, că Claude Rezeau, căpitan originar din Vendée, a pătruns primul în Ponts-de-Cé cu prilejul succesorilor vremelnice ale

armatei catolice și regale. (De atunci a rămas cântecul „catolic și francez“.) Cu siguranță că nici numele lui Ferdinand Rezeau, care a fost mai întâi secretar al pretendentului la tron, și după aceea deputat conservator în parlamentul republicii „ăstora“, nu vă e întipărit în memorie. Dar despre René Rezeau, ce credeți? Cine nu-l cunoaște pe René Rezeau, individul acela mic și mustăcios, care, cu brațul întins, agită pălăria ariergardei burnisiene, cine nu-l cunoaște pe geniul acesta, popularizat din belșug la orice împărțire de premii din școlile creștine? Ciuliți, vă rog, urechile și respectați-mă, e unchiul tatălui meu, e cel ce cîntă întoarcerea la ogorul strămoșesc, întoarcerea Alsaciei la patria-mumă, întoarcerea la castele, întoarcerea la credință, veșnica întoarcere! Nu, nu cred că i-ați uitat programul. El e „peria de lustruit“ a familiei, el e marele om, care s-a născut prea târziu ca să se înroleze în regimentele de zuavi ai Vaticanului¹ și care a murit prea devreme ca să afle de sfintele victorii ale partidului M.R.P.², dar care a adoptat în schimb cu glorie toate țicnelile dintre cele trei războaie. A fost comandor al ordinului Saint-Grégoire, a semnat diferite contracte foarte avantajoase pentru publicarea cărților lui cuvioase și a știut să instaleze faima familiei Rezeau pînă în fotoliul acela al Academiei Franceze, în care și-a înțepenit fundul timp de aproape treizeci de ani. Și nu mai trebuie să vă amintesc de moartea lui, în 1932, după supliciul acela lent al unei boli a vezicii, care i-a conferit o aureolă supremă și a prilejuit defilarea uriașă a drept-cugețătorilor consternați, sub torente de stropi de salivă zvîrliți de vorbitori și sub torente de apă sfințită.

Eroul acesta avea un frate, care a fost bunicul meu, iar bunicul avea — cum are toată lumea — o soție botezată cu numele evanghelic de Maria. I-a făcut unsprezece copii, dintre care opt au supraviețuit educației creștine ce căpă-

¹ *Les zouaves pontificaux* : unități armate formate îndeosebi din francezi și belgieni, înființate în 1860, la cererea papalității, care își vedea amenințate teritoriile de sub directă sa administrare din Italia, prin procesul de înfăptuire a unității naționale. Aceste unități au luptat și în Franța, în 1870, în timpul războiului franco-prusac; au fost desființate în 1871.

² *Mouvement Républicain Populaire* — Mișcarea Republicană Populară — partid catolic, înființat în 1943.

taseră. I-a făcut unsprezece copii, fiindcă primii șase au fost fete, dintre care patru s-au călugărit (au ales soluția cea mai bună!), și era nevoie de un băiat care să perpetueze numele familiei și blazonul ei, deși moșiesc la origine. Tatăl meu a sosit al șaptelea la rând și a căpătat numele apostolului Iacob (unul dintre cei doi, și anume acela care a devenit colaborator fiindcă și-a compromis ziua onomastică cu a Sfântului Filip). Cât despre venerabilul meu bunic, după nașterea acestui moștenitor, de sex în sfârșit masculin, nu s-a putut hotărî să moară înainte de a-i fi făcut încă patru copii soției sale Maria, bunică-mea, învrednicindu-se astfel să-i ofere Domnului o viitoare față bisericească în persoana lui prîslea, Michel Rezeau, actualmente protonotar apostolic... *Amin.*

Iată deci că împlinirea, aceeași împlinire grație căreia te naști rege sau cartof și tragi un loz din două miliarde la loteria socială, împlinirea asta a vrut să mă nasc membru al familiei Rezeau, pe ramura cea mai îndepărtată a unui arbore genealogic istovit, a unui măsline steril, sădit în ultimele grădini ale credinței. Împlinirea a vrut să am o mamă...

Dar să nu anticipăm. Aflați numai că în 1913, tatăl meu, Jacques Rezeau, doctor în drept și profesor la Universitatea catolică (avînd deci o profesiune, care, așa cum se cuvine, nu-i bănoasă), s-a căsătorit cu foarte bogata domnișoară Paule Pluvignec, nepoata bancherului cu același nume, fata senatorului cu același nume, sora locotenentului de cuirasieri cu același nume — căzut ulterior pe cîmpul de onoare (ceea ce i-a îngăduit să-și dubleze „speranțele”). Domnișoara Pluvignec avea o zestre de trei sute de mii de franci. Trei sute de mii de franci aur. Fusesse crescută într-un pension din Vannes, unde-și petrecea și vacanțele și de unde n-a ieșit decît pentru a se mărita cu primul-venit, ales de altfel de părinți, ale căror relații mondene și politice erau prea numeroase pentru a le lăsa timpul să se ocupe de fițița asta vicleană. Nu cunosc nici un alt amănunt din tinerețea ei, care n-o justifică, însă, pe a noastră. Tatăl meu, care se îndrăgostise de o colegă protestantă (bine, dar René Rezeau nu dormea!), s-a însurat cu zestrea asta, care i-a îngăduit să facă pe nababul pînă în momentul cînd Poin-

caré a devalorizat francul. Din unirea aceasta, pe care sărăcia familiei Rezeau o făcea indispensabilă, aveau să ne nască pe rînd Ferdinand, pe care-l veți numi Frédie sau Zdreanță, Jean, adică subsemnatul, pe care puteți să-l numiți cum poftiți, numai că are să vă tragă peste bot dacă o să vă amintiți că era poreclit Zeamă-Lungă, și, în sfîrșit, Marcel, *alias* Cropette. Mi s-a spus că după el au mai urmat cîteva avorturi involuntare, la care mă gîndesc nu fără o anumită invidie, deoarece produsele lor au avut norocul să nu depășească stadiul de fetuși Rezeau.

În 1922, anul acela de grație, în care mă îndeletniceam să sugrum vipere, Frédie și cu mine ne aflam încredințați supravegherii bunicii. Încredințați... cuvîntul acesta e un eufemism! Intervenția energică a acestei bunici, căreia n-aveam voie să-i spunem mamă-mare, dar al cărei suflet merita diminutivul acesta plebeu, ne salvase de un tratament barbar, de care n-am apucat să luăm cunoștință, dar care era grav, fără îndoială. Îmi închipui că ni se dădeau biberoane, la care se adăuga apă murdară, că eram uitați în scutece puturoase, că nimeni nu se sînchisea de zbieretele noastre... Precis nu știu nimic. Dar nimeni nu smulge niște copii de lîngă o mamă tînăra fără să aibă motive foarte serioase.

Fratele nostru cel mic, adică Marcel, nu intra în lotul lăsat în seama soacrei. Se născuse în China, la Șangai, unde domnul Rezeau făcuse rost de o catedră de Drept Internațional la Universitatea Catolică *Aurora*.

Astfel despărțiți, trăiam o fericire provizorie, întretăiată de pedepse, ca suprimarea desertului sau cîte un toc de bătaie și de mari elanuri mistice.

Căci țin să vă anunț, între patru și opt ani, am fost un sfînt. Nu scapi basma curată cînd trăiești în anticamera cerurilor, între un abate scutit de serviciul divin din motive de tuberculoză pulmonară, un scriitor specializat în literatură cucernică, o bunică adorabil de severă în domeniul istoriei sfinte și grămezi de veri sau mătuși aparținînd mai mult sau mai puțin unor ordine religioase, lipsiți de cunoștințe elementare de matematică, dar uluitor de bine informați în contabilitatea cu partidă dublă a indulgențelor. Să ne reportăm creditul de invocații în debitul sufletelor ajunse în purgatoriu, pentru ca acești noi aleși să ne despăgubească intervenind pentru noi pe lîngă autoritatea divină.

Am fost un sfânt ! Îmi amintesc de o anumită sfoară... Mă rog, să-mi fie de bine ! Am să țin piept ridicolului. E neapărat necesar să puteți adulmeca parfumul sfinteniei mele, deși n-am murit, totuși, înecat de acest parfum.

Sfoara o aveam de la o cutie cu bomboane de ciocolată, care nu erau otrăvite, cu toate că fuseseră expediate de doamna Pluvignec — se pare că trebuie să spun și „bunica“ dacă vorbesc de ea — doamna senator de Morbihan, o femeie frumoasă încă. Cutia asta cu bomboane de ciocolată făcea parte din protocolul sentimental al doamnei de Pluvignec și ne sosea cu regularitate de trei ori pe an : de 1 ianuarie, de Paști și cu ocazia aniversării fiecăruia dintre noi. Aveam dreptul să consum două bucăți pe zi, una dimineața și alta seara, după ce mă închinam conform regulamentului.

Nu mai știu ce crimă anume săvârșisem în ziua aceea. Poate că depășisem socoteala profitând de neatenția domnișoarei Ernestine. Sau poate că, grăbit cum eram, mă mulțumisem doar cu un gest, asemenea celui cu care alungi o muscă și care, de fiecare dată, provoca aceeași observație indignată :

— Ce faci tu e numai o maimuțareală de cruce, Zeamă-Lungă !

...Nu mai știu ce a fost, știu doar că m-am simțit pătruns de o remușcare și de o căință perfectă și, seara, în camera mea (*La Belle Angerie* e atât de mare, că, din cea mai fragedă vîrstă, fiecare dintre noi își avea camera proprie... Asta face efect. Și apoi, copiii se obișnuiesc în felul acesta să rămîină singuri în întuneric)... seara deci, în camera mea, am hotărît, de comun acord cu Baptiste (ăsta-i ultimul dintre prenumele mele, adică îngerul meu păzitor, valet într-o oarecare măsură, cum se cuvine să fie îngerul păzitor al unui Rezeau, care, potrivit bunelor maniere, nu-și poate duce singur pachetelele cu păcate)... așadar, în camera mea, am hotărît să fac un act de penitență. Sfoara care lega cutia de ciocolată cu inscripția „A la Marquise“, sfoara asta netedă, destul de tăioasă, îmi dădu ideea unei mici cazne, care avea să fie cu siguranță plăcută lui Dumnezeu. Mi-am legat-o în jurul mijlocului și am răsucit încet nodul, pînă a început să mă doară fără exagerare. Așa cum procedasem și cu vipera, am strîns cu multă convingere la început, cu mai puțin entuziasm după trecerea de trei minute și, în cele din urmă, cu părere de rău. N-am fost niciodată prea alintat ; nimeni

nu m-a învățat cum vine asta. Dar capacitatea de îndurare a unui copil are limite, care sînt destul de reduse cînd copilul nu are în urma lui decît șaptezeci și două de luni de suferință experimentală. Am încetat să strîng sub pretextul că, obosind și ea, sfoara ar putea să se rupă. Nu trebuia să-mi distrug jertfa.

Dar mai ales nu trebuia să distrug urmele acestei jertfe. Căci, mă rog, nu începe îndoială că domnișoara Ernestine va veni a doua zi dimineată să mă trezească, așa cum făcea zilnic, și că va spune, așa cum spunea în fiecare sîmbătă :

— Haide, grăbește-te, leneșule !... Să-i mulțumim Domnului, care ne-a mai dăruit o zi să-l putem sluji... Azi trebuie să-ți schimbi cămașa, Zeamă-Lungă. *În numele Tatălui și al Fiului...* Ai grijă să n-o murdărești. Cînd te duci la closet să te ștergi cum trebuie. *Tatăl nostru carele ești în ceruri...* etc.

Ce sîmbătă plină de glorie ! Domnișoara Ernestine va vedea imediat sfoara. Am adormit fără să știu că făptuisem cu toată naivitatea păcatul înfumurării sub forma lui cea mai drăcească : înfumurarea spiritului !

Dar domnișoarei Ernestine nici nu-i trecu prin minte așa ceva cînd veni să mă trezească a doua zi dimineată.

— Vai de mine ! exclamă ea, copilul ăsta e imposibil.

Apoi se răzgîndi și adăugă, cu o nuanță de respect în privire :

— Jean, Dumnezeu nu dă voie nimănui să-și bată joc de sănătate. Mă văd nevoită să raportez numaidecît totul bușicii dumitale.

Am ascultat cuvintele ei cu multă satisfacție, deși afixam, bineînțeles, pudoarea și tristețea unui suflet siluit. Cinci minute după aceea, învăluită în șalul cu franjuri aruncat peste capot, bunica se apleca asupra mea, copleșindu-mă cu muștrări. Dar tonul ei nu suna a dojană. Și nici în privirile, care străluceau de o mîndrie înfricoșată, nu se citea o adevărată muștrare. Și apoi degetul ei, degetul acela lung și subțire de romancieră pentru „Copiii fecioarei Maria“ (scria și ea cîte ceva, da, și ea scria), luneca plin de îngăduință de-a lungul semnului roșu, stigmat elocvent, ce-mi strîngea încă mijlocul.

— Făgăduiește-mi că n-ai să mai faci nici un sacrificiu fără să-mi spui. Așa-i că n-ai să mai faci, micul meu Jean ?

În dimineata aceea, nimeni nu-mi spunea Zeamă-Lungă ! I-am făgăduit. Bunica a ieșit din cameră, dînd din cap în același ritm cu domnișoara Ernestine. Nici una dintre ele nu

se simțea în stare să pedepsească un sfânt. Auzul meu destul de ascuțit a surprins dispoziția șoptită îndărătul ușii :

— Ar fi bine să-l supraveghezi pe băiatul ăsta, domnișoară. Mă neliniștește. Trebuie, totuși, să recunosc că-mi pun mari speranțe în el.

III

Protonotarul, guvernanta, servitorii cei bătrâni, *La Belle Angerie*, iarna la Angers, cocul bunicii, cele douăzeci și patru de rugăciuni diferite pe care le spuneam în fiecare zi, vizitele solemne ale academicianului, beretele școlarilor ridicându-se respectuos în fața noastră, vizitele preotului, care venea să încaseze contribuția pentru cult, pentru Sf. Petru și cotizația pentru propagarea credinței, rochia cenușie a bunicii, tartele cu prune, melodiile lui Botrel cântate pe clapele unui pian vechi, dezacordat, ploaia, gardurile de crengi și cuiburile ascunse în ele, Joia-verde, prima împărtășanie în cerc intim, prima împărtășanie solemnă a lui Frédie purtând în mâini cartea pe care o purtase tata și, înainte de el, bunicul Ferdinand și, mai înainte încă, străbunicul, tot Ferdinand și el, castanii în floare...

Dar într-o bună zi, bunica muri.

Uremia care era o boală de familie, o boală de intelectuali (ca și cum natura ar vrea să se răzbune pe cei ce nu-și elimină ureea prin sudoare), uremia i-a distrus sîngele în trei zile. Dar bunica era o doamnă distinsă — era și o doamnă inimoasă totodată și inima mea n-a uitat acest amănunt — și a știut să-și făurească un sfîrșit vrednic de ea. După ce a refuzat conștient anumite sondaje și alte îngrijiri la fel de dezgustătoare, care i-ar fi prelungit viața cu câteva zile, bunica l-a chemat pe fiul ei, abatele, a chemat-o pe fiică-sa, contesa Bartolomé, care locuia la Segré, și le-a declarat :

— Vreau să mor civilizat. Tăceți din gură ! Știu că nu mai e nimic de făcut. Spuneți jupînesei să aducă niște cearșafuri brodate, sînt acolo, pe raftul al patrulea, în dulapul cel mare din anticameră. Să-mi facă patul și pe urmă să-mi chemeți nepoții.

Și i s-a făcut pe plac. Bunica ne-a primit șezînd în capul oaselor, cu spatele proptit pe două perne. N-ai fi zis că o doare ceva, deși am aflat abia după aceea că moartea prici-

noastră de uremie e dintre cele mai dureroase. Nici un sughiț nu i-a ieșit din gură, nici un geamăt. Nu se cade să oferi un astfel de spectacol unor copii, căroră trebuie să le lași pentru tot restul vieții amintirea de neșters a unei agonii ca-n pozele ilustrate. Ne-a spus să îngenunchem, a făcut un mare efort ca să-și ridice mîna dreaptă și a lăsat-o pe rînd pe frunțile noastre, începînd cu frate-meu cel mare.

— Dumnezeu să vă aibă în pază, copii !

Asta a fost tot. Nu se putea încrede prea mult în forțele ei. Ne-am retras de-a-ndaratelea ca din fața unui rege. Și astăzi încă, după mai bine de douăzeci de ani, mă simt zguduit pînă-n fundul inimii și continui să cred că merita acest omagiu. Bunica !... Nu, desigur, n-a avut niciodată profilul tradițional al funcției ei, n-a împărțit pupături în dreapta și-n stînga și nici n-a umblat cu punga de bomboane în buzunar. Dar n-am auzit pe nimeni tușind cu mai multă sinceritate cum tușea ea ca să nu slăbească în fața dovezilor noastre de dragoste, cînd o îneca emoția. N-am mai văzut pe nimeni ținînd capul sus cu atîta neînduplecare, dar plecîndu-l numaidecît dacă citea pe termometru un 37°,5. Pentru necunoscuta, despre care nu se vorbea niciodată, deși de două ori pe zi ne rugam oficial pentru ea, bunica noastră, cu pieptenele de os înfipt în cocul de păr alb, fusese și trebuia să rămînă *răposata*, dușmanca perfectă ca o legendă, căreia nu-i poți reproșa și nu-i poți lua nimic, nici măcar moartea, mai ales moartea.

Bunica muri. Mama își făcu apariția.

Și povestirea mea începe să devină dramă.

IV

Se spunea *mămica*, deși unele rude ale noastre învăluiau acest cuvînt în diverse reticențe, *mămica*, fiindcă aveam niște verișori care rosteau silabele acestea de parc-ar fi supt o caramă, *mămica*, fiindcă protonotarul și mătușa Thérèse adoptau cam același mod de a-l rosti vorbind despre bunica, *mămica*, deși domnișoara Ernestine folosea expresia cumplit de greoaie ; *doamna*, *mama voastră*. Mă rog, asta e ! *mămica* era un cuvînt care ne pune pe gînduri.

— De ce să nu scrie niciodată ?

— Se spune : de ce nu scrie niciodată ? N-ai dreptate, Frédie. Doamna v-a scris de Crăciun. Și apoi, China e foarte departe.

Doamna, mama noastră, nu ne scrisese. Amîndoi, adică doamna și domnul Rezeau, expediaseră o felicitare clasică, tipărită în englezește, care suna așa :

*We wish you a merry Christmas.*¹

Dedesubt, două semnături : una mîzgălită : Rezeau. (Capul unei familii și al unui blazon nu-și menționează și prenumele.) A doua în caractere cuneiforme : Rezeau-Pluvignec. Sub ambele semnături era trasă cîte o linie maiestoasă. Adresa fusese bătută la mașină de Li-pah-hong, secretarul pe care ni-l închipuiam purtînd pe spate o coadă superbă și avînd în gură șapte limbi ca să nu spună un cuvînt.

China e departe. Cred că nici măcar la vîrsta aceea fragedă nu admiteam că inima poate să fie mult mai departe încă decît orașul Șangai. Mămica ! Doamna Ladourd, una dintre vecinele noastre, care avea șase copii și nu ne cunoștea situația, izbuti să ne dezlănțuie imaginația.

— O mămică e mult mai bună decît o bunică !

Cred și eu ! Am avut curînd prilejul să-mi dau seama ce poate să fie.

Domnul și doamna Rezeau au primit o telegramă care-i chema acasă, dar nu s-au întors decît după opt luni. Deci-mați de căsătorie sau de vocația religioasă, unchii și mătușile noastre n-o puteau înlocui pe răposata. Protonotarul obținuse tocmai o numire în Tunisia, sperînd că clima acestei țări ar putea extermina ultimii bacili Koch din el. Domnișoara Lion nu voia să-și ia răspunderi prea mari. În sfîrșit, *La Belle Angerie*, fief destinat primului-născut al familiei, trebuia salvată de fisc, de ipotecă și de împărțiri republicane.

Așa se face că, într-o seară, ne-am pomenit aliniați pe peronul gării din Segré în stare de mare excitație și stăpîniți cu greu de marșala noastră mătușă Bartolomi și de guvernantă. Îmi amintesc perfect de șoaptele și de suspinele lor îngrijorate.

Cu aspectul acela de focă, specific numai locomotivelor de pe liniile secundare și gîfîind adînc, trenulețul își făcu apariția cu o întîrziere de zece minute, care în momentele acelea au fost insuportabile pentru noi, dar pe care, curînd

¹ Vă urăm sărbători fericite (în lb. engl.).

după aceea, am fi putut să le dorim seculare. Un destin plin de maiestate a hotărît ca vagonul în care se aflau părinții să se oprească exact în fața noastră. O pereche de mustăți apărute la nivelul geamului din compartiment și o pălărie țuguiață de cucoană, așa cum era moda pe vremea aceea, au hotărît-o pe domnișoara Ernestine să ne treacă în revistă pentru ultima oară :

— Frédie, scoate mâinile din buzunare. Zeamă-Lungă, nu te cocoșa !

Între timp, geamul compartimentului fusese coborât. O voce țîșni din pălăria țuguiață :

— Vino să iei bagajele, domnișoară.

Ernestine Lion roși, apoi protestă la repezeală la urechea contesei Bartolomi :

— Doamna Rezeau crede că sînt jupîneasa.

Totuși se supuse. Mama noastră păru satisfăcută și scoase la iveală doi dinți de aur, ceea ce, în marea noastră naivitate, am interpretat ca un surîs adresat nouă. Plini de entuziasm, ne-am repezit spre ușa vagonului și ne-am aruncat între fustele ei.

— Ce-ar fi să mă lăsați să cobor mai întîi ?

Am fi avut impresia că săvîrșim o crimă, dacă ne-am fi depărtat de ea în clipa aceea. Mama noastră păru că înțelege situația și, ca să ne taie cheful de alte manifestări de dragoste, își zvîrli repede mâinile înmănușate în dreapta și-n stînga. Ne pomenirăm amîndoi pe jos, palmuiți cu o forță și cu o precizie care dovedeau un antrenament serios.

— Vai de mine ! exclamă mătușa Thérèse.

— Ai spus ceva, draga mea ? se interesă doamna Rezeau, mama noastră.

Nimeni nu crîcni. Cît despre noi doi, copiii, plîngeam bineînțeles cu sughițuri.

— Așa de tare vă bucurați că ne-am întors ? întrebă doamna Rezeau. Bravo ! are să fie foarte plăcut. Stau și mă întreb cam ce le-a spus despre noi mama dumitale, sărmana.

Sfîrșitul tiradei se adresa unui domn cu mutră plictisită, despre care am înțeles în felul acesta că e tatăl nostru. Purta un nas mare și ghetе cu nasturi. Cocoșat în blana grea, cu guler de lutru, tîra două valize galbene, lunguiețe, ticsite cu tot felul de etichete internaționale măgulitoare.

— Hai, ridicăți-vă, rosti el cu glas surd, filtrat parcă printre firele mustății. Nici nu i-ați urat încă bun venit lui Marcel.

Dar unde era frăiorul nostru ? În timp ce adulții, încețind să ne mai dea vreo atenție, procedau la un schimb politicos de urări — nimic exagerat, nu vă temeți ! — Frédie și cu mine am pornit în căutarea lui Marcel, pe care l-am descoperit îndărătul cufărului unui călător anonim.

— Voi sînteți frații mei ? Întrebă cu prudență acest tînr, care nici pe vremea aceea nu era prea limbut.

Frédie îi întinse mîna, dar Marcel nu i-o strînse. Aruncîndu-și privirea în direcția doamnei Rezeau, văzuse că mama ne observa. Chiar în clipa aceea, glasul ei porunci :

— Copii, puneți mîna fiecare pe cîte o valiză.

Valiza sortită mie era mult prea grea pentru un copil de opt ani. Mama îmi trase una cu tocul pantofului în fluierul piciorului și-mi insuflă forțe noi.

— Vezi că puteai s-o duci, Zeamă-Lungă ?

În gura ei, porecla asta devenea insuportabilă. Cortegiul se puse în mișcare. Frédie își duse vîrfurile arătătorului la nas și-mi făcu semn că era jale. Am auzit foarte bine cînd domnișoara Ernestine a asigurat-o pe mătușă-mea Thérèse :

— De azi înainte, copiii ăștia au să-și facă semne mult și bine !

Asta dovedea cel puțin două lucruri : întîi, că semnificația ultrasecretă a gestului îi era de multă vreme cunoscută și, în al doilea rînd, că domnișoara Ernestine poseda cheia unei alte enigme, pe care noi doi aveam s-o descifrăm pe îndelete în străfundurile pupilelor ascuțite ale acestei cucoane, căreia ne și pierise chefurile să-i spunem mămică.

V

Și acum iată-ne pe toți cinci împreună, strînși laolaltă ca să jucăm primul episod al acestui film cu pretenții de tragedie și care s-ar putea intitula : „Atrizii în maiou“.

Iată-ne pe toți cinci, actorii principali, și trebuie să spun că ne-am jucat rolurile foarte bine, dat fiind că nu există jumătăți de eroi în familia noastră. Afară de noi cinci, mai sînt cîțiva figuranți, care în general sînt repede eliminați din cauza lipsei de oxigen sentimental, ce-i împiedică pe străini să respire în atmosfera clanului nostru.

Să schițăm personajele.

În primul rînd, iată-l pe Jacques Rezeau, tatăl nostru, și capul familiei, atît de puțin vrednic să poarte acest titlu. Dacă binevoiți să recurgeți la *Explicația caracterului omenesc cu ajutorul prenumelui*, cârtică a nu știu cărui vraci, veți putea constata că, în cazul tatei, definiția e perfectă. „Purtătorii prenumelui Jacques, scrie în această cârtică, sînt oameni slabi, molateci, visători, au un spirit speculativ, sînt de obicei nefericiți în căsnicie și cu desăvîrșire incapabili în afaceri.“ Într-un cuvînt, tatăl meu era un Rezeau static, mai curînd spiritual decît inteligent. Mai curînd subtil decît profund. Citea mult și gîndea puțin. Era bine informat, dar lipsit de idei originale. Înlocuia uneori voința cu sectarismul unor judecăți nesubstanțiale. Pe scurt, tata era tipul omului care nu-i niciodată el însuși, ci numai ceea ce i se sugerează să fie, care se schimbă la față o dată cu schimbarea decorului și care, conștient de acest lucru, se agață cu disperare de decorul respectiv. Ca înfățișare, tata era mărunțel, ușor încovoiat, avea umerii înguști și niște mustați copleșitoare. Cînd l-am cunoscut, părul lui era încă negru, dar începea să se rărească. Veșnic suferind, trăia între două migrene și se hrănea cu aspirină.

La aceeași epocă, doamna mamă număra treizeci și cinci de ani, cu zece ani în minus față de soțul ei și doi centimetri în plus. Vă reamintesc că era născută Pluvignec, din familia cu același nume, foarte bogată, dar de dată recentă. Mama devenise o Rezeau desăvîrșită și nu s-ar putea spune că n-avea ținută. Mi s-a repetat de sute de ori că fusese frumoasă și vă dau voie să credeți asta, în ciuda unor urechi mari, a părului fără strălucire, a buzelor strînse și a agresivității maxilarului inferior, care-l făcea pe Frédie, întotdeauna gata să scornească porecle, să spună :

— Cum deschide gura mi se pare că mi-a și tras un picior în fund. Nici nu-i de mirare, are o bărbie ca un galoș !

În afară de interesul pentru educația noastră, doamna Rezeau va mai avea o mare pasiune : filatelia. În afară de odraslele ei, nu știu să fi dușmănit decît moliile și spanacul. Cred că nu mai am nimic de adăugat la portretul ei, afară doar că posedea mîini mari și picioare mari, de care știa să se folosească. Numărul de kilometri cheltuiți de extremitățile ei în direcția obrazilor și a fundului meu ridică o problemă interesantă de risipă de energie.

Trebuie să recunosc că Frédie și-a primit și el partea cuvenită. Moștenitorul prezumtiv al familiei avea toate tră-

săturile principale ale tatei. Zdreanță ! N-are nici un rost să mai adaug ceva. Porecla asta are să fie totdeauna pe măsura lui. Forța lui de inerție era proporțională cu pumnii și cu ocările pe care le primea. Să nu uit să pomenesc de nasul pe care-l avea, strîmb din fragedă pruncie, din cauza nefericirii obiceii de a și-l sufla totdeauna numai spre stînga.

Cît despre Marcel, n-am știut niciodată de ce i s-a dat porecla de Cropette — cu o etimologie obscură — și n-am nici o intenție să-l ponegresc. S-ar putea crede că-l mai invidiez și azi. Sută la sută Pluvignec și, prin urmare, foarte înzestrat în materie de finanțe, dornic să trăiască pe picior mare, penibil de harnic la învățătură, rece, perseverent, individualist și deci ipocrit... Mă opresc fiindcă sînt pe cale să nu mă țin de cuvînt. Semne distinctive (fața monedei) : un vîrtej de păr în mijlocul frunții și ochi bulbucați de miop, care nu izbutește să-și găsească ochelarii. Semne distinctive (dosul monedei) : umblă cam deșelat și are fundul cam jos. Cînd era mic, ai fi zis că face mereu în pantaloni.

Ne-a mai rămas a cincea carte la această urîtă partidă de pocher. Ia s-o întoarcem. În brelanul de frați, eu sînt valețul de pică.

N-am de gînd să rostesc un *Confiteor*. Mulțumiți-vă să aflați că nu degeaba am fost rebotezat Zeamă-Lungă, potrivit unui tic enervant, general în familia noastră, și care ne apropie de vechile familii romane, unde era obligatoriu să ai o poreclă. Fratele mai mic sparge-tot, răzvrătitul, fugarul, încăpățînatul, hoțul de ouă care mîine va fura un bou, „licheluța cu inimă bună“. Am fost negricios și dolofan pînă la doisprezece ani, disperat că sînt astfel, din cauza palmelor pe care le primeam. Am rămas cam scund pînă la operația de amigdale. Am fost blestemat să moștenesc urechile mamei, bărbia mamei, părul mamei, în schimb sînt mîndru de dantura mea, de tip Rezeau, singurul organ sănătos al familiei și care mă scutea de folosirea spărgătorului de nuci. Eram lacom de orice și, mai ales, lacom de viață. Foarte preocupat de mine însumi. Preocupîndu-mă și de alții, dar numai în măsura în care aceștia sînt destul de inteligenți ca să mă considere un element important în viața lor. Plin de respect față de caracterele tari, prietene sau dușmane, cu ușoară predilecție pentru cele dușmane, am o sprînceană mai ridicată decît cealaltă și n-o încrunt decît în cinstea lor.

Ținînd seamă de persoana mea, iată-ne deci cinci la număr pe scena casei noastre. E un tablou unic. Îndată după sosirea părinților, proprietatea din Angers fu vîndută. Tata hotărî să rămînă tot anul la țară și demisionă din funcția de profesor la Universitatea catolică, pretextînd că suferă de friguri. Adevărul e că domnul Rezeau avea o singură dorință grabnică, și anume să adune sub autoritatea lui indolentă proprietățile familiei și să domnească fără strălucire peste ele, înșelîndu-și plictiseala cu cercetări genealogice, dar mai ales cu studii entomologice asupra sirfidelor. Tata era unul dintre cei mai mari specialiști mondiali în sirfide. E drept că toată breasla asta numără mai puțin de o sută de membri. Faimoasele valize galbene, pe care le căra după el în ziua sosirii, conțineau tocmai cele mai prețioase dintre *cotipurile* lui. (Țin să precizez pentru uzul barbarilor că un *cotip* este un prim specimen cunoscut și descris, și la el se referă cataloagele specialiștilor.) Tata lucrase cu spor în China. Aducea de acolo vreo cincizeci de specii noi, care constituiau mîndria, opera capitală a vieții sale. Așa se explică de ce, o dată instalat în casa părintească, prima hotărîre pe care a luat-o a fost să transforme în muzeu personal podul cel mare al pavilionului din dreapta. După ce isprăvi treaba asta, se ocupă de copii, cărora le procură un profesor.

Și acum apare un al șaselea personaj, ce-i drept episodic, dar important, fiindcă va fi mereu înlocuit cu altul și fiindcă va purta mereu aceeași uniformă lipsită de personalitate, adică o sutană.

Prima sutană din serie avea să fie albă. Într-adevăr, părintele Trubel era membrul unui ordin de misionari albi, specializat în negri, al cărui erou a fost cardinalul Lavigerie, primul primat al Africii și primul arhiepiscop al Cartaginei după cucerirea păgînilor. Părintele declară că suferă de ficat. Abia mai tîrziu aveam să aflăm că fusese șters din cadrele ordinului său fiindcă manifestase un prea mare zel în opera de evanghelizare a negreselor. Cînd sosi însă la noi, făcu senzație: trei gheare de leu atîrnau de brelocul ceasului său, sub crucifix.

Numai Alphonsine — mai pe scurt Fine — îl găsi cam suspect. Un popă alb, ce-o mai fi și asta? Fine bănuî numai-decît că era vorba de o încălcare a drepturilor vestimentare ale Sanctității-Sale Pius al XI-lea, prin grația lui Dumnezeu-Papă... Dar îmi dau seama cu acest prilej că introduc în scenă un al șaptelea personaj, asupra căruia nu v-am dat

Încă nici un fel de explicații. „Fine“... nu era de loc fină. Trebuie să spun spre justificarea ei că era surdomută și servitoare în casa noastră de vreo treizeci de ani, ceea ce ar fi fost absolut suficient ca să îndobitocească și o ființă normală. Mama o moștenise de la bunică-mea, care-i dădea acestei nenorocite o leafă de cincizeci de franci pe lună. În ciuda tuturor devalorizărilor monetare, Fine rămase la acest tarif, dar fu în schimb decorată cu ordinul șervitorilor credincioși. De altfel, va mai fi decorată și cu titlurile de jupîneasă, lenjereasă, dădacă, lustruitoare de parchete, deși începuse prin a fi numai bucătăreasă. Doamna Rezeau, care considera că standardul de viață al răposatei sale soacre era prea ridicat pentru posibilitățile ei financiare, concedie pe rînd pe toți servitorii. Fine, care din cauza infirmității sale era la cheremul maică-mi, se văzu nevoită să accepte sporirea atribuțiilor sale, dar în sufletul ei se născu o respectuoasă dușmănie pentru cea de-a doua doamnă Rezeau, dușmănie care ne va fi foarte utilă uneori și pe care o manifesta în felul ei „pe finește“ (și asta e o invenție a lui Frédie), o limbă vorbită exclusiv de noi și care cerea contribuția degetelor, a sprîncenelor, a picioarelor și chiar articularea cîtorva sunete rudimentare.

Și acum să-i enumerăm pe șerbi.

Întîi vine *moș* Perrault. (Prin părțile noastre, titlul de *moș* e legat obligatoriu de numele oricărui bărbat, chiar dacă e celibatar, cînd a depășit vîrsta de patruzeci de ani și nu are drept prin naștere să fie numit „domnule“. *Moș* e un cuvînt rostit oficial și din înaltul amvonului.) Povestirile lui *moș* Perrault, adică : istorisirile lui de vînătoare, sau mai bine zis de braconaj, fac parte din puținele lucruri care mi-au încîntat copilăria. Perrault era grădinar, paznic de vînătoare și proprietarul unei băcănii în tîrg la Soledot.

Apoi vine la rînd tribul Barbelivien. Jean, tatăl, ultimul dintre gali, ținea în arendă mica fermă anexă ; tușa Bertine era o campioană a putineiului de unt (în ținutul Craonului, untul se confecționează într-un chiup înalt, în care lovește neîncetat un fel de piston) ; Bertinette, fata lor, avea gîtul strîmb din cauza unui capriciu al tendoanelor ; băiatul, Jean, zis și Petit-Jean, umbla după cuiburi de păsări.

Mai era și familia lui Huault, care ținea ferma *La Vergaie* și aveau o droaie de fete, dintre care una nu va fi crudă cu mine ; Argier era arendașul fermei *La Bertonnière* și fami-

lia lui era mare amatoare de crapii noștri, șterpeliți în taină, noaptea, din iaz cu tenda sau cu năvodul.

În sfârșit, era și Jeanine, care a luat cu ea secretul brânzei în coajă de trestie, apoi moș Simon, omul ei, care păștea prin râpi patru vaci bălțate, părintele Létendard, vicarii, negustorul de piei de iepure și trei sute de țărani, care ascultau regulat liturghia de duminică, trei sute de țărani la fel de anonimi pentru noi ca și corbii, dar care în schimb ne cunoșteau bine pe toți trei, și când treceau pe lângă noi ne salutau, rostind cu slugărnicie un : „Bună-ziuă, domnișorule“.

VI

În ziua de 27 noiembrie 1924, viața noastră a fost legiferată.

Cropette străbătu tropăind coridoarele în calitate de crainic al doamnei mame și strigă :

— Toată lumea jos, în sufragerie !

Suna și clopotul.

— Ce vor de la noi la ora asta ? Sîntem doar în recreație, mormăi Frédie, suflîndu-și zgomotos nasul spre stînga.

Nici nu putea fi vorba s-o lași pe doamna Rezeau să aștepte. Ne-am năpustit spre scară și ne-am dat drumul în jos, călare pe balustradă. În sufragerie areopagul era în plen. Tata ședea la mijloc, cu mama în dreapta și cu părintele Trubel în stînga, acesta din urmă fumîndu-și pipa. La unul din capete ședea țeapănă domnișoara Lion, la celălalt, Alphonsine.

— Ce-ar fi să vă mișcați mai repede ! chelălăi doamna Rezeau vîzîndu-ne.

Tata întinse mîna solemn și începu să-și spună lecția :

— Copii, v-am chemat aici ca să vă aduc la cunoștință ce hotărîri am luat în privința organizării programului educației voastre. Perioada de instalare a luat sfîrșit. Acum vrem să facem ordine.

Se opri ca să-și tragă respirația și nevastă-sa profită numai de acest răgaz ca să trîntească în direcția făpturilor noastre tăcute o poruncă răsunătoare :

— Să nu vă aud gura !

— Vă sculați dimineața la ora cinci, reluă tata. Vă faceți patul, vă spălați și vă duceți la capelă, unde ascultați slujba

părintelui Trubel, pe care o să-l serviți cînd unul, cînd altul. După ce aduceți mulțumită lui Dumnezeu, vă duceți să vă pregătiți lecțiile în fosta cameră a soră-mi, Gabrielle, care va fi de acum înainte sală de clasă pentru că e alături de camera părintelui, și în felul ăsta îi va fi foarte ușor să vă supravegheze. La opt dimineața luați micul dejun...

— Fiindcă veni vorba, domnișoară, îl întrerupsese doamna mamă, vreau să precizez că, de acum înainte, copiii nu mai beau dimineața cafea cu lapte, ci supă. E mai sănătos. Numai lui Marcel poți să-i dai un pic de lapte, fiindcă suferă de enterită.

— După micul dejun aveți o jumătate de oră de recreație..

— În liniște ! îl întrerupsese doamna Rezeau.

— Mama a vrut să spună că nu trebuie să faceți prea mult zgomot ca să n-o treziți, spuse domnul Rezeau cu un oftat. La nouă vă apucați iar de lucru. Vă spuneți lecțiile, ascultați ce vi se predă, vă faceți temele și, ținînd seama de pauza din jurul orei zece, ajungeți la ora prînzului. Cînd sună clopotul prima oară, vă duceți să vă spălați pe mîini. Cînd sună a doua oară, intrați în sufragerie.

Domnul Rezeau își mîngîie îndelung mustățile cu un aer satisfăcut. Privirea lui era ațintită drept înainte, în direcția crizantemelor care alcătuiau un buchet mare în mijlocul mesei. Mîna lui schiță un gest scurt. După ce prinse musca, o cercetă cu luare-aminte.

— Ciudat ! exclamă el. Mă întreb cum de a ajuns aici această *Polyphena*. Mă rog, e o captură interesantă.

Își scoase numaidecît din buzunarul numărul patru (jos, în dreapta) al vestei tubul de sticlă cu cianură de potasiu pe fund, tub cu care începusem să ne familiarizăm. Mama încruntă din sprîncene, dar nu spuse nimic. Respecta știința. Apoi, în timp ce *Polyphena* își dădea sufletul, tata reluă cu glas liniștit.

— După prînz vă acordăm o recreație de o oră, pe care o vom putea suprima drept pedeapsă. Sînteți obligați să petreceți ora de recreație în aer liber, afară de cazul că ar ploua.

— Dar dacă e frig ? interveni domnișoara Lion.

— E cea mai bună metodă ca să-i călim, replică mama. Sînt adepta unei educații bărbătești. Sînt sigură că Alphonsine e de aceeași părere cu mine.

Descifrîndu-și numele pe buzele stăpînei, surdomuta făcu la întîmplare un semn negativ.

— Vedeți, nu vrea nici ea să-i creștem în vată.

Tata începea să dea semne de nerăbdare.

— Dacă toată lumea întrerupe, n-o să mai terminăm nici odată, Paule. Și cum spuneam... A, da ! spuneam că pe la unu și jumătate, vă apucați iar de treabă. La patru luați gustarea. Îi dau mînă liberă părintelui Trubel ca să vă organizeze timpul înainte și după asta. Când auziți sunînd clopotul pentru cină, vă rog să mergeți la spălat în aceeași ordine ca la prînz. La cină, nu vorbim decît engleza. Nu răspundem cînd ne cereți pîine sau vin...

— Apă, Jacques !

— ...Nu răspundem la nici o cerere, dacă n-o exprimați în limba lui Disraeli, care, de altfel, era evreu. E cea mai bună metodă de a-i sili pe copii să capete interes pentru limbi străine. Pe timpul meu, am avut un profesor, abatele Faire, care ne obliga să vorbim latina. Eu vreau să modernizez procedeul ! Îndată după rugăciunea de mulțumire pentru masă are loc rugăciunea de seară în comun, la capelă. Ne culcăm cu toții la nouă și jumătate, cel mai tîrziu. Așa ! Și acum vă las. Am treabă cu niște muște.

Doamna Rezeau se întoarse spre guvernantă, în timp ce soțul ei se depărta tîrșindu-și picioarele.

— Domnișoară, am să te rog să-i dai o mînă de ajutor Alphonsinei la cusut. În fond, prezența părintelui Trubel îți ușurează munca.

Ernestine Lion nu răspunse. Mama continuă :

— La hotărîrile pe care vi le-a comunicat tata, trebuie să adaug cîteva dispoziții pe care le-am luat personal, în calitate de stăpînă a casei. În primul rînd, voi suprima sobele din odăile voastre, fiindcă n-am de loc chef să vă găsesc într-o dimineață asfixiați. Suprim și pernele, pentru că vă cocoșează. După perne vom renunța și la plăpumile de puf. O pătură vara și două pături iarna ajung berechet. La masă nimeni nu vorbește fără să fie întrebat. Trebuie să aveți o ținută corectă, cu coatele lipite de corp, cu mîinile de o parte și de alta a farfuriei și capul sus. N-aveți voie să vă reze-mați de spetezele scaunelor. Veți face singuri curățenie în odăile voastre, pe care le voi inspecta regulat. Vai de voi dacă găsesc o pînză de paianjen ! În afară de asta, nu vreau să mai purtați plete, ca țigani. De acum înainte, o să aveți părul tuns scurt, e mai igienic.

— În colonii, așa-i regulamentul, observă părintele Trubel, a cărui pipă se stinsese.

— Dar noi nu sîntem în colonii, obiectă cu îndrăzneală domnișoara Lion. La noi e frig și mai ales umezeală.

— Copiii se vor obișnui și așa, domnișoară, rețuă cu glas aspru doamna Rezeau. Am dat peste mașina cu care era tuns Cadichon, măgărușul folosit pentru treburile soacrei mele, în sat. Am să-i tund chiar eu pe copii.

Se însera. Doamna mamă își trecu repede mîna prin fața ochilor, de la stînga la dreapta, ceea ce însemna pe finește : „Aprinde lampa !” Mama noastră învăța repede limbile vii. Fine aprinse lampa maiestoasă de petrol, cu piciorul de marmură verde, apoi scutură mîna stîngă (asta însemna în general : „repede” ! sau „trebuie să mă grăbesc”), în timp ce-și îndrepta arătătorul în direcția bucătăriei (asta însemna în termeni mai restrînși : „e neapărat nevoie de mine la bucătărie”). Doamna Rezeau descifra corect sensul și, trecînd de la traducerea lui la aplicarea practică, își lovi palmele una de alta ca și cum ar fi vrut să aplaude. (Bine, du-te !)

— Și voi puteți pleca, băieți ! rosti părintele Trubel.

— Mișcați-vă mai repede ! întări mama, care, furată de studiul limbii finești, începu să aplaude cu frenezie.

VII

Oricît de draconic ar fi un regulament, poate fi oricînd îmblînzit. Mama noastră, care-și ratase vocația de supraveghetoare într-o închisoare de femei, își luă sarcina să vegheze la stricta lui aplicare și să-l îmbogățească treptat cu tot felul de decrete pretoriene. Eram obișnuiți dinainte cu atmosfera de neîncredere, de origine sacră, care învăluie toate acțiunile și subminează toate intențiile oricărui creștin, acest virtual făptuitor de păcate. Doamna Rezeau ridică bănuiala la rangul de dogmă. Interdicțiile ei, complicate cu tot felul de comentarii și de variante, se transformară într-o adevărată rețea de sîrmă ghimpată. Nici măcar de contradicții n-am fost scutiți. Așa, de pildă, trebuia să facem curățenie în camere înainte de slujba de dimineață. Ca să ne golim gălețile (bineînțele că nu exista canalizare la *Belle Angerie*), trebuia să mergem pînă la closetele instalate în turnulețul din dreapta, lîngă camera stăpînilor. Și asta în puterea nopții, la lumina unei lămpi Pigeon, care peste puțin a fost suprimată... Dar n-aveam voie să vărsăm nici o picătură de lături pe jos și nici

să facem cel mai mic zgomot, ca să nu tulburăm odihna agustei noastre mame. Ca nu cumva să ne izbim în întuneric de ceva și să nu dăm naștere la mirosuri neplăcute, am luat hotărîrea să ne îndreptăm în vârful degetelor spre locul unde ne vărsam găleata, strîngînd-o la inimă, așa cum își strîngea Tarcisus potirul la piept.

La început, prezența domnișoarei Lion ne ferea de conflicte permanente. Guvernanta ne apăra cînd avea prilejul. Dar doamna Rezeau își dădu repede seama de acest amănunt.

— Pe cuvîntul meu, domnișoară, văd că ești avocatul pușlamalelor ăstora. Cum plec de lîngă ei, le faci toate gusturile.

Cît despre părintele Trubel, se mulțumea să-și fumeze pipa. Degeaba încerca biata Ernestine să-l convingă că are dreptate.

— Scumpă domnișoară, te rog să mă înțelegi ! Nici dumneata și nici eu n-o să facem mulți purici aici. N-are decît să-și crească băieții cum pofteste, e treaba ei. Noi primim leafă — vai de ea ce leafă ! — ca să spunem *amin*. În ce mă privește, mi-ar fi greu să găsesc un alt loc de profesor.

Conversația asta, surprinsă din întîmplare, m-a lămurit în privința părintelui Trubel. Dar guvernanta nu se dădea bătută. Era o fată bătrînă și ne iubea, și tocmai asta nu putea să-i ierte maică-mea, care o tolerase în casă provizoriu și numai de ochii lumii. Doamna Rezeau visa o serie de reforme, care nu se puteau realiza decît după plecarea domnișoarei Ernestine, astfel că se agăță de primul pretext ce-i ieși în cale.

Pretextul acesta se înfățișă sub forma unei indispoziții de scurtă durată a lui Frédie. Nu era ceva serios : o simplă indigestie, provocată de belșugul de fasole roșie cu care ne îndopa mama din motive de economie. Într-o dimineață, frațele nostru mai mare nu putu să se scoale din pat și domnișoara fu de părere să-l ia în camera ei, care era încălzită. Doamna Rezeau se împotrivi.

— Se alintă. Să-i dăm un purgativ.

Purgativul era, bineînțeles, ulei de ricină. O lingură mare de supă, plină cu porcăria asta, fu apropiată de buzele lui Frédie, care întoarse capul și îndrăzni să spună :

— Bunica ne dădea ciocolată purgativă.

Doamna Rezeau scrișni din dinți și, drept răspuns, îl apucă de nas pe fiu-său, care fu nevoit să deschidă gura ca să respire. Ființa aceea blajină profită numaidecît de moment și-i turnă purgativul pe gît. Rezultatul fu imediat. Frédie nu

se putu stăpîni și vărsă tot conținutul lingurii pe capotul maică-si.

— Ce copil împuțit ! urlă ea și-i trînti cu toată puterea o palmă răsunătoare.

Era prea de tot pentru inima bună și pentru principiile educative ale domnișoarei Lion, guvernantă cu diplomă.

— Doamnă, spuse ea, nu pot să mai aprob astfel de metode.

Persoana căreia i se adresau aceste cuvinte se întoarse spre ea, șuierînd :

— Nici eu nu aprob metodele dumitale, femeie !

Domnișoara Lion se revoltă.

— Vă pierdeți controlul, doamnă. Eu nu sînt fată-n casă.

Dar adversara ei se sinchisea prea puțin de forme.

— Nu știi ce ești, știi numai că te plătesc ca să-mi crești copiii, și nu ca să-i asmuți împotriva mea. Ți-ai asimilat foarte bine lecțiile soacră-mi, care se pricepea perfect cînd era vorba să bage zîzanie între oameni. Am ajuns să nu-mi mai pot stăpîni băieții și știi acum cui trebuie să-i mulțumesc pentru asta.

— În asemenea condiții, nu mai am ce căuta în casa asta, doamnă.

— Tocmai mă pregăteam să ți-o spun.

Domnișoara Lion ieși țeapănă din odaie, și doamna Rezeau îl sili pe Frédie să dea pe gît nu una, ci două linguri de ulei de ricin.

Urmă un lung șir de reforme.

De data asta nu se mai ținu nici o ședință solemnă. Șurubul fu strîns treptat, pe măsură ce mamei îi veneau noi idei. Unica bucurie a doamnei Rezeau era să-și afirme autoritatea zi de zi, prin introducerea unor noi umilințe. Se pricepea să ne țină cu sufletul la gură, să observe plăcerile noastre cele mai neînsemnate și să le distrugă.

Primul drept la care ne-a silit să renunțăm a fost *ursulețul*... adică o scurtă plimbare (de la Frédie citire). Pînă atunci ni se îngăduia să ne plimbăm prin parc, cu condiția să nu trecem dincolo de șoseaua care-l mărginește. Domnișoara era încă la noi, cînd mama se aprinse deodată în toiul prînzului, ceea ce era neobișnuit la ea, căci, în principiu, prefera să-și manevreze soțul în intimitate.

— Jacques, copiii s-au făcut insuportabili, mai ales Zeamă-Lungă. Nu-i pot lăsa să umble haihui ca niște viței scăpați

din grajd. Într-o bună zi o să culegem pe unul din ei de sub roțile unei mașini. Nu se întorc niciodată acasă la ora fixă. Nu-i așa, părinte ?

— Hm ! făcu părintele între două înghițituri de supă.

— Ce faci cu mâinile, Zeamă-Lungă ? strigă doamna Rezeau.

Și cum nu le așezam destul de repede la locul lor, pe masă, mama le lovi cu furculița, cu dinții furculiței, astfel ca să-mi lase pe fiecare câte patru puncte roșii.

— De ce nu dai cu mânerul, Paule ? ! Ajunge dacă dai cu mânerul, gemu tata, apoi reluă : Bine, dar ce să le faci ? Nu poți totuși să-i legi.

— Nu, dar cred că trebuie să le interzicem să treacă dincolo de barierele albe.

În felul ăsta, ne îngrădea într-un spațiu de trei sute de metri pătrați.

— Dumneata nu ești de aceeași părere, Jacques ?

Acest „dumneata“ îl hotărî pe tata să cedeze. Îi răspunse de altfel pe același ton, ceea ce la el însemna nu minie, ci oboseală.

— Fă cum crezi dumneata, scumpa mea.

— *Mother, will you, please, give me some bread*¹, cîrpi Cropette în mijlocul tăcerii generale.

Și doamna mamă îi întinse cu condescendență colțul de pîine care-i plăcea lui.

Domnișoara Lion fu nevoită să plece ca o hoată. Nu ni se îngădui să ne luăm rămas bun de la ea. În schimb, în dimineața următoare ni se îngădui să greblăm aleile parcului.

— În loc să vă risipiți forțele în tot felul de jocuri stupide, de acum înainte o să vă distrați făcînd o muncă utilă. Cropette are să niveleze aleile, Frédie și Zeamă-Lungă au să le grebleze.

Corvoada asta avea să țină ani și ani. Cu timpul ni se păru firească ; la început, însă, ne umili adînc. Suportam greu uimirea țăranilor și zîmbetul lor. Madeleine, de la ferma *La Vergeraie*, holba ochii la noi, cînd se întorcea de la școală.

— Iacătă că acuma și conașii dau cu grebla pe aleile *dus și-ntors*.

— Păi nu vezi că ne jucăm ? ! replică vitejește Frédie.

Ne jucam strașnic, într-adevăr. Doamna Rezeau se hotărî să îngroașe gluma și-și instalează șezlongul la o depărtare de

¹ Mamă, vrei să-mi dai, te rog, puțină pîine (în lb. engl.).

cîteva metri de noi. Ne dădea tot felul de sfaturi privitoare la metoda cea mai eficace de a smulge păpădiile, la posibilitatea de a mînuî grebla cu economie de mişcare şi cu maximum de eficacitate, sfaturi însoţite cu belşug de palme. Aşa s-a născut arta de a tunde marginile parcului cu foarfecele. Dar trebuie să ne înclinăm cu respect în faţa răbdării acestei femei, care dîrdîia uneori sub şfichiul vîntului de apus, dar se înverşuna eroic, atentă la toate mărunţişurile prigoanei.

Şi acum să vă spun cum a inventat saboţii.

Pămîntul argilos de prin părţile noastre e o catastrofă pentru încălţămintă. Pe timpul bunicii purtam vara galoşi şi iarna cizmuliţe de cauciuc. Doamna mamă găsi că erau prea scumpi şi, prin urmare, decretă că erau dăunători.

— Din cauza asta vă stricaţi ciorapii.

Tata se împotrivi cîteva săptămîni. Transformarea copiilor săi în pui de iobagi nu-i plăcea prea mult, şi ideea pe care şi-o făcea despre demnitate suferea din cauza asta. Totuşi, cedă, ca de obicei. Am fost obligaţi să purtăm saboţi, pe care doamna Rezeau i-a comandat anume la furnizorul satului. Dar nu erau saboţi de fermieră, adică relativ uşori, îmbrăcaţi în piele, ci saboţi zdraveni, pentru cîmp, confecţionaţi din lemn de fag, cu ţintele bătute în linii drepte şi încrucişate. Erau saboţi grei, de trei livre, care anunţau apropierea noastră de la mare distanţă. Marcel, care era mai delicat, căpătase învoirea să poarte dedesubt un fel de obiele. Frédie şi cu mine puteam să ne mulţumim cu paie.

Peste cîteva zile, avu loc o percheziţie generală a camerelor şi a buzunarelor noastre. Ni se interzise să posedăm mai mult de patru franci (hărăziţi chetelor). E de la sine înţeles că de la părinţi nu căpătasem niciodată un gologan, dar se întîmpla ca unchii şi mătuşile noastre să ne facă mici daruri în bani. Răsplata de doi franci pentru notele bune, pe care o instituisese bunica, fusese de mult suprimată. Mai rămîneau beneficiile realizate de pe urma mărinimiei familiei Pluvignec.

După decretul de rechiziţie a banilor noştri, doamna mamă puse mîna şi pe obiectele de valoare pe care le posedam, adică potirele de argint de la botezuri, lăntişoarele de la gît cu medalii de aur, stilourile dăruite de protonotar, acele de cravată. Toate aceste obiecte se făcură nevăzute în sertarul de bijuterii al dulapului mare, englezesc, care-i servea maică-mi drept casă de bani. Nu le-am mai căpătat niciodată de atunci.

În aceeaşi perioadă, cele mai neînsemnate dulăpaşe zidite în pereţii casei noastre au fost înzestrate cu broaşte şi cheile

lor, etichetate, au fost atârinate în interiorul faimosului dulap, despre care am pomenit și care a devenit, astfel, sfânta sfințelor în *La Belle Angerie*. Cheia principală, care le apăra pe toate celelalte, adică cheia care descuia dulapul englezesc, nu s-a mai mișcat din clipa aceea dintre sînii stăpînei casei. Frédie inventă pentru politica asta numele de *cheiomanie*.

Tot în epoca aceea mi-am început inițierea în știința pe care Ludovic al XVI-lea o practica în calitate de amator ; de atunci datează dragostea mea pentru șperacluri. Mai întîi am șterpelit ici-colo cîte o cheie, le-am ascuns sub o scîndură dezlipită din dușumeaua camerei mele, apoi le-am meșterit cum m-am priceput ca să pot descuia anumite dulapuri. La început voiam doar s-o fac pe grozavul. Nu ajunsesem încă la faza furturilor domestice, dar pășeam voinicește pe această cale.

De pe atunci încă, eram flămînzi și zgribuliți de frig. De pe atunci ne uitam cu coada ochiului în dulapurile întredeschise, din care mama scotea cu zgîrcenie rufe sau alimente. Și turbam de furie, Frédie și cu mine, cînd o auzeam chemîndu-l pe fratele nostru, *chinezul* :

— Vino aici, Cropette ! Fiindcă ai fost cuminte săptămîina asta, uite ce-ți dau !

De obicei era vorba doar de o bucată de turtă dulce uscată, căci calica aia nu se omora cu datul. Dar privilegiul acesta excepțional atîta trufia lui Cropette față de noi, îl menținea într-o blîndă supunere față de mama și-l îndemna să scuipe mici denunțuri cînd se nimerea.

În afară de asta, bucățile acelea de turtă dulce erau un bun al nostru, de care fuseserăm jefuiți ; știam asta. Doamna Pluvignec, străbunica noastră, ni le trimitea din Dijon, unde, de șaptezeci și cinci de ani, se tot stingea ca o adevărată burgheză, fără a catadicsi să ne cunoască.

De pe atunci încă eram flămînzi și zgribuliți de frig. Din punct de vedere fizic. Dar, mai ales, din punct de vedere moral. Vă rog să treceți cu vederea expresia asta, dacă are cu adevărat o semnificație. Un an după ce mama pusese mîna pe putere, pierdusem orice încredere în spiritul de dreptate al părinților noștri. Pe vremuri, ni se întîmpla uneori să considerăm că bunica, protonotarul sau guvernanta erau prea aspri, dar niciodată nu-i găseam nedrepți. Nu ne îndoiam o clipă de perfecțiunea principiilor lor, chiar dacă ne supuneam lor cu oarecare ipocrizie. Doamna Rezeau distruse în

cîteva luni încrederea asta salutară. Copiii reflectă totul, ca niște oglinzi ; iată de ce au nevoie de respect, care e pentru ei suprafața lucie ce acoperă oglinzile. Orice sistem de educație (puțin îmi pasă dacă termenul e bombastic !) li se pare neînțemeiat dacă nu face apel la pietatea lor filială. În familia noastră, o astfel de expresie merită doar un rînjit.

Iată de ce tragedia asta care a fost rece pînă acum a devenit comică în clipa cînd mama și-a atribuit rolul de duhovnic.

De două ori pe săptămînă, tata făcea o lectură morală în capelă. Una dintre aceste lecturi deschise noi orizonturi în fața doamnei Rezeau.

— ...Astăzi nu mai folosim decît spovedania individuală. Dar primii creștini se spovedeau în public. Anumite ordine călugărești au păstrat acest obicei și-și mărturisesc greșelile, în fiecare seară, în fața fraților lor...

Era o manevră admirabilă de a intra pieziș, în ținută de bătaie, în intimitatea micilor și marilor noastre păcate. La cina de a doua zi, între porția de fasole roșie și bucata de brînză țărănească, mama își coborî pleoapele și obrazul ei luă o înfățișare sublimă. Întinzînd brațele ca pentru rugă și renunțînd la uzul limbii ereticilor de dincolo de Canalul Mînecii, obligatorie pentru noi în timpul cinei, această sfîntă rosti următoarele cuvinte, cîntărite la miligram în talgere îngerești :

— Știi, Jacques, m-am gîndit mult la lectura morală de azi și vreau să-ți propun ceva. Știu că în orice altă familie, afară de a noastră, asemenea propunere ar putea să pară ciudată. Dar slavă Domnului ! noi nu ne sinchisim de părerile liber-cugetătorilor sau ale ateilor. Nu degeaba rădăcinile din care ne tragem au dat naștere la atîția apărători ai credinței, scriitori, preoți, călugărițe. Dar ce facem noi ca să merităm această cinste ? Ar trebui să-i creștem pe băieții noștri în cel mai bun sens al cuvîntului... să-i creștem ca să se înalțe spre culmile credinței.

Urmă o pauză. Tata nici nu clipi — era obișnuit cu terminologia asta călugărească. Sfințenia era doar un apanaj al familiei Rezeau. Credința tatei nu era de genul celor ce urnesc munții din loc, ci greoaie și apăsătoare ca un Mont-Blanc. Nimic n-ar fi putut să-i pară mai recomandabil decît niște copii bine echipați pentru alpinismul mistic.

— Dar unde vrei să ajungi, draga mea ?

— La spovedania zilnică în familie. Mi s-a spus că în casă la Kervazec e practică de ani de zile.

Era argumentul suprem. Prin părțile noastre, familia Kervazec ne concurează în materie de sfințenie. Doar a dat Franței un cardinal.

Tata șovăia încă. Mama îl atacă pe părintele Trubel.

— Nu mă îndoiesc că sînteți de părerea mea, părinte.

Din punct de vedere profesional, părintele era obligat s-o aprobe. Se mulțumi să dea din cap.

— Bine ! hotărî domnul Rezeau.

Niciodată nu mi s-a părut că acest adjectiv atît de vag poate fi atît de lipsit de sinceritate. Peste o oră, după ce am terminat rugăciunea de seară, a avut loc prima despuiere a conștiințelor noastre. Îmi amintesc de ea ca de ceva dezgustător.

— Recunosc, spuse Marcel, că azi am uitat să mă închin înaintea de a mă apuca de lecții, la ora patru. Și-apoi i-am spus „du-te dracului“ Finei, fiindcă n-a vrut să-mi dea încă o tartină. Și apoi i-am pus piedică lui Ferdinand, fiindcă nu voia să-mi dea înapoi *Un căpitan la cincisprezece ani*.

— Copilul ăsta dă dovadă de o deosebită sinceritate, decretă mama. Du-te, Marcel, mai spuse ea și-i acordă prenumele de politețe ca să sublinieze că era în exercițiul celor mai sublime dintre funcțiile ei. Du-te ! Dumnezeu, tata și cu mine te-am iertat.

În ce mă privește, am păstrat tăcerea. Despachetarea asta de păcate mă amuțise.

— Ei, ce aștepți, ce ai să ne ascunzi, fiul meu ?

— Sînt sigur că am păcătuit și eu, dar... nu-mi mai amintesc...

— Nu-mi mai amintesc ce am făcut, corectă părintele cu sutana albă.

— Vrei să-ți dau o mîna de ajutor ? Întrebă doamna Rezeau cu asprime.

Orice, numai asta nu. M-am grăbit să înșir în amănunte tot ce știam din *Confiteor*. Nerăbdare, lăcomie (dar la ce puteam să mă lăcomesc, pentru numele lui Dumnezeu !), lene, trufie... mă rog, toată lista pe care o accepta benevol preotul din Soledot, în fiecare sîmbătă seară.

— Ar fi mai bine să precizezi, fiul meu, stăruia mama.

— Pentru ziua de azi, e mai bine să ne oprim aici, propuse tata, căruia i-am jurat pe loc recunoștință veșnică.

Era rîndul lui Frédie să îngenunche.

— Azi am fost foarte cuminte, începu el. Părintele Trubel mi-a făgăduit chiar o gheară de leu. Am media 12...

— Trufașule ! chelălăi mama. Dar cartea aceea pe care ai furat-o de la fratele dumitale mai mic ? Începînd de mîine, n-ai voie să pui mîna pe o carte timp de opt zile.

— Dar, doamnă, interveni părintele Trubel, taina spovedaniei...

— Tocmai de asta, n-a mărturisit, replică doamna Rezeau. Trebuie să se învețe minte că nu-i folosește la nimic să-și ascundă greșelile. Cînd are să-i intre bine în cap lucrul ăsta, are să fie mai sincer.

Și lui Marcel îi intrase bine în cap lucrul ăsta. De acum înainte, micile lui denunțuri își pierdeau utilitatea. Fără să pară că ne pîrăște și sub pretext că are scrupule, putea, la nevoie, să ne tragă în fiecare seară cîte o lovitură de pumnal în spate.

Frédie, care era un cititor pasionat, turba de furie.

— Nebuna ! scroafa ! repeta el în timp ce se dezbrăca, și vorbea atît de tare, încît invectivele lui treceau dincolo de pereții camerei sale.

Și, deodată, alăturînd primele silabe ale termenilor energici ce-i ieșeau din gură, îi conferi mamei un nume de botez nou :

— Folcoche ! Putoarea de Folcoche !

De azi înainte, o vom cunoaște numai sub acest nume.

VIII

Moș Perrault adulmeca, cerceta vîntul, muindu-și degetul cel mare de la mîină, vîna pe hoștește pentru stăpînul său. Părintele Trubel, cu o înfățișare marțială, dar fără arme, își suflecuse poalele sutanei dedesubtul căreia purta pantaloni de catifea cenușie. Tata ținea pușca sub brațul drept, în timp ce plasa demontabilă cu buzunar de muslină era petrecută peste umărul stîng și atîrna pe spate. Loveam toți trei în gardul de crengi cu niște bețe de lemn de castan. În jurul nostru se învîrtea „Fermecător“, o corcitură înfiorătoare între un dulău și o cățea de vînătoare, cu urechile mîncate de păduchi albicioși. Pe neașteptate, Fermecător se repezi în tufiș.

— Atenție ! strigă Perrault.

Primul iepure, țîșnit cu o zvîcnitură clasică din taluz, o luă la vale, căutînd adăpost într-o brazdă de verze. Pușca îl urmări tacticos pînă la distanța potrivită, și animalul căzu

ca trăsнит, dîndu-și sfîrșitul după ce se rostogolise de patru ori între două tufe de ridichi sălbaticе.

Frédie se năpusti asupra lui. Fermecător se pricepea să descopere animalul, dar nu se pricepea să-l aducă stăpînului. Tata băgă un alt cartuș de șapte în țeava din dreapta a bătrînei lui puști, marca Damas, apoi spuse cu ton sentențios :

— Cînd un iepure îți trece prin fața nasului, e bine să aștepți înainte de a trage și să-l țintești în urechi.

Tata luă victima din mîinile lui frate-meu, cu un aer victorios, și-și apăsă îndelung degetul pe burta iepurelui ca să-l silească să urineze. Fără să-și dea seama ce face, începu să fluiera melodia vestită :

*Emilia cea mică
Mi-a făgăduit ieri că-mi dă
Trei fire de păr de la fund,
Să fac covor cu ele...*

Apoi, deodată, își aminti de prezența părintelui Trubel :

— Iartă-mă, te rog, părinte !

— Știm doar cum e cu vîntorii, răspunse celălalt. Ceea ce nu înțeleg e că puteți totuși să trageți cu rabla asta de pîrîitoare, care nu suportă praf de pușcă modern și care face un fum de te ia dracu.

Tată își contemplă îndelung pușca hodorogită și suspină :

— M-am obișnuit cu ea. Drept să spun, tare aș fi avut chef să cumpăr o armă ca lumea la Gastine-Rennette, numai că nevastă-mea spune că ar costa prea mult. Cu toate astea, e încîntată cînd mă-ntorc acasă cu vînat.

Cred și eu ! Făceam și indigestie de atîta vînat. Ce poate fi mai dezgustător decît să mănînci zilnic ostropel de iepure ! Și totuși, epoca vînatului ne era foarte prețioasă. Folcoche nu se aventura niciodată să ne însoțească ; se temea să nu-și agate ciorapii, deși, de la o vreme, nu mai purta ciorapi de mătase, ci de ață. Încercase în fel și chip să ne lipsească de plăcerea asta, dar nu ajunsese la nici un rezultat, fiindcă domnul Rezeau avea nevoie de hăitași.

În ziua aceea, cred că grupul nostru alcătuia un „tablou“ memorabil. Ținutul Craonului, aproape în întregime pămînt seniorial, a rămas și bogat în vînat. Din nefericire, păsările se găsesc în cantitate mai mică decît celelalte animale, fiindcă adesea potîrnicile se otrăvesc cu un fel de cocă amestecată

cu arsenic, care folosește la stîrpirea doriforilor. În schimb cristeii, guguștiucii și turturelele mișună pretutindeni. Iepurii țîșnesc de sub toate gardurile. În răstimpuri, zărești cîte o vulpe alergînd în trap la mare distanță și cu mare viteză, cu coada între picioare, cu tot trupul făcut ghem și atît de micșorat, încît trebuie să ai un ochi foarte antrenat ca să-l deosebești de motanii de fermă, care asasinează puil păsărilor. (În semn de represalii, la distanță de o sută de metri dincolo de hambare, tata-i executa pe toți fără deosebire.)

Tolba noastră era plină, și buzunarul de la spatele domnului Rezeau se umfla și el văzînd cu ochii. În el se aflau : opt iepuri, două potîrnicichi cenușii și alte două roșii, un cristei și patru turturele. Să nu uit cele cinci muște puțin obișnuite.

Pe la ora șase (după părerea clopotniței din Soledot), în timp ce ne întorceam acasă, o vulpe străbătu în goană rîpa de la Croix-Chouane. Domnul Rezeau își aruncase pușca pe umăr. Abia apucă s-o ducă la ochi și să tragă chiar în tufișul unde i se păru că se pitise vulpea.

Cînd am scos-o de acolo, era moartă.

— Aveți un ochi !... exclamă părintele.

Vă rog să vă închipuiți cît de reușită a fost întoarcerea noastră. Frédie și cu mine duceam vulpea, pe care o atîrnasem cu etichete de o ramură de copac, cum fac negrii cînd împuscă un leu. Rețeta ne-o dăduse părintele Trubel. Perrault venea în urma noastră, ținînd de urechi, cu fiecare mîna, doi iepuri dintre cei mai mari al căror somn de veci îl legăna alene pentru edificarea băștinașilor. În urma tuturor venea tata, afișînd ținuta neglijentă specifică biruitorilor. Purta niște pantaloni largi și despicați, asemenea celor cu care se găteau cucoanele pe vremuri. Acești pantaloni începuseră să lunece în jos, și cartușiera, căreia-i dăduse puțin drumul, i se bălăbănea pe burtă. Tata înainta, fluierînd sfîrșitul melodiei lui preferate :

... *Părul a căzut,
Covorul s-a dus dracului,
Emilia cea mică
A rămas fără păr pe fund !*

Am ajuns acasă în formația de mai sus, după ce ne închinaserăm de patru ori, întîi în fața calvarului, apoi în fața Sfîntului Iosif-din-Stejarul-Mare, a treia oară în fața Sfîn-

tului Aventurin-de-la-Puțul-Philippe, și ultima oară când ocolisem capela.

Fierbințeala noastră scădea treptat. Entuziasmul se topi cu desăvârșire când, pe ultima treaptă a peronului, o văzurăm pe doamna Rezeau nemișcată, de parcă ar fi fost trasă în țeapă pe propria ei indignare.

— N-ați auzit clopotul ?

— Care clopot ? Întrebă tata cu nevinovăție.

Doamna Rezeau ridică din umeri. În tot ținutul nu există decît un singur clopot, clopotul nostru.

— Pînă acuma, am pus de trei ori să sune clopotul din răspuțeri. Te-a căutat contele de Soledot. Știi pentru ce... Pentru locul acela de consilier la care ai drept.

— Dar nu vreau nici un loc de consilier ! strigă domnul Rezeau, știi doar foarte bine că nu-l vreau.

— Asta-i altceva. Deocamdată, mi-e cu neputință să cred că nimeni dintre voi n-a auzit sunînd clopotul.

— Am fost dincolo de valea de la Orfres, am îndrăznit eu să spun.

— Pe tine nu te-am întrebat, băiete ! Sînt sigură că v-ați dat toată osteneala ca să distrageți atenția tatei. Data viitoare nu te duci la vînătoare.

În clipa aceea, se produse un eveniment deosebit. Marele vînător se proțăpi în fața neveste-si, vinele de pe gîtul lui se umflară, și trăsnetul Domnului îi ieși din gură :

— Ia ascultă, Paule ! Ce-ar fi să ne lași dracului, în pace !

— Ce-ai spus ?

Folcoche împietrise. Tata își pierduse controlul. Fața lui limfatică luă o nuanță violetă.

— Am spus că ne-am săturat de pisălogeala ta. Lasă-i în pace pe copii și șterge-o la tine în odaie.

Eram în al nouălea cer de bucurie. Dar furia exagerată a acestui om slab, care ne mîngîia cu atîta blîndețe timpanele, dăuna cauzei noastre. Folcoche își cunoștea meseria. Nu făcu nici o mișcare și se transformă într-o nobilă statuie.

— Jacques, dragul meu, ți-ai ieșit din fire... și încă în fața copiilor. Se vede că nu te simți bine.

Domnul Rezeau, care începea să-și regrete strigătele, porunci cu un aer ursuz, ca să salveze aparențele :

— Duceți vînatul în bucătărie, eu merg să mă schimb.

Și bătu în retragere, asemenea unui general victorios, care nu știe să exploateze o izbîndă trecătoare. Stăpîină pe cîmpul de bătaie, Folcoche avu grijă să nu se răzbune prea repede.

— Ce animal e ăsta, Perrault ?

— O vulpe, doamnă. Și încă o vulpe cărbunăreasă.

— Nu-i grozavă.

Jignit, Perrault o privi chiorîș.

— Oricum, tot vă iese o blană frumoasă din ea, doamnă.

În ochii coanei Folcoche se aprinse o licărire de interes, dar îi venea greu să mulțumească. De cîteva luni tot căuta nod în papură paznicului grădinar, ale cărui funcții hotărîse să le încredințeze lui Barbelivien. (Într-adevăr, Perrault fu lichidat puțin după aceea.)

— Haideți, copii, veniți, reluă ea pe un ton neutru. Trebuie să vă spălați mîinile.

Folcoche manevra ca să înlătore martorii. Se stăpîni pînă pe palierul scării, dar o dată ajunși acolo... picioarele, mîinile și strigătele ei izbucniră în același timp. Primul care-i căzu în labă fu Cropette și, cum era turbată de furie, nu-l cruță. Prîslea protestă apărîndu-și capul cu mîinile.

— Dar eu nu sînt de vină, mămico !

Licheluța asta îi spunea *mămico* ! Folcoche îi dădu drumul și se repezi asupra noastră. Trebuie să vă atrag atenția că de obicei ne bătea numai cu un anumit motiv. În seara aceea nu ne dădu nici o explicație. Ne plătea cu vîrf și îndesat. Frédie nu se împotrivi. Avea un talent deosebit de a-și osteni călăul, trăgîndu-se îndărăt sub lovituri și silindu-l să-l atingă numai cu degetele. Cît despre mine, în ziua aceea m-am răzvrătit pentru prima dată. Am lovit-o de cîteva ori pe Folcoche cu călcîiul în fluierile picioarelor și de trei ori am izbit cu cotul în sînul care nu mă alăptase.

Bineînțeles că am plătit foarte scump aceste capricii. Mama uită de frații mei, care se refugiară sub o consolă, și mă bătu vreun sfert de oră, fără să scoată o vorbă, pînă la epuizare. Cînd am intrat la mine în cameră, eram plin de vînatăi, dar nu plîngeam. A, nu, n-am plîns ! Eram plin de o mîndrie imensă, care mă răsplătea însutit.

La cină, tata observă fără îndoială urmele luptei. Își încrunță sprîncenele și se îmbujoră... Dar lașitatea birui în el. Copilul ăsta nu se plînge de nimic, atunci de ce să aprindă iar flăcările războiului ? Își adună tot curajul ca să-mi zîm-

bească. Cu dinții strînși, cu privirea aspră, m-am uitat multă vreme țintă în ochii lui. Cel care și-a aplescat pleoapele a fost el. Dar cînd le-a ridicat iar, i-am zîmbit și eu, și atunci mustățile au început să-i tremure.

IX

Averse stîrnite de brațele zdravene ale vîntului pălmuiau la nesfîrșit plaiurile craoneze cu aceeași perseverență pe care se pricepea s-o dovedească Folcoche față de noi. Geamurile ferestrelor se înverziseră, rîul Ommée se revărsa pînă departe peste șesurile joase și îneca greierii. Trecuseră doi ani — doi ani ! știți ce înseamnă asta ? — de cînd trăiam încotoșmănați în fățarnicie și în zdrențe, cu părul și cu speranțele retezate scurt. Trecuseră doi ani de cînd un popă cu trei gheare de leu ne învăța latina și greaca, pîcîind din pipă.

În ciuda prevederilor sale, părintele Trubel se ținuse tare. Deși calitățile lui profesionale erau mediocre și deși manifesta un interes supărător față de fetele de prin ferme, doamna mamă îl proteja. Era prost plătit și tratat fără menajamente. Își spăla totdeauna mîinile și-i întindea dictatoarei ligheanul lui Pilat din Pont. Tabloul vieții lui era întunecat de o singură umbră : avea un nas foarte sensibil, și mirosul ciorapilor noștri murdari, schimbați o dată la șase săptămîni, îl înfuria.

— Uf ! cartoafele astea împruțite ! bombănea el.

Dar totul are un sfîrșit. Într-o zi de martie, tocmai la aniversarea asasinării lui Cezar, în timp ce părintele bolborosea un fragment din *De Viris*, domnul Rezeau, cu mustățile zbîrlite pînă-n tavan, se năpusti în clasa noastră.

— Ei, domnule abate, spuse el pe un ton aspru, am să-ți vorbesc. Vino dincolo !

Trei urechi se lipiră numaidecît de ușă.

— E lată ! se bucura Frédie.

Era lată, într-adevăr.

— Îți dai în petec, domnule abate ! strigă domnul Rezeau, îți bați joc de sutana pe care o porți. Tușa Mélanie, de la ferma *La Vergeraie*, a fost adineauri la mine în birou. Pare-se că te-ai legat de fiică-sa. Acum încep să bănuiesc adevăratul motiv pentru care a trebuit să renunți la viața or-

dinului dumitale. Află că ai încetat să te mai ocupi de educația copiilor mei !

Dar nota hazlie nu intervenise încă.

— Mă întreb dacă nu cumva ești lovit de interdicție... dacă slujbele pe care le-ai oficiat erau valabile.

Un imens hohot de râs ne înștiință că părintele Trubel își scosese masca și o lăsase să lunece pe parchetul camerei. Era un hohot de râs homeric, care-i deschisese, probabil, toți năsturașii anteriorului și făcea să tresalte ghearele de leu ale brelocului. În sfârșit, după ce criza asta de râs se potoli, îl auzirăm spunând :

— Foarte bine, scumpul meu domn, am să plec din casa asta de nebuni... Mi s-a cam acrit de atîta fasole roșie și de miasmele răspîndite de ciorapii copiilor dumitale, niște mici animale împruțite... Vă las în paza coanei Folcoche... Cum, nu cunoșteai porecla pe care i-au dat-o copiii acestei?...

Furia tatei țîșni iar într-un răcnet.

— Fir-ai al dracului ! Nu mai taci odată ? Mă duc să spun să înhame caii la trăsură. Ai să pleci imediat.

Tata se repezi afară din camera părintelui, cu obrajii stacojii. Surprinși de deschiderea neașteptată a ușii, ne-am pomenit pe jos, cu copitele în aer. Domnul Rezeau străbătu sala, fără să ne zărească măcar.

Părintele Trubel plecă imediat. Parcă-l văd în trăsura noastră hodorogită, care putea a piele și a baligă (și care avea să fie înlocuită cu un Citroën de cinci cai putere). Apucase totuși să-mi strecoare în mîină o gheară de leu și să-mi șoptească, tutuindu-mă pe neașteptate :

— Ia asta, ștregarule ! Numai tu o meriți !

După dispariția și înlocuirea părintelui Trubel, tot noi am plătit oalele sparte. O nouă serie de jigniri și de reforme au plouat peste noi. Folcoche a considerat totdeauna că noi sîntem răspunzători de necazurile intervenite în familie, și *La Belle Angerie* intrase tocmai într-o serie neagră. Abia se potolise scandalul cu părintele în sutană albă, că izbucni incidentul dulapurilor. Doamna Tourure, cea mai săracă dintre mătușile noastre, avu îndrăzneala să ceară dulapul normand din sufrageria mică și două rînduri de așternut. Auziți ce pretenție ! Cele douăzeci și unu de dulapuri din conac se porniră să scîrțîie din balamale, și cele cincizeci de rînduri de așternuturi declarară, prin gură exasperată a doamnei Rezeau, că nu ieșiseră niciodată din *La Belle Angerie*. Cum să-i treacă prin minte cuiva să pună în discuție o dreptă

împărțire, care atribuisese toată averea tatălui nostru, domnul Rezeau, în urma unei simple renunțări din partea tuturor comoștenitorilor săi, respectuoși față de o tradiție, care, din generație în generație, asigură astfel salvarea domeniului ! Baroana Gabrielle de Selles d'Auzelles, contesa Thérèse Bartolomi, protonotarul, maica Marie de Sainte-Anne-d'Auray, maica Marie din Ordinul Bunevestiri, maica Marie a nu mai știu cărui sfânt (toate aceste trei din urmă fiind nevestele domnului, în ciuda legii asupra poligamiei), toți și toate semnaseră documentul. Semnase și mătușa Tourure, măritată prostește cu un bărbat sărac, rămasă văduvă și credincioasă memoriei acestui bărbat sărac ! Și ce poțtea acum ?

Domnul Rezeau șovăia. Era un om cinstit. Pentru a-și potoli conștiința, îi cedă soră-si, în mare taină, drepturile de autor moștenite de la bunica. Și dulapurile nu se clintiră de la locul lor, spre marea satisfacție a coanei Folcoche, care hotărî ca măsură de prevedere să sublinieze stricta necesitate a tuturoră, transformînd în lavabouri pe cele nefolosite pînă atunci.

În felul acesta, chestiunea a fost lichidată. Dar iată că, în mod cu totul inexplicabil, caii noștri începură să dea ortul popii. Seria neagră continua. Caii ăștia nu dădeau nici un fel de lămurire în privința morții lor subite. „E răpciugă“, decretă doftoroiul (adică veterinarul). Folcoche ridică din umeri. Știa ea ce se întîmplă. Nu formulă direct versiunea otrăvirii cailor de către copii, dar timp de cîteva săptămîni ne pîndi, făcu investigații și insinuări, nădăjdui că va avea o dovadă sau un simulacru de dovadă, care i-ar fi îngăduit să-i trimită pe vinovați în casa de corecție, visul vieții ei. Degeaba. Eram nevinovați. Și ne feream. În locul cailor, domnul Rezeau cumpără un Citroën.

Și viața noastră își relua cursul obișnuit, cucernic și perfid.

Nici unul dintre noi nu era înalt, nu ne hotărăm să creștem. Folcoche ne măsura o dată la trei luni cu o scîndură aproape istorică, pe care siluetele tuturor membrilor familiei Rezeau lăsaseră o urmă de creion, un nume de bottez și o dată. Dar toate măsurătorile erau zadarnice. Se vede că spre deosebire de soldații din garda lui Napoleon, care-și strecurau pachete de cărți de joc între cizmă și ciorap ca să atingă înălțimea reglementară, noi descoperisem un vicleșug invers.

— Stai drept, Zdreanță !

Dar Zdreanță nu creștea nici măcar cu un centimetru.

Nu, singurul lucru care creștea în noi era, trebuie s-o mărturisesc, un sentiment cu neputință de măsurat, dar care s-ar fi întins pe o distanță de mulți kilometri pe harta neafecțiunii, dacă o astfel de hartă ar fi existat. În această ordine de idei, cred că ajunsesem la un adevărat gigantism.

Îmi amintesc, am să-mi amintesc toată viața, Folcoche... Ce caută inscripțiile acelea ciudate pe platanii noștri, ce înseamnă R.F., inițialele astea aproape rituale, pe care le poți întâlni pe toți arborii din parc, pe stejari, pe magnolieri, pe frasini, pe toți, cu excepția unuia singur care mi-e drag? R.F. ... R.F. ... R.F. ... Adică răzbunare împotriva coanei Folcoche! Răzbunare! Am săpat această răzbunare pe scoarta tuturor arborilor, pe dovlecii de sfârșit de sezon, pe zidurile turnulețelor casei, zidurile astea de piatră moale, pe care poți săpa așa de bine cu vârful briceagului. Până și pe marginea filelor de caiet am scris asta. Nu, mamă, aceste două litere nu alcătuiesc, așa cum te-am încredințat uneori, un ajutor mnemotehnic, care să ne amintească să repetăm verbele la franceză. Nu, mamă, nu ne interesează decât un singur verb și știm să-l conjugăm la toate timpurile. Eu te urăsc, tu mă urăști, el o ura, noi ne vom urî, voi vă urîserăți, ei se urîră. R.F. ... R.F. ... R.F. ...

Dar *pistoleala*? Îți amintești de *pistoleală*, Folcoche?

— Am *pistolat-o* patru minute! se lăuda Frédie.

Biată Zdreanță! Nu ești decât un mic ambițios cu pleoape slabe. Dacă te-a pistolat cineva cu adevărat, eu sînt acela, Folcoche, și sînt mîndru de asta. Îți amintești? Poftim? Îți amintești? Mereu ne spuneai:

— Nu-mi plac privirile ipocrite. Uitați-vă drept în ochii mei. Numai așa am să știu ce gîndiți.

În felul ăsta, ai intrat singură în jocul nostru. Era cu neputință să refuzi de a-l juca. De altfel, lucrul ăsta nu-ți displace, duioasa mea mamă! În timpul cinei, cînd e liniște, e momentul cel mai potrivit. N-ai ce zice, nu-mi poți găsi nici un cusur. Țin mîinile pe masă, nu ating speteaza scaunului cu spinarea, ținuta mea e de o corectitudine cumplită. Nu găsești nici un păcat legal în atitudinea mea. Pot să mă uit ținută în ochii tăi, Folcoche, e dreptul meu. Și iată că te privesc ținută. Nu fac decât atît, mă uit ținută la tine. Și în străfundul sufletului îți vorbesc. Îți vorbesc și tu nu mă auzi. Iată ce spun: „Folcoche! Uită-te la mine!“, „Ție-ți vorbesc, Folcoche!“ . Atunci ridici ochii din farfuria plină cu tăiței

fierți, privirea lor se înalță ca o viperă și se leagănă nehotărâtă, căutînd punctul slab, care nu există. Nu, n-ai să muști, Folcoche ! La vipere mă cam pricep eu. Puțin îmi pasă de vipere. Ai spus tu singură o dată, de față cu mine, că am sugrumat o viperă cînd eram mic de tot. „A fost o greșeală de neiertat din partea soacră-mi, ai șuierat atunci, o lipsă de grijă nemaipomenită. Copilul ăsta a fost păzit de grația divină !” Și, rostind aceste cuvinte, tonul vocii tale dojenea cerul, care-mi acordase această grație.

Dar privirea ta s-a scufundat în a mea, și jocul tău s-a încrucișat cu al meu. Tac mai departe și sînt mai departe foarte corect, așa cum se cuvine, dar te provoc cu o mare satisfacție. Îți vorbesc, Folcoche, mă auzi ? Da, auzi. Bine, atunci uite ce am să-ți spun : „Ești pocită ! Ai părul uscat, bărbia strîmbă, niște urechi de măgar. Ești pocită, mamă ! Și dacă ai ști cum nu te iubesc ! Ți-o spun cu aceeași sinceritate, cu care spune Chimène : «du-te, nu te urăsc». Chimène, al cărei caracter cornelian îl studiem în momentul de față. Eu unul nu te iubesc. Ți-aș putea spune că te urăsc, dar cuvîntul ăsta n-ar fi destul de tare. A, n-ai decît să-ți înăsprești privirea, privirea asta verde, verde-cenușie, otrava ta de privire. Eu tot n-am să-mi plec ochii. În primul rînd, fiindcă asta te scoate din sărite. Și, pe urmă, pentru că Zdreanță, care mă contemplă cu admirație, știe că încerc să bat recordul de șapte minute douăzeci și trei de secunde, stabilit zilele trecute, și verifică pe furiș trecerea timpului pe cadranul ceasului-brățară de la încheietura propriei tale mîini. Te pistolez de moarte, azi. Fățarnicul ăla de Cropette se uită și el la mine : e bine să știe că nu mi-e frică de el. E bine să-i fie lui frică, să se gîndească la ce neplăceri se expune. Am început să-l ciupesc zdravăn de fund la nevoie și în curînd am să fiu destul de voinic ca să-i fac zob botul ăla împutit, vorba lui Petit-Jean Barbelivien, care nu-l înghite, fiindcă nimeni nu-l înghite, nici măcar tu, care te folosești de el ; nu, nimeni nu-l înghite. Vezi, Folcoche, vezi că am drep-tate să te înfrunt, să te privesc țintă, fără să clilesc măcar ? Vezi că sînt tot în fața ta, cu privirea țintă în privirea ta de viperă, încordat ca o mîină... și strîng, strîng încetîșor, strîng pînă plesnești... Vai ! e o pură iluzie optică, un fel de a spune. Nu crăpi tu. Ai să mai șuieri încă mult și bine. Dar las', că nu-i nimic. Frédie lovește ușurel cu unghia în masă, anunțîndu-mi că am bătut recordul, că am depășit opt minute de pistoleală. Opt minute, Folcoche ! Dar merg mai departe...

Ah ! iubita mea Folcoche ! Te privesc și cu ochii te scuip în față. Te scuip în frunte, te scuip“...

— Frédie, ia isprăvește cu unghiile alea !

Gata ! Te-am învins ! Ai găsit un pretext ca să-ți întorci privirea. Îi acorzi moștenitorului prezumtiv o lovitură cu furculița, cu dinții furculiței, iar mie-mi oferi o scurtă smucitură a genelor tale prea mărunte, ceea ce înseamnă... „Ești un mic cretin, pun eu laba pe tine, la primul prilej.“ Și fiindcă schitez un zîmbet de un milimetru, un zîmbet abia perceptibil pentru altcineva în afară de tine, te răzbuni pocnind încă o dată peste dosul mîinii lui Frédie și alegi locul cel mai sensibil, adică încheietura degetelor, acolo unde numeri lunile de treizeci și de treizeci și una de zile. Ai dat puțin cam tare, uite, au ieșit patru mărgеле mici de sînge, și Frédie mă privește chiorîș. Tata protestează slab :

— Ți-am mai spus și altă dată, Paule, lovește numai cu dosul furculiței.

Scandalizat, părintele își pleacă pleoapele cucernice. Nici ăsta n-are să se obișnuiască. Are să plece curînd.

Poftim ! am început să devin neglijent, am uitat să vorbesc de abatele nr. patru. Da, e al patrulea. După plecarea părintelui Trubel, au mai fost doi, care au refuzat să adopte „un sistem de educație prea auster“ (ăsta e un eufemism sacerdotal !). Doi au spălat putina la trap, unul ca s-o doftoricească pe maică-sa, celălalt ca să-și doftoricească propria decalcifiere. ăsta nou e tînăr, un seminarist, s-a angajat numai pentru vacanțe. Cînd a sosit, era plin de entuziasm. Gîndiți-vă, pătrundea în casa unde se născuse cel mai mare apărător al bisericii ! Am impresia că începe să considere cucernicia noastră cam exagerată și că-și regretă seminarul, unde se plimbă printre sutanele colegilor lui (șase înainte, șase înapoi !), cu inima mai ușoară decît sub umbra umedă a platanilor de la *Belle Angerie*.

Nu rămîne mult aici abatele cutărică — numele lui nu s-a păstrat în amintirea mea. Dar de ce, dracu, mai văd și azi în fața ochilor figura acestui blînd recrut al episcopiei ? Haide, încearcă să-ți amintești, Zeamă-Lungă. Ei ! na-ți-o bună, acumă știu. El e trecătorul care a prins-o în brațele lui înspăimîntate pe doamna mamă.

Da, în brațe, chiar în seara cînd am bătut eu recordul de pistoleală. În toiul rugăciunii de seară. Oare tensiunea nervoasă la care o supusesem pe biata maică-mea să fi grăbit

izbucnirea crizei ? Ce mîngîiere ar fi pentru mine să știu că a fost așa ! Acum îmi amintesc totul, pînă și cele mai mici amănunte. O văd pe mama, care se face albă la față ca varul. Tata începe voios *Adu-ți aminte* :

— *Adu-ți aminte, preablîndă fecioară Maria, că nimeni n-a auzit spunînd despre vreunul din cei ce...*

„La drept vorbind, ce-o fi aia o fecioară ?“ mă întrebam în clipa aceea. Petit-Jean spune că e o femeie care n-a avut copii. Dar sfînta fecioară a avut un copil. Doamna Rezeau se ridică în picioare, ținîndu-și burta. Frédie se uită la mine cu coada ochiului.

— ... *despre vreunul din cei ce ți-au cerut ocrotire, ajutor sau aprobare că l-ai fi părăsit...*

Asta-i bună ! Destul m-am rugat de cucoana asta, tot crezînd că palavrele astea sînt adevărate. Dar n-a mișcat nici măcar un deget ca s-o îmblînzească pe Folcoche.

— ... *Insuflețit de această încredere, o, fecioară între fecioare...*

Se vede că există mai multe trepte de feciorie. Există doar un rege al regilor.

— ... *sosesc, alerg spre tine și, gemînd sub povara păcatelor...* Dar ce ai, Paule ?

Geme această Paule, nevasta dumitale, geme, tată ! Geme sub povara păcatelor, geme slab. În locul ei altele ar urla din fundul bojocilor. Se răsuțește treptat, se clatină, încearcă să se îndrepte din șale, apoi se prăvălește dintr-o dată în brațele seminaristului, care o prinde respectuos, deși toți macii de pe suprafața pămîntului se scutură pentru el.

Bineînțeles, tata își pierde capul :

— Paule, micuța mea Paule ! Ce-i cu tine ? Hai, abate, s-o ducem pe canapeaua din salon. Fine ! Fine ! Stai, am uitat că nu aude !

Face un gest larg de disperare și-și lovește ușor sternul de cîteva ori cu mîna. Alphonsine se repede la întîmplare asupra unei căni pline cu apă de Craon, (ceea ce înseamnă că e ușor tulbure) și golește jumătate din conținutul ei pe fruntea coanei Folcoche, care nici nu se clintește. Ei, drăcie ! Să știi că-i lată ! Chestiunea ne interesează foarte îndeaproape și ne agităm cu toții cam ca musca pe lîngă birja din fabulă. Folcoche se zvîrcolește mai departe, fără cunoștință, ținîndu-se cu amîndouă mîinile de ficat. Are o respirație suierătoare. Să spun adevărul ? Noi ăștia respirăm mai în voie de cînd ea se înăbușă.

În sfârșit, tata ia singura hotărâre înțeleaptă. Urcă repede în mașină și pleacă după Cacor, medicul din Soledot. În timpul ăsta, Fine și Bertine Barbelivien, pe care cineva s-a dus s-o cheme, o transportă pe mama, o dezbracă și o culcă. Doctorul sosește și o găsește tot în nesimțire.

— Drace ! spune Cacor. China își face efectul... E o criză hepatică... Mă tem de o litiază a vezicii. O să avem nevoie de o radiografie. Să-i fac o morfină.

— Duceți-vă la culcare, copii, spune tata cu blîndețe.

Am adormit foarte tîrziu în noaptea aceea. Fiindcă-mi aminteam de moartea bunicii. Catastrofa aceea se desfășurase foarte repede. Oare Dumnezeu, care făcuse atunci o greșală atît de mare, avea de gînd s-o îndrepte ? Facă-se sfînta lui voie ! Da, zău ! mi-ar veni foarte bine la socoteală să se facă voia lui.

Acum, în casă domnește liniștea. Prin fereștriuca odăii mele intră mirosul de baligă proaspătă. Barbelivien se întoarce de la vaci, și lanterna lui se leagănă în noapte. Iar în capul meu, care începe să se tulbure, se leagănă o ultimă speranță nelegiuită.

X

Folcoche a înviat peste două zile — adică mai repede decît Isus Hristos. Pentru moment, cel puțin : suferinzii de ficat cunosc asemenea răgazuri. Făcu uz de radiografii, de algocolină Zizine, de apă de Vichy, dar mai ales de tînguiri. Ca s-o cruțe, tata se gîndi să suprima recepția pe care o dădea în fiecare an. Dar Folcoche se împotrivi.

— Nimeni nu mi-a tors încă giulgiul, răspunse ea.

Și recepția avu loc. Doamna Rezeau, care devenea din ce în ce mai econoamă, nu ținea, de fapt, neapărat la petrecerea asta costisitoare, care întrunea în fiecare an pe cei două sute de fruntași din colțul acela de țară, începînd cu farmacistul (primit în ultimă instanță) și sfîrșind cu ducesa (care trecea de la un grup la altul plină de condescendență).

— Mă costă șase mii de franci, dar mă achit deodată de toate obligațiile, afirma tata. Și apoi, face efect...

Șase mii de franci ! Pe atunci, o familie întregă ar fi putut să se îmbrace decent, timp de doi ani de zile, cu banii

ăștia. Șase mii de franci ! adică aproximativ a șasea parte din veniturile noastre.

Totuși, se ivi o complicație. Cu toată bunăvoința, sau mai bine zis cu toată reaua ei voință, Folcoche nu ne mai putea împiedica, așa cum făcuse pînă atunci, să ne arătăm și noi la recepție. Eram prea mari și nu mai era chip să trecem neobservați. Atîta doar că n-aveam haine mai cumsecade, sau, la drept vorbind, n-aveam nici un fel de haine, fiindcă pantalonii și puloverele noastre erau confecționate de Fine. În ultimul moment, Folcoche făcu rost de un costum. Da, așa am spus : un costum. Unul singur. Spunea că aveam cu toții cam aceeași statură ; Cropette, care arăta mai mult a Pluvignec, era relativ mai înalt decît noi, cei mari.

— Întîi se îmbracă Zdreanță, vine jos și rămîne o oră. Pe urmă costumul trece la Zeamă-Lungă, care, după altă oră, îl cedează lui Cropette. Nimeni n-are să observe nimic și noi o să realizăm o economie importantă. Și apoi, nefiind împreună, o să fiți mai puțin ispitiți să faceți vreo prostie și o să vă puteți pregăti lecțiile ca de obicei. Ora pe care o s-o petreceți printre musafiri o să fie considerată drept recreație.

Aceste măsuri avură darul să-i dispacă domnului Rezeau, care le acceptă fără chef. Cît despre abatele nostru (să-i spunem A B IV și, mai pe scurt, B IV), rămase cu gura căscată.

— Mărturisesc că nu înțeleg de loc obiceiurile din casa asta, îndrăzni el să ne spună. Cheltuiți atîția bani pentru o petrecere și n-aveți nici o haină să puneți pe voi !

— Nu sîntem bogați, domnule abate, i-am răspuns eu, trebuie să ne ținem rangul în lume cu cît mai puține cheltuieli.

— Cum adică, renunțînd la ce e necesar pentru ce e de prisos ?

— Ce înțelegeți prin necesar ?

Abatele se lăsă tras pe sfoară.

— De obicei, spuse el, nu-ți aperi tribul cu atîta căldură !

Eram întru totul de părerea lui, dar nu-mi venea să cred că era sincer. Mă gîndeam că-mi întinde o cursă ca să-mi dea prilej să-mi exprim nemulțumirea, iar seara, în cursul examenului de conștiință, să fiu muștrat cu violență pentru că m-am plîns. Cropette ne jucase o dată farsa asta.

— Ce copii ciudați ! mormăi seminaristul.

Apoi, înțelegînd deodată :

— A, acum știu ! Crezi că și eu îți sînt dușman. Vai de mine, băiețașule !...

Nu-mi place mila nimănui. Mi-e silă de miorlăieli. Mi-am tras capul de sub mîna lui B IV, care voia să mă mîngîie pe pîr, l-am tras mai repede decît dacă mi-ar fi dat o palmă. Cropette asculta și nu spunea nimic.

Așadar, petrecerea avu loc, prezidată vag de Folcoche. Ora noastră de „recreație“ a fost o corvoadă serioasă, mai grea decît răzuirea aleilor din parc. Am ținut locul jucătorului nr. patru la mesele de bridge, am adunat mingile la tenis, am depus sărutări de mîini pe nobilele falange ale contesei de Soledot, rămasă văduvă, sau ale doamnei de Kervazec, am alergat în galop după cutare șofer și i-am ținut pătura unchiului academician, care a făcut o scurtă apariție în mijlocul nostru. Cam astea au fost distracțiile noastre. Lui Frédie, care era ceva mai înalt decît mine, și lui Cropette, care era ceva mai scund, costumul nostru colectiv nu le venea bine. Dar, profitînd de poziția centrală ce ocup, eu personal aveam un aspect aproape elegant. Doamna Rezeau își dădu seama de asta și-mi șopti în treacăt la ureche :

— Coboară-ți bretelele.

Nu m-am supus. Dar mama izbuti să mă înghesuie într-un coridor pustiu, unde mă nimerisem între două comisioane, și efectua cu mîinile ei această ameliorare negativă. Tata, care stătea politicos de vorbă cu domnul Ladourd, negustorul de piei de iepure, ajuns cel mai mare proprietar din ținut (vai !), găsi că aveam un aer cam bleg.

— Nu vezi că pantalonii tăi arată ca niște acordeoane ? Ridică-i puțin.

M-am supus. Dar Folcoche nu era departe. Se sprijinea de brațul domnului de Kervazec, cînd s-a apropiat de mine. Se ținea pe picioare, din obișnuință. Cînd a văzut că pantalonii mei arătau cum trebuie, obrazii i s-au îmbujorat ușor. Cineva îmi încredințase o farfurie cu prăjituri ; Folcoche găsi că pretextul era foarte nimerit.

— Nu te ghiftui atîta, fiule !

Nu pusesem gura pe o singură prăjitură, mă mulțumisem să le ofer musafirilor. Dar nepotul cardinalului se lăsă tras pe sfoară. Îmi luă el însuși farfuria din mîini și, cu glas părintesc, bărbosul ăsta de Kervazec îmi ținu o lecție mondenă despre păcatul lăcomiei. Era o lecție pentru copii răsfățați, și în frazele lui cuvîntul „urîcios“ era repetat mereu. Dojana asta dulceagă mă scîrbea. Eram supărat mai ales de

faptul că păream încă destul de copil, ca s-o pot accepta. E drept că la doisprezece ani arătam ca un copil de zece, în schimb eram rezistent ca un băiat de paisprezece. Folcoche, care ghicea tot ce putea să-mi displacă, înțelese repede acest amănunt. Își însuși schimonoselile acelea dulcege și enervante, turnă câteva picături de oțet peste ele și spuse :

— Hai, pleacă, *urâciosule* ! Du-te la tine în cameră și spune-i lui Marcel că-l așteaptă mătușa de Selles d'Auzelles ca să-i noteze punctele la cărți.

Represaliile fură amânate : fierea coanei Folcoche se porni să fabrice pietre. Dar, de data asta, doamna Rezeau simți că se apropie criza. Ieși, fără să dea alarma, din salonul mare, care mai era plin de lume, și se duse drept la dulapul de medicamente, de unde scoase o seringă și o fiolă de morfină. Peste o oră o găsirăm în pat. Avusese curajul să-și scoată rochia de lamé și s-o atârne pe un umerăș, apoi adormise într-o atitudine de destindere, înfășurată în capot. Expresia obrazului ei mă surprinse. Când dormea, trăsăturile coanei Folcoche se muiau. Pînă și bărbia pierdea din asprime. Da, după moarte, după ce lumina ochilor se stinsese, vipera de la piciorul platanului nu mai avea nici o strălucire.

— Tată, nu găsești că *mama nu seamănă cu ea* cînd doarme ?

Domnul Rezeau își privi soția un timp, apoi îmi răspunse pe neașteptate cu următoarea frază care mă surprinse :

— Ai dreptate. Îi stă mai bine fără mască.

Și mă sărută. Era mai puțin neliniștit decît fusese cu prilejul ultimei crize. Pentru tata, esențialul se numea „obișnuință“. Orice noutate îl găsea dezarmat. Dar recidiva asta și cele următoare își pierdeau nuanța tragică. Tata făcuse războiul, dar cred că se temuse doar în primele zile. Oamenii de felul lui se obișnuiesc cu orice, chiar și cu moartea, și mai ales cu moartea altora, atîta vreme cît se integrează în singurul mod de viață pe care ei se pricep să-l trăiască, adică viața de toate zilele.

Dar Folcoche nu muri nici de data asta. A doua zi era în picioare. Obrajii ei aveau o nuanță cadaverică, totuși își împingea bărbia înainte și o plimba cu un aer mai amenințător decît oricînd. Buzele, pe care în ajun le văzusem întredeschise, erau strînse la maximum. Prima ei victimă fu aba-

tele. Nu știu ce se petrecu în bibliotecă, dar seminaristul nostru ieși de acolo cu coada între picioare și cu ochii roșii. Acest din urmă amănunt mă scandaliză. Ce fel de bărbat poate să fie un bărbat care plînge? Mi-am rezumat părerea în următoarele cuvinte:

— Folcoche are mai multă demnitate!

— Da, admise frate-meu, nu se poate spune că n-are ținută. Ieri seară a avut curajul să-și facă singură injecția.

— Ca scorpionii, care se înțeapă înainte de moarte, își dădu cu părerea Cropette, care voia să obțină iertarea unor anumite păcate.

Mai domol, mă rog! Nu era cazul s-o admirăm pe Folcoche. Dacă am fi pornit-o pe drumul ăsta, unde am fi ajuns? Din fericire, acțiunea de represalii continua. Fine fu chemată la rîndul ei și se alese cu o săpuneală zdravănă (la figurat, fiindcă la propriu nu i se întîmplase niciodată așa ceva). Se pare că făcuse diferite afirmații subversive pe fi-nește. Biata fată veni după mine în clasă. Făcu întîi gestul de a trece o verighetă pe deget... (Adică: „doamna”). Apoi trei sau patru cîrlige cu arătătorul drept... (Adică: „te cheamă”). Cam o duzină de bobîrnace azvîrlite în aer și ur-mate de îndreptarea degetului mare de la mîna înapoi spre propriul ei bust... (Adică: „În ce mă privește, puțin îmi pasă de ce-mi spune”). La urmă făcu și gestul pe care-l cunoașteți, adică un fel de aplauze: „Hai, repede!”

Am pornit spre bibliotecă. Doamna mamă făcea numai principial uz de șezlong. Vreau să spun că ședea pe el, în timp ce picioarele și corpul ei alcătuiau un echer perfect, iar spinarea nu se atingea de perne. Mă măsură cu privirea.

— Dacă nu mă-nșel, ți-ai permis să-mi ții piept ieri seară!

Am tăcut. Folcoche zîmbea. Vă jur că zîmbea. Dispunea de vreo jumătate de duzină de zîmbete diferite. Cel din ziua aceea îi scâlda fața așa cum scaldă siropul o castană.

— Să lăsăm asta. În principiu, cînd îți dau eu un ordin, să știi că nici măcar taică-tău n-are dreptul să mă contrazică. Dar nu pentru asta te-am chemat. Vreau să știu ce anume v-a spus meditatorul, fiindcă și-a permis să afirme despre mine niște lucruri nemaipomenite.

Am simțit că mi se zbate pleoapa stîngă.

— Știu, zelul lui e de prisos. Bunică-ta și domnișoara Lion s-au priceput să vă spună mai multe decît el.

— Nu-i adevărat, mamă. Bunica nu vorbea niciodată de dumneata, și domnișoara Lion ne puna totdeauna să ne rugăm pentru sănătatea duminică, dimineața și seara.

Doamna Rezeau nu îndrăzni să spună : „mă doare-n cot“, dar, printr-o neexprimată asociere de idei, își mîngîie îndelung cotul.

— Ei, ia s-aud, ce spune abatele ? stăruie ea.

Nici nu mă gîndeam să-l trădez pe seminarist, care fusese oricum trădat de Cropette. Nu mă gîndeam nici să lămuresc adevăratul sens al vorbelor lui. Era un popă fără nici un haz și, în fond, ar fi fost mai bine să i se facă vînt de la noi.

— Pentru treburile astea, te ajută Cropette, mamă, i-am răspuns eu liniștit.

Palma pe care o așteptam, palma inevitabilă, pocni în aer. Cum așa ? N-aveam decît doisprezece ani și-mi îngăduiam să nu mai respect formele teroarei ! M-am mulțumit să dau un pas înapoi, fără să mă apăr cu brațele, cum făcea Zdreanță, specialist în evitarea loviturilor. Atitudinea mea nu păru să-i displace coanei Folcoche, care ar fi putut îmbrățișa cu succes cariera de ofițer de francotirori. Pe obrazul ei se citea un amestec de neliniște și de stimă.

— Încă nu ești mai tare decît mine, băiete, spuse ea tacticos, dar trebuie să recunosc că nu ești lipsit de oarecare curaj. Știu că mă urăști, dar ascultă ce-ți spun eu : nici unul dintre voi nu-mi seamănă cum îmi semeni tu. Hai, șterge-o de-aici !

Să nu înțelegeți greșit. O trecuse un junghi în regiunea inimii și mă întreb chiar dacă nu cumva aș fi izbutit, cu puțină diplomatie... dar nu ! Eram instalați fiecare în ura lui, ca niște fachiri pe cuie.

Abatele fu concediat.

Ne sosi un alt abate : B V, conform clasificăției noastre, Athanase Dupont după actele de stare civilă. Dar nu putu să reziste mai mult de opt zile, după care plecă trîntind ușile. Înainte de a se urca în trenulețul de Angers, Athanase îndrăzni să facă o vizită la parohia din Soledot, ca să-l informeze pe preotul Létendard despre educația rușinoasă ce ni se dădea. Dar familia Rezeau se bucură de mare influență la episcopie, fiindcă întreține cu daruri de bani școala liberă, astfel încît numele ei e un simbol care nu poate fi zdruncinat de asemenea fleacuri. În ciuda numelui băta-

ios pe care-l poartă, preotul Létendard se temu și evită să se amestece. Athanase, născut la Trélazé, periferie cu populație de stînga, vajnicul Athanase înștiință arhiepiscopia, care luă chestiunea în considerare și-i dădu preotului din Soledot delegația cuvenită. Parcă-l văd și azi făcîndu-și apariția, roșu la față de stînjeneală, cu mîinile scuturate de începăturile unei paralizii cu tremurături. Domnul Rezeau se făcu foc :

— De ce se amestecă arhiepiscopia ? Sfinția-Sa n-are ce căuta în viața mea privată.

— Domnule Rezeau, ultimii meditatori pe care i-ați avut făceau parte din clerul diocesei noastre. Sfinția-Sa nu e mulțumit de procedeele cam brutale pe care le-ați folosit ca să-i concediați unul după altul. Toată lumea a ajuns să știe că băieții dumneavoastră... hm !... nu capătă...

— De ce nu spuneți mai bine că-i torturăm ? Bine, părinte, am să vorbesc cu Sfinția-Sa.

Preotul procedă prin tangență.

— Arhiepiscopia îmi trimite înștiințarea că autorizația acordată casei dumneavoastră trebuie reînnoită.

Tata se făcu alb la față. Autorizația noastră ! Discutarea unui privilegiu glorios, poate chiar suprimarea lui... Era cu neputință ! Gloria neamului Rezeau, această glorie, care supăra atît de mult familia Kervazec (capela lor particulară nu se bucura de aceeași favoare), era întemeiată pe dreptul de a asista la liturghia oficiată în casă, chiar și duminica. Tata făcu un gest îngrozit.

— E adevărat că soția mea e o fire ciudată. Vă rog să-i transmiteți Sfinției-Sale scuzele mele. De azi înainte voi angaja pentru fiii mei meditatori care să fie membri ai unor ordine călugărești.

— N-ar fi mai bine să-i înscrieți la liceu ?

Dar tata își înălță brațele spre cer.

— Venitul moșiei e o nimica toată, părinte. După război, rentele noastre, ca și rentele altora s-au prăbușit. Nu pot să fac față taxelor de internat pentru trei copii. Familia noastră a scăpat, trebuie s-o mărturisesc.

— În acest caz, generozitatea dumneavoastră e cu atît mai meritorie, încheie bătrînul preot, transformînd în accente circumflexe accentele ascuțite ale cuvîntului *generozitate*.

Era o chemare ce se adresa buzunarului tatei. Domnul Rezeau înțelese această chemare, scoase carnetul de cecuri și dăruî două mii de franci pentru operele filantropice ale diocesei noastre.

Așa am căpătat o nouă autorizație pentru capelă.

Așa am căpătat și un meditator nou.

Părintele Baptiste Vadeboncoeur, care ne sosi din Québec, era membru al ordinului Maria Imaculata și suferea de tuberculoză, ca o consecință a ultimei sale campanii în Athabaska-Mackenzie. Singura măsură împotriva contagiunii pe care o luă doamna Rezeau fu să-i statornicească un tacîm personal. De altfel, părintele tușea puțin și foarte politicos într-o batistă uriașă, cu desen în pătrate, de care erau prinse totdeauna două medalii cu un ac de siguranță. Era un adevărat gramofon de evlavie și-și împestrița frazele cu tot felul de refrene bisericești. Preafericitul sfînt Iosif. Venerabilul preot din Ars. Preasfînta fecioară Maria. Nu spunea niciodată „Dumnezeu“, și numai „bunul Dumnezeu“, nici „papa“, ci numai „preasfîntul nostru părinte papa“. Era în fond un țăran foarte cumsecade, care nu se pricepu să ne cucerească încrederea, dar ne distră multă vreme. Cunoscînd tot felul de sporturi, indispensabile exercitării funcției sale în ținuturile înghețate, avea aceeași îndemînare cînd pescuia știucă cu o carabină, cînd se cățara în copaci, sau împletea ciorapi, tăia lemne cu ferăstrăul sau butășea trandafirii. Cu latina stătea cam prost.

Călit de asprimea climei canadiene, părintele Vadeboncoeur găsi că sabotii noștri de lemn, părul tuns scurt, greblarea aleilor, examenele de conștiință și celelalte erau aproape firești. Totdeauna m-am gîndit că batista aceea uriașă, pe care o desfăcea atît de des, îi ascundea o parte din realitate. Folcoche îl angajă repede, se pricepu să profite de micile lui talente și-l obligă să execute anumite lucrări practice, care nu se cer niciodată unui meditator. B VI se bucură de condiții prielnice. Într-adevăr, crizele mamei deveneau atît de dese și de dureroase, încît fu nevoită să-și slăbească pentru moment vigilența și să încheie cu noi un fel de armistițiu tacit.

Cacor o sfătuia să-și opereze vezicula biliară, dar doamna Rezeau se silea din răsputeri să evite intervenția. Gîndul unei absențe de două luni o înspăimînta, se întreba ce se va alege din autoritatea ei la întoarcere. De la un timp, toți trei ne hotărîsem brusc să creștem în înălțime. Și mama, schimbîndu-și părerea, vedea cu neliniște că umerii noștri urcau tot mai sus, ai lui Frédie ajunseseră chiar la nivelul umerilor ei.

În ziua de 14 iulie 1927 — da, da, izbutise să reziste pînă la această dată — în ziua de 14 iulie, adică cu prilejul aniversării republicii „ăstora“, sărbătoare a libertății, doamna Rezeau își făcu în zadar trei injecții. O piatră mai mare decît cele de pînă atunci pătrunsese pe canalul coledoc și refuza să pornească mai departe. De data asta, Cacor fu categoric.

— Doamnă, vechicula dumneavoastră a ajuns un sac de nisip. Dacă nu vă hotărîți să vă operați imediat, nu-mi mai iau nici o răspundere.

Folcoche se împotrivi în zadar. După o criză care dură șapte ore, se dădu bătută. Dar înainte de a pleca la clinică, rosti în public, la adresa noastră, amenințările cele mai sîngeroase, valabile pentru cazul că am fi încercat să profităm de lipsa ei. Pe B VI îl dăscăli cum se cuvine. Pe tata, care coborî fără entuziasm din podul lui plin de insecte, și pe care-l numi locotenent general al regatului, îl copleși cu mii de sarcini și cu mii de invective. Fine căpătă cheile absolut necesare, dar celelalte rămaseră agățate mai departe în dulapul englezesc încuiat cu cheia răsucită de două ori în broască. Formalitățile de despărțire se mărginiră la trei sărutări, zvîrlite din vîrfurile buzelor, ca trei semne de punctuație, în centrul fiecăreia dintre frunțile noastre. Ca de obicei, le completă cu semnul crucii: tata schița crucea cu buricul degetului mare, Folcoche ne zgîria cu vîrfurile unghiei.

În sfîrșit, după ce-și luă toate măsurile de prevedere, scorpia (adăugăm și termenul de mai sus la colecția noastră de epitete în curs) consimți să urce în ambulanța care se depărta pe alea de platani. Inițialele R.F. (pe care le săpasem în trunchiurile arborilor) îi salutau trecerea. Conform ritualului, am luat-o cu toții pe scurtătură ca să ajungem într-un punct al parcului, la marginea șoselei, prin fața căruia mașinile trebuie să mai treacă o dată înainte de a lua direcția spre Angers. Ne-am fluturat batistele la comandă: erau complet uscate.

Mai tîrziu, cînd eram elev de liceu, mi se va întîmpla uneori să am impresia că o clasă ticsită de colegi anonimi e totuși pustie, în timp ce o simțeam plină de o prezență intensă, la simpla apariție a directorului de studii. O casă e plină nu fiindcă e locuită de un anumit număr de ființe vii, e plină

doar de autoritatea ce emană din ele. După plecarea coanei Folcoche, ai fi zis că *La Belle Angerie* a rămas pustie. Zgomotul ușilor trîntite răsuna în tăcere ca niște lovituri de mai pe un poloboc gol.

Vocea aceea țipătoare, care asăsina ecourile casei, chemîndu-și „copiii“, ca și cum ar fi trebuit să demonstreze că acești ștregari trecuseră dincolo de perimetrul legal, vocea aceea care, în orice împrejurare, chiar cînd noi nu manifestam nici cea mai mică intenție de a o contrazice, afirma : „Așa este, îți spun eu că-i așa“, vocea aceea, care le acoperea pe toate celelalte, chiar cînd suna ca o șoptă, vocea aceea... vocea ei... vocea coanei Folcoche ne lipsea.

Eram mulțumiți, firește. Mulțumiți, dar nu fericiți. Fericirea nu se poate construi pe ruinele unei mizerii îndelungate. Bucuria noastră n-avea busolă, eram dezorientați. Aș putea să-mi închipui destul de bine zăpăceala adoratorilor lui Moloh sau ai lui Kali¹, cînd s-au pomenit deodată fără zeii lor odioși. În ce ne privește, n-aveam cu ce să ne înlocuim zeul. Ura te stăpînește într-o măsură mult mai mare decît dragostea.

Locotenentul general al regatului nostru dădea dovadă de nervozitate. Nu-i plăceau răspunderile și, mai ales, nu-i plăcea să intre în amănuntele acestor răspunderi. La cină, observînd o anumită neglijență în poziția minilor și a spinărilor noastre, considera necesar să se înfurie.

— Vă rog să nu profitați de lipsa mamei ca să vă purtați ca niște maimuțe.

Totuși, nu stăruim. Absorbit de confecționarea unor tartine cu unt — untul acela sacrosanct, din care numai el consuma un sfert de kilogram pe săptămîină pentru a-și supraalimenta nopțile de veghe consacrate cercetărilor științifice — absorbit, deci, de această operație, „bătrînul“ nu-și mai descleștă dinții. Am spus „bătrînul“, pentru că acest cuvînt intrase tocmai în vocabularul nostru, și pentru că mustățile cărunte ale tatei îi dădeau acum o justificare. „Bătrîna“ nu vom spune decît abia peste vreo zece ani.

Ziua de 14 iulie din anul acela, zi care e numai în parte sărbătoare legală pe la noi, în Craon (unde sărbătoarea națională e mai curînd ziua Ioanei d'Arc), se sfîrșea într-un amurg radios. Soarele intra pieziș pe ferestrele casei, care sînt orientate în așa fel, încît fenomenul acesta nu se

¹ Zeiță brahmană concepută ca atotdistrugătoare.

poate produce decât în zilele cele mai lungi din an. Cu un ultim efort și numai pentru câteva secunde, vârful unei raze binevoitoare atinse porțiunea cea mai prețioasă a tapiteriei din sufrageria noastră : *Amorul și Psihe*. Evenimentul acesta se întâmplă rar, și o veche tradiție, datînd din vremea cînd familia noastră era o adevărată familie, o veche tradiție, desființată, firește, după moartea bunicii, cere ca în asemenea împrejurare toți cei prezenți să se ridice în picioare și să-și dea unul altuia sărutul păcii.

La un moment dat, tata își dădu seama de ce se întâmpla... Privirea lui șovăi între peretele sufrageriei și scaunul gol al doamnei Rezeau. Nimeni nu făcea vreo mișcare. Tata începu cu sfială :

— Uitați-vă, copii ! Razele soarelui au ajuns pînă la *Amor* !

Hush !¹ spun englezii (va să zică, în seara aceea uitasem că trebuia să vorbim pe limba lor). Urmă un vag duel de priviri și o adiere îngerească trecu proaspătă peste noi. Nu, nu ne-am dat sărutul păcii. Dar în acea clipă, disprețul față de duioșie se mărgini să fie doar pudoarea duioșiei. Tatăl nostru... Tată, tu, care erai atît de rar cu picioarele pe pămînt, spune, ce amintiri ți se trezeau în suflet ? Aveai, poate, viziunea casei noastre, plină de fete tinere, de surori și de prietene, și poate că sufletul tău alesese pe una dintre ele ?

Dar asta a fost tot. Fine se și apucase să strîngă farfuriile noastre murdare, soarele aluneca dincolo de orizont și se stingea, iar liliecii, purtați de aripile lor de piele, luau locul rîndunelelor.

În seara aceea nu s-a ținut obișnuitul examen de conștiință. Am surprins un schimb de priviri între B VI și tata. În clipa cînd Marcel îngenunchea, B VI luă cuvîntul :

— Ați crescut, copii, sînteți prea mari ca să vă mai spovediți în public. S-ar putea ca mărturisirile voastre să ne stîngherească uneori. Totuși, păstrați obiceiul de a vă spovedi direct lui Dumnezeu. În privința asta, sînt de părere să păstrăm două minute de tăcere, după care ne vom ruga pentru vindecarea mamei voastre.

În clipa aceea am auzit strigînd o cucuvaie și am avut impresia că era Folcoche, care protesta. Dar zborul tăcut al păsării, stîrnită de reproșurile broaștelor din rîul Ommée, se depărta în noapte.

¹ Liniște ! (În lb. engl.)

Și acțiunea de recâștigare a drepturilor noastre continuă. Chiar a doua zi de dimineață, limitarea plimbărilor noastre pe o anumită suprafață de teren fu desființată. Părintele Vadeboncoeur găsi el însuși argumentul necesar.

— Fiii dumneavoastră trebuie să facă mușchi, domnule. Nu mai sînt de mult copii de abecedar.

Astfel, tot parcul a fost pus din nou la dispoziția noastră. În ce mă privește, am ajuns cu acțiunile de recunoaștere pînă la ferme. Aleile, uitate de greblele noastre, au fost năpădite de stelele pădărilor. Cu prilejul unui drum la Segré, tata s-a lăsat convins (în mod indirect de B VI) că trebuie să ne cumperem galoși. Cu învoirea lui, am lăsat să ne crească părul.

Lucru ciudat, migrenele tatei se făceau tot mai rare. Veșnic în căutare de sirfide, domnul Rezeau ne încredința plasele, cu însărcinarea de a-i aduce orice muscă, fără nici o deosebire.

— Le tries eu pe urmă !

Tata merse mai departe, adică ne antrenă în operațiile de preparare și de fixare a insectelor. Am avut cîntea de a-i mînuî acele, luele și fiolele cu sulfură de carbon. Patru muște necunoscute, de curînd expediate din Chili de unul dintre corespondenții tatei, în vederea determinării lor, fură botezate cu numele de „Jacobi, Ferdinand (?), Johannis și Marcelli Rezeau“. Domnul Rezeau nu ne-ar fi putut da nici o dovadă de afecțiune mai categorică decît asta.

La drept vorbind, ne plăceau mai mult ședințele de pescuit și manevrele savante ale uneltelor, în timp ce părintele stăpînea barca și noi ne agităm cu frenezie. Descoperiserăm niște vîrșe vechi și ruginite în podul în care, pe vremuri, n-aveam voie să intrăm și, în fiecare dimineață, în zori, înainte de liturghie, o zbugheam din pat cu entuziasm și mă duceam să le ridic. Rareori se întîmpla să le găsim goale. Mă uitam la peștii care se zbăteau în interiorul lor, lini, știuci, porcușori, uneori se mai rătăcea și cîte o năpîrcă. Duhneau a nămol, dar țărani, mai puțin delicați decît noi (deși nici noi nu prea făceam mofturi în materie de alimentație), primeau cu plăcere darurile mele. În schimb, căpătăm diferite bunătăți. Doamna Rezeau uitase să ne lase cheile dulapului în care ținea dulceturile.

Și fiindcă veni vorba de doamna Rezeau, trebuie să vă spun că o ducea la fel de prost cu sănătatea. Rezecția veziculei biliare nu fusese suficientă. Chirurgii studiau cazul ei,

pe care o incalificabilă nepăsare față de propria ei sănătate îl înrăutățise serios. La început, refuzase să primească pe altcineva în afară de tata. Fac prinsoare că Folcoche nu voia s-o vedem bolnavă, adică învinsă pentru moment. În sfârșit, după trei luni, se răzgîndi și ceru să ne vadă. Tata hotărî să-i împlinească dorința în două reprize. În primul transport, alături de Frédie, am intrat eu.

Distanța de treizeci și trei de kilometri care desparte *La Belle Angerie* de Angers mi s-a părut scurtă. De fapt, eram neliniștiți la gândul că părul nostru crescuse cu obraznicie și aveam dreptate, fiindcă, abia intrați în camera coanei Folcoche, am și auzit-o strigînd :

— Vai de mine, Jacques, ai uitat să-i duci la tuns. E imposibil să se prezinte așa.

— *Mămică*, m-am grăbit eu să răspund, tata crede că sîntem prea mari și că nu se poate să mai mergem tunși scurt.

Folcoche nu clipi. M-am așezat și, dinadins, mi-am sprijinit zdravăn spinarea de speteaza scaunului. Speram să aud muștrări, dar m-am înșelat. Mama își dădea seama că poziția orizontală îi răpea orice aparență de maiestate și de putere. Era prea deșteaptă ca să se facă de rîs, tunînd și fulgerînd în poziția asta. În jurul buzelor decolorate, înflori unul dintre zîmbetele ei, zîmbetul monden. În clipa cînd tata puse mîna pe pălărie și pe mănuși și-i anunță pentru data viitoare vizita lui Cropette, mama se împotrivi politicos :

— Nu-i nevoie, dragul meu. Mă întorc curînd acasă.

Slavă Domnului, întoarcerea asta s-a produs abia peste cîteva luni. Totuși izbutise să ne sperie zdravăn. Seara, la cină, tata fu morocănos, părintele Vadeboncoeur preocupat, frații mei neliniștiți. Frédie răsturnă supiera.

— Vă cam faceți de cap de la o vreme ! zbiră bătrînul și-și vîrșă focul pe unt (ajunsese să consume jumătate de kilogram pe săptămîină).

Totuși, după ce am scăpat de rugăciunea de seară, nepăsarea noastră firească, de copii, și-a reluat drepturile, tata și-a descrețit fruntea, ba chiar a consimțit să *ne facă un pod*.

Expresia aceasta de jargon familial se poate traduce prin verbul pronominal „a se plimba“ cu nuanța de du-te-vino. Într-adevăr, aleea cea mare de platani se bifurcă în fața conacului și coboară pînă la rîu, traversîndu-l peste un pod cu aspect solemn. Aici, aleea își pierde numele și se transformă

în „aleea roșie“, care o ia spre *La Bertonnière* între două și-uri de fagi purpurii.

Timpul se răcea. Tata se înfășură în haina lui veche de piele de capră, roasă în coate și în fund, își ridică gulerul și se scufundă în noapte în tovărășia noastră. Părintele Vadeboncoeur venea în urmă, la câțiva metri depărtare, numărându-și mătăniile. Și disertatia începu.

Nu-mi amintesc despre ce era vorba. *A face un pod* cu copiii lui era aproape echivalent în mintea tatei cu acțiunea de a le ține un curs. În el sălășluia un profesor fără elevi și prilejurile de a perora îi descongestionau creierul. Domnului Rezeau citea mult, lucrări științifice, nu romane. Era un erudit, ajutat de o memorie fantastică, și putea să deschidă la întâmplare ceea ce Frédie va numi mai târziu „discoteca bătrânului“ ! Erau unele discuri pe care le puneă des. Altele, cele mai interesante, n-au răsunat decât o dată sau de două ori.

Dacă timpul era frumos, tata se lăsa stîrnit de stele și se avînta în cosmografie. Sirius, care a fost mai întîi Sothis, Betelgeusa, regii magi, Proxima Centaurului, pe care n-o poți vedea cu ochiul liber, dar care se află, pare-se, în imediata noastră vecinătate, Venus și alte cîteva piroane asemănătoare înfipite în cer îmi găuresc de atunci sclerotica, tot atît de firesc cum ne găureau bufnițele timpane. Dacă ne așezam o clipă la umbra stejarului mare de la Puits-Philippe, aflam îndată că arborele acela nu făcea parte din varietatea *Quercus robur*, ci din varietatea *Quercus americana*, care nu trebuie confundată cu *Quercus cerrys*, cea cu ghinda păroasă și din care avem și noi un exemplar (*Lyrodendron tulipiferus*) printre magnolierii din pădure. Păpădia, floarea-reginei, tisa, chiparosul — le citez la întâmplare — mai poartă și azi în mintea mea nume ca : *Taraxacum dens leonis*, *Gnaphalium leontopodium*, *Taxus viridis*, *Cupressus lamperciana*. O aluzie, un nume istoric pomenit în treacăt în cursul conversației erau motive suficiente ca s-o pornim spre trecutul glorios al dinastiei Rezeau, al ținutului Craon și al Franței (în ordinea importanței). Jos Michelet ¹ ! Trăiască Lenôtre, Funck-Brentano și Gaxotte ² ! Sîntem în imediată apropiere de proble-

¹ Jules Michelet (1798—1874), mare istoric francez cu vederi democratice și anticlericale, autor, printre altele, a unei *Istории a Revoluției Franceze*.

² Istorici francezi cu vederi reacționare din a doua jumătate a sec. al XIX-lea și prima jumătate a sec. al XX-lea.

mele politice, le atingem în treacăt și nu ne ferim de ele. Domnul Rezeau voia să facă din fiii lui niște drept-cugetători. O lovitură de baston bine ținută stingea un licurici sau izbea o pietricică, subliniindu-i astfel argumentele. Calul de bătaie, rușinea acelei epoci, geniul răufăcător al francmasoneriei, se numea domnul Herriot¹, omul care în plin congres al partidului radical, întrunit ca o sfidare într-un oraș serios, un oraș de dreapta, cum e Angers, avusese obrăznicia să declare că în vestul Franței casele de bani sînt sigilate cu o ostie. Pentru tatăl meu, radicalismul însemna opinia serioasă, dar odioasă a dughenărimii franceze. Despre comuniști, sau chiar despre socialiști, nici nu putea fi vorba : cum să iei în discuție justițea sentimentelor politice ale unor hoți și ale unor asasini ? Și ce altceva decît hoți și asasini sînt oamenii ăștia ? Domnul Rezeau nu ne spunea niciodată care anume partid politic era favoritul lui. După ce fusese condamnată de papa, *L'Action Française*² dispăruse din casa noastră. Nu mai citeam decît *La Croix*³, unde unchiul mare fabrica din cînd în cînd un articol de fond.

Trebuie să recunosc că această magmă de cunoștințe ne era prezentată într-o limbă foarte aleasă, care avea calitățile celor mai reușite sosuri, adică te ajuta să-ți mesteci fiecare îmbucătură și te ferea de indigestii. Totuși, folosirea ușor exagerată a conjunctivului imperfect și o nuanță de emfază sorboniană mă sîcîiau. Un alt inconvenient era că nu aveam dreptul să-l întrerupem pe conferențiar.

— Taci din gură. Îmi pierd șirul din cauza ta ! striga tata.

Aveam dreptul cel mult să-i punem o întrebare respectuoasă ori să-i cerem lămuriri cînd se oprea ca să-și tragă răsufierea. Cu singura condiție ca să nu fie vorba de vreo obiecție deghizată, domnul Rezeau ne răspundea, adesea pe ocolite. Apoi punea din nou placa și ne copleșea cu aforisme.

Buna-cuviință, bunul-gust, bunele maniere, dreptul, dreptul canonic, toate substantivele precedate de adjectivul bun sau de adverbul bine, toate judecățile rectificate, orice *imprimatur*⁴ și orice *nihil obstat*⁵ al acelei enciclopedii a cu-

¹ Edouard Herriot (1872—1957), important om politic francez, unul dintre conducătorii partidului radical socialist ; în 1936 a fost președintele Camerei deputaților ai cărei membri făceau parte, în majoritatea lor, din partidele Frontului Popular.

² Cotidian cu tendințe monarhice și catolice (1908—1944).

³ Cotidian catolic, fondat în 1880.

⁴, ⁵ Formule latine însemnînd „bun de imprimat” și „nimic nu se opune” prin care biserica catolică își dă avizul asupra tipăririi lucrărilor.

vîntului, care se numește *Index*, întreaga decalcomanie a pozelor bisericoase nu aveau campion mai 'grozav decît tatăl meu. Totuși, vă rog să credeți că familia Rezeau pășește în avangarda științei și a progresului. Familia Rezeau e elita societății contemporane, frîna, regulatorul, volanul de siguranță al gândirii moderne. Aristocrația e o castă plină de deșertăciune, care și-a trădat misiunea istorică și nu mai prezintă interes decît în măsura în care oferă posibilitatea de a-ți crea relații sau rudenii măgulitoare. „Nu sînt buni de nimic“... spunea tata, dar nu știu prin ce asociație de idei își sfîrșea discursul, spunînd cu mîndrie : „Sîntem urmașii baronilor de Saint-Elme și ai viconților de Cherbaye“.

Cît despre burghezie (nu-și dădu niciodată seama că și ea își trăda misiunea istorică), domnul Rezeau o subîmpărțea în caste și sub-caste, în fruntea cărora pășea, după cum am mai spus, casta noastră, *burghezia spirituală*, autentică, pură, foarte vaticană, tot atît de patriotă, sarea pămîntului, floarea aleșilor. Cel mult treizeci de familii — hai să zicem patruzeci, cu mărînimie — fac parte din această elită. După ea vine burghezia liber-profesioniștilor. În rînd cu aceasta din urmă găsești *burghezia financiară*, căreia îi aparține, vai ! familia Pluvignec. (Aici se subînțelege : „Voi, deși copiii mei, nu sînteți, la urma urmelor, decît niște metiși, produși de această varietate“.) În sfîrșit, mai e și *burghezia comerțului*. Așadar, negustorii sînt și ei niște burghezi, dar de calitate inferioară. Problema farmaciștilor e foarte discutabilă. La nevoie, poți să primești un farmacist la tine în casă, dar e absolut imposibil să întreții relații sociale cu un băcan, chiar dacă face negoț cu ridicata.

Poporul, fiindcă nu trebuie să uităm că există și un popor, care are grosolănia de a nu se sinchisi de cultura umanistică, poporul care bea vin roșu fără apă, care are păr pe piept și ale cărui fiice își fac de cap cu studenții... poporul căruia radicalii i-au acordat privilegiul colosal de a se bucura de tot atîtea drepturi civile și politice de cap de om de cîte se bucură un Rezeau, poporul — nu *populus*, ci *plebs* —, magma aceea în care mișună existențe obscure și năclăite de o sudoare foarte neplăcută... poporul (pronunțați cuvîntul din vîrfurile buzelor, ca pe o interjecție exprimînd dezgustul), așadar poporul trebuie privit cu ochii cu care un naturalist studiază o colonie de termite, croind în ea tranșee și tăieturi, care strivesc firește cîteva insecte, de dragul științei și al umanității. Desigur trebuie să iubești

poporul și să-i dai ajutor când își vede de treabă. Conferințele de la Saint-Vincent de Paul, vizitele în așezămintele de binefacere, stabilirea fișelor de salariu cu o perfectă corectitudine, redactarea unor cărțicele edificatoare, confecționarea hăinuțelor pentru noii-născuți, dreptatea aplicată categoric în tribunale, îngăduința față de recruți, asigurările sociale, deși valoarea lor e mai mică decât a societăților de ajutor reciproc, dreptul la grevă limitat de greva dreptului, un salut cordial: „bună ziua, dragul meu“, un pahar de vin oferit factorului poștal în pragul bucătăriei... iată ce forme poate lua grija acordată poporului. Restul nu înseamnă decât bolșevism.

Astfel, o dată documentați asupra valorilor sociale, eram îndrumați numaidecât în domeniul valorilor științifice, care nu trebuie nesocotite, bineînțeles, dar care au fost mult exagerate. Domnul Rezeau vorbea pe un ton exaltat :

— Rolul istoric al familiei noastre este să constate armonia admirabilă care domnește în univers — după cum vedeți, nu mă tem să-l citez pe acel odios Voltaire — să descopere legile fizice pentru a se servi de ele în vederea mai bune stări a oamenilor, să claseze și să eticheteze plantele și animalele, așa cum procedez eu cu sirfidele, potrivit cu serviciile ce pot aduce, sau cu relele ce pot pricinui rasei noastre, căreia Dumnezeu i-a dat în stăpânire întregul glob pământesc, iar dintre toate aceste cunoștințe să extragă argumentele valabile pentru dialectica Credinței, singura știință adevărată. Dacă toți oamenii ar fi sinceri, dacă cei mai mulți dintre ei n-ar fi niște victime sau niște complici ai francmasoneriei, ar da toate enciclopediile din lume în schimbul unui singur tratat de apologetică.

Amețiți de atîta elocvență, pășeam pe lîngă tata, în timp ce părintele Vadeboncoeur continua să păstreze distanța de cinci metri în urma noastră. Un timp, ne continuam drumul în tăcere, meditănd asupra înaltelor speculații spirituale ale tatei. Dar, de obicei, exercițiile metafizice ale domnului Rezeau degenerau în migrene.

— S-a făcut tîrziu, spunea el deodată, haideți să ne culcăm.

Și floarea aleșilor, adică Rezeau-tatăl, Rezeau-fiul cel mare, Rezeau-fiul al doilea și Rezeau-prîslea, urmați de un cucernic părinte de origine modestă, se întorceau acasă, în timp ce cucuvelele ghiftuite de șoareci de cîmp hohoteau de rîs.

XII

Și Folcoche era tot la spital. Se ivise o nouă complicație. Nu sînt medic și n-aș putea să vă spun precis despre ce complicație anume era vorba. Chemat telegrafic, domnul Rezeau plecă din nou la Angers, hotărît să profite de drumul acesta „ca să împruște doi iepuri deodată, adică să cumpere de la furnizorul lui oficial o provizie de ace și de cutii cu geamuri“. Se întoarse în aceeași seară mîhnit din două motive.

— N-a fost chip să găsesc material de calitate, spuse el. Și totuși nu pot să-mi înțep insectele cu niște andrele de tricotat.

Apoi continuă :

— Scumpii mei copii, starea mamei voastre e foarte rea : s-ar putea să se prăpădească pînă la sfîrșitul săptămînii. Am sfătuit-o să primească...

— ...sfînta împărtășanie, încheie părintele Vadebon-coeur.

— Dar mama a refuzat, spune că medicii se înșală, că ea are să se întoarcă acasă curînd. N-am vrut să-i spun în ce stare gravă se află. Hai, noapte bună, copii ! Mă duc să mă culc, iar simt un cerc de fier în jurul capului.

Și tata se duse la culcare, urmat de călugăr, care era foarte sincer impresionat de gîndul că doamna Rezeau ar putea închide ochii înainte de a primi sfintele taine. Între timp, noi aștia, adică Frédie zis Zdreanță, Jean zis Zeamă-Lungă și Marcel zis Cropette, ne priveam unii pe alții cu un sentiment de imensă satisfacție. Umbre ale strămoșilor mei, acoperiți-vă fețele ! Cei trei copii denaturați pe care-i contemplați din înaltul ramelor aurite ce vă încadrează portretele, acești trei copii manifestă deodată un entuziasm înfiorător, își prind mîinile într-o horă drăcească și zbiară, cît îi ține gura, pe aria lampionelor :

*Folcoche
Are să crape,
Folcoche
Are să crape,
Folcoche
Are să crape...*

Dar ușa se întredeschide, și o pereche de mustăți apare în odaie. Urechea tatei e șfichiuită de un ultim : „Folcoche are să crape !“

— Pîrț-pîrț. S-a întors bătrînul ! strigă Frédie.

Dar ușa se închide iar și toți trei ascultăm, uluiți, cum se depărtează zgomotul unor pași, tîrșind călcîiele și împleticindu-se ca pașii unui moșneag.

Folcoche nu muri, firește, fu supusă doar unei alte operații. Abia peste zece ani ni s-a dezvăluit de ce natură era această intervenție, peste zece ani, fiindcă schimonoselile pudice ale familiei nu îngăduiau să se explice unor copii ce înseamnă o dublă rezecție a ovarelor. Doamna Rezeau era trădată de propriul ei sînge, o infecție generalizată se răspîndise treptat în toate organele. Totuși, continua să afirme cu hotărîre :

— N-am să mor.

În cele din urmă, chirurgical îi confirmă această intenție :

— Cazul doamnei Rezeau e grav și, dacă n-ar fi vorba de ea, aș fi spus că e condamnată. Dar cînd cineva are atîta voință, pînă la urmă scapă.

Încetul cu încetul, am fost nevoiți să acceptăm inevitabilul... Mama va trăi ! Acum, însă, ne făceam tot felul de socoteli, ne bizuiam pe durata unei convalescențe anevoioase. Mai aveam un anumit răgaz în fața noastră. Tata se silea și el să cîștige timp. În lipsa mamei, urmasem pilda lui Cropette și făcusem colecție de centimetri. Eram acum „măricei“, cum spun cucoanele care fac vizite în casele de oameni nevoiași și pipăie primele bucățele de mușchi ai ucenicilor, care vor fi curînd în stare să muncească pentru soții lor industriași. Folcoche nu va mai putea struni cu aceeași ușurință flăcăiașii care creșteau în noi.

— Paule ar trebui să înțeleagă că povara administrării unei case mari e prea grea pentru o convalescentă, îi spunea tata soră-si, contesa Bartolomi, care venise pentru cîteva zile să-i dea o mîină de ajutor în conducerea gospodăriei.

— De ce nu-ți înscrii băieții la liceu, mai înainte ca nevastă-ta să se întoarcă acasă ? Întrebă mătușă-mea, atacînd adevărata problemă, dar pe ocolite, așa cum o recomandă bunele maniere.

— La ieziuți taxele de internat sînt mari, Paule nici nu vrea să audă de așa ceva.

— Dar, ce Dumnezeu, n-ai nici un fel de autoritate asupra ei ? striga în cele din urmă contesa Bartolomi apropiindu-se de miezul problemei.

Domnul Rezeau schimbă numaidecât subiectul :

— Draga mea, Paule și cu mine sîntem căsătoriți sub regimul separației bunurilor, averea ei îi aparține exclusiv. Și, pînă la urmă, nu se luă nici o hotărîre.

Ba da... trebuie să fiu drept și să pomenesc despre hotărîrea care s-a luat. Domnul Rezeau își invită colegii entomologiști la *Belle Angerie*. Un anumit număr de probleme rămase în suspensie cereau o soluție urgentă. *Stretomenia sinensis* fusese descrisă de tatăl meu sub numele de mai sus în aceeași lună în care profesorul Chadnawn o descria sub numele de *Stretomenia orientalis*. Se punea întrebarea : care dintre aceste două numiri va fi adoptată pentru catalogul internațional ? Totodată era necesar să se instituie un sistem judicios de schimburi.

— Chadnawn a îndrăznit să-mi trimită niște drosofile vulgare, în schimbul unor *Arulae* rarissime ! Și apoi ce-mi pasă mie, specialist în sirfide, de niște fluturi din Brazilia, pe care mi i-au trimis animalele alea de portughezi ? Și nici măcar nu știu să-i prepare cum trebuie... te pomenești că au tras în ei cu pistolul !

Invitații tatei erau : profesorul Chadnawn din Filadelfia, abatele Rapant din Malines, Ibrahim-Pașa de la Cairo și seînor Bichos-Rocoa din São-Paolo. Toți se ocupă de diptere, adică de muște cu două aripi, atîta doar că primul dintre ei se interesa în special de purici („Nu de păduchi, copii, și nici de păduchii de plante, care sînt hemiptere“), al doilea de tipule, niște pseudopăianjeni, care aleargă pe apă, al treilea de țînțari, care au rămas pînă azi a treia plagă a Egiptului, și, ultimul, de tabanide, care cuprind toate varietățile de tăuni de pe glob. E de la sine înțeles că domnul Rezeau trimisese invitații și altor distinși dipteristi, dar la noi veniră numai cei care-și puteau permite această călătorie sau cei care găsiseră vreun alt prilej, ca, de pildă, Bichos-Rocoa, exportator de piei brute, folosite ca materie primă pentru confecționarea bocancilor militari.

Ibrahim și Bichos rămaseră puțin timp la noi. Primul vorbea numai araba sau latina ; celălalt scîlcia cîteva fraze englezești. Amîndoi erau foarte boieroși, dar foarte mediocri savanți și-i lăsară tatei o impresie foarte proastă.

— Ibrahim se ocupă de țințari numai pentru că speră să se pună bine cu guvernul egiptean. Știe cum să-i distrugă, dar nu-i în stare să identifice corect un exemplar ! Același lucru se poate spune și despre Bichos-Rocoa ; pentru el, tabanidele sînt în primul rînd niște insecte care înțeapă și găuresc pielea animalelor, micșorîndu-le valoarea. Nici unul dintre ei nu e perfect dezinteresat. Mie-mi plac numai spiritele speculative...

În privința asta, profesorul Chadnawn îi întrecu toate așteptările. Sînt sigur că nici roadele păducelului de Craon, nici brînza în coajă de trestie, pe care o fabrica Jeannie Simon, nu l-ar fi convins să zăbovească mai multă vreme la noi. Dar într-o seară, în timp ce făceam un pod în tovărășia lui, un animal mic, care alerga cu pași mărunți pe alee, se făcu ghem și se rostogoli în fața noastră.

— O ! exclamă americanul, *a rabbit* ?

— No, răspunse tata, nu-i iepure, e un arici.

— Un a-rici !... repetă Chadnawn cu un aer gînditor.

Și deodată, profesorul își luă picioarele la spinare și alergînd cu viteza unei zebre porni spre *La Belle Angerie*. L-am așteptat, uluiți, dar bănuind că voia să încerce o experiență. Domnul Rezeau sîcîia ariciul cu vîrfurile bastonului, dar animalul, prudent, stătea ghem, aruncînd doar din cînd în cînd o privire spre galoșii noștri. Era un arici nas-de-porc, varietate ce se deosebește de ariciul nas-de-cîine și care se mănîncă după ce a fost copt înăbușit în lut. Peste puțin l-am văzut pe Chadnawn, care se întorcea tot în goană, ținînd în mîna dreaptă un flacon de eter și cărînd cu stînga căldarea de toaletă din odaia lui.

— Drace ! Dar ce vrei să faci ?

Chadnawn avea ochii strălucitori și molfăia un *chewing-gum* englezesc. Înfășură cu gingășie ariciul într-un fular și, apărut astfel de țepii animalului, îl transferă în fundul găleții, după care fără să șovăie îi turnă pe naș conținutul flaconului de eter și-l acoperi cu capacul.

— Bietul animal ! protestă părintele Vadeboncoeur, care era plin de suspiciune față de protestanți.

Profesorul din Filadelfia așteptă trei minute fără a cătădicsi să ne explice purtarea lui ciudată, apoi ridică capacul de pe găleata în care nenorocitul nas-de-porc zăcea în desăvîrșită nesimțire. Atunci americanul scoase din buzunar un cleștișor pentru insecte și se aplecă spre victimă. Porțelanul găleții era presărat cu niște puncte negre.

— Purici ! strigă tata. S-a gîndit că ariciul are purici ! Misterul se limpezise. Profesorul își îmbogățea colecția. Într-adevăr, paraziții aceștia sînt specifici pentru fiecare din speciile pe care trăiesc. Puricii ariciului european lipseau din muzeul entomologistului din Filadelfia. Prea mici ca să poată fi prinși în ace, puricii noștri fură lipiți imediat pe niște bucăți de măduvă de soc. Cît despre arici, întors în sînul naturii craoneze, se trezi probabil, după două-trei ore, fără nici un purice pînă la sezonul viitoarelor lui amoruri.

Chadnown ne părăsi după ce, cu o mare noblețe sufletească, îi cedase tatei prioritatea determinării *Stretomeniei sinensis*, care va purta prin urmare în vecii vecilor următoarea paranteză : (Jacobus Rezeau, 1927). După Chadnown sosi marele tipulidian, abatele Rapant din Malines. Părintele era profesor de retorică la un liceu din Belgia și suferea de limbuție și de un surplus de grăsime. În vacanța de Crăciun pe care a petrecut-o la noi, vremea a fost mai proastă ca de obicei : pămîntul era acoperit de zăpadă, ceea ce se întîmplă destul de rar prin părțile noastre. Încotoșmănat într-un șal de mari dimensiuni și purtînd două paltoane unul peste altul, abatele ăsta dolofan se înființă la noi fără să ne fi anunțat. Nimeni dintre noi nu-l întîmpinase la Segré, așa că fu nevoit s-o întindă pe jos, pe o distanță de șase kilometri.

— ...Nici nu știți ce sănătos e, spuse abatele, curățindu-și ghețele de noroi. Dar pentru noi e un anotimp infect, scumpe domn. Tipulele nu aleargă pe gheață.

Prezența lui sfînșea ocupația de entomologist și în același timp conacul nostru. Am avut plăcerea să ascultăm cu acest prilej cîte două liturghii în fiecare zi. Slujba pe care o făcea el nu se deosebea de a părintelui Vadeboncoeur, dar din politețe nu puteam să lipsim de la ea. În afară de asta, fiindcă abatele Rapant dădea doi franci ministranților, între noi, copiii, s-au ivit neînțelegeri grave. Frédie, care asculta cu multă răbdare prelegerile de entomologie, cucerise simpatia profesorului de retorică și voia să păstreze monopolul slujbelor lui. Renta produsă de *liturgia tipulelor* îl interesa mult mai mult decît resturile de vin rămase de la *liturgia cupulelor*. (Această din urmă liturghie își trăgea numele din mania părintelui Vadeboncoeur, care îngropa peste tot ghindă de stejar, arbore din familia cupuliferelor. Cum nu era mare amator de vin, nu-și golea niciodată pînă la fund potirele.) În cursul unei conferințe care se ținu în camera mea, am

găsit o soluție pentru această problemă: Frédie trebuia să cedeze șaizeci la sută din cucernicele lui bacșișuri în folosul fondului secret, constituit în vederea eventualei întoarceri a coanei Folcoche.

Cu prilejul acestui miting, ale cărui țeluri erau mult mai mari și mai ambițioase, hotărârea de mai sus a „Cartelului puștilor“, aflat — ca toate celelalte formații politice — sub influența elementelor de extremă stîngă (adică sub influența mea), hotărârea asta, deci, nu a fost singura. Eram pregătiți să ținem piept contraatacului pe care Folcoche avea să-l pornească, desigur, împotriva libertăților noastre și realizasem oficial un front comun. Din el făceau parte atît Cropette, cît și Petit-Jean Barbelivien, băiatul fermierului, care își vedea amenințat privilegiul, foarte scump inimii lui, de a se juca cu noi (privilegiu acordat de cînd țopîrlanul ăsta, în scopul de a smulge prin escrocherie puțină învățătură, își descoperise o irezistibilă vocație preoțească). Ne puteam bizui pe neutralitatea părintelui Vadeboncoeur și pe simpatia Finei. Așadar, alcătuit pe modelul cartelului partidelor de stînga, cartelul nostru era și el destul de desperecheat, și în primul rînd dornic să prindă puțin cheag.

Într-adevăr, aprovizionarea era problema numărul unu. Petit-Jean făgădui să ne facă rost de ouă, pe care trebuia să le șterpească din cuibare. Fiindcă în toiul iernii nu mai era chip să-mi valorific peștele pescuit în rîu și să-l schimb pe borcane de carne prăjită, am început să caut altceva de vînzare. În fiecare dimineață plecam de acasă în mare taină, înarmat cu carabina Remington de șase milimetri a tatei, care nu face mai mult zgomot decît o lovitură de bici și poate fi lesne confundat cu ea. Pitit îndărătul unui gard de nuiete, așteptam ivirea iepurilor, care, pe înserat, își părăsesc culcușurile și pornesc spre locurile plantate cu varză. Așa am izbutit să facem o rezervă de bani, de ouă și de borcane de dulceață, pe care le-am pus la păstrare într-o *casă de bani*, instalată mai demult în spațiul cuprins între acoperiș și peretele aparent al camerei mele, care e mansardată. Intrarea nu se vedea din cauza plintei. În *casa de bani* am mai ascuns cîteva chei vechi și textul „Declarației Drepturilor“, pe care o redactă Frédie după modelul Declarației Drepturilor Omului și pe care au fost așternute cele patru semnături ale membrilor cartelului.

Aceasta era starea de spirit în care ne găsi mama când, într-o bună zi, în ciuda recomandărilor medicilor, părăsi clinica și coborî din autobuzul, de curînd pus în circulație pe drumul spre Angers și care se opri se anume pentru ea la bariera albă de la *Belle Angerie*. Eram cu toții la cină. Tocurile coanei Folcoche, al căror tropăit l-am fi recunoscut dintr-o mie, răsunară pe coridor. Ușa se deschise cu un gest scurt. Cît ai clipi din ochi, fiecare dintre noi își rectifică poziția.

— Te-ai întors singură ? Dar asta-i o nebunie, Paule ! protestă cu un glas slab tata, care se albise la față ca și noi.

Folcoche zîmbi și, înainte de a-i răspunde, acoperi untiera cu capacul.

XIII

Folcoche se puse pe treabă. Porni pieptiș la luptă, dar primul ei contraatac suferi o înfrîngere.

— Jacques, văd că băieții nu se mai sinchisesc de spațiul în care le-am permis să circule.

Sentimentele paterne din linia întîi rezistară onorabil :

— Eu le-am dat voie să meargă unde vor. Ce vrei, dragă ! Au crescut, mîine-poimîine sînt flăcăi. E drept că ai reușit să rămîi foarte tînăra, dar trebuie să-ți dai seama de realitate.

Scorpia fu nevoită să se mulțumească cu acest compliment. Îndată după rugăciunea de seară, în timp ce ne ridicam în picioare periindu-ne genunchii, mama avu un nou prilej de uimire :

— Cum așa ? Nu vă mai faceți examenul de conștiință ?

Era rîndul părintelui Vadeboncoeur să intervină :

— Doamnă, funcția sfîntă pe care o îndeplinesc trebuie să vă ferească de orice interpretare pripită. Libertatea spirituală începe să fie necesară la vîrsta copiilor dumneavoastră.

Nu mai încăpea nici o îndoială, doamna Rezeau se afla în fața unei coaliții. Își dădu seama de situație, dar se încăpățîna. Am mai spus că nu era prea deșteaptă și că voința ei de fier nu izbutea să se orienteze decît treptat. Cînd văzu că Petit-Jean vine la noi în recreație, protestă cu energie.

— Nu și nu ! Nu vreau ca băieții mei să se înhăiteze cu toți mitocanii.

· Părintele se sacrifică din nou :

— Băiatul lui Barbelivien se pregătește pentru cariera bisericască, doamnă. Domnul Rezeau și cu mine ne-am gândit că e o tovărășie ideală pentru copiii dumneavoastră. Eu însumi am fost mezinul unor fermieri și m-am bucurat, pe vremuri, de aceeași atenție din partea unei familii cu mare vază din ținutul natal.

— Bine, îl întrerupse Folcoche, nu știam asta. Dar voiam să vă mai întreb ceva. De unde au copiii carnea prăjită pe care o mănâncă la ora patru ? Nu le-am dat-o eu.

— Mi se pare că Jean vinde pește fermierilor.

— Ce înseamnă negoțul ăsta ? Și apoi nu înțeleg cum poate să pescuiască iarna.

— Cred că vinde și vînat.

— Cum, fiul meu vînează clandestin ? Numai asta mai lipsea !

Avertizat de mama, domnul Rezeau îmi ceru lămuriri, pe care i le dădui cu sinceritate.

— Drac de copil ce ești ! va să zică îmi prăpădești cartușele și-mi împuști iepurii sub nasul paznicului !

Am recunoscut că așa era. Folcoche credea că a biruit. Dar vînătorul înveterat, care zăcea în taică-meu, își recunoscuse moștenitorul și, mîndru de activitatea mea, îmi stabilise o alocație de șase cartușe pe săptămîină, cu condiția să-i dau socoteală cum le folosesc.

Doamna Rezeau nu stăruia. Împărțise fără nici un rezultat vreo patru-cinci palme pe niște obraji care nici măcar nu se mai îmbujorau și pricepuse că trebuia să-și schimbe tactica.

Atitudinea ei se schimbă brusc. Acum era, dacă nu împăciuitoare, în orice caz aproape tăcută. Își dădea seama că nu va mai putea recupera niciodată leșul, pe care, sub presiunea noastră, trebuia să-l arunce peste bord, dar esențialul era să pună din nou mîna pe frînele cîrmuirii. În efortul de a-și transforma membrii familiei în coloniști, acest Albion al mlaștinilor craoneze redescoperise nemuritoarele principii de dezbinare lentă, care au stat la baza prosperității Angliei.

Petit-Jean fu scos din luptă primul. Doamna Rezeau, care n-avea decît să supraliciteze puțin, propuse ca acest „copil cucernic“ să fie de azi înainte în mod oficial elevul călușarului.

— Cred că ar fi o faptă bună, nu-i așa, părinte ? Întrebă ea, arborîndu-și cel mai prețios dintre zîmbete (cel de ar-

hanghel, zîmbetul numărul unu, zîmbetul copiilor, după ce au primit sfînta împărtaşanie).

B VI și tata nici nu îndrăzneau să spere atît. Flerul lor diplomatic, prea puțin dezvoltat, nu adulmecă decît un parfum de evlavie. Părintele răspunse mișcat :

— Da, doamnă, ceea ce vreți să faceți e o faptă bună, o faptă foarte bună !

Petit-Jean era acum la cheremul scorpiei, care putea să-i distrugă cu un singur cuvînt ambițiile studioase. Așadar, Petit-Jean încetă să ne mai aducă ouă și refuză unele comisiuni compromițătoare pe care i le dădeam. Totuși Folcoche nu reuși să facă din el un spion, fiindcă ștrengarul nu voia să ne supere nici pe noi, care am fi putut să-i trădăm proiectele de viitor răspopit.

Cît privește pe Fine, care ne arăta o simpatie exagerată și care, potrivit afirmațiilor mamei, jefuise într-un mod scandalos conținutul dulapurilor, orice încercare de diversiune din partea coanei Folcoche rămase zadarnică. Nici măcar promisiunea de a-i mări salariul n-o atrase pe surdomută în tabăra ei. Fine se sinchisea prea puțin de bani, care nu-i foloseau la nimic. Folcoche își rectifică tirul și ridică problema concedierii ei. Degeaba ! Tata se împotrivi cu strășnicie : întreaga dinastie Rezeau i-ar fi făcut muștrări sîngeroase pentru un astfel de gest. Alphonsine era un fel de mobilă sfîntă a casei. De altfel, amenințările astea nu făceau nici o impresie asupra bătrînei, care știa că nu poate fi înlocuită. Nici o altă servitoare n-ar fi rezistat mai mult de opt zile sub autoritatea tiranică a coanei Folcoche.

Neobosită, mama își întoarse privirile spre Cropette și-i făcu tot felul de avansuri. Deși talentul ei la lucru de mîna era mediocru, îi tricotă un pulover și-i croi niște flanele. În loc de untură de pește, îi dădu sirop iodotanic. În cele din urmă, după ce pregătise terenul prin aluzii repetate la calitatea temelor lui și la speranța de a-l vedea într-o bună zi intrînd la Școala Centrală, mama decretă :

— Trebuie neapărat să-l dăm pe Marcel cu o clasă înainte. A făcut progrese categorice. În felul ăsta, îl ajutam să cîștige un an, ceea ce are să-i folosească enorm cînd are să ajungă la matematici speciale.

Părintele Vadeboncoeur nu aștepta decît atît. Era o măsură care-i simplifica munca. Cît despre mine, se putea deduce că sînt un tîmpit, pe care frate-său mai mic l-a ajuns din urmă, dar atîta pagubă ! Cropette acceptă această nouă

favoare așa cum le acceptase și pe celelalte, adică în liniște și demnitate, ca și cum i s-ar fi convenit. Știa perfect ce trebuia să creadă despre dragostea maică-si, ale cărei manifestări, oricât de însuflețite ar fi fost, nu puteau depăși în nici un caz nici măcar a treia parte din ce face orice mamă normală ca să asigure bunăstarea și fericirea copiilor ei. Mai știa că semnase și el declarația drepturilor. Politica lui era să profite de amândouă taberele, să primească avansuri din ambele părți. Coanei Folcoche îi dăruia mii de zîmbete pline de rezervă și nouă ne făcu mii de jurăminte de credință. Ca să-l liniștesc, i-am dat binecuvîntarea cartelului :

— N-o refuza pe Folcoche fără rost. Ai să ne poți fi de folos. Când îți încredințează vreun secret în legătură cu *apărarea națională*, vino să ne spui.

În calitatea lui de dublu agent, Cropette ne ajută la început. Așa, de pildă, ne anunță la timp o percheziție generală, despre care-i pomenise doamna Rezeau ca să fie sigură că nu va găsi nimic nepermis în camera lui. Am putut lua toate măsurile de precauție și am transportat în pod conținutul tezaurului comun. Percheziția rămase fără rezultat și, dintr-un exces de prudență, am adus cea mai mare parte din lucruri în camera lui Frédie, care era mansardată ca și a mea și oferea o ascunzătoare identică. Pe Cropette nu l-am prevenit de acest ultim transfer. Lealitatea lui, care privea cu ochiul stîng spre cei doi frați și cu ochiul drept spre maică-sa, necesita o supraveghere foarte severă.

Astfel, timp de două luni, cele două tabere își observară mișcările ; marea putere, Folcoche, era încercuită pentru moment. Dar era o situație care nu se putea prelungi veșnic. Deși păstra tonul dulceag, scorpia căuta un prilej indirect, un prilej... pe care i-l oferi tata.

Domnul Rezeau se credea în drept să respire fără grijă.

— Nu mai încape îndoială, Thérèse, îi spunea soră-si, contesa Bartolomi, care venise să petreacă sub acoperișul nostru cîteva zile, nu mai încape nici o îndoială ! Caracterul insuportabil al neveste-mi avea o explicație fiziologică. Operația asta a transformat-o. Bineînțeles că, din cînd în cînd, își mai arată colții, dar, oricum, se poate trăi alături de ea.

— Numai de-ar ține așa ! răspundea mătușa noastră, parafrazînd-o pe Letiția Ramolino ¹.

¹ Maria Letiția Ramolino (1750—1836), mama lui Napoleon Bonaparte.

Așa a ținut pînă la Paști. Cu cîteva zile înainte de sărbători, tata primi o scrisoare de la un fost prieten de la Șangai, care-l invita pentru două săptămîni la el. Era un fost magistrat care funcționase în colonii și care se întorsese de curînd din China. Avea situația ideală de văduv, pōseda o vîrstă înaintată, un nume răsunător, avere, o fiică, un castel în Gers și numeroase decorații, mă rog, era vorba de contele de Poli, care încerca să-și găsească un nou rost în viața socială și credea că-l descoperise în studiile entomologice. Totuși, contele șovăia încă între coleo-hinteno-nevro-orto-hemi-lepido-diptere. Era urgent să fie smuls din vraja ce exercitau asupra lui păianjenii, fiindcă, într-o scrisoare anexă, fiică-sa relata ordinul contelui, care interzicea folosirea periei de păianjeni la el acasă. În timpul prînzului și de față cu noi, domnul Rezeau, care ardea de zel apostolic, ceru părerea coanei Folcoche.

— Am putea să-l luăm cu noi pe Frédie, spuse el, și să-i lăsăm pe ceilalți în grija părintelui Vadeboncoeur.

Dar Folcoche nu voia să se urnească din casă. Îi era ajuns o singură experiență.

— Nu pot să risc o călătorie atît de obositoare, dragul meu.

— Dă-mi voie să te felicit că în sfîrșit ești și tu prudentă, reluă tata, care vedea mijind la orizont pomana unei plimbări de burlac. Atunci pe cine să iau cu mine ?

— Să ne gîndim, răspunse cu băgare de seamă Folcoche, pentru care problema era gata gîndită, dar care nu voia să-și descopere bateriile înainte de vreme.

Abia a doua zi binevoi să ne comunice hotărîrile ei, și tot în timpul prînzului, conform obiceiului de a debita știrile bune sau proaste cînd ne așezam la masă, știrile proaste bucurîndu-se în general de prioritate (și fiind în număr mai mare).

— Marcel nu stă prea bine cu sănătatea pentru moment, spuse ea, așa că nu-i pot îngădui să plece la drum, deși ar merita-o mai mult decît oricare altul.

Nasul rotund al lui Cropette se lungi.

— Lasă, am să te răsplătesc în alt fel, dragul meu.

Fața tatei începu să strălucească de fericire. Frédie își suflă nasul zgomotos în direcția lui favorită. Cît despre mine, înțelegeam foarte bine manevra, dar perspectiva unei evadări de cincisprezece zile îmi împrăstia temerile. După noi,

potopul ! Părintele Vadeboncoeur era singurul care părea cam neliniștit.

— Cred că-i datorăm câteva zile de vacanță și părintelui, care a dat dovadă de atîta devotament față de copiii noștri, continuă Folcoche. Mi se pare că familia dumneavoastră locuiește în Normandie, nu-i așa, părinte ?

Părintele acceptă propunerea foarte zglobiu. Așadar, afară de Marcel eram cu toții copleșiți de binefaceri. Trebuie să Țineți seama că Folcoche nu spusese : „Frédie și Jean vor pleca în Gers cu tata“. Favoarea nemeritată ce ne acorda era subînțeleasă. Deși această concesie îi era dictată de motive politice, cred că și-ar fi înghițit limba, dacă ar fi trebuit s-o formuleze !

Dar puțin îmi păsa de acest amănunt ! În recreație, ca să respir un început de libertate, m-am cățărat dornic de aer curat în vîrfurile copacului meu favorit, de unde puteam contempla *La Belle Angerie* în toată întinderea ei.

XIV

Nu, Folcoche, nu-ți merge, nu poți să ne otrăvești bucuria. Degeaba ai încercat să ne tunzi înainte de plecare, tata s-a împotrivit cu hotărîre. E drept că eram proțăpît în fața lui, roșu la față și crispat, și tata a început să se teamă de mine ; cine știe ce pălălaie mai stîrnește puiul ăsta de răzvrătit ! Zău, Folcoche, trebuie să renunți la o serie de mici șicane, care nu-și mai fac efectul. De ce te-ai apucat să lungеști pe furiș costumele noi, pe care ni le-a cumpărat tata ca să facem față cu cinste alături de el ? Mai știu și eu să țin acul în mînă, am făcut tivul la loc în aceeași seară. De ce-mi dai o cravată care distonează strident cu haina ? N-am să cer tatei să-mi cumpere alta, fiindcă m-ar trimite la plimbare, dar Frédie are să-și bată joc de ea, și atunci domnul Rezeau are să prindă prilejul de a-și afirma autoritatea și bunul-gust. În ce mă privește, am să-i fac același serviciu lui Frédie, ai cărui pantofi sînt scîlciați.

Ei, gata ! a sosit ora plecării. Pentru nimic în lume nu ți-ai schimba planul, mamă, dar trebuie să recunoști că premisele lui te costă scump. Haide ! alege-ți un zîmbet din colecție și încearcă să joci *fair play*.

Tata s-a dichisit. Nu știu ce zîă mi-a șoptit odată că fata contelui de Poli nu i-a fost indiferentă. Aproape că are o siluetă modernă bătrînul nostru, în costumul ăsta albastru ca ardezia (ardezia are un aer foarte craonez). E drept că acul de cravată, care a aparținut bunicului și care reprezintă un mistreț de aur cu ochii de rubin, nu-mi e prea simpatic. Dar, formidabil ! tata a încălțat pantofi în loc de ghete !

— Poftim ! mormăie domnul Rezeau, am să-mi succesc gleznele cu moda asta.

În cele din urmă, se strecoară în Citroënul nostru, unde Frédie și cu mine ne-am înghesuit înaintea lui (fără să fi primit sărutarea sub formă de cruce schițată cu vîrfurile unghiei). Mașina demarează, vitezele sînt torturate de lipsa de experiență a șoferului, care nu va ști niciodată să le manevreze cum trebuie. Mă uit pe geamul din spate și contemplu o clipă silueta coanei Folcoche, care încearcă să se țină drept ca altădată, dar nu izbutește decît anevoie. Cropette a și intrat în casă, mersul lui, mai deșelat ca oricînd, înseamnă că e profund nemulțumit. Părintele Vadeboncoeur scotocește în buzunar și-și scoate batista cu medalii. Cu mîna cealaltă schițează o binecuvîntare. *Bye-bye* la toată lumea !

Drumul spre Angers e oribil. Garduri nesfîrșite sfîșie orizontul. La fiecare sută de metri, dai peste o barieră basculantă, care, în loc de greutate, are niște bolovani mari, cu inițialele proprietarului vopsite în alb, inițiale care rămîn aceleași pe distanțe de mulți kilometri uneori, amintindu-ne că ne aflăm într-o regiune rămasă încă semifeudală. Prin crăpăturile barierelor, zărim merii în floare, ogoarele semănate cu rapiță, care stîrnesc cîntecul galben al primăverii, și țărani îmbrăcați în catifea dungată. Nenumăratele răspîntii sînt anunțate de triumphiuri galbene. Din centrul lor pornesc poteci desfundate, care seamănă cu linii mici de cale ferată din cauza hîrtoapelor pline cu apă, care-ți înșală privirea.

— Ce-i cu voi, copii ? Nu sînteți prea vorbăreți. A și început să vă fie dor de casă ?

— De data asta nici gînd, răspunde Frédie.

Tata zîmbește și fredonează.

— Unde poți să te simți mai bine ca în sînul familiei ?
Și răspunde cu voce de bas :

— Oriunde aiurea !

Pentru un om de gust, exclamația asta face efectul unor labe de elefant, care au călcat într-o strachină de spanac. Dar

aşa va proceda totdeauna bătrînul nostru, bietul de el, ori de cîte ori va încerca să-şi cîştige prietenia băieţilor lui. Forţează nota şi poate să te compromită. Niciodată nu ştii cum să-l iei pe acest Jupiter, în clipa cînd Junona nu-i mai întinde trăsnetele. Înainte de a sosi la Angers, oraşul cu prăvălii ospitaliere, Frédie îşi spune lecţia :

— Dragul meu, ai fi putut să-ţi pui altă cravată. Asta e groaznică !

— Ei şi ! Nu ne ducem în vizită la prinţul de Galles, îi răspund eu. Şi apoi ai face mai bine să-ţi ţii gura ! Uite ce bărci ai în picioare ! Parc-ai fi un cerşetor !

Domnul Rezeau ne priveşte în treacăt, înregistrează şi-şi dă cu părerea :

— Niciodată n-o să vă pricepţi să puneţi pe voi nişte boarfe ca lumea. Lasă ! vedem noi ce-i de făcut cînd ajungem la Angers.

Angers. Oprire cinci minute. Catedrala de stil plantagenet. Casa lui Adam. Curvele şi călugăriţele sînt la fel de numeroase. Studenţi. Adunarea ! În vîrfurile monumentului morţilor, un înger se joacă de-a capra. E un oraş unde toată lumea gîndeşte cum trebuie. Sau, mai bine zis : un oraş unde toată lumea gîndeşte la „cele ce-i“ trebuie. E preferabil s-o iei pe trotuarul drept sau pe cheiul din dreapta cînd te plimbi pe malul rîului Maine.

Domnul Rezeau scoate portofelul şi intră cu noi în prăvălia *Doamnele franceze*, de pe strada Alsacia (numele astea îţi încîntă urechea !). Cumpărăm în fugă o cravată albastră şi o pereche de pantofi galbeni, pentru că Frédie îi vrea aşa, în ciuda sfaturilor tatei, care găseşte că negrul are mai multă demnitate. Apoi plecăm mai departe.

Avem un program încărcat. Nu mergem numai în Gers ca să-l convertim pe contele de Poli la dipteromanie. În trecere, vrem să culegem informaţii esenţiale în legătură cu nişte strămoşi ai familiei Rezeau, cei mai nobili dintre ei, fireşte, n-are nici un rost să ne interesăm de ceilalţi. De la o vreme, ştiinţa lui d'Hozier ¹ l-a scrîntit complet pe domnul Rezeau. Şi anume, foarte precis, din momentul în care a descoperit că ne tragem din baronii de Cherbaye şi din cealaltă familie, care purta numele ciudat de de Tanton şi avea dreptul la următoarele formidabile arme : *de azur cu doi crini şi jumă-*

¹ Pierre d'Hozier (1592—1660), genealogist francez.

tate. Ce mister pasionant ! Firește că familia de Tanton căpătase din partea regelui armele acestea grozave din ziua în care unul dintre membrii ei, purtând în fața monarhului pavăza Franței... Bineînțeles, totul e o simplă supoziție, totuși episodul acesta a avut loc, cu siguranță, la Bouvines. Și cu siguranță că acest de Tanton l-a ferit pe rege de o moarte tragică. Cu siguranță că, în timp ce săvârșea această acțiune, a primit o lovitură violentă, care i-a despicat în două a treia floare de crin, și binevoitorul lui stăpîn a vrut ca amintirea acestui amănunt să se păstreze în veci. Frédie are necuviința se pretindă că toată povestea ar putea să aibă la bază nu un crin, ci un adulter regesc. În orice caz există în chestia asta și o bucătică de rege ! Așadar, noi, familia Rezeau, coborîtori din niște de Tanton, sîntem *totuși* niște oameni de rînd, în ciuda unor arme (*leu de aur pe roșu covor de flori alergînd*), înregistrate pe timpul lui Ludovic al XVI-lea ca arme de burghezi, în ciuda legăturilor noastre de rudenie cu elita unui regat, transformat prostește în republică.

În sfîrșit, vizităm, conform unui itinerariu desenat cu grijă și cu creion albastru în paginile ghidului Michelin, pe cîțiva camarazi de război ai domnului Rezeau. Mi se pare că nu v-am spus pînă acum lucrul ăsta, dar să știți că acest domn a făcut și războiul. La începutul ostilităților era reformat, și anume, reformat pentru o deficiență generală a organismului, dar în asemenea caz, un Rezeau se prezintă imediat voluntar și niciodată în serviciile de administrație, trebuie s-o recunoaștem. Va să zică, domnul Rezeau a făcut războiul, ba chiar a fost și decorat. Timpul petrecut la Verdun i-a lăsat o imensă mîndrie, o groază cumplită de păduchi (hemipterele astea !), oarecare indulgență față de *Marseieză* și față de *La Madelon* și, în sfîrșit, o rană glorioasă. Rana e... la spate, și trebuie să admiteți că pentru un voluntar e enervant, e chiar un ghinion infam, fiindcă tatăl nostru, eroul, a fost rănit de un glonte razant, în timp ce se tîra spre o mitralieră nemțească, și, într-un sens, primul care ataca atunci era dosul !

Vă povestesc chestiile astea așa, fac un talmeș-balmeș din ele. Să nu credeți că asta înseamnă inconsecvență. Dar tata ni le povestește pentru a *jdemia* oară, cu variante și cu informații suplimentare și, în timpul ăsta, își conduce cei „cinci cai-putere” spre Doué-la-Fontaine, prima etapă genealogică ! — a expediției noastre.

La douăsprezece mîncăm pe iarbă în marginea satului. Doamna Rezeau ne-a dat în chip de provizii ouă tari, salată de fasole și cartofi în aluat. Sînt provizii îmbelșugate, să ne tot ajungă două-trei zile. Spirit de economie. Și grija de a ne umbri bucuria. În afară de ouăle tari, nu-i chip să mîncăm altceva, totul e îngrozitor de sărat.

— Diseară luăm cina la un restaurator, hotărăște domnul Rezeau, care pronunță cu încîntare acest cuvînt nobil și adaugă numaidecît în limbajul nostru de toate zilele : „Tot ce ne-a dat de mîncare Fine e o porcărie !“

Nu precizează : „Fiindcă așa i-a poruncit mama“, dar ne dă voie să gîndim astfel. E cazul s-o spun ? Frédie și cu mine sîntem de părere că tăcerea lui conține oarecare doză de lașitate. Nu-i frumos să te lepezi atît de repede de ceea ce ai sprijinit atîta vreme cu autoritatea de care dispui.

Nu-i chiar așa de ușor să cercetezi registrele de stare civilă, și mai ales să le obții pe cele mai vechi de la secretarii primăriilor, care sînt în cele mai multe cazuri învățători, deci comuniști. Nici numele Rezeau, și nici calitatea cartonului din care e confecționată cartea de vizită a tatei nu le face totdeauna o impresie grozavă. Uneori trebuie să mergi la primar sau la adjunctul lui și să explici îndelung despre ce este vorba unor țărani încuiiați sau bănuitori, trebuie să te pricepi să deosebești pe acei care așteaptă un bacșiș de cei pe care i-ai jigni oferindu-le ceva. Adevărul e că domnul Rezeau se pricepe să se descurce destul de bine.

Secretarul primăriei din Doué-la-Fontaine era un om fermecător. Avea barbișon, lornion și un guler răsfrînt, cum va purta și Tafardel ¹. Dar lăsă să-i scape păreri respectuoase la adresa ordinii stabilite.

— E un tip bine, decretă tata, un nenorocit osîndit să mucegăiască în viziuna asta pentru că nu-i francmason.

Timp de trei ore ne-am cocoșat asupra mîzgălelilor preoților din Doué, răposați întru Domnul. Am întîlnit pomeniți cîțiva strămoși, în special pe acel Louis Rezeau, care recunoștea în repetate rînduri că unii copii „s-au născut din muncile sale“. Tata întorcea pagina cu un gest pudic, căuta alte pagini, mai ceremonioase, pe care odihneau parafele acelea complicate, împletite o dată, împletite de două ori, parafe ale pretențiilor burgheze, sau semnăturile *scutierilor*

¹ Personaj din romanul *Clochemerle* de Gabriel Chevalier.

și ale altor nobili, asemănătoare cu niște lovituri de sabie, sau, în sfârșit, crucile acelea greoaie și aspre ca existența țăranilor, care le desenaseră.

Oricît ar fi de deșartă constituirea unui arbore genealogic, din care spînzură totdeauna o cantitate serioasă de uscături (și cum arbelele acesta crește în trecut, ar fi mai logic să vorbim despre o *rădăcină* genealogică) oricît ar fi de deșartă căutarea și dozarea mai mult sau mai puțin meșteșugită a unei ascendențe, jocul acesta nu-mi inspiră un dispreț total. Mă interesează să cunosc originea celor douăzeci și patru de perechi de cromozomi pe care-i posed. Dar însăși operația cercetării unui registru de stare civilă te atrage, așa cum te atrage miracolul învierii lui Lazăr. Actul de naștere al unor oameni morți în secolul al XVII-lea, care nu mai au nici măcar mormînt, îi trezește parțial la viață. În timp ce tata, cu instinctul acela stupid de colecționar, pe care-l manifesta în toate, aduna note, prindea datele în ace, își zvîrlea cu îndemînare plasa în timp și în spațiu, îmi plăcea să pun mîna fără știrea lui pe cîte un registru, să aleg un nume (nume oferit de actul botezului, unei concepțiuni întîmplătoare) și să-l urmăresc de pe o pagină pe alta. Uneori dispărea repede, așa cum dispăreau și altele, măturate de vreo epidemie. Alteori îl regăseam în două, trei, cinci sau zece registre succesive, botezat, căsătorit, recăsătorit, tată a mai multor copii, naș a multor altora, martor în actele prietenilor și, în cele din urmă, „decedat după primirea tainelor sfintei noastre biserici“. Poate că istoria cea mare disprețuiește aceste istorii, umile și anonime în ea, cum sînt anonime în noi milioanele de globule, care ne alcătuiesc sîngele. Dar nici istoria cea mare, nici cea mică și nici măcar un roman, indiferent de exactitatea și de culoarea narațiunii, nu pot conferi același caracter de autenticitate, același parfum de floare, uscată azi, dar care a înflorit totuși odată. În treacăt fie zis, se întîmplă să găsești, lipite de filele registrelor de stare civilă, flori bi — sau tricentenare. Eu am găsit, cu totul pe nedrept, la Doué-la-Fontaine actul de naștere al unei oarecare Rose-Mariette Rezeau, fata lui Claude Rezeau, om de neam, și a cucoanei Rose Taugourdeau...

— Nu interesează, spuse tata. Pista asta am urmat-o. Fata a murit la șaisprezece ani, în anul holerei.

Într-adevăr, murise la șaisprezece ani mica noastră stră-stră-mătușă. Murise acum două sute optsprezece ani, dar actul ei de naștere mai era și acum împodobit cu o petală

de trandafir, lipită de mămica ei, care nu știa, cu siguranță, să se iscălească, dar care se pricepuse să se iscălească mai bine decît toți ceilalți, mai bine, firește, decît s-a priceput să se iscălească, la botezul meu, Folcoche, specialistă în calligrafie cuneiformă.

Știți prea bine că sînt cam nelegiuit. Am luat cu mine petala de trandafir. Nici un îndrăgostit n-ar fi păstrat-o mai bine decît am păstrat-o eu. I-am găsit un adăpost sigur în centrul scapularului, între o bucată de pînză care fusese „în atingere cu sfînta Thérèse a copilului Isus” și poza lucrată pe flanelă și scăldată în sudoarea Maicii Domnului a celor Șapte-Dureri.

Plecînd de la Doué-la-Fontaine, am mai apucat, în aceeași zi, să ștergem praful de pe cîteva vechi scoarțe de carte, întîi la Vihiers și pe urmă la Trémentines. Seara, la ora opt fără un sfert, secretarul primăriei din această ultimă localitate ne-a dat politicos afară, după care ne-am dus să înnoptăm la Cholet.

În cele două zile care au urmat, am scotocit din punct de vedere genealogic și cu rezultate mai mult sau mai puțin fericite registrele din Deux-Sèvres și din Vendée. În seara zilei a treia, am părăsit regiunea unde aveam perspective de a întîlni ceva strămoși în giulgiu de hîrtie îngălbenită și ne-am avîntat în Charente, un departament în formă de sfredel, înghesuit între altă Charente (care nu e inferioară, ci maritimă), și Dordogne, cea împănată cu trufe. Montenveau-sur-la-Dronne, care pe vremea aceea avea un preot cu numele de Toussaint Templerot, era o etapă obligatorie în drumul nostru.

— Vlăjganul ăsta mi-a salvat viața, ne spunea tata, el m-a cărat în spinare între liniile frontului, cînd am fost rănit a doua oară.

Abatele Templerot își merita pe deplin epitetul de vlăjgan. Cînd am sosit la opt seara, un uriaș de un metru optzeci și șapte a deschis ușa presbiteriului și l-a îmbrățișat pe domnul Rezeau, care părea foarte mișcat, dezvăluindu-ne astfel o nouă latură a firii lui. Cum izbutea să-și stăpînească ani de zile sentimentele de afecțiune atît de adînci în aparență?

— Templerot, dragul meu ! repeta mereu omul ăsta limbut, care dintr-o dată nu-și mai găsea cuvintele.

— Al naibii, Jacques ! răspundea preotul, a cărei replică nu era mai bogată în nuanțe. Țștia-s puștii tăi ?

Aveam paisprezece ani bătuți pe multe, și Frédie cincisprezece și jumătate, așa că ne pregăteam să considerăm termenul jignitor, dar Templerot nu ne dădu răgaz. Ne ridică pe rînd în brațe și ne sărută zgomotos. Era limpede că preotul ăsta nu semăna cu popii pe care-i cunoscusem pînă atunci și care, la zile mari, mergeau cu dragostea pînă la aplicarea sărutului păcii, adică o frecătură cu niște obraji prost bărbieriți !

— Să intrăm, reluă Templerot. Poate că n-o să fiți răsfățați ca la voi la conaș, dar să știți că Marguerite a făcut ce a putut.

Într-adevăr ! Nu văzusem în viața mea atîta mîncare pe o singură masă. Farfuriile erau de faianță și tacîmurile de aluminiu, iar pulpa de miel, friptura de rață cu napi, desertul, vinul alb înfundat, vinul roșu, tot prînzul acela izbuti să ne scoată din minți.

— Astîmpără-te, Templerot ! Copiii mei nu-s obișnuiți cu oșpețe de-astea !

— D-ai-a sînt mărunței, spunea tușa Marguerite, care ne servea. Numai din băutură prinde putere un bărbat. Da' pe la dumneavoastră, colo sus, aveți un vin cam slăbănog, nu-i pic de soare în el.

Preotul începu să-și descheie nasturii sutanei. Domnul Rezeau, da, chiar el, tatăl nostru, care se metamorfozase în „Jacques de la cota 137“, își descheie și el vesta albastră ca ardezia. Mă afluam la capătul mesei, cu stomacul supraîncărcat, și contemplam ca prin vis sufrageria presbiteriului, pe ai cărei pereți nu se desfășurau țesăturile verzi ale tapițeriilor de Gobelins, presărate cu papagali, cu păsări din specii nedefinite și cu castele nebuloase, ca în sufrageria noastră. Aici, pereții erau spoțiți cu var, o dată pe an.

Nu atîrnau pe ei nici măcar cucernicele cromolitografii decorative, scumpe preotului din Soledot. Nici urmă de fa-rafastîcuri bisericoase, afară de un crucifix de ipsoș, bîntuit de muște. Fereastră dădea într-o grădină cu pietriș mărunt, și în grădină se lăfăiau crengile unui smochin, care nu era, sînt sigur, neroditor ca cel din parabolă. În clipa aceea nu mai eram perfect treaz.

— Marguerite, ia adu și rachiul.

Dar rachiul mă făcu praf. Mai mult nu vă pot spune. Rîzînd cu lacrimi, uriașul mă luă în brațe, mă instalează într-un

pat țărănesc de proporții vaste, moale și călduț, în care am adormit imediat.

M-am trezit a doua zi dimineată sau, mai precis, am fost trezit de Marguerite, care-mi aducea pe o tavă o ceașcă mare cu șocolată, cozonăcei și pâine cu unt.

— Cum îți merge, flăcăule ?

Tonul ei familiar mă cam supăra, e drept, dar am lăsat-o să mă sărute fără să fac mofturi.

— Mă scol numaidecât, domnișoară.

— Ce-i aia domnișoară ? Mie-mi zice Marguerite. Și să faci bine să mănânci în pat. Când eram eu mică...

Să mănânc în pat ! Nu credeam că dreptul ăsta îl mai poate avea și altcineva în afară de Folcoche. Dar nu m-am lăsat poftit încă o dată și am început să înfulec din cozonăcei, în timp ce Marguerite îmi povestea mai departe cum o răsfăța răposata maică-sa, care avusese o băcănie pe vremuri... O băcănie ! Ce păcat ! Va să zică Marguerite provenea dintr-o clasă socială dintre cele mai josnice.

După ce am dat șocolata pe gât — asta a fost prima ceașcă de șocolată din viața mea și a rămas o dată mult mai importantă decât ziua primei comuniuni — am simțit brusc cum mă năpădește un val de rușine.

— Liturghia ! am spus eu. Nu cumva am scăpat liturghia ?

Fiindcă nici nu-mi dădea prin minte să trec cu vederea sfânta slujbă oficiată de un preot care-mi oferise o găzduire atât de plăcută.

— Azi nu-i duminică, răspunse femeia aceea de treabă, pe un ton foarte liniștit. Mai poți să dormi puțin. Pe urmă trec eu să te iau și o să mergem după fragi.

— Fragi, acum ? La noi se coc abia luna viitoare. Și apoi noi îi păstrăm pentru musafiri.

— Păi, noi ăștia de aici nu bîjbîim prin ceturi, răspunse cu mîndrie servitoarea preotului. Și musafiri la domnul Templerot sînteți tu și nepoții domnului Templerot și chiar păsările cerului. Avem șase brazde cu fragi, le-am ținut toată iarna în bălegar.

Pe scurt, asta era țara făgăduinței. Foarte dezorientat, am făcut uitată rugăciunea de dimineată — și cînd te gîndești că mă aflam în sediul unei parohii, Dumnezeuule ! — și pe la ora zece, m-am întîlnit cu Frédie, care se ghiftuise cu fragi mărunte într-o grădină fără pretenții, unde florile

și legumele creșteau laolaltă. Nimeni nu ne păzea. Oare libertatea asta nu era o cursă întinsă discreției noastre ?

— Ia-o mai domol ! Să nu se vadă cât ai mâncat. Dar tata unde-i ?

— Și-a luat plasa de insecte și a plecat la braț cu Templerot.

— Cu părintele din Montenveau ! am rectificat eu.

— Nu, a stăruit Frédie. Aici n-au curs nici titlurile onorifice, nici titlurile de rentă.

Nu știu precis unde găsisese Frédie formula asta. Avea cincisprezece ani și jumătate și purtările lui căpătau o ușoară nuanță revoluționară. În vorbe, de altfel, numai în vorbe.

Peste puțin s-a întors și tata, întovărașit de prietenul lui, care mi-ă strigat de la distanță :

— Bine, ticălos mic ce ești, așa știi tu să faci cinste vinurilor mele ? Ce ți-e și cu băutorii ăștia de cidru ! prăpădiții ăștia !

— Băieții mei nu beau nici măcar cidru acasă, corectă tata cu blîndețe, beau numai apă.

— Vai de mine ! protestă preotul, introducînd în această exclamație toată indignarea lui. Și tu accepți așa ceva ?

— Păi, cum să-ți spun, nevastă-mea are concepțiile ei personale în privința educației copiilor.

Lui Templerot puțin îi păsa de doamna Rezeau, pe care și-o închipuia, probabil, autoritară și aspră, dar cu siguranță o soție bună și o mamă bună.

— Ei, ia vezi, nu profita că nevastă-ta nu-i aici ca să mi-o bîrfești, încheie părintele, rîzînd.

L-am aprobat în gînd. Nimeni nu trebuia s-o atace pe Folcoche dincolo de zidurile casei. Nu-mi place să trag cu copita în spinarea nimănui.

Am plecat mai departe imediat după dejun. Voiam să petrecem noaptea la un alt fost camarad al tatei, baronul de Villéréon, proprietarul unui castel la Sigoules, dar susnumitul baron se mulțumi să ne ofere cîte un pahar de vin de coacăze. Am fost nevoiți să plecăm mai departe, pînă la Mas-d'Agenais, unde fostul caporal al domnului Rezeau ținea în arendă o fermă mare. Ne primi cu brațele deschise, deși era cam tîrziu. Și de data asta am avut prilejul să-mi dau seama cît de bine putea tata să se adapteze mediului înconjurător. În ciuda pretențiilor sale genealogice, adevăratul apărător al aroganței Rezeau, al dinastiei Rezeau, al

manierelor Rezeau, nu era el, ci mama, care, deși născută Pluvignec, nu se compromitea niciodată. În seara aceea, domnul Rezeau acceptă cu un aer foarte firesc supa de varză pe care nevasta fermierului i-o turnă de-a dreptul în farfurie, se pierdu în amănunte nesfârșite asupra asolamentelor și a îngrășămintelor, apoi se culcă alături de noi în pod, unde fuseseră înjghebate foarte sumar trei paturi de campanie înconjurate de grămezi de ceapă și de saci cu semințe. Cu ocazia asta am aflat că tatăl meu purta izmene lungi și că sforăia prin somn.

A doua zi, la prânz, același domn Rezeau era iar un om de lume care purta mănuși distinse. Trecusem prin Lot-et-Garonne fără să ne oprim nicăieri și am ajuns pe la toacă la castelul de Poli, cocoțat pe una din colinele din Armagnac, între Gélise și Douze.

Castelul avea o înfățișare foarte falnică și, la prima vedere, nici castelanul nu era mai prejos. Fostul magistrat, un moșneag înalt, cu favoriți albi, își făcu apariția în salonul mare unde fuseserăm introduși. Lângă el, fiică-sa, gătită în tul roz, scotea și mai bine în evidență aspectul lui sever. Totuși, pleoapele lui aveau un tremur ciudat.

— Scumpe maestre, începu el pe un ton emfatic, îți sînt foarte recunoscător pentru promptitudinea cu care...

— Nu, tată, se grăbi să-l întrerupă domnișoara de Poli, nu-i notarul, e prietenul dumitale, Jacques Rezeau.

— A, ăsta-i scumpul dumitale Rezeau! Mă bucur mult că am prilejul să te revăd, fiul meu!

Așadar, se cunoscuseră în China, dar de atunci contele de Poli se ramolise. Tata făcu o strîmbătură: entomologia franceză în ansamblul ei, știința asta serioasă era zdruncinată o dată cu bătrînul. Dar Yolanda de Poli se pricepu să-i panseze rana numaidecît: dispunea în acest scop de un zîmbet pufos, perfect adecvat. Era de ajuns s-o privești o secundă ca să-ți dai seama că expresia „a fi sub papuc” avea diferite variante în casa asta. Domnișoara de Poli torcea în zîmbetul ei, veșnic același, ultimul fir de bumbac al neamului din care se trăgea. Nu era urîtă, de altfel, avea doar trăsăturile cam obosite. Începeam să examinez cu interes femeile, și obrazul ăsta nu-mi plăcea.

— Iartă-l pe tata, dragă Jacques, se rugă domnișoara de Poli. I-a slăbit vederea și recunoaște cu greu pînă și pe prietenii cei mai buni.

Își strînseră mâinile cu blîndețe și cu credință. De formă și fără zîmbet de data asta, tînăra fată întrebă :

— Cum se simte doamna Rezeau ?

— Surprinzător de bine ! îi răspunse tata în doi peri.

Urmă prezentarea noastră, oarecum în treacăt. Un nou personaj, domnul Rezeau curtezanul, lua ființă în fața ochilor noștri.

Timp de opt zile l-am văzut evoluînd în jurul domnișoarei în chestie. Liniștiți-vă, curtea pe care i-o făcea era doar speculativă, o ocupație prevăzută de codul manierelor elegante și pe aceeași treaptă cu genealogia sau cu entomologia. Ca mulți alți bătrîni, contele de Poli avea momente de luciditate. Ca să facă pe placul Yolandei, tata folosi momentele acestea pentru studiul sirfidelor. Și păianjenii fură condamnați.

— Afară de păianjenul cuibărit în craniul augustului conte ! rînjea Frédie, care începea să mă obosească cu jocurile lui de cuvinte.

— Vezi să nu se bage vreun crab în capul tău cînd ai să ajungi la vîrsta lui, îi răspundeam eu cu un căscat.

Căci căscam mereu din fundul rărunchilor. Foarte rău că nu mă înțelegeți, eu știu că mă plictiseam. Firește, eram găzduiți împărătește, eram liberi de dimineață pînă seara, puteam să jucăm tenis ori să ne plimbăm cu barca, aveam la dispoziție o sală de jocuri și servitori. Dar plăcerile noastre aveau tocmai un aer prea oficial. Nici o opreliște nu dădea un gust mai picant parfumului lor, Folcoche nu se putea îngrozi de ele. Cred că Frédie nu împărtășea sentimentele mele cu aceeași intensitate.

— Ar plesni de ciudă baba dacă ne-ar vedea ! spuneam eu cu orice prilej.

— A dat Dumnezeu că am scăpat și noi de ea o dată... ce-ar fi dacă nu ne-ai mai pisa cu muierea asta ? Totdeauna ai de spus cîte ceva contra ei, dar îmi vine a crede că fără ea nu poți să trăiești, zău așa !

Într-adevăr. De ani de zile, ocupația mea favorită era să mă joc cu focul, să mînuiesc vipera cu gingășie. Aveam nevoie de Folcoche cum are nevoie de pensie mutilatul care trăiește din rana primită în război.

Și uite așa, numai ca să mă laud, am hotărît să-i scriu lui Cropette și să-i fac o descriere entuziastă a călătoriei noastre. Știam că scrisoarea mea va fi cenzurată cu vigilență

de scorpie și că le va prilejui amîndurora numeroase reflecții dulci-amărui.

Păstorul răspunse fără întîrziere păstorîței. După patru zile, am primit una din acele ilustrate superbe care înfățișează conacul *La Belle Angerie* văzut din față în toată lungimea lui. Cropette spunea numai atît :

Dragă Zeamă-Lungă, mă bucur că tu și cu Frédie vă petreceți vacanța atît de frumos. Ca să mă despăgubească, mama mi-a cumpărat o bicicletă Wonder cu motor. Părintele Vadeboncoeur nu se mai întoarce la noi. În locul lui a venit domnul abate Traquet, care a fost duhovnic într-o casă de corecție. Petit-Jean pleacă la seminar. Mama mi-a spus să-l înștiințez pe Frédie că nu i-a plăcut ce a găsit în peretele din camera lui. Fratele tău care te iubește, Marcel Rezeau.

Comentariile noastre pe marginea acestei scrisori au fost îndelungate și febrile.

— Cropette n-a stat degeaba, constată Frédie. O să fie vai de noi la întoarcere !

— Furtuna are să treacă, i-am răspuns eu, dar comoara noastră s-a dus dracului. Patru borcane de carne prăjită, două borcane de peltea de gutui, treizeci și patru de ouă, două sute cincizeci de franci și cincisprezece chei s-au făcut praf ! Asta-i adevărată catastrofă. Noroc că mi-a dat prin minte să ascund alte două sute de franci și patru șperacluri sub scîndura desprinsă din dușumeaua camerei mele. Sper că nu le-a găsit și pe astea.

Tata citise ilustrata înainte de a ne-o da nouă. Descoperirea dulapului secret nu-i atrase atenția. În schimb, se arată foarte indignat în fața domnișoarei de Poli de hotărîrile pe care coana Folcoche le luase fără să-l consulte.

— Uite, vezi ? asta-i nevastă-mea ! Profită de lipsa mea ca să concedieze pe profesorul copiilor și să angajeze altul pe gustul ei. Am să-i scriu ce cred despre procedeul ăsta.

Dar nu-i scris nimic. Zece minute mai tîrziu, își aruncă plasa la împlinire pe umbrela unei cucute și avu norocul să nimerească o rarismă *Tegomia*. Un buchet de peri suplimentari la ultima articulație abdominală îi îngăduia să presupună că era vorba de o varietate necunoscută. Plin de entuziasm, domnul Rezeau se adresă imediat în scris Muzeului, al cărui membru corespondent fusese numit de curînd, și uită să-i mai scrie mamei.

Pătrunsesem în Armagnac coborînd pe drumurile din interior. Domnul Rezeau acceptă să urce la întoarcere pe drumul de coastă. Nu văzusem încă niciodată marea, deși La Baule se află la o depărtare de numai o sută de kilometri de *La Belle Angerie*. Familia noastră considera inutile și chiar imorale plescăielile mondene în apă sărată, cu toate cărnurile expuse la vedere. În Craon groaza inspirată de trupul gol s-a păstrat cu tenacitate. S-a păstrat și teama față de orice apă care nu-i sfințită. Crescuți cum eram ca în interiorul unui vas — în interiorul unui potir, va spune Frédie — n-aveam voie să contractăm nici un fel de relații dăunătoare. Știe toată lumea că pe plajă ești obligat să te compromiți mai mult sau mai puțin cu tot felul de negustori îmbogățiți și cu mitocanii care vin în concedii plătite. Și apoi, mă rog, costă scump să pleci la mare.

Dar în preajma Paștelui, nu sînt vilegiaturiști pe nisip, apa nu e infectată de sudoarea concediilor, și hotelurile goale au prețuri reduse. De altfel, noi ne mulțumeam doar să dăm o raită pe malul oceanului și să facem cunoștință cu una dintre cele mai frumoase compoziții panoramice ale creatorului.

— E drept că peisajul suferă din cauza panourilor publice ale unor odioase firme de aperitive și din cauza vielilor în stil american. Dar veți încerca să faceți abstracție de ele.

În treacăt fie zis, stilul american era un termen universal, pe care bătrînul îl folosea ca să indice jazzul (spuneți mai bine : jazz-band), arhitectura modernă, pictura cubistă, poemele suprarealiste, mobila de nuc și scaunele metalice. Acestea din urmă îl indignau mai mult decît orice : să lăsăm cromul pe seama dentiștilor, spunea el. Cred că le-ar fi găsit mai confortabile decît jilțurile lui cu picioare de căprioară, dacă ar fi trăit ceva mai mult de două săptămîni într-un decor de acest gen, dar nu i se oferise niciodată prilejul.

Așadar, s-o luăm pieziș spre Bordeaux. La Quinconces, podul Saint-Jean are o lungime de 486 de metri. Nu ne interesează instalațiile portuare, a căror activitate e murdară și neintelectuală. Vom petrece noaptea la Blaye, unde hote-

lurile sînt mai ieftine, la Blaye¹, ale cărui întărituri sînt opera lui Vauban (parcă așa am învățat), la Blaye, patria lui Jauffré-Rudel², care n-a izbutit totuși să fie stăpîn pe oraș. A doua zi dimineța, ne făceam intrarea în Royan, unde ascultam prima lecție de oceanografie și de alte cîteva științe anexe. Nu trebuie să confundăm crevetele cenușii cu răculeții de mare, cu palemonele sau cu crevetele mari. Păduchele-de-mare n-are nimic comun cu entomologia : e cel mai sfrijit dintre crustacei. Scaietele albastru își poartă titlul pe nedrept pentru că nici măcar nu face parte din genul *carduus*. Plutitorii-varecului ridică o problemă, a cărei soluție n-a fost încă găsită : cum se explică umflarea lor ? Urmează o încercare de teorie personală. Pescarul de mare folosește curenții ascendenți mai bine decît un planor, fiindcă opera lui Dumnezeu e totdeauna superioară imitațiilor omului. Totuși, oamenii ar trebui să folosească marea, care sînt un uriaș izvor de energie. Urmează cîteva formule. Și acum o privire rapidă asupra greutăților pe care le întîmpină construirea unor turbine puse în mișcare de o cădere de apă modestă. Să nu confundăm pe royanezi, care sînt locuitorii băstinași din Royan, cu royaderii, de fel din Royat, în Puy-de-Dôme, sau mai bine zis în Limagne, fiindcă departamentele sînt o creație arbitrară a revoluției. Băiatul acela de colo, de lîngă dig, înoată crawl, care crawl derivă din mișcările de înot ale polinezienilor.

— Mă gîndesc că ar fi trebuit, poate, să învățați și voi să înotați. Avem doar un rîu care trece prin parc, ceea ce-i un avantaj pentru voi. Trebuie să vorbesc cu mama.

Trebuie să... Ia te uită ! bătrînul reîncepe să țină seama de părerile neveste-si. Ca un cal, care simte că se apropie de grajd. Falsa camaraderie pe care a adoptat-o cînd am pornit la drum capătă o nuanță din ce în ce mai paternă. De altfel, nu sîntem nici noi mult mai liniștiți decît el. Frédie îmi șoptește mereu la ureche :

— Vezi, să ții cu mine, auzi ? Spune, ai să ții cu mine ?

N-avem timp să zăbovim decît două ore la Royan. În aceeași zi, trecem în revistă Fouras și Châtelaillon și înnop-tăm în La Rochelle, la mătușă-mea, baroana de Selle d'Auzelle, care a moștenit de curînd de la soacră-sa un palat pe

¹ Capitala arondismentului cu același nume, în apropiere de Bordeaux, unde se află cetatea ridicată în 1652 de Vauban (1633—1707), renumit inginer militar și economist.

² Jauffré Rudel — trubadur din sec. al XII-lea.

strada Marna și niște mlaștini sărate în Oléron. Mîine o să facem un mic ocol ca să admirăm digul uriaș de la La Pallice, în curs de construire.

Ba nu, n-o să-l mai facem. O scrisoare a coanei Folcoche, al cărei conținut nu ne este împărtășit, ne așteaptă la mătușă-mea, baroana, și tata, care-și amintește deodată că e mort de oboseală, hotărăște să ne întoarcem direct acasă, *via* Fontenay-le-Comte și Cholet. Nu vom mai trece în revistă Les Sables-d'Olonne și nici Croix-de-Vie. Citroënul nostru, care înaintează gîfîind (trebuie să schimbăm uleiul), o ia la goană, de voie-de nevoie, spre *La Belle Angerie*. Decorul cunoscut al gardurilor vandeene, drumurile desfundate, taluzurile cu bușteni în vîrf, vacile bălțate care dau un unt foarte galben, totul ne avertizează că ținuta noastră trebuie să fie cuviincioasă și că nu trebuie să ne sprijinim pe pernele mașinii. Ocolim Angers și trecem prin Candé. Iată-ne la Vern, unde bornele kilometrice ne anunță că n-au mai rămas decît cinci kilometri pînă la Soledot. În sfîrșit, la patru după masă urcăm alea de platani, din specia R.F., la picioarele cărora se sfîrșesc ultimele narcise ale sezonului. Tata claxonează slab, și Folcoche își face apariția. Părul ei uscat e zburlit. Alături de ea o vedem pe Fine, care-și frămîntă șorțul, și de cealaltă parte un lungan de abate, slăbănog, cu brațele încrucișate și cu capul plecat spre stînga, adică în direcția unui crucifix bine lustruit, care-i atîrnă la talie.

— Ce mutră scîrboasă are B VII ! îmi șoptește Frédie.

Tata i-a și sărutat neveste-si mîna.

— Ți-l prezint pe domnul abate Traquet, care a binevoit să-l înlocuiască pe părintele Vadeboncoeur, trimis din nou în Canada.

— Așa, spune tata, încîntat de această explicație, nu pricepusem bine de ce a plecat. Fiți binevenit, domnule abate.

Mama nu ne sărută, cum nu ne-a sărutat nici la plecare.

— Cu tine... spune ea, făcînd un gest amenințător cu arătătorul în direcția bietului Frédie.

Dar se răzgîndește : e mai bine să aștepte întîi indignarea tatei.

B VII coboară spre noi, mutîndu-și fără grabă pe trepte tălpile ghetelor cu măsura patruzeci și patru și pune stăpînire pe umerii noștri, asupra cărora se abat respectiv mîna lui stîngă și mîna lui dreaptă. Pe mine mă învrednicește cu mîna dreaptă, pe care o găsesc solidă. Dar mai găsesc că e

bine să-l fac să înțeleagă pe acest specialist că n-a pus gheara pe un mieluşel.

— Vă rog să mă iertați, domnule abate, dar aş vrea să-i spun ceva fratelui meu, Marcel, care n-a binevoit să ne ureze şi el bun venit.

— Fratele dumitale, Marcel, îşi face lecţiile, spune abatele, cu glas aspru, o să vă duceţi şi voi doi să-i urmaţi pilda. Aţi avut o vacanţă lungă şi, dacă nu mă-nşel, n-aţi prea meritat-o. Trebuie să vă puneţi pe treabă imediat.

Individul ăsta îşi rumegă literalmente cuvintele. Mandibulele lui produc un zgomot uşor, așa cum face calul când macină paie. Frédie urcă peronul, subjugat. Mă integrez şi eu curentului, care ne mîină drept în clasă. Când intru, îl văd pe Cropette cufundat în copierea anevoioasă a hărţii Rusiei. (Ştiţi, Rusia asta, care se numeşte acum U.R.S.S., în traducerea iniţialelor C.C.C.P., şi după ale cărei timbre, mama se dă în vînt, deşi, în general, timbrele acestea sînt nişte reproduceri ale unor busturi de revoluţionari.) Mă uit, aşadar, la Cropette şi-i spun pe un ton liniştit :

— De ce ai scris Petrograd ? Acuma se spune Leningrad. Abatele se repede la mine.

— Ce te priveşte pe dumneata ?

Dar eu îi dau înainte.

— E drept că Petrograd face mai mult efect. Eşti o piatră, pe piatra asta am să-mi clădesc...

Prima palmă a lui B VII mă zvîrle la o distanţă de trei metri mai încolo. Ceea ce nu mă împiedică să-mi termin fraza :

— ... micile denunţuri.

Încă o palmă. Cropette nu şi-a ridicat nasul de pe hartă şi caligrafiază anevoie, în partea de nord a fluviului Volga, numele lui Nijni-Novgorod, *alias* Gorki. Totuşi, e mai roşu la faţă decît sînt eu, în ciuda celor două scatoalce pe care le-am încasat, din dragoste pentru adevăr, asemenea lui Isus, patronul tuturor abaţilor Traquet din lume.

— Bravo ! Începe bine ! declară abatele. Va să zică mama voastră n-a exagerat. Dar i-am mai pus eu şi pe alţii cu botul pe labe, să ştiţi.

Spre marea mea surprindere, totul se termină aici. Abatele se aşază şi spuse pe un ton neutru :

— Eşti nedrept cu fratele dumitale. Cred că ştiu ce anume îi reproşezi, doamna Rezeau mi-a comunicat totul de

cum am sosit. Să știi că nu Marcel v-a trădat, ci o simplă întâmplare. Și apoi, ce-ți pasă ? E vorba doar de Frédie, nu de dumneata.

Asta ce-o fi însemnând ? Dar abatele îl și ocărăște pe Frédie.

— Dumneata, tâlharule, așază-te singur, pînă la noi dispozițiuni, la masa cea mică și copiază verbul *a fura* la toate timpurile, în franceză, latină și greacă.

Manevra deveni limpede, chiar a doua zi, la nouă dimineța.

— Ferdinand ! strigă Folcoche prin ușa întredeschisă, tata te așteaptă la el în birou ! Hai, mișcă-te !

În treacăt, îi trînti un picior în pulpă. Ei, drace ! Mă așteptam să-mi vină și mie rîndul, dar asta nu se întâmplă. Folcoche se întoarce singură, arborîndu-și zîmbetul diplomatic și se așează cu un aer neglijent pe colțul mesei noastre de lucru.

— În timpul lipsei voastre, începu ea fără altă introducere, am descoperit într-o ascunzătoare din camera lui Frédie provizii și bani. Începuse să miroasă a hrană alterată, asta mi-a deschis ochii. Se stricaseră ouăle.

Cropette îi aruncă o privire recunoscătoare.

— Am făcut o mică anchetă și am aflat că borcanele de carne prăjită proveneau din schimburile voastre cu țărani. V-am mai spus ce cred despre sistemul ăsta. Am interzis oamenilor să vă mai dea vreodată ceva. Cît despre ouă, nu mai încape îndoială că Frédie le furase de la Bertine. Am găsit și niște chei, cu care intenționa, bineînțeles, să-mi deschidă dulapurile. Toate aceste fapte sînt extrem de grave și merită o pedeapsă exemplară. Ferdinand va fi bătut cu biciul și va rămîne închis o lună de zile la el în cameră. Bineînțeles că în tot acest răstimp nu va avea desert și nu va ieși decît la ora liturghiei. În perioada cît va fi în carantină, nu vă dau voie să comunicați cu el ca să nu aveți prilejul să-i urmați sfaturile rele.

Nu spuneam nimic. Doamna mamă nici nu se obosea măcar să se uite cu coada ochiului la mine, fiindcă știa perfect cam ce gînduri mă frămîntă. Eram în orice caz jignit de disprețul ce-l manifesta față de complicitatea mea, dar ceea ce mă preocupa mai ales era părerea, pe care, fără îndoială, și-o va face Frédie despre mine, dacă nu mă solida-

rizam imediat cu el. Folcoche, care știa cu cine are de-a face, mi-o luă înainte.

— Să știi, Zeamă-Lungă, că fratele tău, care nu strălucește prin vitejie, a spus bineînțeles că și tu ești vinovat. Dar eu nu intenționez să țin seama de ce spune el. Indiferent de rolul pe care l-ai jucat tu în chestia asta, Ferdinand e fratele cel mare, prin urmare consider că e singurul responsabil.

Această declarație fu urmată de o tăcere neplăcută, pe care doamna mamă o umplu cu diverse zîmbete, destinate abatelui, lui Cropette, mie și ei însăși. Apoi plecă fără să mai adauge un cuvînt. Popa ieși după ea, ca să-i primească instrucțiunile, desigur.

— Ce-i de făcut ? l-am întrebat în șoaptă pe Cropette.

— Ce vrei să faci ? Te-a avertizat, doar. Frédie trebuie să plătească singur oalele sparte. Înseamnă că noi doi am avut noroc și s-o lăsăm baltă.

— Frédie n-are să ne ierte niciodată că l-am părăsit.

În mintea mea se înjgheba un plan de contraatac... Trebuia cu orice preț să intru în legătură cu Frédie, al cărui moral era probabil cam la altitudinea zero, cum spusese tata la Châtelaillon, în fața mării. Mai trebuia să-l neutralizez treptat pe abatele Traquet, creîndu-i greutate în relațiile cu Folcoche ; era un lucru foarte greu de realizat în aparență, dar, în fond, mama avusese relații excelente cu toți profesorii noștri înainte de a-i da afară. Era bine să-l „lucrez“ și eu pe tata. Dar, pentru moment, trebuia să aștept desfășurarea evenimentelor. Începeam să învăț că ipocrizia e soră cu răbdarea.

Ferdinand, moștenitorul prezumtiv al familiei Rezeau, fu bătut cu biciul după cină. Tata refuză să se achite de această sarcină. Se făcuse nevăzut și desena rarisimul exemplar de *Tegomia*, capturat în Gers, avînd grijă să insiste asupra mănunchiului de păr de pe ultimul articol abdominal. Folcoche rupse dintr-un tufiș o nuia de alun și i-o întinse lui B VII, însărcinîndu-l să vrîsteze cu ea fesele osînditului.

— Iertați-mă că vă impun această corvoadă, domnule abate, dar soțul meu e foarte ocupat. Cît despre mine, ar fi indecent să bat un băiat de cincisprezece ani.

Traquet acceptă fără entuziasm rolul de călău și, din direcția camerei lui Frédie, ne ajunseră la ureche o serie de urlate semnificative.

— Secătura ! murmura Cropette cu convingere.

— Frédie ar trebui să tacă din gură, i-am răspuns eu. N-are nici un pic de ținută. Dacă aş fi eu în locul lui...

— Tu ! Păi tu ești totdeauna mai grozav decât ceilalți, protestă Marcel.

Am așteptat cu nerăbdare să se facă noapte. În cele din urmă, noaptea s-a lăsat, o noapte neagră așa cum mi-o doream. Înarmată cu o lampă Pigeon, Folcoche execută trei ronduri, după care, fiindcă nu se petrecea nimic deosebit pe coridoare, se retrase pe la miezul nopții și-și îngropă dușmănia în pernă. M-am strecurat atunci afară din odaie. M-am dus repede în șopron și am luat o scară. Mi-au fost de ajuns cinci minute ca s-o sprijin de fereastra lui Frédie, să mă cațăr pe ea, să încălec pervazul și să trezesc din somn victima, care dormea buștean pe șezutul vrăstat în roșu.

— Lasă-mă-n pace și du-te să te culci, trădătorule ! protestă Frédie cu un căscat. Uite unde am ajuns din cauza porcăriilor tale. Oalele sparte le plătesc eu, ca totdeauna.

— Idiotule ! N-ai înțeles că Folcoche vrea să ne dezbine ?

Mi-am pierdut o oră ca să-l conving pe mototolul ăla. Dar cum Ferdinand era demnul fiu al lui taică-său, pînă la urmă elocvența mea izbuti să-l moaie.

— Te las să alegi între două soluții, i-am spus în chip de concluzie. Sau rămînem pe aceleași poziții, tu îți ispășești pedeapsa și noi încercăm să te ajutăm cum putem și chiar să-l convingem pe tata să te ierte, fiindcă nu uita că la întîi mai e ziua lui. Rezultatul ? Folcoche nu și-ar atinge scopul, adică n-ar reuși să bage zîzanie între noi, deși te-a lăsat să suporti singur consecințele unui delict comun. Sau mă duc chiar mîine la tata, îi arăt Declarația Drepturilor, al cărui text, din fericire, e încă la mine și intrăm cu toții la apă. Cropette spune că prima soluție e mai bună, dar eu înclin mai curînd pentru a doua.

Frédie încetă să mai șovăie. Perspectiva unei pedepse generale, care l-ar fi lipsit de orice ajutor, îl determină să treacă de partea lui Cropette.

— Dacă vă închide și pe voi, n-o să mai puteți să mă ajutați. N-are să mai rămîină cine să-l îmblînzească pe tata. Și apoi, dacă-l compromitem pe Cropette, după ce se potolește furtuna, n-o să mai aibă nici un motiv să ne cruțe și

o să treacă definitiv în tabăra scorpiei... care, de altfel, n-o să se sfiască să-l grațieze sub motiv că e cel mai mic.

De data asta, am adoptat motiunea majorității.

— Atunci rămîne așa. Am să fac o gaură în peretele dintre camerele noastre ca să putem comunica mai ușor, fiindcă n-am să pot urca în fiecare seară pînă la fereastra ta. Gaura o fac sub crucifix, ca să nu se vadă. Tu ai să acoperi deschizătura cu portretul sfintei Tereza.

Chiar a doua zi, telefonul nostru funcționa fără greș. Nu-mi făceam cine știe ce iluzii asupra avantajelor practice ale instalației mele, dar Frédie avea mereu nevoie de încurajare. Impresia că cineva are grijă de el îl făcea fericit.

Toată ziua am lucrat excelent. Dat fiindcă Folcoche îmi dădea lecții de machiavelism, lucrul cel mai simplu pe care-l puteam face era să dovedesc că sînt un elev bun.

— E chiar adevărat că pe domnu' Frédie l-au bătut cu biciul ieri seară? m-a întrebat cu naivitate Bertine, fetița lui Barbelivien, cînd m-a văzut apărînd la fereastră, puțin înainte de prînz, la ora la care, conform regulamentului, ar fi trebuit să mă duc să-mi spăl mîinile.

Am aruncat o privire spre tufișul de trandafiri și am zărit-o pe Folcoche mînuindu-și foarfecelile de tăiat flori. Am răspuns cu glas foarte ridicat.

— A, păi nu, să știi că abatele Traquet nu-i chiar așa de aspru cum pare. A tras cu nuiaua peste pantaloni, și Frédie a zbierat ca să se creadă că-l doare.

Una la mîină! Zgomotul foarfecelor se opri, de unde am dedus că scorpia auzise perfect. În cursul după-amiezii, nevoit să dea satisfacție exigențelor naturii, care impun vezicii unui preot aceleași nevoi ca și vezicii unui păgîn, B VII făcu un scurt pelerinaj pînă-n turn, lăsînd ușa clasei întredeschisă. Cu acest prilej, i-am oferit și lui o revelație. În momentul cînd scîrțîitul tălpilor îi anunța întoarcerea, i-am declarat liniștit lui Marcel, pe un ton de falsă destăinuire:

— Cred că mama a găsit în sfîrșit ce a căutat. Azi-dimineață am auzit-o spunînd că vrea să aibă numai profesori de genul slugă și că sub acest raport Traquet pare să-i convină.

Două la mîină! De acum înainte, eram hotărît să nu mai pierd nici o ocazie de a-mi slăbi adversarii, punîndu-i

să se mănînce între ei. Aveam de gînd să desfășor o viclenie de apaș ca să-mi pot procura o pungă de nefericite bomboane de mentă, pe care s-o las la vedere, lîngă pălăria abatelui, pentru ca Folcoche să-l bănuiască de generozitate nepotrivită. Trebuia să prind ocazia ca să fac elogiul lui B VII, să spun că e „sever, dar drept“. Acest lucru îl va sîcîi pe abate, dar reputația mea bine stabilită de răzvrătit nu-i va îngădui coanei Folcoche să simtă că o duc de nas.

Cît despre tata, mărturisesc că mi-a fost foarte greu să ajung pînă la el. Deși era încîntat că, datorită lui Frédie, fărise casa noastră de supărări mult mai mari, tata nu se putea împiedica să manifeste față de mine o anumită doză de dispreț sau, cel puțin, de... mirare. Nu i se părea de loc elegant din partea mea că-l lăsasem pe frate-meu să fie țăpul ispășitor, deși contribuisese și el la asta. Aștepta o izbucnire din partea mea și, cu toate că tăcerea pe care o păstram îi garanta liniștea, îl dezgusta într-o anumită măsură. Nu crezuse o clipă versiunea oficială și, cu o desăvîrșită reacredință, îmi reproșa în sinea lui că-l silisem să acorde unei nedreptăți girul autorității sale. În casa noastră, eu eram elementul de rezistență, pe care dorea să se bizuie : lipsit de opoziție, guvernul Majestății-Sale se temea de excesele totalitarismului.

N-aveam altă posibilitate să mă apropiu de el decît în timpul plimbărilor noastre. Dar Folcoche veghea, Cropette nu mă slăbea o clipă, și abatele avea mania să-și spună rugăciunile venind în urma noastră, cum făcea și predecesorul lui.

În cele din urmă, se prezintă un prilej. Au trecut cinci zile de cînd Frédie e închis în casă, cînd izbutesc deodată să mă descotorosesc de toată lumea și să-l înghesui într-un colț pe domnul Rezeau, pe care-l surprind singur, visînd sub magnolierii de pe malul apei. Am în fața mea un om plictisit, care-și răsuțește nervos mustața, cu desăvîrșire albită. Tata aruncă în jurul lui privirea ochilor săi umezi. La orizont, nimic.

— Ce vrei de la mine ?

Știe foarte bine ce vreau. Dar a accepta o situație și a accepta s-o discute cu sinceritate sînt două lucruri foarte diferite pentru un burghez de tipul Rezeau. Nu poate fi vorba să admită că ar fi ratificat cu bună știință o nedrep-

tate. Trebuie să-i prezint jalba în așa fel, încât să-i ofer atitudinea elegantă a celui ce restabilește dreptatea. Altfel ar refuza fără măcar să vadă despre ce e vorba. Înainte de toate, trebuie să salvez aparențele și să-mi prezint argumentele pe o tavă, ca și cum ar fi cheile unei cetăți, pe care învingătorul nu vrea să le primească, fiindcă știe că sînt false. Înțelegere și mărinimie, iată trăsăturile caracterului oficial al celui mai desăvîrșit mototol de tată pe care l-a purtat vreodată pămîntul, trăsăturile acestui *pater familias*, întrupat într-o piele de căprioară năpîrlită și dîrdîind de frică la gîndul că Folcoche ar putea să ne surprindă vorbind între patru ochi.

— Ei, hai ! Ce vrei să-mi spui ? De obicei nu prea învîrtești limba în gură.

Sînt foarte încîntat de acest compliment indirect și-mi iau avîntul.

— Tată, trebuie să-ți mărturisesc ceva : în povestea aceea cu ascunzătoarea în perete, sîntem cu toții vinovați. Trebuie să-ți spun chiar că ideea a fost a mea.

Îl privesc drept în ochi și constat că încep iar să-i suport culoarea privirii.

— Îmi închipuiam, recunoaște tata.

Apoi reia, cu un curaj naiv, care-i aparține exclusiv :

— Puteai să-mi spui mai devreme treaba asta. În calitatea lui de frate mai mare, vina lui Frédie rămîne la fel de gravă, dar nu-mi place cînd cineva fuge de răspundere.

— Cred că această fugă îi convenea foarte bine mamei...

Stop ! Nu-i bine să lunecăm pe panta asta.

— Dar asta înseamnă să-i atribui mamei niște calcule îngrozitoare ! Recunosc că are un caracter destul de dificil uneori, dar voi, copiii mei, și tu, mai ales, ați moștenit acest caracter și-mi faceți viața imposibilă. Veșnic complicații ! Pe vremea mea, lucrurile erau mult mai simple.

— Pe vremea aceea, era bunica.

Am rostit vorbele astea cu blîndețe și cu un aer convins. Tata vorbește iar, cu o voce ursuză, care la el înseamnă începutul sau sfîrșitul unei emoții :

— Nu încerca să mă asmuți împotriva mamei. Mama mea era o sfîntă, știu lucrul ăsta. Dar nici a voastră nu-i totuși un monstru !

Nu-i răspund, îl las să digere acel „totuși“. O lișiță cloncănește înduioșător între trestii. O adiere de vînt piaptănă

apa murdară a râului, străbătut de spinările negre, nedesluite, ale porcușorilor.

— Tată, am vrea să intrăm la liceu.

Nu înregistrez nici o reacție violentă. Tata se mulțumește să ofteze.

— Și cu ce să vă țiiu, nenorocitele? Nu v-am oprit acasă din vanitate, ci fiindcă un profesor particular costă mai ieftin decât trei taxe de internat. Trăim din zestrea mamei-ti, înainte de război era o avere, dar azi nu ne asigură decât strictul necesar. Cât despre venitul fermelor, nici nu merită să le pun la socoteală. Contractele au fost încheiate în 1910. Dacă vrei să știi, *La Vergeraie* îmi aduce o mie opt sute de franci.

Și deodată izbucnește, înfuriindu-se :

— Nu, nu vreau să-mi dau fermele în parte. Așa ceva nu se obișnuiește pe la noi. Arendașii noștri trăiesc de câteva generații pe pământul ăsta, ar fi în stare să plece în altă parte. Desigur, dacă aș da pe din două o fermă cum e *La Vergeraie*, ar putea să producă și cincisprezece și douăzeci de mii de franci pe an. Ar fi tentant. Dar unde să găsesc bani ca să cumpăr atât inventarul mort, cât și cel viu? Bogătașii ăștia de Pluvignec nu mi-ar împrumuta o para chioară. Să ipotectez *La Belle Angerie*? Ce are să zică lumea?

Ar mai fi existat pentru el și posibilitatea de a munci și, într-adevăr, ideea aceasta îi trecu o clipă prin minte.

— Dacă n-aș fi mereu bolnav, dacă mi-aș putea neglija cercetările științifice și, mai ales, dacă de când cu moda inventarelor, magistratura n-ar fi devenit un monopol al francmasoneriei, aș fi putut căpăta un post de judecător în regiune. Dar în împrejurările actuale, nu pot, zău că nu pot...

Nu adăugă — deși se gîndea la asta — că pentru un Rezeau, munca salariată nu e foarte onorabilă. Numai oamenii de rînd sînt nevoiți să lucreze ca să aibă din ce trăi. Prejudicata asta oribilă, moștenită de la nobilii noștri strămoși, era încă răspîndită printre membrii familiei, deși o mare parte dintre ei erau constrînși să-și valorifice activitatea.

În sfîrșit, domnul Rezeau avu ideea, pe care o așteptam, dar pe care nu îndrăzneau s-o formulez de teamă să n-o respingă cu aroganță fiindcă venea de la mine :

— De azi în trei zile, e întîi mai. Cu ocazia zilei sfîntului Jacques, am să suspend toate pedepsele.

M-am despărțit de el satisfăcut.

— Și acum, du-te și cheamă-l pe fratele tău cel mare, Cropette. În cinstea zilei sfântului Jacques trec cu buretele peste pedeapsa lui.

Tata așteptase pînă în ultima clipă. Avea încă brațele încărcate de trandafirii de Bengal, oferiți unul cîte unul de fiecare dintre noi, potrivit unui obicei de familie. În momentul pe care sfiala lui îl alegea, nu putea interveni nici un fel de împotrivire. În consecință, Folcoche nu se împotrivi. Se mulțumi doar să-mi arunce în treacăt o privire, care-mi dădea a înțelege că nu accepta să fie dusă de nas. Scoase încet dintre sînii slabi, strînși inutil în sutien, cheia camerei lui Frédie și mi-o întinse :

— Zeamă-Lungă, eu prefer ca tu să-l pui în libertate pe strălucitul tău adjunct.

Această simplă frază indica schimbarea direcției. De acum înainte, pornea atacul împotriva mea, deveneam inamicul numărul unu și o îndreptățeam să folosească orice fel de arme.

Într-adevăr, pînă atunci scorpia se mulțumise să exagereze cea mai mică greșeală, să inventeze mii de complicații ale regulamentului și să vegheze zi și noapte la aplicarea lor cea mai strictă. Nu îndrăznise, însă, să recurgă la calomnie și la minciună, care sînt arme nesigure și se întorc uneori împotriva celui care le folosește. Și mai ales nu uitase aproape niciodată că forța ei se bizaia tocmai pe rolul de mamă, că Dumnezeu și societatea o însărcinaseră să ne crească potrivit celor mai bune și mai înalte principii cu P mare, acordîndu-i în ochii lumii să se bucure de simpatia hărăzită tuturor mamelor. Pînă atunci se ferise de orice răzbunare gratuită, păstrase formele, folosise toate pretextele creștine, legale și sociale, pe scurt, își sprijinise severitatea în cîrja justiției.

De acum înainte, va înceta să procedeze astfel. Nu mai are timp. Peste puțin împlinim unul șaisprezece ani, altul cincisprezece, celălalt paisprezece... Cifrele acestea cresc zi de zi, săptămîină de săptămîină, lună de lună, cresc împotriva ei așa cum cresc capetele și umerii noștri. E fatal ca scorpia să fie învinsă de adolescența noastră, care i-a și dat prilejul lui Frédie să ceară din cînd în cînd aparatul de ras al tatei. Mușchii noștri tineri, puful de pe bărbie, vocile în schimbare, totul înseamnă o încălcare de drepturi, totul o

însultă în tăcere și trebuie să fie pedepsit. Sîntem încă copiii ei, sîntem deci în continuare niște copii care n-au alt drept decît să se supună și să slujească drept cobai capriciilor autorității ei, exercițiului prerogativelor ei (care, pentru Folcoche, joacă rolul de gimnastică a autorității). De acum înainte, nu mai există nici un fel de concesi. Casa noastră va fi teatrul unui război civil veșnic.

În săptămîna imediat următoare după ziua tatei, viața noastră fu un chin. Exasperată ca un păianjen a cărui pînză a fost măturată, Folcoche își întindea fire noi în toate direcțiile. Cel mai mic fleac îi stîrnea răcnetele. Pentru un nasture rupt, Cropette nu ieșea trei zile din cameră. Cum adică, nătăflețul ăsta, terorizat de ambele tabere, nu mai îndrăznește să denunțe pe nimeni? Fiindcă vărsasem din greșeală o călimară pe caietul de geografie, am căpătat și eu trei zile de arest în cameră. Folcoche ceruse la început să fiu bătut cu biciul, dar abatele, sprijinit de domnul Rezeau, se împotrivi.

— Să nu ne enervăm. Orice pedeapsă trebuie să fie pe măsura greșelii săvîrșite.

Sîngerînd de mînie, Folcoche ajunsese să se țină de mine ca o umbră. Cum mă vedea că vreau să ies pe ușă, venea în goană, se zvîrlea în fața mea și striga :

— Așa? va să zică, vrei să treci înaintea maică-ti?

Uneori făcea tot posibilul ca să se izbească de cotul meu.

— Ești o brută! M-ai lovit dinadins, ceri imediat iertare.

Mă supuneam zîmbind :

— Îți cer scuză, mamă.

Alegeam o exprimare improprie, știți doar, dar ura noastră ajunsese la mare rafinament. Căutam să dau răspunsului înțelesul invers, celui ce mi se cerea, dar cum toată lumea folosește în mod curent acest gen de exprimare, fără să-și dea seama cît de absurd e, Folcoche, care avea de altfel lumini destul de reduse în privința fineței limbii franceze, nu-și dădea seama de sensul răutăcios.

Cît despre B VII, abatele sosit în casa noastră cu intenții de căpcăun, B VII cîrmise în direcția unor țărături neutre. Între Folcoche și el, lua naștere o atmosferă de neîncredere acră. Continuum să dau interpretări favorabile hotărîrilor sale, să-i ridic pretutindeni osanale și să născocesc tot felul de prilejuri de neînțelegere între el și mama. Iată un mic

exemplu : sfârșindu-se vinul pentru liturghie, Folcoche își exprimă mirarea, deși fără vreun gând ascuns :

— Credeam că provizia noastră va dura mai multă vreme.

Era o reflecție banală, dar fusese exprimată de față cu toată lumea și avea să-mi ajute să creez între abate și patroana lui o tensiune, care, de data asta, va fi definitivă.

Două zile la rând, Traquet se văzu nevoit să-și umple potirul cu vin alb obișnuit, deși nu era prea convins că utilizarea acestei poșirci era canonică. S-ar fi putut ca butoiul din care fusese scos vinul alb să fi fost dat cu pucioasă. Într-o oră de clasă am făcut această observație de față cu abatele.

— Vai de mine ! răspuse el, nu trebuie să mergem pînă acolo. Tatăl dumneavoastră aduce vinul direct de la producător. Și apoi, în orice caz, trebuie să primim zilele astea vinul pentru liturghie.

M-am întors către Frédie, cu un aer nevinovat.

— Am auzit-o pe mama spunînd că în ultimele două luni consumul s-a dublat. Nu cumva te-ai apucat tu să sugi ?

— Idiotule ! îmi răspuse fratele meu. Nu știi că ușa e încuiată totdeauna ?

— Ba știam, mai știam că singur abatele răspunde de ea. Crezîndu-se bănuît de etilism sacru, B VII se îngălbeni, își frecă mîinile una de alta, de-ai fi zis că au să-i plesnească falangele, dar nu scoase o vorbă. Picătura asta de vin făcu să se verse paharul. Rolul abatelui deveni tot mai șters și se mărgini tot mai mult la acela de profesor. Ca să-mi întregesc opera, i-am scris părintelui Vadeboncoeur, predecesorul său, o scrisoare în care îi exprimam recunoștința noastră și regretam că ne părăsise (deși „înlocuitorul“ său era un om devotat, pe care-l iubeam foarte mult... etc... etc...). Patosul acesta îi fu transmis misionarului de ordinul religios al cărui membru era. Părintele Vadeboncoeur ne răspunde fără ocolișuri, că nu ne părăsise de bună-voie, ci fiindcă mama îi ceruse să nu se mai întoarcă la sfârșitul concediului, și el socotise că nu trebuie să insiste... că scrisoarea mea îi făcuse multă bucurie, fiindcă se întreba mereu, cu neliniște, cu ce greșise în îndeplinirea funcțiilor sale.

Tata citea totdeauna scrisorile destinate nouă și le supunea după aceea coanei Folcoche spre cenzură. De data asta, îmi dădu direct scrisoarea și adăugă :

— Nu-i nevoie să pomenști mamei despre asta. Nu vreau să avem iar discuții.

În schimb, am arătat scrisoarea fraților mei și lui B VII, care a înțeles astfel cam ce soartă îi pregătea, eventual, Folcoche. Atunci începu să se apropie de tata, se împrieteni cu marele specialist în sirfide și încetă cu desăvârșire să contribuie la porcăriile zilnice, pe care le pune la cale Folcoche. În fond, era și el, ca toți ceilalți profesori ai noștri, un biet nenorocit, angajat cu preț redus pe piața slujitorilor șomeri ai bisericii.

Războiul civil continua. Dacă se întâmpla ca supa noastră de dimineață să fie prea sărată, n-avea rost s-o învinuim pe Fine, care, în materie de condimente, fusese totdeauna prevăzătoare. De altfel, ca să-și iscălească crima, Folcoche răsărea în fața noastră și lua un aer indignat.

— Ce-i cu voi ? Faceți mofturi ? Supa e excelentă, bine-voiți, vă rog, s-o mâncați imediat.

Și ca să ne silească s-o dăm pe gât, înghițea și ea două-trei linguri în fața noastră.

De câteva ori, se înfățișă în birou, fluturînd în mînă vreo cămașă ruptă, pe care o dădusem la spălat în perfectă stare. Foarfecele ei intrase dinadins în pînză și făcuse o gaură care mă condamna la o zi-două de arest și-mi stabilea o reputație de băiat neglijent, foarte necesară cînd era vorba să mi se refuze rufe noi sau un costum decent. M-am obișnuit ca, la fiecare două sîmbete (n-aveam voie să ne primenim decît o dată la două săptămîni vara, și o dată la trei săptămîni iarna), să-i atrag atenția că ciorapii și chi-loții mei erau întregi. La nevoie, înainte de a-i duce rufele, cîrpeam singur tot ce era de cîrpit.

Dar fiți fără grijă, îi plăteam în fel și chip dragălășeniile. Nu rîndunelele se încapățîneau să-și facă zilnic nevoile pe pătura doamnei Rezeau, uitată pe șezlong. Eu eram acela care adunam găinațul lor albicios și dedicam mamei mele această dovadă de stimă și de afecțiune. Cele mai frumoase timbre din colecția ei nu se rupeau de la sine : o zgîrietură ușoară le răpea o bună parte din valoare. Știați că vîrfurile unui ac introdus în mecanismul unei broaște, poate s-o deterioreze ? Cît despre răsăturile de flori, nu vă mirați că ale noastre nu voiau să prospere. Nu le faci nici un serviciu dacă urinezi regulat pe ele. Vreți să vă povestesc de ce s-au prăpădit hortensiile pe care contesa Bartolomi le-a dăruit coanei Folcoche de ziua ei ? Doar fuseseră transplanta-te în locul cel mai bun, într-un sol excelent, amestecat cu ardezie pișată, care dă petalelor lor o nuanță albastră... Ei,

vă rog să mă credeți că s-au dus dracului, grație apei de Javel, cu care Frédie le-a stropit conștiințios.

Bietul tata ! Nu mai știa ce să facă, nici ce să zică. Ne-vasta și copiii lui erau dezlănțuiți și migrenele lui nu se mai odihneau decât pe adevărate perne de strigăte. În zadar se silea să ne smulgă cât mai des din atmosfera asta otrăvită. Geniul răutății sălășluia în fiecare dintre noi. E drept că-l însoțeam cu plăcere în expedițiile lui genealogice, dar asta numai ca să ne putem face mendrele ! Am să vă lămuresc imediat... Când ajungeam în câte un colț pierdut de țară, îl lăsam pe domnul Rezeau să cerceteze registrele și noi porneam la plimbare „în direcția bisericii“. Intram efectiv în ea, fiindcă voiam nu s-o vizităm, ci să adunăm cărțile de rugăciune și să le zvîrlim în agheasmatare sau în cristelnițe. De obicei, bisericile la țară sînt pustii după masă. Nu ne stingherea nimeni. Stricam mecanismul pendulelor, introducînd cîte o bucată de cremene între dinții angrenajului mare, ne făceam nevoile în confesionale, exact pe locul unde trebuie să se așeze preotul înainte de a coborî oblonul peste credincioasa venită să se spovedească, stingeam în sanctuare candelarele care veghează în scobitura aeriană a pocalelor de sticlă pictată, izbeam candelabrele suspendate pe lanțuri lungi, imprimîndu-le o mișcare nesfîrșită de pendul, ne urcam pînă-n clopotniță și dădeam jos funiile clopotelor, apoi răsuceam de două ori cheia în broască și o aruncam (sau o păstram pentru colecția noastră), scriam cu cărbune inscripții profanatoare pe pereți sau corectam cu stiloul textele anunțurilor matrimoniale... cam astea erau distracțiile noastre, odioase, e drept.

În fond, de ce făceam așa ? Fiindcă voiam să lovim în Folcoche. S-o lovim chiar în cei care îi ofereau în aparență cel mai valabil dintre argumente. În general, moștenim cu toții credința mamelor noastre. Dar pentru noi, care ne uram mama, nelegiuirea însemna un corolar al revoltei. Conștiințele noastre de copii realizau în mod instinctiv același proces, care, timp de mai bine de un secol, îi împinsese pe republicani spre un anticlericalism înverșunat, pentru că monarhia era creștină prin însăși esența ei. Și astăzi, ori de cîte ori încerc să-mi explic o antipatie necugetată, ajung curînd să-mi dau seama că e motivată de o reacție împotriva a ceea ce îi plăcea mamei, reacție care a rămas pentru totdeauna criteriul refuzului meu. Și astăzi mi se întîmplă, cînd zăresc pe un flacon de farmacie mențiunea „otravă“, sau „numai pentru uz ex-

tern“, să simt cum privirea mea devine mai ageră, datorită unui impuls de interes retrospectiv. Atunci mă gîndesc, fără altă remuşcare în afară de cea pe care ți-o provoacă o alegere proastă, la prima noastră încercare de asasinat.

Fiindcă aici ajunseseră lucrurile.

Poate că nu ne-am fi gîndit niciodată la așa ceva, dacă Folcoche nu ne-ar fi indicat singură această ieşire. Folcoche... şi calcanul. Era un calcan scîrbos, cumpărat fără îndoială cu preţ redus la hala de peşte din Segré şi care putea a amoniac. Tata era plecat pentru două zile. Doamna mamă se hrănise cu două ochiuri la capac. B VII şi noi trei aveam dreptul să consumăm chestia aceea informă, care se bălăcea într-un sos alb plin de cocoloşi. *Cine nu-i cu mine e împotriva mea* : Traquet nu mai era tratat cu menajamente. Folcoche ne văzu şovăind şi izbucni :

— Ce s-a întîmplat ? Calcanul nu le place domnilor Rezeau ? Vreţi numai specialităţi în fiecare vineri ?

— Cred că peştele ăsta e alterat, spuse Cropette.

— Gura ! chelălăi Folcoche, e un calcan excelent. Vai de voi dacă nu-l mîncăţi. Eu nu vă otrăvesc, cum otrăviţi voi caii !

Ia te uită ! Ia te uită ! Iar vechea poveste ! Ne-am mîncat porţiile de calcan ; B VII a fost singurul care a lăsat trei sferturi din a lui pe marginea farfuriei. Folcoche îl fulgeră cu privirea şi, îndată după rugăciune, se retrase în camera ei, în timp ce Cropette îşi vomita calcanul pe un trandafir de Bengal. Nu-mi mai amintesc precis în ce împrejurări a fost pronunţat cuvîntul „beladonă“. Dar cinci minute după ce Fine ridicase tacîmurile de pe masă, ne-am întîlnit toţi trei în faţa dulapului de lemn de cireş. Pe raftul al patrulea din dulap, trona flaconul de beladonă, din care doamna Rezeau îşi turna cîte douăzeci de picături la fiecare masă, de cînd avusese faimoasele crize de ficat.

— Cred că o sută de picături ajung, am şoptit eu.

— Aha ! otrăvim caii... Ei, poftim, cu o sută de picături chiar că putem să otrăvim şi un cal ! rînjea Frédie.

Cropette era alb la faţă ca o mireasă (era compromis pe vecie frăţiorul nostru !). Pregătisem un alt flacon şi am început să număr — nu se mai sfîrşea —, am început să număr o sută de picături, restabilind nivelul cu o cantitate egală de apă.

— Dar la autopsie are să se vadă că a fost otrăvită, murmura Cropette.

— Ei, aș ! n-au să-i facă autopsie. Cel mult au să creadă că a luat o doză prea mare.

— Și cum ai să i-o dai să înghită ?

— I-o torn în cafeaua neagră, mâine dimineată. Frédie o să aibă grijă de Fine ca să-i distragă atenția pentru câteva clipe și eu o să-i torn beladona în ceașcă.

Lucrurile se desfășurară chiar așa. Numai că, vai ! un singur lucru nu prevăzusem : luînd mereu doze masive de beladona, Folcoche se antrenase și era literalmente „mitridatizată“. Excesul de medicament nu izbuti să-i dea decît o pîntecăraie strașnică. Ne aflam în clasă și ne așteptam la cine știe ce evenimente tragice. Dar nu se întîmplă nimic. Nimic în afară de scîrțîitul melancolic al ușii din turnuleț, care se deschidea și se închidea mereu. Frédie plecă în explorare și descoperi că teancul de hîrtie igienică rezervată mamei scăzuse serios. (Noi ceilalți aveam drept numai la hîrtia de jurnal ruptă din *La Croix*, după ce Fine tăia cu foarfecele colțul stîng al cucernicului cotidian, pe care e reproducă imaginea dureroasă a calvarului. E cu neputință să-ți ștergi fundul cu o astfel de emblemă.) Scorpia coborî la ora mesei, ronțăi trei frunze de salată, apoi urcă iar în camera ei și se culcă, fără să fi scos un geamăt.

— Era mai bine să-i fi dat cianura de potasiu pentru insecte, declară Ferdinand.

— Imposibil. Cianura lasă urme specifice, se împotrivi Cropette, înnebunit de spaimă.

— Lasă, nu vă necăjiți ! O mai prindem noi la îngheșuală. Un accident se întîmplă ușor, am încercat eu să-i mîngîi.

Timp de mai multe săptămîni mi-am frămîntat mintea. Degeaba mă lăudasem, lucrurile nu se făceau chiar așa de ușor. Nu-mi puneam nici un fel de probleme în legătură cu grozăvia unei asemenea crime, care în ochii mei era tot atît de naturală ca și distrugerea unei cîrțițe sau înecarea unui șobolan. Dar afară de otravă, care e arma celor slabi și care, grație existenței laboratoarelor moderne de toxicologie, e atît de nesigură astăzi, ce altă ocazie aș fi putut folosi ori provoca, ocazie care să aibă aparența unei morți firești ?... Vă repet că nu era chiar așa de ușor. Sînt convins că asasinii sau ucenicii asinini, care citesc aceste pagini, îmi vor da dreptate.

Prilejul... în sfîrșit, am avut acest prilej într-o zi cînd am plecat cu barca pe râul Ommée. Într-o duminică după

masă, hotărîsem împreună cu frații mei s-o luăm în susul râului pînă la barajul situat la o depărtare de peste doi kilometri. În principiu nu aveam voie să mergem așa de departe, dar expediția ne ispitea atît de tare, încît nu ne-am mai gîndit la nimic altceva. Trebuie să vă spun că, îndată ce trece de marginile parcului, în interiorul căruia a fost lărgit în mod artificial, râul își strînge malurile sub o boltă de mărăcini și de ramuri împletite între ele. Pentru a întregi iluzia, scumpă inimilor noastre de cincisprezece ani, Amazonia (era numele pe care-l dădusem colțului acestuia sălbatic) e întreruptă pe alocuri de trunchiuri de copaci tîrîte de ape, care se înfig în nămol la cotituri. Ca să treci dincolo de aceste trunchiuri, ceea ce înseamnă o aventură pasionantă, trebuie să ridici barca în brațe.

La început, expediția noastră s-a desfășurat în condiții excelente. Timpul era superb. Pescărușii țîșneau ca niște săgeți de safir și se întorceau în adăposturile lor săpate în maluri cu precizie atît de surprinzătoare, încît ai fi zis că se joacă. Unul din cuiburile lor mi s-a părut accesibil și timp de o jumătate de oră m-am înverșunat să sap. În cele din urmă am pus mîna pe cloșcă, imobilă pe ouă în fundul ultimei porțiuni a cuibului.

— Sugrum-o, mi-a spus Frédie.

Dar nu sugrumi decît șerpii sau puii de porumbei, sau potîrnichile rănite. Am ales un ac din cele ce-mi prindeam în reverul hainei și l-am înfipt fără grabă sub aripa păsării. N-am nimerit numaidecît inima și a trebuit să înfig de cîteva ori acul sub aripa caldă. Fandositul de Cropette întoarse capul ! În cele din urmă, pasărea aceea, care n-avea să mai prindă niciodată din zbor razant pui de plătică, consimți să moară. Am băgat-o în buzunar, hotărît s-o „naturalizez“, cum mă învățase tata. (Spinteci pielea de pe abdomen, separi membrele și le tai cu niște foarfeci cu vîrfurile îndoite, apoi le scoți deoparte, pudrezi rămășițele cu alaun anhidru, șterpeliți din podul cu insecte, și păstrezi trofeul astfel preparat pînă face viermi.)

Abia săvîrșisem această mică crimă ca să mă antrenez pentru una mai serioasă, cînd am auzit strigătele binecunoscute ale unei Folcoche pusă pe ceartă.

— Copii ! Copii ! unde sînteți ?

— Numai asta ne lipsea, dumnezeii ei ! Înjură Frédie, care găsea că expresia asta are un aer foarte bărbătesc.

— Am pățit-o ! gemu Cropette.

Am luat-o repede iarăși, în josul apei. Dar Folcoche ne aștepta lângă paserelă (punctul terminus impus expedițiilor noastre) și ne strigă de departe :

— Coborâți imediat din barcă și veniți acasă !

— Tăceți din gură, am șoptit eu, tăceți și lăsați pe mine. O să trecem sub paserelă. Frédie, dă-mi vîsla.

Folcoche, crezînd că ghicește ce vreau să fac, se așează pe grinda, care era elementul principal al paserelui, hotărîtă să sară în barcă în clipa cînd se va strecura sub picioarele ei. Împinsă de curent și de mine, barca trecu într-adevăr prin fața ei, dar, exact în momentul în care am văzut-o sărind, am cîrmit brusc spre dreapta. Folcoche căzu în apă. Schimbînd manevra, am izbutit să trec pe deasupra capului ei, care se frecă de fundul de tablă, și să mă îndepărtez destul de mult ca să nu-i îngădui să se agațe de marginea bărcii. Am simulat că-mi pierd capul de spaimă și am scăpat vîsla din mînă ca să mă aflu în neputința oficială de a-i da ajutor. Cropette scotea strigăte jalnice. Frédie își sucea nasul cu patimă spre stînga și repeta mereu :

— Splendid ! Splendid !

Dar nu era chiar așa de splendid. Doamna Rezeau se bălăcea în ciorba aceea de buruieni, se bălăcea, dar nu se ducea la fund. Nu striga și nu ne dădea nici o atenție. Făcea uz de toate mișcărilor, învățate pe vremuri la începutul unui curs de înot, pe care-l neglijase după aceea, dar ale cărui urmări erau totuși catastrofale pentru noi, fiindcă-i dădeau putința să se mențină la suprafața apei și chiar să se apropie cu cîtiva centimetri de piciorul paserelui. Frédie schimbă cîntecul.

— Să știi că scapă, putoarea ! Hai să-i tragem cu călcîiul în cap.

Dar sfatul ăsta frumos mi-l șopti la ureche și, după cum vă închipuiți, nimeni dintre noi nu făcu nici o mișcare. În primul rînd era imposibil, fiindcă nu mai puteam vîsli decît cu mîinile. În al doilea rînd, e ușor să explici un gest neîndemînat, dar cînd dai lovitura de grație unei ființe care se îneacă, ea nu mai poate fi echivocă și-ți angajează răspunderea cu totul altfel... Turbat de furie, am asistat la autosalvarea coanei Folcoche. Da, așa am spus, autosalvare, fiindcă în rîu se aflau două ființe : o doamnă Rezeau plătîndă, ciopîrțită toată și cusută la loc, fără pic de mușchi și cu răsufierea tăiată, și neîmblînzita Folcoche, hotărîtă să scape cu viață și să-și salveze și umbra, deși apa murdară îi scălda părul, îi

intra pe gît și ieșea imediat, scuipată afară, deși noi trei ridicam rugăminți tăcute către Satana.

Uite-o ! se apropie de mal, se agață de o tufă de salvie, pe care o rupe, și cade din nou ; se apucă de o rădăcină mai zdravănă și se tîrăște cu greu pe mal, unde se prăbușeste sfîrșită, dar salvată... Vai ! nu rămîne așa multă vreme ! Nu te poți prăbuși în fața a trei dobitoci — și nici nu bănuiești că cel puțin doi dintre ei i-au pus la cale sfîrșitul ! — care au rămas nemișcați ca proștii, într-o barcă fără vîsle. Folcoche se ridică, boarfele din care curge apa i se lipesc de ȳapșele slabe, se ridică și începe să zbiere :

— Vîsliți cu mîinile, idioților ! Las', că v-arăt eu vouă plimbări cu barca !

Frédie începe să dea înapoi.

— Halal de noi ! mormăie de data asta.

Cropette spune cu glas tare :

— Cum dracu poate să fie cineva așa de neîndemînat !

Și Folcoche, care se ține pe picioare numai prin forța voinței, Folcoche zîmbește brusc, se scutură ca un cîine ud și, fără să ne mai dea atenție, pornește repede spre *La Belle Angerie*, ducînd cu ea un pretext colosal pentru represalii.

XVII

Nimeni nu mai are voie să se plimbe cu barca : de fapt, e o pedeapsă pe care o merităm din plin ! Barcagiul e consemnat în camera lui : dar de ce tratamentul ăsta special ? Nu e o crimă să greșești direcția. În ultimul moment, nu știu în ce fel, Folcoche îi smulge tatei pedeapsa bătăii cu biciul. Frédie are cinci minute de viteză și, străbătînd în goană coridoarele primului etaj, îmi anunță vestea prin gaura din peretele despărțitor între camerele noastre.

— Folcoche i-a dat lui B VII nuiăua de alun. Ce ai să faci ?

Zbier ca să mă audă :

— O să aveți de ce rîde, amice !

„Amicul“ o ia la fugă. Îl aud cum se rostogolește pe treptele scărilor intermediare. Niște chelălăieli slabe îl cheamă de jos. Dar eu am și mutat din loc dulapul, dragul meu dulap hodorogit și mîncat de viermi, în care Frédie doarme uneori, acoperit de niște boarfe vechi, cînd hotărîm amîndoi să

populăm de șoapte nopțile nesfârșite de iarnă. În clipa asta, dulapul e lipit de ușă, la rîndul ei broasca e imobilizată cu ajutorul unui creion, și-l încarc cu tot ce-mi pică în mîină. Masa, patul, scaunele se adună în jurul lui ca să-l sprijine. În aceste condiții e aproape imposibil să intre cineva la mine decît doar dacă sparge ușa cu un berbec.

Trec zece minute și, deodată, aud scîrțîind pantofii abatelui Traquet, care-mi bate politicos în ușă. Cînd ducele, nu mai știu care, profesor la curte, trebuia să-l biciuiască pe moștenitorul tronului, respecta regulile etichetei. Vă rog, Alteță, binevoiti să vă lăsați biciuit. Ei, acum să te vedem, mon-senior !

— Te rog să scoți creionul care-ți imobilizează broasca, fiindcă nu pot să bag cheia.

Nici un răspuns.

B VII nu insistă. Își face treaba, se duce să dea raportul. Coboară scările. La drept vorbind, povestea asta nu-i place de loc. Dacă am împins-o dinadins în apă pe mama (și nimeni nu crede așa ceva), pedeapsa ce mi se pregătește e prea ușoară, dar dacă am făcut o simplă imprudență, e prea aspră. Nu se poate să fiu pedepsit numai eu, și frații mei, care au fost cu mine pe rîu, să scape. Dacă astăzi sînt considerat drept capul răutăților, de ce data trecută s-a făcut caz de dreptul înfîiului născut și singurul pedepsit a fost Frédie ? Sînt fapte lipsite de logică, asta o știu și eu. Mă simt foarte tare pe poziții. Nici frații mei n-ar putea afirma că am vrut... Sst ! dreptatea e de partea mea. Nimic nu mă va face să descui ușa. Nu pun „ei“ mîina pe mine decît cu scule, dacă îndrăznesc să-l cheme pe Barbelivien. Dar nici atunci nu-i sigur, fiindcă în ultimul moment am să sar pe fereastră.

Ei, dar văd că toată escorta urcă la atac ! Recunosc glasul strident al coanei Folcoche, timbrul grav al tatei și onomatopee Finei. Toată lumea se lovește cu nasul de ușă încuiată a camerei mele, cum se lovesc peștii de pereții unui acvarium. Încep somațiile.

— Scoate creionul ! țipă Folcoche, adică, mai bine zis, se îneacă țipînd.

— Haide, arată că ești un băiat serios, deschide ușa, adaugă tata, care-și morfoleşte probabil mustățile.

— Deschide, deschide, Jean ! Deschide, repetă abatele pe tonul monocord, care seamănă cu cîntecul păsării numită mărăcinar.

Tăcere. Asediatorii se consultă. Tata își dă cu timiditate părerea :

— Nu cumva i s-o fi întâmplat ceva băiatului ?

Ca să-l liniștesc, fluier câteva măsuri din *Emilia cea mică*.

— Uite, după toate, își mai bate joc de noi ! chelălăiește iar Folcoche.

Ușa e izbită de umerii cuiva, apoi împinsă. Din nou izbitor de umeri. Broasca nu rezistă, dar ușa se lovește de dulap. Prin crăpătură Folcoche zărește mobilele pe care le-am îngrămădit unele peste altele.

— Băiatul ăsta e nebun ! Și-a împins dulapul în dreptul ușii. Să meargă cineva după Barbelivien, să-și aducă sculele.

— Nu, Paule, te rog, fără scandal !

Urmează diferite interjecții, rostite toate de Folcoche, a cărei voce se plimbă acum printre notele cele mai înalte ale gamei și care, dacă merge mai departe așa, va depăși limitele audibile. Tata și abatele tac din gură, au înțeles că situația e gravă. Deasupra casei noastre flutură un steag negru. Între cutele lui sînt înscrise un lung șir de catastrofe familiale și de schisme răsunătoare. Din celălalt capăt al coridorului, Cropette și Frédie contemplă cu deosebit interes și cu mult curaj spectacolul uluitor al unui copil din clanul Rezeau, care refuză să se supună justiției familiei. Nu-i văd, dar le ghicesc prezența, fiindcă în culmea furiei, scorpia îi apostrofază brusc :

— Ia băgați-vă în vizuinile voastre, derbedeilor !

— Ține-ți firea, draga mea, ține-ți firea ! repetă într-una domnul Rezeau. Cu țipetele nu faci nimic. Ce dracu, doar purtăm numele de Rezeau !

Se oprește să răsufle, apoi încearcă să intre în tratative :

— Haide, Jean, deschide ușa, am să suprim pedeapsa care ți se pare o jignire și care s-ar putea să fie exagerată. Ai să faci opt zile de arest în cameră.

Dar scorpia dracului începe să urle :

— A, nu, asta nu ! N-am să capitulez în fața unui copil care-și bate joc de autoritatea mea.

Îmi stăpînesc înjurătura formidabilă, care-mi arde buzele. Tac din gură, e mai bine așa. Nu trebuie să am aerul unui nelegiuit. Trebuie să mă mențin în rolul de om jignit în demnitatea lui, la care nici nu mă gîndisem și pe care bietul tata mi l-a sugerat cu atîta amabilitate. În felul ăsta, voi obține în fața lui, a abatelui și a coanei Folcoche, un maximum de efect și de prestigiu. Dar, atențiune ! Folcoche a spus adineauri :

— Trebuie să ducem scara pînă în dreptul ferestrei lui.

Mă reped într-acolo. Mă întreb dacă voi avea destul material ca să blochez calea acestei noi invazii. Din fericire, e greu să pătrunzi pe fereastră, cînd te afli în echilibru pe o scară. Dar proptesc salteaua pe două scaune, ajunge. Îmi fac toate pregătirile cu febrilitate și al doilea val al asaltului moare după ce s-a izbit de noul meterez.

— Nemernicul ! A prevăzut totul !

E vocea mamei, care sună înăbușit, fiindcă trece prin perii de proastă calitate cu care e umplută salteaua mea. Și-mi spun numaidecît : „Cînd te gîndești că, după toată operația și după ce era cît pe aci să se înece azi, tot ea își mai oferă luxul să atace ! Ce temperament !” Sînt destul de mîndru de noi amîndoi.

Timp de o oră, rugăminți, somații, amenințări cu internarea într-o casă de corecție se perindă unele după altele. Degeaba. Vocile pornesc din dreptul ușii, altele din dreptul ferestrei. Au început să obosească. Au și obosit.

— În definitiv, cînd i se face foame, lupul iese din pădure. Las', că vedem noi ce are să facă tînărul domn cînd n-are să aibă ce mîncă.

Asta a spus Folcoche. Să fie oare o cursă ? Încearcă să-mi slăbească vigilența și să mă surprindă în somn ? Mă aștept la un nou atac, dar nu vine. Mișc crucifixul de la locul lui.

— Pssst ! Frédie !

— S-au culcat, băiete, s-au culcat. Adineauri m-am dus la closet ; nu-i nimeni pe culoare. Asta zic și eu că se cheamă sport. Dar ce ai de gînd să faci mîine ?

Habar n-am. Cu toate astea, îi răspund :

— Lasă, mîine o fac și mai lată.

A doua zi dimineată, înainte de liturghie, Folcoche, abatele, tata, Fine și frații mei amîndoi (de data asta chemați ca să ia exemplu) erau din nou adunați în fața ușii mele, a cărei broască era încă întepenită cu creionul.

Frédie, care mi-a dat aceste amănunte, m-a asigurat după aceea că, în afară de abate, toată lumea dădea semne de neliniște. Înfășurată în veșnicul ei capot cenușiu, presărat cu flori de cîmp veștede, scorpia dîrdîia de enervare. Bătrînul avea ochii umflați de insomnie.

— Te-ai gîndit bine ? strigă Folcoche, dar, fără să-mi lase răgazul să-i răspund (un răspuns, care de altfel, nu veni... și

nu întâmplător !), îi porunci lui Cropette : Du-te după Barbelivien și spune-i să aducă o rangă de fier.

Căci peste noapte, Folcoche se răzgîndise. I se părea periculos să biruie prin foame. De la un încăpățînat ca mine, se putea aștepta la o rezistență înverșunată. Ce pildă ar fi fost asta pentru frații mei ! și, de fapt, n-ar fi fost o victorie grozavă să adune pînă la urmă de pe saltea un erou flămînd, căruia ar fi fost nevoită să-i dea tot felul de îngrijiri ! Trebuia să pună numai decît mîna pe mine, chiar aici, în bîrlog. Puțin îi păsa de scandal ! În cele din urmă, tata consimțise și el.

Barbelivien își lasă saboții în bucătărie și-și făcu apariția în ciorapi, aducînd cu el o rangă și miros de staul. Ca de obicei, un rest de muci se prelingea pe mustăți. Informat dinainte de Cropette, se mulțumi să mormăie ceva în chip de salut și se apucă imediat de treabă. Termină repede. La prima presiune, ranga împinse ușa, care se deschise larg...

— Ei, poftim ! asta-i frumos ! chelălăi pentru ultima oară Folcoche, uluită.

Camera era goală. Ordinea cea mai desăvîrșită domnea în ea. Dulapul trona la locul lui obișnuit, iar patul nu fusese desfăcut, sau poate fusese făcut la loc. Pe masă, o foaie de caiet îndoită în patru atrase atenția domnului Rezeau.

— A plecat lăsînd o scrisoare.

Dar scrisoarea se reducea la două litere, două majuscule uriașe, scrise cu creion albastru : „R.F.“

XVIII

Cam la aceeași oră, rapidul de Paris aleargă în direcția Le Mans și se desfășoară, paralel cu dîra de fum, ce lasă în urmă, peste meleagurile din Bocage, una dintre regiunile globului cu cel mai mare număr de vaci, care privesc cum trece trenul. Sînt instalat în colțul din dreapta, în față, a compartimentului și fumez o țigară, citind, iartă-mă, Dumnezeule ! citind *Le Populaire*. În colțul din dreapta, cu fața spre locomotivă, pentru că ăsta e locul rezervat de obicei coanei Folcoche, cînd se întîmplă să luăm trenulețul spre Angers. Și țigara, pentru că tata nu fumează aproape de loc, iar *Le Populaire*, pentru că e un ziar socialist și deci anti-Rezeau.

Abia pe la patru dimineața am hotărît s-o șterg de acasă. Mi-am dat seama dintr-o dată în ce situație mă aflu și am prevăzut că Folcoche nu putea, fără să se facă totalmente de rîs, să-și asedieze propriul fiu în propria ei casă. Pentru nimic în lume nu puteam să mă dau prins și să mă las biciuit ! Citisem tocmai un fragment din Chateaubriand, în care acesta povestește lupta dusă împotriva profesorului său, însărcinat să-l bată cu nuielele. *Generose puer !* O să fac și eu ce a făcut el, ba chiar mai mult decît el ! O s-o iau la sănătoasa.

Dar unde să mă duc ? La Paris, ce Dumnezeu ! La Paris, la bunicii Pluvignec. Le voi cere în mod oficial să-mi facă dreptate. Sînt un ambasador al cartelului, de ce nu ! Joc o carte cam mare, e drept, dar n-am de ales. Mă bizui pe panica pe care o va provoca dispariția mea, pe teama salutară pe care această reacție violentă o va inspira de aci înainte domnului Rezeau, pe necesitatea de a duce tratative cu mine dacă vrea să evite și alte scandaluri de acest gen. Mă bizui pe toate astea, dar nu mă bizui prea tare. Toate aceste reflecții sînt ulterioare poznei, le fac ca să-mi pot legitima hotărîrea. Adevărul e că nu le-am făcut atunci sau, în orice caz, nu le-am formulat. Dacă ar trebui să chibzuiesc așa și să cîntăresc consecințele tuturor actelor mele, înainte *de a le simți necesitatea*, ar însemna să nu mai fiu eu însumi, ar însemna să nu mai pot trăi.

N-am luat cu mine nici o bocceluță. M-am gătit cu cel mai bun costum, oarecum prezentabil, și cu pelerina de stofă bleu marine. Bani de călătorie am luat din casa cartelului. Vă amintiți că ne mai rămăseseră două sute de franci sub scîndura desprinsă din podea.

După ce am făcut ordine în cameră, am coborît pe fe-reastră, folosindu-mă de scara, pe care asediatorii mei uitaseră s-o dea la o parte. De altfel trebuie să știți că, dacă n-aș fi găsit-o acolo, aș fi coborît într-un mod mult mai spectaculos, folosindu-mă de cearșafuri (după rețeta romantică din *Ștrengarul Parisului*, ediție tricoloră).

Am alergat în galop pînă la Segré, adică o distanță de șase kilometri, mi-am cumpărat un pachet de țigări *gauloise*, am sărit în trenul de cinci treizeci și șapte : toate aceste acțiuni le-am executat mașinal. Plin de satisfacție, iată-mă acum în trenul care gonește, regretînd doar că frații mei nu mă pot vedea și așteptînd cu nerăbdare peisaje noi. Dincolo de Mans, dincolo de Nogent-le-Retrou, ogoarele nu mai sînt compartimentate de garduri oribile de crengi, ci se întind

largi spre un orizont bogat în soare și sărac în limite, așa cum e și libertatea mea în clipa de față.

Compartimentul e pe jumătate gol. Numai trei persoane sînt așezate pe bancheta din fața mea. E o familie numeroasă, tatăl insipid, definit de o pereche de pantaloni jerpeliți, mama, cu părul împărțit în șuvițe, fata de vîrsta mea, cu genele tot timpul plecate. Indivizii ăștia se copleșesc între ei cu tot felul de expresii nesărate: „mămicule“, „drăguța mea“ și se sărută pe gît. Fata refuză întîi o tartină cu șuncă și apoi o bucată de rosbif rece. Mironosița ! mi-e antipatică, în ciuda puloverului, tricotat chiar de ea — punctul e inegal și trădează o mîna lipsită de experiență — și străpuns de doi sînișori cruzi de tot, care nu sînt nici ei neplăcuți la vedere. Mă îndeamnă să mă gîndesc la sîinii Bertinei Barbelivien, sau mai curînd la cei ai Madeleinei de la *La Vergeraie*, care sînt, e drept, ceva mai măricei și saltă sub bluză. Grozav aș pune mîna, dacă s-ar putea. Nu știu de ce, dar am chef să pun mîna pe ăștia, numai așa, de curiozitate, ca să văd cum sînt, să văd dacă rezistă la atingere și cum sînt prinși de corp. Oare sînt prinși ca obrajii pe un chip, sau ca un măr de copac ? Dacă mă gîndesc bine, ajung să cred că trebuie să fie și așa, și așa. Și dacă mă gîndesc mai bine, văd că mă enervează, zău, fetișcana asta, pe care nu mă pot împiedica s-o privesc, ca și cum ar fi ceva extraordinar în ea, pe care abia azi am ajuns să-l descopăr. Mă enervează cu genele acelea lăsate, pe care le ridică din cînd în cînd, lăsînd să țîșnească printre ele o privire iute ca o plătică, ce se strecoară printre trestii. Mă ridic în picioare și mă duc să mă instalez pe culoar, cu fața spre priveștiile provinciei Beauce, care defilează acum în fața mea, desfășurîndu-se ca o pînză de Jouy, galbenă ca paiul, și imprimată cu desen de neghină și de maci sălbatici. Dar cînd Marie-Thérèse — așa i-a spus maică-sa — va coborî din tren, la Chartres, voi fi foarte încîntat să mă dau la o parte ca s-o las să treacă, să mă dau la o parte așa de incomplet, încît are să mă atingă de sus pînă jos cu trupul și am să pot ghici exact locul unde se află bucla jartierei, de care a prins ciorapul de ață sub fusta plisată.

Așa, acum a plecat și eu mă învîrt încoace și încolo pe coridor. Mai văd femei, dar sînt sau prea tinere, sau prea bătrîne, nu-ți vine să muști din carnea lor. Dar să lăsăm asta. Dragostea, cum spune Frédie, dacă-i totuna cu dragostea de Dumnezeu, cu care ni se împuie capul de ani de zile, cine

știe ce gogoasă o mai fi. Pierd perspectiva asupra eleșteului de la Suisses. Drace ! mi se vorbise de nenumărate ori de punctul ăsta, unde toți călătorii scot nasul afară pe fereastra trenului. Dar spectacolul periferiei pariziene, care pentru mine e uluitor, mă despăgubește. Cine e horticultorul care a izbutit să semene din zbor toate aceste varietăți de vile ? Prejudecățile mele estetice sînt solide și majoritatea căsuțelor ce se văd mi se par demne doar de niște băcani ieșiți la pensie. Mi se pare revoltător să intri direct în intimitatea rufăriei uscate pe frînghie sau a cotețului de iepuri. Oare nimeni nu i-a învățat pe parizieni să-și ascundă „dependințele” îndărătul vreunui gard viu ? Încă n-am aflat că risipa de spațiu este luxul numărul unu al burgheziei și că prețul unui metru pătrat de pămînt breton permite centurile verzi, pe care nu și le poate oferi „centura roșie”¹.

În fine, ajungem la Montparnasse ! Sar din tren. Mulțimea mă împinge pînă la turnichet. Mă pomenesc triumfător, singur și primul din generația mea pe străzile capitalei, dar încep să mă simt mai puțin sigur de mine și să-mi pun întrebări în privința primirii mai mult sau mai puțin călduroase, pe care mi-o rezervă membrii familiei Pluvignec, acești necunoscuți. În primul rînd, cum se poate ajunge la Auteuil ? Cu metroul, bineînțeles, dacă n-ar fi decît dorința de a face cunoștință cu acest mijloc ciudat de locomoție subterană. Dar ce linie duce pînă acolo ? Întreb, rătăcesc puțin într-un labirint de coridoare albe ca de lăptărie, apoi întreb din nou. Taxatorul înclină asupra nedumeririlor mele o solitudine care miroase a usturoi.

— O iei în direcția Étoile, schimbi la Trocadéro, o iei iar spre Porte-d'Auteuil, cobori la Michel-Ange-Auteuil... Dar nu la Michel-Ange-Molitor, bagă de seamă !

Tutuitul ăsta nu-și are locul, dar trebuie să fim îngăduitori față de bunăvoința oamenilor de rînd. E o tradiție de familie care, după cum ne încredințează domnul Rezeau, stă la baza popularității noastre în Craonnais. Răspund cu un „mulțumesc, dragul meu !” care sună atît de autentic, încît salariatul metropolitanului rămîne cu gura căscată, în timp ce eu mă urc în primul vagon al garniturii, care s-a apropiat anume pentru mine. Vagonul se închide automat, mă surprinde și-mi înghite o cută a pelerinei. Cum nu știu să ma-

¹ Adică centurile industriale, aglomerațiile muncitorești.

nevrez deschiderea automată, aștept cu demnitate să se urce cineva în vagon și să mă libereze.

În cele din urmă, pe la cinci după amiază, sosesc în strada Poussin și mă opresc în fața imobilului locuit de perechea politică și mondenă, al cărei urmaș sînt, datorită, vai ! coanei Folcoche. Mă învîrtesc șovăind în fața porții. O portăreasă distinsă, care n-are nimic comun cu o portăreasă oarecare din cine știe ce cartier periferic, iese din lojă, pardon ! iese din biroul imobilului și-mi ia un interviu.

— Domnul caută pe cineva ?

— La ce etaj locuiește domnul Pluvignec ?

— Domnul senator ? La etajul întâi.

— Dreapta, sau stînga ?

— Drept în față. În imobilul nostru, precizează portăreasa cu mîndrie, fiecare etaj are un singur apartament. Dar trebuie să vă previn că la ora asta domnul senator nu s-a întors încă de la Luxemburg.

— Dar bunica ?

Portăreasa, care-mi măsoară din ochi costumul și nu pare să-l aprecieze, dă semne de vădită uluire. În clipa aceea, observ că e roșcovană.

— Dar... doamna vă așteaptă ?

Se rectifică numaidecît, fiindcă nu știi niciodată cu cine ai de-a face :

— Doamna îl așteaptă pe domnul ?

— Da' de unde. Am fugit de-acasă.

Roșcovana înțepenește, apoi mă lasă să intru în biroul ei, lustruit cum n-a fost niciodată salonul casei noastre. Mă pofteste să iau loc și mă anunță :

— Mă duc s-o previn pe doamna Pluvignec. Doamna suferă de inimă, trebuie să fie ferită de orice emoție.

Trec zece minute. În cele din urmă, portăreasa se întoarce, însoțită de un valet în veston dungat și de o subretă cu diademă de dantelă pe cap. Amîndoi mă examinează cu o neliniște respectuoasă. Își face apariția un al patrulea personaj, care poartă cu grație un frac. Mă ridic de pe scaun.

— Îl rog pe domnul să nu se ridice. Sînt intendentul domnului senator. Va să zică domnul este ?...

— Jean Rezeau, nepotul domnului Pluvignec.

Orgia asta de „domnule“ începe să mă enerveze. Mă așez din nou. E drept că sînt prost îmbrăcat, dar am dreptul, am datoria să șed pe scaun. Individul ăsta elegant nu e decît o

slugă de categoria întâi. În timp ce vorbește, i se văd caninii prea lungi, care ar vrea parcă să-i străpungă gogoloașele stilului. Trebuie să afle că noi ăștia, alde Rezeau scăpătații, facem parte dintr-o clasă de oameni cel puțin egală cu niște Pluvignec putred de bogați.

— Cum te numești, prietene ?

— Félicien Darcouille, la ordinele dumneavoastră, domnule.

Deferența spinării lui se accentuează. A înțeles. Sînt cineva.

— Uite ce-i, Félicien, am fost victima unei nedreptăți și am refuzat o pedeapsă, care m-a jignit în demnitatea mea. Iată de ce am venit să cer arbitrajul domnului senator, care e șeful familiei noastre.

Nu-i adevărat. Bunicul Pluvignec n-are nici un drept la conducerea familiei noastre. Pînă în ultima clipă, pînă în clipa cînd această formulă diplomatică mi-a scăpat din gură, nu aveam intenția să-i acord această calitate. Cele patru personaje din fața mea schimbă din nou priviri. E evident că nu sînt nici nebun, nici bolnav de o boală molipsitoare. Fata în casă e drăguță ; și ea are sîni frumoși. În cele din urmă, toată lumea urcă iar, afară de portăreasă, care, de data asta, nu se mai poate hotărî să se așeze în prezența mea și-mi vorbește cu multă grijă la persoana a treia. Ei drăcie ! Alde Pluvignec au păreri serioase despre etichetă.

Mai aștept cinci minute. Nu se poate spune că în casa asta formele sînt nesocotite, dar îmi vizitez pentru prima oară bunica (care, e drept, n-a manifestat niciodată dorința de a mă cunoaște) și nu se poate spune că primirea e deosebit de călduroasă. Urăsc, sau mai bine zis am fost învățat să urăsc pupăturile plebeilor, precum și alte demonstrații de dragoste, totuși găsesc că e exagerat să faci atîtea formalități. Și de data asta am nimerit peste o specie de aroganță, care-și închipuie că se poate numi mîndrie. Rasă de girafe ! care lungesc gîtul și, bălțate cu prejudecăți, pasc solemne patru frunzișoare uscate de pe niște crengi cocoțate cît mai sus în arborii genealogici.

Dar iată că aud niște lătrături. Portăreasa se repede asupra clanței și deschide ușa, pe care se năpustesc trei cățeluși spiț de o albeață desăvîrșită. Bunica se ivește și ea, cu părul blond încă, împingîndu-și înaintea lornionul, burta și parfumurile. Îmi depune pe frunte un semn roșu, face șase pași înapoi și-și pironeste privirile prezbite asupra mea. Încăperea s-a mic-

șorât foarte mult. Bunica vorbește și nu se mai aude decât vocea ei.

— Ce ți-a venit, copilul meu ? Trebuia să ne anunți cu două săptămîni înainte, numai așa ne-am fi dat seama dacă... da, da, înțeleg, nu puteai să prevezi o ispravă ca asta. Dar să știi că ne încurci grozav ! nu-mi vād capul de treburi și senatorul nu se mai urnește de la Luxemburg, pentru că guvernul e pe ducă. Ești înalt pentru vîrsta dumitale, fiindcă, de fapt, ești încă un copil. Dar arăți prost. Știi că familia Rezeau nu stă prea bine cu sănătatea. Poate că, cine știe, constituția noastră va fi mai tare. Doamne, Dumnezeu ! Cine te-a dichisit în halul ăsta ? Haide ! Vino repede sus să faci o baie. Sînt sigură că ești lihnit de foame. Josette ! Félicien ! ce chestie, Dumnezeu ! Urbain ! telegrafiază repede ginerelui meu ca să-l liniștești. Dar spune-mi, te rog, ce-i cu drama asta, despre care mi s-a vorbit, urîciosule ? Ai refuzat să primești o pedeapsă nedreaptă ? Poftim, asta-i mîndria neamului Pluvignec. Dar nu credeam că Jacques e așa de aspru față de copii. Lasă, că vedem noi. Deocamdată, apă și săpun, întîi faci o baie ! Pe urmă trebuie să-ți cumpărăm un costum decent. Haide, vino, băiatule !

Luăm ascensorul, în timp ce bunica continuă să saliveze cu distincție. Intendentul pornește repede pe scara de onoare, pe care are drept să urce grație funcțiilor ce îndeplinește. Restul personalului pornește spre apartamentul senatorului pe scara de serviciu. Uluit, dar dîndu-mi toată osteneala să nu-mi trădez admirația, pătrund într-un hol somptuos, așternut cu un covor, pe care pașii mei îl sărută. Josette mă ia în primire.

— Domnul să poftească după mine...

Și iată-mă gol-goluț, eu, care credeam că sînt puber, gol-goluț și foarte mititel în fața acestei fete, care habar n-are cît sînt de tulburat, a cărei bluză freamătă, în timp ce mă freacă pe spate și pe burtă cu niște prosoape plușate fără cusur și groase ca niște covoare.

Domnul senator — vă rog, oameni buni ! nu uitați că are acest titlu la recunoștința voastră națională — domnul senator se întoarce acasă foarte tîrziu. Jambierele albe sub cuta pantalonilor, servieta de piele de porc, cravata papion de mătase violetă îmi făcură o impresie favorabilă. Domnul senator măsură un metru optzeci și șapte înălțime. Mustața, mai puțin bogată decât a tatei, era cînită. Il examinaseam cu

atenție prin ușa de sticlă, dar îl așteptam în budoarul bunicii, încărcat de nimicuri costisitoare. Îl așteptam în tovărășia celor două pisici, una siameză, cealaltă persană albastră, și a celor trei căței de Pomerania, care purtau fiecare câte o zgardă de altă culoare, în vederea identificării. Eram singur, spălat, pieptănat, parfumat și îmbrăcat într-un costum de catifea neagră, cu pantaloni scurți care mă indignau, dar care o întinereau pe bunică-mea.

Senatorul fu precedat de o voce nepolitică, și vocea asta povestea :

— Închipuie-ți, draga mea, că...

Trecem peste ce spunea. Doamna Pluvignec binevoia să rîdă cotcodăcind mărunț, într-un mod absolut contrar de acela în care-și bea ceașca de ceai. Domnul vicepreședinte al comisiei pentru marina comercială (căci bunicul avea și această funcție) povestea :

— Să-ți mai spun una, e grozavă ! Îl cunoști pe viconte de Chambre, deputat în Loire-Inférieure ?

Da, bunica îl cunoștea pe nătăflețul ăsta.

— Mi s-a spus că a invitat odată la el pe un coleg, trimițându-i o scrisoare în următorii termeni : „Vino, te rog, diseară să cinăm împreună, fără nici o etichetă“. Și s-a iscălit : „De Chambre *Se non è vero...*“

Pisica persană miorlăi în locul meu.

— Dar ia să văd și eu pe tînărul șuan, care ne pică din cer, reluă domnul Pluvignec. Și spui că a venit să ceară arbitrajul meu ? Asta înseamnă că are un caracter frumos.

Silueta lui înaltă se ivi în cadrul ușii, apoi domnul senator se așeză în poziția unui Jupiter și rosti cu o voce tunătoare :

— Va să zică ăsta-i flăcăul nostru ! Al dracului încăpățînat ! Se cunoaște că-mi seamănă. Ia să aud și eu despre ce dramă e vorba.

M-am apropiat, i-am povestit. Abia mă asculta.

— Ia te uită ! spuse el, tăindu-mi povestirea. Draga mea, văd aici o statueta de bronz, pe care n-o cunoșteam. De unde ai scos-o ?

În timpul ăsta, bunica își potolea cîinii, care se luaseră la harță. Mi-am terminat istorisirea. Trebuie să vă mărturisesc că n-am făcut decît să povestesc întîmplarea însăși. Personajele mondene din fața mea sunau a gol. Considerîndu-se perfect informat, bunicul făcu un gest larg cu mîna, pe care strălucea un diamant de patru carate.

. — Toate astea-s nimicuri, copilul meu. Am spus eu de mult că Jacques e lipsit de autoritate și Paule de experiență. Dar principiul meu a fost să nu mă amestec în treburile lor. De altfel, nici n-aș avea timp pentru așa ceva. Așa-și ispășesc păcatele oamenii de stat. Sîntem neputincioși să acordăm copiilor noștri o parte din grija pe care o păstrăm pentru treburile publice. Dar fiindcă mi te-ai adresat, n-am să te decepționez și am să fac ordine în sînul familiei. Totuși, îți atrag atenția că o fac numai din dorința de a fi drept și te rog să nu-ți iei obiceiul să mă deranjezi pentru astfel de fleacuri...

Senatorul scoase o țigară dintr-o tabacheră de aur și o aprinse cu o brichetă de platină. Dintr-un portofel de marochin scoase cu un gest neglijent cîteva bancnote și mi le strecură în mînă.

— Ai să rămîi la noi pînă o să vină taică-tău să te ia. Uite, ăștia-s bani de buzunar. Să n-o obosești pe bunica. Josette are să te plimbe prin Paris.

Se depărtă făcînd să scîrțîie niște pantofi care-și răcneau prețul.

— Copilul ăsta îmi place, zău așa... Croitorul mi-a adus costumul cel nou?... Să-i spui lui Félicien...

Vocea i se pierdu, înăbușită între draperii.

XIX

Tata nu se lăsă așteptat, a doua zi dimineată era la Paris. Întorcîndu-mă de la muzeul Grévin, am fost foarte surprins găsindu-l într-un jilț și făcînd conversație cu soacră-sa.

— Aha ! Iată-te ! făcu el cu glas morocănos.

— Jacques, te rog foarte mult, interveni numaidecît bunica.

Tata n-avea nici un fel de intenții războinice. Nu făcea decît să salveze aparențele.

— Am fost foarte necăjit din cauza ta, adăugă el pe un ton mai blînd. Dacă ai socotit că pedeapsa pe care ți-o dăduse mama era cu adevărat nedreaptă, trebuia să mi te adresezi mie. Nu mi-am refuzat niciodată copiii...

— Dar bine, îl întrerupse doamna Pluvignec, dumneata ai ratificat sancțiunea dată de Paule !

Tata începu să-și frămînte mustața, cu un gest nerăbdător. Era limpede că escapada mea nu-l tulbura. Ceea ce însă

n-avea să-mi ierte multă vreme era faptul că făcusem plângere împotriva autorității lui în fața unui tribunal superior, a cărui valabilitate el n-o recunoștea. Îndată ce bunica ieși din odaie, se grăbi să-mi aducă la cunoștință acest amănunt.

— Poți să fii mîndru de tine, dragul meu. Taică-tău face o figură frumoasă în fața acestor Pluvignec pe care i-ai rugat să controleze abuzurile lui de putere !

Nu i-am răspuns numai decît. Mă gîndeam tocmai că dacă fiul meu mi-ar fi jucat o asemenea festă, m-aș fi repezit pur și simplu la el, l-aș fi stîlcit în bătaie și l-aș fi tîrît de păr pînă acasă. Folcoche cunoștea metoda. Dar ăstăalt, care nu se pricepea să vrea decît ce voiau alții, cu ce drept vorbea mereu despre autoritatea lui ? Autoritatea o ieși, nu o ceri, cum ceri niște bile rătăcite. E drept că îmi era oarecum milă de el. Dar mă gîndeam că, de ani de zile, eram chinuți cu permisiunea lui, cu binecuvîntarea lui, cu preadistinsa lui îngăduință. Și în budoarul bunicii, unde n-aveam motiv să mă tem de nimic, am avut îndrăzneala să-i spun acestui bărbat, care era tatăl meu, acestui tată, care nu era bărbat :

— Te rog să mă ierți, tată, că sînt sincer. Dar faci prea mult caz de o autoritate pe care n-o exerciți de fel.

Domnul Rezeau sări în sus sub insultă, culoarea feței lui se schimbă din vînată în roșie, ca o hîrtie de turnesol, și strigă cu vocea gîtuită :

— Îți interzic... îți interzic... ești un...

Bunica se întorcea la momentul cel mai oportun.

— De așa ceva m-am temut, spuse ea cu răceală. Te înfurii ca un sublocotenent, Jacques. Dacă-i așa, îl oprim pe băiat la noi, pînă-ți trece furia.

Apoi se întoarse spre mine și spuse :

— După dejun, ai să te duci cu Josette să vezi Turnul Eiffel.

Am vizitat Turnul Eiffel însoțit de ceea ce în literatură se numește o cameristă. În ascensorul ale cărui geamuri sînt brăzdate (ar trebui să spun că erau, pentru că de atunci au fost schimbate), adică iscălite de diamantele tuturor logodnicilor sau a pseudologodnicilor din lume, am profitat de înghesuială ca să mă strîng lîngă Josette și să-i explorez hoștește vecinătatea subsuorilor. Am spus vecinătatea, căci nu îndrăzneam să pun mîna direct pe obiectul în chestie. Mica jupîneasă nu binevoi să mă ia în seamă la început, dar în cele din urmă îmi opri mîna cu un zîmbet. Gestul și zîm-

betul ei de femeie care se apără mi-au inspirat o mare stimă față de mine însumi. Totuși, n-am insistat : cu atât mai rău pentru ea ! Nici zîmbetul ei n-a insistat : cu atât mai rău pentru mine !

Seara, l-am găsit pe tata înseninat. Își închinase după-amiaza într-o glorie sirfidelor.

— Mi-am adus pentru orice eventualitate cîteva cutii, în special prețioasele mele cotipuri. Domnii de la Muzeu mi-au arătat un deosebit interes. Am să adaug o clauză la testamentul meu, pentru ca după moarte colecția să treacă în patrimoniul secției de entomologie. Nici nu speram că lucrările mele se vor bucura de notorietatea pe care au început s-o capete. Știi, s-ar putea să se ceară pentru mine, cu titlu de răsplată pentru învățămîntul public...

Urmă un gest afectuos în direcția butonierei. Apoi un deget ridicat spre buze. În sfîrșit, cu talentul de a vorbi alandala, care e unul din secretele lui, tata dădu o urmare pașnică conversației noastre începută în dimineața aceea.

— În legătură cu ce-ți spuneam azi la prînz, aș vrea să înțelegi un lucru. Ori de cîte ori ți se pare că... hai să zicem... ți s-a făcut o nedreptate și ori de cîte ori crezi că nu am făcut tot posibilul ca s-o împiedic... încearcă să te convingi că m-am supus, de fapt, unor considerente... unor considerente superioare... Mă rog, m-am supus unor considerente care nu țin seamă de problemele imediate, pentru a salva esențialul.

Domnul Rezeau tușește, fiindcă vrea să scape de niște considerente care-l stingheresc mai mult decît firele de șvaițer fierbinte. Tușește și devine dintr-o dată aproape sincer.

— Uite vezi, dacă ai vrea să jertfești spiritului de familie a zecea parte din ceea ce am acceptat să-i sacrific eu, din ceea ce crezi tu pe nedrept că ar fi slăbiciunea mea, *La Belle Angerie* ar deveni locuibilă.. Sper că nu te îndoiești de afecțiunea ce port copiilor mei ?

Urmează o mișcare. Este ceea ce se numește în limbaj de teatru „o mișcare” spontană pe de o parte și accentuată pe de altă parte, foarte accentuată chiar de acel element de cabotinaj nelipsit din educația și din temperamentul meu, așadar această mișcare mă aruncă, după cum am mai spus, în brațele domnului Rezeau, care mă primește cu solemnitate. Și bunica mea, care, hotărît lucru, are un sentiment pronunțat al intrărilor și ieșirilor din scenă, bunica țîșnește dintre culise pentru a contempla tabloul :

— Așa da ! spune ea. Acuma`vă las să plecați cu sufletul mai împăcat.

Plecarea noastră, pe care această distinsă cucoană mai obișnuită să dezmierde căteii decît copiii, o dorea din toată inima, avu loc a treia zi, după ce am vizitat cîteva alte monumente istorice, pe care le înșir în ordinea importanței atribuite de tata : Nôtre-Dame, Sainte-Chapelle, Muzeul, Secția entomologică a Muzeului, Luvrul, Arcul de Triumf. Punct.

Capitala nu mai avea nici un secret pentru mine. Cunoșteam tot ce merita să fie cunoscut. E drept că rămîneau cîteva muzee, și în special cîteva biserici de mai mică importanță, dar nu mai aveam timp să pășim peste lespezile lor. Mai era și Panteonul, dar de cînd partidele de stînga își înmormîntează oamenii mari în el, nu mai e chip să-l consideri monument național. Cît despre Invalizi, nu încape vorbă că e un monument, „care-ți zice“, dar de fapt nu-i decît mormîntul generalului, care l-a prigonit pe Pius al VII-lea (un papă, care — comentariul îmi aparține, firește — care în mod foarte ciudat a purtat numele a ceea ce simțea sub sutană în prezența cumplitului cuceritor).

De data asta, Gara Montparnasse m-a văzut sosind în mașină. Nu într-un taxi vulgar, ci într-o Isotta-Fraschini, mașina confortabilă a senatorului, membru, printre altele, în comisia națională pentru dezvoltarea industriei franceze. Înveșmîntat în alb, Urbain, șoferul-fecior, oficia la volan.

— Nu știam că acești Pluvignec au atîta avere ! i-am spus tatei.

— Mare lucru ! mi-a răspuns el. Bunicii tăi își ronțăie cu voioșie averea imensă, lăsată de străbunicul tău, banche-rul, care a adunat-o din toate lăzile de gunoi ale imperiului al II-lea. Dar e mai bine să nu vorbim despre asta. Dacă cel puțin s-ar servi de această avere ca să le vină în ajutor copiii lor, ar merita să li se ierte multe. Dar poți să te spînzuri ! Nu prezentăm nici un interes pentru ei.

Izbucnirea asta însemna că senatorul refuzase un ajutor financiar tatei, care recunoscuse puțin :

— De fapt, n-ar fi momentul să mă plîng de ei. Bunicu-tău mi-a semnat un cec de cinci mii de franci. Și-a făcut pomană cu mine ! M-am ales doar cu rușinea.

Tata luă bilete de clasa a treia. Pe liniile regionale bre-tone, luam clasa a doua, dar aici nu ne temeam de o întîl-

nire cu oameni cunoscuți, pe care o astăzi de economie i-ar fi surprins. Tata își scoase gabardina și-și înveli cu ea cutiile de diptere, instalate cu multă grijă în plasa compartimentului. Apoi își puse ochelarii, căci începea să devină prezbit, și se cufundă în *Încercări de Geografie lingvistică* de Dautz, volumul doi, recent apărut. Foarte curând, am întrerupt lectura lui savantă.

— Tată, e adevărat că bunicul are o poziție importantă în Senat?

Domnul Rezeau îmi aruncă o privire pe deasupra ochelarilor, ridică din umeri și mormăi:

— Lasă-mă să citesc.

Totuși continuă, încântat că poate să-i dea la cap lui socru-său:

— Senatorul așteaptă de douăzeci de ani să se facă apel la devotamentul lui și să i se ofere un post de subsecretar de Stat. Dar nimeni n-are nevoie de el. Așa i se cuvine! E un om fără culoare. Știi doar că acești Pluvignec...

Urmă un gest tăios cu palma dreaptă.

— ...n-au nici un fel de convingeri.

În clipa în care spunea aceste cuvinte, un *quidam* intră în compartiment și luă loc. Era un individ cu convingeri, dar convingerile lui erau catastrofale, fiindcă desfășură larg *L'Humanité*. Tata clătină de mai multe ori din cap cu subînțelesuri în direcția mea. Iartă-i, Doamne, că nu știu ce citesc! În schimb domnul Rezeau știa ce citea, grație celor două secole de strămoși care păstrasera credință Indexului. Se cufundă din nou în *Încercările de Geografie lingvistică* și trenul porni, în timp ce făceam eforturi disperate ca să-mi dau seama dacă numărul vagonului, AH 1 459 457, era un număr prim.

Apariția controlorului îl readuse pe tata în domeniul problemelor de ordin practic. Comunistul întinse un permis de circulație. Toți călătorii din compartiment schițară zâmbete discrete de reprobare, cum se obișnuiește în asemenea cazuri. Domnul Rezeau întinse două bilete de porc-de-câine, adică de platnic. O pensionară, care arbora o cruce cu lanț între două solnițe slăbănoage, își scotoci cu febrilitate poșeta, întoarse pe dos toate despărțiturile ei, din care extirpă niște mătănii, perișta de dinți, jumătate dintr-un pieptene, un număr al revistei *Lisette* și izbuti în cele din urmă să gă-

sească bucăţica de carton în interiorul unei batiste, care purta iniţialele M.M. şi pete dovedind că-i cursese sânge din nas.

— Copilul n-a împlinit trei ani, atrase atenţia vecina ei de banchetă, o doamnă cu coc complicat, aşezînd grăbită pe genunchi un băieţaş, despre care spusese puţin mai înainte că „era grăsuţ pentru cei cinci ani pe care-i avea“.

Trezit din moţăiala, care-l făcuse să-şi sprijine capul pe speteaza îmbrăcată în imitaţie de dantelă, călătorul din faţa noastră în colţul dinspre culoar, loc rezervat, oferi reprezentantului companiei de cale ferată o bucată de hîrtie supraîncărcată cu sublinieri groase de creion, din cele pe care administraţia le rezervă itinerariilor neobişnuite. Controlorul examinează bucata de hîrtie, o întoarce pe dos, sugerează ipoteza unei greşeli, în legătură cu alegerea acestui tren, la care n-aveau dreptul beneficiarii de concedii anuale, dar binevoi să nu insiste şi-şi manevră cleştele de găurit, care, obişnuit să muşte în carton, molfăi jalnic petecul de hîrtie.

— Cîte complicaţii ! protestă slab omul din colţ, îndată ce cascheta tivită cu roşu a taxatorului se făcu nevăzută. S-ar spune că ultimele legi sociale îi stingheresc.

— Aveţi dreptate ! îl sprijini cititorul ziarului *L'Humanité*.

Domnul Rezeau coborî brusc în arenă :

— Nu aveţi motiv să vă plîngeţi, domnilor ! Eu am plătit... Mă rog, n-am decît treizeci la sută reducere, fiindcă am trei copii.

— Şi asta înseamnă totuşi un mic avantaj şi-l aveţi graţie revendicărilor muncitoreşti, insinuă comunistul, care identificase dintr-o singură aruncătură de ochi clasa socială a inamicului.

Dar inamicul era pornit.

— O ! răspunse el, aş renunţa cu plăcere în folosul Statului la aceşti treizeci la sută, dacă ar binevoi să-mi dea înapoi aurul, pe care mi l-a luat cu împrumut, în loc să-mi dea hîrtie.

— Aveţi dreptate, e o greşeală să mai faci economii.

Economii ? Un Rezeau ! Drept cine era luat tatăl meu ? În sinea lui, tata acceptă doar să înlocuiască termenul de „strămoşi“, jignitor pentru urechile unor oameni care nu posedă aşa ceva, prin termenul de „generaţii“.

— Când mai multe generații, spuse el, au clădit cu răbdare o avere, pe care o vezi prăbușindu-se după câțiva ani de demagogie financiară care atacă în mod sistematic pe posesorii de rente, n-ai nici un motiv să fii mândru de țara ta !

Comunistul porni la atac :

— Ce să spun, posesorii de rente să fie mulțumiți, domnul meu, că mai capătă și hîrtia asta ! Eu, așa cum mă vedeți, am, e drept, un permis de circulație pentru că lucrez la căile ferate. Da, sînt subșef de gară, dar n-am nici un fel de rente și nu de asta mă plîng. Muncesc. Dacă în loc să stea degeaba, adică să fie niște paraziți, burghezii ar munci și ei, n-am fi ajuns unde-am ajuns.

În clipa aceea, cu mustățile zbîrlite, domnul Rezeau strigă :

— Te rog să nu calomniezi burghezia, domnule ! Burghezia înseamnă prudența, înțelepciunea, tradiția Franței.

— Spuneți mai bine : a francului, se potrivește mai bine.

Tata prinse din zbor săgeata acestui part, mai înainte de a se fi înfipt în inima lui, și o trimise înapoi împotriva arcașului :

— E drept că noi nu știm ce curs are rubla.

După acest schimb de drăgălășenii, cei doi adversari se potoliră. Peisajul defila pe ecranul geamului și eu căscam contemplînd documentarul acesta nesfîrșit (eu, care nu fuseseam încă niciodată la cinema). Pensionara îmi acordă un zîmbet, pentru că eram fiul unui reprezentant al ordinii publice. După Sablé, trenul se transformă în personal și se umplu de bonete albe și de coșuri din care ieșeau la iveală ciocuri de rață. La Grez-en-Bouère, subșeful de gară coborî și ne salută cu un zîmbet răutăcios. Doi prieteni, doi tovarăși, ca să-i numim pe limba lui, îl așteptau pe peron și probabil că le povesti scena, fiindcă următoarea frază ajunse la urechile noastre :

— ...I-am dat peste bot.

Enervat, domnul Rezeau descoperi că soarele îl supără, apucă storul albastru și-l trase. Aprobă de proaspeții ocupanți ai compartimentului, apucă dezgustat numărul din *L'Humanité* pe care-l uitase bolșevicul și-l zvîrli sub bancă. Trenul plecă mai departe spre Craonnais, patria verzilor, a șuanilor, a bufnițelor și a stăncuțelor, care strigă învîrtindu-se în jurul clopotnițelor : „Crrred, crrred !“ La Château-

Gontier trenul se goli (de pasageri): țăranii o luau spre Craon, la iarmaroc. Eram singuri în compartiment, cînd am ajuns la Segré, subprefectura asta zvîrlită în mod arbitrar în Maine-et-Loire de revoluționari ; minele ei de fier, bogate în conținut, nu vor fi exploatate niciodată cum se cuvine, atîta timp cît minerii vor fi permeabili la ideile subversive ale unui subșef de gară. În timp ce coboram, tata rosti repede, cu un aer rușinat :

— Față de mama, să știi că am hotărît să te grațiez, cu prilejul zilei tale onomastice.

M-am oprit brusc.

— Nu, tată. Ai anulat o pedeapsă nedreaptă.

Cu gesturile stingherite de dipterele lui și văzînd că mă și pregăteam s-o iau din loc, domnul Rezeau se înspăimîntă.

— Bine, bine, spuse el. Voiam doar să potolesc lucrurile. Tot nu vrei să fii mai înțelept.

XX

Să facem o trecere în revistă.

E pentru prima oară că mi se întîmplă asta. Am citit undeva că e bine să te aduni din cînd în cînd în tine însuși și, punînd mîna pe un sextant, să-ți precizezi ca un căpitan de vas poziția, bățut de curenți, de vînturi, de idei și de glasurile acestei lumi.

Întors de la Paris în mijlocul unei indifferențe generale, bine simulate, mă aflu izolat printre frații mei... numai pentru cîteva zile, crede mama, care și-o fi dat destulă osteneală ca să-i terorizeze pînă într-atît. Pentru toată viața, poate. Căci mi-am împins bărcuța spre apă mult mai departe decît ei. Pentru mine, au rămas amîndoi niște ucenici marinari. Folcoche îmi acordă o pace relativă. A înțeles că trebuie să schimbe iar politica. Eu sînt energumenul, împotriva căruia n-are cum să lupte, în orice caz nu poate să lupte cu bătaia. Singurul asediu care mi se potrivește este, fără îndoială, carantina tăcerii. Știe bine, scorpia, că spiritul meu combativ va suferi curînd de pe urma acestui armistițiu jîgnitor și că, foarte curînd, mă voi întoarce în bătaia tirului ei. A luat o hotărîre : va face uz de toate mijloacele ca să mă elimine din colectiv. De toate mijloacele serioase. Să-l lăsăm pe ne-

mernicul ăsta să ațipească într-o securitate înșelătoare, să-l lăsăm să facă o prostie mare.

Fac o trecere în revistă. Asta înseamnă că mă afirm. Acest prim examen, care n-are nimic comun cu un examen de conștiință, fiindcă sînt foarte mulțumit de mine, așa cum sînt și ferm hotărît să devin zi de zi tot mai mult eu însumi, acest prim examen are loc așadar în timpul unei recreații de prînz, sus, în vîrfurile copacului meu favorit, care a devenit adevăratul meu refugiu, turnul meu, unde Frédie și Marcel nu se cațără niciodată, pentru că urcușul nu e total inofensiv. (Fără îndoială, ăsta e motivul pentru care Folcoche nu mi-a interzis niciodată să mă urc în copac.) E o trecere în revistă. Nu știu de ce, dar ori de cîte ori sînt cocoțat acolo sus, mă simt cu totul altfel. Dominînd acoperișurile albastre ale casei noastre și dominat la rîndul meu numai de vîntul de vest sau de guguștiucii care dau tîrcoale nesfîrșite cuiburilor lor, mă desprind de viața mea. Miile de enervări, miile de fleacuri, care ne dor mai mult decît doare o rană serioasă, iată-le că se scutură toate, iată-le că se aștern pe jos la mare distanță sub mine, ca acele brune ale brazilor. Cine sînt eu ? Și de ce mă aflu aici ? Ce ritm de ore inutile mă leagă în același fel și cu acea forță cu care leagă creanga asta ce mă suportă ca pe un fruct străin și mă va lăsa curînd să mă prăbușesc ? Să mă prăbușesc spre viitorul acela, din ce în ce mai apropiat, viitor în care mă voi putea răsădi singur într-un pămînt ales de mine și îngrășat cum cred eu, în idei alese de mine și în pîntecele alese de mine. Sînt pe punctul de a alege modul în care vreau să putrezesc, fiindcă, a putrezi înseamnă să încolțești și deci să trăiești... Sînt pe punctul de a alege metoda mea de a putrezi de viu, fie că va fi dragostea, fie că va fi ura... și ce plăcut mă spală adierea vîntului ! Cît de infinit de pur sînt !

Fac o trecere în revistă. Nu ești ce dorești să fii, dar vei fi ce vei dori. Te-ai născut Rezeau într-un secol în care să te naști Rezeau înseamnă să cedezi mult celor care intră în rînduri o dată cu tine. Te-ai născut Rezeau, dar nu Rezeau vei rămîne. Nu vei accepta un handicap pe care îl simți, deși nu poți încă să-ți dai seama precis în ce constă. Te-ai născut Rezeau, dar, din fericire, n-ai fost învățat să iubești ceea ce ești. Ai întîlnit în căminul tău prototipul a ceea ce nu trebuie să fie o mamă ai cărei sîni dau un lapte acid. Cheagul afecțiunii, care ajută să se prindă laptele în stoma-

cul copiilor zămisiți în fericire, cheagul ăsta tu nu-l cunoști. Îți vei scuipa copilăria toată viața, o vei scuipa în nasul lui Dumnezeu, care a îndrăznit să încerce o astfel de experiență cu tine. Ură sau dragoste, parc-așa ai spus? Nu! Să fie ura! Ura e o pîrghie mai puternică decît dragostea. Desigur, s-ar putea să uiți. Desigur, vei dori să guști din tot ce e plăcut, să guști din toate bunătățile fade și zaharisite pe care micile verișoare sentimentale le sug de o sută de ori în spațiul cuprins între limbă și omușor. Ai să te îndopi cu caramellele dragostei. Dar ai să le scuipi o dată cu restul!

E o trecere în revistă. Nu sînt modest. Ceea ce va dăinui în mine din moștenirea neamului Rezeau e lipsa de modestie. Sînt o forță a naturii. Sînt opțiunea revoltei. Sînt cel care trăiește din tot ceea ce-i împiedică pe ei să trăiască. Sînt negația supunerilor lor plîngărețe față de toate ideile primite dinafară, sînt contradicția, sabotorul faimei lor făurită cu răbdare, un vîntător de bufnițe, un îmblînzitor de șerpi, un viitor abonat la *L'Humanité*.

— Copii! la lecție!

Sînt o rușine pentru voi, sînt răzbunarea secolului, care pătrunde în intimitatea voastră.

— Copii!

Taci din gură, Folcoche, am să întîrzii dinadins și tu n-ai să spui nimic, pentru că ți-e frică, pentru că vreau să-ți fie frică. Sînt mai tare decît tine. Ești în declin și eu sînt în ascensiune. Mă înalț ca o sperietoare, a cărei umbră se întinde uriașă pe ogoare, în clipa cînd soarele apune. Sînt justiția imanentă a crimei tale, crimă unică în istoria mamelor. Sînt o ispășire vie pentru tine și-ți promit o bătrînețe unică în istoria pietății filiale.

— Copii!

Taci din gură, Folcoche! Nu sînt copilul tău.

Foarte încîntat de acest prim fragment de vitejie (interoară), cobor repede din ram în ram, las o bucată de haină în vîrfurile unei crengi și, fără să mă grăbesc, intru în clasă, unde frații mei s-au și aplecat asupra temelor.

Dar Folcoche nu m-a așteptat. Trebuie să notez această slăbire a amabilității ei neîndurătoare. Și-mi bag în teacă sabia, pe care am lustruit-o inutil. Mă așteaptă blîndul Shelley, tezaur al limbii engleze, pe care n-o mai vorbim la cină de cînd doamna Rezeau și-a dat seama că o mînuim mai bine decît ea.

Au trecut două luni. Escapada mea n-a fost dată uitării ; Folcoche face adesea binevoitoare aluzii la ea. Între noi clocește, viclean, războiul civil. Poate că se pune problema să fiu trimis la liceu. Frédie susține că scorpia ar fi propus chiar o casă de corecție, dar fiindcă sîntem în vacanță, nu poate fi vorba de așa ceva. La sfîrșitul lui septembrie, eventual, dacă fondurile noastre cresc, ceea ce e puțin probabil. Abatele Traquet e în concediu, ceea ce înseamnă că ne aflăm sub oblăduirea directă a coanei Folcoche. Am rămas cu costumul de catifea neagră fiindcă mama și-a dat repede seama că pantalonii scurți sînt o umilință pentru cei cincisprezece ani pe care-i voi avea în curînd.

Pentru tata, vara e anotimpul ideal : miriade de muște zumzăie pe firele de papură și de cardame de pe malul apei. Totuși, preocuparea lui de căpetenie în momentul de față nu e de ordin entomologic. Trebuie să sărbătorim nunta de argint academică a venerabilului și octogenarului René Rezeau. Deși acesta din urmă nu e, de fapt, decît cel mai strălucit dintre colateralii noștri (și domnul tata, căpetenia ramurii principale a familiei, se pricepe să spună lucrul ăsta), *La Belle Angerie*, capitală bicentenară a familiei Rezeau, trebuie să constituie cadrul acestei ceremonii măgulitoare. Tata se frămîntă, face intrigi, scrie nenumărate scrisori pe hîrtia cu antetul conacului, pulverizează obiecțiile celor care sînt de părere că e foarte greu să te deplasezi pînă în Cràonnais, organizează un serviciu de autocare, schimbînd itinerariul cursei de autobuze Angers-Segré pe timp de patruzeci și opt de ore, caută personal, stabilește liste de nume, șterge cîteva dintre ele, adaugă altele... Și toate astea, mai înainte chiar ca principalul interesat să-și fi dat aprobarea.

Dar, în sfîrșit, aprobarea sosește. Tata sare-n sus de bucurie, se repede la Segré și comandă invitații tipărite. Folcoche manifestă mai puțin entuziasm.

— Și cît are să ne coste povestea asta ?

Căpetenia ramurii principale a familiei alungă cu un gest al mîinii astfel de preocupări meschine : și-a vîndut cîteva titluri de rentă la Banca de Scont. O onoare de acest fel cere sacrificii curajoase. Atunci doamna Rezeau se resemnează și sună adunarea. Lecțiile noastre de vacanță pot să aștepte. Ni se împart unelte de plivit, săpăligi și greble. Aleile trebuie să

fie impecabile ! Vopsitul e cam scump, dar nu-i nimic ! Un strat de var va asigura o virginitate provizorie stîlpilor albi, accesoriu indispensabil pentru orice îngrăditură distinsă. Sîrma de frecat mușcă din lemnul parchetului din salon, ale cărui scînduri se fărîmă în mod periculos. De data asta, totul trebuie să strălucească. Un nor de molii (lepidoptere) emigrează din draperiile, din gobelinurile și covoarele în care Fine și cele două Bertine izbesc cu sete. Barbelivien mînuiește foarfecele prin boschete. Părintele Létendard ne împrumută glastrele de mușcate de la Sacré-Coeur. Jeannie Simon pregătește pateul cu prune, care-i place unchiului mare, și o duzină de calupuri de brînză în coajă de trestie. Madeleine, de la ferma *La Vergeraie* (e o fată strașnică, zău așa), ne-a anunțat că maică-sa are să taie un miel. Alde Argier, care lucrează la *La Bretonnière*, își sacrifică păsările.

— Îmi pierd toate plocoanele din anul ăsta ! geme Folcoche.

Și ziua cea mare sosește. Familia Rezeau a fost convocată cu cățel și cu purcel, laolaltă cu autoritățile civile și religioase, din întregul ținut. Marele om, eroul sărbătoririi, sosește primul, cocîrjat și zgribulit sub o pătură, ghemuindu-se în fundul unei străvechi Dion-Bouton. Ne-am înșirat cu toții pe peron ca să-l primim. Bătrînul coboară anevoie din mașină, căci prostata a și început să-l chinuie. Nevastă-sa, *tante* Alice, cu părul completamente alb, și fiică-sa, Alice II, cu părul completamente negru, îi sprijină ultimii pași. Bătrînul e instalat, învelit, proptit într-un fotoliu Dagobert, drept în mijlocul salonului, sub pajura familiei (o știți doar : „leu de aur pe roșu covor de flori alergînd“), care alcătuiește motivul central al frescei de pe grinda mare.

Peste puțin, Sfinția-sa la fel de zgribulit, în ciuda anotimpului călduros și la fel de înțepenit de reumatism, vine și el o dată cu unchiul nostru, protonotarul apostolic, sosit anume din Tunisia cu avionul. Păstrîndu-și cu măreție personalitatea în decorul acesta de sutane, a căror mătase moarată trece prin toate nuanțele posibile de violet, apărătorul Credinței își contemplă cu ochi slăbiți numeroasa familie, care se revarsă acum respectuoasă, izbindu-se în valuri succesive de picioarele fotoliului său. Identificăm pe baronul și baroana de Selle d'Auzelle, pe contesa Bartolomi (care-și ascunde pieile de sub bărbie sub un vâl de perle fine) și pe urmașii ei, cu plete corsicane, pe domnul și doamna de Kervazec, care aduc urările cardinalului, pe contele de Soledot, primar și consilier

general, pe doamna Torure și pe copiii ei, săraci lipiți pământului, pe domnul Ladourd, care a trebuit să fie invitat, în ciuda originii averii sale (cinstită, dar obținută în negoțul cu piei de iepure), pe părintele Létendard și ordonanța lui, am vrut să spun : vicarul lui. Apoi sînt fiii, fiicele, nepoții Rezeau de toate gradele, îmbujorați de plăcere, îmbujorați și nesfîrșiți la număr, precum merele care cad din pomi în luna septembrie. Toată mulțimea asta se înșiră, se înghesuie îndărătul „lui“, își înalță capul colectiv, pozează pentru posteritate.

Apoi se permite intrarea oamenilor de rînd, oamenii de treabă din comună, țărani stingheriți de propria lor persoană și ghiftuiți de umilința poziției lor, Jeannie Simon, cei patru Barbelivien, alde Argier, alde Huault, bătrîna Fine, care poartă pe sînul drept medalia tricoloră a bătrînilor servitori, călugărițele-profesoare de la școala confesională și cele de la spital, Copilele Sfintei Fecioare¹, încinse cu eșarfe mai mult sau mai puțin meritate, membrii consiliului de fabrică, o delegație a societății de tir și de armonie Saint-Aventurin, cincizeci de fermieri și de fermiere anonime... Cei mai mulți au adus buchete de flori craoneze adunate fir cu fir și dispuse în formă de mozaic, adevărate capodopere de răbdare țărănească. Dar mulți dintre ei au adus cîte o rață sau cîte un pui cu lăbuțele legate și cu aripile blînde, ca și cum și-ar aplauda moartea apropiată. (Ca să nu las nimic la o parte, era să adaug că unii au adus și iepuri de casă, dar îmi dau seama că ar suna destul de comic.) Toate aceste daruri se îngrămădesc într-un colț al salonului : vor profita de ele altarele bisericilor și operele de binefacere (dar abia după ce Folcoche și-a luat pe ascuns zeciuiala ca să se despăgubească de pierderea plocoanelor anuale).

Deputatul conservator de Maine-et-Loire, marchizul Geoffroy de Lindigné, sosește cu întîrziere, așa cum se cuvine, și străbate mulțimea caldă a alegătorilor săi. Pe el îl mai așteptam. Magneziu. O dată, de două ori, de trei ori.

— Mulțumesc, doamnelor și domnilor, spune fotograful.

Marchizul scoate cîteva foi de hîrtie din buzunar și-și avîntă brațul drept în aer. Se aude : „psssst !“ Marchizul vorbește, mai bine zis intonează...

Discursul durează un ceas. Vă scutesc, nu repet ce a spus. Noi, însă, n-am fost scutiți nici de *speech*-ul primaru-

¹ Organizație catolică de tineret.

lui, nici de predica episcopului, nici de salutul elevilor, nici de logosul șefului ramurii principale a familiei. În sfârșit, după trei ore de scuipturi, mulțimea oamenilor de rînd capătă învoirea să se răcorească cu cidru înfundat și să se restaureze cu aperitive în curte, în jurul scîndurilor instalate pe capre și acoperite cu douăzeci de cearșafuri de pînză de olandă, menite să le inspire o stimă salutară față de dinastia Rezeau. Un număr restrîns de notabilități sînt îndrumate spre sufragerie, unde, în ciuda celor șaizeci de metri pătrați ce măsoară, nu încape toată lumea. Restul familiei se va ospăta în hol, pe culoare, în clasă. *La Belle Angerie* s-a transformat într-un restaurant uriaș, unde forfotesc fetele de fermă tocmită pentru ziua de azi și care, învîrtindu-se printre oamenii mari adunați aci, fac o risipă anormală de hohote grase de rîs și de particule interrogative.

La șase seara, invitații încep să se retragă. Totuși, un mare număr de veri și verișoare rămîn să doarmă la conac, așteptînd trenul de dimineață spre Paris. Protonotarul se instalează la noi pentru două săptămîni, iar baroana pentru opt zile. Parcul răsună încă de strigăte, de chemări, de alergături. E o adevărată chermesă. Soarele apune în direcția clopotniței din Soledot, în vîrfurile căreia pare că intenționează să se înfigă. Norii iau treptat culoarea nasturilor de pe sutana protonotarului. Tata, beat de mîndrie, și-a desfăcut cravata și trece de la un grup la altul, așa cum musculițele pe pajiște trec de pe spinarea unui animal pe spinarea altuia. Deodată, domnul Rezeau mă zărește. Sînt singur și mă îndrept spre copacul meu preferat. Se apropie de mine, mă ia de braț, mă trage după el și încearcă să-mi comunice entuziasmul lui.

— Înțelegi, băiete, ai înțeles azi ce înseamnă o familie ca familia Rezeau ?

Cred și eu că am înțeles, tocmai de asta sînt așa de rece. În pădure, o verișoară anonimă, o verișoară care 'are desigur o mamă grijulie, și nu o Folcoche în rochie de 'lamé, o verișoară care e poate Edith Torure, sau una dintre fetele contesei Bartolomi, cu cozile lor negre ca abanosul... mă rog, o verișoară ! cîntă cu glas subțirel o romanță din bătrîni, potrivită pentru o fată de familie bună.

— Fermecător ! spune tata și-și mîngîie mărul lui Adam, la fel de proeminent cum îi e și nasul.

Da, e fermecător, e desuet, e onorabil. Dar când mă gândesc la banii ăștia, cheltuiți din vanitate, în timp ce noi nu avem strictul necesar, mă întreb dacă e cu adevărat fermecător. Dar a-i trata pe țărani ca pe niște șerbi în plin secol al XX-lea, asta nu e desuet ? Dar ipocrizia, care-și aruncă mantia pe dezbinările dintre noi, pe uscăciunea sufletului și a minților noastre, pe moliile și pe miturile noastre, putem spune că e și ea onorabilă ? Oamenii se frământă, oamenii nu mai citesc *La Croix*, nu se mai sinchisesc de Indexul Vaticanului, nici de *imprimatur*, oamenii cer dreptate, și nu milă, cer ce li se cuvine, nu pomenile voastre ; oamenii umplu trenurile de periferie care golesc șesurile noastre robite, nu mai cunosc ortografia numelor istorice, sînt răucugetători pentru că nu cugetă ca voi și totuși cugetă, trăiesc, trăiesc o viață infinit mai plină decît se bănuiește pe acest petic de pămînt, izolat prin gardurile lui de nuiiele, trăiesc o viață de care noi nici n-avem idee, noi, care n-avem nici măcar un aparat de radio ca să-i auzim cînd vorbesc, ei trăiesc, iar noi ne pregătim să murim. Dar ura mea ghicește care e rațiunea noastră de a fi și, mai ales, rațiunea noastră de a nu mai fi, ghicește că sărbătoarea de azi este o sfidare zvîrlită în fața secolului și că romanța micii mele verișoare, care nu va mai zămisli alți burghezi bretoni născuți dintr-o idilă prevăzută cu o zestre mare, e o romanță fără vlagă. Ura mea, care nu le va ierta că sînt de-al lor, că sînt de-al lor pentru totdeauna, ura mea știe că sărbătoarea de azi este ultima de acest gen, înainte de fărîmițarea și de prăbușirea acestei glorii de canton. Ea mai știe că voi fi unul dintre făuritorii cei mai detestați ai unei decadente iremediabile, decadentă pregătită de devalorizarea prejudecăților și a titlurilor. Și sufăr oarecum, sufăr, pentru că, în ciuda voinței mele, nu-i urăsc pe toți. Iată de ce, pe un ton foarte blînd, accept să-i răspund tatei, care nu va înțelege ce vreau să spun :

— Da, e fermecător. Ai zice că e cîntecul lebedei.

XXII

Ceremonia asta costisitoare fu urmată de economii salbatice. De altfel, doamna Rezeau se făcea din ce în ce mai zgîrcită. Conform unui procedeu foarte apreciat în familiile burgheze de viță veche, tata îi acorda credite precise, repartizate dinainte pentru diversele capitole ale bugetului : atît

pentru garderoba ei, atît pentru garderoba noastră, atît pentru mîncare. Dar Folcoche trișa, ajunsese să se zgîrcească la orice. Își alcătuisese un fel de caniotă pe care o investea în mici afaceri personale, făcea mărunte speculații cămătărești ca să-i dea lecții domnului și stăpînului ei, care-și administra „atît de rău“ averea. Adevărul e, trebuie s-o recunoaștem, că dacă tata nu s-ar fi încapățînat să păstreze unele valori cu venituri fixe, adică împrumuturile de stat, la zestrea mamei noastre — trei sute de mii de franci aur — s-ar fi adăugat un zero suplimentar. Dar el nu se pricepuse decît să-i păstreze valoarea nominală. În domeniul acesta, familia Pluvignec putea să-și bată joc de alde Rezeau, lucru pe care îl făcea, de altfel, cu prișosință.

Iată de ce, cînd protonotarul propuse părinților să ne ia cu el ca să ne petrecem vacanța în Tunisia, fu refuzat categoric. Tata ar fi dorit această destindere dar, deși unchiul făgădui să ne plătească toate cheltuielile la locul de destinație, suma necesară unei călătorii în trei nu se putu aduna. (De altfel, Folcoche nici nu voia să audă vorbindu-se despre așa ceva.) Din același motiv, am refuzat și alte cîteva invitații costisitoare. Expedițiile genealogice fură întrerupte. Stocul de cutii și de alte accesorii entomologice nu putu fi reîmprospătat.

În ce mă privește, nu țineam neapărat să părăsesc *La Belle Angerie*. Pentru moment, cîl puțin. Asta nu însemna, firește, că aș fi fost mai fericit decît înainte sau că Folcoche m-ar fi cicălit mai puțin! Dar împrejurimile conacului începeau să devină interesante. În ciuda tuturor interdicțiilor, plimbările noastre se depărtau tot mai mult de casă. Scorpiia care spera „s-o facem lată“, își slăbea hăturile, pregătindu-se să strîngă brusc zăbala la momentul oportun. Începusem să mă folosesc și eu de aparatul de ras al tatei. Drumurile desfundate, pe care gonesc fetele cu coasa pe umăr ducîndu-se să taie lucernă pentru iepuri, drumurile acestea desfundate erau bătute acum de galoșii mei. Cropette, căruia cei treisprezece ani și jumătate nu-i dădeau încă mîncărimi, cutreiera cuminte aleile pe bicicleta dobîndită pe vremuri cu prețul unei trădări dată uitării. Dar Frédie și cu mine, cu nările fremătînde, pîndeam fetele din organizația Copiilor Fecioarei Maria, pe păstoritele care duceau vacile la păscut, pe mica Bertine, dar mai ales pe Madeleine de la ferma *La Vergeraie*. Prerogativele noastre de copii ai proprietarului o determinau să ne arate simpatie. Sfioși ca și ea, dar în alt fel, îi căram coșurile și o ajutam să-și

mîne acasă vitele. Înțelegea prea bine ce sens avea interesul subit ce-i arătam, în ochii ei se aprindea o licărire, în care se puteau deosebi ironie, teamă și vanitate. Fata asta avea mult mai multă experiență decît noi. Trebuie să vă mărturisesc că abia în ultimele trei luni, de cînd surprinsesem întîmplător un cîine și o cățea efectuînd cele necesare, izbutisem să reconsider problema și să pun la punct anumite detalii, trecute cu sălbăticie sub tăcere de fandoselile pudice ale familiei. Nu avusesem niciodată relații cu diverși colegi de școală care, în general, sînt inițiatorii (nu totdeauna dezinteresați) celor mici. Nu îndrăzneam să pun întrebări fraților mei, la fel de întîrziți ca și mine în acest domeniu și victime ale unei educații care considera că orice confidență sexuală, orice frază precisă e „dezgustătoare“. Lucrurile mergeau atît de departe, încît n-am auzit niciodată spunîndu-se despre o verișoară : „e însărcinată“, ci numai : „așteaptă un copil“. Organele, despre care grecii spuneau că sînt *sfinte*, au fost rebotezate de creștini, care le declară rușinoase. Ce s-ar mai putea adăuga la asta ? Veți zîmbi poate, dar aflați că ignoranța mea era atît de mare, încît multă vreme mi-am închipuit sexul feminin nu vertical, ci orizontal, ca o gură. Nenorocirea e bună și ea la ceva, fiindcă această candoare m-a ferit de viciul solitar, flagel împotriva căruia nimeni nu ne prevenise vreodată.

Prima mea reacție după inițierea — parțială de fapt — în problemele dragostei a fost categoric nefavorabilă lor. N-am simțit nici un fel de dezgust mistic și nu mi-a fost teamă de păcat. Păcatul ? Ei, știi că-i frumos ! Păcatul e un cuvînt, un pretext pentru pedepe, o născocire a legilor bisericii, la fel de arbitrar ca și legile instituite de Folcoche. După mine, natura ar fi putut, ar fi trebuit chiar, să înzestreze mamiferele cu un sistem de reproducere asemănător cu cel al florilor. Al florilor monoice de preferință. E un sistem curat, poetic, accesibil oricăror priviri. Atît de curat și atît de poetic, încît florile — care nu sînt decît niște organe genitale — sînt folosite pentru împodobirea saloanelor și a capelelor. Bineînțeles, nu-mi displăcea gîndul că Folcoche făcea și ea parte din categoria aceea de ființe veșnic suferinde, veșnic transpirate și, la drept vorbind, veșnic umilite, categoria femelelor, și mai precis a femeilor. Dar, în afară de asta, și dacă, pentru motive cu adevărat tehnice, Dumnezeu nu avușese posibilitatea să ne dăruiască un

stil și stamine, ar fi putut măcar să generalizeze discreția păsărilor.

Cu timpul însă, am adoptat altă atitudine. Am rămas neprihănit. Așa am fost multă vreme. Din mândrie. Și din dorința — cum să spun? — din dorința de a fi autentic. Dar deșteptările matinale, despre care Victor Hugo a vorbit atât de frumos în versuri, pieptul Madeleinei, picioarele ca niște fuse ale fetițelor din școlile religioase, găsite în haine de duminică, picioare care se ridicau cine știe încotro sub rochii, mîncărimea aceea din vârful degetelor care ar vrea să pipăie ca niște antene și care ar dori parcă să adauge ceva la simțul tactil, foamea aceea — căci e un fel de foame — care pornește tot din pînțece și care nu se numește încă dorință, izbucnirea de sentimente și de coșuri pe obraz, primele fiind un pretext pentru secreția celorlalte, toate la un loc mă făcură praf în cele din urmă. Vă aud şuierînd, șerpi de seară. În numele cui v-aș putea convinge să tăceți? Nu există nici o complezență față de adevăr. Nu există decît adevărul. Dacă în acest moment, perifrazele mele șovăie, nu-i oare dovada ultimei rămășițe a unei educații creștine care dă instinctului porecla echivocă de „ispită“?

Deși cu un an și jumătate mai mare decît mine — ceea ce înseamnă ceva la vîrsta asta! — deși torturat de aceleași frămîntări, Frédie nu era mai inițiat decît mine și nici mai îndrăzneț. Dimpotrivă, un fel de apăsare îi împovăra umerii o dată cu pubertatea.

— Ne mai lipseau și complicațiile astea! bombănea el.

Mi-am dat seama destul de repede că, fără mine, era incapabil să facă ceva. Dar fiindcă înălțimea și mustățile care începuseră să-i mijească mă puneau în inferioritate, am luat hotărîrea să pornesc singur la vînătoare pe socoteala mea. Cartelul puștilor își trăise viața. Acum ne așteptau altfel de încăierări. Dar n-aveam de loc intenția să prelungesc la nesfîrșit schimbul de zîmbete și de cuvinte cu dublu sens, pe care adolescenții îl practică față de adolescente. O viperă nouă îmi mișuna în trup, trebuia s-o sugrum și pe asta.

Cu atît mai rău pentru Madeleine! Dar ce, parcă Folcoche s-a purtat cu mînuși față de noi, cînd a vrut să-și astîmpere poftele sadice? Madeleine e roșcovană și din ce în ce mai mult ia aspectul fetelor de pe la noi, care se îngrașă prea curînd cu băutură și cu slănină rece. Peste trei ani, mersul ei are să semene cu al gîștelor grăse. Dar pentru moment, mai

seamănă cu un *piron* (păsărică în dialect) și e destul de gingașă pentru intențiile mele. Puțin îmi pasă dacă e sau nu fată mare. Are să-și găsească oricând un bărbat, pe măsura spinării ei, solidă la prașilă, și pe măsura mîinilor ei, care mulg cu deosebită rapiditate.

Numai că trebuie să mă apropii de ea, trebuie s-o „pregătesc” și nu-i prea simplu. Țăranii se culcă devreme și, după căderea nopții, nu se mai fiție pe-afară. În cursul săptămîinii, Folcoche e cu ochii-n patru, nu pot să-i scap decît pentru scurte întîlniri la islaz. Mai rămîne duminica, zi riguros nelucrătoare, afară doar de perioada secerișului, după ce preotul acordă din înaltul amvonului autorizație anuală. Cînd se întoarce de la vecernie, unde cîntă în cor (fals, bineînțeles), Madeleine o ia pe scurtătură, prin pădurice.

În general, cînd am hotărît ceva, trec foarte repede la acțiune. Nu-mi place să mai aștept și nici să-i aștept pe alții. Totuși, în dragoste, dacă pot să dau acest nume unei prime repetiții particulare, așadar în dragoste e nevoie de doi. Madeleine rezistă. Madeleine îmi ocupă, îmi exasperează și-mi încîntă întreaga vacanță. Cînd mă urc în copacul meu favorit, o fac mai ales ca să-mi trec în revistă succesele, pe care le realizez făcînd curte tinerei văcărițe, al cărei păr are culoarea și mirosul fînului proaspăt.

Nu sînt prea încîntat de mine. Ei, băiete, unde ești ? Mîinile astea care mîngîie ugerile vacilor sînt chiar atît de neprihănite ? Se apără chiar atît de bine ? Sau te temi să nu te surprindă Folcoche, cealaltă femeie, care s-a răsturnat pe spate măcar de trei ori în viața ei ? Ia mai lasă-mă în pace cu Folcoche a ta ! Las-o să poarte de grijă timbrelor din colecție, căutînd în Yver și Tellier¹. De vreo treizeci de ori pînă acum ai bătut degeaba drumul pînă la islaz. Brîndușele toamnei se pregătesc să înflorească, vacanța se apropie de sfîrșit, n-o să mai ai decît prea puțin timp liber... Trebuie să izbutești înainte de întoarcerea lui B VII. Te stingherește chiar atît de tare să satisfaci în doi nevoia asta naturală ? — căci așa o consideri. Idiotule, ai vrut să rămîi neprihănit ! Cînd îți vine chef să scuipi, rămîi cu balele în gură ? Higiena publică a născocit scuipătorile așa cum Dumnezeu a născocit femeia. A fi pur nu înseamnă să reții, ci să elimini.

¹ Catalog filatelic ce se editează periodic în Franța, indicînd valoarea actuală a timbrelor.

Îmi dau curaj, mă excit, mă fac de două parale. La primul prilej, gonesc din nou spre pajiștea cu trei ulmi, unde o găsesc de obicei pe Madeleine, tricotînd niște șosete de lînă pentru frate-său, flăcăul Georges. O umbrelă înfiptă-n pămînt o apără de ploaie sau de soare, după cum e cazul. Cozile și le adună totdeauna pe piept și le lasă să-și facă drum între cei doi sîni. Cînd mă apropii, ochii ei clipeșc foarte repede : are ochi galbeni.

Astăzi, sînt mai generos și spun că sînt aurii. Mă așez lîngă ea, fără să-i dau bună ziua.

— Băgați de seamă, domnule Jean. Frate-meu e pe aproape, prășește sfecla.

Astăzi trebuie s-o sărut. Îmi trec brațul pe după umărul ei. Mîna coboară vicleană spre subsuoară și se strecoară mai departe. Cînd vîrful degetelor se apropie de marginea sînu-lui, Madeleine le oprește, fără să spună vreo vorbă, strîngîndu-și cotul de coaste. Am rămas cu buzele umflate. E cazul să încep să-i spun gogoși ? Ce idee ! De ce să dau orzul pe gîște ? Mă hotărăsc deodată, și, trăgînd-o de cozi, îi răstorn capul pe spate, fără menajamente. „Aoleu !“, spune Madeleine, înainte ca gura mea s-o fi înghițit pe a ei.

Așadar s-a făcut. Îmi acord o notă bună și-mi stăpînesc dorința de a-mi șterge buzele. Madeleine spune :

— Nu-i așa că-mi sînteți *prieten*, domnule Jean ?

În dialect craonez, prietenia e termenul discret folosit în loc de dragoste. Nu, n-am nici un pic de prietenie pentru fata asta. Mă întind, mă depărtez puțin de ea și, în cele din urmă, o întreb :

— Ești supărată, Mado ?

— Nițal, răspunde ea laconic.

Dar cînd spune asta, zîmbește și, cînd o văd zîmbind, o iau de la început. De dată asta, totuși, fără nici o rușine îi apuc și-i frămînt sînul stîng, pe care-l găsesc cam moale. Nu-mi mai îndepărtează mîna, nu se mai gîndește la frate-său Georges, deși îl auzim pocnind din bici. Îi dau drumul din prudență și o iau la goană spre *La Belle Angerie*. Sînt în al nouălea cer. Frédie, care hoinărește de unul singur de cînd l-am lăsat în părăsire, îmi remarcă excitația și mă întreabă :

— Ei ?

Tare aș avea chef să-l fac praf, spunîndu-i că am izbutit. Dar sînt încă mai vanitos decît credeți, vreau să-i servesc fierbinte numai realitatea și foarte curînd, autorizîndu-i

să se ascundă pe undeva prin apropiere, ca să asiste la victoria mea dacă pofteste. De data asta îi spun doar cu un aer nepăsător :

— Dragul meu, moșmoala s-a copt.

— Nu, glumește Frédie, așa se spune despre pere. Moșmoala se mănîncă după ce putrezește.

— Las', că știu eu ce spun.

Răspunsul meu n-a putut să ajungă pînă la timpanele coanei Folcoche, care-și face apariția chiar în clipa aceea. Ca să spună și ea ceva, zbiară la noi :

— Ei, n-ați mai terminat odată cu șușotelile ?

Te-am neglijat în ultima vreme, mamă ! Iartă-mă. Nu crede că ura mea are un acces de rea-voință. Dar zău, sînt foarte ocupat. Aș dori, totuși, să nu te-nșeli. Pentru moment, trebuie să-mi satisfac un instinct care a crescut o dată cu vîrsta și pe care nici un fel de afecțiune nu l-ar putea canaliza în direcția băltoacelor sentimentului. Dar ceea ce fac acum se îndreaptă și împotriva ta. Să nu spui că nu-i nici o legătură între una și cealaltă. Nu ești decît o femeie și, într-un fel sau altul, toate femeile vor plăti pentru tine. Crezi că exagerez ? Atunci, ascultă... Bărbatul care pîngărește o femeie își pîngărește oarecum și mama. Scurpatul nu iese numai pe gură.

Și iată că a sosit și ziua Domnului, duminica aceea care mi se cuvine. În privința scorpiei, sînt perfect liniștit. Bine inspirat de Allah, Ibrahim Pașa i-a trimis din Egipt o serie prețioasă de timbre, pe care trebuie să le claseze și să le lipească. L-am instalat pe Frédie la intrarea în grădină, pe de o parte ca să mă controleze, și pe de altă parte ca să stea de pază. Dacă e vreo primejdie, are să fluiera *Dies irae, dies illa*¹. În ce mă privește, mă ascund sub ramurile cedrului de argint, în care am descoperit de curînd niște pui de uliu. A sunat acum un sfert de oră pentru sfîrșitul vecerniei. Madeleine nu poate să întîrzie.

Madeleine sosește ! În hainele de duminică, o găsesc mai puțin ispititoare decît în bluza țărănească cenușie. Pălăria ei de paie e împodobită cu o panglică de catifea roșie ca cireșa, care nu se potrivește cu rochia violetă, cumpărată fără-ndoială la prăvălia din Segré, specializată în culori de sugari. Bănuiește că o aștept pe undeva, în vreun desis, și face

¹ Ziua mîinii, ziua aceea (în lb. lat.), începutul unui imn religios.

pași mărunți de parcă nu s-ar grăbi, de parc-ar încerca să se lase dorită puțin, dar nu prea tare, căci flăcăilor, și cu atât mai mult domnișorilor, le place să-i stîrnești, dar nu să-i enervezi.

— Ei, Mado !

Interpelata se oprește, aruncă o privire în jurul ei, mă zărește sub frunzișul cedrului, ale cărui crengi, lăsîndu-se în jos, alcătuiesc un fel de boltă, șovăie puțin, apoi, strîngîndu-și rochia pe coapse, se furișează cu băgare de seamă pînă la mine. E tăcută ca de obicei. Ce să spună ? Sub părul împletit în cozi, gîndurile nu se înghesuie.

Am pregătît locul, am curățit terenul, am repartizat în mod echitabil frunzișul. Nu-i mai rămîne decît să se așeze. Și să zîmbească.

Încep preludiile. N-are nici un rost să-mi refuze azi ce mi-a dat altădată. Prin urmare îmi încasez plocoanele. Pregătirile îmi iau jumătate de oră. Aud un fluierat lung. Ciulesc urechea, dar nu e *Dies irae*. E moș Simon, care-și cheamă vacile. Totuși, n-are nici un haz s-o mai lungesc. Nu mi-a mai rămas decît o oră. Din direcția sînului stîng, mîna mea coboară de-a lungul șoldului, se bagă sub rochie și ajunge la jartieră.

— Va să zică asta vreți acușica ?

Urmează noi preludii, de data asta sub centură. Încă o jumătate de oră. Un porumbel se alintă deasupra noastră, chiar în copacul în care-și face cuib uliul. Ai avut noroc, măi porumbelule, că am dat peste pasărea de pradă ! Dar pasărea astălaltă, care se zbate puțin în ghearele mele, zău că n-are să-mi scape !

Sfîrșitul preludiilor.

XXIII

Madeline nu era fată mare și, de altfel, nici n-a încercat să mă convingă de așa ceva. Lui Frédie i-am spus totuși că eu o dezvirginasem. Fie vorba-ntre noi, am zăbovit cam mult pînă să dau de perete o ușă deschisă și cred că, de trei luni încoace, victima mea trebuie să-și fi spus că sînt cam nătăfleț. Un motiv în plus ca să afirm că o găsisem așa cum nu mai era.

Fratele meu nu mai poate de bucurie. Băiatul ăsta e făcut ca să se bucure de victoriile altuia. În ce mă privește, mă mir

că nu sînt mai mulțumit. E drept că operația nu e neplăcută. Dar fata aceea s-a ridicat în picioare și mi-a spus, netezindu-și cu grijă rochia : „Acuma v-ați mulțumit, nu-i așa ?” Ei bine ! îmi amintesc că mi-a venit s-o palmuiesc. Tare aș fi vrut s-o văd plîngînd pe gîfîlita asta ! M-am stăpînit, fiindcă vreau s-o mai păstrez un timp, din lipsă de ceva mai bun. Numai că trebuie să bage de seamă ! Nu mai vreau s-o aud șoptind, cum a făcut în clipa despărțirii, cu un glas aproape dragăstos și cu țîțșoarele turtite de pieptul meu :

— Să știi că-ți sînt tare prietenă, zău așa !

A, nu, așa ceva m-am să rabd din partea ei. Și nici din partea alteia. Dar mai ales din partea ei, nu ! Cu ce drept îndrăznește să mă tutuiască ? Nimic nu s-a schimbat în relațiile dintre noi doi, distanțele nu s-au micșorat, nu îngădui nici o familiaritate, nici un gest caraghios. Am făcut dragoste, atîta tot. O să facem și altă dată, și gata. Punct. Și cînd am să găsesc cu cale, am să pun un punct final.

Totuși, n-are rost să fac mofturi. Sînt cel dintîi care am știut să rezist, cel dintîi care am fugit de-acasă, cel dintîi care m-am culcat cu o fată. Am toate motivele să mă urc voios în copacul meu și să-i domin pe ceilalți băștinași din *La Belle Angerie*. Oare la ce vîrstă s-a culcat domnul Rezeau prima dată cu o femeie ? Așa cum îl cunosc, e în stare să nu fi încercat nici una înainte de a se fi însurat. Despre frații mei, care sînt niște singuratici, nici n-are rost să mai vorbesc... Așa se explică siguranța mea. Nu sînt un băiețandru care se satisface singur. Eu am o fată la dispoziție. Gîndul ăsta începe să mă excite. Frédie îmi trage un ghiont zdravăn în spate.

— Al dracului Zeamă-Lungă !

Folcoche nu s-a înșelat. E la zeci de poște depărtare de adevăr, dar are antene care au informat-o. În fața ei nu se mai proțăpește un copil și, cînd o privește drept în ochi, nu face o pistoleală fără consecințe, ca altădată ; acum îi ajunge o presiune scurtă, dar disprețuitoare a pleoapei. A sosit timpul, da, a sosit din plin timpul să se descotorosească de masculul ăsta, de flăcăul ăsta, care îndrăznește să-i strige lui frate-său mai mare :

— Mai lasă puțin săpăliga aia ! Vino să facem o plimbare.

Cui să se plîngă ? Individului aceuia care trage muște-n țeapă, care-și șterge de praf cutiile într-un pod unde pute a sulfură de carbon ? La ce bun ? Să recurgă la violență ? Dar

Zeamă-Lungă își arată cu multă plăcere mușchii, și fără-ndoială că e dispus să facă uz de ei. Orice, numai să evite o înfrângere usturătoare, cum a fost asediul nereușit sau evaziunea iertată. Preferă să-l lase să ațipească, ba chiar să prindă curaj și să facă o greșeală de neiertat care să justifice internarea lui într-o casă de corecție. Abia când va fi eliminat el, va putea să-i pună la pământ pe ceilalți, abia atunci va putea domina peste o *Belle Angerie* devenită iar ce era altădată, adică un regat pentru o matcă de albine.

Dar dacă mama are antene, le am și eu pe ale mele. De altfel, am eu, oare, calități și mai ales defecte, pe care să nu le fi moștenit de la ea? Totul ne e comun, afară de privilegiul virilității, pe care cerul i l-a refuzat din greșeală, dar pe care ea l-a uzurpat cu voioșie. Regăsesc în ea toate sentimentele, toate trăsăturile caracterului și chipului meu. Urechile prea mari, părul uscat, bărbia în formă de galoș, disprețul față de cei slabi, neîncrederea față de bunătate, sila de dulcegării, spiritul de contradicție, plăcerea de a face scandal, pofta de carne, de fructe și de fraze acide, încăpăținarea, zgârcenia, cultul forței mele și forța cultului meu... Te salut, Folcoche! Nu-ți sînt copil, în schimb, sînt totuși fiul tău.

Și iată de ce, Folcoche, atîta timp cît vom trăi cot la cot, nimic din ce faci nu-mi va scăpa. Tot ce gîndești aș fi gîndit și eu în locul tău. Tot ce încerci aș fi încercat și eu, dacă ar fi trebuit, cum e cazul tău, să mă apăr cu disperare împotriva tinereții, care te părăsește, în timp ce se apropie de mine.

Iată de ce ghicesc că-mi pregătești ceva. Tăcerea și condescendența provizorie cu care te înconjuri mă determină să fiu vigilent. Ca măsură de prevedere, nu mai alerg zilnic pînă la islaz. La ce bun, de altfel, să dau din gură ca să spun prostii sub o umbrelă, cînd mă pot mulțumi să mă ascund în fiecare duminică, sub frunzișul cedrului, pentru ca Madeleine să mă urmeze și să-și ia rația săptămînală de frunze strivite? Te pîndesc, Folcoche. Îți pîndesc pînda. Ne *vicle-nim* unul pe celălalt. Cît despre domnul Rezeau, care nu are și el antene de longicorn, se felicita în sinea lui pentru liniștea care s-a așternut. Și totuși, n-a existat perioadă în tinerețea mea în care nervii să-mi fi fost supuși la o tensiune atît de puternică. Frații mei, mai clarvăzători, așteaptă ultima scenă de mari proporții, care nu poate să întîrzie. Se pregătesc pentru ea, fiecare în felul său. Cropette se izolează, se închide în camera și în neutralitatea lui, de unde nu iese decît pentru hoinăreli solitare pe bicicleta lui credincioasă.

Frédie, care a fost totdeauna gen cățeluș, latră de departe, o spionează pe Folcoche pentru mine și-mi aduce veștile, cum aduce vițeii acasă cîinele Madeleinei.

— Fii atent ! Cum ieși din casă, Folcoche intră la tine în cameră. Nu știu ce face acolo, dar de la începutul săptămînii cred că am văzut-o de cel puțin șase ori închizînd ușa ta.

Pînă și Fine, bătrîna noastră Fine, îmi confirmă faptul. Face gestul de a pune o verighetă într-un deget (*doamna*), apoi o rotație rapidă a arătătorului în jurul bărbiei (*adesea*), mîna desenează un pătrat (*camera*), arătătorul îmi atinge sternul (*dumneata*). Nu îndrăznește să adauge gestul gurii cu buzele adunate înainte, care înseamnă : atențiune ! Pînă și în finește există subînțelesuri.

Am să fiu atent. Probabil că Folcoche caută o ascunzătoare. Sau, mai bine zis, ascunzătorile. I, în perete, II, sub scîndura desfăcută. Prin analogie, probabil că a găsit-o pe prima. E leit replica ascunzătorii din camera lui Frédéric. Pe cealaltă nu cred că a găsit-o. De altfel, n-are nici o importanță. Sînt amîndouă complet goale. Ascunzătoarea cea nouă s-a mutat într-o buiotă veche de cauciuc, care buiotă se află într-un cuib de coșofană, din vîrfurile stejarului lui Saint-Joseph. Folcoche nu știe asta și probabil că vine zilnic în recunoaștere, sperînd că va găsi în sfîrșit o comoară clandestină.

În semn de sfidare, las în ascunzătoarea numărul unu, adică cea din perete, o bucată de hîrtie, pe care am scris : *nefolosit*. Fac același lucru și pentru ascunzătoarea numărul doi. Și, în sfîrșit, ca să am plăcerea s-o urmăresc pe Folcoche cînd scotocește la mine, repet în sacristie (care e alături de camera mea) operația efectuată de partea cealaltă, spre Frédéric : fac o gaură-n zid, între două cărămizi.

Într-adevăr, am norocul și bucuria să asist la criza de turbare a coanei Folcoche. Mama m-a auzit probabil strigînd în culise, în timp ce coboram în fugă scara din dreapta :

— Mă duc la fermă să iau untul pentru tata.

Dar nu știe că m-am întors în vîrfurile degetelor pe scara din stînga și că m-am ascuns în dulapul cu obiecte de cult, în care se găsește capătul găurii din perete. Folcoche crede deci că poate să-și facă în liniște percheziția zilnică. Aud zgomotul tocurilor lovind în dușumea : nici măcar n-a avut prevederea să-și pună papuci.

Iat-o în câmpul meu vizual. Și-a spălat — amănuntul e comic — părul rar și poartă un prosop în jurul capului, răsucit ca un turban. Nu șovăie o clipă, merge drept spre prima ascunzătoare, mișcă plinta care ascunde orificiul, îndreaptă spre interior fascicolul de lumină al lămpii electrice și citește... Aud un răcnet ! O văd sărind în sus, tropăind, rupînd bucata de hîrtie. Dar își recapătă repede sîngele rece. Adună bucățile de hîrtie și le pune în buzunarul capotului. Ce rost ar mai avea să caute cealaltă ascunzătoare ? Probabil că mi-am luat măsurile de prevedere. Se așază pe marginea patului, meditează, se cufundă în gînduri. Deodată, un zîmbet răutăcios răsare pe fața ei, se întinde ca o auroră glacială de decembrie și o luminează cu desăvîrșire... Atențiune ! doamna Rezeau a găsit ac de cojocul meu. Ce-are să se întîmple acum ?

Folcoche iese și se îndreaptă în goană spre camera ei. Asta-i o mare greșeală. Nu trebuia să alerge. Dacă aleargă, înseamnă că se grăbește, înseamnă că are să se întoarcă. Dacă se-ntoarce, înseamnă că-i lipsește ceva, altfel n-ar fi plecat. Dar obiectul acela, pe care vrea să-l aducă, ce anume e, ce primejdie înseamnă pentru mine ? Nu-i nevoie să fii un geniu ca să înțelegi. Porcăria pe care o pregătește e așa de simplă, încît încep să mă întreb cum se face că nu m-am prins pînă acum în cursă. Vrea să-și fure ei înseși un obiect, care va fi prețios, să-l bage în ascunzătorea mea și, îndată după aceea, să facă o plîngere, să-i ceară tatei o percheziție generală în prezența ei ca să descopere de față cu el așa-zisul secret... Aș putea jura că asta vrea să facă.

Întîi să iau măsurile cele mai urgente. Nu pot să-i las mîna liberă. Vreau să știu ce soartă-mi hărăzește. Coridoarele sînt lungi, așa că am timp să ajung în camera mea, mai înainte ca Folcoche să fi ieșit din a ei. Mă instalez la masă, cu spatele la ușă, dar îmi sprijin de călimară oglinda, în chip de retrovizor. Zgomot de pași : Folcoche se-ntoarce. Ușa se deschide. Aud o exclamație înăbușită și apoi fraza asta anostă :

— Ia te uită ! Te-ai întors ?

— N-am mai mers pînă la fermă, s-a dus Frédie.

Nu-i bine să mă întorc, Folcoche nu trebuie să bănuiască nimic.

— E păcat să te închizi în casă pe vremea asta.

Și spunînd aceste cuvinte, putoarea închide încet ușa. În ce o privește, n-a făcut decît să amîne partida. În ce mă privește, trebuie să fiu cu ochii-n patru. Căci, n-a apucat să-și

ascundă la spate portofelul și l-am văzut. Da, e vorba de portofel, nici mai mult, nici mai puțin, a hotărît să mă acuze că i-am furat portofelul. O chestie atît de importantă ar putea să justifice perfect expedierea mea într-o casă de corecție.

Și acum, stau și-mi succesc creierii. Cum să îndepărtez primejdia asta pe care Folcoche a atîrnat-o asupra mea, precum faimosul pumnal, de un fir din părul ei urît ? Nu pot să rămîn tot timpul zăvorît în cameră. Să-l avertizez pe tata ? Are să-mi ceară dovezi și, dacă nu i le dau, are să fie indignat că am o imaginație atît de perversă. Să-i povestesc faptele în scris, să le pun într-un plic sigilat și să i le trimit poste-restante ? Cine vrea să dovedească prea multe nu dovedește nimic. Folcoche are să spună că prevăzusem totul, pînă și o înfrîngere. S-o surprind asupra faptului ? Ar fi cel mai simplu, deși e o metodă care miroase prea tare a roman polițist. Desigur, e relativ ușor s-o fac de rîs pe mama, cînd știu ce coace, dar să nu uit că tata n-ar tolera pentru nimic în lume să-și vadă soția batjocorită oficial de unul dintre copii. Dacă mă urc în copac să-mi adun gîndurile, oare Folcoche nu va profita de absența mea ? I-ar fi de ajuns două minute ca să opereze.

E caraghios de fapt, pot foarte bine să-mi adun gîndurile și aici, în odaia asta, unde mă țintuiește neîncrederea. Sigur că pot : gîndurile mele sînt la fel de lucide aici, în mansardă, cum sînt sus pe creanga legănată la zece metri înălțime de sol de un veșnic vînt de vest. Dar nu vreau. Nu vreau să hotărăsc nimic sub constrîngere. Sub constrîngerea acestui acoperiș, care se adună deasupra mea, ca un accent circumflex. Și înțeleg deodată ce reprezintă pentru mine copacul ăsta fetiș, simbolul independenței mele, sădit, înfipt drept în țărîna craoneză, care-l hrănește, dar totodată avîntat ca o săgeată spre cerul pe care aleargă în libertate norii veniți de pe alte meleaguri și pornind mai departe spre altele. Copac iubit, vreau să realizez ceea ce elanul tău nemișcat se mulțumește doar să schițeze. Voi pleca. Trebuie să plec. Am să plec curînd.

Nu-i vorba de o nouă fugă, nu. Dar Folcoche însăși doarește să mă elimine. Îmi e neplăcut să-i acord satisfacția asta, totuși, îmi dau seama că trebuie să duc tratative cu ea. În fond, niște tratative între noi doi, duse pe picior de egalitate, nu înseamnă oare o victorie ? În ce o privește, văzînd că sîntem amîndoi de aceeași părere, va fi mai puțin încîntată de ple-

careia mea. În fond, nu ne trebuie decît un compromis. Nu voi putea spune : „Am silit-o să-mi dea drumul“. Dar nici ea nu va putea pretinde : „L-am gonit de acasă“. Și dacă-mi antrenez și frații în acest meci, din care nici unul dintre noi nu poate ieși învingător prin *knock-out*, va însemna că am cîștigat totuși la puncte.

N-am nevoie de nici o regie. Și nici de un adjunct strălucit. N-am nevoie de nici un ajutor. Am nevoie numai să pun mîna pe această Folcoche și s-o am cinci minute în fața mea. Nu-i ea omul care să mă evite. O să ne golim amîndoi sacul și, odată pentru totdeauna, o să avem o explicație.

Ai auzit, Folcoche ? Cerul e cu mine. Auzi zgomotul motorului ? Domnul Rezeau, care n-are să știe niciodată ce s-a întîmplat, a plecat la Segré. E un răgaz interesant. Deschid ușa camerei mele și o trîntesc, apoi cobor scara zgomotos. Du-te, mamă ! Ia-ți portofelul și dă buzna la mine în odaie. Eu mă urc, liniștit, în copac.

XXIV

La o distanță de un kilometru și jumătate de *La Belle Angerie*, cîlopotnița din Soledot își coace vîrfurile în soare. E patru și un sfert. Dă-te jos, băiețule !

Mă urc pe scară și o întîlnesc pe doamna Rezeau, care zîmbește cu toate măselele, dintre care două sînt de aur. Mă dau la o parte ca s-o las să treacă și o fac cu o grație atît de neobișnuită, încît zîmbetul ei se stinge.

Iată-mă la mine în odaie. Ridic portofelul, care, bineînțeles, fusese înghesuit în ascunzătoare în timpul absenței mele. Șase mii șapte sute de franci ! Folcoche nu se-ncurcă ! Riscul pe care l-a acceptat zgîrcenia mamei-mi subliniază importanța ce ar avea pentru ea rezultatul. Bag portofelul în buzunar și, fără să mă grăbesc — mai am o oră înaintea mea —, pornesc spre anticameră, unde doamna Rezeau verifică rufele spălate de Bertine, cu ochi bănuitori. Am aruncat în treacăt o privire spre camerele fraților mei, care sînt goale. Înseamnă că o să putem discuta în perfectă liniște.

— Mămică, ai puțin timp pentru mine ?

Folcoche, căreia numai Cropette îi acordă titlul de mămică, ridică o pleoapă și răspunde :

— Nu vezi că sînt ocupată, *puinle* ?

Mi-a răspuns cu aceeași politețe. Hai să-i dăm drumul ! Mă apropii rotindu-mi umerii.

— Îmi pare rău, dar avem o mică socoteală.

Dracu să le ia de cîrpe ! Folcoche se-ntoarce spre mine. Fiindcă e vorba de o chestiune gravă, nu-și urlă furia, o șuieră :

— Ai început să mă enervezi, băiete ! În casa asta nu-mi poruncește nimeni.

Mă apropii și mai tare, cu fălcile încleștate. Le descleștez ca să-i spun :

— Mamă, adineaori, în timpul absenței mele, ai... uitat portofelul ăsta la mine. Țin să ți-l restitui pe loc. Țin de asemenea să-ți spun că mă așteptam la așa ceva. Când ai intrat la mine prima oară, te-am observat prin gaura pe care am făcut-o în zidul sacristiei. Pe urmă am văzut portofelul în mîna dumitale, cînd te-ai întors a doua oară, și a trebuit să-ți amîni planul fiindcă m-ai găsit în cameră. Te-am lăsat *de bunăvoie* să operezi, cît m-am dus să fac o plimbare. Îmi pare rău, dar ți-ai greșit socotelile.

Folcoche nu răspunde. Tăcerea ei e un fel de statuie de sare, pe care saliva mea o linge în zadar. Am grijă să precizez :

— Chestia asta n-are să aibă nici o consecință dacă, bineînțeles, cădem de acord în privința rezultatelor ei. Pînă una-alta, iată portofelul. Ai să găsești în el cei șase mii șapte sute de franci.

Folcoche întinde mîna, pune stăpînire pe bunul ei și, continuînd să tacă, își numără bancnotele una cîte una. Strecor un comentariu :

— Vrei să-mi faci mult rău, mamă, zău așa !

În aceeași ordine de idei, dar în sens invers, îndrăgostiții spun iubitelor lor : „Ce drăguță ești“ ! Fraza asta banală provoacă o strîmbătură pe buzele coanei Folcoche, care se hotărăște în sfîrșit să vorbească :

— Va să zică nu-ți ajunge că m-ai furat. Mai îndrăznești să mă învinuiești pe mine, mama ta, de o uneltire infernală. Lasă, vedem noi ce-are să spună tata cînd se-ntoarce.

Doamne, fii binecuvîntat ! Folcoche alege o poziție ridicolă, pe care nu se poate menține. Cred și eu, îi vine greu să scornească ceva mai bun. Dac-aș fi fost în locul ei, mi-aș fi apărut gestul cu hotărîre. Ei ! E și ea o simplă femeie, care încearcă s-o ia pe ocolite. Izbucnesc într-un hohot de rîs.

— Bravo, mamă ! Te-am furat și, după cinci minute, ți-am adus banii înapoi. Tata o să aibă de ce să rîdă. Cu atît mai mult cu cît Frédie și Marcel se luaseră la hartă pentru plăcerea de a privi prin gaură, cînd ai venit ultima oară la mine în cameră. La nevoie, nu s-ar da îndărăt să-ți rectifice versiunea.

Nu-i adevărat. N-am nevoie de mărturia fraților mei și sînt convins că mîndria coanei Folcoche n-o va lăsa să se înjosească pînă la a-i întreba ce știu despre povestea asta. Dar, dacă-i compromit, o silesc pe mama să elimine niște martori care ar stingheri-o. Cîștig la puncte. Ca să-i arăt că nu mă tem de nimic, mă prefac că plec. Dar abia am ieșit pe ușă, că Folcoche mă strigă :

— Zeamă-Lungă !

Nu mă cheamă așa. Mai fac cîtiva pași pe culoar.

— Ei, Jean ! Te-am chemat.

Mă întorc, cu un aer disprețuitor. Dar nu-i bine să forțez prea tare nota. Dușmanul are de gînd să trateze.

— Stai jos.

Consimt să iau loc. Folcoche mi-a întors spatele și a început să-și verifice cîrpele. În principiu, ar trebui să tușesc ca să-mi dreg glasul, înainte de a spune :

— Ai să-mi faci o propunere, mamă ?

Doamna Rezeau nu neagă.

— Da... În fine, s-ar putea. Nu înțeleg nimic din toată povestea asta. Dumnezeu știe ce-ai pus la cale ca să-i înșeli pe frații tăi, care, de altfel, nu fac mai multe parale ca tine. Încep să-ți înțeleg jocul. Ai vrut să mă pui în încurcătură. Dar în ce scop ? Ce vrei ?

— Să plec de lîngă dumneata, mamă.

— Aha ! Va să zică asta e !

Folcoche putea să spună numaidecît : „Foarte bine !“ Dar nu, nici de data asta nu vom vorbi deschis. Nu ne vom goli sacul. Explicația nu va avea loc. Ne jucăm de-a cine-i mai deștept, de-a cine-i mai tare. Esențial acum nu mai e să ratificăm o hotărîre pe care am luat-o fiecare pentru sine și care, de data asta, se întîmplă să fie aceeași. E vorba să aflăm care dintre noi se va bucura de circumstanțe favorabile. Doamna Rezeau vrea să-mi *impună* ceea ce pretind de la ea.

— Băiete, asta este și dorința mea. M-am săturat de revoltele voastre, mai ales de-ale tale. Iezuiții vor avea grijă să vă învețe cum să respectați principiul divin al autorității.

Aștept să enunțe ultimul articol al tratatului, care e și cel mai penibil. Ca să-i acorde mai puțină importanță, Folcoche se arată foarte preocupată de patru pete de rugină, care simulează pe pînza unui șervet patru pete de sînge. (Nu, sîngele care era cît pe aci să se verse nu va curge totuși.) În cele din urmă, se hotărăște să formuleze o frază, care e de fapt o rugămintă :

— Mă gîndesc că n-ar avea nici un rost să joci în fața lui taică-tău comedia pe care mi-ai servit-o mie. Sper că ne-am înțeles, nu ?

Nu vreau să-i las grija de a ridica ședinta. Iată-mă în picioare. Îi răspund de pe culoar :

— Bine. Și eu mă bizui pe dumneata, mamă, să-l convingi pe tata că plecarea noastră e necesară.

— O ! tatăl tău... încheie scurt doamna Rezeau.

Așadar, chestiunea e hotărîtă. Cinci minute după aceea, iată-mă pe islaz. De acum înainte, nu mai are nici un rost să mă feresc. Peste cîteva zile, plec de-acasă, să profit deci de rămășițe. Brîndușele, care provoacă diaree vacilor, brîndușele violete ale toamnei se întredeschid ca niște pleoape obosite de plăceri excesive. Sub ochii acestor destrăbălate și sub ochii cîinelui de la fermă, vlăstar al unei rase care nu știe ce-s mofturile, fac dragoste în cîmp deschis. Apoi, fără alte preliminarii, o informez pe Madeleine că plec la liceu. Scena care urmează nu e sfîșietoare.

— Trebuia să se termine așa, spune simplu Madeleine.

Își șterge după regulă umerii obrajilor, pe care nu se prelinge nici o lacrimă, în orice caz nici o lacrimă vizibilă. Dar fiindcă și-a tăvălit șorțul prin cine știe ce balebă, izbutește doar să întindă un strat ușor de fard cafeniu pe obraji. Am cruzimea să rîd. Atunci abia tînăra văcăriță izbucnește în adevărate hohote de plîns, în timp ce eu pornesc în pas gimnastic, un, doi, un, doi, spre *La Belle Angerie*.

XXV

Folcoche seamănă cu mine. Dacă m-aș exprima invers aș fi mai aproape de adevărul biologic, dar, sub forma asta, fraza mea are meritul de a nu sublinia dependența cromozomilor mei de această ființă. Așadar, Folcoche seamănă cu mine, nu-i place să aștepte, după cum nici mie nu-mi place.

În cazul de față, nerăbdarea ei este de fapt legitimă. Și bine face că se grăbește. În casa asta blestemată, o dispoziție poate fi revocată cu foarte multă ușurință. De altfel, B VII trebuie să se întoarcă în cursul săptămânii și se cuvine să-i evităm o călătorie pe care ar trebui să i-o plătim. În fine, școlile își deschid porțile la întâi octombrie și nici un director de liceu n-a fost încă avertizat de onoarea ce-i vom face.

Bineînțeles că nu vom asista la dezbaterile, penibile cu siguranță, dintre părinții noștri. Indiferent de ezitățile domnului Rezeau, n-aveam nici un motiv să mă îndoiesc în privința hotărârii finale. Într-adevăr, trei zile după incidentul cu portofelul, la masă, îndată după rugăciune, tata își mângâie mustața și, pe neașteptate, așa cum face totdeauna, declară :

— Copiii mei, sînt nevoit să vă înscriu la liceu. Mama și cu mine sîntem de părere că un profesor, oricîtă bunăvoință ar avea, nu mai e suficient. Programele didactice sînt din ce în ce mai încărcate și nimeni nu poate să fie atotștiutor.

Aha, iată argumentul pe care l-a dat Folcoche. Imperturbabil, domnul Rezeau își dezvoltă convingerile de dată recentă :

— Măsura asta, pe care aș fi putut s-o iau încă de anul trecut, a trebuit s-o amîn din motive financiare, pe care le cunoașteți foarte bine. Dar acum a sosit timpul : Ferdinand trebuie să intre în clasa de retorică, Jean și Marcel în a doua. Trebuie să ne resemnăm la sacrificii serioase. Vom da fermele în parte. Mama voastră acceptă să iau din zestre sumele necesare pentru răscumpărarea animalelor. Dar nici asta n-are să ajungă. Ca să ne putem mări veniturile, trebuie să-mi întrerup scumpele mele cercetări științifice și să candidez pentru un post în magistratură, la Angers, Laval sau Segré, adică în apropiere de *La Belle Angerie*.

Fără alte comentarii, tata își desface șervetul, îndoit în patru, în mijlocul farfuriei, cum se obișnuiește la noi. (Șervetele în formă de cornet amintesc de restaurant. Inelele de aur sau de fildeș au miros de parvenit. Plicurile brodate cu inițialele comesenilor se folosesc de către mica burghezie.) Cropette, care nu bănuia nimic, clipește de cîteva ori din pleoapa stîngă, își șterge ochelarii cu ramă de fier, îi pune la loc și se uită la Folcoche, pentru confirmare. Dar mama nici nu se mișcă și e foarte preocupată de pulpa de iepure, pe care o consumă. E ultimul pe care l-a împușcat tata, în acest se-

zon, dar a tras probabil de la distanță prea mică, fiindcă l-a împănăat cu alice. Plin de un entuziasm pe care nu-l pot exterioriza, înghit cîteva alice o dată cu porția mea (e, ca de obicei, bucata cea mai proastă, adică gîtul). Frédie își trosnește degetele, apoi își șterge nasul în direcția favorită. În cele din urmă uită regulile buneicuvințe în așa măsură, încît șterge direct sosul din farfurie cu o bucată de pîine. Mama se repede cu lăcomie asupra acestui prilej de a-și însufleți autoritatea muribundă.

— Zdreanță ! Nu poți să mănînci cu furculița, ca toată lumea ?

Dar propria ei furculiță nu mai îndrăznește să pornească în direcția mîinii vinovatului, cu dinții înainte. Gestul, pe care l-a schițat, a fost retezat brusc de patru perechi de ochi, care exprimă teamă, așteptare, atenție, poruncă, potrivit orbitei din care au pornit. Mîna dreaptă a mamei sucește coada furculiței, pe care sînt gravate armele familiei, ca un sceptru agresiv amenințat de o foarte apropiată abdicare ; o sucește, șovăie, apoi furculița cade din nou rușinată în farfuria plină de sos.

Vor urma alte cicăleli, mai mult sau mai puțin izbutite, vor urma și alte încercări. Dar cît de provizorii sînt toate acestea de acum înainte ! Folcoche, în felul ăsta nu izbutești decît să ne arăți că ți-e ciudă, că ești neputincioasă ! De ce-i ceri tatei să ne împrăștie în trei licee diferite ? Domnul Rezeau, care speră să obțină o anumită taxă pentru internarea noastră globală la Colegiul iezuiților din Sainte Croix-du-Mans, nu-ți poate accepta sugestia. În afară de asta, îmi arăt și eu colții, și colții mei au ajuns să-l înspăimînte pe bietul om aproape tot atît cît îl înspăimîntă colții tăi. Nu doresc să suport consecințele acestei ultime manevre de dezbinare. Asta ar putea să mă coste scump în timpul vacanțelor, dacă vom mai avea vreodată și noi vacanțe. Am spus : dacă vom mai avea vreodată vacanțe, căci sînt îndreptățit să cred că educația noastră va lua sfîrșit la mare distanță de *La Belle Angerie* și că vom fi (cum ai fost și tu, Folcoche !) interni pe vecie.

Dar de ce te mai înverșunezi împotriva trusoului nostru prăpădit, Folcoche ? Fine coase de dimineată pînă seara ca să confecționeze pentru noi chiloți din fișiile cele mai bune ale celor mai proaste dintre cearșafurile tale. Nu căpătăm șosete noi ; vom fi nevoiți să ne fîțîm pe călcîie de paiată în

fața micilor noștri colegi de la Sainte-Croix, crema nobilimii din Vest. În sfârșit, drept încălțăminte rămânem cu galoșii noștri sonori, și pe cap vom purta berete. Din fericire, iezuiții au niște uniforme bleu-marine superbe, cu nasturi plăți de metal; le vom purta zilnic pur și simplu. Pe cap vom purta, doar, faimoasa șapcă cu panglică de catifea, emblemă aproape internațională a școlărimii distinse.

Dar nu, nu poți fi de aceeași părere cu mine, mamă. Nimic nu e prea mărunț pe lumea asta, nimic din ce-ți poate desăvârși opera nu trebuie lăsat deoparte. Meschinăriile, ca și microbii, pot avea o virulență mortală, fiindcă sînt mulți la număr. Doriți să vă despăgubesc cu ridicata sau cu amănuntul, doamnă Rezeau, pentru că ați consimțit să sacrificați cîte ceva din cele două comori care vă aparțin, și anume: titlurile, de dimensiuni mai mici, și autoritatea, importantă altădată, dar care e amenințată, ca și cealaltă, de o mizerie aurită?

N-am nici o intenție să te despăgubesc, mamă, dar văd că zîmbești... Ai să-ți scoți pîrleala într-o bună zi. Peste cinci ani, peste zece, peste douăzeci. Ești sigură de tine. Cine a pomenit de înfrîngere? Ai suferit doar un eșec. Din eșec în eșec pînă la victorie. În afară de asta, mă bate gîndul să spun că victoria ta nu prea e din zilele noastre, ba chiar nici din lumea noastră nu-i. Ai semnat o poliță asupra viitorului, o poliță cu scadență foarte îndelungată. E singurul înțeles pe care trebuie să-l atribui propriilor tale cuvinte. Nu mi-ai spus oare, în timp ce-mi scotoceai prin cufăr, ca să te asiguri că n-am ascuns nici un obiect furat?

— Nu face mutra asta de cuceritor, băiețașule. Eu, mama ta, îți prevestesc un viitor de care n-o să ai drept să fii mîndru.

Ai închis capacul și ai răsucit de două ori cheia în broască, dar n-ai observat, Folcoche, că între piele și căptușeala de carton strecurasem patru hîrtii de cîte o sută de franci, dintre care două le șterpelisem din poșeta ta. Nu m-ai prins în flagrant delict, însă darul de clarviziune pe care-l ai în anumite momente și o preștiință, care de obicei e hărăzită doar îngerilor și demonilor, îți permite să-mi prevestești lucruri frumoase pentru viitor. Ai făurit o armă, care te va ciurui de lovituri, dar care, pînă la urmă, se va întoarce împotriva mea. Tu, care ai suferit atîta pînă acum de dragul de a ne vedea și pe noi suferind, nici nu te sinchisești de ce-ți

pregătesc, fiindcă aștepti să se împlinească ce-mi rezerv mie însumi. Concepțiile mele, proclamate sus și tare de un steag negru, le-ai cusut în toate cutele lui, le-ai vopsit o dată și încă o dată în cea mai autentică zeamă de caracatiță. Abia îmi fac intrarea în viață, dar, grație ție, nu mai cred în nimic și în nimeni. *Acel ce n-a crezut în Tatăl meu nu va intra în împărăția cerurilor.* Acela ce n-a crezut în mama lui, acela nu va intra în împărăția oamenilor. Orice credință mi se pare o înșelăciune, orice autoritate un flagel, orice afecțiune un calcul. Prieteniiile cele mai sincere, bunăvoința, afecțiunile viitoare, față de toate voi fi bănuitor, pe toate le voi descu-raja, le voi renega. Omul trebuie să trăiască singur. Dragos-tea înseamnă abdicare, ura înseamnă afirmare. Exist, trăiesc, atac, distrug. Cuget, deci contrazic. Orice altă viață primej-duiește într-o oarecare măsură viața mea, chiar numai fiindcă respiră o parte din oxigenul meu. Sînt solidar cu mine însumi. N-are nici un sens să dai viață dacă nu dai și moarte : Dum-nezeu a înțeles perfect lucrul acesta fiindcă a hotărît că orice ființă va fi pieritoare. Nici la începutul și nici la sfîrșitul vieții mele, n-am ocazia să-mi dau consimțămîntul. Mi se poruncește să mă nasc și să mor. Eu n-am drept decît la ce se află între naștere și moarte, și asta poartă numele pompos de destin. Dar chiar și pentru destin, se ivește cîte o Folcoche care-l prefătează, îl angajează, îl escrochează : escrocheria asta se numește educație. Trebuie să spun nu acestei educații, nu la tot ce m-a angajat pe un drum ales de alții și nu de mine, drum al cărui sens sînt nevoit să-l urăsc, fiindcă-mi urăsc călăuzele. Binele sînt eu. Răul sînteți voi. Principiile nu sînt decît niște prejudecăți de mari proporții, atîta tot. Onorabilitatea nu e decît izbînda socială a ipocriziei. Spon-taneitatea inimii este un reflex nenorocit. Virtuții, cînd e nu-mai virtute, marea virtute, nu-i vom da numele de trufie, nu-i vom da numele de putere. Nu există nici un cuvînt care s-o poată defini exact. E și una și alta, e trufie și putere, avînd o nuanță de izolare, care o înalță într-un turn de fildeș (adică în copacul meu preferat), și o nuanță publică, care o zvîrle în mulțime ca să-și antreneze pumnii. Puterea eului meu. Adevărata putere 1 la puterea 1 împotriva puterii 2 (dragostea) și a puterii 3 (Dumnezeu definit între cele trei direcții ale spațiului sau de cele trei persoane ale sale). O putere care n-are nevoie să fie multiplă ca să însemne ceva. Repet : puterea eului meu. Așa arată arhanghelul care do-boară șarpele.

Toți șerpilor. Știți doar că le cunosc îndeaproape pe fiarele astea unduitoare, care mișună prin Craonnais. Mi s-a împuiat capul cu șarpele acela, care a șuierat la urechea mamei noastre Eva. Strașnică Folcoche a mai fost și aia ! Strașnică Folcoche, care a otrăvit omenirea pentru totdeauna. Dar adevărata Folcoche știe să șuiere mai bine. Șerpi de apă, galbeni și schimonosiți, vă veți rătăci și altă dată în năvoadele mele. Șerpi ai ispitelor, mișunați în voie, pe voi vă prefer. Și voi, țipari din Ommée, și voi, rîme care țîșniți trandafirii de sub lopata lui Barbelivien, cum țîșnesc ideile din mlaștinile și din țărîna inteligenței. Dar dintre toate reptilele pe tine te prefer, viperă, pe tine ! Îți amintești, Folcoche, vipera aceea, despre care spuneai, cu o mutră care dovedea că o regreti foarte tare ! „Copilul ăsta s-a bucurat de îndurarea divină !“

Vipera aceea, vipera mea, sugrumată în lege, dar renăscînd pretutindeni, o mai zgîlțîi și azi și o voi zgîlțîi mereu, indiferent de numele ce vei pofti să-i dai : ură, politică a pesimismului, disperare sau predilecție pentru nenorocire ! Vipera asta, vipera ta, o țin în mîna întinsă, o zgîlțîi și pășesc în viață purtînd-o ca pe un trofeu, înspăimîntîndu-mi spectatorii, punînd oamenii pe fugă în drumul meu. Îți mulțumesc, mamă ! Sînt omul care umblă cu o viperă în mînă.

Copiilor mei
Jacques
Jean-Paul
Maryvonne

**Moartea
căluțului**

I

Am intrat cu bereta înșurubată pe craniu. Félicien Ladourd — fratele odiosului negustor de piei de iepure ajuns un fel de magnat al pielei — Félicien Ladourd examina cu lupa o mostră de crucifix. O ținea la distanță foarte mică de unicul lui ochi și o controla cu o stăruință atât de mare, încât i s-ar fi putut da numele de evlavie. Biroul lui era ticsit de tot felul de mulaje asemănătoare. În lipsa suportului de lemn, toți acești cristoși care-și așteptau credincioșii arătau cam ciudat, adică prea puțin răstigniți, ba chiar oarecum sportivi. M-aș fi așteptat să-i văd pe toți executînd cu muzică celelalte mișcări de gimnastică suedeză. Dar Félicien Ladourd n-avea pic de imaginație și se mulțumea să fie foarte priceputul și foarte seriosul director al firmei *Santima, s. à. r. l.*¹, fabrică prosperă de obiecte pioase, unde tatăl meu, domnul Rezeau și unchiul meu, baronul de Selle d'Auzelle, erau pios cointeresați. Pentru moment, domnul Ladourd, care era chior, emitea, cu glas mai cavernos decît orbita aceea în care era încrustat un monoclu de stofă neagră, unele îndoieli asupra calităților comerciale ale mîntuitorului.

— L-au greșit, mormăia el, l-au greșit de tot ! Nici măcar nu s-ar zice că suferă, bietul de el ! Și picioarele... i-ai văzut picioarele ? Astea n-au fost niciodată picioare de răstignit. Poți să juri că dansează pe vîrfuri.

De partea cealaltă a biroului ședea meșterul, cu țigara stinsă în colțul unei strîmbături plină de amărăciune. Ladourd își băga lupa în buzunar, luă crucifixul în mînă, îl depărtă, îl apropie, îl întoarse pe o parte, îl întoarse pe cealaltă

¹ *Société à responsabilité* — societate cu răspundere limitată.

parte, pe partea scobită, pe cea plină, îl răsturnă cu capul în jos, îl îndreptă cu capul în sus, încrunță sprânceană stîngă, apoi sprânceană dreaptă, fluieră, șovăi și se hotărî brusc.

— Nu... am spus nu ! Nu merge ! Atîta pagubă ! Scoatem o serie mare din numărul 53, cel vechi, ameliorat. Dar cel puțin să faci o treabă bună cu fecioara cea nouă ca să-ți răscumperi păcatele. Trebuie neapărat să reușești o piesă pe care s-o putem vinde și la Lourdes și la Nôtre-Dame du Chêne și la La Salette și la Czenstochowa. Să fie un tip intermediar, ce mai încolo-ncoace ! Uite aici.

În clipa aceea, Ladourd mă zări.

— A, dumneata erai, Zeamă-Lungă ! strigă el și-i făcu semn meșterului, cu dosul palmei, că poate să plece. Vino mai aproape. De ce stai în curent ? Nu cumva ți-e frică să nu te compromiți ? Fabrica mea are onoarea...

Se opri deodată, tuși ca să-și dreagă vocea, făcu o strîmbătură, ca și cum ar fi vrut să înghită un cuvînt șters din vocabularul lui și rectifică, țintindu-mă cu o privire ascuțită de ciclop :

— Familia dumitale are de mult onoarea să... Mă rog, ne încredințează unele capitaluri care-i produc profituri frumoșele. Așa că poți să pătrunzi în încăperea asta și să-ți scoți pălăria din cap.

Vă dau cuvîntul meu de onoare că Ladourd, Félicien Ladourd, fratele pielarului, nu făcea ironii, rîdea pur și simplu. Era limpede că de la o lună la alta — și de lucrul ăsta îmi dădusem seama cu prilejul puținelor vizite pe care mi le făcea la școală — de la o lună la alta devenea tot mai dolofan și mai puțin circumspect. Iată că-mi spunea : „A, dumneata ești“, de parcă i-aș fi fost slujbaș și ne-am fi despărțit în ajun cu un „bună seara“ lipsit de importanță. Îmi spunea Zeamă-Lungă cu dezinvoltura rezervată membrilor familiei și interzisă oricărei persoane dinafară, cu atît mai mult dacă avea o origine suspectă. Oare lumea se schimbase atît de mult în ultimii trei ani de zile, dacă un Ladourd oarecare îndrăznea să mă trateze în felul ăsta ? Nici pe vremuri, la noi acasă, și nici la școală, la iezuiți, nu luasem lecții de umilință, umilința aceea despre care tata spunea că e politețea oamenilor de rînd... sau trufia sfinților. Binînțeles, directorul de studii, Rauvoix, ne atrăsese atenția că secolul nostru avea exigențe noi și ne prevestise ce hotărîri curajoase trebuie să ia copiii de familie bună, dar fără avere mare. Numai că profețiile acestea le debita așa, cu oarecare indiferență,

la sfârșitul uneia din lecturile siropoase de vineri seara... Despre lume și despre primejdiile ce le oferă, ne vorbea între două căscături, cu aceeași convingere molîie, cu care ne băga în cap adevărurile veșnice ale Apologeticii și, trebuie s-o spun, cu același succes. Primejdiile lumești și pedepsele iadului erau unul și același lucru, adică o literatură plicticoasă și o realitate îndoielnică. În orice caz, aparențele erau salvate. „Domnule, striga Rauvoix vorbăreților sau vreunui fumător care-și sufla discret fumul sub haină. Domnule, am să-ți trîntesc un *ei* la purtare... și dacă te porți mai departe ca un ilot, ai să te pomenști cu un *i*.” Erau aspri ieșiri ăstia, dar respectuoși. Pe vremea aceea, o asprime politicoasă ni se părea mult mai tolerabilă decît o jovialitate moică. Mă pregăteam, deci, să deschid gura și să-i servesc o obrăznicie acestui neguțător, cumsecade de altfel, dar pe care domnul Rezeau, adică nevastă-sa, mi-l alesese cu oarecare ușurință drept corespondent, cînd un sentiment ciudat îmi schimbă dispoziția. Insolența e una din balanțele cu care se cîntărește stima. Oare familia noastră decăzuse? Oricît de neplăcut ar fi fost pentru mine acest amănunt, pentru membrii familiei mele el era, cu siguranță, mult mai neplăcut. Jignit, dar plin de o ciudată satisfacție, m-am mulțumit să zîmbesc, și zîmbetul ăsta s-a transformat brusc într-un rînjit. În oglinda care ne despărțea de biroul vecin, eram nevoit s-o recunosc, prea puțin schimbată și avînd aceeași înfățișare de domnișoară-care-face-game, pe vară-mea Edith, care tortura clapele unei mașini de scris Underwood. Ladourd îmi surprinse privirea și nici măcar nu se miră de mirarea mea.

— Da, mormăi el, am angajat-o ca secretară. Mare lucru nu face, dar familia Torure are greutăți așa de mari, că am cedat insistențelor baronului de Selle d’Auzelle.

O vagă nuanță de stimă îi alteră vocea și aduse în treacăt omagiu averii baronului, care nu se dădea bătut.

— De altfel, continuă Ladourd, printre angajații mei se mai numără un văr al dumatăle: Léon Rezeau, pe care tot baronul mi l-a recomandat. E foarte amabil unchiul dumatăle, dar, în treacăt fie zis, practică nepotismul pe scară întinsă. Dacă m-aș lua după el, mi-ar băga la *Santima* pe toți membrii familiei, care nu mai au rente și nici vreo pregătire specială. Nu despre Léon e vorba, de el nu mă pot plînge: e cel mai bun reprezentant al nostru și am intenția să-i încredințez conducerea sucursalei noastre de la Milano. Are mult spirit comercial băiatul ăsta, ceea ce e o surpriză, fiindcă

la început era cît pe aci să intre în seminar... În definitiv, n-a schimbat domeniul și vinde toate chestiile astea bisericesti cu o înflăcărare care convinge clienții... Ce-i, Zeamă-Lungă, te-am scandalizat ?

Félicien Ladourd nu mă scandaliza, mă enerva. Nu-mi place să întîlnesc la cineva acest gen de ingrătitudine a spiritului și nici obiceiul de a lua în rîs oameni și lucruri, de pe urma cărora trăiește, cu atît mai mult cînd vinovatul nu are drept scuză deprinderea ereditară a condescendenței. E un sentiment ce nu poate fi tolerat decît în doze mici, ca și piparul. Dar ceea ce mă uluia mai mult era revoluția asta, despre care nimeni nu-mi pomenise nimic și care, într-un timp atît de scurt, părea să fi transformat întreaga familie, să fi trîntit la pămînt prejudecățile și să fi convertit pe toți membrii ei la o nouă politică a vieții. Era vorba oare de același baron de Selle d'Auzelle, care, cu prilejul unei vizite la noi, îi declarase tatei : „Sora noastră e într-o situație financiară alarmantă, recunosc. Dar prefer s-o văd murind de foame decît să-i găsesc undeva un loc de învățătoare. Mai bine să nu-ți ajuți rudele decît să le ajuți să se înhăiteze cu mitocanii.“ Și iată că acest baron intransigent își instala nepoata pe un scă-unel de dactilografă și îndesa în mîinile lui nepotu-său o servietă de voiajor comercial ! Călugării cumsecade, despre care spune cîntecul că nu se pricep decît să te croiască la fund și să te spovedească, ne pomeniseră ceva despre criza asta, o repet, dar procedaseră atît de gingaș, atît de creștinește, vorbiseră despre criză cu un c atît de mititel, încît nici nu-mi închipuiam ce rezultate subite putea să aibă. Asurzite de refrenele sonore, folosite în orice „educație frumoasă“, timpanele noastre nu auziseră trosnetul uriaș al bugetelor zdruncinate, nici tropăitul legiunilor burgheze pornind în direcția birourilor de plasare (sau înrolîndu-se, cel puțin, în ultimele afaceri de familie). În timp ce mă străduiam să împac în străfundurile mele o enervare surdă cu o ciudată impresie de complicitate, ba chiar de răzbunare, Ladourd continua greoi :

— Să știi că glumesc, totuși vărul dumitale a avut dreptate, așa cum a avut dreptate și tatăl dumitale... E drept că familia dumitale nu acceptă situația decît scrișnind din dinți. Parcă-l aud pe domnul Rezeau spunîndu-mi : „De pe timpul Inventarelor, nimeni dintre noi n-a îndrăznit să poarte toca“. Cu toate astea, pînă la urmă s-a hotărît să și-o pună pe cap și a fost fericit să primească un post de substitut, clasa a treia. Dacă m-aș lua după ultima lui scrisoare, ți-aș spune ce

rău îi pare că, de rușine, a consimțit să plece în Guadelupa, în loc să accepte o numire la Angers sau la Segré, adică la doi pași de *La Belle Angerie*, așa cum se gândise la început. E drept că în Guadelupa capătă sporul cel mare de salariu pentru colonii... Mai știu că mama dumitale avea motive personale să... Ai spus ceva?

Nu spusese nimic. Dimpotrivă, îmi încheștasem puțin dinții.

— Dar cred că și asta se poate aranja acum. Nu mai sînteți copii. Și apoi, spune-mi, e chiar așa de aspră cum se vorbește? Parcă nu-mi vine să cred ce povestesc unii membri ai familiei.

Dinții mei scrișniră ușor, fără voia mea, totuși izbutii să-i descleștez și să iau un aer nevinovat.

— Ciudat, am murmurat. Ce s-ar putea povesti? Nimeni dintre ei n-a spus vreodată un cuvînt cît timp mama a fost în mijlocul lor.

Ladourd își înalță brusc gîtul și-mi consacră în întregime atenția ochiului său unic, care se pricepea mai bine să descifreze reticențele unui cumpărător decît reticențele unei firi închise. Privirea lui reuși să mă zgîrie la suprafață, dar nu pătrunse în mine. Atunci, treptat, capul lui mare se scufundă din nou în gulerul (numărul 43) și se înșurubă în el, scoțînd astfel în relief fălcile bărbierite prost și dărăcînd pînza de avion. Pleoapele căzură peste ochi și, înțelegînd absolut de-a-n-doaselea semnificația atitudinii mele, patronul firmei *San-tima* reluă pe un ton degajat :

— Asta-mi spuneam și eu. Totdeauna se exagerează. Operațiile pe care le-a suferit mama dumitale constituie o explicație pentru caracterul ei. E o femeie bolnavă, care merită compătimire...

Compătimire?... Cunoșteam măcar o ființă pe lume, cea în cauză, care n-ar fi răbdat cuvîntul ăsta. Așa se explică de ce am aprobat clătînînd din cap cu un aer foarte convins.

— Îmi pare bine că mă liniștești, reluă domnul Ladourd, care era însărcinat, desigur, de domnul Rezeau să încerce marea cu degetul. Sper că Zdreanță, fratele dumitale mai mare, se află în aceeași stare de spirit. Cît despre celălalt... parcă Marc îl cheamă, sau Marcel... mă rog, cel căruia îi spuneți Cropette...

— Marcel, l-am corectat eu la repezeală, ca să subliniez neplăcerea ce-mi pricinuiește folosirea propriei mele porecle. Marcel nu-mi scrie niciodată și nici Fred. Nu mai sînt la

curent cu părerile lor din ziua, în care, din motive necunoscute...

Am făcut o pauză ca să dezmint adjectivul *necunoscute*.

— ...din motive necunoscute, am fost retrași toți trei de la Sainte-Croix și răspânziți în licee diferite. Fred e la Nantes, îl supraveghează mătușa-mea Bartolomi. Marcel era la Combrée, dar în timpul vacanței trecute, se pare că a fost răsplătit pentru niște premii, așa că l-au luat în Guadelupa și face liceul la Basse-Terre. Nu-l invidiez pe nici unul din ei.

„Căci, spunea mai departe tăcerea mea, cel însărcinat să-mi poarte de grijă ești dumneata. Sub pretext că la Angers nu s-ar mai fi găsit altcineva care să joace rolul ăsta. De fapt, însă, au vrut doar să mă jignească, pentru că dumneata ești doar un străin, ba mai rău, un Ladourd fără nici o strălucire. Dar, dacă ne gândim bine, alegerea asta nici nu era așa de rea. E drept... (cu o nuanță de îngăduință în colțul buzelor) ești foarte Ladourd, moșulică, dar ești un om de treabă și nu m-ai cicălit niciodată prea tare.“

— Pfff, pufăi, „corespondentul“ meu, realizând o onomatopee, care-i era specifică și voia să exprime un fel de satisfacție ursuză, am făcut și eu ce-am putut... Adică nu chiar așa... Aș fi vrut să te scot regulat din internat, dar trebuia să mă supun ordinelor. În orice caz, situația asta nu poate să mai dureze, tatăl dumitale suportă greu viața în colonii. Totul îl supără : și faptul că și-a lăsat casa în grija bătrânei Fine, care e aproape neputincioasă acum, și întreruperea cercetărilor sale, și depărtarea de copii, care se apropie de vîrsta cînd trebuie să-și aleagă o carieră și apoi un loc de muncă...

— ...și colecția de muște care se prăpădește, am adăugat eu cu o voce plîngărească, foarte reușită.

O carieră... un loc de muncă... Eram informat. Într-adevăr, doamna mamă nu mai accepta să ne știe sub o supraveghere nesigură și pradă capriciilor inspirației noastre, sentimentală eventual. Era timpul să execute o întoarcere din insula Elba.

— Cînd se întoarce ? am întrebat, cu alt glas, cam prea viteaz și cam forțat, asemenea glasului cu care un bolnav îl întreabă pe chirurg în ce zi are de gând să-l opereze.

— A, abia peste cîteva luni. Tatăl dumitale trebuie să-și obțină întîi transferul. Angers e un oraș foarte căutat.

Ladourd pufăi din nou : „pfff“. Nu mai avea să-mi comunice nimic altceva decît instrucțiunile primite, firește, în ultima telegramă. Ce avea să se întîmple cu mine pînă la în-

ceperea viitorului an școlar ? Ladourd își frământa fălcile cu un aer vădit încurcat. În cele din urmă se hotărî.

— Te rog să mă ierți, mormăi el fără să se grăbească, nu te-am felicitat pentru succesul dumitale. E drept că nici nu mi-ai vorbit despre el, dar mi-a telefonat directorul ca să mă anunțe și ca să-mi spună că nu mai are nici un motiv să rămîi în vacanță la internat, cu diploma de bacalaureat în buzunar... Eu, însă, n-am primit nici un fel de dispoziții în privința asta și crede-mă că sînt surprins. Așa că am hotărît din proprie inițiativă să te trimit la mare, undeva în Morbihan. Avem o vilă lîngă Damgan. Soția și copiii mei rămîn acolo toată vara. În octombrie... Cred că trebuie să-ți începi Drep-tul la Universitatea catolică, asta-i dorința tatălui dumitale. Nu știi ce gusturi ai, dar prefer să discuți personal problema asta cu părinții, dacă nu e gata lichidată.

După mine, nimic nu era încă lichidat. Domnul Rezeau îmi scria cîte zece rînduri pe lună veșnic aceleași : „*Sînt mulțumit de notele tale, dar mi s-a urît să văd că ai meru ei la disciplină. Cu sănătatea stau la fel de prost. Alaltăieri am dat peste o foarte interesantă Egerena americana. Ferdinand și Marcel sînt sănătoși. Te sărutăm.*” (Pluralul verbului nu fusese confirmat niciodată de semnătura maternă, a cărei grație cuneiformă o uitasem.) Cu trei luni înainte, făcînd o aluzie îndatoritoare la chestiunile de drept, domnul Rezeau binevoise să adăuge în post-scriptum : *Fred a căzut la admiterea în școala navală, așa că se va înscrie la hidrotehnică. După ce își va lua bacalaureatul, Marcel va pregăti admiterea în Politehnică la Sainte-Géneviève. Cît despre tine, dacă treci și partea a doua a bacalaureatului, mama și cu mine am hotărît* (de data asta, pluralul era categoric colectiv) *să-ți oprim o cameră la internatul Facultății catolice de Drept, unde, după cum știi, mai sînt și azi profesor onorar.*

— Vrei să-i spui bună ziua verișoarei dumitale ? Dar fabrica vrei s-o vizitezi ?

Ladourd își strivi palmele de marginea biroului și-și înălță cele o sută de kilograme. În clipa aceea i-am zărit vesta cenușie de lînă de sub haină. Era o vestă tricotată, cu opt nasturi, dintre care nici unul nu rămăsese descheiat, o vestă înduioșătoare, cam neroadă, cum e orice amănunt, care subliniază în ținuta unui bărbat grija ce-i poartă nevastă-sa. O vestă, care transforma pîntecele acela directorial într-un pîntece de părinte.

II

Am rămas pînă azi omul care n-a cunoscut decît propria lui intimitate.

Știți doar că eu n-am avut mamă, că n-am avut decît o Folcoche. Dar să renunț la porecla asta cumplită, pe care m-am dezobișnuit s-o folosesc și să spun așa : N-am avut o familie adevărată și, pentru mine, ura a însemnat ce înseamnă pentru alții iubirea. Ura ? Asta să fi fost ? Să spun mai bine așa : cunosc un băiețuș, cunosc un adolescent care-și istovea talentul și se deda la jocuri cumplete în perioada lecturilor din *Bibliothèque rose*. Copiii nu fac alegere între jucăriile pe care le capătă ; se mulțumesc doar să se distreze cu ele cu mai mult sau mai puțin entuziasm.

La optsprezece ani am rămas copilul care n-a cunoscut decît propria lui intimitate : luptătorii nu știu ce înseamnă o altă intimitate. Timp de șase ani de zile, membrii familiei mele mi-au fost doar comeseni împărțiți în două grupuri rivale. După ce ne-am despărțit, anii de școală mi-au oferit adesea prilejul să trezesc unele simpatii, dar niciodată n-am ajuns să-mi fac prietenii. Profesorii, meditatorii, colegii vin și se duc, se schimbă, dispar pe neașteptate. Ai totdeauna destul timp să-i cunoști, uneori să-i urăști, dar rareori apuci să te apropii de ei. În afară de asta, într-o instituție religioasă, prietenii sînt totdeauna bănuite că ar putea avea un anumit caracter. O singură dată mi s-a întîmplat, cînd eram în clasa de retorică, să mă împrietenesc cu un oarecare Cyrille, fiul unui colonist rus din Madagascar. Împărtășea cu mine și cu alți cinci-șase colegi soarta puțin plăcută a celor ce-și petrec vacanța la internat. Disperarea lui, blondă și gingașă, mă mișcase. Dar la redeschiderea cursurilor, eu m-am întors în clasa mea, la cei mari, și el în clasa lui, la medii. E drept că mi-a trimis patru scrisorele prin omul de serviciu din sala de mîncare, dar a cincea a fost confiscată de director, care, bănuind o mică porcărie, l-a băgat pe Cyrille la carceră și i-a luat un lung interogatoriu, dornic să afle cam ce dovezi de simpatie i-aș fi dat eventual. Povestea asta îmi atribui calificativul de suspect și-mi cîștigă privilegiul de a dormi de acum înainte într-un pat alături de supraveghetorul dormitorului. Mi-a cîștigat și neîncrederea tinerilor solitari.

Împrejurarea asta nu mi-a produs nici o suferință : inima mea e construită în așa fel, încît realizează cu greu politica vaselor comunicante. Nici măcar n-am protestat. Firește,

n-am fost niciodată ca un crin, alb și drept, țîșnit chiar din inima bulbului, cum sînt crinii care încarcă brațele sfîntului Joseph, statuia din ipsos vopsit, purtînd numărul 196 în catalogul firmei *Santima*. Dar mi-e silă de coridoni, cum mi-e silă de banii falși, și avea haz că, din toată armata de mici perversi, care se împărtășeau în fiecare duminică, tocmai eu să mă bucur de această reputație. Bineînțeles că aveam și eu perversiunile mele, dar cel puțin ele erau autentice. Puținele prilejuri cînd am putut sări gardul internatului cu ceva bani în buzunar le-am exploatat pe strada Chartres, veșnic bătătorită de pașii unor bretone dolofane. Pe de altă parte, aveam și eu un roman al meu, adică un vis organizat, bine construit și bine încheiat, nesfîrșit, ca filmele acelea cu multe episoade, unde învie în mod miraculos eroi care nu dau ortul popii niciodată. Din cauza asta, multă vreme am putut să disprețuiesc lectura, care e produsul imaginației altcuiva. Ce alte povestiri puteau să rivalizeze cu povestirile pe care mi le spuneam însumi, pe limba mea, și în care jucam atît rolul de autor, cît și cel de actor? La început a fost o adevărată epopee, ceva în genul „Aventurilor unui ștregar parizian“ (strîns legate de noțiunile mele de geografie).

Apoi editura visurilor mele își schimbă tematica. Din coaste îmi ieșiră o mulțime de mici Eve nespălate, purtînd numele generic de Madeleine, ceea ce n-avea nimic comun cu reputația profesională a sfintei, ci cu amintirea unei adevărate Madeleine, fetișcana, care păștea vacile și căreia cei cincisprezece ani ai mei îi acordaseră onoarea cîtorva ședințe de întinde-te-pe-spate-drăguță, pe sub arborii din preajma casei noastre.

Așa se face că am fost un manichean în toate domeniile. Alb și negru, eu împotriva mea. Ficțiune, bineînțeles, și comedie totodată! Erau distracțiile unui ștregar însingurat, care nu mai are prilej s-o facă pe interesantul în ochii „dușmanilor“ și încearcă s-o facă pe interesantul față de el însuși. Dar mai ales era aici și tendința naturală de a descompune tot ce e binar, de a descoperi în orice cuplu duelul, și nu tovărășia, de a transforma viața într-o partidă de friptă, în care, la nevoie, mîna dreaptă să lovească mîna stîngă, și individul să se lovească pe sine însuși. O fățarnicie a contrariilor, un echilibru nestabil sub forma unei balanțe — ale cărei greutăți le poți falsifica —, cioara și porumbelul, cinismul și nevinovăția, cocoțate alături și în stare de război, pe

stinghia aceleiași cuști... În mine însumi găsesc cel mai bun argument împotriva acelei filozofii — eretică de altfel — care susține că omul e bun prin natura sa.

Nu-mi aduc nici un fel de elogii în clipa asta, știu. Am poftă de spovedanie, deși am uitat de mult drumul care duce spre un mic oblon, tras în întuneric de un popă artritic. Sinceritatea nu mă atrage prea mult, dar uneori îmi place să fac paradă, și în privința asta sînt cu adevărat copilul veacului meu. Nu-mi displac nici lucrurile complicate. Nu sînt o fire simplă. Mi-am spus totdeauna, și secolul nostru e de aceeași părere, că simplitatea e rudă bună cu sărăcia spirituală. *Beati pauperes spiritu*¹ ei, ducă-se încolo ! E o sărăcie pe care nimeni n-a dorit-o vreodată, singura insuportabilă dintre cele patru calamități care-i fac pe oameni săraci cu duhul, săraci de bani, săraci de plăcerile cărnii, sau săraci în inimă.

Sărac în inimă... și totuși asta-i mizeria adevărată și cea mai cumplită. Am spus cea mai cumplită, fiindcă-i și cea mai înverșunată. Dacă ai voință poți să-ți cultivi spiritul, să câștigi bani, să-ți îngrijești trupul. Dar împotriva sărăciei sentimentelor, mai ales cînd e ereditară, nici voința nu prea are ce face.

Mă gîndesc la trei bolnavi ereditar. La fratele meu, Fred, zis Zdreanță, cu bietul lui caracter de plumb, topit și turnat o dată pentru totdeauna în tiparul apatiei. La Marcel, zis și Cropette, cu mișcările lui lente și tainice, ființă ștearsă, protejat al Doamnei Mame. Și la scandalagiul de Zeamă-Lungă, care afirma că a ales drumul răzvrătirii.

Ce fel de răzvrătire ? Cea care trece prin viața ta cum trece focul printr-un fitil Bickford și nu se pricepe să aprindă decît pălălaia unei simple năzdrăvănii asemenea unei biete plesnitori gălăgioase ? Sau răzvrătirea care aruncă în aer pe cel ce dinamitează, o dată cu cel dinamitat ? Sau cea care se stăpînește și ajunge sprijinul cel mai bun al justiției ? Nu numai împotriva unor ființe te răzvrătești, ci și împotriva tuturor celor asemenea lor, împotriva ideilor de care se reazemă. Răzvrătirea nu e niciodată totală, pentru cine continuă să se răzvrătească individual, și mai ales pentru cine nu s-a răzvrătit împotriva sa însuși. Dar, din acest moment, un astfel de fapt se transformă, cum ar spune altcineva, într-o revoluție.

¹ Fericiți cei săraci cu duhul (în lb. lat.).

Situată între Ker-Fleurette și 7. A. C., două cocioabe oribile, vila familiei Ladourd dădea dovadă de oarecare bun-gust. Pe placa smălțuită scria *Les Armérias*. În grădinița de o sută de metri pătrați, nu zăreai nici o tufă din această plantă, dar zidul casei era construit din cărămizi de un roz-palid, caracteristic petalelor ei și care se armoniza cu azurul local, cu pînza aceea de nuanța florii de levănțică, găurită de pete albe, cu ocrul falezei care se rostogolea în direcția micului golf Kervoyal, cu amestecul de nuanțe cenușii, ruginii și umede, ce caracterizează plajele bretone în momentul refluxului. Vila trăgea în piept, prin șase ferestre larg deschise, briza pămîntului, care sosea în trap dinspre stepele depărtate de la Lanvaux, unde s-au refugiat, zice-se, ultimii lupi.

Aveam nărilor palpitînde și părul zbîrlit și m-ar fi putut lua oricine drept un pui de lup, cînd m-am înfățișat la poarta stîinii în ziua de 24 iulie 1933. Vreo șase perechi de chiloți de baie, trași în țepă în vîrfurile porții căscată larg, erau întinși la uscat. Am văzut foarte bine clopoțelul soneriei, mîncat de o pată de cocleală, dar cocoțat prea sus și fără șnur. Totuși, m-am cățarat pe valiză și am izbutit să ajung pînă la el, dar sunetul pe care l-a scos era slab, pițigăiat și plin de rezerve, cum eram eu însumi. Cît ai clipi din ochi, în cadrul celor șase ferestre, au apărut un mare număr de brațe goale, de capete coafate permanent și de zîmbete ascuțite.

— Intrarea liberă ! strigă o voce stridentă, o voce de pescăruș.

N-am mai apucat să străbat grădina ticsită de plase pentru pescuit crevete. Pînă să ajung la peron am fost înconjurat de o rotire amețitoare de fuste, în marea lor majoritate ecoseze ; am fost nevoit să mă opresc, bătătorind pie-trișul sub picioare, înconjurat de exclamații și foarte stînje-nit de primirea aceea demonstrativă și de belșugul de mîini întinse, precum ramurile de palmier în drumul mîntuitorului. Colac peste pupăză, un băiețandru, purtînd cu solemnită-te în jurul capului un turban alcătuit dintr-un prosop, se pro-țapi în fața mea și, modulîndu-și vocea ca o găină care cot-codăcește, emise triumfător un strigăt de adunare, strigătul clanului Ladourd : Mic-mic-mic-mic-mic-mic-micu ! În cali-tatea mea de vrednică odraslă a unei familii obișnuite să treacă orice fapt prin ciurul ridicolului, nu m-am putut

împiedica să încrețesc din sprâncene. „E simpatic neamul ăsta de pielari, dar cam trăsnit.“ Am atins la întâmplare câteva mâini — cele mai largi dintre ele, și am schițat un număr egal de plecăciuni. Apoi am bolborosit cu demnitate :

— Domnișoarelor... domnule... Numele meu e Jean Rezeau. Am onoarea să...

— Aoleu ! exclamă băiatul și rânji, în timp ce fetele, uluite de acest ceremonial, mă copleșeau cu formule de politețe, ciripite între hohote de râs.

— Binevoiți, vă rog, să intrați, îmi propuse una dintre ele, făcând o plecăciune scurtă și scuturându-și chica roșcată.

Demnitatea mea se prăbușea, se transforma în panică. Țeapăn ca un curcan care a nimerit într-un cârd de bibilici zvelte și filfîindu-mi roșeața în onoarea lor, am făcut trei pași în direcția peronului. „Ai o mutră de idiot. Trebuia să te cobori la nivelul lor“, șoptea marele filantrop care sălășluiește în mine. Din fericire, în clipa aceea interveni efebul cu turban.

— Alteță serenisimă, nu-i frumos să vă bateți joc de oameni. La noi, toată lumea se tutuiește. Donșoarelor, ia faceți bine și vă aliniați în ordinea vârstei... Pe mine mă cheamă Samuel, sînt al mai mare, și am douăzeci de ani. Vreau să dau admiterea la agronomie. Asta-i Michelle, zisă Micou, și are nouăsprezece ani, asta, zbîrlită, e Suzanne, ani șaptesprezece. Lumînarea ceea mălăiață se numește Cécile, are cincisprezece ani și jumătate. Și jumătate, nu uita, că-i lucru mare. Acum ajungem la categoria junior : Jacqueline de unsprezece ani, Rose de șase și Madeleine de doi. Pentru moment, asta-i tot...

— Ajunge berechet ! exclamă vocea unui nou personaj.

Doamna Ladourd își făcea apariția... O apariție nu prea maiestuoasă, înfășurată într-un halat liliachiu destrămat, tîrșind niște papuci noi în picioare și purtînd pe cap, ca o aureolă, o coroană de bigudiuri de aluminiu. Se apropia, fără grabă, de mine, cu mîinile pe burtă și cu burta lăsată pînă la coapse. Soarele, același soare care usca plasele de pescuit, acordă o slabă scînteiere diamantului minuscul de pe inelul ei, un diamant lipsit de seriozitate, care informa pe toată lumea că în perioada logodnei fusese croitoreasă. Dar doamna Ladourd mă apucă de umeri cu un gest autoritar, mă trase spre ea, mă sărută cu zgomot, îmi prinse apoi bărbia între degetul cel mare și arătătorul mîinii, îmi răsuci capul întîi

la dreapta, apoi la stînga, mă cercetă îndelung și trase concluziile :

— Ai o mutră jalnică, tinere bacalaureat ! Fac prinsoare că ai ganglioni la gît.

Căută ganglionii și-i găsi. Una din pleoapele ei tresări, ca și cum ar fi vrut să ascundă licărirea scurtă care i se aprindea în ochi. Cealaltă pleopă se înalță, dînd la iveală un ochi mirat de stinghereala mea, care i se părea de neînțeles și pe care o puse numaidecît în seama timidității. Auzi, timiditate !... Zîmbetul ei spunea limpede asta și mă făcea să turbez de furie, în timp ce-mi înfingeam unghiile în palme, niște palme pe care le umezea certitudinea de a fi fost expediat pe altă planetă de către Félicien Ladourd.

— În principiu, avem o casă bună, continuă cucoana aceea grasă. Nu uita că-mi datorezi un spor de două kilograme la cîntar ; ăsta-i tariful meu. Poți să-mi spui „mătușă“, e mai draguț. Să știi că-mi place grozav s-o fac pe cloșca.

— Mic-mic-mic-mic-micu ! sublinie Samuel încă o dată.

Familia asta mă uluiește. În fond, ce-i cu ei ? Sînt niște naivi ? niște ipocriți ? niște mici sfinți ? niște oameni slabi ? Mă aflu oare în fața unui gen edificator de oameni, în fața unui quietism menit să seducă un membru al dinastiei Rezeau, adeptă binecunoscută a nuanței janseniste ? Cum se poate ca niște oameni care par să fie totdeauna de acord sau numai într-un vag dezacord în privința unor fleacuri, cum se poate că oamenii ăștia nu se plictisesc ? Și cum izbutesc să-și umple totuși casa cu atîtea strigăte ? Căci intimitatea lor e mereu dulce-acrișoară. În casa Ladourd, toată lumea se pupă cît e ziuica de mare, și nu din vîrfurile buzelor. Se ciorovăiesc destul, dar certurile lor sînt doar niște partide de ping-pong verbale, schimburi scurte de răutăți de celoid. Degeaba studiez certurile lor, pe care o singură lacrimă le oprește cu mai multă ușurință decît îl oprește pe Mata-more prima picătură de ploaie. Au cu toții bucle fragile, așa că se supără doar, în loc să se mînie, și nu încapă în-doială că numai dacă ar căuta în Larousse ar afla ce înseamnă cuvîntul *turbare*, cuvînt-cheie pentru anii tinereții mele.

După trecere de opt zile mă dau bătut și înțeleg : acești Ladourd sînt legați unii de alții cum sînt legate violetele dintr-un buchet cu un fir de rafie, și la firul ăsta țin mai presus decît orice. Cît despre violete, sînt cam palide, nu

prea au miros și nu-ți vine totdeauna să le duci la nas. Adevărul e că în familia Rezeau nu bucele, ci nasul e organul cel mai sensibil. Nasul nostru e așezat prea sus, așa îl are și regele Ferrante, și mirosul altuia îl supără repede.

După trecere de trei săptămîni, simpatia mea se urnește din loc, greoaie, înceată, plină de reticențe, aruncînd mereu priviri înapoi; nu-i ușor să accepți atît de repede un nou mod de viață. Cel care mi se înfățișează aici mi se pare destul de plicticos. Am optsprezece ani și învăț ce înseamnă copilăria, copilăria aceea pe care n-am trăit-o niciodată și despre care multă vreme am crezut că e o infirmitate, o slăbiciune aflată la cheremul musculaturii părinților. La optsprezece ani învăț să mă joc. Da, să mă joc. În amintirea mea, jocul e conținut într-un imperativ: „Duceți-vă să vă jucați! Azi o să greblați alea dinspre pod.” Ce înseamnă jocul pentru cei ce n-au cunoscut gratuitatea fericită a gestului, pentru cei care au fost nevoiți să-i atribuie sensul lui propriu, virtutea lui defensivă? Îi cere cineva războinicii să vină să se joace de-a războiul? Oare înseamnă să decazi dacă te rostogolești din realitate în simulacru (încă nu știu că, adesea, simulacrul te vindecă de realitate)? „Ah, mofturosule!” îmi strigă Samuel cînd vede că mă poticnesc în timp ce jucăm orașele. E adevărat, fac pe mofturosul, strîng buzele din condescendență. Trebuie să-ți fie foame de plăcere. Dar în fața acestor carnivori ai veseliei, eu rămîn un vegetarian.

— Edirne, Ecommoy, Eton...

— Îl are frate-tău. Șterge-l, Cécile, Samuel l-a spus mai înainte.

— Efes, Efraim...

— Ăsta-i un nume de trib, nu de oraș, țiuie iar Suzanne. Intervin și eu, doct și rece:

— Ba chiar e tribul samariteanului cel milostiv. Ștergeți... hm! șterge, Cécile.

Șovăiala mea a distrus totul. Acuma se frămîntă cu toții pe scaune, își trag fustele, își potrivesc nodul cravatei. Nimic mai urîcios decît un plictisit care molipsește pe toată lumea de boala plictiselii. Tusea discretă a acestei boli e instalată la mine-n gît. Nu-i o perlă vărul ăsta adoptiv! Oare e chip să-l civilizezi?

În sfîrșit, după o lună de zile sînt la unison cu ei. Cel puțin așa cred și izbutesc să-i fac și pe ei s-o creadă. Încă puțin și ajung să dau eu tonul. Eu sînt primul care pornesc

În goană la fermă, primul care sar în apă rece și mă năpustesc la asalt asupra uneltelor. Frec maioneza ca un băiat de treabă, cufund țărșii undițelor de pescuit plătica, pregătesc săculețele cu viermi, răcnesc *La Paludière*, cînd mă culc seara alături de Samuel, în timp ce în camera cealaltă, fetele frămîntă refrenul ; dorm de parcă m-ar fi lovit în cap propria mea sănătate, mă înfrupt din pîinea lor proaspătă, pîinea proaspătă a spontaneității lor. E pîinea lor, nu-i a mea. De fapt, n-am devenit nici mai limbut, nici mai plin de viață ; mă mulțumesc cu o exuberanță mecanică. Mă înverșunez asupra bucuriei, incapabil să înțeleg că-i consum repede principiul și virtuțile.

— Bietul băiat, a început să-și revină, cotcodăcește mama-cloșcă adresîndu-se soțului ei, care și-a acordat opt zile de vacanță, care ocupă toată plaja cu trupul lui enorm, acoperit de păr roșcat, și-și ridică mereu chiloții de baie, răsuciți sub un buric noduros.

— Nu-l cicăliți prea tare, mormăie chiorul.

— Vai de mine, dragul meu...

Ladourd are dreptate. Uneori simt că mă înăbuș, că nu mai pot să rabd micile lor atenții. „Unde ești ? La ce te gîndești ? Scumpul meu absolvent se îngrașă încet... Uite, ți-am lucrat un maiou... Eu am să-ți fac un pulover... Ia vino-coa', vreau să-ți fac o poză... Să știi că de acum înainte nu te mai lăsăm... Ar trebui să le scrii fraților tăi... Și mai-că-ta, ia spune, e adevărat că ?... ”

E adevărat că am chef să respir singur. Pe vremuri, la *Belle Angerie*, cînd aveam nevoie de oxigen, mă cățaram după el în vîrfurile unui copac ; la înălțimea aceea, oxigenul era mai tare și mai periculos, nu era un oxigen la-ndemîna oricui.

E așa de adevărat că vreau să respir singur, încît în două rînduri, voi simți brusc nevoia să-i las baltă și s-o pornesc încotro mă duc picioarele. Prima mea dispariție va rămîne neobservată. Dar a doua va dura o după-masă întregă, pe care o voi petrece în cîmpiile de iarbă-de-mare, dincolo de Penderf. De data asta, la Kervoyal, toată lumea va fi consternată. Cînd mă voi ivi din nou, la poalele falezei, toți membrii familiei Ladourd își vor da drumul pe povîrnișul abrupt și vor veni în goană să mă pipăie cu mîinile, cu ochii, cu glasul.

— Ce-i cu tine ?... Ce frică ne-a fost !... Mama nu mai știe pe ce lume e !

N-am să le dau nici o explicație : ce haz aş avea ? Am să le spun o istorioară ca să mă justific, am să le spun că se întâmplă câteodată să ațipești la poalele unei stînci, în nisipul cald. Fetele se vor mulțumi cu povestea asta, dar Samuel va zîmbi discret, mirosind cine știe ce aventură. „Mătușă-mea“, mai perspicace, îmi va șopti la ureche :

— Monstrule ! Ai vrut să te odihnești de noi !

Cît despre Félicien Ladourd, nu-mi va face nici o mostrare. La prima ocazie cînd vom fi singuri împreună, îmi va spune, pe tonul acela ursuz, pe care încep să-l apreciez :

— Cînd o să ai chef să fii singur, spune-i mătușă-ti ca să nu se neliniștească... Lasă, taci din gură, am înțeles. Mi-roși a rînced, ești dintr-un neam de oameni pe care nu trebuie să-i aerisești prea repede, că-i primejdie... Dă-te deoparte din cînd în cînd, cum ai făcut azi, și vezi-ți de ale tale. Nu trebuie să te lipești prea mult de noi, că doar nu sîntem sortiți să trăim veșnic împreună. Tot ce-ți putem da — și eu am impresia că asta înseamnă ceva — e un fel de transfuzie de sevă...

Ia te uită ! Neguțator de idoli, ești oare și neguțator de idei ? Nu-mi mai e silă de mutra ta umedă, care se lungește ca trupul unui melc.

— Poate ai să înțelegi mai târziu că ai avut noroc să dai peste noi. N-aș vrea să fiu bombastic, fiindcă nu-i genul nostru. Dar tu știi ce scrie pe soclul lui Ion Botezătorul, numărul 144, sfîntul acela oribil, care se cumpără pentru bisericele de la țară : „Iubiți-vă unii pe alții“. Sînt tîmpit, ce zici ? Dar uite, vezi...

Și atunci vocea ta — dihanie urîță ce ești ! — scade, gîtuită de un tremurat :

— Ăsta e luxul nostru și nu ne putem lipsi de el. N-aș vrea să imiți o atitudine, aici, e vorba de un climat.

Timp de două luni, n-am mai dispărut niciodată de lîngă ei. Pe vremea aceea așa eram, adică permisiunea de a încerca o aventură, oricît de neînsemnată ar fi fost, îmi tăia interesul pentru ea. De altfel, în clipa aceea mă supuneam tocmai singurului tratament aplicabil tinerilor solitari.

Într-adevăr, a sosit timpul să vorbesc de un alt aspect al acestei vacanțe, și anume de introducerea mea neașteptată în interiorul unui harem. Brațele fetelor aveau pielea netedă, picioarele lor goale se încrucișau și se depărtau cu însuflețire sub rochiile scurte, niște bulbi de zambilă își făceau drum

sub pulovere, și totul la un loc îmi fermeca privirile, în care nu licărea decît un început de viclenie. Palpitem în vălmășagul acelor feminități curățele și preocupate de grija boarfelor. Eram un pui de lup și adulemecam niște mielușele. Cum putuse Ladourd, omul acela atît de prudent, să mi le ofere la domiciliu, chiar pe ale lui ? Oare îmi dădea găzduire pentru trei luni, cu speranța tainică de a mă găzdui pe viață ? E mult mai probabil că un tînăr de optsprezece ani nu-l neliniștea. Și apoi mai era și sălbăticia mea, pe care o atribuia și acum timidității. Nevastă-sa, deși avînd antene dezvoltate, își pierdea luciditatea în domeniul acesta. Poate că mamele posedă într-adevăr un așa-zis har profesional, dar harul acesta nu depășește granițele maternității lor și se transformă într-o sacră nevinovăție sau mai curînd într-o desăvîrșită uitare. Pe vremuri, mamele acestea au cunoscut și ele tineri care se bîlbîiau cînd spuneau ceva, își fereau privirea, își frămîntau falangele, fenomene al căror sens e descifrat imediat de fetele lor.

Locul era liber și soclul pregătit : am un adînc respect pentru femeile energice și care se laudă că ar fi pline de haruri. Cel care trebuie să spună dacă e sau nu așa sînt eu, firește, dar nu poți să judeci cu adevărat decît meditănd și uneori încercînd să te smulgi din mrejele a ceea ce iubești... sau a ceea ce urăști. Haideți, fetelor ! Cine s-a hotărît ? Michelle, Suzanne, sau Cécile ? Sînteți arătoase toate trei și, la prima vedere, toate trei îmi conveniți. Dacă și eu vă convin vouă sau nu, e un aspect secundar al problemei, care poate fi dezbătut și combătut la rîndul lui. Mă îngrijorează mai mult că, evident, nu sînteți toate niște Magdalene, dar e tot atît de evident că nici niște Diane nu sînteți. După matură chibzuință, însă, poți să încerci o repetiție generală cu niște dubluri. Poți și trebuie, fie numai cu titlu sportiv, așa, ca să-ți încerci farmecul... Farmecul acesta de Rezeau e lipsit de gingășie, e un farmec care poartă o reptilă în sîn. Mentalitatea veche și sănătoasă și simbolurile vechi și sănătoase, iată-le toate aici, scăpărînd de șiretenie și răsărînd ca o amenințare în toiul bucuriilor. Îți amintești, Folcoche, scumpa mea mămică, îți amintești de anii cînd te insultam cu privirea, o simplă privire înfiptă în pupilele tale ? Asta se chema pentru noi copiii *pistoleală*. Acum e vorba de altă pistoleală, aproape nevinovată și infinit de ușoară.

Cînd le privesc, domnișoarele Ladourd sînt străbătute de un fior slab, văd eu bine, fiorul acela care constituie primul

păcat al unei fete. Bineînțeles că fetele astea nu sînt dispuse să-și piardă capul la prima emoție și n-au nimic comun cu sălciile, dar romantice fiind, în proporție de douăzeci și cinci la sută, datorită vocației obișnuite a fecioarelor, știu ce mari obligații au față de Delly, față de colecția *Lisez-moi-Bleu* și de epilogurile filmelor americane. Persoana mea le pare ciudată ; asta înseamnă că le-am trezit interesul. Dar atîta tot. Nu manifestă nici o cochetărie, nici un rafinament. Genele lor, ca și ale mele, atîrnă greu. Nu se întîmplă nimic, nu se aude nimic. Dar dialogurile dintre noi nu mai au chiar aceeași puritate. Între noi domnește o camaraderie neschimbata. Cel puțin ne silim să fie așa.

Bineînțeles că am o preferată și bineînțeles că e sora cea mare. Cînd un băiat foarte tînăr are de ales între cîteva fete (ceea ce se întîmplă foarte rar), o alege în general pe cea mai mare. În felul ăsta izbutește să se îmbătrînească, să-și dea o garanție de virilitate, adică tocmai pe dos de ce se întîmplă cu bătrînii, care încearcă să vrăjească puicuțele tinere nu atît fiindcă ar fi vicioși, cît fiindcă speră să se întinerească față de ei înșiși. Așadar Micou e în fruntea listei. Atît și nimic mai mult. În orice caz, chiar după ce intențiile mele se vor contura mai precis, Suzanne și Cécile nu vor fi în-lăturate, vor rămîne doar în rezervă. Nu glumesc. Multă vreme, viața mea se va juca cu viața altora, și orice angajament luat în afară de mine mi se va părea un fel de trădare față de posibil, față de posibilitățile mele, indiferent de angajamentele pe care le-aș fi luat eu însumi aiurea și care, după mine, nu vor lega decît pe beneficiarii lor. Nu degeaba sînt un pui de burghez : fie că e vorba de femei, de pămînt sau de bani, restul omenirii trebuie să se mulțumească cu resturile noastre. Dar ssst ! să nu spunei asta mai departe : sentimentul esențial al clanului, sentimentul de care pînă și re-negații se descotorosesc cu atîta greutate, sentimentul acesta e cel mai greu de mărturisit și cel mai puțin oficial : există chiar un mare număr de instituții care au rolul de a vă împiedica să credeți în existența lui, organizînd acea risipă în împărțirea rămășițelor, care se numește milă.

Și cum v-am spus, aveam o preferată. Suzanne se piep-tăna prea urît, zău așa. Avea pistrui, o voce de pescăruș și niște picioare mari, care o dezavantajau. În afară de asta, de loc combativă, ci numai țepoasă, enervantă, totdeauna zbîrlită ; o fată din acelea care nu capătă savoare decît după ce s-au copt, adică după ce se îndrăgostesc. Cît despre Cé-

cile, molție și lungană, era prea tânără, prea uscată, prea plângăreață. Am să-mi amintesc multă vreme de spinarea ei care o făcea să pară agățată undeva în spațiu, ca și cum cei cincisprezece ani de porțelan pe care-i avea ar fi atârnat ca o păpușă într-un cui.

Michelle era altceva. Și încă cum ! La prima vedere, n-ai fi zis, trebuia mai întâi s-o cunoști, și vă dați seama că în șaiszeci și două de zile, apucasem s-o cunosc ! Avea niște ochi de un albastru foarte palid, un albastru ca rufăria unui nou-născut. Cozile, nici negre, nici blonde, se încolăceau de două ori în jurul capului : refuza cu încăpăținare să-și taie părul, ca celelalte surori, și nu putea să sufere permanentele. Gleznele, încheieturile mâinilor, gâtul, talia, toate foarte subțiri, nu se potriveau cu originea ei. Numai pielea, acoperită de un puf ușor, i-o trăda : ba chiar aş spune că pe brațe și pe picioare avea păr. Foarte diferită de la o zi la alta, putea să fie când fermecătoare, când oarecare. Obrazul cam colțuros (sau mai curînd : bine conturat) nu rezista la nici un fel de deformare, adică nici la oboseală, nici la supărare. Pe scurt, era una din acele fete, care știu să zîmbească, dar nu știu să plîngă, adică o frumusețe care trebuie să fie fericită. Cînd vorbea, își înclina des capul spre stînga și-și sugea oarecum cuvintele. Avea un piept mic, dar plin de freamăt, un savant ar fi trecut-o imediat în categoria *respiratorie*, care e categoria marilor îndrăgostite, putînd să-și miște sternul cu ușurință. Din fericire, amănuntul acesta era compensat de o bărbie dreaptă și de o coloană vertebrală inflexibilă. Michelle era născută pentru romane, dar nu pentru melodramă și nici pentru flaconul de săruri.

Există un proverb italian, care se poate traduce astfel : *Dacă vrei s-o agăți pe Maria, fă-te că o agăți pe soră-sa.* Deși nu cunoșteam acest proverb, destul de dur pentru vanitatea femeilor, l-am pus în practică : se întîmplă să ai intuiții de acest fel la optsprezece ani. Micou își dădu seama foarte repede că mă așezam des lîngă Cécile. Am observat la fel de repede că observase, numai după felul cum trăgea acul sau rupea firul de ață, cînd cosea cîte un nasture. Dar foarte curînd își dădu seama că atențiile mele față de Cécile nu aveau destulă convingere și se pricepu să-mi dea de știre cu o ușoară strîmbătură ironică din colțul buzelor. Cu timpul, jocul ăsta începu s-o sîcîie. Micou nu trebuia să satisfacă o tradiție de familie, care, în ciuda tăriei resorturilor noastre,

găsește o supapă în mici șurubării viclene. Începînd cu îngustarea pleoapelor și sfîrșind cu : „nu mai spune !“, dar aplicînd și nerăbdarea sonoră a călcîiului și înclinarea capului, asemănătoare cu aceea a pisicii — care — vede — cîinele — bîndu-i — laptele, Michelle își dezlănțuie nervii. În cele din urmă, cînd i se păru că gluma a durat destul, a dracului Minervă ! trecu la atac. Cum vedea un scaun lîngă mine, îl declara în culise „rezervat pentru flirtul domnului“ ! Nu mai era chip să plec cu Cécile, fără să aud :

— Ei, voi de colo ! Ce-ar fi dacă am pleca în trei ?

Micou pronunța „voidecolo“ și, apucîndu-mă de brațul stîng, mă remorca cu însuflețire, în timp ce molîia cealaltă își tîrșea pașii, agățată de brațul meu drept.

În sfîrșit, într-o seară, am declarat că vreau să mă duc singur la fermă după unt.

— Lăsați-l, copii, lăsați-l pe vărul vostru, spuse mătușa, respectînd convenția.

Am plecat fără să mă grăbesc. Tocmai cînd mă întorceam, rumegînd gînduri ascunse, am zărit-o pe Micou, la poalele calvarului de la jumătatea drumului spre Kervoyal. În ciuda orei tîrzii, tricota plină de zel și nu ridică ochii cînd mă auzi apropiindu-mă. Îngerul meu păzitor îmi șopti numaidecît : „Parcă nu știam că ți-ai dat întîlnire cu duduia ! Se lasă seara, e cît se poate de poetică, dar și foarte întune-coasă. Ai putea să spui că n-ai văzut-o. Sări taluzul, băiete, și ia-o peste cîmp. Dacă te cheamă... !

— Jean ! strigă Micou.

-

N-aș putea afirma că ziua asta e o dată importantă în viața mea. Dar spuneți-mi, rogu-vă, cine ar putea să convingă de acest fapt tînăra pereche, care se întoarce legă-nîndu-și mîinile, această tînără pereche, care se oprește sus pe faleză și pare că dorește să ofere unui aparat de fotografiat două umbre bine profilate ? Două umbre stupide, de o puritate care ar putea scîrbi pe regizor, incapabile să săvîrșească ritul sugerat de un apus, roșu ca o sărutare imensă. Două umbre, care sînt totuși atît de aeriene, atît de complice cu clipa aceea, cu tot pămîntul ! Arhanghel în espadrile timp de cinci minute și care, din cauza acestor minute, va fi damnat, poate, pentru toată viața, nu știu ce să spun și nu știu ce să gîndesc. În fața mea, departe de tot, marea și trecutul se retrag pînă la viitorul reflux. În fața ei, departe de tot, picul acela de vînt, care-i respectă fusta ecosez și poartă

spre orizont un ultim pescăruș, începe să se răcorească. Cine-i idiotul care voia să-și încerce farmecele ? Nu cumva e dînsul cel încercat ? Acum putem să ne întoarcem, încet, pe furiș. Dacă nu pentru ea, pentru mine ziua asta e într-adevăr o dată.

IV

A doua zi, vacanța mea avea să se sfîrșească în mod brusc. Eram tocmai la dejun, cînd ne sosi scrisoarea săptămînală a lui Félicien Ladourd, care se întorsese de mult la gipsurile lui. Mătușa citi cu glas tare și necăjit :

„Părinții lui Jean îi cer să ia parte neapărat la retragerea pregătitoare a studenților de la stăreția Saint-Lô. În consecință, trebuie să se întoarcă pînă cel mai tîrziu duminică seara ca să se prezinte luni dimineața la începerea exercițiilor. După terminarea lor, se va înscrie la Facultatea catolică de Drept. Doamna Rezeau îi atrage atenția că înscrierea e gratuită pentru un fiu de profesor, chiar dacă e onorar.“

— Bestia asta de Folcoche a rămas aceeași ! am spus cu glas tare.

— Jean, protestă doamna Ladourd, sînt gata să admit multe lucruri, dar grosolanii nu.

Mi-am înghițit limba. Mătușa, Micou, Samuel înălțau spre mine niște ochi rugători. Din pudoare, din politețe și fiindcă, oarecum conștient de infirmitatea mea, nu țineam s-o afișez, îmi stăpîneam de două luni de zile orice violență verbală cu privire la ai mei. În materie de idei, alde Ladourd erau (ca toată lumea) în stare să admită și chiar să accepte pe ale altora, fără să le judece ; dar în materie de sentimente, nu erau la fel de mlădioși. Cînd nu încercau ceva pe propria lor piele, nu puteau să-l înțeleagă decît prin opoziție, prin inversiunea valorilor sau, mai precis, schimbîndu-le semnul. Ca orice înțelegere, care nu izvorăște din experiență, ci dintr-o simplă operație a spiritului, și acest gen de înțelegere rămînea o bănuială. Cucoana asta grasă, care miorlăia : „Admit...“, nu admitea în fond nimic. Recunoștea un fapt, îl scuza ținînd seama de cauzele lui, dar nu-i accepta logica teribilă. O logică inversă... Ce scandal suprem ! Ce creiere blînde și confortabile ! „Cucoană dragă, dacă logica dumi-

tale vine din inimă, și nu din creier, de ce vrei ca logica mea să se sprijine pe pereții craniului meu, și nu pe propteaua alcătuită de coasta a șasea din piept?" Totuși, am încercat să explic :

— Facultatea de Drept nu-mi zice nimic. N-am să fiu niciodată avocat, și cu atât mai puțin magistrat. Mă vedeți dumneavoastră cu o tocă de judecător pe cap și cu o bavetă la gât ? E nevoie de prea multă candoare sau de prea multă absurditate ca să fii judecător...

— Ei, lasă, lasă ! reluă doamna Ladourd, acumă nu te mai lega de taică-tău. Dacă ai ales altceva, spune. Dar te-ai gândit într-adevăr la ceva, de când ți-ai dat bacalaureatul ?

Tăcere. De ani de zile mă obișnuisem să răspund în gând, dar nu toată lumea era de talia mamei ca să ghicească limbajul ăsta. Tăcerea mea spunea : „De multă vreme știu ce vreau. Singura școală la care aș vrea să mă înscriu e Școala de Ziaristică de la Lille. La drept vorbind, aș prefera să intru imediat într-o redacție, ca să-mi obișnuiesc pana, și mai ales ca să câștig independența financiară, care stă la baza tuturor celorlalte. Din nefericire, cunosc părerea tatei. *Ziaristica duce la orice, cu condiția s-o poți părăsi ; iată de ce e mai bine să nu te apuci de ea.* Sau : *Un Rezeau nu trebuie să poarte de grijă cîinilor călcați de mașini.* În familia noastră, care numără vreo duzină de scîrțai-scîrțai pe hîrtie, dintre care marele, activul René Rezeau, un ziarist arată ca o rudă săracă. Cu încăpățînarea care mi se atribuie pe bună dreptate, Dumnezeu știe în ce redacție aș fi în stare să mă plimb ! Să-i faci rost de arme unui astfel de turbat ? mulțumesc frumos ! Nimic nu e mai potrivit pentru îndreptarea spiritelor greșite decît Facultatea de Drept, care e singura soluție pentru un nehotărît. Când studiezi Dreptul, e ca și cum ți-ar crește măselele de minte.”

— Dar te-ai gândit cu adevărat ? stăruia doamna Ladourd.

Era mai bine să fac tîrgul și să dobîndesc porția de libertate relativă acordată studenților. Voi vedea mai tîrziu ce-i de făcut.

— Vă mărturisesc că n-am avut timp de gîndire.

— Aha ! încheie pseudomătușa, asta-i măgulitor pentru noi.

A urmat scena despărțirii, complicată cu recomandări, muștrări și exclamații diverse. I-am îngăduit doamnei Ladourd să mă lipească de capotul ei mov și m-am desprins

din brațele sale ca să trec în brațele fetelor, care se apropiau pe rînd să sugă pomeții exilatului. Micou a rămas la urmă, zîmbind fals, și nu m-a sărutat. I-am apreciat tactul : în unele cazuri, cine face mai puțin face mai mult. Samuel s-a mulțumit, bineînțeles, să-mi strîngă mîna zdravăn, ca între băieți, dar a rezumat părerea tuturor :

— Sper că peste două săptămîni, cînd ne întoarcem și noi acasă, o să ne vedem, nu-i așa ?

E probabil că o să ne vedem. Dar nu e sigur de tot. În trenul care gonește spre Nantes și spre Angers, o fată în taier ruginiu s-a înfipt în mijlocul culoarului. Un fel de Madeleine, nu încape îndoială. De vîrstă nehotărîtă, să spunem douăzeci de ani. Din motive de economie, firește, și-a păstrat blana de fetiță : doi dihori, avînd doar rol decorativ, zvîrliți simetric pe ambii umeri. Ai jura că acești profesioniști ai vînătorii de iepuri îi sug carotidele. Gurița mică e desenată, sau mai bine zis năclăită de roșu de buze de la preț unic. Tot preț unic poartă și între sînii instalați acolo ca să păzească un drum prea frecventat, Ric-et-Rac din material plastic. Permanentul e blond, dar la rădăcină e brun. Ungھیile sînt date cu lac, dar lacul nu se potrivește cu roșul buzelor : cele două nuanțe se ciorovăiesc. Vîrful degetelor e ciuruit de împunsături de ac. Sub bluza transparentă, sfîrcurile sînilor sînt aproape vizibile. În lobul urechii înflorește un cercel de celuloid. De altfel, și ea mă observă. Încerc să-mi închipui în mod gratuit la ce se gîndește : „Costumul e cam uzat, dar trupul care locuiește în el e solid. Botul e aspru, gen Kid. Ștrengarul ăsta e un burghez, văd niște mînuși în buzunar. N-are gust prost, îl interesez ; dacă și privirile ar putea să te ude, aș fi leoarcă din cap pînă-n picioare. Se piaptănă cu un piron, ca orice *novio* ¹ !” (Novio e un termen, pe care l-a învățat de la autorul romanului de 3 fr. 50, pe care-l ține în mînă : *Andaluza cu ochi albaștri*, sau *Misterele geloziei spaniole*.) Fata întoarce capul fără să se ascundă, o dată, de două ori, de trei ori... Zîmbesc. Zîmbește și ea. Atunci ce facem ?... Merem ? sau nu merem ?

Nu, nu mă duc. Desigur, nu Micou mă împiedică s-o fac. Micou nu înseamnă nimic pentru mine. Chiar dacă ar fi ochiul meu un satelit mediocru, ca cel de față, n-ar putea-o împiedica să strălucească. Pentru o femeie, ca și pentru un

¹ Logodnic (în lb. span.).

astru, sateliții au un aer destul de onorabil și dau o idee grandioasă despre creator. Nu, n-am să merg... Dar dacă nu mă duc, deși taiorul ruginiu s-a întors spre mine a patra oară, o fac numai pentru că am un sentiment foarte puternic al decenței. Puteți să-i spuneți cum vreți, eu îi spun decență. Peste puțin, are să se lase noaptea, și ieri, la aceeași oră, eram sus pe faleză.

V

Cunosc eu mînerul ăsta de sonerie, cunosc și stăreția de la Saint-Lô. Cînd locuiam în Rue du Temple, cu bunica, înainte de înapoierea Doamnei (prima înapoiere, fiindcă, vai ! sîntem amenințați de a doua !), în fiecare dimineață în drum spre școală treceam prin fața porții și sora portăreasă se temea de mine fiindcă sunam hoștește. Parc-o văd și azi, cu boneta în vînt și cu mătăniile foșnind, strigînd după mine, care goneam departe : „Am să te trag de urechi, ștrengarule !”

Oricît de ciudat ar fi, sora portăreasă a rămas aceeași. Eu credeam că Regula mînăstirii obligă surorile cenușii (așa cum îi obligă regulamentul pe jandarmi) să capete mereu alte sarcini. A îmbătrînit mult, dar negul ciceronian, care-i împodobește nasul, nu îngăduie nici o confuzie. Îmi deschide ușa cu o politețe rece, mă salută cu o mișcare a bărbiei ca să-și economisească vorbele și, fără să mă întrebe măcar cum mă cheamă, pornește în tăcere înaintea mea, împingînd în lături platoșa de scrobeală și excesul de fuste care mătură pămîntul și-i lustruiesc tocurile. Pătrundem în grădina, greblată fin, plantată cu tei cu crengi regulate, ca de candelabru. Grupuri discrete, care abia-și permit să șoptească, se plimbă rar. Sora portăreasă se oprește și, tot cu un gest al bărbiei, îmi indică o bancă.

— Fratele dumneavoastră a sosit mai devreme, spune ea.

Se îndepărtează într-un murmur de stofă. Fratele meu ? care din ei ? și de ce ? Trebuie să fie Fred, obligat, desigur, să îndeplinească aceeași formalitate cucernică. Dar cum a putut să ghicească sora ? L-a recunoscut ? Este surprinzătoare perspicacitatea asta călugărească și precizia privirii ascuțite, adăpostită sub cornete ! Între timp, examinez spinarea rotundă și tîmplele netede prevăzute cu urechi mari și cu plete negre. Nasul, răsucit ca totdeauna spre stînga și străbătut

de ușoare smiorcăieli inutile, se leagănă la o distanță de treizeci de centimetri de ultimul joc de cuvinte încrucișate al lui René David. Al dracului Frédie ăsta ! Nici el, nici eu și nici vreun alt Rezeau n-am avut vreodată înclinația spre expansiune, dar el și cu mine am fost totuși destul de aliați ca să ne drăgostim puțin. O căldură ușoară îmi trece prin vine.

— Ei, Zdreanță !

Ferdinand se întoarce spre mine, dar nici nu clipește. Nu-i stă în fire să se mire de orice fleac, totuși mi-ar fi plăcut să surprind o licărire scurtă în ochii lui, care plutesc într-o undă de plictiseală, sub arcada teșită a sprâncenelor. Nu se ridică de pe bancă, se mulțumește să-mi întindă o mână moale de parcă m-ar fi văzut în ajun.

— Salutare, îmi spune. Asta nu mai e reculegere, e o adunare de familie, zău așa ! Și Max Bartolomi e aici, și puștiul acela de Henri Torure.

Apoi se întinde și-mi arată cu capătul ronțait al creionului pagina cu jocuri încrucișate :

— Ascultă aici ce porcărie, spune el. *Umples lavabourile și golește căzile de baie*, în cinci litere... Ghici ghicitoarea mea.

Îmi stăpînesc o mulțime de întrebări importante care-mi vin pe buze. S-ar zice că, pentru nepăsătorul ăsta, singurele probleme importante sînt cele frivole, ca și odinioară. Gras, strălucitor, îngrijit, dar cu cravata și nasturii halandala, ceea ce-i trădează caracterul, fratele meu nu mai seamănă nici pe departe cu șacalul slăbănog de pe vremuri. Ai zice mai curînd că e un dulău de paradă, pașnic și care nu latră. Scoate limba, plescăie, ia un aer de triumf.

— Am găsit, tăticule, e *pauza* !

Zîmbesc și-mi dau seama că a rămas același, foarte Zdreanță, ca de obicei, mulțumit de clipa de față, indiferent la ce va urma, instalat în provizorat. Perdeaua a început să se miște, dar el habar n-are. N-am de loc impresia că e pregătit pentru actul al doilea. Frédie cascadează și atunci îi șoptesc :

— Știi că se-ntorc ?

— Ei, pînă atunci...

Dar deodată, spune cu un fel de trac :

— De cînd au plecat, s-au întîmplat multe !

Oare o să-și verse în sfîrșit sacul ? Are să-și amintească ? Aș dori să-l întreb dacă știe ce s-a întîmplat cu Vadeboncoeur, cu Traquet și cu ceilalți profesori ai noștri. Aș vrea să știu ce părere are azi despre pistoleală, despre beladonă

și despre mica scaldă din Ommée. Aș vrea să vorbim despre vremurile de altădată... Hai să zicem de epoca eroică, de copilăria noastră plină de nerv, mai interesantă decât adolescența asta banală, aș vrea să vorbim despre încăierarea aceea, care în fond s-a încheiat cu un fel de victorie. Dar nu, Fred nu vrea să-și aducă aminte de nimic. N-are să-mi explice nimic. N-are să-mi comunice decât lucruri fără însemnătate. La mătușa Bartolomi se mănîncă bine. Cropette și-a trecut bacalaureatul cu *foarte bine*. El, adică Fred, poartă acum încălțăminte cu numărul patruzeci și patru, ca răposatul Marc Pluvignec, fratele mamei. Și fiindcă veni vorba despre Pluvignec, bunicul i-a trimis de curînd un sutar, deși a căzut la examenul de admitere în Școala Navală. (Are noroc, eu, care mi-am trecut bacalaureatul, n-am primit nici măcar o scrisoare de la fostul senator.) Fiindcă veni vorba de gologani, domnul Rezeau e un mare porc de cîine : nu-i dă un ban de buzunar. Asta nu-i vine de loc la socoteală cînd e duminică și iese în oraș cu colegii. Fiindcă veni vorba de colegi, Max Bartolomi nu face doi bani. Și totuși e foarte nostim...

— Știi, continuă cu îndrăzneală frate-meu, Unchiul a murit.

Unchiul, cu U mare, pentru a-l deosebi de numeroși alți unchi, este bineînțeles, René Rezeau. Desigur, știam că a murit, ba chiar am aflat lucrul ăsta grație unei lecturi spirituale a pedagogului, care, timp de o oră, a făcut rezumatul vieții și operei lui, apoi și-a isprăvit predica, urîndu-mi în mod public să-i semăn.

— Am fost la înmormîntare cu Max. Mătușa m-a chemat anume de la Nantes. Unchiul era nașu-meu și, la înmormîntare, l-am reprezentat pe tata în calitate de frate mai mare.

În calitate de frate mai mare, Fred se umflă în pene. E o distincție pe care o va revendica totdeauna fără s-o legitimizeze vreodată, adică așa cum face domnul Rezeau cînd vorbește de autoritatea lui. Dar iată că acest faimos frate mai mare schimbă tonul, își plesnește coapsele și izbucnește în rîs, fără să se sinchisească de rezerva pe care i-o impune decorul.

— Dac-ai ști ce-am mai rîs în ziua aceea !... Max !... Cred că-l recunoști, e lunganul ăla, care parcă ar fi tras în țepă pe coloana lui vertebrală... Lîngă el e Henri, ăla cît un poloboc. Ia vino aici, Max, povestește-i lui frate-meu chestia cu „ultimele cuvinte“.

Verii se apropie. Verii... genealogia îmi spune că asta sîntem și că, datorită acestui fapt, putem să ne tutuim. Dacă i-aș fi întîlnit pe stradă, le-aș fi spus „domnule”. I-am zărit o dată, vag, pe străinii ăștia, cu prilejul aniversării răposatului. Pe vremea aceea, purtau pantaloni scurți. Astăzi, prăjina cea lungă și măciuca cea scurtă înaintează cu demnitate spre noi, supraveghindu-și dunga pantalonilor. La o distanță de trei pași, se opresc și maimuțăresc poziția de dreptți. Apoi îmi strîng mîna cu falsa simplitate de rigoare, după care Max își dă drumul numaidecît și-și povestește istorioara.

— Da, închipuie-ți că în ajunul înmormîntării eram la Angers, pe scara casei răposatului, cînd a sosit reporterul de la *Petit Courier* : un debutant sfios, foarte mișcat de amploarea plîsetelor și de dimensiunea primelor coroane. Nu îndrăznea să se apropie de nimeni și, în cele din urmă, mi s-a adresat mie din întîmplare : „Domnule, am căpătat sarcina să scriu articolul necrologic. Trebuie să fie cel puțin o coloană la un rînd... N-ați putea să-mi dați cîteva indicații, să-mi citați un amănunt, un cuvînt inedit ?... Lucrez la *Petit Courier* abia de opt zile, n-aș vrea să pierd un astfel de prilej...” Eram gata să-l trimit la plimbare, cînd am avut o inspirație și i-am spus cu un aer îndurerat : „Eu nu sînt decît un nepot, n-am asistat la ultimele lui clipe... Dar, dacă vă interesează, se pare... mi s-a spus că... puțin înainte de a muri, a repetat fraza lui Barrès : «E mai bine să ai o moarte frumoasă decît o înmormîntare frumoasă»”. Pe tema asta i-am ținut un mic logos pe care l-am făcut pachet, l-am legat cu o panglicuță... Dragul meu ! băiatul nu mai putea de bucurie, mîzgălea hîrtia, tropăia de fericire. „O frază istorică, domnule, istorică ! Vă mulțumesc foarte mult.” Și a doua zi, fraza a apărut în manșeta ziarului ! Să le fi auzit pe mătuși cum bolboroseau sub niște văluri lungi pînă-n pămînt : „Nu-i adevărat, n-a spus asta”. Într-adevăr, cu un ceas înainte de a-și da sfîrșitul, nenorocitul spusese : „Tare m-ar ușura dacă aș putea să mă piș puțin”. Culmea a fost perorația episcopului, care citise probabil jurnalul, înainte de a se urca în amvon. Înălțimea-sa a glăsuیت așa, rostogolind ca de obicei r-urile în gură : „...și în smerrenia lui prrrrofundă, omul acesta marrre a murrřit murrřrmurrřrînd : «E mai bine să ai»...”

Max își încovoia silueta de doi metri și izbucnește în rîs. Fred, cuprins de un ușor entuziasm, își mută nasul spre stînga. Henri Torure rămîne rezervat. Nu știu de ce, dar îl înțeleg. E mai ușor să-ți bați joc de un om în viață decît de un mort.

Pe vremuri am rîs și eu de venerația cu care familia înconjura această „perie de lustruit“ și bineînțeles că n-am de gînd să trec în tabăra cealaltă. Dar dacă respectuoșii trec în tabăra zeflemeștilor, prefer să nu fiu nici cu unii, nici cu alții. Max ăsta, care, în sfîrșit, a isprăvit cu rîsul, dar continuă să-l bîrfească pe „bătrînul crab“, e același Max, care, cu siguranță, își vîră degetele mari ale ambelor mîini în buzunarele vestei, cînd un oarecare îl întreabă dacă e nepotul academicianului. Vinurile de sărbătoare ale familiei încep să se oțetească, dar sub forma asta vor mai servi multă vreme la muratul castraveților.

— Rîdeți, rîdeți, spune Henri pe un ton aproape agresiv. Moartea unchiului înseamnă totuși o mare pierdere. De cînd s-a prăpădit, familia a început să se descompună.

— Ba nu, replică Max; a început să se modernizeze. Prea eram de modă veche.

Nu trebuie să intervin. Discuția asta, care de altfel moare curînd, nu mă interesează. În fond, amîndoi sînt făcuți din același aluat, îi despart doar simple nuanțe de caracter. Max nu știe că e pe linia tradițională, adică aceea a bîrfelei intestine, pe care familia a practicat-o totdeauna și care n-are nimic comun cu revolta. Pentru el, a se moderniza înseamnă a scutura copacul, a se descotorosi de ființe perimate, și nu de principii, nici de privilegii. Modernizarea nu înseamnă o instalare pe noi poziții, ci în noi slujbe. De fapt... mai cunosc pe cineva, care se ascunde sub propria mea piele, care s-a împotrivit și el unor persoane și are deodată impresia că a dat o lovitură greșită. În fond, e o impresie trecătoare, înlăturată curînd de amintirea actelor mele de sfidare. În afară de asta, o sutană străbate în clipa aceea grădina.

— Toată lumea e aici. Cred, domnilor, că putem să mergem în capelă.

Avem treabă pentru o săptămînă întregă. Începînd cu Călauza Adevăratei Reculegeri, pînă la Metoda monseniorului Clairsaint, trecînd prin Exercițiile sfîntului Ignațiu, cunoaștem povestea. Cei trei ani de liceu au însemnat pentru noi o îndelungată reculegere. Liturgia zilnică, rugăciuni înainte și după meditații, înainte și după fiecare curs, înainte și după fiecare masă, rugăciuni în timpul lunii Mariei, Salut în luna lui Sacré-Coeur, bilete de spovedanie, cursuri de instrucțiune religioasă, lecturi spirituale. În fiecare duminică,

mare tam-tam : liturghie de împărtaşanie, liturghie mare, vecernii, salut și pavecerniță. Zece zile de reculegere pentru toată lumea. Reculegere pentru cei ce se pregătesc de împărtaşanie. Reculegere pentru cei ce și-au dat bacălaureatul. În sfârșit, înainte de despărțire, o mare și ultimă reculegere a clasei de filozofie, cu predica faimosului monsenior Clair-saint, specialist în acest gen și în vocația obținută la cold... Nu, zău așa, n-avem de loc nevoie de acest nou asalt de buchiseală. Ce eficacitate deosebită mai poate să aibă asupra a treizeci de băieți de familie bună, care știu pe de rost Apologetica și care s-au adunat aici, pentru că i-au trimis părinții, pentru că așa se obișnuiește și pentru că tineretul are nevoie de un predicator, cum are nevoie de un profesor de dans sau de un profesor de scrimă ?

— Ce năsoi, murmură Max, privindu-l pe profesor, care urcă în amvon, cu nasul înainte.

— *Darul Domnului*, în cinci litere, ce poate să fie ! ne întreabă Ferdinand.

Avem ce face o săptămână. Fred își strecoară cuvintele încrucișate între cele două pagini ale metodei care i s-a dat. Max ajunge să scrie versuri pe învelitoare. În afară de Henri și de alți doi-trei voluntari, care se supun torsului de pisică al cucernicului mecanism, fiecare calculează numărul orelor care-l despart de slujba de închidere. În ce mă privește, sînt cufundat într-o vagă meditație. Nu, desigur, nu mă conformez planurilor meditației dirijate, care mi se pare prea asemănătoare cu metoda Coué, ci directivelor mele particulare, care merg paralel, cînd cu drumul ce duce la Damgan, cînd cu cel ce duce la *Belle Angerie* !

Gîndurile ce se îndreaptă spre *La Belle Angerie* capătă un relief mai puternic. E drept că meritul îi revine în întregime cărții poștale, care reprezintă „castelul“ și pe dosul căreia domnul Rezeau a mîzgălit următoarele rînduri :

„*Scumpii mei copii,*

Ne-am grăbit întoarcerea și de ieri am sosit acasă. De-oarece nu voi fi în posesia noii mele mașini decît marți, nu pot veni să vă iau. Plecați duminică seara cu autobuzul spre Soledot. Ultimul kilometru îl veți face pe jos. Vă doresc reculegere bună. Pe curînd. Rezeau.“

În clipa în care am ajuns la bariera albă, ploaia și noaptea s-au năpustit în același timp asupra noastră. De obicei, ploile sînt ipocrite în Craon, sînt niște pulverizări reci și lente, care diluează cu timpul lutul cel mai compact. Dar, în cîteva secunde, avera asta a făcut să pîrîie frunzele moarte, a umplut hîrtoapele înșirate de o parte și de alta a drumului și a străbătut prin impermeabilele noastre. Vîntul se ridică, ne împinge dintr-o parte și încearcă să ne alunge cum a alungat corbii de pe pajiște, transportîndu-i aiurea și dezarticulînd păsările acestea, care seamănă cu niște accente circumflexe mari, gata să cadă pe vocalele dialectului local. **Am recunoscut stejarul sfîntului Joseph după geamătul lui particular ; am recunoscut și aleea de platani după noroiul mai unsuros.** În ciuda aversei, m-am repezit pînă la unul din ei și am mîngîiat cu mîna trunchiul la înălțimea unui stat de om. Dar n-am mai regăsit inițialele R. F. de pe vremuri, decît cu douăzeci de centimetri mai jos, aflînd cu acest prilej ce mult mă înălțasem. Inscripția se lărgise și era înconjurată de umflăturile scoarței...

— Ce faci, idiotule, vii ? strigă Fred.

L-am ajuns la zece pași depărtare de casa ale cărei sfîrleze se învîrteau cu toată puterea și prin ale cărei jgheaburi apa se scurgea cu zgomot. Zăvorul era tras la poarta peronului, și lanterna de primire, menită prin tradiție să călăuzească pe oaspeții nocturni, nu fusese aprinsă. Dar obloanele sufrageriei desenau doi piepțeni de lumină. Le-am scuturat cu putere.

— Ei, ce s-a întîmplat ? Nu puteați să faceți ocolul casei ? strigă o voce autoritară, de neuitat.

Și ușa de onoare se deschise după ce trei zăvoare fură trase și după ce broasca scîrțîi îndelung. Se deschise în sunetele acestei fraze pornite din inimă :

— Vă poftesc să nu vă scuturați așa, ca niște cîini uzi.

Ea, adică mama noastră, ținea foarte sus lampa cea mare, cu picior de marmură verde, a cărei lumină părea să-i fie rezervată exclusiv. El, adică tatăl nostru, cu zîmbet și mustați albe, cu pleoapele zbîrcite și palpitînde, își moto-tolea șervetul între degete. Celălalt, adică fratele nostru, se ținea la oarecare distanță, înalt și discret, atît de înalt și de

discret, încît mi se păru nemăsurat, ca umbra lăsată de un par în amurg.

— Ștergeți-vă pe picioare, spuse Ea.

— Intrați, intrați, copii ! spuse El, cu o voioșie plină de rezervă.

— Bună ziua, spuse Celălalt, cu vocea aceea nouă, care-și schimbase octava, dar nu și timbrul.

Nimeni nu ne sărută pe frunte, nimeni nu ne oferi semnul crucii, pe care tata îl schița pe vremuri cu buricul degetului mare, și mama cu vârful unghiei. Probabil că eram prea mari pentru așa ceva. Cei trei, în ordinea de mai sus, ne întinseră trei mîini, împodobite cu trei inele de aur cu pajura familiei. Ultimul din ele, inelul lui Marcel, îi sări în ochi lui Fred, moștenitor prezumtiv.

— Bravo ! spuse el surprins.

— Recompensă pentru media *foarte bine*, catadicsi să explice doamna Rezeau, în limbajul acela economic, care traducea în inflexiuni de voce disprețul inspirat de eșecul lui Fred și condescendența ce se cuvenea să adopte față de bietul meu *bine*.

Vîntul zguduia ușa, și doamna mamă, cu mîna rămasă liberă, împinse zăvoarele unul după altul. Începusem tocmai să ne scoatem impermeabilele, cînd, țîșnind pe ușa bucătăriei, se rostogoli deodată între picioarele noastre un cîine bătrîn și credincios, un cîine cu fustă. Cîinele acesta ne pipăi, ne mirosi, ne copleși cu mîngîieri păroase și cu interjecții răgușite. Era bătrîna Fine, surdomuta noastră. Nu mai înțelegeam nimic din *fineasca* ei, din gesturile și onomatopeile ei, așa că m-am priceput doar s-o sărut. „E o lecție bună pentru domnii și doamnele aci de față“ ! șoptea în mine suflerul acela, care nu-și pierdea niciodată drepturile. Și pentru mine era o lecție bună. Biata Fine, draga, bătrîna Fine, la care nu mă mai gîndisem niciodată ! Uite, acuma spunea... da, *fineasca* îmi venea treptat în minte... Rotația aceea însuflețită a degetului arătător în jurul bărbiei înseamnă *adesea*. Palma plesnită peste frunte înseamnă : *a gîndi*. Îndreptarea arătătorului spre pieptul meu înseamnă : *la dumneata*. Dezgustată de efuziunile acestea înjositoare, doamna Rezeau ridică din umeri, apoi ne întoarse spatele și scrîșni :

— Nu mai e bună la nimic, zău așa. Înainte era surdă, acum a început să nici nu mai vadă. Îndată ce-am să găsesc o altă slujnică, o trimit la azil.

— Da, preciză și tata cu o naivitate feroce, slujește de patruzeci de ani la noi în familie, merită și ea să se odihnească.

— E cam rece pe coridorul ăsta, încheie Marcel. Ce-ar fi să terminăm cu masa...

Cinci minute după aceea, ne isprăveam într-adevăr cina, care în casa noastră a fost totdeauna spartană. După supa de praz și ouăle moi, Fine, care se lovea de toate colțurile mesei și servea aproape bîjbîind, aduse o compotieră cu cinci jumătăți de pară. Ochii mei începeau să se reobișnuiască cu binefacerile lămpii de petrol. Tapițeria cea mare, mîndria familiei, putrezea încet pe lemnul sfărîmicios, punînd la dispoziția moliilor idila zgribulită a zeului Amor și a Psihei. Picturile cojite, lespezile verzui, mobila întunecată de umiditate, lămpile de perete, roase de cocleală, și grătarele căminului mîncate de rugină, toate urlau a pustiu. Prin locurile noastre pline de ceață, întocmai ca și la tropice, materia se dezagregă foarte repede și se transformă în salpetru și ciuperci. Pînă și aerul părea stricat, iar lampa era incapabilă să ofere altceva decît niște pete de lumină mucegăită.

Protocolul nu fusese respectat. E drept că domnul Rezeau trona pe locul capului familiei, în fața Doamnei. În schimb, Marcel era așezat la dreapta lui Dumnezeu, adică a persoanei susmenționate. Fred și cu mine ne nimeriserăm la capetele mesei. Era un amănunt neînsemnat, dar simbolic, mărturisire și prefață pentru o nouă politică. În felul acesta, instalat mai bine ca să tac și să observ, mi-am putut plimba privirile de la unul la celălalt. Tata nu se schimbase prea tare; era doar mai dărmat, mai încovoiat, un adevărat moșneag, și, mai ales, devenise supus pînă la rădăcina părului, un păr cu desăvîrșire alb, în chip de drapel, fără îndoială. Nici ea nu se schimbase, numai pielea era alta. O piele care nu se îngrășase, nu se uscasc și nici nu se sfrijise ca un măr crețesc. Era doar crăpată și scrijelată în genul olăriei artistice și lăsa să se incrusteze în ea oarecare murdărie. Mai puțin agresivă, bărbia nu mai prevestea răutățile, pe care buzele păreau că le pot stăpîni cu mai multă ușurință. De acum înainte era în gardă, era vîrfurile ultimului careu. Laba de gîscă se împărțea în cinci ramuri, ca o mînă, și din lipsă de altă posibilitate, privirea țîșnea și acum ca o palmă. Dar ce însemna oare licărirea aceea ușoară, care scînteia din cînd în cînd în adîncul pupilelor verzi? Licărirea aceea

mică — satisfăcută, interesată, distrată... n-aş putea spune — care dăinuia o fracţiune de secundă, luminându-i privirile când le oprea asupra lui Marcel ? Aşa se întâmplă şi cu inventatorii (ei, însă, fac asta ore întregi, şi interesul ce manifestă are consecinţe mai serioase) când îşi opresc privirea asupra capodoperei lor, fie că-i ucigătoare sau binefăcătoare, fie că-i bombă cu fosfor sau sfoară de tăiat untul. Celălalt nici nu se sinchisea, sau nu-şi dădea seama de nimic. Se mulţumea să existe, să fie plin de el însuşi, să tragă în piept întreg spaţiul din jur ; ne ignora cu o discreţie superbă şi-şi mobila din plin tăcerea. Individul ăsta vorbea cu umerii, fără să-i ridice, şi era limpede că nu va mai suporta nici măcar genul acela de discuţie în ziua în care umerii lui vor fi completaţi cu nişte epoleţi. Era fiul maică-si în mod deliberat şi prin alegere mai curînd decît prin vocaţie. Fiul maică-si, mai mult decît era ea mama acestui fiu şi, în consecinţă, mai sigur pe anexiuni decît pe lupte, pe privilegii decît pe drepturile lui ; ceea ce de fapt e o foarte frumoasă definiţie a burghezului. Într-un cuvînt, era tare, tare ca inerţia mişcării şi nu moştenise de la taică-său decît o uncie de supunere, sub forma supunerii faţă de propria sa forţă, canalizată o dată pentru totdeauna între stăvilarul interesului şi stăvilarul principiului. Căpătase media foarte bine pentru toată viaţa şi pentru orice, inclusiv pentru miopie. Straşnic Cropette ! Ce bine pătrundeam, acum, dincolo de aerul lui pătruns !

— Aşadar, spuse deodată domnul Rezeau, te-ai hotărît, băiatule, intri la Drept, calci pe urmele lui taică-tău. Îmi pare bine, îmi pare foarte bine că eşti atît de cuminte.

Era cît pe aci să tresar. Domnul Rezeau se linge pe buze şi, fără multe fasoane, îşi înfigea ultimul colţ care-i rămăsese în gură în jumătatea de pară. Am înghiţit o bucată din para mea, cu impresia că înghit un buletin de vot într-o ţară unde nu există decît o listă electorală unică. „Hotărîrea“ mea era cam aşa ceva. Dar în afară de inconştienţă, aici intervenea şi reaua-credinţă.

— Mă mir, spuse mama. În general, nu ştie niciodată ce vrea.

Şi se apucă să-şi cojească neglijent jumătatea de pară, înfiptă-n vîrful furculiţei, desprinzînd piei subţiri de pe ea, apoi o tăie în şase bucăţi, care dispărură una după alta în acelaşi colţ al gurii, ceva mai spre stînga, sub maseaua de

aur. După această execuție, doamna Rezeau formulă, cu aceeași neglijență, o nouă apreciere :

— Despre Ferdinand, nu mai spun nimic... Poate că el știe ce vrea, dar nu vrea decât să stea degeaba.

— Nu trebuie să exagerăm, totuși, protestă slab tata.

O simplă presiune a privirii îl expedie la loc, în farfuria care era goală, de altfel. Pe urmă, cu o neglijență definitivă, doamna Rezeau începu să vorbească despre timbrele din Antile, cu Marcel, despre tarifele maritime, cu Marcel, despre ultimul articol din *Figaro*, cu Marcel, în timp ce acesta, cu un gest condescendent, reglementa circulația carafei cu apă. Enervat, mi-am amintit de unele exerciții de pe vremuri și am început cu pistoleala. Degeaba ! Jocul nu mai mergea. Nu mai era timpul să jucăm, ci să dejucăm. Privirea doamnei mame deveni aeriană, ușoară ca un fluture de noapte, pluti în fața privirii mele, se ridică în tavan, își fripse aripile în lumina lămpii și se întoarse așternându-se blînd în fața ei, pe corola de cristal a paharului, unde se metamorfoză deodată, pentru a porni iar, drept înainte, rigidă ca un glonte și întovărășind vocea, care decreta :

— Să mergem la culcare. *Știți care sînt camerele voastre...* Am obosit. Pe mîine.

„Știți care sînt camerele voastre !...” ni se adresa ca unor musafiri ! Se depărtă, mulțumindu-se să încline ușor capul, fără să considere că ar fi necesar să tragă de hățul domnului și stăpînului ei, care se ridică în grabă de pe scaun și bolborosi cu și mai multă grabă :

— Sîntem obosiți. Noapte bună, copii ! Nu uitați să vă faceți rugăciunea de seară.

Nici Marcel nu considera necesar să ne pîndească. Ne-păsător la reacțiile noastre, își împinse scaunul în lături, ne aruncă un „bună seara” foarte cavernos și se grăbi cu pași mari și rari s-o ajungă pe maică-sa ca să-i ia din mîini lampa grea, cu picior de marmură verde.

— Îi ține bine-n frîu, bătrîna ! murmură Fred, ca trăsnit.

Abia atunci mi-am dat seama că, fără prea multe fa-soane, ne lăsaseră în întuneric. Dar amănuntul acesta îmi fu de folos. Colo, la capătul coridorului, în josul scării, doamna Rezeau, care nu ne mai vedea și credea că nici noi n-o mai putem vedea, își muie umerii, se făcu mică și se agăță de brațul lui prîslea. Trădat de un joc de lumină, metalul din părul ei ieși la iveală o clipă, mărturisind că arama aceea conținea mult aluminium. Bătrîna ? De zece ani spuneam

mereu „bătrînul“, dar ea nu meritase acest adjectiv, mai crud decît un „Folcoche“ perimat. Părul ei alb, refuzul de a accepta o mică bătaie între priviri și chiar eliminarea noastră, toate dovedeau că refuză o bătaie mai serioasă... Da, *bătrîna* ! De acord.

De acord, dar fără entuziasm. Am depășit vîrsta la care poreclele au un sens magic. Acum știu că domniile cele mai îndelungate și mai aspre sînt cele senile. Bunicul e încă verde și străbunica noastră continuă să se stingă. Mama abia intră în perioada de bătrînețe interminabilă, caracteristică familiei Pluvignec, familie asemănătoare cu a viței-de-vie. Bătrînețe ei nu va abdica niciodată. Și apoi, mai e ceva care nu merge. E vorba de mine : furia mea e legitimă, dar mi se pare fără importanță sau foarte departe. Mai că aș spune : e de prisos. Nu trăiești de două ori o dragoste mare. Să fie oare cu neputință să re trăiești o ură puternică ? Încerc să cred că a fost înlocuită de dispreț. În zadar voi încerca să mă conving de acest adevăr și să adorm ghemuit sub păturile subțiri așternute pe pat, în camera fără foc. Nu mă mai regăsesc, mă uimesc pe mine însumi. Sînt indignat și de absența și de uimirea mea. Fac comparații, dar pînă și comparațiile mă indignează. E posibil oare ca pe acest pămînt să trăiască ființe atît de diferite, atît de radical opuse, cum sînt cea de aici, adică fosta Folcoche, și cea de colo, adică Micou ? Folcoche și Micou, oțet și sirop, viperă și porumbiță, mama mea și... La drept vorbind, Micou nu-i nimic pentru mine. Dar ce prețios e acest nimic ! Buze care nu ascund o măsea de aur ! Azur asemenea lenjeriei unui nou născut ! De ce rînjește sufletul meu : „*Ia ascultă, Zeamă-Lungă, astea-s pomelnicele sfintei fecioare*“ !

VII

Fotograful subprefecturii pleacă chiar acum de la noi. Doamna Rezeau nu e mulțumită. Ar fi vrut să se fotografieze în picioare, în centrul clișeului, cu bărbatu-său la dreapta și cu copiii la picioare. Se pare, însă, că, dacă numiții copii sînt băieți mari, așa ceva nu se obișnuiește. Ar fi trebuit să se gîndească mai devreme. Acuma n-a avut încotro, a luat loc într-un fotoliu... Un fotoliu ! Un Dagobert

mare din salon ar fi fost mai impunător, mai Rezeau, numai că era prea înalt. Așadar, doamna Rezeau a fost nevoită să se așeze, și noi am adunat în jurul ei cele patru „staturi mijlocii” de care dispuneam. Iată de ce strănepoții noștri o vor contempla cu duioșie și nu vor bănuî că operatorul și-a îngăduit să-i încline de patru ori bărbia și s-o supună la o duzină de probe înainte de a încredința gelatinobromurei binevoitorul ei surîs. Cît despre tapițeria care-l înfățișează pe Amor și care a servit drept fundal fotografiei, pariez că o vor crede pe cuvînt. Atîta pagubă ! Odată și odată vor afla poate că *grupul* nu e sinonim cu *înțelegerea*, că o pășărică e adesea un sfrancioc, dacă nu chiar o cioară. În sfîrșit, s-a făcut și asta. Vom fi puși în ramă, sau așternuți în albumele de familie. În fond, venise și timpul, venise de mult timpul să realizăm așa ceva ; e de mirare doar că acest capriciu i s-a părut dintr-o dată indispensabil tatei. Probabil că bătrînul își spune vag : clișeu asta este primul și ultimul de acest gen. De acum înainte, nu vom mai fi niciodată toți împreună. Începe definitivă noastră *diaspora*¹.

Fotograful a plecat cu zece minute înaintea noastră ; în noroiul de pe aleea de platani se pot distinge foarte precis urmele cauciucurilor lui. Plouă mereu. De data asta e o ploaie obișnuită, jumătate apă, jumătate ceață, o *bureală* care spală trunchiurile copacilor și se înverșunează asupra statuii sfîntului Aventurin, dîndu-i guturai. Ne îndreptăm toți patru spre șosea, spre stația de autobuz. Toți patru, dintre care trei pornesc în direcții diferite. Toți acești patru indivizi totalizează în momentul de față o forță musculară destul de serioasă, dirijată din înaltul ferestrei de privirea mereu neglijentă a unei singure femei. Căci doamna Rezeau n-a venit să ne însoțească și ea ; e obosită, și acum e obosită. A inaugurat oboseala aceea politică, pe care, de aci înainte, o vom găsi în toate scrisorile tatei, transformîndu-le în buletine de sănătate, oboseala aceea, care de pe acum a constrîns-o să ne scurteze șederea și ne-a expediat înapoi la scumpele noastre studii după un răgaz de patruzeci și opt de ore și după un simplu gest de adio.

— După o despărțire atît de lungă, aș fi dorit să rămîneți mai mult...

Domnul Rezeau vorbește singur, monologhează sau se scuză, cum vrem s-o luăm. Și-a reluat pielea de capră sco-

¹ Dispersare, răspîndire (în lb. greacă).

rojită și a aruncat peste ea o manta de vânătoare, pe care o pune când vînează păsările de apă. Are o pălărie veche țărănească (l-a așteptat în podul cu insecte), care s-a transformat într-un jgheab ca pe vremuri, inundîndu-i mustața. Ține în mînă o umbrelă, pe care a uitat s-o deschidă. În timp ce continuă să vorbească, deși nimeni nu-l ascultă, simt coborîndu-mi pe umăr capătul acestei umbrele, ca și cum ar vrea să mă facă cavalier.

— Nu uita că... De data asta, cel mai de plîns dintre voi este Marcel. Am fost numit la Segré, ceea ce-mi va îngădui să locuiesc aici. Asta înseamnă că Ferdinand la Nantes și tu la Angers nu veți fi prea departe de noi. În schimb, la Versailles, Marcel va fi foarte izolat. E drept că, din cînd în cînd, va putea să-și petreacă duminica la bunicii de la Paris, dar mă îndoiesc că-i vor fi de mare folos.

Un strănut sonor străbate nasul mare al lui Fred. Domnul Rezeau își scoate batista, o duce la gură, nu izbutește să imite exemplul fiului său și se mulțumește, în cele din urmă, să-și sufle nasul ca să scape de pișcăturile ce-i gîdilă sinurile. Apoi se hotărăște să-și deschidă umbrela și pornește iar. Ghetele lui cu nasturi, de care s-au lipit tălpi noi de noroi, se tîrăsc prin băltoace. Tata rînjește blînd.

— Nu mai fac doi bani Pluvignec ăștia. După eșecul faimos al bunicului vostru la ultimele alegeri, s-au retras cu desăvîrșire, trăiesc în halat și papuci și-și descoperă zilnic cîte o boală. Gestiunea averii lor mă neliniștește serios.

În drum ne întîlnim cu Barbelivien. Și el a pășit într-o maturitate cam înaintată, ai zice că-și ridică anevoie saboții din drum. Nu mai încape îndoială, servitorii, ideile, averea, părinții și chiar stejarii ăștia, și chiar drumul ăsta zbîrcit de hîrtoape, totul miroase a moșneag, totul îmi inspiră dorința de a pleca aiurea ca să-mi pun la încercare tinerețea și obrăznicia, care n-au ce căuta aici. Domnul Rezeau se agață de brațul meu.

— Sînt foarte necăjit din cauza ta. Idiotul acela de Ladourd a întîrziat, pare-se. N-a mai rămas nici o cameră liberă la internatele Facultății catolice. Va trebui să locuiești în oraș la o oarecare doamnă Polin, pe care ne-a recomandat-o. Și fiindcă veni vorba de Ladourd...

Uite și bariera, care a fost albă pe vremuri, uite șoseaua asfaltată, căreia ploaia îi dă grații strălucitoare de joben și pe care un pic de balegă, hotărîită să nu se topească, o

împodobește ca o cocardă. Tata-și înghite saliva și continuă :

— ...e un om cumsecade, foarte serviabil...

E ciudat, dar ori de câte ori aud cuvîntul acesta rostit de unul dintre ai mei, mi se pare că sună exact așa cum sună cuvîntul șervet și-mi dă impresia că e tot atît de ușor să-l arunci în sacul cu rufe murdare.

— ...se pricepe în afaceri, are să-ți dea tot felul de sfaturi excelente, i-am acordat puteri depline. Dar cu fetele... ai grijă să nu faci vreo pozna. Să știi că sînt cu ochii pe tine.

N-are nici un rost să răspund. Am sosit. Valizele noastre rămîn jos și noi așteptăm cumiți, tăcuți, aliniați ca niște butași din aceeași specie. Tata și-a terminat provizia de salivă. Cît despre noi, cei trei frați, n-avem nimic să ne spunem la despărțire, după cum n-am avut nici la sosire. Poate că sîntem într-adevăr butași din aceeași specie, dar am fost grefați în trei feluri, fără ca vreuna din varietăți să țină seama de varietatea vecină. Ne ignorăm unul pe altul. Și iată că uimirea, care la mine e totdeauna vecină cu indignarea, începe să mă frămînte : în afară de nume și de o vagă asemănare a formei bărbiei, ce e comun între noi ? Ce bucurii, ce sentimente, ce gusturi și ce scopuri ? Sîntem îmbrăcați la fel, mîncăm aceleași lucruri, folosim aceeași limbă, dar fiecare individ din părțile noastre împărtășește această solidaritate în veșminte, în poftă de mîncare și în sintaxă cu cei mai răi dușmani ai lui. De fapt, nu există între noi nici un fel de solidaritate reală, și tocmai asta a vrut și mama, tocmai ăsta a fost motivul pentru care ne-a împrăștiat și ne-a dezbinat, cauza pentru care ne simțim împuținați.

— Ei, la revedere, copii.

Fiecare își primește porția de mustăți umede. Un autobuz prăfuit, bălăcit prin noroaie, cum e orice autobuz în Bocage, se apropie stropind gardurile de nuiele din apropiere.

Nu vreau să întorc capul. Știu foarte bine că mustața tatei freamătă și că-i vine greu să-și mențină umbrela dreaptă deasupra pălăriei. L-am văzut pentru ultima dată în cadrul ăsta de ruini ude de ploaie, cadru care i se potrivește și care-l rezumă, bietul de el ! Acum se duce să-și frece de grătar cele cinci rînduri de tălpi de noroi ca să le dezlipească înainte de a urca să ceară ordinele stăpînei : epistola lui viitoare va fi cu siguranță seacă, netă, categorică. Numai

În scris și departe de noi, izbutește să fie ceea ce nu-i nici odată în prezența noastră, adică un cap de familie.

Dar n-are rost să-l plîngem prea mult. Există firi, cărora le place să trăiască sub dictare. Nu e cazul meu, de loc. Văd însă în primul rînd că nu mai știu să-mi folosesc dinții și ghearele, iar în al doilea rînd, că virtuozitatea mea din trecut nu mi-a fost de mare folos. În fond, copilăria aceea, de care sînt încă foarte mîndru, s-a isprăvit cu un fiasco. În mod foarte greșit, acest fiasco mi se păruse a fi o victorie, dar n-a fost nici măcar o victorie „la puncte”. Am obținut să mă depărtez de *La Belle Angerie* și să intru în liceu, în schimb i-am lăsat mîna liberă mamei, care și-a reclădit o formă nouă de cîrmuire, mai ipocrită și mai sigură. Oare trebuie să iau totul de la început ?

— Ai văzut ? În celălalt capăt... Mă întorc. Fred e așezat la spatele meu și-mi face cu ochiul. Marcel ridică o pleoapă, dar se cufundă din nou în *Știință și Viață*. Îl recunosc pe preotul Létendard, paroh la Soledot, care se duce probabil să-și viziteze colegul din Vern și moșăie citindu-și breviarul. Dar nu-i mai recunosc pe țărani instalați în fotoliile de mușama, care nu se mai grăbesc ca pe vremuri să ne salute.

— Lîngă preot...

Lîngă preot, e o fată zdravănă, care poartă un palton de culoarea spanacului și o pălărie de pai cu panglică albastră, supraîncărcată cu cireșe lustruite. Pieptul îi tresare la fiecare zdruncinătură, dar virajele nu izbutesc să miște masa asta de slănină trandafirie. Îmi dedică un zîmbet, care ar trebui să aibă vîrsta de douăzeci de ani, dar care pare de treizeci. Zîmbetul ăsta, mai curînd pașnic decît nerod, poartă pecetea unei ușoare complicități. Identific fata datorită numai ochilor ei gălbui. E Madeleine, care e acum greu de mînuit și greu de măritat, personaj clasic în fermele craoneze. Frumoasă cucerire, n-am ce zice ! Și totuși a avut pe vremuri și ea, ca toate celelalte fete, o epocă de drăgălășenie, o drăgălășenie în draci, de văcăriță. Frumoasă cucerire, ca toate celelalte ! S-o salut cu un gest protector din bărbie și să mă uit repede în altă parte. Cu neglijență, am aflat ce calități are un aer neglijent. Mă întorc din nou spre ea ca să fiu sigur că nu m-am înșelat. Mă mai salută o dată. Da, dolofano, îmi amintesc, desigur. Eram tinerel pe vremea aceea, tinerel și nu prea mofturos, așa cum erai și tu. Ascunde bine secretul ăsta sub douăzeci de centimetri de osînză. Dă-te pe mîna

vreunui flăcău obișnuit să ridice greutate de cincizeci de kilograme, și mai ales, grășano, nu afla niciodată că am avut atîta bunăvoință, încît te-am idealizat la un moment dat și am făcut din tine prototipul păcătoasei simpatice. Ah ! neinițiatul de mine, pe care l-ai inițiat tu, neinițiato !

— Trebuie să recunoști cel puțin, stăruie Frédie, că ăștia de la fermă pun unt berechet în supă.

Toarnă și tu untdelemn pe foc, porcule ! Ce l-aș mai plesni, drăguțul de el ! Ca și cum mi-ar spune : „Te-ai ramolit, nu mă mai interesezi“. Cum să-l intereseze ce sînt eu ? Nici măcar nu mai e asistentul meu. Sîntem cu toții niște băieți de treabă, care ne întrebăm ce joc să jucăm și ce luminare să înfigem în sfeșnic. Prestigiul meu a scăzut la zero prin locurile astea și mă grăbesc să fug de ele. Am să-i răspund din vîrfurile buzelor, doar așa ca să dau a înțelege o mulțime de lucruri :

— Și cînd te gîndești că pe vremuri am făcut dragoste cu una ca asta !

Și acum să tac și să savurez acest „pe vremuri“, neverosimil ca un biberon în gura unui tînar de optsprezece ani. Am să respir doar după ce domnii, frații mei, vor fi plecat, unul către Nantes și altul către Paris. Nici măcar n-am să-i însoțesc pînă la gară. Cale bătută ! Solicitudinea mea frățească, plină de devotament față de onoarea familiei, trebuie să-și ia pe loc revanșa, în direcția casei Ladourd.

La drept vorbind, e o revanșă de mici dimensiuni. „Micou ? S-a dus la dentist“, scîncește Suzanne în pragul ușii, cu vocea ei de pescăruș. Nu-mi mai rămîne decît s-o întind pînă la *Santima* și să-l rog pe tatăl absentei să mă întovărășească pînă la această doamnă Polin, care va fi gazda mea. Și-mi mai rămîne să iau cina așezat în fața acestei necunoscute, care-mi enumeră o mie și una de recomandări în legătură cu poziția closetului, folosința cheilor, necesitatea rogojinei și ora sfîntă a meselor. La ora nouă, sînt în pat — un pat neutru, nici moale, nici tare, cum e și mătușa Polin —, fără să simt cît de cît nevoia să plec în oraș și să profit de libertatea mea nouă-nouță. În definitiv, poate că și Micou trece printr-o fază care o avantajează. Poate că și ea va lua aspectul rotofeior al maică-si. Și apoi, ce-i cu dragostea ? Ce-i aia dragostea ? *Marea*, dragostea, *veșnic reîncepute*. Ce-i cu mine ? Roudoudou, sentiment, floare albastră, nu, mulțumesc ! Să-mi pierd forțele, nu,

mulțumesc ! Eram gata să mă moleșesc, dar îngerul meu păzitor veghează, îngerul meu păzitor mă previne la timp. Cîte o lucrătoare din Trélazé sau o fetișcană de la Doutre, pe care să pun laba în treacăt, poc ! așa cum făcea pe vremuri bătrînul, cînd vîna lișițe, asta da, mai zic și eu. Dar în materie de efuziuni, puneți-vă pofta-n cui, domnișoarelor !

Cum n-am de plătit nici un fel de taxe, am să mă înscriu și la Facultatea de Drept și la cea de Litere. Sînt doar un băiat serios, ce dracu !

VIII

Pentru a suta oară, cel puțin, m-am îndreptat spre toaletă și pentru a suta oară am manifestat respect față de măsuța aceea, pe care se află încă și acum o trusă purtînd inițiala D. Înainte de mine, tușa Polin găzduise o studentă, care a dispărut pe neașteptate, lăsîndu-i cîteva fleacuri și trei luni de chirie neplătită. (Cu mine nu se putea întîmpla așa ceva, domnul Rezeau expedia direct cecul lunar.) Nu mă serveam decît de pieptenele mare, din care lipseau trei dinți. Într-o cutie de fildeș mai era un rest de pudră și, în ciuda experienței mele, îmi dădeam seama că e vorba de o pudră pentru femei brune. Pentru nimic în lume nu m-aș fi folosit de buretele acela moale, cu care fuseseră șterși, firește, sîinii necunoscutei și care se plimbase, ptiu ! prin toate sinuozitățile corpului ei. De fapt, nu mă spălam prea mult : educația mea fusese sumară în această privință și-mi recomanda doar scurte întîlniri între un colț de șervet și botul meu.

— La cafea, la cafea, la cafea ! cîntă tușa Polin.

În fiecare dimineață, modula vorbele astea, înainte de a-mi striga de dincolo de ușă : „Hitler a obținut nouăzeci la sută din voturi“ sau : „Incendiatorii Reichstagului sînt în fața tribunalului“. Nu intra niciodată în camera mea, în care aveam un dulap și o masă de lemn alb, de curînd vopsite cu un strat de Novémail cenușiu-deschis. N-o vedeam niciodată făcîndu-mi patul și nici așternînd pe el husa croită dintr-un cupon de rips cenușiu.

— La cafea, la cafea !... să știi că Dimitrov scapă.

În clipa cînd am intrat în sufragerie, doamna Polin a adăugat foarte repede :

— Nu te așeza în fața ceștii roz. Știi, e a mea. Bună dimineța, băiatule... Ce-or fi așteptînd ăștia de n-o mai judecă pe Violette Nozières ?

Mă mulțumesc cu o ceașcă verde, cu toarta spartă, ultimă rămășiță dintr-un serviciu de două persoane, care fusese probabil un dar de nuntă. Căscam, mă întindeam. Casa în care mă aflam oferea avantajul, singurul ei avantaj, că nu mai erai obligat să faci nici un fel de mofturi. În schimb, era un decor, că-ți venea să strănuți mereu. Un ou de lemn rămăsese uitat în coșul cu lînă, ce-i servea drept incubator. Portretele celor trei bărbați răposați ai doamnei Polin, văduvă de profesie, se înșirau unul lîngă altul deasupra bufetului. Pretutindeni în cameră, atîrnate la întîmplare, se așterneau două sute de fotografii tăiate din *Le Petit Courrier*. O duzină de almanahuri P.T.T. acopereau ultimele bucăți de tapet. Bineînțeles, nu lipseau nici patinele, nici învelișul obuzelor umplute cu flori uscate, nici perdelele lucrate cu croșeta, nici pisica, abonată la o lădiță și gata să pătrundă prin toate crăpăturile dulapului.

— Ce-i cu dumneata ? Nu-ți merg treburile ? Întrebă văduva, văzînd că învîrtesc la infinit lingurița în ceașca de cafea cu lapte, în care pluteau din belșug pielețe mici de caimac.

Treburile mele nu mergeau nici mai bine, nici mai rău. Reciteam cursul profesorului de Drept roman tras la multiplicator și deschis pe masă în fața mea... *Textul lui Gaius, din care nu s-a cunoscut multă vreme decît un rezumat cuprins în Breviarium Alaricum, ne-a fost restituit de un palimpsest, descoperit la Verona în 1816 de Niebuhr și apărut în Ecloga Juris, la 1822 la Paris... Comentate de nenumărate ori, Instituțiile lui Justinian au făcut obiectul unei „Explicații istorice“, al cărei erudit autor, domnul Ortolan... Ortolan ! un nume bun de tras în frigare ! Ce mai aștepți, jăratric al infernului ? !*

— Te plictisești, stărui doamna Polin. Faci bine că muncești, dar ar trebui să mai ieși puțin.

Am ridicat nasul și, înălțînd o sprînceană, am contemplat-o pe femeia asta cumsecade, care fusese dascălită zdravăn în privința mea, dat fiind că toate cecurile erau întovărășite de o epistolă, și orice epistolă de un post-scriptum : *Aveți grijă să mă anunțați la cea mai mică abatere a fiului meu.*

— Ce să fac dacă n-am bani de buzunar? Nu-mi place să fiu ridicol.

Ochii gazdei mele zăboviră timp de cinci minute pe *Le Petit Courrier*, în timp ce proteza ei se lupta cu o tartină de pâine prăjită. Apoi, limba ei trecu din nou dincolo de baraj:

— M-am întâlnit cu doamna Ladourd și m-a întrebat de ce nu vii niciodată s-o vezi.

— Părinții mei n-ar fi prea încântați.

Era o manevră de subminare. În primul rînd trezeau în această cucoană, bună prietenă cu familia Ladourd, o ușoară antipatie împotriva semnatarului cecului lunar. În al doilea rînd, această informație transmisă mai departe, așa cum se cuvine, va avea darul să-i supere și pe alde Ladourd. N-aș putea spune de ce, dar preferam ca familiile Ladourd și Rezeau să nu se iubească prea mult. Niște Ladourd scumpi celor de la *Belle Angerie* mi-ar fi fost mai puțin simpatici. Treaba mea dacă nu găseam de cuviință să mă mai duc la ei. Americanii țin morțiș la Rezervațiile lor, în interiorul cărora nu e voie să vînezi. Provincialii țin la muzeele lor, deși nu le vizitează niciodată, de teamă poate să nu-și dea seama că obiectele cele mai rare sînt false sau mai puțin prețioase decît credeau ei.

— O șterg la Facultate, doamnă.

De data asta, însă, nu m-am dus la Facultate, ci la plimbare.

Înțelepciunea mea posacă e echivalentă cu o așteptare. Reculegerea se prelungește, dar acum e voluntară. Trebuie să-mi dau seama ce vreau și ce pot. Dacă ar fi numai după mine, mi-aș vinde pe loc manualele de Drept la un anticar, m-aș urca în trenul de Paris și aș încerca să mă angajez undeva. Dar o astfel de aventură ar semăna prea mult cu o fugă. Să încerc să rezist un an. În felul ăsta am să izbutesc să trec măcar primele examene pentru licența în litere. Și de ce n-aș rezista chiar trei ani? În definitiv, voi avea atunci diploma dorită de mine și, în plus, cea dorită de tata. Da, dar trei ani înseamnă un secol la vîrsta mea! Mi-e penibil gîndul că-mi voi datora studiile averii alor mei. Bineînțeles, nu sînt așa de prost ca să regret educația ce mi-au dat-o, dar astăzi, cînd încep să fiu om, aș prefera să-mi datorez mie restul. Totdeauna i-am

învidiat pe bursieri, fiindcă nimeni nu le poate spune : „Ce noroc ați avut să fiți copii de bani gata !” Îi învidiez și pe cei „scutiți de cursuri”, care lucrează în biroul vreunui notar și tocesc toată noaptea. Asta nu înseamnă că-mi doresc greutate, ci că mi-e pur și simplu groază de mentalitatea seminareștilor, care simulează o vocație sacerdotală ca să capete o bursă pentru liceu, de unde spală putina a doua zi după ce și-au luat bacalaureatul. Măine voi avea aceleași remușcări ca și ei. Blestemul cel mai mare nu e să fii un transfug, nici un ingrat, fiindcă, într-o oarecare măsură, sîntem cu toții transfugi sau ingrați. Blestemul cel mare este să fii un fals om nou. Pe ceilalți poți să-i înșeli, dar pe tine însuși nu. Cei care neagă acest adevăr sînt probabil niște fericiți care-și pot stăpîni orgoliul. Dar nu e cazul meu, și iată de ce orgoliul acesta e iritat. Ce tinerețe interminabilă ! De ce trebuie să exiști un timp atît de îndelungat înainte de a începe să trăiești, de ce trebuie să ceri înainte de a lua, să primești înainte de a da ?

Luna decembrie, care anul acesta e prea blîndă, îngăduie cerului — hîrdău imens — să albăstrească petecele cenușii de nori. Castanii despuiați de frunzele care au căzut de mult și au fost de mult îndepărtate se înșiră pe pietrișul trandafiriu. O frunză, care seamănă cu șapte degete, a rămas agățată de umărul unei statui și, profitînd de acest noroc, pipăie marmura. Îndrăzneala asta e o lecție și mîna mi se crispează pe genunchi.

Pe pietrișul trandafiriu circulă și o mulțime de copii, niște copii frumoși, cam prostuți, cam prea blînzi, cu părul buclat. Au o piele surprinzătoare, prea proaspătă, prea subțire, care nu suportă probabil loviturile. Îmi spuneam asta eu, care n-am fost niciodată copil. În bazinul cu apă evoluează cam o duzină de vase cu pînze, care se înclină, refuzînd să asculte de sforicele. Deodată se aud strigăte... Ceva ce seamănă cu o goeletă a fost abordată de un crucișător mecanic, care i-a sfărîmat unul din capete. Și de ce miorlăie micul amator, de ce plînge ? Cînd a dat drumul acestei coji de nucă pe apa împănată cu pești roșii, a acceptat toate riscurile. Nu te poți plînge împotriva propriei tale persoane și nici nu te poți înșela pe tine însuși.

De asta ai luat-o la sănătoasa, băiete ! Trișezi. Ai luat-o la sănătoasa fiindcă la cotitura unei alei, da, chiar acolo, a

apărut o fată, care trage la remorca ei două puștance. E Micou ! Micou, goeleta aceea, pe care o crezi în stare să-ți scufunde cuirasatul.

IX

— Apucă lopata mai de jos...

Cei doi muncitori, care descărcau împreună cu mine una din cele cinci șalupe cu nisip din Loire mă copleșeau cu sfaturi aspre și-și băteau joc de mișcările mele fără amploare, de rigiditatea mea și de lipsa de entuziasm în a suga din litrul comun de vin roșu, pe care orice muncitor proaspăt angajat e dator să-l ofere în numele politetei elementare a șantierelor. Eram frînt de oboseală, dar nu-mi acordam nici o clipă de răgaz. Eram furios și mulțumit în același timp. Furios din cauza toleranței ursuze și a compătimirii ce-mi arătau vlăjganii aceia zdraveni, din cauza menajamentelor contramaistrului, care, supraveghindu-și echipele de la înălțimea cheiului, îmi arunca de vreo trei ori pe ceas cîte un : „Ei, merge, amatorule ?“ Eram mai ales furios fiindcă mă simțeam incapabil să lucrez mai bine și fiindcă verificam pentru prima oară ineptia mentalității Rezeau, pentru care Legiunea străină, descărcarea mărfurilor, munca la terasamente sau adunarea cîrpelor din gunoaie sînt profesii la dispoziția oricui și pot fi învățate numaidecît, fără alt antrenament în afară de nevoie. Ei bine ! Nu, nu oricine putea să mînuiască o lopată și nici să zvîrle pe chei metrul cub de greutate în timpul necesar. Iată de ce eram totuși mulțumit că mă aflu acolo, că încercam o experiență și că, de bine, de rău, mă ținusem tare. Nu mă supăra nici că, într-o anumită măsură (în măsura în care descoperirea asta făcea de rîs bicepsii lui Cropette sau ai lui Max), îmi dădeam seama că există și mușchi așa-ziși speculativi (cum ar fi creierul) și că singurul miograf valabil este unealta. Mă felicitam chiar, și tot numai într-o anumită măsură (în măsura în care capriciul meu însemna o insultă publică adusă „demnității“ noastre), de a mă afla acolo în haine de lucru, expus curiozității neglijente a trecătorilor și a slujnicuțelor bretone, despre care știe toată lumea că sînt niște admirabili agenți informa-tori pentru stăpînele lor. Parcă auzeam bîrfelile :

— Da, dragă, tînarul Rezeau, ăla care face Dreptul... Marie l-a văzut pe malul rîului. Îți spun că l-a văzut, cum te văd

și cum mă vezi... Pe malul râului și descărca nisip cu lopata. Și bea vin roșu, gl-gl-gl, direct din sticlă, cu mitocanii de pe chei ! Bărbatu-meu spune că există o operă de binefacere, sfântu cutărică, sfântu cutărel, mă rog, un fel de acțiune de fraternizare socială... Hm ! Numai că asta nu-i ceva gen Rezeau. Mai curînd aș crede... Știi, tinerii de azi, cînd le trebuie bani de buzunar... nu se dau îndărăt de la nimic.

E drept, bani de buzunar îmi trebuiau, dar gestul meu pornea și din alte considerente, cu desăvîrșire incomprehensibile pentru o băutoare de ceai și, în parte, rămase nelămurite mie însumi. În ziua de 22 decembrie, în ajunul plecării mele teoretice în vacanță, promisem o carte poștală care nu-mi provocase nici o surprindere : „*Vom petrece sărbătorile Crăciunului la Paris, la Pluvignec. Prin urmare, nu putem să vă primim, în afară de Marcel. Rămîi la doamna Polin. Cu toate urările noastre de bine.*” Aceste urări nu erau însoțite nici măcar de bancnota rituală de cincizeci de franci, și acel „prin urmare”, ca și „afară de” mă puseră pe gînduri.

— Vrei să facem revelionul împreună ? îmi propuse tușa Polin.

Dar fiindcă nu-mi place să fiu compătimit, am refuzat invitația sub un pretext onorabil.

— Avem bal la Căminul studenților.

M-ar fi interesat un alt cămin, dar nici nu mă gîndeam să cer această grație. Am petrecut noaptea de Crăciun pe stradă, mai precis pe strada Pré-Pigeon, unde locuia familia Ladourd. Am hoinărit melancolic de-a lungul ei, refuzînd de zeci de ori să cedez lașului, care-mi șoptea : „Au o sonerie de aramă bine lustruită. De ce nu apeși pe buton ?” Cînd am trecut a doua oară, am zărit fetele întorcîndu-se după liturghia de la miezul nopții și am fost nevoit să mă lipesc de o poartă. Am trecut a treia oară, a patra și a cincea oară și am înjurat fiindcă din casă se revărsau, pline de bucurie, miresme, zgomote și lumini. Cînd am trecut a zecea oară, sub pleoapele albastre ale perdelelor se mai zăreau cîteva licăriri blînde. Am trecut a douăsprezecea oară, și toate luminile erau stinse, fapt de care am profitat ca să apăs pe butonul soneriei cu o convingere turbată. Am luat-o la goană numaidecît și am alergat doi kilometri pînă la malul râului, care clipea sub poduri, mînjit de reflexe galbene aruncate de un șir de felinare, înfipite în pavajul inegal. Lumina unuia din ele mi-a îngăduit să citesc următorul aviz vopsit cu negru pe o scîndură de placaj : Se

caută muncitori. Ia te uită ! Şi de ce nu ? Întâmplarea îmi sugera în ce mod să-mi petrec vacanţa.

La ora cinci, tocmai când începea să se lase întunericul, contramaistrul fluieră, apoi îmi porunci să-mi strâng sculele. Ieşind din cabana de scînduri am pus lacătul şi am tresărit auzind o voce care spunea :

— Ia te uită la flăcăul ăsta !

Vocea era prea jovială şi prea batjocoritoare, ca să aparţină unui muncitor. De altfel, o cunoşteam foarte bine. Am fost nevoit să mă întorc cu faţa. Un Ladourd dolofan venea spre mine, păşind hotărît prin nisip, cu siguranţa omului care ştie ce înseamnă să munceşti, care-şi aminteşte şi care nu se sinchiseşte de pantofii lui frumoşi din picioare.

— Nu mă gîndeam că am să te găsesc aici. Cel mai nostim e că o parte din nisipul lor e destinat unei fabrici de aglomerate de care mă ocup tot eu.

Vocea lui se schimbase, se îmbogăţise cu o nuanţă de stimă, pe care o confirmă felul în care-mi strînse mîna.

— Va să zică, n-ai plecat în vacanţă.

Tăceam. Eram jenat, aproape îndrîjit.

— Sînt un idiot, reluă el. Ar fi trebuit să-mi închipui. Să n-ai vacanţă... părinţii dumitale exagerează totuşi.

Cum această observaţie critică i se păru, probabil, distrugătoare, Ladourd îşi înghiţi saliva şi spuse cu glas tunător :

— Cît despre dumneata, dac-ai vrut să lucrezi ca să ai ceva bani de buzunar sau pentru indiferent ce alt motiv, pe care nu-l cunosc, trebuia să te gîndeşti că birourile mele îţi stau la dispoziţie, pentru Dumnezeu !

Contramaistrul se apropiase şi, proţăpît în faţa noastră, cu labela lui mari pe jumătate ascunse sub centura de flaneu, mormăi politicos :

— Am cincizeci de metri cubi pentru dumneavoastră.

— Foarte bine, răspunse chiorul, cu un aer neglijent, apoi încheie, întorcîndu-se spre mine :

— Dacă ţi-ai terminat ziua de lucru, te iau cu mine. Da, cu hainele astea, copiii vor avea de ce rîde.

Şi cum încercam să schiţez un gest de protest, se grăbi să adauge :

— Să nu crezi că te dezaprob. Sînt de părere că metodele ruseşti, care cer studentului să pună mîna şi pe sapă, se pot justifica. Totuşi, dumneata poţi găsi ceva mai bun decît s-o faci pe sfarmă-piatră.

Generalul gustă, mai gustă o dată, apoi gustă mai departe, pînă mîncă totul, spune contesa de Ségur despre generalul Dourakine. Ne putem permite să cităm aici această înaltă autoritate literară : i se potrivește un decor unde suavitatea își bate albușurile pentru cremă. Caninii mei fiind încă lungi, simt că turbez de furie și că înot în ridicol.

— Ce mai face ăsta ? se mulțumise să geamă doamna Laidoud.

Urmă ancheta ochilor, a mîinilor, o strîmbătură, un masaj al glandelor gîtului. Și așa mai departe ! Și toți moștenitorii ei, fără să scîncească cea mai mică muștrare, încep să se învîrtească în jurul meu, cu boturile umede și cu lăbuțele neastîmpărate. Fac cîțiva pași rari înainte, bolborosesc cîte un „bună ziua” și-mi odihnesc pe obiectele din jur priviri grele, priviri de dulău de faianță supărat.

Ciudată casă ! Cunoșteam dinainte atmosfera lor, dar nu le cunoșteam adevăratul interior. Căci, spre deosebire de *La Belle Angerie*, care e în primul rînd un exterior, adică o fațadă, ăsta e un adevărat interior. Toate obiectele doresc parcă să fie de folos. Nici un fel de afectare. Portretele, care nu reprezintă niște strămoși, ci niște bunici vulgari, nu se rezumă la aurul ramelor și vă primesc cum v-ar primi o oglindă, acest portret schimbător. Uite și o sobă, un aparat de radio, o pendulă de un prost-gust admirabil, un aspirator, o cale ferată electrică, care mă anunță că oamenii ăștia există și că au dreptul să facă zgomot ori să nu aibă ținută. Dar Micou ? ea are ținută ? Maică-sa a cufundat-o într-o rochie de catifea albastră, de culoarea mării liniștite, din care trupul acestei fete subțirele iese la suprafață de parc-ar fi fost gata să se înece. Brațele goale, gleznelor pe care se răsucesc ciorapul, bluzele arse subsoară și stîrnite de sfîrcurile sînilor, părul veșnic vîlvoi fiindcă Micou face veșnic piruete, palavrele... iar am ajuns aici ! Iată-l pe Samuel, care coboară treptele scării, cu pas greoi, iată-l pe taică-său, care se prăbușește pașnic pe divan și-și odihnește mîinile pe vesta tricotată. În bomboniera asta plină de caramelle acrișoare, tatăl și fiul întruchipează oarecum niște mingi de gumă. Sîntem la cofetărie. Asta să fie faimoasa primejdie ? Oare sînt un idiot ? *Dacă vrei să fii erou în dragoste, ia-o la goană, spunea Napoleon*. Dar spusele acestui încornorat nu au nici o autoritate. Primejdia sînt mai cîrînd eu. Ce să fie oare sentimentul acesta ciudat, care vine din-

tr-o regiune necunoscută mie însumi, și care-mi amărăște gingia ? „Dacă tu reprezinți o primejdie, șterge-o fiindcă e de rău.“

Nu, n-am s-o șterg. Generalul a gustat o dată, a gustat a doua oară... Înainte, în drum spre romanță ! E timpul să intru într-o eră trandafirie. Spun eră, căci așa cum se întâmplă tuturor celor ce străbat perioada asta, atât de scurtă totuși, când sentimentele te stingheresc așa cum te-ar stingheri o ladă plină cu porțelanuri, când ești mai bleg decît o poezie scrisă pe o carte poștală, ei da ! spun eră, fiindcă are să mi se pară nesfîrșită. Era trandafirie, era florilor de piersic, a fandoselilor, a drăgălășiiilor cu floricele. Evident, în ce mă privește, am să acționez mai curînd ca o aversă, adică cu zguduiri mari. Dar ceilalți se însărcinează să mă reeduce.

— Vino să mănînci la noi de Anul Nou.

— Dar să vedeți, mătușă...

— Te așteptăm, mi-o retează Félicien Ladourd. Cît despre *Santima*, mai vorbim noi. În orice caz, tu n-ai să fii ocupat decît două sau trei ore pe zi, adică după masă. Nu trebuie să-ți neglijezi studiile.

Mă tutuiește pentru prima dată și-mi dau seama că e un tutuit ce se adresează hainelor mele de lucru și că vrea în felul acesta să-mi aducă un omagiu. Trebuie să-i mulțumesc.

— S-a făcut, *unchiule*.

— Te așteptăm, repetă Micou, care se apropie de masă, își ridică cu grijă poalele rochiei de catifea și se așază pe canapelele albe, cu feston.

XI

Félicien s-a ținut de cuvînt, așa că am intrat la *Santima*, unde am început să lucrez cîte trei ore pe zi, după masă, întîi la contabilitate, apoi la producție, la serviciul aprovizionării și la secretariat. „Unchiul“ își luase sarcina să-i dea de știre tatei și avusese grijă s-o facă telefonic, ca să-l prindă la Segré, la birou, adică departe de mentorul său.

— Hm... e o idee bună !... se mulțumise să răspundă procurorului nostru.

Bineînțeles că doamna Rezeau încercase să treacă la contra-atac, inspirîndu-i următoarele rînduri pe care le-am primit peste două zile :

Bietul meu copil, văd că ești împrăștiat ca totdeauna. Îți dăm voie să mîzgălești hîrtie la Santima, pentru că poți cîștiga ceva bani în felul acesta. Numai că de acum înainte, te vei îmbrăca din ce cîștigi și vei trimite restul mamei, ca să ți-i pună deoparte.

Am hotărît numaidecît că nu va exista niciodată vreun „rest“, și părinții mei, neavînd posibilitatea să mă controleze, n-au stăruit. De două luni de zile, din direcția *La Belle Angerie* domnea o tăcere simpatică. Fusesem invitat în strada Pré-Pigeon, de Anul Nou (cu acest prilej Micou îmi dăruia un portofel în numele familiei) și mă întorsesem la ei duminică următoare, apoi din opt în opt zile, aproape în fiecare duminică. Aveam un șervet cu inel pe numele meu la familia Ladourd, așa cum îl aveam la tușa Polin. În ciuda cecurilor și a recomandărilor familiei, aceasta îmi arăta din ce în ce mai multă simpatie și, ca să mi-o dovedească, mă copleșea cu destăinuiți și cu sfaturi. „Idila mea“ — era numele pe care i-l găsisese — o excita cel puțin în aceeași măsură cît și evenimentele din 6 februarie¹.

— Ți-am spus eu, îmi repeta în fiecare seară la cină, că afacerea Stavisky² are să provoace o curățenie generală. Halal oameni ! Nu vrei niște macaroane ? Ba da, mai ia niște macaroane... Vai ! ce dezgustătoare e republica asta !

Cu o mîină pe stomac și cu alta prefăcîndu-se că-și ține nasul, tușa Polin își smiorcăia greața. Apoi prima dintre cele două mîini pornea deodată din direcția epigastriului spre inimă.

— Și fiindcă veni vorba, relua tușa Polin, care, asemenea lui Fred, avea talentul de a vorbi alandala, cum mai merge trebșoara noastră ? Am întîlnit-o și azi-dimineață pe Michelle. Ce fată frumoasă, zău așa, frumoasă fată !

Din vîrfurile gîtului, capul îi țîșnea afară din bonetă, îmbietor și patetic. Încruntam sprîncenele și repetam în zadar :

— Ssst ! Dacă mama...

Și doamna Polin mă aproba, dădea drumul la un pomelnic întreg de „ssst“, și-și ducea arătătorul pînă la gura cu buzele

¹ La 6 februarie 1934, organizațiile fasciste din Franța, sub pretextul de a înlătura de la conducerea țării pe guvernanții compromiși în afacerea Stavisky, încearcă printr-un puci militar să instaureze regimul fascist ; puciul eșuează datorită rezistenței opuse de forțele comuniste și socialiste acționînd în comun în toată această perioadă (1934—1938) în cadrul Frontului Popular.

² Scandal care izbucnește în viața politică și economică a Franței în 1934, provocat de escrocheriile bancare comise de Alexandre Stavisky, și în care au fost implicate numeroase personalități politice ale țării.

strînse discret. Dar cinci minute mai tîrziu, în timp ce coboram scara în goană, se apleca peste balustradă și-mi destănuia în gura mare :

— E frumoasă, dar să știi că e și o fată bună ! Nu lăsa să-ți scape norocul !

Frumoasă fată, desigur. Și o fată bună, de acord. Dar în ce privește norocul... nu eram chiar așa de sigur. În orice caz, nu eram prea încîntat de norocul ăsta, sau mai bine zis de modul în care-l exploatam. În fiecare duminică debitam o mulțime de banalități, fără să fiu de acord cu mine însumi și mai ales fără să cred în ce spuneam. În clipa în care trăgeam după mine ușa casei Ladourd, îmi spuneam numaidecît că sînt ridicol, dar singura mea dorință era să deschid din nou această ușa. Trebuie să spun că mă descurcam foarte bine în genul acrișor, care nu displace fetelor tinere. O cicăleam, o hărțuiam pe Micou. Atențiile mele față de ea păstrau forma unor mici săgeți. Cînd se întîmpla să jucăm jocul seriilor (*K, caz, carat, carabin, carabină, carabinadă*), joc foarte apreciat în strada Pré-Pigeon, îmi așteptam rîndul, cîscînd, și propuneam în treacăt litera M ca s-o otrăvesc pe Micou. Instalată la dreapta mea, fata își sugea disperată creionul și nu izbutea să se ferească de cuvintele derivate. Cînd mergeam împreună să înotăm în piscină, înghițea o mulțime de apă. N-o scuteam de nici una din amabilitățile agresive ale generației mele, care nu poate suferi să fie considerată politicoasă și care știe să dezmiere în răspăr. Nu o cruțam nici măcar — și mai ales — de capriciile și de tăcerile mele. E adevărat că în ce privește tăcerile, am învățat de la mama să le acord o deosebită elocvență. Cunoșteam un dicționar întreg al tăcerilor.

Pe scurt, eram încîntat, fără să fiu mulțumit. În copilărie, nu mi se întîmplase niciodată să fiu încîntat, mă mărgineam să fiu mulțumit de mine. Bineînțeles, dădeam înapoi și acum sub binecuvîntarea zîmbetelor pline de subînțelesuri, dar intransigența și sălbăticia mea scădeau. Uneori, în fața fișierului general al *Santimei*, în timp ce treceam în revistă, bucată cu bucată, nemaipomenita varietate de fecioare și de sfinți care întrețin turismul pelérinilor, îmi spuneam că Micou e fata unui neguțător din Templu și că virtuțile de familie ale casei Ladourd aveau curs pe piața harurilor divine. Totuși, în duminica următoare, ca să fac pe placul tribului, îngenun-

cheam alături de ea în fața ghipsurilor, care, pentru Félicien, aveau semnificația unui simplu element de contabilitate. În picioare, cu brațele încrucișate și cu picioarele pline de neastîmpăr, o lăsam pe Micou să-și depene mățaniile de sedef.

— Evanghelia de azi, pagina 146 ! șopteau surorile între ele.

Și Micou își împingea cartea de rugăciuni spre mine, ca să pot citi o dată cu ea. Îmi aruncam ochii pe pagină, dar privirea mea urca foarte curînd spre decolteul ei, din care se zăreau solnițele scobite ale umerilor, presărate cu piperul unor alunițe mărunte. Piperul ăsta începea să-mi ardă ochii.

XII

Paștele. Încă o vacanță departe de casă. Doamna Rezeau se plîngea de ficat. Ei și ! Viața departe de ea nu înseamnă exilul.

De altfel, am un chef grozav să mă arăt în casa Ladourd. Mă gătesc cu primul meu costum făcut pe comandă, pentru care am fost nevoit să jertfesc toți banii cîștigați de la Anul Nou încoace. Sînt foarte îndrăzneț și plin de importanță. Numai o haină purtată de un trup tînăr arată cu adevărat nouă. La vîrsta asta, cînd ieși de la croitor, parc-ai ieși din coapsa lui Jupiter. E un amănunt care mă transfigurează și-i lasă cu douăzeci de leghe în urmă pe frații mei din depărtări, pe care hainele de gata, oferite de scumpa noastră mamă, îi mai schimonosește și azi. Zi memorabilă ! Ce-ar mai trebui să inaugurez ?

Pentru a nu știu cîta oară, de șase luni încoace, pătrund în casa din strada Pré-Pigeon, dominată de două coșuri înalte, care își tricotează palele de fum. Doamna Ladourd (care-și așteaptă al optulea copil) tricotează la ea în odaie. E ora unsprezece și douăsprezece minute, precizia asta dovedește că nu mi-am pierdut busola. Micou și cu mine, care ne-am pomenit din întîmplare singuri, sîntem instalați la cele două capete ale canapelei roz (vă mărturisesc că abia din ziua aceea am început să suport stilul Louis-Philippe). Iată-ne — îmi dau bine seama că e așa — învoiți în mod tacit să isprăvim odată. Să isprăvim cu teama de a începe. Michelle se preface că-și lustruiește o unghie pe podul palmei. Mă apropii puțin de ea. Mă apropii cu o jumătate de fund. Profilurile noastre

sînt paralele, pantalonii mei și fusta ei ne acoperă perfect genunchii, tăcem amîndoi într-un mod din ce în ce mai elocvent. Mă prefac că nu stau bine și mă mișc din nou, de data asta cu tot fundul. Cum să fac să intru în materie? Aș putea să-i spun: „Michelle, ești fată de măritat, n-ai vrea să accepți eventual...” Nu, e mai bine să modernizez: „Micou, ce-ar fi să ne luăm, tu și cu mine?” Mă apropii de ea, mă apropii atît de mult, încît acum sîntem înghesuîți unul într-altul.

— Grăbit mai ești! spune Micou.

Această ușoară enervare nu e o cinste pentru cuceritor, dar îmi permit s-o interpretez. Puștanca are un ușor defect de pronunțare, care-mi îngăduie să cred că a declinat verbul sfînt al melodramelor și că a întrebat: „Mă iubești?” La drept vorbind, habar n-am și nu cred că ar fi un lucru important. Răspund și eu la întîmplare:

— Da.

Esențialul e să mă aplec asupra ei, cu ochii tulburi și laba adunată cîrlig. Bărbiile noastre se provoacă o clipă, apoi se supun magnetismului, care le atrage cum atrage pilitura de fier.

— Numai unul! spune Michelle, și întredeschise gura aceea cu buzele crăpate și cu miros de pastă trandafirie.

Cunosc textul apologeticii. Și Dumnezeu e unic, numai că e alcătuit din mai multe ființe. Așadar, încă un supt și încă unul. Între timp n-am închis decît un singur ochi, supunîndu-mă unui obicei delicat. *Cu siguranță că ai o mutră de idiot*, mă asigură zeflemistul de familie, care adaugă pe un ton foarte doct: *Știi oare că bunicile noastre numeau „lună de lapte” perioada primelor sărutări? Bagă de seamă! Laptele se covășește!* Zeflemistul de familie greșește: pasta trandafirie are un gust foarte bun. Dar în clipa aceea, cineva trîntește o ușă, Micou își recuperează buzele, cea de sus tremură puțin, și dă deoparte mîna mea, care manifestă un interes exagerat față de unul din piroanele ce-i găuresc pulloverul.

— Să-i spunem mamei?

— Doamne ferește!

E vorba de mama ei, bineînțeles. Dar nu m-am gîndit decît la a mea, așa că izbucnesc într-un rîs fals, un rîs înspăimîntat, la gîndul că i s-ar putea aduce la cunoștință scena asta înduioșătoare.

XIII

Precauțiune inutilă : în lacul acesta de sirop, cade deodată un bolovan. Am vrut să isprăvim cu mania de a nu începe. Dar iată că vom isprăvi pur și simplu. Trei zile mai târziu, doamna mamă lichidează totul.

Mă întorc de la birou, fredonând un refren, și nu bănuiesc nimic. Afară e așa de frumos, încât, urcând scara, îmi pare rău că mă despart de soarele acela tânăr, care acoperă casa cu o nouă tencuială. Nici în vestibul, și nici în sufragerie nu găsesc pe nimeni. Dar ce se aude din direcția camerei mele ? Nici o bandă de spărgători n-ar face mai multă gălăgie. Împing cu umărul ușa întredeschisă, care schițează o mișcare de vals.

Tablou ! Într-adevăr, e un fel de spargere. Rufe, hârtii, hainele mele sînt împrăstiate pretutindeni pe pat, pe masă și pe parchet. Doamna Rezeau golește cu patimă sertarele scrinului. Domnul Rezeau, călare pe un scaun, cu bărbia la nivelul spetezei, cască privind-o. Într-un colț, țeapănă, cu brațele încrucișate, cu capul înșurubat parcă sub bonetă, tușa Polin asistă neputincioasă la percheziție. La zgomotul pașilor mei, cele trei chipuri s-au întors spre mine și mă fixează cu priviri de culoare și intensitate diferită.

— Dai banii pe lux, băiete ! scrîșnește mama, pipăindu-mi costumul cenușiu.

— Fred ți-a scris ceva ? geme tata.

— Părinții dumitale... mi-au cerut... bolborosește văduva.

Timp de două minute, totul se face talmeș-balmeș. Vorbesc toți trei deodată despre lucruri diferite. În cele din urmă, vocea mamei se deosebește dintre ele, stridentă :

— Lăsați-mă să vorbesc eu.

Șase luni de „oboseală“ au ajutat-o să arate perfect. Continuă în tăcerea care s-a lăsat :

— Un costum frumos ca s-o faci pe don juanul !... Ei hai, Jacques, spune-i ce ai de spus.

Cu pași mărunți, în vîrfurile pîslarilor, tușa Polin trece în vestibul. Bătrînul se face mic-mititel. Acuma nu-și mai sprijină de speteza scaunului bărbia, ci mustățile, apoi nasul. Ai zice că dorește din toată inima să transforme această spe-tează într-un paravan.

— Sînt foarte bine informat, începe el cu greutate. Prin urmare, n-are nici un rost să negi...

— Te-am supravegheat tot timpul, precizează doamna Rezeau. Nu degeaba e tata substituit de procuror.

— Ferdinand și cu tine îmi faceți griji mari...

— Slavă Domnului că-l avem și pe Marcel !

Cuvîntarea se desfășoară în continuare, pe două voci, dintre care una o întărește pe cealaltă. Se pare că sîntem amîndoi foarte vinovați. Profitînd de cei douăzeci de ani ai săi, adică de majoratul militar, care-l scutește să ceară autorizația cuiva, Fred a intrat în marină, ca simplu marinar, fără să anunțe pe nimeni. Cît despre mine, îmi compromis studiile și-mi fac de rîs familia, descărcînd nisip pe cheiurile râului. Dar, în primul rînd, îmi compromis viitorul, îmi bat joc de nefericita mea familie fiindcă am ales o Ladourd ca doamnă a visurilor mele, înființîndu-mă în fiecare duminică în strada Pré-Pigeon. Un Rezeau și o Ladourd ! Ce aberație ! E drept că acești Ladourd au bani, dar dacă-mi plac banii, ceea ce e destul de urît din partea mea, însă nu lipsit de oarecare logică (domnul Rezeau își oprește privirea o secundă asupra soției sale), avem timp să-i găsim mai tîrziu și să găsim bani care să aibă un miros mai puțin accentuat. Mai tîrziu, fiindcă nu sînt încă la vîrsta la care m-aș putea gîndi serios la lucruri atît de serioase. Domnul Rezeau s-a înfierbîntat și trîntește o tiradă, pe care o întretaie diversele apostrofe ale mamei... Bineînțeles, împrăjările s-au schimbat, anumite poziții au trebuit să fie revizuite cu mult curaj, urmînd să se dea satisfacție unor anumite necesități. Dar asta s-a întîmplat într-un spirit de caritate socială și mai ales familială și numai pentru a păstra Franței anumite valori indispensabile, iar membrilor familiei Rezeau, splendoare și supremația spirituală, care nu cedează cu nimic vremurilor și se adaptează în numele unei tradiții. Deoarece meritele și averile dobîndite de-a lungul timpurilor nu mai constituie pentru nimeni un refugiu, situația și cariera capătă o importanță din zi în zi mai mare. Primejdia pe care o prezintă cel ce se ratează sau cel ce face o mezialianță e mai mare azi ca oricînd, căci toți membrii unei familii trebuie să acumuleze avantajele situațiilor și relațiilor de care dispun pentru a ține piept curentelor subversive. O mezialianță a fost totdeauna o gogomanie, astăzi însă ea devine o trădare. În afară de asta, revoluția și avangărzile ei, care-i zburdă înainte sub diferite aspecte, nu constituie singura primejdie. Un curent contrar a luat naștere, care e foarte oportun, dar care duce cu el și ce e bun și ce e rău. O mulțime de parveniți, care se cred capabili să plutească în apele burgheziei, dau drumul

bărcuței lor pe ele și încercă să se prindă la remorca unor idioți de genul meu. Căci eu sînt un idiot și un ingrât pe deasupra. Cum știm noi unde bat toate pretextele generoase, pe care le aduc liber-cugetătorii, spirite care pretind că sînt avansate, dar care, de fapt, sînt lipsite de orice sprijin. Ei caută să se răzbune de incapacitatea lor însușindu-și cu mîndrie invidia sau cel puțin ambiția oamenilor de rînd, dacă nu cumva își însușesc fetele lor, luîndu-le în căsătorie. Fiindcă nu izbutesc să strălucească într-o situație frumoasă, fac pe licuricii printre mediocri. De altfel, nu trebuie să confundăm o mediocritate impusă cu mediocritatea voluntară. Un Léon Rezeau sau o Edith Torure, care păstrează în suflet rafinamentele unei educații, care, pe care... mă rog, o cunosc doar, deși mă prefac că n-o văd... Un Léon Rezeau sau o Edith Torure, ba chiar și un Fred nu decad în măsura în care mediocritatea lor provizorie este o trambulină, ce le va îngădui să urce iar, în salturi succesive, pînă la avantajele materiale, care, în fond, le garantează stabilitatea necesară elitelor. Dar ce se poate aștepta de la mine, de la spiritul meu de renegat, pe care nici măcar o reușită izolată, foarte puțin probabilă de altfel, nu l-ar putea justifica... ?

— Pe scurt, i-o retează doamna mamă, care, în mod vizibil, dorește să treacă la chestiuni practice, nu-ți putem permite să abuzezi de libertate. La sfîrșitul acestei luni, ai să pleci de la doamna Polin. Am obținut în sfîrșit de la rector o cameră la internat. Acolo mai domnește oarecare disciplină : seara nu poți ieși fără învoire și fără un anumit motiv. Pe de altă parte, ai să te consacri exclusiv Dreptului. Și să nu te mai prind că te duci duminica la acești Ladourd ! S-a sfîrșit cu flirtul ăsta de trei parale...

— Ei, lasă, lasă ! Să nu mai vorbim de asta, propune repede domnul Rezeau, care își ține privirea ațintită asupra bărbiei mele și e de părere probabil că are o atitudine amenințătoare.

— ...care s-ar putea să fie chiar o legătură ! sfîrșește mama, scuipîndu-și bănuiala din colțul buzelor și urmărind cu coada ochiului reacția mea.

E o reacție simplă. Cu prețul unui efort neînchipuit, mi-am stăpînit pumnul, care se îndrepta în direcția dintelui de aur al mamei. Mă ridic în picioare, fără să spun un cuvînt, și încep să-mi adun și să-mi așez în teanc lucrurile. Tata deschide ochii mari ; dar mama a înțeles.

— Nu uita că ai nouăsprezece ani, începe ea cu glas rar, putem să te lăsăm fără bani.

Îmi strâng cu multă grijă cămășile și chiloții grămadă (e un fel de a spune : grămada e foarte redusă). Apoi scot portofelul, cel dăruit de Micou. Hîrtiuța, pe care o extrag din el, e o chitanță de salariu. Continui să tac și, în timp ce mă învîrtesc prin cameră, ca și cum părinții mei n-ar fi de față, dau drumul acestui argument, care cade la picioarele mamei. O văd îngălbenindu-se, apoi zîmbind cu zîmbetul ei cumplit de luptă. Face trei pași înainte, se prefăce la rîndul ei că nu ține seama de prezența mea și se adresează cu glas egal tatei, care-și suge speriat firele de mustață.

— Nu intenționez să facem scandal, dar n-avem încotro. Trebuie să mergem în strada Pré-Pigeon.

Domnul Rezeau, care intervertește rolurile și joacă personajul mamei răstignite, se ridică și-și urmează soția. În pragul ușii se întoarce spre mine :

— Te rog, puiule, mă imploră.

Cel mai bun lucru ar fi să tac mai departe. Pînă aici atitudinea mea a fost frumoasă. Din nefericire, însușirile mele de cabotin s-au trezit, așa că dau drumul unui răspuns de prisos :

— Te rog s-o urmezi pe doamna. Eu îmi dau demisia din familie.

Și-i trîntesc ușa în nas.

Au plecat. „De ce nu i-ai tras o palmă“ ? a strigat mama pe scară. Apoi am auzit niște proteste bîlbîite și un „bine, bine, mergem“, care dovedesc, pare-se, că domnul Rezeau nu e prea încîntat la gîndul că trebuie să se ia la trîntă cu chiorul. Apoi a urmat zgomotul motorului, care-și bolborosea vitezele, care s-a depărtat și s-a stins. Acum nu mai aud decît strigătele tăgădate ale lăstunilor, cosind în grabă lumina serii. Iată-mă singur. În sfîrșit singur, în sfîrșit liber, în sfîrșit responsabil de mine însumi.

Dar cu ce preț ? Ce se va petrece în casa din strada Pré-Pigeon ? Un gînd mă străbate și-mi dă măsura unei îngrijorări, pe care nu mi-o mărturisesc și care mi se pare disproporționată deocamdată cu obiectul ei, atît de adevărat este că nu cunoaștem prețul ființelor și al lucrurilor înainte de a le pierde : „Dacă-ș fi observat mașina, i-aș fi plesnit cauciucurile. Aș fi ajuns primul în strada Pré-Pigeon și poate că aș fi amortizat șocul.“ Acuma știu că șocul acesta va sparge

porțelanurile mele fragile. Degeaba-mi spun că mă va făuri în același timp pe mine însumi, nu izbutesc să cred asta. O cunosc pe maică-mea și cunosc familia Ladourd, rezultatul e sigur. Așezat în fața mesei, cu bărbia rezemată de brațele încrucișate și cu șuvițe de păr uscat împrăstiate pe tîmple, las să-mi scape următoarea surprinzătoare dorință : „Doamne, fă o minune“ ! și corolarul ei uluitor : „A, dac-aș putea să mă rog“ ! Deodată, îmi dau seama că cineva îmi zgîrie la ușă.

— Intră !

Îndurerată, învîrtind între degete, ca pe un șirag de mătănii, dublul colier de jeu, văduva înaintează pe două pătine de pîslă verde. Zbîrciturile prelungi, pieile de sub bărbie, franjurile șalului, cutele rochiei, totul îi dă aspectul unei sălcii plîngătoare.

— Nu-mi place să-mi schimb locatarii, spune ea. Dacă vrei, poți să rămîi la mine. Și acuma, trebuie să te duci la Félicien.

O ușoară remușcare se strecoară în zăpăceala mea. De ce mi-am bătut joc de băbușca asta ? Singură boneta de pe cap e țeapănă la tușa Polin.

— Hai, du-te repede, băiatule ! repetă ea. Ai să mănînci după aceea.

În timp ce mă reped pe scară, o aud chelălăind deodată cu o convingere capabilă să-i mute din loc dantura :

— Ah ! ce femeie !

Un sfert de oră mai târziu, sar din tramvai, o iau la goană și mă năpustesc în strada Pré-Pigeon, exact în clipa în care mașina tatei iese din ea. Deși mama trebuie să mă fi zărit, nu întoarce capul. Izbutesc doar să întrezăresc îndărătul geamului profilul ei tăios.

În trei salturi mă pomenesc la ușa casei Ladourd, sunînd și tropăind din picioare. Semn rău : îmi deschide servitoarea, nu una din fete. Nici nu mă uit la ea și dau buzna în sufragerie.

Toată familia e adunată. Tac cu toții și-și cruță gesturile, înghețați de uimire, prinși parcă într-o gelatină tremurătoare. În afară de privirea chiorului, care lovește drept înainte, toate celelalte priviri mă evită, inclusiv a lui Micou, care s-a înfundat în farfuria cu ciorbă, de parc-ar fi hipnotizată de ochii lichidului. Camera duhnește de stinghereală, de mînie, de umilință. Polonicul tremură în mîna doamnei Ladourd, care geme :

— Nu trebuia să vii și dumneata.

Acest „dumneata“, rostit de gura ei îngăduitoare, e echivalent cu o sentință. În timp ce servește supa și în timp ce Michelle încearcă o diversiune suflând nasul unei surori mai mici, stau în picioare în fața lor și nu știu ce să fac cu mâinile. În cele din urmă, Ladourd își încrucișează brațele.

— Cred că nu-ți spun o noutate, trîntește el, dacă te anunț că părinții dumitale au plecat adineauri de aici. Lucrul cel mai delicat pe care-l pot spune e că purtarea lor a fost odioasă. Din nefericire, mă întreb dacă nu cumva ești vrednicul lor urmaș.

— Félicien, îl imploră doamna Ladourd, ia-l la tine în birou.

Ia-L ! vasăzică am ajuns un simplu pronume ! Chiorul se ridică în picioare. Monoclul de stofă neagră mă înspăimîntă mult mai mult decît jumătatea lui de privire. Dar Ladourd se lasă înapoi pe scaun, își scutură capul ca un taur, care-și numără banderilele și-și răcnește indignarea.

— Femeia asta a îndrăznit să spună că regretă încrederea ce mi-a acordat și că am profitat de ea ca să-ți atîrnăm de gît fata noastră. Și cu ce aer vorbea ! Și cu ce ton !... „Te rog să nu protestezi, domnule Ladourd, sînt foarte bine informată, am agenții mei. De altfel e secretul lui Polichinelle. Jean povestește în dreapta și în stînga că fata dumitale e amanta lui.“

Tăcere. Nimeni nu mă privește. Nu, pînă acum nu te-am urît, mamă, abia acum încep să învăț ce înseamnă ură. Iată genul de calomnie, din care rămîne totdeauna o bucățică. Nici ei, nici eu nu putem ierta așa ceva. Ce rost ar avea să protestez în vorbe ? Pumnii, bărbia și ochii mei protestează mult mai bine. Dar e în zadar. Adevărat sau nu, lucrul ăsta e aproape tot atît de grav. Dacă-i adevărat, mă caracterizează, dacă e fals, caracterizează o familie, în care astfel de perfidii sînt posibile și în care o Micou n-ar putea trăi. Ladourd începe să vorbească iar, explicîndu-mi tocmai acest lucru :

— Nu cred un cuvînt din ce a spus, dar trebuie să înțelegi, băiete, că în astfel de condiții, nu ne mai rămîne decît să ne lăsăm păgubași. Ne cunoști doar, noi alcătuim o familie. Poate că nu respirăm aerul înălțimilor, ca voi, în schimb posedăm un organ, care se numește inimă. Fetele mele sînt libere, dar nu se vor mărita pe furiș, într-o atmosferă de discordie și nici măcar de indiferență. Oricît de perfect

ar fi un bărbat — și nu e cazul tău —, o fată nu se mărită numai cu el, ci cu toți ai lui. Slavă Domnului, Michelle și cu tine n-ai fost nici măcar logodiți, nici măcar n-am vrut să observăm sentimentele voastre. N-a fost nimic serios, și mai-că-ta ar fi putut să-și economisească un dușman, pe care și l-a dobândit de acum înainte, asta pot să-ți garantez ! Cît despre voi doi, sînteți încă foarte tineri, o să uitați repede unul de altul.

De data asta se ridică de-a binelea. Mă întorc spre Micou, care nu s-a mișcat de la locul ei, strivită sub povara cununii de cozi, ce-i înconjoară capul. În cele din urmă, o lacrimă lunecă în farfuria cu supă și declanșează un ade-vărat potop. Îndată după aceea, surorile cele mici fac niște mutrișoare nenorocite. Suzanne își suflă nasul, Cécile smiorcăie și mătușa suspină. În cîteva minute toată familia plînge cu sughituri. Nu mai știu unde să mă bag și, cînd Ladourd mă apucă energic de umăr, aproape că-i sînt recunoscător.

O dată ajuns acasă, am și luat o hotărîre. De data asta, exemplul l-a dat Fred. Mîine plec la Paris. În cursul dimineții am să-mi cer transferul la Facultatea de Litere și am să-mi vînd manualele de Drept. Apoi am să trec pe la *Santima* ca să încasez puținul ce mi se datorează. Bineînțeles, aș putea să rămîn în gazdă la tușa Polin, să nu părăsesc orașul. Dar *La Belle Angerie* e la o distanță de treizeci de kilometri, și Michelle la mai puțin de trei. Nu vreau să risc nici o capitulare și mă tem de două : cea pe care mi-ar putea-o impune familia, și cea pe care mi-ar putea-o impune părerile de rău. Pentru nimic în lume n-aș cerși un aranjament sau o întîlnire clandestină, pentru nimic în lume n-aș ceda în fața greutăților sau a nostalgiilor !

— Ei, ce se aude ? mă întreabă văduva cînd mă zărește. Și, judecînd după mutra mea, continuă fără să mai aștepte răspunsul : Îmi închipuiam eu. Vino să mănînci, dragul meu.

Dar simt nevoia să fiu singur. Mi-e silă de tălței și de compătimire.

— Vă rog să mă iertați. Nu-i chip să pun gura pe ceva.

Văduva suspină, dar nu insistă. Numărul de oameni care au suspinat pînă acum pe socoteala mea și m-au lichidat după aceea începe să mă îngrijoreze. Îmi dau seama că ar vrea să mă sărute și n-o învinuiesc că dă crezare bîrfelilor. Și familia Ladourd mă pupa mereu.

— Mîine dimineată plec la Paris.

Chiria pe luna asta e plătită dinainte. Aș putea să-i cer înapoi jumătate și sînt sigur că nu m-ar refuza. Dar rugămintile mici sînt un fel de prefață pentru altele mai mari. Așadar, plec fără un ban.

— Gîndește-te bine, mai spune văduva, răsucindu-și cu nervozitate între degete boabele colierului de jeu.

M-am gîndit destul. Mă închid numaidecît la mine în cameră și-mi fac valiza cît ai zice pește. Lucrurile pe care le iau sînt puține la număr și nu izbutesc s-o umple. N-are nici o importanță ! Ceea ce mă doare e că nu pot lua nimic care să-i fi aparținut *Ei*, în afară de portofelul de piele, care nu conține nici o scrisoare și nici o fotografie. Cînd pielea va înceta să mai scîrțîie sub apăsarea degetelor mele, ce va mai rămîne din jocul ăsta delicios, care m-a introdus într-o altă lume ? O lume care a și trecut, îndată după ce am descoperit-o ! Simt cum mi se taie răsufarea. Da ! *Ei* și ! Am fost cît pe aci s-o iubesc pe fetița asta. Nu mi-e rușine mai ales fiindcă durerea mea e mai decorativă decît fusese plăcerea. Am fost cît pe aci s-o iubesc și mama a înțeles asta înaintea mea. Gestul ei o trădează și o definește. Ceea ce o sperie mai presus de orice nu e Micou, ci fericirea mea. M-a silit să urmez Dreptul pentru că e greu să reușești într-o carieră, acceptată împotriva voinței tale. Scena pe care a provocat-o avea un scop dublu. Primul, cel esențial : Să „obțină” nesupunerea mea ca să aibă motiv să mă elimine, să-mi îngreueze continuarea studiilor și să pună viitorul meu sub semnul întrebării. Celălalt e secundar : să mă lovească în regiunea aceea adîncă în care ea, nefericita, nu are acces !

Nefericita ? Ce intuiție stranie ? ! O răutate atît de drăcească nu poate să trădeze decît groaza sau suferința. Am crezut adineauri că am coborît în străfundurile urii : era primul impuls de dispreț. *Folcoche*, luptătoarea, e acum *bătrîna* și seamănă cu un păianjen rafinat, dar dezgustător. A coborît de pe soclul, unde o înălțase admirația mea plină de furie. E un semn al timpurilor, un avantaj al „flirtului de trei parale” : acum mi se pare mai puțin urgent să lupt împotriva ei, cît s-o reduc la neputință.

În seara asta, nefericit cum sînt, îți promit, mamă, că am s-o fac. Am să ajung aici, cîștigînd fericirea, fericirea aceea care te supără și pe care trebuie neapărat s-o cuceresc într-o bună zi. (Oare ți s-a refuzat această fericire, sau ai pierdut-o pe drum ?) Bineînțeles, sînt încă departe de a-mi atinge țelul și, deocamdată, mai poți fi mulțumită. M-am întins îmbrăcat

pe pat și fac pe grozavul ca să mă ameteșc. Părul acela adunat ca o coroană în jurul capului, ochii albaștri ca lenjeria unui nou născut, bulbii de zambilă, fusta ecosez... puștanca mea, pe care am pierdut-o !

De ce nu plîngi, Zeamă-Lungă ? Nu-i o rușine pentru nimeni să plîngă.

Lacrimile acelea au curs, numai că crocodilul are prea multe măsele. Noaptea îți dă tot felul de gînduri și uneori sînt gînduri rele. A doua reacție va fi diferită, demnă de un Rezeau. În zori, voi considera că familia Ladourd m-a eliminat cu prea multă ușurință și că purtarea lui Micou a fost sub orice așteptare. Miorlăita ! Cu puțin înainte de a lua trenul, o inspirație drăcească mă împinge într-o florărie, de unde trimit domnișoarei Michelle Ladourd o coroană de flori albe, o splendidă coroană mortuară purtînd formula rituală pe panglică : *Regrete eterne*. Mă supun instinctului : mai bine distrugi decît să pierzi.

XIV

Un Rezeau fecior de casă, ce rușine ! Nu găsisem nimic mai bun decît vesta asta, în dungi roșii și negre, o vestă care nici măcar nu era nou-nouță, și în orice caz era prea largă pentru cei optzeci de centimetri cît măsoară pieptul meu. În chestia asta, păstram pentru familie roșul rușinii. Chestia asta trebuia s-o umilească pînă la sînge ! Trebuie să mărturisesc că acceptam cu destulă ușurință o încercare atît de penibilă pentru ea. Înjosirea tuturor membrilor familiei Rezeau în persoana mea era singura sursă de umilință pe care o consideram plăcută și negrul revoltei mă mîngîia, în limita posibilului, de culoarea cealaltă a vestei mele. De altfel, repet că nu găsisem nimic mai bun și că soluția asta, propusă de Ajutorul Reciproc Studentesc, avea avantaje serioase fiindcă mă scutea de orice griji. Și apoi, îmi mai dovedea că sînt un om curajos. E drept că întîi se ivește nevoia și că după ea vine curajul, dar orgoliul angajează numaidecît în serviciul lui această rațiune socială. În numele lui, abdicările pe care le acceptă coloana vertebrală și răbufnirile refulate ale condiției mele de slugă se transformau în tărie de caracter,

„Cu cetățenii ăștia trebuie să fii înțelept“, repeta mereu roșcovana Odile, interpretă, telefonistă și, într-o oarecare măsură, intendentă, în timp ce domnișoarele Pomme, stăpînele mele, își răcneau pe rînd ordinele în receptorul de ebonită.

„Înțelepciunea“ asta a săracilor, decorul de resemnare, eticheta asta inferioară și slugarnică de stoicism nu mă mulțumeau ! Dar chiar cînd nu mai păstrezi distanțele, poți totuși să te mai gîndești la propriile tale înălțimi. Dumnezeu s-a făcut om că să ne mîntuie de diavol ; ca să mă mîntui de diavolul meu, puteam în mod provizoriu s-o fac și eu pe feciorul, pînă în momentul învierii. De altfel, n-am să mai folosesc cuvîntul fecior. Îndatoririle mele echivoce în acest elegant apartament mobilat, din Avenue de l'Observatoire, îmi îngăduiau să mă împopoțonez cu titlul de intendent. Gabrielle Pomme, cea mai mică dintre surori, adevărata patroană, îmi dăduse un frac prea mic o dată cu vesta care-mi era prea mare.

— În principiu, îmi spusese, dumneata ai să faci curățenie în camerele domnilor și Emma în camerele doamnelor. Seara, după ora șase, îți pui fracul. Eu nu țin restaurant, dar sînt cîțiva clienți dintre cei buni care-și comandă mici supeuri la braseria de alături.

Foarte demne, perfect caracterizate de mantourile lor de astrahan, de fularele de mătase cenușie și de vocile discrete, domnișoarele Pomme — măr domnesc și măr creșesc, una încă tînără și cealaltă zbîrcită — erau hotărîte să nu audă cînd pocneau sub lambriurile apartamentului lor dopurile sticlelor de șampanie la ora întîlnirilor. Pornind de la un anumit tarif (și tarifele lor erau pipărate), orice locatar e o persoană distinsă. În cadrul unui anumit confort (și co-voarele lor erau adînci), discreția înăbușă critica. Abia dacă Michelle Pomme, sora cea mare, schița o mișcare din sprînceană, cînd trei ființe tinere se încuiau împreună la camera optsprezece, o cameră de lux (rezervată unui palton enigmatic de blană, care se numea domnul deputat), sau cînd o ușă de acaju întredeschisă lăsa să țîșnească în direcția camerei de baie săgeata unui costum sumar în timpul zilei.

— După ce doamna va pleca, să te duci să speli baia, Jean, porunca fata bătrînă.

Nu-mi era simpatică. Era destul de enervant gîndul că zbîrcita asta, care broda niște fețe de pernă în mijlocul holului, purta un prenume ce-mi rămăsese scump. Dar ceea ce nu puteam să rabd era să-mi zvîrle la fiecare prilej

propriul meu prenume, așa cum făceam eu pe vremuri cu fermierele noastre. Cel mai rău era cînd șoptea la urechea clienților gata de plecare : „Vă rog, nu uitați să dați ceva băiatului“. Cel mai rău era cînd îmi făcea cu ochiul, dîndu-mi a înțelege să-mi liberez cît mai repede una din mîinile încărcate cu valize de piele și s-o întind ca să primesc un scuipat distins, insulta excelentă a bacșișului. Se vedea cît de colo că mi-e scîrbă.

— Și de ce nu ? Ni se cuvine, tuna și fulgeră roșcovana de la ghișeul centralei telefonice. Cu mutrele astea, sperii clienții.

Și-mi smulgea din mîină moneda sau bancnota, apoi zvîrlea pomana în casa comună, în vederea repartizării din fiecare seară. Uneori, după masă, după ce dădusem cu aspiratorul pe culoare și lustruisem metalul fotoliilor, mă ghemuiam la picioarele taburetului înalt al telefonistei.

— Tot cu ochii la pulpele mele ești ? scrîșnea ea, apoi constata : ăsta-i mereu cu nasul prin cărți !

Într-adevăr, pulpele Odilei nu mă interesau. În timp ce proprietara lor, jignită, mînuia cu furie fișele multicolore de telefon, bodogănind în tot felul de limbi cu peruvianul de la camera 12 sau cu apatridul de la camera 21, feciorul în vestă vărgată învăța cu gravitate *alterările formelor cauzate în franceza veche de flexiunea literei s*.

Șase luni trecură astfel. Învățasem la liceu că orice program este o rîșniță de amintiri : cele douăzeci și patru de măsele ale orelor le apucă, le macină în amănunte mici, și timpul, ca un tăvălug, netezește totul în memorie. Memoria mea nu-și amintește de perioada asta fărîmițată. Cred că s-a silit s-o uite, din cauza vestei de fecior. Dacă mă gîndesc bine, le revăd, fără îndoială, pe Gabrielle și pe Michelle, cei doi arhangheli ai apartamentului mobilat, cu eșarfele fîlfii-toare, zburînd grăbite să satisfacă cele mai mărunte dorințe ale clienților ; pe Emma, slujnicuța ce-și scutura cîrpele pe fereastră, cu un șold în aer și cu capul în jos ; pe Charlotte, bucătăreasa originară din Martinica, cu pielea bine lustruită ; apoi iar o văd pe Emma, cu diademă de dantelă și fustă ecoseză, care-mi dedică zîmbetul cu subînțelesuri al deputatului și pe evreica aceea solemnă, fumînd cu lăcomie țigarete turcești și stînd veșnic în picioare, în fundul camerei între perdelele de catifea roșie, care păreau că se dau în lături

numai pentru a face loc nenumăratelor ei parfumuri. Aud vag un talmeș-balmeș de glasuri fără importanță :

— N-ai curățit bideul de la camera 7.

— Cu argentinianul ăsta, Gustave, predecesorul tău, s-ar fi învîrtit de un sutar.

— Uite-l și pe domnul deputat. O fișă cu care poți să astupi trei guri.

— Jean, dă-mi scrisorile !

— Jean, adu-mi valiza !

Nu mai glasurile mele, cele interioare și cele exterioare, mi-au rămas cu adevărat prezente în mine. Îi spuneam uneia dintre domnișoarele Pomme : „Domnișoară, nu mai am praf de curățat“. Lui Micou mă adresam astfel : „Șaizeci și cinci, șaptezeci, optzeci de zile de cînd nu te-am văzut, păpușico !“ Slujnicuței îi zvîrleam cu o mișcare avîntată a mîinilor : „Pe aici nu se trece, pisicuțo !“ Către doamna mamă, într-un alt gen de avînt : „Trebuie să faci o mutră“... Către bucătăreasă : „Nu, Charlotte, nu beau vin“. Și nu știu de ce, această ultimă replică mi se pare cea mai caracteristică. Eram singurul dintre afiliații sindicatului personalului casnic care refuzam vinul de regiune. La noi acasă, nu beam niciodată, fiindcă așa decretase mama, și dacă dădeam pe gît rămășițele vinului liturghiei, o făceam în semn de protest. În Avenue de l'Observatoire, vinul roșu ordinar îmi făcea aceeași impresie ca și bacșișurile. Cînd nu-ți mai poți permite gesturi largi de dispreț, te mulțumești cu cele mărunte.

Așa treceau lunile. Aveam o singură zi liberă pe săptămîină, care nu-mi îngăduia să mă smulg din viața asta cenușie și pe care o foloseam ca să tocesc în camera mea de la etajul al șaptelea. De altfel, zilnic între orele nouă seara și douăsprezece noaptea, îmi băgam din nou nasul în cărți, refuzînd s-o aud pe Emma, care striga de dincolo de ușă : „Va să zică nu-i chip să te iau o dată cu mine la cinema ?“ Și refuzînd s-o aud pe Odile, care-i răspundea : „Lasă-l, domnul învață !“ cu ciuda, pe care o practică recruții față de voluntari, sau săracii de profesie față de săracii de ocazie, sau osîndiții pe viață față de osîndiții pe termen limitat. Is-pita îmi gîdila genunchii, dar o altă voce șoptea profeția : „Îți făgăduiesc un viitor, de care n-o să ai nici un motiv să fii mîndru“ și, cum nu eram destul de mîndru de prezent, nu voiam să-i dau dreptate multă vreme. Îmi băgam nasul în cursuri, în timp ce Charlotte începea să sforăie în camera

cealaltă, iar pe culoar două bătrânele murmurau pînă noaptea tîrziu comentarii plîngărețe asupra scumpirii prazului.

Bineînțeles, mi-am trecut examenele de sfîrșit de an. Dar nu vă enervați prea tare de acest „Bineînțeles“ ! Îmi lipsea un punct, pe care juriul mi-l acordă, date fiind împrejurările excepționale în care-mi continuam studiile. M-am întors turbat de furie în Avenue de l'Observatoire, unde am vrut să cîștig imediat punctul care-mi lipsea. Dar mica Emma se dovedi în seara aceea mai încăpățînată decît profesorii examinatori. E drept că acceptă s-o duc la cinema, mă lăasă s-o sărut, s-o pipăi, s-o aduc înapoi acasă și s-o cațăr pînă la etajul al șaptelea, dar îndată ce intră în camera ei, îmi trase zăvorul în nas. Totuși, cînd m-am întors la mine în odaie, am izbucnit în rîs. Înțelesesem de ce mă interesa puștanca asta neinteresantă. În ciuda bărbiei rotunde, a părului, a sintaxei defectuoase și a mîinilor bătătorite, purta o fustă ecoseză, avea ochi albaștri și semăna cu Micou.

— Cu Micou ! Ce îndrăzneală ! În cîteva zile mi-o plătești tu ! am spus cu glas tare.

Continuam încă să rîd, deși n-aveam nici un chef. De șase luni încoace, mă sileam să consider lichidată afacerea Micou. Lună de lapte, lună de lapte covăsit. Un sentiment care nu angaja viitorul, nu trebuia să angajeze nici amintirea. Trebuia să mă gîndesc cît se poate mai puțin la ea și, la nevoie, să mă dedic cărților și cîrpelor mele de praf. Mă pricepeam destul de bine să uit. Dar există trei modalități de a uita : a inimii, a orgoliului și a simțurilor. Una dintre aceste trei modalități de uitare funcționa prost, menținea în străfundurile mele o jenă surdă, și se lăsa stîrnită de o fustă ecoseză... Emma semăna cu Micou ! Cu atît mai rău pentru ea. Unele regrete se lichidează foarte bine în lipsă.

Mi-au trebuit două luni ca să-mi ating țelul. Într-o noapte de septembrie fusta ecoseză lunecă în sfîrșit pe dușumeaua cu scînduri deplasate a camerei mele. Trebuie să mărturisesc fără glorie că Emma era fată mare. Așa ceva se mai găsește, pînă și la o slujnicuță, dar se pierde cu ușurință sus, la mansardă. Iată de ce spun că era fată mare, dar nu spun că era fecioară. Toți burghezii de tip Rezeau din lumea asta știu perfect că numai domnișoarele de familie bună au o virginitate prețioasă, a cărei pierdere este o catastrofă de proporții cel puțin cantonale, în timp ce niște neînsemnate

copile din popor au doar o feciorie neînsemnată, a cărei dispariție nu are nici un fel de consecințe și care, pentru cei ce fac uz de ea, trebuie să aibă valoarea bandei pansamentelor aseptice. Pacienta părea să fie ea însăși de aceeași părere.

— Ei, poftim, suspină ea, trebuia să mi se întâmple și asta !

Ghemuită în fundul patului, superb de goală pe niște cearșafuri de o curățenie dubioasă și pudică de atîta goliciune, trăia zorile acestei zile nedemne. Un vin spumos de proastă calitate, băut pe socoteala surorilor Pomme, scăpăra în ochii ei albaștri... Și ochii ei erau albaștri ca lenjeria unui nou născut, dar era un albastru de lenjerie care s-a îmbîcsit și și-a pierdut strălucirea după un an de pipi într-un așternut prost spălat. În ce mă privește, nu simțeam nici un fel de satisfacție. O dată obținută, izbînda asta ușoară mă enerva ca o înfrîngere. Și de altfel, nu era oare o adevărată înfrîngere ? Ca și maică-mea, fac parte dintr-o categorie de ființe care sînt călăii propriilor lor acte, în sensul că le înfăptuiesc adesea fără să le dorească, în numele unui consemn interior... De data asta, era un consemn straniu ! În fața dorinței, toate femeile sînt solidare, pentru că pot fi schimbate între ele și cea care cedează o ofensează într-adevăr pe cea care se păstrează. Dar pentru a ofensa dragostea, dorința nu poate pretexta că are o procură veritabilă. Sacrificiul femeii pe care o ai în fața ta nu extermină pe absente. Substituirea asta slugarnică e o magie fără efect ! Stricăciunile sînt inutile și genurile se confundă. Nu sosise încă momentul rusaliilor mele, demonul meu obișnuit locuia încă în mine.

Jalnică poveste, zău așa ! Două săptămîni după aceea, roșcovana (să presupunem că era geloasă) ne pîrî domnișoarelor Pomme.

— Nu-mi trebuie dezmăț la etajul șapte ! șuieră domnișoara Gabrielle, care nu tolera decît dezmățul luxos și bun platnic, ocrotit de ușile ei de acaju. Afară de asta, adăugă ea, un inspector de la apartamentele mobilate mi-a cerut de două ori pînă acum amănunte despre dumneata. Cine știe ce prostie ai făcut prin părțile de unde vii, dacă ești așa de supravegheat. Aici în casă nu ne trebuie chestii de-astea ! E mai bine să pleci. Pe Emma am s-o expediez înapoi la părinții ei.

În aceeași seară, am spălat putina. Ca s-o fac pe nebul, am avut o clipă intenția s-o iau și pe Emma cu mine, dar nu era acasă. Cînd s-a întors, domnișoarele Pomme

(care se temeau probabil de vreo poveste cu corupere de minore și nu țineau să trezească atenția poliției de moravuri) mi-au luat-o înainte și, năpustindu-se asupra ei, au condus-o pe loc la gara Montparnasse, de unde a plecat probabil spre ferma din satul natal.

XV

Spumegam de furie. Gonit din Avenue de l'Observatoire, dar dispunînd de ceva economii, m-am instalat mai întîi într-un hotel rău famat din Rue Galande și, fiindcă vacanța era pe sfîrșite, m-am înscris numai decît în noul an școlar. Am rămas repede fără bani și m-am pornit să caut iar de lucru. Singurul meu certificat (*Subsemmnata, Gabrielle Pomme, prin prezenta certific că domnul Jean Rezeau a fost angajatul meu în calitate de fecior din ziua de 6 mai pînă în ziua de 26 octombrie 1934*) se dovedi a fi mai mult periculos decît util; e ușor să ceri o informație la telefon. Trei birouri de plasare, ca să nu mai vorbesc de serviciile Ajutorului Reciproc Studentesc, mi-au trîntit ușa în nas. N-am mai insistat și am recurs la mica publicitate: *Domni distinși, fără cunoștințe speciale... etc.*

Toată lumea știe ce înseamnă asta: e nevoie de buni la toate, dar buni de nimic. Iată-l pe „inspectorul general“ care te primește într-un birou de la etajul nouă, la mare distanță de palatul său de baștină. E un domn care dorește să folosească, adică să exploateze pe oricine, un domn care vrea să stoarcă o lămîie. De fapt, pentru dumneata se pune problema de a oferi garanție familiei și cunoștințelor, care vor să-ți facă un serviciu mai curînd decît dacă le-ar cere-o un necunoscut. Dar fiindcă eu n-am nici relații, nici familie, pe care să-i pot satura cu polițe, curba mea de producție mă elimină în doi timpi și trei mișcări.

Iată aspiratoare, mașini de spălat, bățătoare de covoare. Cutare casă oferă un „stagiu“ plătit de opt zile candidaților la postul de vînzător: toată lumea dă buzna. Pentru opt zile, evident. „În Rue Réaumur, murmură cineva din cercul celor *buni la toate* (care ajung să se cunoască și să-și cedeze unul altuia posturile cele mai rele, căci concurența bîntuie cu mai multă cruzime jos decît sus), în Rue Réaumur, se angajează *misiți de fotografii*“. Dau buzna în Rue Réaumur.

Știu dinainte că e vorba de o formulă tocită, care și-a trăit traiul prin 1930 și care a inundat satele cu fotografii mărite, bălțate și cu rame de lemn alb-aurit. Timp de o săptămână, voi încerca să vînd și eu cîteva unor locuitori de la periferie, care mă primesc bănuitori și pe care i-au mai vizitat pînă acum zece firme.

După aceea, voi coborî pînă la produsele de întreținere, mă voi ocupa de vînzarea „tocitoarelor rezervate” (rezervate palatelor cavalerilor din Gîtevin), pînă la articolele fabricate la Paris, cu mențiunea „made in Germany”. Am să vînd și *Holahée* ; am să mă plimb pe bulevarde, invitînd pe toată lumea să dea buzna la doamna Sphingès, cărturăreasă științifică, a cărei adresă se lăfăie în litere roșii pe o firmă cocoțată la înălțimea de un metru deasupra spinării mele ; am să transport în goană, începînd de la ora patru dimineața, lădițe cu conopidă, îngrămădite pe un cărucior din hale, un fel de ricșă pentru flămînzii de rasă albă...

Dar s-o scurtăm. Timp de doi ani de zile, voi face acel orice greu de găsit, aflat la îndemîna nenumăraților *oricine*. Voi trăi, ca atîția alții, obsedat de problema celor o sută de franci, cît costă camera mea de treizeci de metri pătrați, căptușită cu hîrtie plină de ploșnițe, și a sumei necesare pentru achiziționarea unei cartele roze (prînz fără carne), la *Familia Nouă*. Va fi un excelent antidot împotriva vanității. N-am nici de ce să mă laud, nici de ce să mă plîng. Grație doamnei Rezeau, sîntem antrenați, știm să ne lipsim de căldură, de vin, de prînzuri bogate, de pături groase, de încălțăminte nouă, de rufe curate și de alte asemenea fleacuri. Spun : noi, căci nu sînt singur. Zece mii de colegi o fac pe vagabonzii. Sîntem în epoca, în care un ministru al P.T.T.-ului angajează cu mărinimie și „fără examen de admitere”, în calitate de manipulanți, docenți în filozofie și licențiați în litere, pe care titlul obținut pare să-i califice pentru triere. Între timp, îmi văd mai departe de treabă, petrecîndu-mi nopțile aplecat asupra unor cărți costisitoare, fiindcă sînt ferm hotărît să obțin, în cele din urmă, o diplomă din acelea care se găsesc pe toate drumurile, cum se găsesc hîrțile murdare, numai că, spre deosebire de ele, n-au folosit la împachetarea pateurilor.

— Ar trebui să ceri o bursă, îmi propune un profesor, sau să încerci să intri în Cetatea universitară. Am să te sprijin.

Nu țin neapărat să capăt bursă și nici să intru la Cetea universitară. Deși studiez, nu sînt un student. În afară de asta, am încă nevoie de autorizația părinților, fiindcă sînt tot minor. Și chiar dacă n-aș avea nevoie de ea, demersurile mele ar fi inutile, căci ancheta ar duce la concluzia că familia mea e solvabilă. Am o origine, care se răzbună pe mine. Nu sînt sărac, sînt lipsit de mijloace, ca să nu spun : sînt un declasat. Nimeni nu poartă de grijă unor oameni care stîrnesc îngrijorare.

Nimeni nu poartă de grijă... Sînt de o ingratitudine neagră ! Cineva îmi poartă totuși de grijă. Poliția ia regulat interogatoriul proprietarului hotelului unde locuiesc, dar care, din fericire, a mai văzut treburi de astea și se mulțumește să-mi șoptească din cînd în cînd : „Și azi au fost pe aici“. În cartier sînt destule fuste, care manifestă uneori interes pentru anii mei tineri. Nu citez pe nimeni, afară de ultima în ordine cronologică : Antoinette. Recunosc că, dacă douăzeci de meserii înseamnă mizeria, douăzeci de aventuri înseamnă singurătatea. Dar nu vreau s-o uit pe vecina mea de palier, pe Paule, o camaradă. O camaradă de așternut, la nevoie, dar numai la nevoie. O „prietenă“ care mi-a rămas prietenă, fără ghilimele. O muză rece, dar asta nu trebuie să vă mire din partea unei fete, care poartă prenumele de gheață al mamei mele.

Totuși, Paule înseamnă polul sud, dacă maică-mea a rămas polul nord, care încurcă mereu acele busolei mele. Din buletinul de identitate reiese că e doamna Leconidec. Buletinul de identitate mai precizează : ochi negri, părul negru, obrazul rotund, nasul drept, tenul măsliniu. E fiica unui căpitan de cursă lungă și a unei metise braziliene. Adaug : a fost studentă în medicină, dar cariera i-a fost distrusă din cauza unor capricii sentimentale și, din lipsă de ceva mai bun, a acceptat mai tîrziu o diplomă de infirmieră.

Azi, Paule Leconidec, care lucrează într-o clinică particulară și e de serviciu noaptea o dată la trei zile, se pregătește de culcare. M-a chemat de dincolo de ușă și eu am sărit în sus, fiindcă nu pot rata prilejul de a mânca ceva. La clinică, Paule e și *brănită* (splendid adjectiv !) și profită de împrejurare ca să-mi aducă din cînd în cînd, într-o ulcică de excursie, un rest de șuncă, un măr, sau niște mîncare de

fasole, provizii șterpelite, spune ea, deși eu cred că sînt economisite din porția ei.

În timp ce golesc în grabă ulcica de excursie, fără să-i mulțumesc, Paule se dezbracă în fața mea. Nici măcar nu se întoarce. Lipsa asta de pudoare nu e nici provocatoare, nici calculată. Dacă aș vrea să fac dragoste cu ea, aș putea să i-o cer : mi-ar face acest serviciu, așa cum îmi face multe altele. Am cunoscut-o chiar în ziua sosirii mele la hotel : din greșeală, responsabilul schimbase cămile din camerele noastre. A doua zi, m-a învățat cum poți, cu ajutorul a două ace, strecurate printre firele electrice, să dai deoparte veriga de siguranță, care împiedică pe locatari să pună în priză un reșou clandestin în locul becului. După aceea, ne-am întîlnit zilnic. Deși sînt un sălbatic, am ajuns să-i povestesc toate necazurile mele ; i-am vorbit mult de Micou, la care trebuie să renunț, și puțin despre maică-mea, la care nu renunț. Timp de două luni, amabilitatea ei m-a ținut la distanță. O doream, totuși, deși nu mai e prea fragedă și deși părea mof-turoasă. Apoi, am încetat dintr-o dată s-o doresc, în ziua în care mi-a spus liniștită, după ce o sărutasem pe neașteptate :

— Iartă-mă, am uitat că ai douăzeci de ani. Dacă e un amănunt care te deranjează, vino diseară la mine în odaie. Și diseară și mîine, și poimîine... mă rog, pînă scăpăm de povestea asta. Pe urmă o să ne liniștim.

Bineînțeles că m-am dus la ea în cameră. Ca să-mi fac datoria, era să spun : ca să fiu politicoș. M-a primit cu voioșia pe care i-o dădea bunăvoința ajutată de o experiență îndelungată și m-am achitat de obligație cam așa cum aplaudă un critic tînăr a suta reprezentație a unei piese plicticoase. Cînd favorurile unei femei nu mai înseamnă decît o favoare, ele sînt echivalente cu un accident dureros al dorinței. Opt zile mai tîrziu, manifestam un aprig interes — care a ținut alte opt zile — față de o oarecare Gisèle, chelneriță la barul lui Rouzier. Paule nu păru jignită. Se declară chiar satisfăcută, satisfăcută cu moderație, ca un soldat din contingentul unu, care se descotorosește de răspunderile și de avantajele gradului de caporal.

— Vezi, spunea ea, nici măcar nu mă doreai ; nu doreai decît să-ți cedezi. E un sentiment, pe care va trebui să-l eviți în dragoste, dacă nu vrei să faci mai departe tot felul de poze,

Din ziua aceea, Paule începu să-mi vorbească despre bărbați cu o dușmănie indulgentă. Deși nu destăinuiește nimic din trecutul ei, deși e divorțată oficial de un locotenent de marină, e o veche *poliandă*, cum ar spune un profesor de sociologie. Trebuie să fi avut multe aventuri, azi nu evită cu desăvârșire ocaziile noi, dar nici nu le mai caută. N-ai ce să învingi la ea, nici măcar oboseala. În ce mă privește, amănuntul ăsta face din ea o asexuată (deși trebuie să mărturisesc că, din când în când, îmi petrec noaptea în camera ei). E firesc pentru un tânăr să vorbească despre femei la plural și la prezent ; dar când o femeie vorbește despre bărbați la plural și la trecut, asta-i scade valoarea mai sigur decît menopauza.

Paule e aproape dezbrăcată, dar tăcerea mea arțăgoasă continuă. Cu gestul cu care altcineva și-ar scoate dantura, își scoate din deget și pune pe măsuta de noapte inelul cu diamant. E o amintire (a căror splendori, a căror amori trecute ?) păstrată cu înverșunare, și licăririle pietrei întunecă strălucirea slabă a ochilor ei. Apoi își așază lenjeria pe speteaza scaunului și, în cele din urmă, sare în patul, ale cărui resorturi vibrează îndelung. Cu un gest scurt, i-am aruncat pătura, fiindcă azi dormim la ore diferite. Paule se întinde pe burtă și-și scutură capul ca să se instaleze în mijlocul pletelor negre de păr admirabil (în care au început să se strecoare fire albe) și murmură căscînd :

— Ai o mutră ciudată, azi. De ce nu te-ai dus în hale ?

— N-am avut bani pentru cărucior. Dar am văzut că *L'Intran* caută spălători de geamuri.

— Într-un ceas bun ! E fără șase minute.

Știi perfect. De cinci minute, fulgi de zăpadă cad pieziș și acoperă treptat cu vată pervazul ferestrei.

— *Edelweiss scuturat la petrecerile ingerilor*, citează Paule. Ce confortabilă poate să fie poezia !... Mă tot agit să-ți găsesc un post de felcer la clinică. Dacă ai avea un serviciu de la douăsprezece la opt, ai putea să mergi dimineața la cursuri și să tocești seara, de la nouă la unsprezece ; în felul ăsta ai avea asigurat măcar un prînz cald pe zi... Ce mai nou în afară de asta ?

Măseaua mea cariată salivează de speranță. De cîtva timp, nu mai sînt chiar așa de sigur că e nedemn să ai griji de acest fel. Îmi înghit saliva și mormăi :

— Nimic serios ! Am întîlnire cu oarecare Suzanne, fata cizmarului din Rue Saint-Séverin. Cu Antoinette nu mai

merge de loc. În fond, știi, puțin îmi pasă, totuși am impresia că-mi pune coarne.

Paule dă deoparte o șuviță de păr și ridică nasul.

— Va să zică, asta e !

Și izbucnește în râs.

— E o școală excelentă ! Ai să-ți bați joc mai puțin de alții, după ce au să-și bată câțiva joc de tine.

— Copiii doamnei au trecut și ieri seară pe aici. Baba e încăpățînată. Nu înțeleg de ce ține neapărat să fie informată și de ce nu-mi servește alte porcării.

— Probabil că cele pe care ți le servești singur i se par suficiente.

Paule se cufundă iar în așternut. Vocea ei devine acră, fiindcă trece prin pînă.

— Mă plictisești cu maică-ta ! omenirea e în stare de orice ; totuși, la vîrsta mea, nu mai cred în zmei și zmeoaice. Lasă-mă să dorm, Mogîldeață !

— N-ai decît să dormi, idioato !

Cu părul zbîrlit, cu bărbia gată de luptă, Rezeau cel mic e foc și pară. Cine-i fata asta, care-i vrea binele într-un mod atît de stupid și care îndrăznește să se atingă de miturile lui, de rațiunea lui de a fi și de a lupta ? Paule se întoarce cu fața la perete și suspină.

— Uneori ai putea să descurajezi și o sfîntă.

Mogîldeață pleacă furios. Nu există cizme de șapte leghe, pe care să le încalți ca să poți străbate drumul lung ce te desparte de înțelegerea celor mai buni prieteni. Nu-i pentru prima dată că-mi dau seama de lucrul ăsta : cînd vorbesc despre maică-mea, mă bucur totdeauna numai de o atenție relativă. Pînă și pe această Paule Leconidec, trecută și prin ciur și prin sită, nimic n-o îngrozește mai mult decît amestecul tainic de brazi de Crăciun, de Isuși, de pălmuțe, de răsfături, de tartine zilnice și de prăjituri duminicale, tezaur prețios de amintiri îngrămădite sub lăturile vieții în fundul celor mai cumplite lăzi de gunoi. Cînd îmi sfîșii propria copilărie, e ca și cum m-aș atinge și de copilăria altora. Asemenea vîrstei de aur, despre care se spune că există în trecutul nostru, paradisul se confundă cu limbul. Neglijarea unui copil e o crimă la care e greu să te gîndești, e o exagerare a unor scîrțai-scîrțai pe hîrtie ! Nu mai are rost să ne mire că abia după trecere de un secol au fost suprimate edificiile acelea locuite de mici monștri,

care nu erau iubiți. Cum se poate să nu inspire dragoste, cum se poate să aduci în discuție afecțiunile gratuite ale tuturor celor ce au avut meritul de a reuși s-o inspire ? ! Indignarea s-a prăbușit totdeauna cu ușurință în neîncredere.

„Ia ascunde ciotul ăla !“ strigă toți la început. Și continuă : „Ce mă tot bați la cap ? ăsta nu-i un ciot. Mogîldeață, răsfățatul, asta-i o bubuliță, nimic mai mult !“

Am deschis fereastra și mă gîndesc la bubulițele mele, cu coatele sprijinite de pervaz. Furia mi se potolește. Sînt întreg. Cu desăvîrșire întreg. Sînt, totodată, dur și plin de mine. Nici măcar nu mă plictisesc, n-am timpul să-mi ofer acest lux. Atunci ce-mi lipsește ? Nu cumva încep să devin romantic ?

Iată adevăratele victime, colo jos, în stradă. Prostituata de la numărul 50 a ieșit și-și plimbă ochii oblici, umbriți cu negru, umezi ca un organ genital, ochii aceia, ale căror priviri au forma unor degete, ce trebuie să agațe trecătorii. Gătit într-o uniformă de azil, care se cascadează pretutindeni și pe care strălucesc nasturii de metal administrativi, Tave tropăie în zăpadă : îl cunosc pe bătrînul ăsta plin de tatuaje, cu mîinile, cu fruntea și cu gîtul acoperite de inscripții albastre, insulte de neșters, care n-au nimic aface cu adevăratul text al suflului său, ci sînt doar suplimente ale pielii, acest palimpsest. Astăzi tușa Mobe s-a trezit prea tîrziu și scotocește degeaba în lăzile de gunoi, pe care alții le-au percheziționat înaintea ei, plimbîndu-și sacoșa de iută cîrpită cu sfoară, fularul de pînză groasă și părul lipit, asemenea unei străvechi pînze de păianjen. Ca în fiecare dimineață la ora coșniței, acordeonul unui cerșetor tropăie în registrul de sus, apoi se prăbușește în cel de jos. Dar apariția cea mai cumplită e figura asta îngustă, de șobolan, de copil al canalelor, născut al optulea sau al doisprezecelea în familie, hrănit cu ghionturi și îmbrăcat în curente de aer. Iată-l cum pășește, încălțat într-o rămășiță de galoș, rontăind cu privirea vitrinele băcăniilor. E denunțul cel mare ! Ce valoare mai au acum gemetele și revolta unui Zeamă-Lungă, puști care n-a fost iubit, dar n-a fost nici martir, care a fost trecut totuși la rubrica trandafirie din *Petit Courrier* și s-a bucurat de casă, masă, de învățătură, un Zeamă-Lungă care a fost pregătit pentru o viitoare revanșă și a fost cruțat de elementul sordid ? Pot să închid fereastra, îmi dau seama că nu sînt chiar atît de interesant. N-am s-o rog pe Paule să mă ierte, fiindcă așa ceva nu se obișnuiește între noi. Dar trebuie să recunosc că are puțintică dreptate,

Aniversarea independenței mele trecuse de mult. Mă ținusem tare și eram mai curînd uimit decît mîndru de acest fapt. N-aveam impresia că aș fi trăit cu adevărat în cursul ultimului an, nu-l consideram important, și astăzi abia-mi amintesc de el. Adevărul e că judecăm anii așa cum judecăm fructele, adică după cît sînt de gustoase și după cît sînt de grele. Uităm că miezul și sămînța unui fruct nu sînt unul și același lucru. Considerăm că perioadele intermediare, esențiale pentru evoluția noastră, dar care n-au putut lua semnificația unor date pentru noi, n-au nici o valoare. În consecință, adoptăm și pentru uzul nostru metodele istoriei, care neglijează epocile găunoase : calitatea de trecut intră și pentru noi la spălatul timpului.

Ce-aș putea spune despre noul Jean Rezeau altceva decît că învăța să fie sărac, să cunoască prețul adevărat — nu în bani, ci în ore de muncă — al unei perechi de ciorapi, al unui escalop și al unei camere de hotel ? Că se obișnuia să nu mai poată fi nepăsător față de acest preț, în măsura în care e greu să rămîi nepăsător față de greutatea tale. Că se obișnuia să posede cu neglijență un mic număr de lucruri cu adevărat indispensabile și să dorească cu aceeași neglijență lucrurile indispensabile, pe care nu le poseda (adică foarte multe !). După cum se vede, e un antrenament neplăcut și n-are nevoie de cronică ! De altfel, fiți fără grijă : Jean Rezeau nu ajungea la acest rezultat... Orice ați crede, în familia mea nu există sfinți.

Făceam și eu ce puteam. Uneori, nu mai știam bine ce se întîmpla cu mine. Deși eram foarte diferit de Zeamă-Lungă, semănam încă mult cu el. Doream să-mi prelungesc lupta, dar doream totodată să îmbătrînesc ca să scap de eforturi exagerate și nu eram așa de încîntat de vîrsta mea ca să doresc să mă opresc la ea. La drept vorbind, aveam impresia ciudată că nu-mi pot preciza vîrsta. Totdeauna va fi greu să atribui o anumită vîrstă cuiva care n-a avut o copilărie adevărată și care nu consideră valabilă înlănțuirea diferitelor etape ale vieții. Pe de altă parte, vîrsta unui muncitor de douăzeci de ani, care trăiește din salariu, deci din efortul muscular, e foarte diferită de a unui student de douăzeci de ani, care se așteaptă să trăiască din viitoarea lui diplomă și care, din punct de vedere social, e mult mai tînăr. Eu eram în același timp

studentul care asista la cursuri la Sorbona și băiatul care, pentru a lua loc în fața unei farfurii, trebuia mai întâi s-o umple cu ceva. Trăiam două ritmuri de viață, făceam parte din două rase, și într-o anumită măsură locuiam un ținut de frontieră.

Societatea nu e amatoare de asemenea metiși. Oamenii care spălau geamurile, care dădeau cu peria, care transportau provizii în hale se pricepeau să-mi amintească sentimentul conveniențelor și al segregăției sociale, în aceeași măsură ca și colegii mei bogați. Xenofobia e o tendință, fiindcă obiceiurile diferite ale emigraților par o sfidare a propriilor lor tradiții, iar popoarele mai puțin evolute sînt cele mai susceptibile tocmai fiindcă suferă de un complex de inferioritate mai pronunțat. Ostracismul popular față de declassați are la bază aceeași stare de spirit. Expresia *băiat de familie* (a cărei absurditate nu-i elimină caracterul insultător față de toate familiile) își găsește astăzi corespondentul în expresia *băiat din popor*.

— Nu te-ai născut printre noi, ai nimerit întâmplător în mijlocul nostru, nu poți să înțelegi orice, anumite probleme ce ne aparțin îți vor rămîne veșnic străine.

De cîte ori n-am auzit (exprimată mai simplu) această reflecție ! De cîte ori nu mi s-a ripostat prin această nouă formă de har, dincolo de marginile căreia n-ar exista mîntuire ! Stăteam ca un idiot în fața unei răstălmăciri neașteptate a prejudecății de origină și nu izbuteam să mă bucur de ea decît îndreptîndu-mi gîndul spre ai mei. Astfel, chiar în clipa cînd burghezia începea să se întrebe dacă are într-adevăr calități atît de deosebite și să-și scruteze conștiința, populația mahala-lilor își anexa deviza ei și proclama : „Noi sîntem elementul esențial !“ cu atît mai multă forță și cu atît mai multă îndreptățire cu cît își putea îngădui să adauge : „Fiindcă putem să ne lipsim de voi“.

E drept că se puteau lipsi de familia Rezeau și de semenii ei ! Dar pentru nimic în lume nu se puteau lipsi de mine ! Mărturisesc că aceasta era calea ocolită pe care pătrundeam într-o altă lume. Instinctul de conservare va procura totdeauna mișcărilor revoluționare intelectualii și tehnicienii de care au nevoie și pe care îi vor înlătura după ce-și vor făuri propriii lor intelectuali și tehnicieni. Lupta pentru autodistrugere e un țel, care nu-i totdeauna o nebunie : există un mare număr de oameni-torpilă. Ceilalți sînt supuși magnetismului sau ametelei ineluctabilului și-și spun ca să-și dea curaj : „În definitiv, și creștinismul s-a folosit de păgîni“.

Știu că bârfesc în momentul de față. E un aspect al problemei, care trebuie să fie subliniat. Un mic-burghez poate să vină spre popor, oferindu-și inima pe palmă : în palma cealaltă are creierul, pe care-l oferă cu mai puțină naivitate. Un mic-burghez, despre care ai lui spun înspăimîntați că s-a înhăitac cu mitocanii, nu ajunge niciodată la același nivel cu oamenii din popor : *se apleacă* doar, asupra lor, pentru că are din naștere încălțămintă cu tocuri înalte. De altfel trebuie să avem curajul s-o spunem : indiferent de formula politică care pare să asigure triumful unei societăți fără clase, dacă această societate se impune, nu vom trăi în ea, ci ne vom supune ei. Cei care s-au născut cu un complex de superioritate izbutesc rareori să ajungă niște *egali*. Dacă au un suflet generos, vor fi totdeauna subjugați de compătimire și de mîndria abdicării lor. Dar iată un fapt care trebuie să ne mîngie de faptul celălalt, și anume : poporul care va porni spre victorie nu va ajunge să profite de ea. Trebuie mai întîi ca *plebs* să devină *populus*, trebuie ca o generație s-o uite pe cealaltă. Cei care s-au născut cu un complex de inferioritate nu vor ajunge nici ei niște egali : vor fi totdeauna sclavii sentimentului de revanșă, dacă nu vor fi (pur și simplu) sclavii celor care îi vor lipsi de profit pentru a le da satisfacția unei revanșe universale.

Între timp, Paule continua să mă ajute. Mă ajuta în toate felurile. Ce agresivă era răbdarea ei ! Iată că pentru prima dată exprim ceva care aduce cu recunoștința. Am uitat multe chipuri, dar nu voi uita niciodată chipul ei, care ar fi meritat să-l bat pe medalia de aur a celor douăzeci de ani ai mei, dacă pe vremuri nu l-ar fi risipit în prea mult mărunțiș de calitate dubioasă. Nu voi uita mai ales afecțiunea aceea echivocă, purificată doar prin aspectul ei de recunoștință.

Situația mea începea să se îmbunătățească. Paule nu izbutise să-mi facă rost de o slujbă chiar în clinică, în schimb, îmi găsise mai întîi un post de secretar la unul din foștii ei bolnavi. E drept că, după cincisprezece zile, noul meu patron, sedus de o intervenție misterioasă, mă concedie fără nici o explicație. Încăpățînîndu-se să mă salveze de o dușmană, în ale cărei intenții începea să pătrundă, Paule manevră în tot felul, obținut niște recomandatii medicale și-mi găsi o slujbă de curier la o firmă de specialități farmaceutice. O dată ajuns aici, m-am descurcat și am pus mîna, în sfîrșit, în cadrul aceleiași firme pe un post, care era în aparență prea puțin

strălucit, dar care era un fel de sinecură, și anume, am devenit urmașul paznicului de noapte. Era și timpul. Aveam în spate multe luni de lipsuri și de surmenaj, care mă conduceau cu încetul spre cașexie. Handicapul meu era atât de evident, încât nici n-am avut nevoie să cer o amânare a serviciului militar ca să-mi termin studiile : consiliul de revizie mă amână de la sine.

Între timp, îmi trecusem examenul de sfârșit de an, la limită și de data asta. Fata cizmarului fusese lichidată sau mă lichidase ea, nu mai știu precis, dar asta n-are nici o importanță. N-o înlocuisem cu nimăni și nu înlocuisem nici portofelul dăruit de Micou, uzat pe la colțuri și a cărui piele nu mai scîrțîia sub apăsarea degetelor mele.

XVII

Aproape zilnic, după prînz — sau după ceea ce îmi ținea loc de prînz — coboram în scuarul Viviani, care se afla sub fereastra mea. Cînd era liberă, Paule mă însoțea. În timp ce-mi repetam cursurile, ea se cufunda în lectura unui roman polițist din acelea ale cărui personaje sînt pînă la urmă masacrate și trîntite la pămînt, în numele unei morale tardive și pentru marea glorie a unui detectiv amator. Paule nu lua niciodată un lucru de mîna cu ea : făcea parte dintre acele puține femei care se laudă că nu știu să coasă un nasture.

Aproape zilnic, la aceeași oră, o adunătură de păsări, de ștregari și de fete tinere, care așteaptă ora de redeschidere a birourilor, se năpusteau pe bănci. Vîntul le zbură penele sau părul coafat permanent, le desfăcea eșarfele și-și cînta bucuria pe piscoaia rîsului lor și pe acordeonul fustelor plisate.

Vîntul încurca și lîna necunoscutei. De obicei singură sau însoțită de o prietenă, fata sosea la ora unu și pleca la două fără un sfert. Se așeza totdeauna pe aceeași bancă. Ajunsesem s-o remarc, deși nu făcea parte din femeile care-ți atrag atenția. Asta nu înseamnă că era lipsită de farmec : dimpotrivă, era plăcută la privire. Dar părea puțin dornică să-ți provoace simpatia în acest fel, fiindcă n-avea nici tinerețea agresivă, nici gesturile vioaie, nici exuberanța, care întinerește străzile cînd se plimbă pe ele și trîntește în nasul trecătorilor o adevărată izbucnire de prospețime. Cumînțenia și rezerva ei te cam pliciseau la prima vedere. În orice caz,

făcea parte din marele număr de femei care împungeau totdeauna cu andrele din material plastic și incapabile să se urnească din loc fără ghebele acelea, care fac parte s-ar zice din anatomia lor, așa cum fac parte și sînii. De trei luni de zile, fata asta liniștită tricota o lînă cenușie-deschisă și consacra mii de secunde unei capodopere complicate și interminabile : răbdarea ei o scotea din răbdări pe Paule, care pufnea de rîs văzînd-o cum împinge una cîte una mărgelele calculatorului minuscul folosit pentru scăderi. Totuși, necunoscuta îmi era din ce în ce mai simpatică. Și Micou își număra ochiurile, cu gura întredeschisă și cu vîrful limbii răsucit peste albeața dinților.

În ziua de zece octombrie — și să mai spuneți după aceea că bărbații nu țin minte nici o dată ! — capodopera fără sfîrșit apăru terminată pe trupul necunoscutei. Era o rochie dintre cele care se poartă între două anotimpuri, lucrată în întregime în punct de jerseu, și-mi smulse un șuierat de admirație.

— Mărturisesc că... încep Paule.

Dar privirea ei, care o filase pe a mea, îmi făcu probabil un raport neliniștitor :

— E de ajuns o cîrpă, suspină ea, pentru ca un bărbat să-și schimbe părerea asupra unei femei !

Era prima oară că o examinam pe necunoscută cu atenție. Mă interesau ochii ei. E drept că ar fi putut să aibă luminile mai mari și pleoapele mai catifelate. Dar privirile erau proaspete și neastîmpărate. Ochilor de acest gen eu le dau numele de ochi-plătici (un pension de domnișoare care iese la plimbare poate să vă ofere un banc întreg de asemenea ochi). Privirea lor nu lucea decît în răstimpuri, iute, adăpostită repede de gene, iar obrazul, considerîndu-și insuficientă discreția tenului și a formei, se înconjura de un abur de păr. Restul, dacă se mai poate vorbi de un rest cînd e vorba de o fată tînără, era scaldat în valurile cenușii ale rochiei, din care rămîneau afară doar coatele, asemenea unor pietricele, umerii și genunchii.

— Dacă vrei să plec... reluă Paule.

Desigur că prezența ei mă stingherea. Oricît de necunoscută ar fi pentru tine o necunoscută, e supărător să te vadă în tovărășia unei alte femei. Nu puteam să strig : „Știi, ființa din stînga mea nu înseamnă mare lucru pentru mine !“ Nu îndrăzneam să încep să-mi trosnesc degetele și nici să tușesc

fals, procedee care disimulează numai în parte nerăbdarea. Dar Paule îmi înțelese tăcerea și, crușându-mă de mojicii, își strecură mânușa în carte ca să însemne pagina, apoi se ridică ușurel.

— Pe curînd.

De la mare înălțime, din vârful degetelor, îmi întinse o mîină, care părea să mă respingă la o sută de metri distanță de intimitatea ei, apoi se îndepărtă călcînd în vârful unor picioare precaute, de parc-ar fi crezut că pietrișul e alcătuit din oușoare de vrăbii. Nu i-am fost recunoscător pentru că plecase. Zîmbetul ei, prea complice, îmi lăsa mîină liberă tocmai cînd nu mă gîndeam la o aventură ușoară. Nici măcar nu era vorba de o aventură, pentru că n-aveam nici timp, nici chef de așa ceva. Mă temeam să nu dau peste o Micou, după cum mă temeam să nu dau peste o Emma, și fetița asta nu putea să joace rolul unei Madeleine...

Enervat de aceste contradicții, m-am ridicat la rîndul meu și m-am îndreptat spre porțiță, care se izbi de trei ori în urma mea. Zgomotul acesta de fierărie făcu să tresară o doică pe jumătate adormită și un pensionar foarte cufundat în *L'Intran*, ale cărui pagini erau ocupate de ultimele fotografii ale regelui Alexandru. Doi porumbei își luară zborul, oferind soarelui aripile lor albăstrii. Cînd am ajuns în stradă, m-am întors fără să vreau... La capătul unei priviri îndreptate spre mine ca o undiță, strălucea plătica. Dar dădu numai-decît drumul momelii și se agăță din nou de cealaltă undiță : lîna unui nou tricotaj.

XVIII

Decembrie mușcă în piatra statuiilor. De la fereastra mea, suspendată deasupra lui Saint-Julien-le-Pauvre, văd cum dîrdîie sălciile din scuarul Viviani, unde necunoscuta nu vine, firește, să ia loc pe bancă pe o vreme ca asta. La drept vorbind, n-am cum să controlez : am achiziționat o bronșită păcătoasă și, de o lună de zile, stau acasă pe socoteala Asigurărilor Sociale, cele despre care domnul Rezeau afirma pe vremuri că sînt mult mai prejos decît fostele Asociații Mutuale, libere și patronale. Asigurările astea, de pe urma cărora trăiesc, au și calități. Cu paginile ziarului în față, hoinăresc printre titluri și aprob revendicările, ce pot fi apreciate

numai fiindcă exprimă oboseala adevărată, foame și agresivitate. De la un timp încoace — și judecat dintr-un unghi de vedere care mi se pare încă puțin cam meschin — frontul popular în formație mă interesează. Mi-am ridicat și carnetul sindical, carte de vizită a omului sărac. Îmi vine să râd de un oarecare Zeamă-Lungă, care nu citea ziarele de stînga decît din sfidare, ca să facă în necaz familiei. Bineînțeles, nu sînt și nu voi fi niciodată cu totul de partea cealaltă. Un anumit ton, o oarecare grosolanie în adjective, un oarecare accent de propagandă enervează pe militantul din mine, care se consideră destul de puternic ca să-și învingă singur propria nedreptate. Dar am s-o las mai moale...

— Ți-am adus o ceașcă de supă, murmură Paule, care a intrat în odaie.

Ființa asta... De ce are treizeci și șase de ani, niște pleoape veștede, un ghem de ață albă împrăștiat în păr, un pîntec care ar fi jalnic fără corsetul ce-l susține, și niște sîni pe care palma mea îi știe scobiți, goi și molii ca o coajă de lămîie? Mi-a adus toate păturile ei, mi le-a trîntit pe pat și știu că, diseară, ca să nu mi le ia înapoi, ca să nu-mi propună să dormim ca frate și soră, ba chiar ca să nu atragă atenția hotelierului cerînd o pătură suplimentară, are să se culce îmbrăcată, învelindu-se cu niște paltoane vechi. În materie de sentimente, nu sînt cine știe ce cărturar, dar îmi dau seama că în șase luni de zile, faimoasa ei indiferență s-a destrămat, și dezinvoltura i-a plesnit cum e plesnită ceașca pe care mi-o pune în față.

— Hai, bea, să nu se răcească.

Îmi plac atențiile ei, care nu se complică nici cu vorbe, nici cu gesturi. Dîndu-și seama că aburul respirației noastre face concurență ceștii care fumegă, Paule aprinde o biată sobiță de turism, ce pute a benzină. Apoi îmi pregătește patul, îmi perie haina și face oarecare ordine printre cărți.

— Bine că ai putut să înveți mai departe în luna asta, spune ea ca să umple tăcerea din cameră.

Într-adevăr, bronșita mea e aproape un noroc. La noi acasă, nu se știe nimic despre asemenea noroace! Am hotărît să scap anul ăsta de grija licenței, pregătindu-mă pentru cele două diplome, care-mi mai lipsesc. Pînă în aprilie vreau să pun ceva bani deoparte ca să mă consacru cu desăvîrșire studiilor în ultimul trimestru. Mă pregătesc să-mi reafirm aceste nobile intenții, dar o criză zdravănă de tuse le împrăștie. Paule încruntă sprîncenele, mă bate pe spate și decretează:

— Treci în pat, domnule ! Mă duc să iau niște ventuze și termometrul.

Dar proiectele ei sînt date peste cap. În timp ce mă culc, cineva izbește cu pumnul în ușa mea, îndărătul căreia tropăie cel puțin două perechi de încălțăminte.

O adevărată invazie. Primul militar intră solemn, precedat de o pereche de mănuși albe. Mantaua lui seamănă cu o legătură de carte în nuanțe severe, și cele două cute roșii ale pantalonilor, cu niște elegante semne de carte. La șold se leagă sabia strălucitoare, prin intermediul căreia, „armele savante“ își exprimă nostalgia față de armele de luptă. Cocoțat foarte sus, domnește bicornul, care șovăie între calitatea de pălărie de diplomat, de academician sau de jandarm gătit de duminică. În schimb ochelarii, ca două cercuri tangente, proclamă că bicornul acesta e într-adevăr bicorn X, mai precis bicornul lui Marcel, proaspăt politehnician, care salută cu un gest al arătătorului și găsește cuvîntul cel mai potrivit pentru situația de față...

— Bună ziua !

Un al doilea militar, a cărui înfățișare nu-l menține la înălțimea celuiilalt și care-l urmează cu un aspect foarte mediocru de ordonanță, își prezintă gulerul albastru-spălăcit și pomponul roșu. Nasul strîmb adulmecă putoarea amicală a benzinei și trîmbează :

— Tocmai treceam prin fața casei, băiete !

Iată-i pe amîndoi înfipti în dușumeaua a cărei luciu se cojește. Marinarul o măsoară pe Paule de sus pînă jos, de parc-ar fi o prostituată dintr-un port. Cît despre tînărul aproape ofițer, o privește ca pe un păcat capital. Mănușile lui, de culoarea conștiinței nepătate, cîntăresc probabil greu într-o mîină, pe care n-o întinde. Paule zîmbește cu toți dinții, bolborosește o formulă și iese, afișînd o falsă umilință și legănînd o ceașcă în mîină în stilul cel mai pur de subretă. Bicornul se înclină ușor, în chip de aprobare. Într-o secundă, atmosfera casei Rezeau s-a reconstituit.

— Cum te mai descurci ? se interesează politehnicianul cu un aer compătimitor.

— Sînt într-o permisie, îmi explică Fred. M-am dus mai întîi să-l văd pe Marcel. A ținut să vină cu mine pînă aici... Nu-i grozav la tine... Cum te descurci ? N-ai fost niciodată așa de slab.

El e gras. Intendența hrănește bine. Sănătatea lui Marcel e mai discretă. Prima frază pe care o voi rosti le va inspira respectul ce mi se cuvine.

— Îmi pregătesc licența, tătucule. Dat fiindcă nu sînt rentier, sînt nevoit să muncesc în timpul ăsta.

Marcel nu manifestă nici un fel de emoție.

— N-aveai nevoie, insinuează el, să-ți crezi greutăți. De altfel, mă miră ce-mi spui. Mi s-a spus că ai căzut la examene.

Prin „se” înțelege probabil o persoană cu părul uscat, cu bărbia în formă de galoș și cu prenumele vecinei mele. Tonul meu devine tăios :

— Ia informații la Sorbona, e mai sigur... Că adun coji de pîine din lăzile de gunoi nu ți-a spus ?

Marcel caută refugiu într-un hohot de rîs. Cloncănitul îi mută din loc bicornul și sună îngăduitor. Să scuzăm inexactitățile unei biete femei nervoase, persecutată de urmașii ei. Dar pomponul lui Fred se înclină în direcția mea.

— Drept să spun, îmi mărturisește el, alaltăieri mi-a povestit că, anul trecut, era cît p-aci să fii amestecat într-o afacere de moravuri, că ai fost reformat pentru că ești tuberculos și că în momentul de față te întreține o...

Paule, care a intrat pășind în vîrful unor papuci tăcuți, primește cuvîntul drept în față. Nu clipește, așază pe masă o cutie de ventuze, un flacon de alcool și vată.

— Curva sînt eu ! spune ea cu glas suav și scutură termometrul. Luați loc, domnilor !

Un înger cu aripi lungi trece prin cameră, și ceasul deșteptător, care a început să ruginească și pe care l-am cumpărat la Saint-Ouen, ronțăie niște secunde stingheritoare. În cele din urmă, Paule, care pare să se distreze foarte bine, îmi introduce cuviincios termometrul sub limbă și se întoarce spre bicorn.

— Ar trebui să-i spuneți mamei *dumneavoastră*... Începe ea, subliniind pronumele posesiv.

Apoi se răzgîndește :

— Nu, nu-i nevoie să-i spuneți nimic. E foarte bine informată. Nu se poate mîngîia văzînd că fratele dumneavoastră i-a înșelat așteptările. Ultima resursă a neputinței este calomnia.

Fred vrea să obțină iertare pentru gafa pe care a făcut-o și trece numaidecît de partea ei :

— Într-adevăr, grozav îi place să facă pe disperata. Alaltăieri mi-a spus delicat : „Cînd ai să fii demobilizat, poți să-l imiți pe frate-tău, valetul“. Dar după cinci minute s-a lăsat de ironii și i-a spus tatii, care-și manifesta dorința să te știe scăpat de greutăți : „Dacă ăsta reușește în viață, o s-o plătim scump“.

— Să nu exagerăm, spune Marcel pe un ton calm.

Mantaua și seriozitatea îl înfășoară, îi alcătuiesc un fel de platoșă. Totuși, nu e la largul lui : trage cu dinții de degetele mănușilor, un gest semnificativ. Nu știi dacă a venit ca trimis plenipotențiar, sau ca informator, sau ca să-și arate uniforma, sau ca să înlăture posibilitatea unei alianțe între Fred și mine, sau, pur și simplu, din curiozitate. Nici o clipă nu-mi închipui că a făcut-o din simpatie. În orice caz, îmi dau seama că-și regretă vizita și că ar avea chef să plece.

În timp ce Paule scoate termometrul și holbează ochii pe un 38⁰², Fred dă explicații, se repetă, face nenumărate digresiuni și nenumărate spirite. Cuirasatul lui, *Poincaré*, se află la Cherbourg. Are o permisie de opt zile, din care a petrecut două acasă, ceea ce e o favoare deosebită, deși mama are gripă. E adevărat că l-a sfătuit să nu mai rămînă.

— Era numai lapte și miere, baba ! „Îmi pare foarte bine că ai venit în sfîrșit să te pocăiești, dar nu sîntem în stare să te primim...“ La fiecare cinci minute, scotea batista din buzunar, ca să-mi dovedească de ce nu poate. O batistă de o murdărie ! Se face zgîrcită, nu mai ține nici măcar servitoare... Cît despre tata, e într-adevăr amenințat de uremie... Ce-i mai rău, e că am rămas fără un ban. Franța e o mamă pentru noi, numai că, din nefericire, bărbatul ei e statul, la fel de calic ca și domnul Rezeau. Mă întorc la Cherbourg, dar am vrut să fac un ocol prin Paris : speram că bunicii vor avea un gest. Dar poți să te spînzuri ! Singur Marcel a izbutit să-i civilizeze.

— O ! spune Marcel, cu un aer din ce în ce mai grav, mă duc la ei o dată pe lună.

Se ridică, își contemplă cu simpatie ceasul de aur (care fără îndoială e o răsplată pentru admiterea la Politehnică), apoi îl privește pe Fred cu îngrijorare.

— Sînt invitat la marchizul de Lindigné... Tu nu poți să te prezinți în ținuta asta și mă îndoiesc că Jean dispune de un costum decent să-ți împrumute. Prefer să te las aici. Dacă poți să te descurci cu un sutar...

Dar am luat-o înaintea gestului pe care-l face mânășă albă îndreptându-se spre portofel. E o ocazie prea frumoasă, și „generozitatea“ mea nu vrea s-o piardă.

— O bronșită nu e molipsitoare. Fred poate să doarmă la mine, poate să-și termine permisia aici.

Nu prea știu cum am să-l hrănesc, am și început să-mi reproșez că mă bizui cam mult pe Paule, al cărei zîmbet mă aprobă. Marcel, cu o vagă stinghereală, se preface că e încîntat și extrage din străfundurile pieptului o exclamație: „Ei, atunci, la revedere!“ demn de laconismul lui obișnuit. Îmi întinde un deget ca să i-l strîng, își verifică hamurile și se întoarce. O clipă, am sperat că sabia lui are să se încurce în speteaza vreunui scaun. Dar nu, Marcel e prea calm și prea atent, n-are să se facă ridicol pentru niște fleacuri. Sabia lui nici nu atinge măcar pervazul ușii și nu se izbește nici o dată de treptele scării.

În ciuda sobei, aerul din cameră a devenit oarecum respirabil. Paule și cu mine afișăm un aer glumeț, pe care-l adoptă și Fred, de îndată ce geamătul chiaburesc al pantofilor lui Marcel se stinge.

— Cred și eu, bombănește el, nu prea văd cum s-ar înclina în fața doamnei de Lindigné și ar face prezentările: „Fratele meu, marinelistul!“... Dar de ce nu l-ai lăsat să-mi dea gologanii? Măcar atît să fi recuperat. În definitiv, se îngrașă pe spinarea noastră.

Fred nu înțelege semnificația strîmbăturii noastre, își întinde picioarele și vorbește, vorbește... Săgețile, pe care le zvîrle, conversația lui halandala, palavrele, micile furii, totul dezvăluie în el o latură Pluvignec, pe care nu i-o bănuiam. E drept că a moștenit de la tata nasul mare, temperamentul molatec și o pseudointeligență care zburătăcește ca un fluture la suprafața lucrurilor (și se crede luminoasă, pentru că e de tip Rezeau), în schimb de la mama a moștenit — într-o stare minoră — egoismul (la ea e superb, la el e milog), înclinația spre bănuială, artagul (la ea e agresiv, la el e jalnic), disprețul față de o lume, ce nu-l înalță pe soclul la care pantofii lui cu numărul patruzeci și patru îi dau drept să aspire. După felul, binevoitor totuși, cu care-și povestește chefurile, ai zice că o soartă crudă l-a constrîns să salveze onoarea cocotelor. Disprețul pe care-l manifestă față de galoane pute de regretul că n-are și el așa ceva. Nici măcar nu strigă, mai curînd scuipă. Nu neagă și nu refuză

nimic, face scepticism, așa cum alții fac septicemie. Ți se descompune a sîngelui, a sîngelui său albastru.

Și după toate, mai e și parazit ! Timp de șase zile are să ne stea pe cap, cu gingășie. Felul în care știe să tragă la măsă și să mînuiască polonicul izbutesc să-ți taie pofta de mîncare și de băutură. E drept că, de a doua zi chiar, hrana pe care i-o ofeream i s-a părut atît de proastă, încît a descoperit că are tot felul de obligații și a organizat o vînătoare după invitații la masă pe la toți prietenii sau membrii parizieni ai familiei noastre, sensibili încă la prestigiul drepturilor lui de prim născut. Dar fiindcă n-a uitat parabola blidului cu linte, își va aminti de propunerea lui Marcel și se va duce să-l tapeze pînă la Politehnică. Nu va șovăi nici măcar să riște unele comentarii care-mi vor ajunge la ureche : „Dacă Jean e la ananghie, va spune el, n-are nici un rost să faci gesturi nobile și să mă invite la el să halesc cartofi fierți“. Pînă la plecare îl voi vedea de fapt numai noaptea. Se va întoarce de obicei către ora două dimineța, uneori beat, și va trezi tot hotelul cu zgomotul bocancilor lui. Dar Paule își va păstra zîmbetul pe buze :

— Nu mai bombăni atîta. Nu-i frumos să faci lucrurile pe jumătate.

E drept că, în chip de mulțumire, Fred îmi va spune în momentul cînd își va lua sacul la spinare :

— Să știi că Paule e o fată bună ! Totuși, ai putea să le alegi mai fragede, zău așa !

XIX

Ultimii kilometri — ca și primii — sînt totdeauna cei mai lungi. La plecare, scopul pare foarte departe. La sosire, ne frînează teama. Cînd te apropii de țel, îți dai seama că nici măcar nu e o etapă, ci o simplă piatră de hotar, în fața căreia viața trebuie să defileze mereu, fără oprire. Valabilitatea legii inerției e mai mare nu în domeniul spațiului, ci în domeniul timpului. „Trei kilometri pînă la Soledot“, sau „încă trei luni pînă la licență“... și pe urmă, unde mergem ?

Habar n-aveam. Fusesem nevoit să ies din pat ca să mă prezint în fața consiliului de revizie, care de data asta mă scutise definitiv. (Te prefaci că ești mulțumit, totuși favoarea asta te jighește.) Prin urmare nu va trebui să fac armata,

și atunci se pune problema dacă să profit de acest fapt, ca să merg mai departe pînă la doctorat.

— Am impresia, spune Paule, că tu nu ești, ca alții, dispus să-ți legi viața în piele de măgar. Acum te cunosc bine : nu încerci decît să-ți umilești sau să-ți epatezi familia. Ai slujit ca fecior, ai fost om-sandviș, ai spălat geamurile, numai fiindcă sperai să-i înjosești în persoana ta. În afară de asta, ți-ai decernat și cîte un brevet de curaj. Pentru tine, a avea curaj e unul și același lucru cu a merge pînă la capăt. De altfel, îți tot spui că vei putea să te ridici iar pînă la ei și că-i vei depăși prin mijloace proprii. Nu trăiești pentru tine, trăiești împotriva lor, dar nu-ți dai seama că lor puțin le pasă de chestia asta. Ei știu foarte bine că o diplomă nu-ți va asigura accesul la folosința celorlalte privilegii sociale, pe care le-ai pierdut. Va trebui să-ți găsești un rost undeva, deși n-ai relații, deși sîntem în plină criză și deși va trebui, poate, să înfrunți un tir de baraj. La cotitura asta te așteaptă ai tăi.

După vizita fraților mei, Paule schimbase tonul, ca și cum și-ar fi dat brusc seama că se afla în fața unei probleme și că trebuia să caute o soluție pentru ea. Nu-mi plăcea tonul ăsta. Nici o experiență nu se poate transmite, și suspiciunile noastre sînt mai puternice cînd e vorba de o experiență ratată. Azi pot să spun că Paule reușise în viață, fiindcă și-o ratase, dar, pe vremea aceea, certurile dintre noi îmi aminteau de ciorovăiala dintre soba de gătit și cazanul de apă. Îi răbdam sfaturile cum rabzi pe cele date de un preot nepriecut, le răbdam numai pentru că-mi era dragă. De ce se temea ? Treburile mele mergeau mai bine. Nu reîncepusem să muncesc, în schimb trăiam pe socoteala Asigurărilor Sociale : o radiografie suspectă îi hotărîse pe medici să-mi acorde un concediu pentru o boală îndelungată și un alt concediu de invaliditate. Totuși izbutisem să scap de sanatoriu, astfel că puteam să asist la cursuri și să-mi dau licența în liniște. Pînă și familia mea părea că o lăsase mai moale : responsabilul hotelului nu mai primea nici un fel de vizite. În aprilie devenisem major. Marcel, care, de cînd intrase la Politehnică, era vecinul meu, nu mai dăduse pe la mine ; cînd îl întîlneam din întîmplare pe stradă, evita cu grijă să mă evite, se mulțumea să ridice din umeri cînd vorbea despre Fred, „tot marinar, dar incapabil să ajungă măcar caporal de marină“, împingea bunăvoința pînă la a-mi transmite știri despre mama, „care-i foarte obosită, zău“,

și despre domnul Rezeau, „ai cărui rinichi funcționau din ce în ce mai prost“. În sfârșit, o dată cu sosirea primăverii se întorceau în scuarul Viviani florile care creșteau spărgînd gazonul, copiii, care ne spărgeau timpanele, pensionarii și necunoscuta... Necunoscuta, al cărei prenume îl aflasem în ziua cînd o altă fată o interpelase în fața mea :

— Ai uitat că trebuie să plecăm, Monique.

Un prenume foarte potrivit pentru cine știe grecește și acordă iubirii atributul esențial al lui dumnezeu, adică unicitatea. Așa stăteau lucrurile. Nu sînt timid și nici nu sînt dispus s-o fac pe romanticul sub miorlăitul violet al glicinelor, dar îmi place să mă joc de-a șoarecele și pisica, chiar înainte de a fi pus laba pe șoarece. E unul din jocurile copilăriei mele întîrziate. „Poftim, iat-o pe Micou II!“ exclama Paule în bătaie de joc, întinzînd brațul pe fereastră. Eram pe punctul să mă supăr și totuși rîdeam de parc-aș fi auzit o glumă bună. Dar Paule relua cu un suspin ciudat : „Du-te jos, vād că abia aștepți. Ți-e frică să nu se spargă ? Nu există sentimentali mai cumpliți decît micile brute de genul tău.“ Într-o sîmbătă, tocmai în ziua în care în grădină izbucneau trei sute de inimi de lalele, m-am hotărît să-i spun : „Pui rămășag că mă duc ?“ „Aș !“ exclamă ea cu un fel de patimă.

Cînd am ajuns în scuar, nu mai era nimeni pe bancă. Paule veni și ea repede și se așează în colțul rezervat.

— Scuză-mă, spuse ea, dacă-i iau locul, deși nu s-a răcit încă. Trebuie să-ți spun... ar fi trebuit... mă rog, fata asta, sau alta, nu aici e problema. Important e...

Se bîlbîia și-și scutura în vînt părul, care fusese negru. Vocea ei, gîfîită și jalnică, își croia drum printre pudorile mele pe care le credeam apărute mai bine.

— Important e, reluă ea, să cîștigi. Pînă acum încă n-ai cîștigat. Cei care și-au ratat soția se despăgubesc gîndindu-se la mama lor, și ăștia sînt nenumărați ! Dar cei care și-au ratat mama sînt puțini la număr și nu-și pot permite să-și rateze soția. Dragostea... te rog, nu zîmbi ! Dacă dragostea este o invenție a femeilor, brevetul îl exploatează bărbații ! În ce te privește, ai mai multă nevoie de dragoste decît oricine... Știu la ce te gîndești, micul meu Rezeau, căruia nu-ți place să te judece nimeni, dar care judeci atît de repede pe ceilalți. Te gîndești că, personal, eu mi-am stricat viața și, mai precis, că am stricat lucrul de care vorbesc. Te

gîndești că ar fi mai bine să văd bîrna din ochiul meu... Nu te sinchisi de ce ți-am strigat adineauri. S-ar putea să fiu geloasă într-o anumită măsură : doar nu sînt o sfîntă ! Dar sînt deprinsă să pierd și, în ce te privește, aș dori să pierd frumos. Fericirea ta... și de zîmbetul ăsta ai fi putut să te lipsești, băiețele. Crede-mă pe cuvînt. Pînă acum mi-am distrus fericirea de vreo patru-cinci ori. Mă rog, credeam că acest cuvînt e rezervat numai midinetelor. A fost devalorizat fiindcă l-a răcnit toată lumea în epistolele amoroase. Totuși ce mare lucru înseamnă fericirea ! E atît de stupid, atît de lesne, atît de vulgar să fii nefericit ! Să vrei, sau măcar să accepți să fii nefericit, înseamnă să nu vrei nimic. Șmechera ! Se spune că femeile nu se gîndesc la nimic sau că se gîndesc aiurea. Paule se gîndea la toate. Și uite că acum mă lua pe ocolite. Nu m-am putut împiedica să zîmbesc.

— Drace ! spuse ea, nu-i chip să te manevreze cineva, observi numaidecît. Toate firele de ață sînt prea albe pentru tine. Și totuși cine vrea să profite de forța unui om ca tine trebuie să caute punctul lui slab...

Își lăsă deodată mîna pe umărul meu :

— ...fiindcă e drept, te-ai născut cu o fire tare. Numai că nu te folosești de ea, se folosește ea de tine. În loc să militezi, lupți. Pozițiile tale sînt aproape niște opoziții. Am spus : aproape, fiindcă de un an de zile încoace ai început să te schimbi în bine... Mă întreb, numai, dacă nu cumva pentru tine dragostea e doar contrariul urei. În cazul acesta ar însemna că ai rămas fiul maică-ti.

— Iarăși firul de ață albă. Ești în recidivă !

— Îndrăznește să spui că nu asta e problema ta !

Puterea ei de pătrundere era enervantă ! Argumentele ei erau într-adevăr cele pe care le ridicam eu însumi, ori de cîte ori îmi venea gust să fac praf vreo Emma, vreo necunoscută sau vreo idee generoasă. Într-adevăr, aici era toată problema : îmi recucerisem sau nu „suzeranitatea asupra propriei mele persoane“ ? Dacă trufia mea urcase mai sus, nu se puneau, oare, în discuție tot prețioasa mea persoană, prețioasa mea fericire, prețioasa mea forță ? *Să-mi văd de drum, drept înaintea, cu vipera în mînă, ca să-mi sperii spectatorii...* Aș ! Nu există ființă care să nu constituie în primul rînd propriul ei public ! Oare nu voiam să mă înspăimînt pe mine însumi ? Orice doliu se teme că se va sfîrși și se gîndește cu groază la ziua cînd durerea va ceda. Mai presus de

orice, ura se teme că va scăpa de ea însăși și-și mușcă din nou coada... Instinctul de conservare al viperei e mai puternic decît al oricărui alt animal. Unde se fîțîia oare vipera mea în clipa aceea ?

— În ce mă privește, reluă Paule cu un glăscior stins, la început dragostea mi-a inspirat ironie, apoi teamă, apoi un fel de rușine. Mult mai tîrziu au apărut uimirea și rușinea de rușine și, în sfîrșit, așteptarea, care duce la o căldură nefolosită încă...

— Minți, Paule ! Despre mine vorbești.

— Cred și eu !

Paule sări deodată în picioare și se hotărî să părăsească locul cald de pe bancă. Radioasă, cu părul în vînt ca o torță, putu să strige :

— De data asta n-ai zărit firul de ață ! Ți-a ieșit din burtă ce-ai spus adineauri, puști ticălos ce ești ! Ai să cîștigi !

Apoi entuziasmul i se stinse brusc. Se încovoie, se agăță, se atîrnă de brațul meu și murmură cu greutate :

— Te voi fi ajutat... cîte puțin.

Nu greșise decît timpul verbului, restul era exact, știam doar.

XX

Ei, poftim, ne-am luat licența. Folosesc pluralul, fiindcă e vorba de cîteva mii de alți studenți și de mine însumi, pierdut în mijlocul acestor cîteva mii. Poate că m-am zbatut mai mult decît ei, dar rezultatul e același, adică destul de neînsemnat. Mă întrebam acum la ce-mi putea folosi licența asta, pe care o dorisem cu înverșunare. Era insuficientă pentru o catedră de profesor, care cere titlul de agregat și care nici nu-mi surîdea. Titlul meu nu era nici măcar destul de important ca să-l trec pe cartea de vizită. Bineînțeles, astăzi e nevoie să fii cel puțin licențiat ca să te ia cineva în serios : în ultimii douăzeci și cinci de ani, prejudecata diplomei a înlocuit prejudecata originii sociale. Dar ce rost are un pergament, pe care-l posedă toată lumea și care nu-ți ajută decît să ai pretenții ? De cînd aveam dreptul să adaug mențiunea „licențiat în litere“ pe fișele birourilor de plasare, funcționarii lor nu mai îndrăzneau să-mi ofere orice, ca unui individ oarecaré. Își sugeau capetele stilourilor, cu un aer

Încurcat, adăugînd și numele meu în josul unor liste nefsfrșite și-mi dădeau a înțelege că, deși aveam cunoștințe, totuși aptitudini speciale nu aveam. „E mai bine să fii absolvent al unei școli tehnice!“ îmi mărturisii unul dintre ei cu o sinceritate respectuoasă. În fiecare dimineață, cel puțin cincizeci de indivizi ca mine se aliniau pe banchete, cu pălării pe cap, cu haine îngrijite și țepeni ca niște borcane de dulceață. Aveam impresia că sînt de prisos ca un desert.

Fiindcă trebuia să trăiesc din ceva, vindeam *Enciclopedia autodidactică* în folosul unei edituri specializată în exploatarea semenilor mei: într-adevăr căuta misiți cu aspect „distins“, avînd elocvență, anumite cunoștințe și crampe la stomac destul de puternice pentru a-i determina să se declare mulțumiți cu procente mici. Izbutisem, e drept, să obțin și o mică rubrică a unui ziar săptămînal, dar cu titlu benevol. Evident, dacă aș fi avut proptele serioase, aș fi putut găsi o slujbă, în ciuda crizei. Dar despre așa ceva nici nu putea fi vorba. N-aveam relații și, chiar dacă le-aș fi avut, nu m-aș fi folosit de ele. E umilitor să fii ales pentru motive care-ți sînt exterioare! Ce soluție ieftină, demnă de mîndriile burgheze, bazate toate pe protecții! Nu e plăcut să auzi șoptindu-se îndărătul tău: „Băiatul ăsta știe multe lucruri!“ Dar fraza, care urmează de cele mai multe ori după această apreciere, e insuportabilă: „Și apoi, e nepotul lui cutare“. Odios apendice! O valiză, care conține tot bagajul! Era mai bine s-o las deocamdată pe a mea la biroul de bagaje și să pătrund în viață cu mîinile goale.

Și poftim, sîntem și îndrăgostiți! La plural, fiindcă e vorba de cîteva mii de alți tineri și de mine însumi, pierdut și de data asta printre acești cîteva mii. Trufia mea a acceptat candidata întîmplării, acordîndu-i calificativul de aleasă. Izbutisem, în sfîrșit, să intru în relații cu Monique, în modul cel mai stupid cu putință, adică nici pe bancă, nici chiar în scuar, nici cu prilejul unui tango la paisprezece iulie, nici izbindu-mă de ea dinadins ca s-o pot agăța cerîndu-i scuze, nici întrebînd-o cît e ceasul sau unde e strada cutare, adică fără să recurg la vreuna din momelile pe care le admite arta luării de contact. Am cunoscut-o așa, în mod stupid, cum am mai spus, la ora șapte seara, la ghișeuul metroului Saint-Michel, grație amabilității involuntare a unui fost coleg. În viață, faimoasele „cotituri“ sînt de obicei niște viraje foarte modeste, și esențialul se

desprinde din anost cu o regularitate care ar trebui să ne dea de gândit. Nu-mi plăcea băiatul ăsta, un terchea-berchea gen trubadur, al cărui nume l-am uitat și care era mare amator de fetișcane. Îmi amintesc fără nici o plăcere de ochii lui verzi bulbucați, mai încăpățânați decît scaieții, care se agață de fustele țărăncilor. Fața lui ca de nuga, mîinile flasce, o dezinvoltură darnică în stropi de salivă jigneau în ziua aceea încrederea a trei fetișcane în rochii de culoare deschisă. Mi-am văzut de drum, fără să mă opresc, dar el m-a strigat :

— Rezeau !

Cînd m-am întors, am recunoscut-o pe puștanca mea, care a efectuat un plonjon de sardea... Am vrut să spun că jena din privirea ei mi-a alinat supărarea de a o întîlni acolo.

— Trebuie s-o cunoști pe Marie, spuse celălalt, cu glas insinuant. O cunoști : și-a luat licența în drept... dar nu cred, continuă el pe un ton neglijent, că le cunoști și pe prietenele ei, pe Gaby și pe Monique.

— Gabrielle, rectifică interesata.

— Monique Arbin, preciză abonata de pe bancă, cu o asprime care mă umplu de satisfacție, și-și zăngăni numele de familie ca pe o pavăză.

Efebul cu ten de nuga zîmbi indulgent. Marie își scoase mînușa dreaptă, în timp ce fetele celelalte își frămîntau biletele de metro în mîini. Era evident că între ei nu exista nici un fel de intimitate. Se aflau cu toții acolo, datorită unei clipe de bunăvoință provizorie, care poate interveni între călătorii aceluiasi compartiment de cale ferată. „Îa spune și tu ceva, băiete, spune ceva“ ! Îmi repetam cu disperare. Parcelele de mică de la suprafața treptelor scînteiau în lumina becurilor : mii de reflexe alergau sub bolțile albe. Am spus pe un ton stupid :

— Azi nu purtați rochia aceea tricotată.

Să fi fost chiar așa de stupid ! Aluzia asta neobișnuită, aluzie la un amănunt precis, însemna un avertisment mai bun decît orice perifrază. Pleoapele Monicăi se ridicară foarte sus și rămaseră o clipă agățate de sprîncene, descoperind albul ochilor, în care clipea uimirea unei priviri de un cenușiu-deschis. Apoi se așternură peste chipul, peste bucuria și peste zîmbetul ei. Se așternură cum se așterne o voaleță prea scurtă, și mîna ei se înalță spre față ca să acopere restul, în timp ce rostea la întîmplare :

— Am avut o răbdare !...

— Va să zică vă cunoașteți ? mormăi colegul meu.

Dar Monique se și depărta fără să-i răspundă, trăgînd-o pe Gabrielle după ea și zvîrlind în fugă : „Vă rog să ne iertați, la două și jumătate trebuie să fim la birou“. În zece secunde, coborîseră amîndouă scara, vioaie, discrete, caracterizate de suplețea gleznelor și de rigiditatea șoldurilor, specifice fetelor tinere și istețe.

— Va să zică o cunoașteți ? insistă Marie.

În timp ce schițam un gest vag, continuă cu condescendență :

— N-aș putea spune că sîntem chiar prietene. E secretară la un notar, pe bulevardul Saint-Germain, unde-mi fac și eu stagiul. Cred că locuiește într-o pensiune ținută de călugărițe.

Apoi, cu tonul jovial al unei camarade cu experiență, rosti :

— Nu-ți pierde vremea cu ea, că-i degeaba. E genul de fată care-și închipuie că fusta ei e un drapel.

— Dac-ai ști cît mă sinchisesc de ea ! am spus eu laconic.

Mă sinchiseam așa de puțin, încît m-am năpustit la rîndul meu pe scară, cerînd genunchilor mei să facă imposibilul (căci bărbații, atîta suplețe au, a genunchilor). Cap sau pajură, s-o iau pe Porte d'Orléans sau pe Porte de Clignancourt. M-am hotărît pentru Clignancourt și am dat buzna ca o furtună pe porțiță, tocmai la timp ca să sar în vagonul în care se urcase Monique.

XXI

Politețe, neîncredere drăgălașă, rafinament verbal. Apoi o discuție prudentă în legătură cu gusturile și culorile și, datorită acestui ocol, un schimb de informații generale și de sferturi de confidențe. Ochii, mîinile, picioarele noastre s-au atins, apoi s-au retras. O educație foarte formalistă, foarte susceptibilă și, în fond, foarte ipocrită, ne dozează gesturile, cuvintele și chiar tăcerile. De cincisprezece zile încoace, a trebuit să suport lista obișnuitelor reticențe : „Nu mă însoți pînă la ușa“. „Mîine dimineată să nu mă aștepți.“ „Ar fi mai bine să nu mă iei de braț...“ Totuși, chiar și aceste reticențe reprezintă un progres. Un progres în vederea primei întîlniri care a fost stabilită pentru sîmbăta viitoare, după datină. E de la sine înțeles că această primă întîlnire mi-a fost acordată, tot după datină, într-un loc foarte public și sub paza

veșnicei prietene. Pe scurt, e vorba de o luare de contact foarte demultiplicată, cît se poate de prudentă și cît se poate de clasică.

Și tocmai asta mă încurcă... Nimic nu-i mai greu de înfruntat decît banalitatea, mai ales cînd e duioasă. Emoția „mărunțică“ mă umilește. Ceea ce mă farmecă mă enervează în același timp, sau, în orice caz, dezlănțuie în mine respectul uman de care suferă generația mea, înnebunită la gîndul că ar putea fi considerată sentimentală și convinsă că zîmbetele sînt mai penibile decît loviturile.

Totuși, am să înfrunt ridicolul. Cinema, tango sau canotaj, Monique m-a lăsat să aleg între ele, indicîndu-și o ușoară preferință pentru ieșirea la aer liber. Așadar, am optat pentru Marna : nu-mi displace să-mi continui ancheta în fața unui costum de baie. Ca să evităm orice derogare de la sfîrșitul de inventivitate a celor zece mii de perechi, care se întîlnesc ca și noi, în fiecare sîmbătă, am ales drept punct de adunare orologiul din stația Alésia. Monique se mărginește să în-tîrzie cinci minute. Eu am sosit cu o jumătate de oră înainte și cred că pînă acum mi-am îndreptat de vreo zece ori cravata. În clipa în care o zăresc, mă dau înapoi pînă în fundul galeriei, ca s-o fac să creadă că am sosit în același timp cu ea și s-o pot examina în voie. Slavă Domnului, nu s-a cărat nici cu umbrelă, nici cu eșarfă, nici cu mănuși, n-are nici un fel de echipament de genul ăsta. În vîrf de degetului îi atîrnă un simplu sac de pînză. Rochia de plajă are patru buzunare și nasturi mari, dar e prea bine călcată după mine și-ți face poftă să strigi : „Mica publicitate — Scrobeala Persil !“ Părul ei îți face totdeauna impresia că e ieșit din valurile vaporizatorului. Brațele și picioarele, complet goale și foarte netede, se situează în spațiu cu sinceritate. O primă satisfacție : mulți întorc capul după ea. A doua satisfacție : ea nu se întoarce după nimeni. A treia : îmi spune bună ziua cu un simplu surîs venit din depărtări. De o săptămînă încoace, am observat un lucru, dar e o calitate atît de rară la o femeie, încît mă mai surprinde și acum : Monique nu vorbește aproape de loc. E un fapt care o salvează de orice comparație. Și asta-mi dă a patra satisfacție.

— Vrei să luăm metrul pînă la Charenton și apoi pe 81 pînă la Saint-Maurice ?

— Vreau, spune ea.

— Prietena dumitale nu vine și ea ?

Monique deschide gura și lasă să se întrevadă un vîrf de limbă care zburdă neastîmpărat între dinți, apoi îl retrage o dată cu explicațiile. Din ochi, pe care pleoapele îi strîmtează transformîndu-i într-o dungă subțire, cenușie, țîșnește o ușoară licărire obraznică. O trag după mine, cu mîna crispată pe brațul ei rece și, în timp ce-și scoate din poșetă biletul dus și întors, consimte să-mi răspundă în sfîrșit din colțul buzelor :

— O regreti ?

O oră după aceea, navigăm pe Marna, oferind razelor de soare o cît mai mare cantitate de piele. Monique s-a mulțumit să-și descheie rochia de plajă, chiar în barcă, și îndată după aceea a apărut în costum de baie. Hotărît lucru, fetița asta nu produce note false. Pentru o femeie e necesar să știe să treacă foarte repede, și fără să se dezbrace în aparență, la stadiul de statuie. Cînd o vezi despuindu-se de o lenjerie complicată, orice grație dispăre ; o pudoare prelungită se transformă în impudoare, chiar dacă costumul de baie se află pe trup. Și să nici nu vorbim despre imprudentele, care nu iau această precauție și care, în lipsă de cabină, sînt nevoite să recurgă la cele mai cumplite convulsii și la cele mai penibile camuflaje ca să se descotorosească pe furiș de chiloți.

Nu-mi place să vîslesc. Pe vremuri, fiindcă rîul Ommée era prea îngust, înaintam folosindu-ne doar de lopata mică sau de o prăjină. Cînd vîslești nu vezi încotro te îndrepti, pe cînd dacă lopătezi, poți să faci față oricărei împrejurări: ți-o impune situația băltoacelor bretone. Vîslele mele, care nu se sinchiesc de nici un fel de poezie, lovesc jalnic în undele armonioase, care de altfel sînt supraaglomerate de alte inexperiențe de același gen și stropite din belșug cu motorină. Monique e stropită și ea în cadență și rîde. Apoi fredonează : fata asta tăcută, care n-a rostit trei fraze pînă acum, umple tăcerea ca o pasăre. Așezată în celălalt capăt al bărcii, cu corpul prezentat din față și cu obrazul în profil, cu picioarele adunate și cu mîinile atîrnînd, nu face nici o mișcare.

— Monique, ți-e frig ?

Profilul face o mișcare de nouăzeci de grade, se leagănă puțin de la dreapta la stînga ca să spună nu, apoi își reia atitudinea de medalie. Un decolteu adînc, cum are orice femeie în costum de baie, un triunghi de piele înroșită, care prelungește linia gîtului, îmi atrage privirile. Căci dedesubt se mișcă sîinii, nu prea ascuțiți, foarte rotunzi și depărtați. Între

sutien și chiloți, se întinde zona aceea de piele goală, de dimensiuni reduse, umflată de elastic. Mai jos, pîntecele e perfect plat, dar șoldul și coapsa au o linie cam greoaie.

— Monique, de ce nu mă privești ?

— Pentru că dumneata mă privești prea mult.

Ochii ei cenușii se întorc spre mine și subliniază mustrarea. Are dreptate : mă ocup numai de ea, fără să mă ocup totuși de ea. Mă ocup de umbra ei, de ce-mi place și de ce-mi displace în această umbră, mă ocup numai de mine. E un obicei catastrofal ! Azi-dimineață, Paule îmi spunea : „Ascultă, băiete ! bagă de seamă să nu faci un amor cerebral. Tu ești unul din egoiștii aceia de treabă, cărora le place să se izoleze în doi : *«Nu mă bate la cap, puicuțo, lasă-mă să mă gîndesc la tine»*“. Amintirea tinereții mele e încă prezentă și amenințătoare, o tinerețe care m-a învățat să trăiesc *cu* cineva, dar nu să trăiesc *împreună* cu cineva. Nu trebuie să am încredere în șuan. Nu trebuie să am încredere nici în tulburarea care-l curpinde. Un umorist spunea : „*În materie de femei, posesiunea și titlul înseamnă unul și același lucru. Ai grijă ca memoria ta să fie un fel de debara !...*“ Dar ce înseamnă monologul ăsta, de care se miră privirea ochilor cenușii ? Al dracului mic-burghez ! Îi place să saliveze în interior ! Nu trăiesc dragostea, o declam. Monique, vreau să fiu simplu ca tine !

— Jean ! N-o lăsa pe cucoana aceea grasă să ne-o ia înainte !

Mă trezesc. Sînt pe Marna, uitasem. Sînt în slip, mă aflu într-o barcă, alături de o fată tînă și proaspătă, care nu are pentru mine decît simpatie și care nu despică firul de păr în patru, o fată care stă toată săptămîna cu nasul în hîrțoage și vrea să profite de ziua de sîmbătă. O zăresc pe cucoana cea grasă, care umple o barcă întreagă din acaju lăcuit și care vîslește cu furie ca să slăbească.

— Pune mîna pe o vîslă, Monique.

Monique se repede lîngă mine, își instalează fundulețul cald alături de al meu și apucă o lopată. Dar nu vîslim în cadență, balamalele scîrțîie în zadar, nu înaintăm de loc. „Un, doi“, spune rar fata. În sfîrșit, sîntem în cadență. „Un, doi“, spune ea mai repede. De data asta, prova bărcii se ridică și apa foșnește ca o rufă mototolită. Ați putea să-mi spuneți de ce sînt bucuros ? Probabil fiindcă ritmul acesta comun e o prefață pentru un altfel de ritm. „Un, doi“, con-

tinuă Monique, accentuînd fără să vrea pe „doi“. Cucoana cea grasă se face nevăzută în urma noastră și noi ne apropiem de insula Charentonneau.

Barca se leagănă și se fudulește deasupra umbrei pe care o lasă. O cutie de conserve trece cu gravitate pe lîngă noi și se supune curentului, care-o tîrăște înspre baraj. S-ar zice că lumina nu mai are multe obligații față de soare, s-ar zice că e produsă de nuferii așezați ca niște lămpi la suprafața apei, între reflectoarele frunzelor. E ora duiosiei : încă o dată, totul se petrece după datină. Cele zece mii de perechi de sîmbătă se apropie între ele. În jurul nostru pot să număr vreo șase, e un exemplu bun, care mă încurajează. Am ieșit de mult din apă, Monique și-a pus la loc rochia, și costumul de baie a dispărut în sacoșa de plajă. Nici măcar n-am observat cînd s-a întîmplat asta ; de altfel, nu mă uitam la ea, o ascultam și eram fermecat fiindcă nu spunea nimic. Acum vorbește, fiindcă a sosit momentul marilor explicații. Ca să nu-și scandalizeze coardele vocale, șoptește :

— Nu știi dacă ai să mă crezi, dar ies pentru prima dată singură cu un băiat...

— Nu prea cred și nici nu sînt prea măgulit. Prefer concurența, fiindcă-mi place s-o birui.

Monique adaugă numaidecît :

— Cu un băiat, pe care nu-l cunosc.

Dacă mă gîndesc bine, această precizare e o slabă mîngîiere. Sînt omul contradicțiilor. Mai gelos ca un arab, mă consider numaidecît stăpîn peste ce-mi place. (Așa mi se întîmplă în toate : îmi place să dăruiesc, dar nu împrumut niciodată nimic. Cine dă, renunță sau se descotorosește de ceva, dar cine împrumută, împarte.) Mă uit la Monique și-mi spun : cînd cumpăr o cămașă, o trag pe cea de la fundul teancului, ca să fiu sigur că nimeni n-a mai văzut-o, că nimeni n-a mai atins-o, că nimeni n-a mai dorit-o înainte de mine. În felul ăsta, mi se pare că-i mai curată. Dar trebuie să fim drepecți ; stinghereala de adineauri a Monicăi în fața privirii mele cercetătoare, tulburarea care o învăluia, toate împreună sînt semne bune.

— Nu vreau să-ți ascund că mă simt încurcată, continuă glăsciorul ei. Pe de o parte, aș vrea să mă liniștești, aș vrea să-mi spui ce intenții ai. Pe de altă parte, nu sînt din fetele care iau o hotărîre după primele opt zile și înțeleg prea bine că vrei să mai reflectezi. Nu știi nimic despre mine și

nici eu nu știu nimic despre dumneata. Ce-ar fi dac-am încerca în seara asta să...

— Bine, vorbește-mi despre Monique Arbin.

I-am luat-o înainte, din prudență. Sau poate din pudoare: nu cred că m-aș putea destăinui primul. În afară de asta, mă conformez legii din bătrâni: bărbatul e cel care dezbracă mai întâi femeia, la propriu, ca și la figurat... O știucă face un salt, și Monique se ridică, numără amuzată rotocoalele pe care le-a făcut și profită de acest răgaz. Văd prea bine că șovăie. A îngenuncheat, s-a lăsat pe călcîie, ai zice că se spovedește.

— De unde să încep ? suspină ea. Să știi că sînt o fată oarecare.

Sper că n-are dreptate. Singura justificare pe care i-am găsit-o vreodată mamei, singurul motiv pentru care n-aș schimba-o cu alta, a fost că e unică în felul ei. Nu-mi displac oamenii obișnuiți, nu-i împiedic să se apropie de mine, dar nu vreau să absoarbă ființele care-mi sînt dragi, sau odioase. De ce am o intuiție că ființa de lîngă mine a fost trasă într-un singur exemplar ?

Amorul... Desigur, vorbesc despre el la modul anecdotic și-ți mulțumesc, Monique, pentru că n-ai rostit încă niciodată cuvîntul ăsta cucernic. Amorul, umorul : e o rimă care mă jenează. Amorul !... măi să fie ! Nu cred întocmai ce-am spus, am să dau drumul la o prostie, dar în seara asta, îmi pot îngădui să fiu și prost... Amorul, iată cum se poate ca o ființă să devină unică (cum e și Dumnezeu), ceea ce o salvează de mediocritate. Și totul e mediocru pentru cine nu știe s-o aprecieze, pînă și perfecțiunea. Bănuiesc de mult că Dumnezeu nu poate să existe decît grație dragostei oamenilor. Și invers. O ființă nu există pentru o altă ființă decît în măsura în care a fost separată de grup. Primul corolar : pentru Folcoche, nici nu exist. Al doilea corolar, care mă îngrijorează mai mult : nu voi fi unic atîta timp cît nu mă va iubi nimeni. Al treilea corolar : grăbește-te să mă iubești...

Șoptește, fetiço. N-are nici o importanță ce-mi povestești, știu totul, alaltăieri am tras-o de limbă pe Marie. Șoptește totuși aproape de urechea mea. Da, aici, mai aproape. Nu te speria : te strîng lîngă mine, ca să-ți vină mai ușor. Sub rochia de plajă îți simt omoplatul. Deși te-ai scăldat, miroși încă a săpun. Dar de fapt, ce spui ?

Are nouăsprezece ani, e tare singurică. Mămica a murit acum opt ani (cîteva comentarii îndurerate în legătură cu

acest noroc. Da, te plîng, bineînțeles.) Tăticul s-a însurat a doua oară în Madagascar cu o doamnă neagră, care are un nume de nouă silabe. Tăticul nu vine niciodată în țară ; face copii cu buze groase și supraveghează nu știu ce exploatare de rafie (după cîte înțeleg, i-a pus cruce tăticului). Ea e o fetiță crescută de „tante Catherine“, și-a terminat școala, are un brevet și o diplomă Pigier ; a urmat cursuri de croitorie, de bucătărie și de puericultură. Acum doi ani a venit la Paris, unde s-a instalat la niște călugărițe de la Sacré-Coeur, specialiste în pensiuni pentru fete tinere, apoi a intrat în serviciu la maestrul Gand, căruia îi pregătește dosarele, în timp ce marele om își pregătește manșetele. N-are voie să plece de acasă decît la ora șapte dimineața, și seara trebuie să se întoarcă pentru cină, afară doar dacă i se dă o învoire specială. Dar această învoire specială, care trebuie cerută de familie și prilejuiește controale înverșunate, nu i se poate acorda, fiindcă tante Catherine a plecat la Nontpothier, un sat din Aube, provincia ei natală.

— În fond, sînt și eu orfană, ca și dumneata.

Ia te uită ! Va să zică Marie nu mi-a dat numai mie înformații.

— Totuși, recunosc că-mi inspiri oarecare teamă. Dacăș fi avut o mamă ca a dumitale, cred că aș fi silit-o să mă iubească. O mamă...

Cunosc cîntecul. Din principiu, am renunțat să mai protestez, dau din cap și ascult cu un aer pătruns tot felul de maxime edificatoare în legătură cu mamele. E bine să păstrezi un aer sublim și întunecat : genul întunecat netezește drumurile succesului la femei, căci fiecare femeie e o mamă virtuală și vrea să te împace cu această profesie. „Primul copil al fiecărei femei, e bărbatul pe care-l iubește“, repetă adesea Paule, femeie sterilă, care a avut mulți copii de acest gen, dintre care eu sînt ultimul. Nu trebuie să scandalizez mama care doarme în Monique și vrea să mă adopteze. De altfel, nici n-a stăruit și a reînceput să șoptească ; șoapta ei abia se mai aude asemenea tic-tacului unui deșteptător familiar. Probabil că-mi vorbește despre micile ei manevre, despre obiceiuri, despre college, despre camera ei îngustă ca o celulă, despre ghiveciul de azalee... Vocea ei se stinge fără să-mi dau seama. Rămînem amîndoi nemișcați. Cerul, apa, minutele, totul e neted, fluid și trandafiriu. Din nefericire, posed un ceas-brățară.

— Șapte fără zece ! strigă deodată Monique și sare-n sus. Am să întârzii. Și dumneata nu mi-ai povestit nimic.

— Am să-ți scriu.

Ne repezim spre barca pe care trebuie s-o dăm înapoi. Dar pînă acolo sînt doi copaci, care au o umbră interesantă. Monique se oprește și se uită la mine. Mai precis, eu sînt acela care m-am oprit și mă uit la ea.

— Nu, spune ea.

Dar nu face nici o mișcare. Una după alta, mîinile mele se lasă pe umerii săi, iar partea de sus a trupului ei se apleacă spre mine, în timp ce partea de jos se depărtează și mă respinge cu genunchiul, armă de apărare a fetelor cumînți.

— Ne cam grăbim. N-ar trebui...

E un optativ slab, repede înăbușit.

XXII

Paule clatină din cap, asemenea unui cal, ce se plictisește între obezi, un cal cu care aduce puțin din cauza pletelor lungi, netede și filfîtoare, împărțite echitabil în două de cărare. Paule clatină din cap și-l întoarce spre mine :

— Aha, tu ești ! Cum se face că vii la mine duminica ?

Nici o umbră de muștrare în glasul ei. Paule știe pentru cine o neglijez. De o lună încoace nu-i mai acord decît, ici-colo, jumătăți de oră.

— Monique e la mătușă-sa, în Aube. Are trei săptămîni concediu.

— Trei săptămîni... spune Paule cu un aer preocupat. Apoi reia cu însuflețire : Acum înțeleg ! Din lipsă de ceva mai bun te întorci la biata Leconidec... Mă rog, îmi pare bine că te văd, am să-ți vorbesc.

Solemnitatea cu care Paule a pronunțat ultimele cuvinte îmi atrage atenția. Ochiul ei sînt machiați cu grijă, dar degeaba, sclerotica lor seamănă cu o foaie de celofan mototolit. Poate că-i din cauza luminii, care, de data asta, se revarsă în valuri din înaltul acoperișului și scaldă fundătura din strada Galande, unde de obicei e întuneric. Mă apropiu de fereastra deschisă. O rază de soare, venită din depărtare, colorează slab cele trei begonii, care se vestejesc în lădița de lemn putred, de sub pervazul ferestrei și pe care Paule le

stropește din belșug, în fiecare seară, în ciuda protestelor locatarilor de la etajul de jos.

— Să le iei la tine-n cameră, hotărăște ea. Altfel, hotelierul are să le lase să se prăpădească.

Mă uit la ea uluit și o aud spunînd dintr-o suflare :

— Trebuie să te anunț că plec în Spania.

Înțeleg din ce în ce mai puțin. Ce-i farsa asta ? Paule reia :

— Ei și ce ? Acolo infirmierele au treabă pînă peste cap. Mă plictisesc, m-am săturat de clienții respectabili de la clinică. Am și eu chef să îngrijesc niște mitocani din *Frente popular*.

Spunînd aceasta, doamna Leconidec izbucnește în rîs, un rîs forțat, care are aceeași culoare și aceeași vitalitate ca și begoniile ei. Cunosc simpatiile ei politice : sînt și ale mele, deși, la început, mi-au fost impuse de grija de a trece de partea dușmanilor dușmanilor mei (care-mi sînt mult mai scumpi decît prietenii prietenilor). O înțeleg cu atît mai bine cu cît, de la o vreme, *mobilurile* mele personale lasă loc unor *motive* mai generale, în timp ce nevoile oferă o temelie, în sfîrșit solidă, pentru convingerile mele. Dar Paule, deși gîndește sau mai bine zis visează o politică de stînga și nu-și ascunde vederile, mi-a afirmat sus și tare de nenumărate ori că-i e groază de acțiune directă. Hotărîrea ei are la origine alte motive, pe care le ghicesc lesne.

— Mare lucru nu mai am de făcut aici, mărturisește ea în sfîrșit, cu o voce obosită. Nu mai sînt decît o iapă bătrînă, bună de tăiat, și nici măcar !

Și iată că Paule, femeia cea energică, se prăbușește, psalmodiind văicăreli nesfîrșite. Și iată-mă pe mine mut, înghețat. Într-o situație de acest gen, lucrul cel mai greu e să împiedici o femeie să vorbească și un bărbat să tacă. Mă crispez instinctiv. Nu pot să sufăr consolările, nici pentru mine, nici pentru alții. Sînt incapabil să găsesc cuvinte care să poată sluji drept sprijin revărsării durerii cuiva. Personal, aș prefera să strecor dinamită sub ruine. În cele din urmă procedez chiar așa :

— Mi-e milă de tine.

Atîta e de ajuns. Numai decît, Paule sare-n sus.

— Milă ! Domnului îi e milă de mine ? Dar ce, mie mi-a fost milă de el ? Îți închipui că mă sacrific pentru prețioasa ta fericire ? Prezența mea te stingherește, cred și eu. Dar nu plec ca să-ți fac ție plăcere... Plec ca să mă descotorosesc de

o timpită, ca să mă descotorosesc de mine. Mă zvîrl afară din viața ta...

Izbucnirea asta se fărîmîțează repede. Paule își depărtează brațele, de parc-ar ieși de sub ruine și-și regăsește calmul ca să spună cu o nuanță de emfază :

— Cel puțin pot să-ți spun că n-ai fost ultima porcărie din viața mea, ci primul act de puritate.

Puritate ? Înțeleg foarte bine ce vrea să spună. N-ar trebui să zîmbesc, dar cum aş putea face altceva ? Ce valoare are acest cuvînt în gura unei femei atît de ușuratece, încît nici nu-mi pot închipui că a fost vreodată fată mare ?

Enervată de zîmbetul meu, Paule se scutură și-mi zvîrle în față :

— E drept, am făcut și sacrificii, pe ici-colo m-am și culcat cu tine .. Ei și ! Trebuia doar să suflu nasul mucusului.

În sfîrșit, Paule se stîpînește :

— Și acum să vorbim serios. Plec fiindcă pentru tine a sosit timpul să dispar. La început, ți-o mărturisesc, am crezut că ai să ajungi să te înhăitezi cu cine știe ce dezmațată șmecheră. În clipa în care nu mai sînt ocrotiți de barierele ridicate de burghezie în jurul ei, bărbații din mediul tău se căsătoresc cu prima-venită. Dar m-am înșelat, te ocrotea tinerețea ta. E drept că faci o mezialianță, dar faci o mezialianță *bună*. Majoritatea băieților tineri sînt sortiți să iubească dragostea pentru dragoste, dar tu ești ferit de așa ceva. În afară de asta, e imposibil să pună cineva stăpînire pe tine prin puterea cărnii, fiindcă o disprețuiești. Ba chiar o distrugi la nevoie, ca să-i arăți ce înseamnă integritate. În fond, ești în stare să faci și o pasiune. Dar știi fără îndoială că o admiri pe maică-ta... Va trebui să-ți admiri și nevasta. Am încredere în tine ! Ai să exagerezi și cu ea cum exagerezi cînd e vorba de cealaltă. Pentru moment, îmi permit să-ți dau un sfat... să nu faci prostii cu Monique ! N-ai să i-o ierți.

Încrunt din sprîncene, foarte indignat, și uit că prin mîinile mele au trecut pînă acum vreo șase curvulițe. Paule zîmbește :

— Da, știu ! S-ar împotrivi. Madona asta albă, care a înlocuit madona cea neagră, are toate virtuțile ! Totuși, nu insistă prea mult și însoară-te repede. Dacă din întîmplare nu s-ar pricepe să se împotrivească, ar înceta să existe pentru tine. Nu trebuie să te dai bătut în fața urii : cine face așa e pierdut. Fără să-ți dai seama, ajungi la următoarea axiomă :

să nu te dai bătut în fața dragostei, fiindcă dacă faci așa ești pierdut. Nu protesta... N-am spus că o gîndești. Știi prea bine că, dacă ura e o luptă, dragostea nu are decît aparențele unei lupte, căci, în realitate, e un pact. E vorba de un instinct adînc ca de buruiană și care, la tine, nu se referă și la probleme sentimentale : ai fost nevoit să rezîști, ai prins gust să rezîști, te-ai mîndrit cu asta și ai ajuns să stimezi numai pe cei care știu să-ți reziste și ei, căci stima ce purtăm altuia are totdeauna la bază o comparație cu noi înșine.

Nimic mai enervant decît să te lași jupuit astfel de coajă. Paule o știe, dar puțin îi pasă. Explicație, avertisment, mesaj... Am înțeles : cu o mînă ridicată, cu alta întinsă pe masă, Paule depune mărturie.

— Știu că nu fac decît să vărs apă în rîu, continuă ea, fiindcă te cunoști. Dar știi, oare, să recunoști că ai avut noroc ? Revolta ta de copil ți-a îngăduit să scapi de un destin care ar fi pur și simplu destinul unui Rezeau plicticos și pretențios. Astăzi, însă, revolta asta nu mai are nici un sens, pentru că nu mai are nici un scop. Ai păstrat totuși o deprindere și toată viața ai să vomîți scîrba ce-ți provoacă nedreptatea, o scîrbă fizică, insuportabilă, de sute de ori mai eficace decît mila cerebrală. Transpune-o pe plan social și... Dar să isprăvim cu predica ! Nu vreau să te mai pisez multă vreme. Vezi, doar, ce aștept de la tine... Mai am de făcut o singură observație, dacă-mi dai voie. Ai un cusur insuportabil : vrei totdeauna să te împotrivești maică-ti, fraților tăi, sau societății. Prin definiție, tu ești cel pur. Te rog, fii mai puțin mulțumit de tine !

Uf ! S-a sfîrșit. Paule e o femeie curajoasă și plecarea ei mă doare, dar apreciez destul de puțin lozincile și mi-e groază de tonul susținut (al altora). Mă cutremur, fiindcă Paule deschide iar gura. Din fericire, sunetele care ies din ea aparțin unei voci calme, o voce de camaradă bună, o voce naturală, potrivită pentru discutarea unor probleme practice.

— Și fiindcă veni vorba de Monique, ce gînduri ai ?

Îi expediez răspunsul, ca și cum l-aș trimite cu o rachetă.

— S-o iau de nevastă, bineînțeles !

Paule îmi trimite înapoi mingea :

— Am vrut să spun : ce gînduri ai ca să-ți cîștigi existența ? Nu poți să întemeiezi un cămin cu mijloace materiale atît de nesigure ca ale tale.

Dacă n-aş cunoaşte-o pe Paule, aş putea crede că nu e sinceră. Dar preocupările ei le continuă pe ale mele, care nu i-au scăpat Monicăi şi care sînt foarte reale, vai ! N-am încotro şi trebuie să-mi mărturisesc neputinţa :

— În principiu, nu sînt probleme. Monique lucrează, şi eu am început să mă descurc. Muncind amîndoi, am putea s-o ducem. Dar e imposibil să mă însor cu o femeie care cîştigă mai mult decît mine, mai ales cînd numai cîştigul ei e asigurat. N-aş îndrăzni s-o privesc în ochi şi n-aş îndrăzni să pun gura pe mîncarea ei. Şi ce se întîmplă dacă Monique are un copil, dacă trebuie să renunţe la slujbă ?... Nu, sînt nevoit să aştept pînă-mi fac o situaţie.

Patru linii paralele brăzdează fruntea femeii de lîngă mine, în timp ce părul coboară să se întîlnească cu sprîncenele.

— E periculos, murmură ea.

— M-am gîndit la o soluţie, dar e foarte problematică.

— Hai, spune.

Privirea ei mă stinghereşte... citesc cu prea multă uşurinţă în ea graba de a rezolva detaliile unei probleme rezolvate. Ar trebui să vorbim despre ea, şi nu despre mine. Dau drumul fără convingere la următoarea propunere :

— Aş vrea să fac rost de o patentă de iarmaroc. Tîrgurile de periferie funcţionează numai dimineaţa, aşa că după masă aş fi liber să mîzgălesc hîrtia. E drept că o astfel de soluţie nu e prea elegantă pentru un licenţiat, în schimb ne-ar asigura o existenţă fixă şi decentă, fără să mă îndepărteze de adevărata mea carieră. Fiindcă pînă la urmă am să izbutesc eu să mă strecor în gazetărie. Acum nu mai fac cronică benevolă. Ieri mi s-a plătit pentru prima oară, asta-i semn bun. În cel mai rău caz, dacă nu reuşesc, rămîn cu iarmarocul şi încerc să obţin un loc rezervat sau să fac negustorie sedentară. S-ar putea, draga mea, să sfîrşesc ca negustor...

— Cum am să sfîrşesc eu stareţă, mi-o retează Paule. Ideea ta nu-i rea. Şi ce vrei să vinzi ?

Ce rost are să vînd pielea ursului din pădure ! Totuşi, îi explic că trebuie să te specializezi în ceva şi că am intenţia să vînd ciorapi şi şosete din cele ce se caută pe piaţa cartierelor muncitoreşti. La drept vorbind, n-am nici un fel de intenţii. Patenta, marfa şi materialul necesită fonduri, de care nu dispun. E drept că Monique are un carnet de economii, dar n-am să accept niciodată...

— Nici vorbă, mi-o taie Paule. Cît îți trebuie ?

Spun o cifră la întîmplare și rămînem amîndoi tăcuți. Paule cascadează, se întinde, se duce la fereastră și-și reazemă coatele de pervaz, se întoarce, pune mîna pe cana cu apă și-și udă begoniile. E limpede că rămîne străină de toate aceste gesturi. De formă, fiindcă e duminică, ieșim din casă, ne plimbăm pe bulevarde și, frînți de oboseală, nimerim într-un cinematograf de cartier. Paule nu-și mai descleștează dinții toată ziua, și, în chip de bună seara, bolborosește o vagă onomatopoeie. Pînă noaptea tîrziu, zgomotul tocurilor ei va răsuna pe parchetul camerei, și vocea răgușită, vocea aceea despre care Paule singură spune în termeni energici că i-ar face silă și unui șoarece, morfolește îndelung refrenul... *Niciodată n-am avut un bărbat al meu, da, nu știu de ce, că nu-s pocită. Poate că-s puțin sucită, sau poate așa ceva nici nu există...* Îmi frămînt în zadar perna, plin de jale și tulburat ca un criminal, apoi izbesc cu pumnul în perete. Mi-e dragă Paule. Dar nu pot suferi melodrama.

A doua zi, însă, aceeași Paule îmi ciocănește în ușa pe la douăsprezece noaptea — mi-o plătește ! — apoi dă buzna în camera mea și trîntește pe masă un teanc de bancnote.

— Ia banii. Mi-am vîndut inelul.

Și accept, eu, care am refuzat economiile Monicăi, eu, care nu pot primi nimic de la nimeni. Accept pentru că un copil acceptă orice de la o mamă și pentru că Paule înseamnă pentru mine partea mea de gratuitate maternă. Accept ca un copil, adică urît, fără să-mi dau seama ce sacrificiu face și gîndindu-mă la originea impură a acestui inel. (Și Isus a acceptat parfumul Magdalenei, curva aceea.) Îmi voi spune, voi îndrăzni să-mi spun : „Sînt cazuri cînd, primind, restitui“, și Paule, care e de o sută de ori mai bună decît mine, va părea convinsă că am dreptate.

XXIII

Mai mult tulpină decît floare, Monique prindea rădăcini în fața mea. Era tot tăcută, ca să nu se dezmință, și în loc de gesturi îmi oferea freamătul acela, pe care orice plantă îl poate atribui vîntului.

Roșie, strînsă în corset ca un rac și tot ca racul garnisită cu tot felul de apendice ciudate, naturale sau nu, cu

ochii holbați și ținând afară din orbite, la capătul privirii, tante Catherine mă înconjura cu micile ei bănuieli, făcea salturi mărunte, se ghemuia între fuste, înainta pieziș, îmi oferea mîna ca un clește și ronțăia cîteva fraze de bun venit. Alea mică era albă, de parcă pietrișul ar fi fost spălat cu săpun. O viță-de-vie de toamnă învăluia căsuța, îmbujorîndu-se pentru toți cei prezenți.

— Sînt încîntată... Nu știam că vii... Ce surpriză, Dumnezeu! Poftim înăuntru... Nu te uita că-i dezordine... În fond, eu îi țin loc de mamă.

Ultimele două fraze erau de prisos, pentru că amîndouă erau convenționale. Știam că interiorul casei va fi alcătuit din două camere și o bucătărie, că va fi ceruit, lustruit și mobilat cu inevitabilul bufet Henri II, cu o masă rotundă acoperită cu mușama (pe care fierul de călcat a lăsat o urmă cafenie) și cu o comodă de stil local, ca să nu mai vorbim de covorașele strecurate sub orice scăunaș, de fotografiile vechi de o jumătate de secol, de calendarele ultimului deceniu, de scoici cu botișor trandafiriu, de ligheanul strălucind ca un soare, de farfuria pisicii, de compotiera plină cu castraveți amari și de cutia de lac, din care încearcă să-și ia zborul o rîndunică purtînd în cioc mențiunea „Souvenir din Montélimar“. Mai știam că domnișoara Arbin îmi va face confidențe volubile, precizîndu-mi duioșia, credința și calitățile de gospodină ale nepoatei sale — e oarecum fiica ei, asta o repetă la infinit! — apoi mă va transforma într-o perniță de ace sub o avalanșă de întrebări mărunte. Știam că voi fi crispat, că mă voi ascunde îndărătul pălăriei și al unor zîmbete îmbietoare, că voi fi stingherit fiindcă privirile sînt incapabile să urce mai sus de genunchii fragezi ai Monicăi.

Din fericire, domnișoara Arbin nu prea aștepta să-i răspund înainte de a-mi pune altă întrebare și executa salturi mărunte de la problemele grave la cele serioase. Termenul de „iarmaroc“ i se păru suspect, fiindcă, probabil, provocă în fața ochilor ei prezbiți defilarea membrilor unui trib de țigani care își duc la vînzare coșurile de nuiele. Dar cînd prezbitismul acesta descifră pe hîrtia ținută la capătul mîinii întinse cuvîntul „comerciant“, scris cu litere mari pe carnetul meu sindical nou-nouț, purtînd numărul 7848 al secției pariziene a F.N.S.C.N.S.¹, pleoapele ei clipiră de trei ori, expri-

¹ *Fédération Nationale Syndicale des commerçants pour les nouveautés de saison* : Federația națională sindicală a negustorilor de noutăți sezoniere.

mîndu-și în felul acesta considerația. Am fost mai îngrijorat (și Monique la fel, vedeam bine !) cînd domnișoara Catherine Arbin se interesă politicos de sănătatea domnului și a doamnei Rezeau, apoi de consimțămîntul lor. M-am descurcat, făcînd unele comentarii îndurerate asupra stării jalnice a sănătății lor și bătrîna domnișoară îmi luă vorba din gură, mă plînsese din toată inima că aveam părinți prețioși, atît de primejduiți în prețioasa lor sănătate, le dori tot felul de minuni și se scufundă într-o dublă serie de digresiuni în legătură cu bolile de ficat, care n-o cruțau, și cu bolile vezicii, de care prietena ei cea mai bună și vecină totodată suferea în așa măsură, încît nenorocita, vă rog să mă scuzați, nu se mai putea pișa decît cu sonda. În cele din urmă, trecînd de la mici nimicuri la mici bîrfeli, se întoarse cu hotărîre la subiect, îi făcu cu ochiul Monicăi — pe care tăcerea o transforma într-o statuie — și gînguri :

— Ați venit să mi-o cereți de nevastă, nu-i așa ?

Gestul bărbiei mele era de acord... De fapt, nu ăsta era scopul vizitei mele. Nu venisem nici măcar să-i anunț Monicăi vestea cea bună a intrării mele în negoțul „nesedentar“. Paule plecase pe neașteptate, a doua zi dimineață, după ce-mi făcuse darul și mă lăsase dezorientat. De zece zile încoace, deși timpul meu era ocupat cu tot felul de formalități, de cumpărarea materialului și de primele încercări la tîrgurile de la periferie, nu izbuteam să accept singurătatea. Simțeam nevoia s-o văd pe Monique ori să mă văd alături de ea. N-aveam de ce să fiu mîndru ! Izolat, eu ? Ce rușine ! Oare nu-mi ajungeam mie însumi ? Unde dispăruse vitalitatea solitară a tinereții mele ? Degeaba îmi spuneam că unitatea e specifică copilăriei, pentru că nu cunoaște decît suprafețe și pentru că nu pătrunde în nici o contradicție, degeaba îmi spuneam că aceste contradicții făuresc omul și că permanența unui caracter se semnalează adesea prin discontinuitatea atitudinilor lui, totuși, îmi dădeam seama că sînt slab. Abstracție făcînd de exagerări, aveam oare dreptate la cincisprezece ani, cînd răcneam : „Dragostea înseamnă abdicare“ ? Sau voi ajunge să recunosc, renegîndu-mi tinerețea, că puterea lui Zeamă-Lungă nu era decît un reflex al puterii maică-si, un revers, un curent indus ? „Ia uite ce bobină ! vii să te freci de inductoarea cea nouă, rînjea vechiul meu demon, de forța cea nouă, care e doar de semn contrar. Da, într-un anumit sens, ai venit să ceri mîna Monicăi : copiii au nevoie să li se dea mîna ca să treacă strada.“

O ultimă tresărire a lui Zl (Zl, abreviație pentru Zeamă-Lungă, recent inventată ca să-i joace festa). Pur și simplu eram amărît, și trufia mea pune stăpînire pe această amărăciune, pentru că, la mine, trufia pune stăpînire pe cea mai mică neplăcere ca s-o transforme într-o săgeată. De altfel, intra și oarecare nostalgie în ea : nostalgia omului dezintoxicat pentru drogurile pe care le-a luat, nostalgia demobilizată pentru incertitudinea cumplită a cîmpului de luptă, nostalgia omului ajuns pentru fostele lui greutăți. Nu-i sigur că s-ar putea face literatură bună numai cu sentimente bune, e sigur, însă, că sentimentele bune par multă vreme nesărate celor care au avut altfel de sentimente. Un singur verb cu ambele sale înțelesuri rezumă această dezbatere : deși ne interesăm de ce-i mai bun, rămînem interesați de ce-i mai rău.

Între timp, dînd dovadă de o răbdare iepurească în rumegarea cuvintelor cu dinții din față, domnișoara Arbin vorbea mai departe. Aveam încă obiceiul de a nu asculta ce mi se spune, așa că n-am auzit cînd și-a dat consimțămîntul. Cînd am redevenit atent, am prins :

— N-are să fie lume multă la nunta voastră.

La „căsătoria“ noastră, am rectificat eu, cufundîndu-mă din nou în gînduri. „Nunta“ e un cuvînt plebeu. După care m-am grăbit să constat : „E adevărat, faci o mezialianță, te cobori“. Apoi mi-am replicat : „Nu, o ridic pe ea pînă la mine“. Dar iată că intervenea a treia voce, care, de la un timp, rezolva aceste controverse : „Vă veți întîlni la mijlocul drumului“.

În seara aceea, ne-am întîlnit în fundul grădinii de zarzavat, lîngă o brazdă de dovleci. Printr-o crăpătură în zid, zăream cîteva pogoane de viță, apoi mai mulți kilometri de pămînt de Champagne, atît de diferit ca aspect de desișurile mele craoneze. Pe această imensă tablă de joc de dame, se înălțau cîteva arbori izolați, asemenea unor piese de șah la sfîrșitul unei partide. O duzină de berbeci murdari, care tropăiau printre ierburi, behăiau în islazul de alături. Eram foarte cuminți amîndoi. Nu ne țineam de mînă, nu ne lăsam pradă unor expansiuni minore, nu ne pupam și nu eram tulburați. Și în orice caz nu ne pipăiam după rețeta națională sau după rețeta americană „petting“ : există două feluri de puritate, albă și neagră, cea care respectă și cea care sparge ușa cu sinceritate. Mi-e groază de falsa nevinovăție, care se pricepe să manevreze broaștele ușilor. Vă

repet că eram foarte cuminți. Nici țepeni, nici nătăfleți, nici cucernici, nici neîncrezători, nici atârnați de pulpanele etichetei. Doar puțin nerăbdători. Și nițeluș solemn, ca sportivi care defilează, tineri, vioi și îmbrăcați în alb, prin zloata periferiei. Ca și ei, eram ușor crispați de o nevoie de armonie și de igiena gesturilor... Într-un cuvânt, eram aproape simpli. Zl nu mai răcnea, Zl suga din biberonul cu lapte de Hercule noua lui forță.

— Jean, spuse brusc Monique, vreau să te întreb ceva.

— Întrebă.

Bănuiam eu despre ce întrebare era vorba ! Ne simțeam atât de bine ! De ce să lunecăm în cucernicie, în „poemul fără cuvinte“, în farafastîcuri ?

— Te-ai gândit că o să avem și copii ?

— Cred și eu.

Era o întrebare neașteptată. Răspunsul era tot neașteptat, instinctiv. Bineînțeles, Monique ar fi putut, ar fi trebuit să spună : „Vrei să ai copii ?“ N-am intenția să fac copii din dorința de a mă conforma unei tradiții, unui ordin, ci pentru că... Pentru ce, în fond ? Hai să examinăm mai îndeaproape chestiunea. Pentru că nu-mi place să trișez : nici înainte, nici după. Pentru că mi-ar displace să rămân un descendent fără să devin un strămoș. Pentru că (sîntem pe jăratec) experiența trebuie să fie curioasă, interesantă. Pentru că în felul ăsta (și aici am vrut să ajung) voi putea cunoaște un chip de care n-am avut parte...

— Niște copii fericiți, ce revanșă ar fi asta !

— Ei, drace ! Nu trebuie să spui așa ceva, Monique.

XXIV

Se făcuse iarăși iarnă ; prima iarnă, care pentru mine era grațioasă ca o primăvară. De patru luni, Monique și cu mine eram logodiți oficios ; de două săptămîni eram logodiți oficial, în virtutea acelei înștiințări, care-și bătea joc de orice protocol : *Monique Arbin și Jean Rezeau au plăcerea să vă anunțe...* etc. Plăcerea... nici măcar onoarea ! E adevărat că pentru noi fericirea însemna bucurie. Bineînțeles, nu primisem felicitările de rigoare de la nimeni. Ba chiar nu

primisem absolut nimic, în afară de o ilustrată de la Fred, aruncată la poșta din Dakar : *Bravo ! Va să zică, tot vînzînd ciorapi, ai găsit șosete pe măsura ta !* Mă sinchiseam prea puțin de această glumă, demnă de marinarul Zdreanță, dar aluzia lui mă înștiințase că familia mea continua să fie tot atît de bine informată de faptele și hotărîrile mele. Cel puțin în parte : acum eram mai mult gazetar decît negustor de iarmaroc. Vindeam cu adevărat șosete și ciorapi trei sfer-turi la toate tîrgurile, care sînt sau nu sînt trecute în indicatorul Lahure, dar îmi făceam mai departe cronica și începusem să scriu niște nuvele pentru diverse reviste săptămînale de mîna a doua și cîteva alte lucruri pentru niște gazete rău cugetătoare. Cu mai multă discreție, dădeam o mîna de ajutor unui maestru obosit, care binevoi să sem-neze în locul meu și-mi acorda un sfert din ce încasa. În sfîrșit, cu și mai multă discreție încă, expediam niște povestiri unei edituri, care, pe vremea aceea, reprezenta trustul presei pentru copii (mucoșilor ! vreți să vă mărturisesc că le scriam, totuși, cu o satisfacție inexplicabilă ? Numai voi puteți manifesta cu grație entuziasm față de stupiditate și credință în dreptatea deznodămintelor.) Emigrasem departe de Rue Galande și mă instalasem într-o locuință din arondismentul treisprezece, pe care o mobilasem sumar (pe credit, dar mie mi se acorda foarte puțin credit ! Un obiect, ca și o femeie, trebuie să-ți aparțină dintr-o dată. Vînzarea cu temperament nu se potrivește decît celor cărora temperamentul le lipsește.) O masă cu patru scaune, un divan și un dulap, un bufet și două taburete — din lemnul acela alb de calitate grozavă, care se pricepe să pompeze atît de bine nenumărate kilograme de esență de nucă și capătă ici nuanțe negre, colo gălbui, din-colo cafea cu lapte — îmi ajungeau din plin ca să-mi în-jghebez gospodăria. Iată placajul de nuc, care se dezlipește, palisandrul care se crapă, genul rustic, care nu-i de loc rustic... vom avea timp destul să le comparăm meritele, mai tîrziu, după căsătoria, pe care am fixat-o, în sfîrșit, pentru prima jumătate a lunii ianuarie. Ne-am fi putut căsători ceva mai devreme, dar tatăl Monicăi, serviciile de P.T.T. și notarul se coalizaseră ca să ne silească să așteptăm consimță-mîntul din Madagascar. În ce mă privește, am regretat mult suprimarea recentă a somațiilor, așa-zise „Acțiuni respec-tuoase“, fiindcă aș fi fost încîntat să exprim în felul acesta omagiile mele doamnei și domnului Rezeau.

Mă întorsesem tocmai de la târgul din Saint-Ouen și scriam *Misterele insulei verzi*, când am auzit țîrîitul soneriei. Nu așteptam pe nimeni. N-aveam nici prieteni (eram prea sărac ca să am prieteni), nici relații (în afară de cîteva proaspete relații de afaceri) și nu primeam niciodată vizite. Monique nu îndrăznise să vină decît o singură dată, cu prilejul unei scurte apariții a mătușă-si. Să fi fost Paule, dispăruta, care nici măcar nu-mi scria ? M-am dus să deschid, sigur că e portăreasa ori funcționarul de la societatea de gaze. Dar am rămas încremenit... Cu pălăria cocoțată sus pe craniu, cu pantalonii încrețiți peste marginea ghetelor, cu cravata legată la distanță în jurul gulerului frînt și străbătută de acul de cravată de aur cu cap de mistreț, cu umbrela pe braț și cu panglica violetă înflorind în gulerul de lutru al blănii, domnul Rezeau era în fața mea și zîmbea cu fălcile căscate.

— Nu-i ușor să ajungă cineva pînă la tine, băiete.

Mustățile lui mari și albe, lăsate pe gura paternă ca un porumbel cu aripile desfăcute, își luau zborul spre mine ca să-mi dea sărutul păcii. Apoi domnul Rezeau și umbrela lui se apropiară.

— Așa, așa ! mai spuse el, după o matură cugetare.

Mă văzu pîndind cu teamă ușa întredeschisă și se grăbi să adauge cu o voce care exprima întreaga lui autoritate și totala lui binecunoscută libertate de acțiune :

— Nu, nu, sînt singur.

Eram pe punctul să-l întreb : „Ce vînt bun te aduce ?“ cu o fățarnicie amabilă, când mi-am amintit de bunele obiceiuri : oamenii distinși nu-și mărturisesc scopul vizitei decît după un schimb de palavre.

— Locuiești într-un cartier oribil, gemu domnul Rezeau. A trebuit să iau metroul, deși nu pot suferi modul ăsta de locomoție. De altfel, nu pot suferi nici viața asta trepidantă. Contemporanii mei mă obosesc. Aș fi vrut...

Ce tot bodogănea acolo ? N-avea nici o nevoie să-și schimbe contemporanii, ca Montherlant. Trăia în secolul trecut, locuia în casa „strămoșilor săi“, se folosea de codul lor, de bisericile, de rentele și de prejudecățile lor. De altfel, ce înseamnă un contemporan ? Cine poate spune că sîntem contemporanii unui papuaș, rămas cu trei mii de ani în urmă, sau ai unui american care ne-a luat-o cu două sute de ani înainte ? Dar domnul Rezeau gemea mai departe.

— Am fost foarte bolnav. Tot uremie ! Și bunică-ta și unchiul tău au murit de uremie, e o boală de familie. Am

fost cît pe-aci s-o iau pe urmele lor, n-am să apuc să îmbătrînesc. Acuma sînt numai judecător onorar; a trebuit să-mi dau demisia și să mă întorc la *Belle Angerie*. Maică-ta are grijă de toate : i-am dat o procură. Totuși e foarte oboșită și ea. Nu mai avem decît o femeie cu ziua. Nu-i chip să găsești o servitoare pe la noi : țărăncuțele nu mai vor să intre în serviciu și dacă, întîmplător, găsești una, e obraznică și leneșă. Și are niște pretenții !... Vai ! Ce generație !

În felul acesta, putea face tranziția pe care o dorea. Nu mai încăpea îndoială, generația se putea aștepta să audă lucruri frumoase.

— Văd ce se petrece și în propria mea familie. N-am venit la tine ca un dușman, te rog să mă crezi, totuși trebuie să-ți spun că exagerați ! Fred își termină serviciul în marină, fără să fi căpătat un singur galon, fără cea mai mică situație. Cu cine o să-l putem căsători, spune și tu ? ! Tu te-ai îndrăgostit de o prostituată, ai spălat putina pentru că te-am împiedicat s-o iei de nevastă, ai izbutit pînă la urmă să te descurci, și tocmai cînd să te credem om serios, faci o recidivă ! Marcel se ține bine, trebuie să recunosc, dar își ia niște aere distante și superioare : își închipuie, pe cuvîntul meu, că burghezia e un mijloc de a parveni. E drept că voi o considerați...

Îmi aruncă o privire severă deasupra mustății.

— ...ca pe o castă, ce trebuie distrusă...

Apoi privirea i se ridică spre cer :

— ...în timp ce burghezia e o demnitate !

Și așa mai departe. Mă puteam aștepta la zece minute de trîncăneală în legătură cu această demnitate, care asigură, cu ajutorul tradiției, menținerea elitelor și veșnicia idealului... Adunătura asta familiară și confuză de locuțiuni comune îmi pierise din minte. Nu mă mai simțeam la largul meu, aveam impresia penibilă — pentru tata — că scutură sub nasul meu un boa vechi de pene. De cîtiva ani încoace, înrolați sub același steag, unii se pricepeau s-o întoarcă mult mai bine, se modernizau, își întinereau formulele, nu mai vorbeau decît despre probleme sociale, cei de dreapta îi angajau pe cei de stînga ca să-i facă uitați, bineînțeles. Chestia asta nu mai era nici măcar ridicolă, zău așa, era amuzantă, ba chiar interesantă ca o curiozitate arheologică, așa cum sînt acele *grafitti* politice de pe zidurile Pompeiului.

— Te rog să ții seamă că pricep starea ta de spirit, mă asigură tata. Într-un sens, ea pornește din înalta înțelegere

pe care familiile noastre au dovedit-o totdeauna față de popor. Noi nu sîntem niște capitaliști odioși ! Cine ne zvîrle în față cuvîntul de „burghez“, insultă supremă folosită de niște ființe primitive, care confundă totul, face un sinistru abuz de cuvînte. Ți-am mai spus-o pînă acum de o sută de ori, dar n-am s-o repet niciodată destul : există burghezii și burghezie. Noi facem parte dintr-o admirabilă burghezie spirituală, singura adevărată, singura dreaptă. În Germania, deși Hitlerul acela al lor are și unele idei bune, s-a văzut perfect că zdrobirea clasei noastre a dat curs liber dictaturii egoismului. De la revoluție înapoi, sîntem împotriva oricărui abuzuri, împotriva oricăror privilegii gratuite ; ceea ce apărăm noi este o ordine bazată pe o situație dobîndită, adică pe merit... Ce spuneam ? A, da !... Nu scopul pe care ți l-ai ales e o greșală, ci mijloacele pe care le folosești. Disparația noastră ar însemna ruina țării, o țară care trăiește mai ales din comerțul de lux. Disparația noastră... dar nu-ți pot descrie în cîteva fraze catastrofa națională, triumful sigur al arbitrarului și al nedreptății, noaptea de...

— Poate că ar fi o altă noapte de patru august¹ ?

Umerii domnului Rezeau se ridicară, capul lui se legănă deasupra mistrețului de aur și privirea lui măsură mobilele, valizele mele cu șosete și pe mine însumi cu milă.

— Cei care atacă ordinea stabilită, reluă el, sînt în primul rînd oameni care refuză să se învinuiască pe ei înșiși. Cine poate să creadă cu adevărat că-și servește țara pretinzînd că toți oamenii din popor sînt perfecți din naștere, în timp ce noi ceilalți sîntem cu toții, în mod la fel de firesc, niște profitori ?

Era prima frază înțeleaptă pe care o rostise. Dar toate astea n-aveau decît o prea slabă legătură cu scopul vizitei lui. Și, în fond, la ce bun să discuți ! Îl cunoșteam pe tata, tipul omului impermeabil, al domnului, care n-are încredere în ideile altuia, dar are totdeauna încredere în ideile lui. Tipul omului drept, pentru care nu există nedreptate dacă e tradițională și mai ales dacă-l avantajează pe el. Omul acesta drept continua să tune și să fulgere :

— Vai ! cînd am aflat că scrii într-un ziar de stînga, sîngele meu vandeau a început să clocotească.

Vandeauul acesta a vorbit adineauri despre revoluție... Mă hotărîsc să-mi acopăr un căscat serios cu o palmă larg

¹ În cadrul Revoluției Franceze din 1789, la 4 august au fost desființate privilegiile feudale.

deschisă, și domnul Rezeau își răsuțește arcul mustății cu un suspin. În seminuditatea camerei, radiatorul pare un schelet antediluvian. Din cele douăsprezece elemente ale lui, care seamănă cu niște coaste, se înalță respirația aerului cald. O rîșniță de cafea cîntă în apartamentul vecin.

Rîșnița de cafea se oprește, tata începe să toarcă la rîndul lui și macină bob cu bob știri neînsemnate. Micou s-a căsătorit : da, s-a căsătorit. Stăruie, fiindcă m-a văzut tresărind. Și așteaptă un copil. De data asta, mărturisesc că nu mi-am putut stăpîni o strîmbătură. Micou, grațioasa mea Micou, ce satir scîrbos te-a făcut borțoasă ? Ah ! Dacă cineva ar profana-o în felul ăsta pe Monique, l-aș strînge de gît ! Dar dacă mă gîndesc la Monique, n-are rost să mă mai strîmb așa. Micou s-a căsătorit, Micou e însărcinată, fie ! Se pare că asta dovedește deșertăciunea flirturilor și chiar a dragostei cînd nu e sfințită de consimțămîntul unanim al familiilor. De curînd, protonotarul a căpătat dreptul să poarte nasturi violeți. Moș Perrault, moș Barbelivien, bătrîna Fine au murit : Ce-i și viața asta a noastră ! Cardinalul de Kervadec a murit și el. Îți vine să te întrebi de ce nu-i cruță Dumnezeu pe servitorii săi cei mai buni, de ce-i cheamă la el în floarea vîrstei, cînd prezența lor e încă atît de necesară pe pămînt. Dar nepoata cardinalului, Solange Guyare dē Kervadec, și nepotul marelui nostru unchi, adică Marcel, se gîndesc să se căsătorească : mai precis, baroana de Selle d'Auzelle se gîndește la asta în locul lor. E bogată fata lui Kervadec ! Domnul Rezeau știe că fetele bogate sînt în general risipitoare și că nici o zestre nu rezistă multă vreme la devalorizările socialiste, dar familia Kervadec posedă din belșug principii și proprietăți excelente. Un băiat inteligent ca Marcel Rezeau nu se căsătorește cu o fată de nimic, care n-are nimic. Domnul Rezeau spune lucrul acesta fără dușmănie, fiindcă el nu crede că o fată care n-are nimic este în mod automat o fată de nimic.

Și domnul Rezeau continuă, mitraliind din depărtare pozițiile mele, fără să încerce să le ia cu asalt. Încep să înțeleg, să ghicesc dispozițiile ce i s-au dat : „Fă-i morală, Jacques, dar nu-l lua pieptiș, fii diplomat“. Doamna mamă își ia măsurile de precauție. Căsătoria mea e cea mai scumpă dintre dorințele ei, cel mai bun mijloc de a mă torpila, de

a-mi asigura o existență mediocră, de a mă îndepărta de orice moștenire și de orice relații. Cu prilejul afacerii Micou, voia doar să provoace o ruptură ca să nu-mi mai trimită bani și să mă pună într-o situație care să-mi compromită cariera. Planul ei n-a reușit decât pe jumătate și, de data asta, doamna Rezeau vrea să se folosească de propriile mele intenții. Mezialianța mea îi e necesară, ea va distruge speranța inspirată eventual rudelor noastre de reușita mea parțială. Se resemnează cu ideea că sînt fericit pentru moment, fiind convinsă, ca orice burgheză, că pînă la urmă această fericire va constitui unealta înfrîngerii mele finale. Totuși, trebuie să se pronunțe împotriva acestei căsătorii, să se pronunțe oficial, ca să poată spune : „Am făcut tot ce s-a putut ca să-l împiedic“. Ceva trebuia să facă, și acest ceva e vizita tatei, protestul „capului familiei“. În felul acesta, aparențele sînt salvate. În felul acesta (mama mă cunoaște doar) îmi va definitiva hotărîrea, dacă mai șovăi cumva. În plus, o capitulare nu mi-ar permite, firește, să reintru în grațiile ei. Parcă o aud pe doamna mamă : „Băiatul ăsta n-are pic de caracter. Nu știe niciodată ce vrea.“

— Acum ești licențiat, mă asigură domnul Rezeau. Cu ajutorul nostru poți să intri în redacția unui ziar respectabil și să te însori cu o fată care să ți se potrivească. Dacă-ți trebuie neapărat o femeie...

Gura lui face o strîmbătură de dezgust : pentru un Rezeau dragostea și senzualitatea sînt unul și același lucru.

— Am putea să ți-o găsim destul de repede. Haide ! Renunță la dactilografa asta și te primim cu brațele deschise.

Tata ține brațele încrucișate și mă privește pe deasupra nasului lui mare. Are un aer foarte convins, dar totodată foarte plictisit. E dărmăț, e într-adevăr bătrîn, e într-adevăr mișcat. Ai zice că respiră cu greutate.

— Sper că n-ai făcut nici o prostie. Sper că această căsătorie nu e... obligatorie. Maică-ta se teme de asta.

Recunosc lesne produsul imaginației foarte pure a doamnei Rezeau. Ce cumplită e candoarea tatei, care consideră că numai soția și fiica Cezarului sînt mai presus de orice bănuială, dar nu dă doi bani pe virtutea săracilor.

— Știi, tată, spun eu pe un ton tăios, e vorba de o fată mare foarte autentică.

— Foarte bine, foarte bine ! admite domnul Rezeau, aproape dezamăgit. Și ce-ai de gînd ?

Mă ridic în picioare și întind brațul spre masa mea de scris.

— Îmi faci economie de un timbru.

Tata ia cartonul și-l citește cu un aer gânditor, răsucindu-și cu vârful arătătorului moțul alb de pe tîmplă. N-are nimic de spus, pare mai curînd mirat decît mulțumit. Și-a jucat rolul. De ce nu l-am silit, ca pe vremuri, să iasă din acest rol și să fie altceva decît un ambasador ?

— Cum îți vei așterne, așa vei dormi ! Încheie domnul Rezeau, cu degetul mic suspendat în aer și cu mustața sențioasă.

Apoi începu din nou să geamă :

— Toate astea mă mîhnesc. Biata noastră familie ! Ce mai talmeș-balmeș o să faceți din ea cînd n-am să mai fiu printre voi ! Și biata *Belle Angerie* ! Cine are s-o poată păstra ? Maică-ta propune un aranjament, dar sînt sigur că o să vă considerați nedreptățiți. Dacă domeniul rămîne în familie, trebuie neapărat ca unul dintre voi să fie avantajat, cum am fost și eu.

— Unul dintre noi ? Vrei să spui : Marcel.

Domnul Rezeau întoarce pudic capul, jenat că a spus prea mult. Privirea i se oprește pe portretul Monicăi, fixat în perete cu patru pioaneze :

— Ce dinți frumoși ! observă el.

Mustața-i freamătă. Sar în sus.

— Portăreasa are telefon... O chem și ți-o prezint.

— Nu, nu, nu, se împotrivește domnul Rezeau. Am să scap trenul, plec.

Se ridică în picioare, își pune din nou pălăria și-și scutură mașinal de praf gulerul de lutru.

— Nu știu cînd voi putea să te mai văd.

Probabil niciodată. Totuși ne despărțim, de parc-ar trebui să ne întîlnim iar peste cîteva ore. Un adevărat adio seamănă de obicei cu un banal la revedere. Mă uit după el în timp ce se depărtează și trece prin coridor, clătîindu-se, legănîndu-se, respins cînd de un perete, cînd de celălalt. O şuviță de păr alb se răsucesce pe gulerul de blană neagră. La prima treaptă, ghetele lui cu nasturi scot un geamăt și, pentru prima dată de cînd mă știu, geamătul ăsta îmi taie răsufarea.

Păseam fericit și bosumflat, cu nevastă-mea la braț și cu certificatul de căsătorie în buzunar.

Primul motiv de supărare : era o zi de sărbătoare, dar n-avea aer sărbătoresc. De la pensiunea în care locuia Monique și pînă la primărie, de la oficiul stării civile la biserică, din fața bisericii la restaurant, totul se făcuse la repezeală. Codul fusese citit în grabă, formalitățile în serie de sîmbătă dimineața rasolite de al șaselea adjunct, binecuvîntarea bisericească era din cele cu reducere, fără orgă și fără covor, într-o capelă laterală, masa de nuntă foarte banală. Monique purta o rochie albă, dintr-un material care se poate vopsi, un văl ușor de tul și trei fire de rodul-pămîntului. Maestrul Gand, domnișoara Arbin, un văr de departe în trecere prin Paris, două colege locuind la aceeași pensiune, dintre care numita Gabrielle, portăreasa mea (pe care o luasem martor ca să arăt că sînt și eu un om onorabil) și cîțiva vecini, iată tot cortegiul nostru. Ar trebui să adaug că și umbra lui Paule era de față, dar nu-mi dăduse nici pînă acum semn de viață. Cît despre Fred, în a cărui prezență sperasem pînă în ultima clipă, nu binevoise să se compromită, sau poate nu obținuse o permisie.

Al doilea motiv de supărare : maestrul Gand, solemn și distant, cu un aer foarte protector, o însoțise pe Monique pînă în fața odăjdiilor, ținîndu-i loc de tată. Nu mă putusem împiedica să-mi amintesc nunțile craoneze din Soledot, cînd domnul Rezeau conducea tot așa la altar pe fetele arendașilor, după ce le dăruise cîte o oglindă sau un rînd de așternut.

Al treilea motiv de supărare : acceptasem binecuvîntarea bisericească. La cîteva zile după ce mă vizitase, tata îmi trimisese o jalbă ciudată, în care își repeta toate argumentele, apoi termina cu următoarea frază : „*Dacă te-nsori cu fetița asta, cel puțin cunună-te religios*“. Pricepusem numai-decît (sau crezusem că pricep, fiindcă nu numai maică-mea își frămîntă creierii) și interpretasem numaidecît această rugăminte : doamna Rezeau dorea o căsătorie numai civilă și spera s-o obțină manifestînd dorința contrară. În felul acesta ar fi avut dreptul să-mi desconsidere soția, declarînd că nu e nora ei, ci o amantă legală. Ar fi fost un motiv excelent ca să ne copleșească. Mă hotărîsem numaidecît să-i dau satisfacție, dar nu mă puteam mîngîia la gîndul că păream s-o

ascult și să-mi reneg convîngerile, că mă supun unor necesități tactice. E drept că două treimi dintre contemporanii noștri se căsătoresc religios din obișnuință. Botezul, binecuvîntarea nupțială și slujba de înmormîntare se încadrează într-o etichetă, în interiorul căreia preotul joacă doar rolul unui maestru de ceremonii (existența tarifului și a „claselor“ confirmă acest fel de a vedea). Bineînțeles că mulți necredincioși acceptă să îngenuncheze pe scăunelul de catifea, din politețe, fiindcă și părinții lor au făcut la fel, fiindcă logodnica, soacra sau situația lor socială îi constrînge s-o facă, fiindcă, în definitiv, căsătoria civilă nu-i decît o formalitate, fiindcă două măsuri de precauție îți dau mai multă siguranță decît una singură, dacă vrei să eviți epitetul de concubinaj și să ai drept la stima portăresei. La rîndul ei, Monique nu putea accepta numai căsătoria civilă. Nu de plăcere locuia într-o pensiune pentru fete tinere ținută de călugărițe, ci fiindcă n-avea încotro (la drept vorbind, altele nici nu există) și fiindcă-i trebuia o garanție morală, care nu-mi era nici mie indiferentă. Nu era cu adevărat religioasă, la liturghie se ducea cum se duc alții la baie, și avea credință în Dumnezeu cum au alții rufe curate. De altfel, religia ei era acea evlavie feminină, neprecisă, ocazională, care atîrnă o medalie la ceasul brătară, îl neglijează pe Dumnezeu în folosul sfinților reprezentativi și se interesează de calendarul sărbătorilor, mai ales cînd sînt însoțite de o „punte“...

Toate aceste motive — singur primul dintre ele ar fi fost de ajuns — mă îndemnaseră, așadar, nu numai să accept strigările în biserică, ci să tac din gură, ca și cum aș fi făcut lucrul cel mai natural cu putință. Trebuie să adaug, spre dezvinovățirea mea, că mai aveam și nostalgia absolutului, dorința de a spori importanța actului pe care-l făceam și, în această ordine de idei, aș fi fost în stare să trec în același timp prin fața preotului, a pastorului, a popii, a imamului și a fetișorului ca să imprim căsătoriei mele valabilitate în ochii tuturor zeilor și în conformitate cu toate riturile. Totuși, am mai spus-o, nu eram mulțumit de mine. Simțeam o jenă ciudată : nu-mi stă în fire să fac lucrurile numai pe jumătate. Nu-mi place nici să mă supun unor intenții secundare : nu era suficient să-i displac doamnei Rezeau, făcînd pe placul Monicăi. Motivele acestea erau prea puțin valabile și, luînd drept pretext o ură de lungă durată și o dragoste recentă, disimulau numai în parte compromisul.

Iată de ce pășeam fericit și bosumflat, sub o ploaie mărunță și fină, cu stomacul împovărat de pseudoșampanie, cu Monique la braț și cu mătușă-sa, care tropăia îndărătul vălului scurt de tul alb și căuta un taxi ca s-o ducă la gară. Îmi spuneam că numai primul „da” avea putere de lege și că Dumnezeu — dacă Dumnezeu se sinchisea de așa ceva — n-avea motiv să se declare mîndru de al doilea *da*, zvîrlit, din vîrfurile buzelor unui vicar prea grăbit, care morfolea o latină vulgară.

Totuși, al treilea *da* rămîne cel mai important.

Să nu credeți că o să vă dau amănunte. Am un dispreț suveran pentru tinerii căsătoriți, care vă povestesc între două aperitive (sau în două sute de pagini) cum au procedat cînd și-au răsturnat nevasta pe spate și vă destăinuiesc fericirile cîte alunițe posedă și ce formă au șoldurile ei ; unii se laudă și cu recordurile lor dubioase. Se pare că altădată însurătoarea însemna un final, adică se efectua tîrziu, după verificarea unui prestigiu cocoșesc în relațiile cu femei străine ; despre soție nu se vorbea decît în termeni voalați și cu glas de clapon. Cred că bărbații din generația mea, care se căsătoresc tineri, intră în căsnicie ca să facă un început și-și tratează nevestele ca pe niște amante, adică le place să audă scîrțîitul somierei.

Doresc să-mi respect soția. Asta nu înseamnă capitulare în fața romanescului și nici chiar în fața pudoarei, ci, din contră, nevoia unei permanente agresiuni împotriva promiscuității și detaliilor sordide pe care le rezervă viața în comun. Femeia pe care o respecti este femeia împotriva căreia lupti, femeia pe care o silești să aibă ținută (și doar, slavă Domnului, majoritatea femeilor nu prea au chef să păstreze această ținută cînd capătă dreptul să se dezbrace zilnic în fața ta !). Exigența, pe care-am învățat-o de la mama, e poate de alt gen acum, dar a rămas în picioare : n-am de gînd să fac tranzacții cu dragostea, cum n-am făcut tranzacții nici cu ura. Dragostea mea trebuie să fie de înaltă calitate.

Dragostea, ura, toate astea sînt mituri. Montesquieu spunea despre fericire că e o *aptitudine*. O aptitudine pentru un stil de viață. Dragostea nu înseamnă acest stil, ci unul dintre stiluri. E oribil să te gîndești că acest cuvînt e bun la toate și nu poate fi înlocuit cu nici un alt cuvînt, cu nici o altă perifrază (duioșia, prietenia, afecțiunea, pasiunea, etc. nu-i pot

lua locul și n-au nici un fel de elasticitate). Dragostea divină, dragostea filială, dragostea de patrie, dragostea-dragoste... ce factori comuni poți introduce? Într-o anumită măsură, orice cuvânt abstract e o escrocherie, iar dragostea e o trădare. Bineînțeles că-l voi folosi și că voi abuza de el, din lipsă de ceva mai bun, căci trădările de acest gen ne sînt familiare, ba chiar prețioase. Să ne înțelegem, însă: între Monique și mine domnește sau va domni o stare de grație, pentru care nici o etichetă nu-i valabilă.

Repet: nu vă voi da nici un amănunt. Pe vremuri, cînd mă trînteam peste Madeleine sau peste alta ca ea, mă gîndeam: „Bărbatul care pîngărește o femeie își pîngărește într-o oarecare măsură și mama“. Astăzi, însă, știu că disprețul e un refugiu imperfect: respectul pe care-l consacram unei ființe constituie o insultă mult mai mare pentru toți acei cărora le refuzăm acest respect. Nu cred că există răscumpărări în masă, totuși, fiecare dintre noi poate să și-o găsească pe a lui — de mici proporții — și Monique nu înseamnă nimic altceva pentru mine.

Nimic altceva?... Cel puțin aș dori să fie așa. De ce mi-e încă atît de greu să fac abstracție de cordonul tău, un cordon pe care moda îl poate determina să lunece dinspre sîni spre bazin, dar care a tăiat totdeauna femeile în două? De ce mă simt stingherit cînd deschid ușa asta? Ușa mea. Ușa noastră. Te las să treci înainte. Îmi pun mîna pe umărul tău și simt cum îți joacă omoplatul. Și zîmbesc, pentru că mîna asta *va atinge* omoplatul tău ca pe acela al unui luptător învins. Oare n-am să mă pot descotorosi niciodată de această vitalitate dușmănoasă? Pătrunzi în camera noastră, mobilată cu divanul acela prea orizontal, și ești mai puțin stingherită decît mine. Femeie din cap pînă-n picioare, singura mea femeie... Pentru tine, e un lucru foarte simplu și pudoarea ta îl acceptă. A mea paralizează pofta cea mare ce-mi inspiri. În ciuda legilor și a profețiilor, care-mi acordă acum toate drepturile, în ciuda bunăvoinței tale, care nu se crispează decît foarte puțin, șovăi și-mi întîrzii gesturile, asemănătoare cu pregătirile unui călău. Din gîngășie? Nu crede asta. Vreau să te prelungesc, șoricelul meu. Sînt hărțuit între dorința de a te înghiți și teama că te voi distruge. În sfîrșit (dar să n-o mai spui nimănui, fiindcă nu vreau să par adorabil; mi-e groază de așa ceva), în străfundul meu e astăzi o ființă gravă, care ia lucrurile

în serios, care nu înțelege să rasolească riturile, cum au făcut adjunctul primarului și vicarul. Orice pompă se desfășoară încet, și al treilea *da* al tău merită o ceremonie.

XXVI

E o clipă gingașă, zorile zăngănesc de zgomotul lăzilor de gunoi și se minunează de excesul de rufărie trandafirie din fața patului, la fel de neobișnuit ca și excesul de blîndețe din inima mea. Nu îndrăznesc să mă ridic, fiindcă n-am pe mine decît jumătatea superioară a pijamalei : abia după șase luni de zile mă voi obișnui cu simplitatea vieții conjugale și voi îngădui picioarelor mele să-și mărturisească subțirimea. Totuși, Monique doarme, împrăștiată în pat, genele i-au cusut pleoapele de obraz. Doarme cu o convingere de păpușă, mișcătoare, candidă sau conștiincioasă, liniștită de verigheta din deget. Și apoi, e a mea, deși zorile nu subliniază acest amănunt : e o calitate care ar trebui să fie evidentă și să subînțeleagă un stigmat, asemenea semnului roșu al lui Çiva din mijlocul frunții. Doarme. Își respiră somnul, înghițind aerul cu încetul, în timp ce baza gâtului freamătă ca la brotăcei. Pătura s-a cam răsucit, în schimb, cearșaful a rămas drept și nu vreau să-l ridic. Vreau să-mi cruț ochii : în dragoste ochii sînt totdeauna satisfăcuți la sfîrșit, dar cu prisosință, astfel încît sînt primii care încep să se plictisească. Pe de altă parte, n-are nici un rost să privești, dacă statuia nu știe că e privită. Și apoi, palmele mele sînt mai exigente decît ochii : ieri seară, au început să cunoască formele soției mele și au devenit tiparele lor.

— Dar ea ? pe ea o cunoști ?

Am vorbit cu glas tare și am încremenit de mirare... Totuși e-adevărat ! Abia dac-o cunosc pe necunoscuta asta aproape tot atît de tăcută cînd e trează și cînd doarme. Timp de șase luni nu ne-am întîlnit decît în fugă și n-am putut cunoaște decît aspectul ei proaspăt. Întîmplarea care mi-a dăruit-o și care poate să mi-o ia înapoi rămîne o întîmplare. Cum poți să ții atît de mult la o străină, care n-a prins rădăcini o dată cu tine în aceleași necazuri, aceleași obiceiuri și aceleași amintiri ? La baza intimității noastre nu se află un strat gros de viață în comun, nici rămășițele unei istorii comune, nici solul familial care dă viață celor

mai frumoase, precum și celor mai fioroase vegetații de sentimente. Nu-i așa, doamnă Rezeau ? Închipuie-ți că și fetița asta se numește doamna Rezeau ! Îmi pun capul că-i va fi destul de greu să reabiliteze acest nume și mă întreb, mai ales, cât timp îi va trebui ca să ți-o ia înainte, ca să ajungă mai interesantă, mai prezentă decât tine... Dar, dă-mi voie ! Cineva s-a mișcat lângă mine, s-a întins și a mormăit un câscat mic, mobilat de dinți albi, care insultă dinții tăi cariați.

— Te-ai și...

Un nou câscat, care înghite cuvântul următor. O pleoapă se descoase, apoi cealaltă, dând la iveală niște pupile foarte umede, înecate în propria lor privire. Un braț iese afară și se agață de salvator, care plonjează într-un vârtej de rufărie și are nevoie de cel puțin cinci minute ca să aducă la suprafață capul ăsta zbîrlit și gura gîfîitoare care debitează cu energie singularul persoanei a doua :

— Ai dormit bine ? Vrei să mănînci ? Vrei să te bărbiești ?

Mă reped să-mi iau pantalonii. Apoi deschid fereastra : aerul dimineții are azi însușiri deosebite ; undeva, departe, glasul portăresei sună mai puțin spart. Când mă-ntorc, mi se pare că tavanele sînt mai albe decât de obicei și camera mi se pare mai puțin pustie... Patul e gol. Monique rătăcește prin apartament, ca într-o călătorie de nuntă (n-am avut nici timp, și nici banii necesari ca s-o facem, dar nu regret : părăsind o cameră de hotel clasică, aș fi avut impresia că am uitat ceva în ea).

— Unde ții lingurițele ?

Îmi urmez soția în bucătărie. Jumătate de duzină de obiecte nu mai sînt la locul lor. Apa fierbe în cea mai mică dintre cele trei crățiți, care au fost odată smălțuite. Lingurițe n-am, am o singură ceașcă. Iau loc și încrunt ușor una din sprîncene, care e instalată mai sus decât cealaltă, pentru că nevastă-mea s-a așezat pe genunchii mei : ce caraghioși trebuie să fim amîndoi ! Aș vrea să mă simt enervat, dar nu izbutesc. După cafea, Monique reîncepe să scotocească, să așeze, să deranjeze. Tropăie prin casă, fredonează, sare într-un picior, și în cele din urmă se oprește în fața micului vâl de tul, pe care l-a purtat ieri și care a rămas agățat în cuier. E momentul să intervin :

— N-o să putem face nici măcar o perdea din el.

Monique nu răspunde. Cu nasul în aer, cu un deget vârât în ureche, nu visează, ci face socoteli.

— Are să ajungă pentru vâlul unui sugar, spune în cele din urmă.

Aoleu! Sprânceană mea nu poate suferi genul *bun la toate*, sprânceană asta protestează. Pe nedrept, de altfel, căci Monique își recuperează liniștită vâlul, îl îndoaie de câteva ori și-l strecoară în valiza care deocamdată îi va ține loc de comodă. Nu s-a înroșit, nici n-a clipit măcar; nu face de loc o mutră de bunăvestire. Își încuie valiza, se ridică și se întinde. Îmi apucă cu două degete sprânceană, ale cărei capricii nu le cunoaște, și trage de ea glumind:

— Ce pretenții mai are și asta?

Nu mai spune nimic altceva, nu mă mai întreabă decât cu ochii, a căror nuanță cenușie devine metalică și care, cu gaura pupilei în mijloc, seamănă cu monezile de un gologan. Gologanul norocului meu! Dă-mi voie să te anunț, Zi, că ești un măgar. Nevastă-ta nu-i nici înger, nici fiară, e cât se poate de simplă și totuși hotărâtă! Fiara ești tu. Cât despre înger, există unul negru, care n-are ce căuta aici, care-și scutură aripile și spală putina.

XXVII

Miere.

Bineînțeles, albinele care fabricau această miere pentru mine, aveau și ace. Cel mai înfocat îndrăgostit, asigură înțelepciunea hindusă, *își urăște soția cel puțin opt ore pe zi*. N-o uram pe Monique, dar ne ciorovăiam cu însuflețire. În primul rînd, fiindcă trebuia să rămînem în formă. În al doilea rînd, fiindcă după aceea veneau împăcările, care aveau un parfum acrișor, foarte pe placul gingiilor mele, de cînd sînt lipsite de alt acid. În sfîrșit, există Monique și Monique, trebuie s-o recunoaștem, una pripită, și una înțeleaptă. Prima dintre ele îmi oferea de la ora zero la ora douăzeci și patru micile ei manii, micile ei păcate, feliile ei de tăcere, mutrișoarele piezișe, pocnetul tocurilor, dezbrăcatul fulger și sînul acela mic și tare... A doua Monique mă copleșea cu tot felul de perfecțiuni domestice, dintre care cea mai neplăcută era un consimțămînt universal acordat

tuturor acțiunilor, spuselor, credințelor sau gândurilor practicate în jurul ei. Femeia asta, de acord cu orice, prinde pretutindeni în ace cuvîntul „bine“, fără să știe că sensul lui e : „nimic“ (după cum reiese din expresiile *bine cugetător* și *te iubesc bine*), iar consimțirile ei erau revoltate de refuzurile mele (e singurul gen de revoltă de care e capabilă o ființă supusă). Monique consimțea din cap pînă în picioare. Cînd consimțea cu anumite părți ale trupului, n-aveam motiv să ne plîngem. Supărător era că mai consimțea și cu craniul, care era prevăzut cu idei, cum era prevăzut cu păr, numai că ideile erau înrădăcinate pînă-n meninge. Ce să mai vorbim despre supunerea ei față de referințe ! Ele îi dictau lecturile (maestrul Gand), rugăciunile (sora superioară), tehnica roșului de buze (Gabrielle), rețetele culinare (domnișoara Arbin). Mătușă-mea ici, mătușă-mea colo. N-apucasem încă să serbăm opt zile de căsnicie, că începusem să găsesc că mătușă-sa e o povară. Cum o auzeam pe Monique spărgînd un ou de colțul mașinii de gaz, mă porneam să trîmbițez :

— Omletă cu ciuperci, Catherine Arbin !

În general, Monique se mulțumea să arunce cu violență coaja oului la gunoi. Într-o zi, îndrăzni totuși să riposteze :

— Astăzi avem omletă Rezeau. Iei ciuperci care nu sînt ciuperci, le cureți, le lași să se altereze, le presari cu arsenic, bați trei ouă, de preferință clocite, le...

Restul se pierdu într-un zgomot de furculiță care bătea cu furie o pînză de aur vîscos. De altfel, n-aveam să scap atît de ușor. Chiar în seara aceea, în timp ce-i povesteam că mă întîlnisem cu un prieten al maică-mi și că, „bineînțele“, refuzasem să-l salut *pentru că* avea drept la manifestări de politețe din partea familiei mele, Monique protestă :

— În definitiv, faci și tu referiri, numai că le faci pe dos.

Avea dreptate în toate privințele ! Nu există ceva mai neplăcut decît să descoperi în tine defectele pe care le găsești la alții. Cînd, ridicată de un pai, bîrna ne cade în cap, ne strivește. Totuși, nu faptul că avea dreptate era grav. Adevărul e că, de multă vreme, ascultam de două categorii de criterii : unele vechi, moștenite din familie și care trebuiau combătute, altele mai recente, inspirate de Ladourd, de Paule, de Monique și valabile din această cauză. Dar argumentele pentru și argumentele contra se încălecau între

ele, și în învâlmășeala lor eu rămâneam nedumerit : așa pătesc toți acei care mizează pe oameni și a căror judecată se transformă într-o anexă a dispoziției lor. Maică-mea era drept cugetătoare. De ce oare ea greșea pentru că-mi era mamă, în timp ce Monique avea dreptate, pentru că-mi era soție ? Ca să ies din încurcătură, decretam că părerile mamei mele izvorau din interes, iar ale Monicăi, dintr-o naivitate generoasă, dar chiar așa ele se-ntâlneau totuși într-un punct. Era o promiscuitate scandalosă ! Aveam destule motive să regret că soția și mama mea aveau același sex, dar asta era de ajuns. Ființele pe care le iubesc și ființele pe care le urăsc nu trebuie să aibă puncte comune. Vor trece mulți ani pînă să renunț la această mentalitate de partizan. Paule o denunțase pe vremuri, în ziua în care mă apostrofase :

— Ești un sectar ! Ce politician grozav ar ieși din tine !

Prezentată sub altă formă, exclamația Monicăi exprima același lucru în ziua în care i-am atras atenția că se culcă prea devreme, adică la ora cînd doamna Rezeau ne trimitea la noi în cameră.

— Bine, totuși nu pot să fac numai contrariul de ce se făcea la tine acasă. Bănuiesc că ai tăi obișnuiau să și mănînce, nu-i așa ? Foarte rău, și mie mi se întîmplă să-mi fie foame !

Nu ne certam numai din cauza asta. Intimitatea noastră — care bătă pasul pe loc — avea nevoie de un rodaj. Axa (axa sînt eu, bineînțeles) se freca aproape de roată. Pentru o femeie dorința bărbatului e totdeauna un omagiu și nu cred că se satură vreodată de ea. Dar nu cunoaștem arta de a dori, artă care trebuie să știe ce înseamnă odihna, să acorde răgazuri, să evite o prezență continuă, să evite întrebări ca : „unde te duci“ ? să nu clocească, să nu subjuge cu privirea. Se spune că bărbații sînt geloși pe trecut, în timp ce femeile sînt geloase pe prezent (un bărbat preferă să fie prima dragoste a unei femei, firește, pentru că gelozia lui izvorăște din spiritul de creație, în timp ce o femeie preferă să fie ultima dragoste a unui bărbat, pentru că gelozia ei izvorăște din spiritul de competiție). În ce mă privește, nu eram mai gelos anume pe trecut (inexistent), sau pe prezent (ocupat numai de mine), sau pe viitorul Monicăi ; nu eram gelos pe nici unul din aceste timpuri, eram gelos pe spațiul ei. Ar fi trebuit să se mulțumească numai cu mine ca să și-l umple. Te duci în oraș, mă duc în oraș, ne ducem în oraș : *ambo*.

— Tare-aş vrea s-o invit pe Gabrielle, îmi spusese Monique într-o duminică.

— De ce ? Te plictiseşti cu mine ?

— De ce confunzi totul ? Gabrielle e prietena mea.

O prietenă ! La ce bun ? Nici eu n-aveam prieteni. Parcă femeia aceea devotată, preocupată în mod atât de exclusiv de locuitorii din *La Belle Angerie*, avea prieteni ? Nu te simţi bine, nu ți-e cald — sau frig — decât între ai tăi. Nu-i nevoie de străini, de indiferenţi. Şi iată că din gura mea, în care nu obişnuiam să învîrtesc limba de multe ori, scăpă această uluitoare profesiune de credinţă :

— Ştii, eu nu mă simt bine decât în familie.

— Zău ? exclamă Monique, gata să izbucnească în râs.

Există mai multe posibilităţi de a te simţi bine : să stai cu picioarele în papuci sau cu mitraliera în mână. E o chestie de temperament. Dar m-am grăbit să precizez, pe un ton liric :

— Vorbeam de familia mea... de familia noastră... Mă rog, de familia pe care o vom alcătui.

— Cred şi eu, admise nevastă-mea, prelungind nutrişoara aceea specifică oamenilor care încep să se înduioşeze, dar se tem că numai ei sînt emoţionaţi.

Apoi, jucîndu-şi degetele, adăugă :

— Să nu cumpărăm prea curînd o sufragerie completă. Am avea prea multe scaune goale.

În cele din urmă, degetul cel mic pocni cu un zgomot mai puternic decât celelalte şi Monique izbucni :

— Ce exigent poţi să fii ! Totul sau nimic, tu şi cu mine, numai noi... Mi-ai împuiat capul cu formulele tale ! Judecînd după tinereţea pe care ai avut-o, credeam că ai să te bucuri mai lesne de fericire.

Dimpotrivă ! Dar cum i-aş fi putut explica aşa ceva ? Cum ar fi înţeles că eram obişnuit cu tot ce-i excesiv, cu tot ce-i exclusiv ? Pe vremuri, cînd profesam acest... acest vechi... acest scandalos sentiment... nu încetam să ne purtăm interes unul celuilalt. Cu înverşunare. Eram nişte fiinţe care trăiam cu intensitate, asta eram. Şi cît de atenţi ne pricepem să fim !

— Ai fi preferat o fericire neglijentă ?

— A, nu ! spuse nutrişoara, care dispăru, ştersă de un zîmbet.

Și asta înseamnă miere. Mierea asta mă înghițea încetul cu încetul, și-mi învăluia violența, mult mai bine decât s-ar fi priceput s-o facă fierea coanei Folcoche și saliva risipită de Paule. Ființele agresive nu pot fi biruite nici prin constrângere, nici prin raționamente : se dau bătute, numai sub loviturile sceptorului soartei. Dar harul acesta rămânea specific și se limita numai la Monique. Greșeam odinioară când mă temeam de un gest fad, de o slăbiciune generală : floarea și oțelul pot fi albastre în aceeași mână. Predicatorii, care rămân credincioși femelelor lor, se apără mai bine tocmai din acest motiv ; mercenarii devin lesne sentimentali. Nu sîntem dintr-o bucată și furia noastră se păstrează multă vreme intactă în toiul bucuriilor ; singurul serviciu pe care și-l pot aduce reciproc este să ne ofere preocupări diferite și să ne îndrepte atenția în altă direcție. Mă gîndeam prea puțin la *Belle Angerie*, dar, prin contrast, atmosfera ei mi se părea din ce în ce mai odioasă. Calea pe care pășește ura înainte de a se potoli e disprețul (de o sută de ori mai penibil pentru o Folcoche).

Înaintam încet — o, foarte încet — pe aceste șine, întrezărind, doar, forma cea nouă a răzbunării mele. Totuși eram convins că valoarea mea nu scade, ci, dimpotrivă, sporește. Eram mirat că descopăr în dragoste (de data asta, definiția ei scuză termenul folosit) un alt mod de cunoaștere. Mă înzorzonam cu această descoperire, pe care alții o fac la sînul mamei, încîntat că nu o datoram laptelui matern și regăsind în această onoare vioiciunea mea însuflețită și împopoțonată, vioiciune îngropată sub cinci ani de șovăială.

Nu, ciorovăielile noastre n-aveau nici o importanță. Nu erau decât niște fleacuri. Îmi dădeam seama cu fiecare zi ce trecea că teama secretă, teama de a o vedea pe doamna Rezeau junior jucînd pentru mine rolul doamnei Rezeau senior, teama asta n-avea nici o rațiune de a exista. Sugestiile Monicăi nu vor fi niciodată niște ordine deghizate, ci niște rugămînți : nu pot suferi să fiu implorat, dar îmi place să mi se adreseze o rugăminte. Monique era respectuoasă, nu-mi uzurpa prerogativele și era dispusă să-și schimbe faimosul sistem de referiri oferindu-mi-l spre colonizare. O auzeam mai rar rostind : „cum spunea mătușă-mea...” și mai des : „cum spui și tu”...

— Am ceva important să-ți spun, piuie Monique. Dar întâi să-ți citești scrisoarea. De fapt, azi împlinim trei luni, adaugă ea întinzându-mi o scrisoare.

Timbrul care indică data sosirii la poștă îi confirmă spusele : 16 aprilie 1937. Am împlinit trei luni de când sîntem căsătoriți. Nu-mi place prea mult socoteala asta, ținută la zi pe pietatea copilărească a soției mele, care mi-o reamintește în fiecare lună. Totuși e mai bine așa decît dacă ar ronțai cu nerăbdare viitorul : calculul retrospectiv se aplică numai bucuriilor.

— *F. M.*, mai spune Monique. Nu poate să fie decît frate-tău.

Monique nu-mi deschide niciodată scrisorile : atîta i-ar trebui ! Și-a luat numai obiceiul să rămînă înfiptă în fața mea, cu privirea ageră, cu nasul boțit de curiozitate, clătinîndu-și capul de la dreapta la stînga, ca un pisoi care așteaptă să iasă șoarecele din gaură.

Într-adevăr, epistola e expediată de Fred. Numai el face mîzgăleli de felul ăsta, care se trădează printr-o semnificativă absență a liniilor pe litera *t*. O scrisoare de la Fred, la naiba ! de la Fred, care iese peste cîteva zile din armată și a hotărît, probabil, să-mi vină pe cap. N-am nici un chef să reiau legăturile cu el și nici cu vreun alt membru al familiei. Dorința mea, aproape sinceră, e/să nu mai aud vorbindu-se de ei, să mă descotorosesc de ei. Cu un aer ursuz, pun mîna pe un cuțit de/bucătărie, murdar încă de grăsime, și deschid plicul cu o singură mișcare, plină de energia necesară unui harachiri. Pe o foaie de hîrtie cu pătrățele, din cea care se vinde la debite în plicuri de cîte zece, sînt așternute în zigzag vreo douăzeci de rînduri albastrii. Când ajung la a cincea, cuțitul îmi cade din mîini și șoptesc :

— Nu chiar așa !

— Ce s-a întîmplat ? vrea să știe Monique, îngrijorată de contracția maxilarelor mele. Ce-ai spus ?

Dar nu spun nimic, nu-mi precizez decît gîndul... Nu, nu doream să scap de ei în felul ăsta. Poate doar numai de *Ea*. Revăd camera părinților, paturile unul lîngă altul, cuvertura mare de blană de lup. Ar fi trebuit... patul din stînga ar fi trebuit să fie cruțat. Termin scrisoarea înghețat și i-o întind Monicăi, care citește cu jumătate de voce :

Scumpul meu Jean, am primit o scrisorică de la Marcel. Tata, care a avut pînă acum două crize de uremie, prima din ele acum șase luni și alta la două zile după căsătoria ta, se află de data asta într-o stare disperată. Dacă Marcel mă anunță, înseamnă că e muribund. Poate că a și murit în clipa în care-ți scriu. Eu nu mă liberez decît în ziua de douăzeci, altfel aș sări numaidecît în tren. În ciuda conspirației tăcerii, cred că-ți pot spune că moștenirea ne rezervă o serie de surprize: bătrîna ne-a jefuit frumos, în profitul ei și al lui Marcel.

Cred că nu ești la curent cu nimic. O dată pentru totdeauna au hotărît să facă abstracție de tine, afară doar pentru formalitățile inevitabile. După dispariția tatei, voi avea, probabil, aceeași soartă. Trebuie să mergem mîna-n mîna.

Pe curînd.

Fred

Am rămas țeapăn, în timp ce Monique aruncă scrisoarea pe masă cu scîrbă.

— Frate-tău e dezgustător ! Puțin îi pasă de moartea lui taică-tău, singurul lucru de care se teme e că va fi dezmoștenit. Dar taică-tău n-a murit : ți s-ar fi telegrafiat.

— Cu siguranță că nu. Pînă și pe Fred l-au anunțat prea tîrziu. Dinadins prea tîrziu.

Ochii cenușii mă privesc întrebător și se voalează, înspăimîntați. Degeaba știi cîte ceva despre starea de spirit care domnește într-o familie, nimic nu-i atît de eficace ca un exemplu concret, ca să te introducă în atmosferă. Cît despre mine, știu ce trebuie să cred, înainte de a avea vreo confirmare. Trei zile după înmormîntare, voi primi o înștiințare format mare, avînd cel puțin patru centimetri de negru pe margine, și pe ea, patruzeci de persoane își vor tolăni titlurile, decorațiile și gradul de rudenie, după care se vor declara adînc îndurerăți de pierderea ireparabilă, pe care au suferit-o în persoana lui Jacques Rezeau, judecător onorar, cavalier al Instrucțiunii Publice, comandor al Ordinului Saint-Grégoire, decedat cucernic în al șazeci și doilea an de viață, după primirea sfintei împărtășanii. Voi fi convocat la înmormîntare, după ce luminările vor fi stinse, și agheasma evaporată. Pretutindeni în Craon, se va răspîndi judecata aspră : „Ticăloșii ! N-au venit nici măcar la înmormîntarea tatălui lor !” Și în lipsa noastră orice sur-

plus de hîrtii, de valori și de bijuterii se vor face nevăzute. Grijă asta, care la Fred e sordidă, la mine capătă un alt caracter : aş renunţa bucuros la partea mea ca să salvez proprietatea, aşa cum au făcut-o pe vremuri fraţii şi surorile tatei, dar mi-aş ruina familia la fel de bucuros, ca s-o învâţ minte să se mai lipsească de consimţămîntul meu.

— Ce grozăvie, geme Monique. Va să zică, nu respectaţi nimic ? Bine, dar în faţa morţii... Şi ce ai hotărît ?

— Nu-mi rămîne decît un singur lucru : să telefonez la primăria din Soledot. Portăreasa n-are telefon interurban, mă duc repede pînă la poştă.

Îmi dau seama că sîngele meu rece o înspăimîntă. Totuşi, nu pot altfel, trebuie să iau un aer indiferent şi să mă îndepărtez cu un pas hotărît, tropăind ca un cal de dric. Un Rezeau ştie să aibă ţinută în asemenea împrejurări. Noi aştia sîntem oameni tari, ţinem de o tradiţie mare, a celor ce nu plîngeau, ci angajau bocitoare. Am spus noi, căci Zdreanţă nu mai poate fi trecut la socoteală, şi, oricît vi s-ar părea de scandalos, în clipa asta, aproape că mă simt fratele cel mare, aproape că mă simt şeful familiei. Am să închid uşa binişor, am să cobor treaptă cu treaptă şi mai ales n-am să mărturisesc nimănui că la colţul străzii am început să alerg.

O jumătate de oră mai tîrziu, sînt înapoi. Intru în vîrful picioarelor, de parc-aş intra într-o adevărată cameră mortuară. Buna-cuviinţă cere să te prefaci că ți-e teamă să nu trezeşti cadavrul. Înainte de orice explicaţie, mă îndrept spre dulap, scot din el o cravată neagră şi mi-o pun. E un reflex specific familiei Rezeau, care respectă formele. Şi un reflex personal, fiindcă şi eu sînt amator de gesturi. Instalată în colţul divanului, Monique mă examinează fără blîndeţe.

— A murit ? mă întrebă ea, cu o voce spartă.

Deşi dinţii mei funcţionează ca o tocătoare de paie şi mănîncă bucăţi de frază, trebuie să deschid gura.

— Mort şi îngropat... Îngropat azi-dimineaţă la Segré. Nu înţeleg de ce, cavoul familiei e la Soledot. Am putut vorbi chiar cu secretarul primăriei. Rînjea. A îndrăznit să-mi spună : „În orice caz, puteţi să-i faceţi o vizită notarului“. Ah, ticăloşii !

Urmează un fel de mormăit, pe care nu mi-l pot stăpîni şi care poate fi interpretat într-o sută de feluri. Probabil că Monique îi dă o interpretare favorabilă mie, căci

expresia feței sale se schimbă. Intuiția, faimoasa intuiție, atribuită femeilor și care e drept că le vizitează când iubesc sau când urăsc suficient (iată de ce intuiția mamei e aproape genială), îi suflă la ureche sfaturi prudente. Monique nu se agață de gâtul meu, lăcrămînd și scuipînd tot felul de regrete. Își scoate discret jacheta de crep de lînă pentru că e roșie. Și iată că gura ei se întredeschide, își măsoară glasul și mărturisește la adresa mea :

— Și eu sînt rea la supărare.

Nu cred ce-mi spune, dar e mai ușor să accepți ceea ce socotești că e împărtășit. Recunosc că sînt rău la supărare, dar cel puțin asta înseamnă că supărarea mea există. N-are rost să mai fac pe cocoșul : e adevărat că sînt amărît. Sînt amărît așa cum sînt îndrăgostit, fără să știu și fără să vreau. Sînt amărît pentru tot ce nu s-a întîmplat, pentru lipsa de căldură, care învăluie în răceală moartea asta, pentru bunătatea temătoare a mortului, care bătea veșnic în retragere sub neputința falnică a mustății. Tată ! Dacă toate amintirile noastre pot trece în clipa asta la rubricile profit și pierdere, dacă pentru a stabili activul tău altfel decît în fața notarului, fac recensămîntul simpatiilor tale, aceste rente veșnice, pe care ni le oferă semenii noștri... doamne, tată, cît de sărac ai fost ! Mai curînd un Iov decît un Haplea ! și dacă muștele tale, trase-n țepă pe niște ace ultrafine sau lipite pieziș pe măduvă de soc, dacă fișele tale genealogice, masacrele de potîrnichi, recepțiile onorate de prezența tuturor oamenilor bine din Craon ți s-au părut suficiente și te-au mîngîiat, cît de neînțeleș ești pentru mine ! Nu-ți reproșez c-ai fost un cap de familie ridicol, un mascul de insectă căpcăună, îți reproșez că ai fost doar ascendentul meu cel mai apropiat. Îmi pare rău după tine, bineînțeleș, căci orice doliu ne retează rădăcinile. Îmi pare rău după tine așa cum o țară învinsă regretă o provincie neroditoare sau o bucată de pustiu anexat de dușman. Aveai și tu oazele tale. Îți amintești de interregnul, în cursul căruia ai fost înaintat *locotenent-general* al propriului tău regat ? Îți amintești de „poduri“, de călătoria în sud, îți amintești cum ți-a tremurat glasul în fața tapițeriei *Amor și Psihe* ? Eu mi-amintesc. Nu erai un om rău. N-ai avut noroc. Ai nimerit peste o amazoană și peste metisul acela aspru, rod al întîlnirii cu dinastia Pluvignec, fiul tău. Pleacă, rată, pleacă în vîrfurile picioarelor... N-ai să fii mult mai absent ca pînă acum din viața mea, dar n-ai să mai răspunzi de

nimic și, mai ales, n-ai să răspunzi de această absență. Ani să te învinuiesc mai puțin, dacă se poate spune că te-am învinuit vreodată. N-am să te uit. Asta nu înseamnă că am să șterg zilnic praful de pe amintirea ta, dar am să-ți ofer mai mult decât o slujbă la biserică și o ramă aurită în coridorul glacial din *La Belle Angerie*.

— Dragul meu, strigă Monique, știam eu că nu ești de marmură.

Probabil că se vede ceva pe fața mea. Atîta pagubă ! Mă scutur, încerc să fac o diversiune.

— Și ce-i cu lucrul acela important, pe care voiai să mi-l spui ?

— Doamne, exclamă soția mea și întoarse capul, știrea pe care ai primit-o strică totul.

Își scoate batista, o îndoaie, o desface : asta înseamnă că e foarte stingherită. Chipul ei tras, pleoapele violete, sîni care-i saltă mai grei sub bluză m-au informat din timp, au trezit mai demult în mine o bucurie surdă, care nu vrea să se mărturisească. Totuși nu se poate, mai ales astăzi, să nesocotesc unul din obiceiurile clanului meu : chiar dacă știi ceva trebuie să te pricepi să nu știi nimic, căci numai un lucru anunțat oficial e valabil. În sfîrșit, Monique s-a hotărît și știrea țîșnește, voalată :

— O generație pleacă, șoptește ea, alta vine.

XXIX

Nici o înștiințare. Nici urmă de Fred. Tîmp de două luni, nici o veste ! În sfîrșit, iată convocarea notarului, care-mi recomandă să indic un împuternicit legal, dacă doresc să mă reprezinte cineva. Dar sugestia asta mă lasă rece : mă pricep foarte bine să mă reprezint singur și simt atît de puțină teamă la gîndul regăsirii cu familia mea, încît nu șovăi s-o iau și pe nevastă-mea cu mine. Am avut doar prevederea să trecem pe la vopsitorie. Dacă cineva ar fi rău intenționat și ne-ar examina de aproape, ne-ar spune că hainele noastre nu-s destul de negre. Numai negrul hainelor noi e cu desăvîrșire funebru ; lucrurile vopsite au totdeauna o anumită șovăială. Cred că nici ținuta noastră nu trădează o prăbușire suficientă, după cum nici mersul nu-l avem destul de discret.

Deși un mic vâl de crep negru (crep de China foarte subțire adică doliu minor) a înlocuit vâlul mic de tul alb, pe care Monique îl purta acum cinci luni, această călătorie e totuși o călătorie, un *ersatz* de călătorie de nuntă. După ce-am trecut de Le Mans, nevastă-mea, care s-a născut în estul Franței, s-a agățat de ușa vagonului și privește uimită gardurile, care se aglomerează din ce în ce mai mult. Am schimbat trenul la Sablé, apoi la Segré, și iată că trenulețul a ajuns în sfârșit la halta Soledot, care se află la distanță de un kilometru zdravăn de sat.

— Sô... led... ôț ! cîntă unicul funcționar, care se gargarisește cu toți acești o, vocale esențiale într-un ținut ploios, și agită satisfăcut un fanion roșu.

Îndată după aceea, îl înfășoară la loc, în timp ce noi doi sărim pe pietrișul înstelat de pădăii, iar trenul pleacă mai departe, spre Chazé, pufăind fumul cenușiu. Funcționarul nu mă salută : feroviarul ăsta era pe vremuri singurul elector din Soledot, care nu-l vota pe marchizul de Lindigné și-și trimitea puștii la școala laică. Dar iată că porțița își zăngăne fierăria în urma noastră. Bocage, patria mea. Aerul verde, iarba verde se întrepătrund între ele. Povîrnișurile se încovoie sub mărăcinii care le acoperă și sub stejarii tineri, tunși scurt cu cosorul. Drumul desfumat de la Croix-Rabault se pierde în desișuri : hîrtoapele lui strălucesc, mari ca niște șanțuri și pline ochi de o apă vîsească în care se destramă niște coceni de varză. Iată și măceșii de porțelan fin, care la toamnă vor aproviziona pe ștengarii din târg cu rezerve nesfîrșite de păr de scărpinat. Iată și galbenul acid al rapiței, tufanii măcinați, vacile mici care împart cu cele bălțate onoarea de a șovăi între negrul sutanei și albul barierei. Iată și rîul Ommée, care-și pune noroaiele la dispoziția femeilor ce spală rufele bătîndu-le cu maiul. Iată-ne în Soledot, a cărui clopotniță toarce lîna cenușie a norilor. Pe piața triunghiulară freamătă acum doar unsprezece tei : îl caut în zadar pe al doisprezecelea. Băcănia, cafeneaua *La Boule d'Or*, potcovarul, rotașul, poșta rurală, eparhia : perdelele tuturor ferestrelor se clintesc cu un centimetru. Nici un alt semn de viață în cocioabele joase. Așa cum se cuvine, maestrul Saint-Germain locuiește într-o casă mai înaltă și ceva mai retrasă, la distanță suficientă de strigătul stăncuțelor, de zgomotul nicovalei, de elevii care ies de la școală și de miresmele de corn ars.

Escortat de ajutorul lui, notarul vine personal să ne deschidă. E un individ care seamănă cu alunul : mititel, piper-nicit, agitat de orice adiere de aer și avînd totuși niște mîini foarte mari, foarte plate, niște adevărate frunze, pe care pe-țiolul subțire al încheieturii mîinii le leagă de trup. De fapt, cap nici nu are ; capul se reduce la ochi, niște alune de culoare nedefinită, pe care se încolăcesc pleoapele. Ușurelul ăsta o ia înaintea noastră, se strecoară printre ușile capitonate și, după ce și-a expediat funcționarul, ne poștește să luăm loc pe catifeaua roșie. El rămîne în picioare, nu binevoiește să se apropie de birou și, legănat de suflarea propriei lui respirații, se încovoiaie pentru condoleanțe.

— Îngăduiți-mi, vă rog, mai întîi, să vă spun, domnule și doamnă, cît de mult iau parte...

Știm că are să-și ia partea, o parte, care va fi probabil mai mare decît a mea. Din vîrfurile buzelor dau drumul la niște mulțumiri, care izbutesc să-i îndrepte spatele. Saint-Germain renunță la aerul lui pătruns, manevrează în jurul mesei de scris și se cocoțează pe fotoliul rotativ, care-i permite să domine situația.

— Ați venit prea devreme. Ați fi avut tot timpul să mergeți pînă la *Belle Angerie*. Mă rog, cred că frații dumneavoastră sînt acolo și o pregătesc pe doamna Rezeau pentru aceste formalități penibile.

E tot ce-și permite notarul ăsta de țară. Adică vrea să zică : „Ești un fiu denaturat, dar eu nu vreau să știu nimic“. Știe maestrul Saint-Germain, știe mai bine decît oricine de ce nu m-am dus pînă la conac și de ce am debarcat direct în biroul lui. Se va preface tot timpul că nu aruncă nici o ochire dincolo de zidul vieții private, chiar dacă zidul acesta e comun cu notorietatea publică. Nimic din ce trebuie să ignoreze și nimic din ce trebuie să știu eu nu va trece dincolo de bariera colților lui. Nu înțeleg cum a manevrat, dar iată-l avîntîndu-se în reflecții nesfîrșite privitoare la dispariția treptată a dialectului breton și a bonetei, la expansiunea doriforului, la împotmolirea progresivă a rîului Ommée. Apozitiile, digresiunile, observațiile întretăiate de tăceri și rostite cu o artă rafinată a frazei lente ajută să treacă timpul. Nici Monique, și nici eu, care ne mărginin la cîteva onomatopee amabile, nu i-am dat nici o mîna de ajutor. Totuși, cînd țîrîitul așteptat al soneriei răsună imperios, domnul Saint-Germain se scuză aproape că e obligat să întrerupă această

interesantă conferință. În orice caz, nu catadicsește să surprindă șoapta grăbită a Monicăi :

— Spune-mi, dragă, trebuie s-o salut pe maică-ta ?

Răspunsul e inutil. Văduvă din cap pînă în picioare, îndoliată pînă și în priviri, împachetată în văluri, o bătrînă Andromacă se apropie de noi, dar pare că nu vede și nu simte nimic. Apoi se prăbușește moale în fotoliul pe care maestrul Saint-Germain îl împinge sub rochia ei. S-ar zice că nici Marcel și Fred, amîndoi în civil și purtînd două costume negre identice, nu observă prezența noastră. Se așază și ei de o parte și de alta a doamnei Rezeau, ceva mai spre spate. În colțul în care ne-am retras, Monique și cu mine avem un aspect într-adevăr foarte accesoriu. Înainte de a-și relua locul în fața biroului, notarul își repetă condoleanțele și amintește în termeni voalați meritele tatei, care i-a fost vecin, prieten, client și coleg în consiliul municipal. Privirea lui nu părăsește o clipă privirea maică-mi, care-l atrage ca un magnet. Marcel nu se clintește. Fred se întoarce o clipă — în fine ! — și mă învrednicește cu o clipire din pleoape.

Apoi, Saint-Germain se transformă iar în ofițer ministerial. Se așază, și vocea lui urcă, apoi se cocoțează în punctul cel mai de sus al gamei :

— Nu v-am convocat mai devreme, doamnelor și domnilor, fiindcă am vrut să evit unele complicații inutile. Într-adevăr domnul Marcel Rezeau și-a atins majoratul abia alaltăieri... Iată-ne deci adunați aici ca să luăm cunoștință de un testament olograf, care a alcătuit obiectul obișnuitului proces-verbal de deschidere și pe care mi-l comunică președintele tribunalului. Testamentul acesta este cel mai clasic, cel mai just din cîte cunosc.

Mîna lui plată pătrunde în dosarul verde ca jadul, care moșăie pe birou. Degetul mare și arătătorul extrag din el o simplă foaie de hîrtie de scrisori cu antetul *La Belle Angerie*.

— În principiu, continuă notarul, testamentul acesta ar fi trebuit să fie scris pe hîrtie timbrată, și nu pe hîrtie simplă. Valoarea lui juridică e deplină, totuși, cînd vom face înregistrarea, va trebui să plătim o mică amendă. Și doar domnul Rezeau, sărmanul de el, știa ce înseamnă legea ! Îmi dați voie, doamnă, să citesc testamentul ?... Iată-l... *Subsemnatul Jacques Rezeau, fost substitut, domiciliat la Soledot, în Maine-et-Loire, declar că las moștenire soției mele, născută Paule Pluvignec, un sfert în deplină proprietate și un sfert uzufruct din toate bunurile mobile și imobile, care-mi vor alcătui succesiunea.*

Revoc, pur și simplu, orice alt testament anterior acestuia. Făcut, scris, datat și semnat în întregime de mâna mea, la Soledot, în ziua de 28 octombrie 1936.

Saint-Germain ridică nasul, nasul lui minuscul, pe care n-ar avea loc să se așeze nici două muște în același timp.

— Așadar, comentează el, doamna Rezeau beneficiază de cota disponibilă, și fiecare dintre dumneavoastră, domnilor, își ia partea la care are drept, în calitate de rezervatar. Aș fi încântat să mă ocup în fiecare zi de succesiuni atât de simple.

Fred se întoarce a doua oară : rânjește cu un singur colț al gurii, cel pe care mama l-ar putea vedea, dac-ar catadicsi să-l observe. Lângă mine Monique schițează o strîmbătură, al cărei sens îl ghicesc : „Femeia asta prăbușită de durere, dispozițiile astea imparțiale, își spune ea, probabil, se bat cap în-cap cu ce mi-a povestit bărbatu-meu“. În ce mă privește, am anumite rezerve : știu cât valorează la noi în familie aparențele de generozitate destinate galeriei. Notarul continuă pe un ton firesc, aproape vesel :

— Puteți accepta fără nici o grijă această moștenire. E drept că activul nu e prea important, în schimb, nu există nici un pasiv. Averea lăsată de domnul Rezeau e alcătuită în felul următor...

Toate chipurile împietersc, în afară de chipul lui Fred, care se moaie, lăsînd să-i atîrne bărbia. Dar doamna Rezeau a mișcat un deget și pot să disting palpitînd gîtul acestei statui. Saint-Germain își reia vocea de lector într-o sală de mese.

— Conturile curente ale domnului Rezeau, atât la Crédit Lyonnais, cât și la Banca de Scont, dau la iveală un sold creditor de patruzeci de mii de franci. N-am evaluat încă titlurile depuse în biroul meu, dar le cunosc foarte bine și le apreciez, cu o mică aproximație, la două sute de mii de franci. Doamna Rezeau mi-a semnalat că în casa de bani a răposatului se mai află o jumătate de milion în valori diferite care provin dintr-o revalorificare recentă. Așadar avem aproximativ șapte sute patruzeci de mii de franci, dintre care o sută optzeci și cinci de mii în deplină proprietate pentru doamna Rezeau, o sută optzeci și cinci de mii în uzufruct și, pentru fiecare copil în parte...

Socoteli, socoteli... Știu, averea mobilară a tatei era modestă. Sursa esențială a veniturilor familiei era dota serioasă a doamnei văduve. Dar mai erau și fermele. De ce nu spune

nimic Saint-Germain despre *La Belle Angerie*, despre mobilele și tapițeriile ei ? Colo, în colț, Marcel își înghite respirația ca pe un ou tare. E timpul să trec la atac.

— În ce privește *La Belle Angerie*, pe care nimeni dintre noi nu are bani s-o răscumpere, cred că am putea să rămânem în indiviziune.

— Cum ? exclamă notarul, și mâinile lui încep să zburătească, smulse parcă de un vârtej de uimire.

Gîturile tuturor se deșurubează pe sfert și se îndreaptă spre mine, toate chipurile exprimă aceeași uimire, intensă și naivă. Ce-i cu băiețușul ăsta ? Din ce lună cade ?

— Vai de mine, bolborosește maestrul Saint-Germain, știți prea bine că, în luna octombrie, tatăl dumneavoastră, care-și dăduse demisia și nu mai dispunea de mijloace suficiente de trai, și-a vîndut proprietatea în viager. Cumpărătorul a plătit cincisute de mii de franci pe ea, cei despre care vă vorbeam adineaori, și i-a asigurat totodată o rentă serioasă. Din nefericire, tatăl dumneavoastră s-a prăpădit...

Doamna Rezeau își împreunează mâinile, cu un aer jalnic :

— Da, recunosc, geme ea, a făcut o afacere proastă. Dar bietul meu soț ar fi trebuit să trăiască încă douăzeci de ani, n-aveam de unde să-i bănuim moartea. Iată-mă fără locuință și fericită că noul proprietar acceptă să-i rămîn locatară !

Peste cinci minute va trebui să-i plîngem de milă. „Aranjamentele“ încep să iasă la iveală și ele. Trebuie să merg pînă la capăt, în ciuda privirilor Monicăi.

— Și mobila ?

— *La Belle Angerie* a fost vîndută cu mobilă cu tot, reia mama, cu o vioiciune care o trădează.

Din ce în ce mai bine ! Nu-mi mai lipsește decît o singură verigă din lanț.

— Cui ?

Marcel e stacoiu la față, notarul se ghemuiește în fotoliu. Doamna văduvă îmi ține piept.

— Ce-ți pasă ? *La Belle Angerie* a fost vîndută și nu figurează în succesiune, asta-i tot. Sper că taică-tău n-avea nevoie de autorizația ta ca să dispună de ce-i aparținea și să trăiască decent la bătrînețe.

Dar Fred prinde curaj o clipă și se apleacă spre mine.

— Cumpărătorul e domnul Guyare de Kervadec, rînjește el.

Iată secretul ! Am înțeles. Gîndesc foarte repede, căutînd să iau o hotărîre și mai ales o atitudine profitabilă, în timp ce Saint-Germain, care înțelege tăcerea mea, scoate repede din dosar niște hîrtii gata pregătite. Dintr-o dată, pare foarte grăbit. Îl aud murmurînd ca-n vis : „Vreți să semnați, doamnă... Aici... și aici... și acolo... Mulțumesc.“ Doamna Rezeau se ridică, își aplică parafa aspră și se prăbușește la loc în fotoliu. Simt că mă supraveghează din ochi : e rîndul ei să-mi caute privirea în zadar. Îl observ pe Marcel, care se desprinde greoi din scaun ; de o oră încoace, șaizeci de hectare, cîte unul pe minut, îi pică în spate. Semnează impasibil. E rîndul lui Fred. Dar Fred șovaie, privirea lui se plimbă pe rînd de la stiloul pe care i-l întinde mîna amabilă a politehnicianului la maică-sa, apoi la mine.

— Nu semna nimic.

M-am ridicat în picioare. Îmi încrucișez brațele și rostesc, accentuînd fiecare cuvînt :

— Să facem un rezumat. Doamna Rezeau, avînd o procură generală și acționînd în numele tatălui nostru, grav bolnav, a vîndut în ultima clipă proprietatea și mobila, adică esențialul succesiunii, pe o sumă derizorie.

— O rentă viageră ! replică maestrul Saint Germain, în timp ce doamna Rezeau se crispează și face eforturi violente ca să-și păstreze rolul.

— O rentă viageră care nu pune probleme, fiindcă tata era condamnat. Și cine a cumpărat proprietatea ? Domnul Guyare de Kervadec, viitorul socru al lui Marcel. Fac prinsoare că pînă-ntr-un an, *La Belle Angerie* se va întoarce din nou în familie, în beneficiul unui singur proprietar cu un mic uzufruct solid pentru doamna Rezeau. E o stratagemă clasică. De altfel, dacă cinci sute de mii de franci reprezintă prețul vînzării și trebuie să fie retrași din averea mobilă, nu mai ieșim la socoteală. Nici nu mai întreb ce s-a întîmplat cu argintăria și cu bijuteriile...

Se aude un zgomot uscat : Fred a lăsat din mîna stiloul, care a căzut. Marcel face un pas înainte cu mîinile întinse, de parc-ar vrea s-o ocrotească pe maică-sa. Cît despre ea, renunțînd dintr-o dată la slăbiciune, viclenie inutilă, se înalță dintr-o dată, ca Sixtus-Quintus după alegere. Gesticulează, vîlurile îi zboară în toate părțile, ai spune că e un păianjen în mijlocul pînzei.

— Poți să faci ce poțestești, vociferează ea. Am prevăzut totul. Domeniul nu va cădea în mîinile unui nețrebnic, care

de zece ani încoace se ține numai de prostii, care ne umilește în toate felurile și care distruge tot ce avem mai sfânt. Un valet ! Un vânzător ambulant ! Un ratat, care a făcut cea mai stupidă căsnicie... Ciudat, vocea mamei nu e destul de firească ; declamă, răgușește și, după ce și-a recăpătat cu greu suflarea, ne aruncă pe un ton tragic :

— O căsătorie care l-a ucis pe taică-tău !

Marcel se silește s-o tragă după el. Maestrul Saint-Germain, care e ținut pe scaunul de tortură, scupă fără rezultat : „linișteți-vă, linișteți-vă !“ în direcția mamei și : „e foarte legal, să știți !“ în direcția mea. Dezlănțuită, bătrâna se leagă acum de șeful familiei și al blazonului.

— Tu, marinarule, poți să-ți faci bagajul. Nu te mai bizui pe mine ca s-o scoți la capăt. Aha ! Sînteți o pereche frumoasă voi doi.

Ne vine rîndul la fiecare, chiar și Monicăi, care se apropie zîmbind. (Știu de ce zîmbește : în sfîrșit, a văzut și ea cu cine are de-a face.) Dar vina ei e că pune mîna pe umărul meu și șoptește : „Să plecăm, *dragul meu* !“ Va da socoteală numaidecît pentru această dovadă criminală de afecțiune. În pragul ușii, smucindu-se din mîinile lui Marcel, doamna mamă se întoarce spre noi și scupă o ultimă tiradă :

— Și dumneata, midineto, află de la mine : n-ai să faci niciodată parte din familie.

Măseaua de aur a strălucit ca un fulger. Ah ! de ce nu pot strivi măseaua asta, falca în care e înfiptă și capul ! Dar iată un alt fulger : e mîna soției mele, pe care strălucește o verighetă subțire și care mă oprește cu un gest imperios. O neașteptată Monique, insensibilă la umilință, aparent invulnerabilă, răspunde cu o voce suavă :

— Cum, aveți și dumneavoastră o familie, doamnă ?

Nu mai avem ce căuta pe-aici. Plecăm. Aș fi vrut să mă duc întîi la mormîntul tatei, dar Fred, care s-a repezit pînă *La Belle Angerie* și ne-a ajuns din urmă, mă lămurește gîfîind :

— Domnul Rezeau a murit la spitalul din Segré, unde din motive de economie îl transportase credincioasa lui soție... Fiîndcă veni vorba, știi ce farsă mi-a jucat în ultimul moment văduva asta inconsolabilă ?... Mi-a cerut să-mi fac bagajul în fața ei, ca în ziua în care am plecat la liceu. M-a percheziționat ca să fie sigură că nu iau nimic din ce ne-a furat ea. Nu s-a schimbat, văduva !

„Văduva“ e un termen care-mi place. Adevărata doamnă Rezeau, de două ori vie, e soția mea, de care sînt foarte mîndru în momentul de față, pentru că s-a priceput să rostească cuvîntul final. Totuși, dacă bătrîna doamnă Rezeau nu s-a schimbat, cum se explică sentimentul pe care mi-l inspiră azi ? O dată trecut primul acces de furie, nu mai regăsesc în mine mînia aceea profundă, care mi-a susținut tinerețea și care încheiase odinioară cu adversarul un pact de dușmănie. Ciocnirile noastre violente de altădată erau mai puțin penibile ca cea de azi, uneori erau mărețe. Ura noastră a degenerat : gratuitatea ei admirabilă se pierde în probleme vulgare de bani.

— Las', că ne întoarcem noi, spune Fred cu un aer victorios. Am izbutit, totuși, să-i șterpelesc de sub nas una din cheile serei. Nimeni nu intră acolo, bătrîna nici n-o să-și dea seama.

Examinez cu interes cheia ruginită, pe care frate-meu o învîrtește în jurul degetului.

— Putoarea ! exclamă Fred frămîntîndu-și nasul.

— Ar fi trebuit să-i spui asta adîneaori ! șoptește Monique, care sare în șanț și începe să culeagă un buchet de flori, apoi mă strînge de gît fără nici un motiv aparent.

Fred întoarce capul : demonstrații de genul ăsta îl enervează. Dar deodată — pentru cîteva secunde — găsesc că problema succesiunii e mai puțin importantă, că apa rîului e mai limpede și că galbenul rapiței e mai puțin strident. În afară de stăncuțele care se ridică greoi, cu un croncănit funebru, zăresc și ciocîrlii, care se zbenguie și-și repetă refrenul sus de tot, alături de soare.

XXX

Cînd ne-am întors la Paris, am fost nevoiți să-l găzduim pe Fred.

— Numai provizoriu, dragul meu ! m-a asigurat el.

Dar provizoratul ăsta amenința să se transforme într-o veșnicie. Domnul Rezeau (după moartea tatei, frate-meu ținea morțiș să nu i se menționeze și prenumele pe plicuri), domnul Rezeau considera firească ospitalitatea mea și, cum nu se mai mărginea la cartofi fierți, mînuia cu îndrăzneală furculița. Nu șovăisem o clipă să cumpăr un divan demon-

tabil, pe care domnul Rezeau îl folosea din plin, deși era de părere că ar fi „cam tare“. Trebuie să spun că binevoia să se și plîngă, și recunoștința lui de scaiete începea să-mi zgîrie timpanul.

— Dacă n-ai fi aprins praful de pușcă, mormăia el, aș fi rămas acasă. Bătrîna mă primise din prudență, încerca să mă neutralizeze, fiindcă nu-i chiar așa de sigură pe poziții ! Eram la fața locului și puteam s-o supraveghez... Sînt sigur că, dacă i-am scotoci în hîrtii, am ajunge să punem mîna pe ceva compromițător.

E drept că uneori schimba placa :

— Dacă m-ai fi lăsat să semnez, i-aș fi putut cere niște bani notarului.

De dimineată pînă seara, ne împuia urechile cu cifre. Succesiunea trebuia să se ridice la patru sau cinci milioane, fiecare dintre noi ar fi trebuit să-și primească „cărămida“. Cu această cărămidă, prima (și ultima) piatră a singurei construcții, pe care Fred se dovedea în stare s-o înalțe în cinstea propriei lui glorii, ar fi făcut cutare, cutare și multe altele încă, printre care cîteva chefuri strașnice. Frate-său mai mic nu știa decît să facă gălăgie, dar n-avea nici un plan. El, Fred, avea planul lui, vom vedea noi ce era de văzut. Primul lucru...

— Ar fi să muncești... insinuă Monique.

Dar dacă răposatul nostru tată avea mîinile fine și era convins că nu orice profesie e onorabilă, Ferdinand Rezeau, fiul lui Jacques, avea mîini moi. Hotărît — „ca și tine, dragă !“ — să facă orice, cu condiția ca acest orice să nu fie ceva, Fred se mura așteptînd. Trei ani de trîndăvie militară avuseseră pentru el sensul unui antrenament la un parazitism, conform, de altfel, cu temperamentul lui. După o săptămîină, am renunțat să-i încredințez marfă și să-l trimit în locul meu pe la tîrguri. Era o soluție care mi-ar fi îngăduit totodată să-l căpătuiesc pe el și să cîștig timp, dar se dovedea imposibilă. Aiurit, reticent, morocănos, paralizat de o vanitate copilărească, Fred descuraja clienții, și din puținul pe care-l vindea își oprea un procent foarte ridicat.

Nu îndrăzneam să ne deșcotorosim de el. Generozitatea Monicăi și orgoliul meu ne împiedicau să-l zvîrlim în stradă. În schimb, prezența lui enervantă mă servea indirect : Fred — cred chiar că făcusem acest calcul — izbutea să înjosească

definitiv familia mea în ochii Monicăi. Îmi servea totodată drept agent de informații și făcea demersuri secrete pe lângă specialiști în șicană, pe care aversiunea soției mele mă împiedica să-i consult personal. Dacă sîngele lui frate-meu nu era agresiv, în orice caz saliva lui era arțăgoasă ; era un spion bun și-mi îngăduia să nu-mi murdăresc mîinile bălăcindu-mă și eu în noroaiele procedurii. Așadar, îl lăsam să cutreiere prin birouri și să se agate de gulerele șmecherilor în robă, iar eu luam un aer îngeresc, cînd soția mea striga exasperată :

— Isprăvește odată cu procesul ăsta, Fred ! Închipuie-ți că familia dumitale n-a avut avere, rezultatul va fi același.

Asta era și părerea mea, dar nu a lui Zl, trezit brusc de vociferările doamnei, mamei sale. Nici Zl nu se sinchisea de avere, în schimb el cerea pedeapsa vinovaților.

Soarele și praful cădeau peste acoperișul de pînză roșie al cortului meu. Vîntul legăna etichetele atîrnate la capătul unor fire violete. Eram morocănos și agitam măturica, ștergînd mereu de praf teancurile de șosete înșirate frumos pe parmaclîcul iarmarocului. Duminica asta de sfîrșit de lună nu era norocoasă, deși, oricît de puțin norocoasă ar fi o duminică, e totuși mai bună decît o sîmbătă bună : nici un negustor ambulant nu șomează într-o zi cînd negustorii sedentari țin prăvăliile închise.

Eram singur. De obicei, profitînd de săptămîna ei de lucru care avea cinci zile, Monique venea să-mi ajute, și fata asta tăcută, cu gesturi și zîmbete suple, se pricepea să fie demonstrativă : demonstrativă în alb, ca să zic așa. Convingerea cu care Monique își înfășura în jurul pumnului o pereche de șosete hotăra pe cel mai ursuz client să cumpere două perechi. Dar nu mai voiam s-o văd stînd în picioare cinci ore în șir și preferam s-o las acasă, instalată confortabil și pradă unei excitații nebune produsă de ultimul număr din *Mon-Tricot-Layette*.

Îmi lăsasem tocmai deoparte măturica și încurajam cu o mișcare grațioasă a bărbiei o matroană, care manifesta interes față de marfa mea, cînd Fred, răsărit nu se știe de unde și dînd iama în crătițele negustorului de alături, își făcu drum pînă la masa mea. Binevoi să asculte și el, cu un aer de superioritate, pe clienta care-și descria anatomia (întocmai ca și medicul, negustorul nu e bărbat : poți să-i în-

credințezi tot felul de amănunte oribile) și care se plîngea că are niște coapse pe care plesnesc cei mai buni ciorapi.

— Foarte bine ! Să nu purtați ciorapi ! o sfătui negustorul admirabil, care e Fred, fără să-mi dea timp să-i ofer un ciorap numărul patru, cu margine întărită.

Apoi mă apucă de un nasture al hainei și trîmbiță :

— Trebuie s-o sfîrșim, băiatule !

Era o idee bună. Dar Fred arunca în direcția unei alte cliente un : „lăsați-ne în pace !“ categoric și continuă să-mi descoase nasturele, suflîndu-mi drept în nas :

— N-am putut să-ți spun ieri seară, de față cu nevas-tă-ta. Am noutăți. Am aflat că Marcel și baba sînt la Paris, la Pluvignec. Pretextul oficial e expoziția. De fapt, sînt sigur că văduva nici nu pune piciorul la Palatul Chaillot. A venit să-l dăscălească pe bunicu, care e și el destul de bătrîn ca să se transforme în decedat. *La Belle Angerie* e încuiată pentru două săptămîni. Asta înseamnă că a sosit momentul să acționăm. Toți oamenii de afaceri declară că e imposibil să începem o acțiune de anulare a testamentului dacă nu putem înfățișa măcar o singură hîrtie compromițătoare. În ciuda prețului mic, vînzarea e valabilă în sine și, fiindcă e vorba de o rentă viageră, e greu să invocăm cele șapte douăsprezecimi prevăzute de lege. Trebuie să existe însă o corespondență Rezeau-Kervadec, poate chiar o contra-scri-soare sau recunoașterea unei datorii fictive. Doar nu-i ne-bună bătrîna, trebuie să-și fi luat măsurile de precauție pen-tru cazul în care căsătoria dintre Marcel și Solange n-ar mai avea loc. Dacă punem mîna pe hîrțiile astea, avem cele mai serioase perspective să le dăm planurile peste cap. Cu sigu-ranță că doamna mamă nu le-a depus la bancă : în perioada succesiunii, așa ceva ar fi periculos. Pentru noi, obiectivul numărul unu trebuie să fie dulapul englezesc din camera ei. Cu ocazia asta am putea șterpeli și bijuteriile, dacă se află acolo. Nu le-a declarat... Bijuteriile și, eventual, ceva bani. Ehei ! ar fi o afacere bună !

Lăcomia îl încălzea. Scuiatul lui țîșnea violent, parfumat cu rachiu. Eram dezgustat, dar ispitit. De ce o văzusem iar pe maică-mea ? De ce-mi stîrnise iar dușmănia ? În momen-tul de față eram strîns cu ușa, aveam următoarea alterna-tivă : să mă las jefuit, adică să mă dau bătut, adică să mă în-josesc în ochii mamei (și în ochii mei), sau să mă apăr, folo-

sînd mijloace la fel de dezgustătoare ca ale adversarului, adică să mă înjosesc în ochii soției mele (și iarăși în ochii mei).

Între timp, din ce în ce mai elocvent, Fred își aduna, fir cu fir, mănunchiul de șmecherii. Era de părere că n-aveam motiv să ne temem de nimic : între mamă și copii codul nu admite furtul, nici violarea de domiciliu. Doamna Rezeau era în mod provizoriu locatară casei, trebuia doar să nu ne atingem de mobilă, proprietate fictivă a domnului de Kervadec. De altfel, dușmanii noștri vor avea grijă să nu facă plîngere, prudența le va interzice să atragă atenția fiscoi, pe care tănuirile lor îl fraudau în măsura în care ne jefuiau pe noi. Era foarte simplu să intrăm în casă, fără spargere și fără să sărîm gardurile, fiindcă aveam cheia serei. N-aveam nici un motiv să ne temem de vecini, de Barbelivien sau de nevastă-sa, fiindcă prezența fiilor casei rămînea, în fond, firească și fiindcă ne vom strădui să nu ne vadă nimeni.

Oare Fred își închipuia că mă tem ? Mi-am încleștat dinții și am început să-mi împachetez marfa.

— Pleci ? mă întrebă negustorul de crățiți. În cazul ăsta, am să-mi întind puțin marfa pe locul dumatăle.

— Întinde-o, întinde-o, prietene ! hotărî Fred cu un zîmbet neglijent.

În autobuz, între două mormăieli (valizele și materialul meu erau grele, și taxatorii nu pierdeau decît rareori prilejul să-mi atragă atenția că încurc drumul pe platformă), Fred își reluă argumentarea răbdătoare de aliat minor, care încearcă să stîrnească o putere mare.

— Spune-mi, te rog, cam ce mutră am avea, dacă, după ce am anunțat că o să facem gălăgie, ne-am hotărî să cedăm ? Nu te mai înțeleg. În definitiv nu ești singurul în cauză. N-ai dreptul să admiți depozitarea soției tale, chiar dacă ea consimte, și cu atît mai puțin a copiilor pe care-i vei avea. Nu cerem decît dreptul nostru. Un milion... îți dai seama ce ar fi ? Monique n-ar mai avea nevoie să muncească, și tu, în loc să te plimbi încoace și încolo cu niște boccele nenorocite de marfă, ai putea să-ți pui pe picioare un comerț în regulă. Nu, nu te mai înțeleg... Pe vremuri erai un om în toată firea. Acuma eu sînt acela care trebuie să-ți dau ghes. Ai început să te îmburghezești, zău așa !

Firește că în aceeași seară, în ciuda protestului exprimat de ochii cenușii, am luat bilete de tren.

Iată-ne înfierbîntați și excitați ca niște draci pe jăratec. E un jăratec vechi, pe care se înverșunează foalele tocite ale urii mele. Totuși, e lucru știut că ultimii tăciuni aruncă totdeauna mai multe scînteii.

Am coborît, fără să ne ferim, la Soledot, după ce călătorisem totuși cu trenul de seară. Am evitat să trecem prin sat și am apucat pe scurtătura discretă pe care ne-o oferea drumul de la Croix-Rabault, apoi am pătruns în parc la nivelul barajului de pe rîu. În parc... e un fel de-a vorbi, fiindcă nu mai există parc, totul e un șantier imens de tăiat copaci. Fred îmi spusese că o echipă de pădurari masacrau pădurea. De o lună încoace, văduva a făcut treabă bună ! Pretutindenii sînt culcate la pămînt trunchiuri de stejari, de platani, de cedri, de ulmi, toți centenari în majoritate, plantați de cîteva generații de Rezeau și purtînd aproape toți cîte un nume : numele vreunui strămoș sau al vreunui sfînt, uneori amîndouă. Înainte de Înălțare, în crengile lor se atîrnau niște mici și buchete craoneze. Numai o Pluvignec putea porunci acest masacru.

— Prudență și rapacitate, exclamă Fred. Titlurile vegetale trebuie valorificate. Dacă avem cîștig de cauză, lemnul va fi vîndut în orice caz. Baba numește această operație : „salvarea patrimoniului“ !

Fred poate să protesteze, eu o înțeleg pe mama. Și eu aș fi în stare să distrug totul și să adopt politica pămîntului pîrjolit. Jumătate din cadavrele copacilor poartă întipărite în scoarță inițialele rituale R. F. și simt că aprob deodată dispariția acestor simboluri perimate. Dar nu pot să-mi rețin un strigăt de mînie în fața ultimului trunchi, ale cărui ramuri au și fost tăiate și care așteaptă, gata pregătित pentru transport, culcat în mijlocul unei grămezi de surcele, de ace și de deșeuri de scoarță : e fostul meu loc de refugiu, copacul meu preferat, care s-a prăbușit de la o înălțime de peste douăzeci și cinci de metri de-a curmezișul peluzei. Îți mulțumesc, mamă ! Îmi faci un serviciu, ațîți la momentul oportun dispoziția mea șovăielnică. Am început să pășesc mai hotărît, în timp ce, dimpotrivă, Fred devine mai circumspect, aruncă priviri prin tufișuri și merge numai în urma mea.

— Poate că ar trebui să așteptăm căderea nopții, șoptește el. Barbelivien dă adesea tîrcoale pe-aici, în amurg.

N-are nici o importanță. E casa tatălui meu, sînt și eu moștenitor firesc. Sînt la mine acasă. În clipa asta, aș intra cu forța chiar și în prezența lui Marcel, chiar și în prezența văduvei. M-am antrenat și, cînd mă antrenez, nu mai pot să mă opresc cu ușurință.

— Dă-mi cheia.

Fred se supune. A redevenit secundul fără strălucire de altădată, frate mai mare de ocazie, care-și manifestă îngrijorarea în fornăieli mărunte. Cheia se învîrtește în broască, dar eu nu fac nici o încercare ca s-o împiedic să scîrțîie. Întru în seră, tropăind ostentativ din picioare. Dacă ne-a zărit vreun țaran, la pîndă îndărătul unui gard, atîta lipsă de jenă ar fi o dovadă că intenționez să stropesc begoniile ce se prăpădesc de sete în oalele lor de porțelan plesnit. De la prima aruncătură de ochi, număr vreo zece pînze de păianjen, pe care e depus un strat vechi de praf. Geamurile din jur au plesnit din cauza căldurii și a furtunii. Crengi inutile de glicină se strecoară prin toate crăpăturile și se întind nemăsurat, la întîmplare.

Dar asta încă nu-i nimic. În sufragerie ne așteaptă un spectacol mult mai dureros. Zugrăveala se cojește, lemnăria mîncată de viermi se fărîmă, sfeșnicele mari de argint și cupa monumentală care împodobeau căminul, grătarele de fier forjat, obiectele de staniu, totul a dispărut. N-au mai rămas pe loc decît mobilele grele și întunecate de umiditate, a căror masă roșcată se profilează pe pereții goi. Căci tapițeria, orgoliul neamului Rezeau, episoadele cu arbori, „papagalul albastru“, „caseta lui Paris“, „Amorul și Psihe“ au dispărut și ele. Nu se mai vede decît urma cuielor, care țineau lațurile de suport, și niște cifre mari desenate cu cărbune, care numerează panourile.

— Soarele e pe Amor ! rînjește Fred.

Într-adevăr, soarele *ar trebui* să fie pe Amor : ne aflăm în zilele cele mai lungi ale anului și amurgul ne trimite pieziș raza aceea rarisimă, pe care o tradiție anterioară domniei coanei Folcoche o cinstea cu sărutul păcii. Ce bătaie de joc ! Îmi dau seama că sînt din nou de acord și simt iar o satisfacție bizară : e logic, e normal ca Amorul și Psihe să fi părăsit această casă.

— Covoarele noastre ! Fotoliile noastre ! se indignează frate-meu, deschizînd ușa ce dă în salon.

Fred spune *ale noastre*, în loc de *ale mele*. E un posesiv cu desăvîrșire inutil : covoarele și fotoliile s-au făcut nevă-

zute. Facem constatări de același fel în toată casa. Tot ce prezenta oarecare valoare a dispărut, Dumnezeu știe unde ! Cine știe în hambarul cărei ferme craoneze se adăpostesc comorile acestea mucegăite ! În bibliotecă nu mai există nici o carte. În galeria cea mare, armele nu mai sînt pe suporturi, dar strămoșii sînt tot acolo, mîhnîți că nu pot fi valorificați prin vînzare. Bucătăria și-a pierdut alămurile, și în bufet nu descoperim decît relieful poștei de mîncare sordide a mamei noastre : un rest de terci plin de cocoloși, trei frunze de salată stătută și un codru de pîine de proastă calitate, tare ca lutul răscopt de septembrie. În căpistere mai găsesc un sac de fasole, pe care Fred îl spintecă, împrăștiindu-i conținutul pe jos. Să nu uităm nici damigeana de oțet, în care înoată niște drojdie grețoasă și planturoasă ca un plămîn. Oțetul e singurul lux al doamnei Rezeau, al cărei stomac e amator de picanterii. Fred pune mîna pe o mătură și o înfige ca pe un buchet în interiorul damigenei. Încep să mă tem la rîndul meu : frate-meu s-a dezlănțuit ca o oaste în retragere. Dacă nu intervin, se va lăsa dus de instinctul de vandalism al oamenilor slabi și al învinșilor.

Dar îl trag după mine în direcția pavilionului. Urc scara care duce spre sfînta sfintelor, spre camera părinților noștri, și entuziasmul lui Fred cade brusc, în clipa cînd deschid ușa. Prezența cumplită a mamei e încă destul de vie în el ca să-i impună. E străbătut de un frison și-mi șoptește :

— Îți aduci aminte ?

Desigur că-mi aduc aminte ! Se lasă noaptea, o noapte care miroase a aer stricat, a lumînare moale, a apă stătută în jgheab. Se lasă o noapte, pe care o străbate zborul înghețat al liliecilor, în timp ce orăcăitul brotăceilor se precizează și se aude primul rînjel al ciuhurezului. Acum zece ani mă apropiam de ușa asta în picioarele goale și mă ghemuiam sub ea ca să surprind dialogul acru dintre părinții mei, care-și vorbeau pe deasupra spațiului ce separa paturile lor gemene. Hai, să intrăm repede, dulapul englez e aici, masiv și, bineînțeles, încuiat de două ori. În umbră strălucește oglinda în fața căreia se bărbiera tata.

— Eu am să trag perdelele, Fred, tu aprinde lampa Pigeon, care trebuie să fie pe măsura de noapte.

Ne pricepem să deschidem un dulap, din perioada *cheiomaniei* ! Dacă răsucesc în broască acest cîrlig uitat pe măsura de toaletă, totul e rezolvat. Mîna mea tremură puțin, pentru că e cîrligul de care se folosea domnul Rezeau ca să-și în-

cheie nasturii de la ghete. Îi simt privirea înfigându-se în spinarea mea, fiindcă-i acolo, pe perete, cu toca de judecător pe cap, cu gulerul sub bărbie, cu mustața desfășurată, cu niște fierării exotice prinse în roba roșie de profesor de drept, adică așa cum îl perpetuează portretul. Un zgomot ușor ne înștiințează că zăvorul cel mic a căzut și mă întorc, triumfător și stingherit. „Am trăit douăzeci de ani în camera asta, spun parcă ochii domnului Rezeau, dar n-am descuiat niciodată dulapul.“ Fred îmi urmărește privirea și mormăie :

— Ascultă, băiete, nu e momentul să faci pe sentimentalul.

Lumina lămpii Pigeon stârnește licăriri în ochii lui de șacal și scoate în evidență unghiile prea lungi ale mâinii, care se întinde, nerăbdătoare, spre interiorul dulapului. Știu perfect că dacă șacalul ăsta s-ar fi putut înțelege cu măică-mea, dac-aș fi fost singurul jefuit, s-ar ține acum după mine lătrînd din toate puterile. Mă iubește exact așa cum iubește șacalul o panteră, adică pentru hoiturile pe care i le lasă în seamă. Îi dau voie să facă ce poștește și să se înverșuneze asupra sertarelor, ale căror secrete răspîndesc un miros insuportabil de intestine.

— Nu văd bijuteriile, scrișnește frate-meu, nemîngîiat.

Mă așteptam. Bijuteriile nu produc nimic. Probabil că doamna văduvă, care nu le poartă niciodată, a lichidat cea mai mare parte din ele ca să-și constituie rente. Totuși, iată un șarpe de platină, cu ochi de safir, pe care proprietara lui l-a păstrat, se vede, din simpatie rasială și pe care Fred îl pune grăbit în buzunar. În afară de verighetă și de inelul de logodnă, se pare că mama noastră n-a păstrat nimic altceva. A mai rămas un singur sertar, încuiat cu cheia. Fără să mai aștepte să-l descui, Fred trage sertarul de dedesubt și-și trece mîna prin deschidere. Mîna lui scoate mai întîi un caiet cu copertă de mușama neagră și frate-meu anunță dezamăgit :

— Pfff ! Probabil că astea sînt socotelile babei.

Totuși, captura e excelentă. E vorba de un repertoriu, în care sînt consemnate, lună de lună, toate titlurile, ale căror cupoane sînt scadente. În felul acesta, vom afla lista exactă a valorilor familiei.

— Niște scrisori !

Doamna Rezeau e o femeie ordonată : toate scrisorile sînt legate în teancuri mici și etichetate. O să le citim mai tîrziu.

— Un portofel !

Fred a rostit silabele, cu pasiune. Dar interesul ce-l manifestă e foarte repede înlocuit de necaz. Portofelul nu conține decât fotografii. Numai fotografiile lui Marcel, ale „fratelui din China“, *Marcel la vârsta de șase luni*, ne încredințează caligrafia cuneiformă de pe verso. *Marcel. Șangai, 12 iunie 1920*. Aici e tot Marcel, în picioare, lângă maică-sa. E vorba de o fotografie decapitată, de unica noastră fotografie în grup : foarfecele a intervenit și ne-a ghilotinat. În sfârșit, hai să admirăm ultima poză, foarte recentă, nu are mai mult de două săptămîni : Marcel în uniformă de sublocotenent.

— E aproape înduioșător, spune Fred. Tu înțelegi ceva ? Totdeauna i-a arătat oarecare preferință, e drept. Totuși, cînd eram mici, cu el se purta doar ceva mai bine decât cu noi.

Doar ceva mai bine decât cu noi... Totuși mai bine. Fratele meu e numai mirat, dar eu sînt înspăimîntat. Am impresia că trag vată în piept. Ce idiot am fost ! Parcă aud cum mă laudam : „Nimic n-ai să poți gîndi, fără ca eu să nu ghicesc numaidecît“, sau : „Dacă mama are antene, le am și eu pe ale mele...“ Cam scurte, aceste antene ! Pe vremuri credeam că „se folosea de Cropette fără să-l iubească“ și că-i acorda micile favoruri cuvenite trădării. Nu se folosea de el, îi folosea ea lui. Îl iubea, ba, mai rău, îl iubea așa cum era, nedemn de o astfel de alegere. O luptătoare ca ea avea o slăbiciune pentru ființa asta supusă ; monstrul frumos îl prefera pe ochelariștii studios, rece și socotit. E o descoperire ciudată, care trezește în mine o gelozie neașteptată ! Vipera avea sînge cald. Furiile ei erau în parte calculate. Atitudinea ei a fost cu siguranță o politică pe care n-am înțeles-o. O intuiție tardivă mă străbate. Vă rog să nu-mi explicați, nu-mi explicați nimic... Adevărul am să-l aflu oricum prea devreme. Ah ! Am izbutit ! Chiar dacă teancul ăsta de hîrtii nu conține nimic mai interesant — și sînt gata să pariez că e tocmai invers — nu ne-am agitat degeaba !

Să scotocească Fred mai departe... Ce caut eu aci, înrolat sub drapelul lui ? Din lipsă de ceva mai bun, urîtul ăsta a mai descoperit o cutie de tinichea, înțesată de cupoane — aproape zece mii de franci — și-și umple buzunarele cotcodăcind de plăcere ! Abia izbutesc să zîmbesc, cînd, punînd mîna pe un flacon de iod și pe un ghemotoc de hîrtie din acela cu care bunica făcea buchete (și care folosesc la aprinsul lămpilor cu petrol în casele craoneze vechi, fără electricitate),

Fred vopsește pe ușă, hohotind de râs, următorul epitaf antum :

Aici zace Folcoche.

Moartea

*va fi primul act plăcut
din viața ei.*

XXXII

Ferdinand poartă acest nume pentru că tatăl nostru se numea Jacques, bunicul nostru Ferdinand, străbunicul nostru Jacques, și așa mai departe, alternînd la fiecare generație. Eu mă numesc Jean. Învrednicit cu același prenume, tatăl doamnei Rezeau a crezut poate că fusesem botezat Jean pentru a i se face lui plăcere și pariez că nimeni nu s-a gîndit să-i spună adevărul, fiindcă era senator și, mai ales, foarte bogat. În realitate, eu perpetuez amintirea lui Jean Rezeau, care a fost, pare-se, „plantator-șef al pădurilor regale“ (astăzi s-ar numi cu mai multă modestie brigadier silvic general). Cît despre Marcel, ar fi trebuit să se numească Michel, ca protonotarul, sau Claude, ca vandeauul, care a cucerit cu bărbăție Ponts-de-Cé. Domnul Rezeau vorbea uneori despre această împrejurare : „bietul Cropette, aș fi vrut să-l pun sub ocrotirea unuia dintre sfinții care se ocupă de obicei de familia noastră. Dar maică-ta a vrut neapărat să-i dea numele de Marcel. Ce idee ciudată ! De ce nu Théodule, mai bine ? Nici în linie directă, nici în linie colaterală, nu cunosc un singur Marcel la noi în familie.“

În fond, e posibil să nu fi existat nici un Marcel în neamul Rezeau. Am rămas cu gura căscată : e ultimul lucru la care m-aș fi putut gîndi. De asta spun : *e posibil*. Din pudoare. Din pudoare față de îndelungata și scandaloasa mea ignoranță, bineînțeles. Atunci să fiu prudent : Marcel pare să se numească astfel, fiindcă, în corespondența doamnei mame, mai există un Marcel, atașat la consulatul general din Șangai. Acest Marcel îi scrie de douăzeci și opt de ori și scrisorile lui se împart în trei serii : seria „scumpă doamnă“, seria „scumpă prietenă“ și seria „mica mea Paule“. Mi-am permis să fac o apropiere între cei doi Marcel. Aceeași apropiere era la îndemîna domnului Rezeau, ar fi trebuit doar să facă șase pași din patul lui de alamă și pînă la dulapul en-

glez, în care nu și-a băgat niciodată nasul timp de douăzeci de ani. Dar o femeie ca ea cunoștea firea unui bărbat ca el : uneori, slăbiciunea e mai utilă decât o casă de bani.

— Al dracului Cropette ! Strașnic răsad de canapea ! se bucură Fred, acest prim-născut legitim, dar atît de bastard prin temperament.

Ne-am întors acasă și acum studiem corespondența mamei, cum studiază un farmacist flaconul de urină, a cărei analiză trebuie s-o facă. „Ați călătorit bine“ ? s-a mulțumit să ne arunce Monique, care nu mi-a acordat decît o sărutare foarte scurtă. O aud cum bate albușe în bucătărie, dar nu fredonează, ca de obicei. Din cinci în cinci minute, își face apariția în cameră și ne aruncă o privire curioasă, pentru că e femeie și îngrijorată, pentru că e, mai precis, femeia mea.

— Ia citește asta, mica mea cumnată ! îi propune Fred frecîndu-și mîinile.

— Foarte mulțumesc ! răspunde Monique și se ferește, stăpînindu-și o tresărire de greață, pe care starea ei n-o justifică.

Nu împărtășesc acest dezgust. Cel puțin nu-l împărtășesc în același mod, pentru că în el se amestecă o plăcere dubioasă. Un nătărău de tată, o mamă nedemnă, care acum e și necinstită, un frate mai mare incapabil, un alt frate care nu-mi mai e frate decît pe jumătate. Iat-o în toată splendoarea, familia asta scumpă, ale cărei glorii au murit toate și ale cărei bunuri au fost încredințate, o ce poem !, lui Marcel, cucul ăsta ! Totuși, nu pot să mă bucur multă vreme. În primul rînd, nu există probe categorice : scrisorile nu ni le pun la dispoziție, rămîn destul de vagi, la jumătate drum între aluzie și rezervă. „*Nu știu dacă trebuie să mă felicit de ce-mi spui*“, spune scrisoarea cea mai limpede, penultima, al cărei ton e aproape rece. Ultima, ce pare să inaugureze a patra serie, căreia i s-ar cuveni numele de „seria tăcerii“, poate să fie interpretată în modul cel mai naiv : „*Aș fi acceptat cu bucurie să-i fiu naș, lui sau ei, dar știi prea bine că am fost trimis la Valparaiso*“. Dovada e, bineînțeles, insuficientă. E valabilă pentru mine, e chiar decisivă, cum e decisiv fitilul care provoacă explozia bombei. E o dovadă care adună în jurul ei argumente minore, ce o confirmă : prenumele, părul castaniu, care n-are nimic comun cu pletele noastre negre, forma specială a obrazului, înfățișarea, comportarea lui Marcel, care semnaleză la el un metisaj diferit și, mai ales, preferința pe care i-a

acordat-o totdeauna mama. O preferință posacă, bine camuflată, accentuându-se o dată cu trecerea timpului și ajungând progresiv la ceea ce e azi : o exclusivitate fățișă, care încearcă vag să se legitimizeze invocând mențiunea *foarte bine*, bicornul și epoletii.

Amănuntul cel mai penibil în chestia asta e că echivalează cu o explicație. Nu mă plîng că ar fi o explicație insuficientă : în asemenea caz, doar temperamente ca al doamnei Rezeau pot să inverseze obiceiul și să impună un copil din flori în dauna copiilor legitimi. Nu mă plîng că femeia asta cu temperament puternic de păcătoasă, a făcut din greșeala ei o rațiune de stat, cum au mai făcut și altele, că și-a transformat energia căinței în palme. Înțelegînd prea bine că firea ei dominatoare s-a legat de cel mai slab dintre noi, de cel care depindea de ea și numai de ea. Mă plîng de această explicație, numai pentru că e o explicație : pentru că explicația (mai ales fiind tardivă) distruge mama, pe care mi-am ales-o. Fusesem sortit să-mi datorez viața unui monstru, un monstru unic în genul lui. Dar iată că-n locul lui mă pomenesc cu o femeie vinovată, o femeie banală, cu sentimente obișnuite, aproape omenești, mai omenești poate decît îmi închipui. Pînă acum am refuzat de multe ori să ascult comentariile indulgente care subliniau consecințele funeste ale ovariectomiei și ale extirpării veziculei biliare, sau cele care încercau s-o scuze pe femeia asta, pentru că-și petrecuse tinerețea claustrată într-un pension pînă la vîrsta de optsprezece ani și pentru că graba egoistă a părinților ei o azvîrlise după aceea în brațele primului-venit. Interpretările acestea mă zbîrleau ca pe un arici, trezeau în mine o dispoziție asemănătoare cu a credinciosului, în fața căruia un spirit critic încearcă să transforme un miracol într-o înlănțuire oarecare de legi fizico-chimice. Vai ! Pot să înghit fără multă greutate umiliința de-a nu fi putut ghici : un copil n-are nici un fel de pătrundere ; pentru el, aparențele sînt niște platoșe, pe care lăncile privirii lui, simple arme de luptă curtenitoare, nu le străbat. Dar nu mă pot resemna să mă prăbușesc în banalitate de la o înălțime atît de mare, mă agăț de mitul meu și sînt cumplit de gelos.

Bineînțeles, nu pe dragostea ta sînt gelos, mamă, ci pe atenția ta. Nu admit să mi-o refuzi. Într-o zi mi-ai spus : „Nici unul dintre fiii mei nu-mi seamănă cum îmi semeni tu“. Eram mîndru de asta, îți eram recunoscător pentru această asemănare și pentru această mîndrie — și numai

pentru ele. Știu bine că m-am schimbat mult de atunci. Totuși, n-am reușit s-o fac decît împotrivindu-mă ție, ceea ce e încă un mod de a-ți aduce omagiu. Tu, însă, n-ai jucat cu cărțile pe față, m-ai înșelat. Cît de mult am exagerat, eu, care te luam drept o altă Kali, în timp ce tu plimbai pe niște tocuri plate o simplă burgheză răufăcătoare ! Ura măreată, pe care ți-o închinaseam, credea că găsește în fața ei aceeași fierbințeală cumplită. Ce naivitate ! Înțeleg, în sfîrșit, de ce nu-ți este indispensabilă prezența mea, de ce ai făcut tot posibilul ca să mă elimini, ca să mă gonești din fața ta, din viața ta. Ura pe care mi-o purtai era înțeleaptă : simțai pentru mine aversiune, repulsie, acreală, dușmănie... Termenul n-are nici o importanță, îți las grija să-l alegi tu pe lista nesfîrșită a răutății. Dar ce-mi nutreai nu era o ură adevărată, o ură vitală. Mă urai la rece, nu la cald. Pentru tine era o atitudine, o deprindere, ba chiar un fel de trîndăvie... Văduvă a tatălui meu, nu ești mult mai vie decît el în momentul de față. Vrei să-ți spun ceva ? Deși am evoluat, tot îmi aduc aminte. Zeamă-Lungă a rămas oarecum orfan de ura ta.

Scotocim mai departe prin hîrtoage pînă la ora cinei.

Caietul cu scoarțele de mușama e un document copleșitor : mîzgălelile tatei și caligrafia cuneiformă a mamei se amestecă grațios în el. O treime din valori (ca din împlinire e vorba de valori nominative ce nu pot fi tănuite) sînt subliniate cu creionul roșu ; ele figurează în succesiune. Celelalte n-au fost declarate ; nu găsim nici o contra-scrisoare și nici o chitanță fictivă, care poate că nu există — în schimb ne-a căzut în mîini corespondența dintre Marcel și domnul Guyare de Kervadec.

— Cu asta-i avem la mînă ! trîmbițează frate-meu din cinci în cinci minute.

E adevărat, scrisorile sînt elocvente. Ele confirmă, negru pe alb, tot ce știm, urmărind întreaga geneză a chestiunii și ne fac să asistăm la discuțiile, la tratativele pe care mama noastră le-a dus, chiar în timpul vieții tatei. Dacă ar lua cunoștință de ele, nici un tribunal n-ar mai avea umbră de îndoială în privința celor petrecute. Cît privește fiscul, fotocopiile acestei corespondențe l-ar interesa prodigios. Scrisorile mamei ne mai dezvăluie un amănunt, și anume : fiecare dintre interesați încearcă să tragă spuza pe turta lui. Scrisorile cele mai recente, ulterioare atît vînzării, cît și morții domnului Rezeau, scot la iveală grave *divergențe de interpretare*

(expresia e folosită de Kervadec). Doamna văduvă proiectează retrocedarea domeniului în modul cel mai simplu cu putință : cumpărătorul îl va dona lui Marcel, care va avea nuda proprietate, uzufructul rămânându-i maică-si. Casa, care a fost vîndută cu mobilă cu tot, va fi restituită goală, mai precis : se va considera că e goală. În felul acesta, doamna Rezeau își va apropia mobilele *ipso facto*¹. Marcel, dimpotrivă, stăruie ca donația să cuprindă și mobilierul, fiindcă se teme probabil ca maică-sa să nu-l vîndă ca să-și rotunjească socoteala. Argumentele lui, tăvălite în miere, scot la iveală că, în acest caz, mobila „ar risca să fie împărțită“ la moartea mamei și amintesc că ele fac parte integrantă din domeniu, „acest majorat moral“. Cît despre Kervadec, consideră „mai normal“ să retrocedeze *La Belle Angerie*, cu mobilă cu tot, viitoarei perechi Marcel-Solange... Ce mai talmeș-balmeș ! ca să nu mai vorbesc despre textele secundare, despre juriști, care intervin cu gravitate, despre toată banda de bucătari nepricepuți care fabrică fraze mari, fiecare dintre ei hotărît să ofere cea mai bună rețetă legală. Corespondența mamei are cel puțin meritul de a-mi dezvălui o văduvă care se teme pentru soarta moștenirii ei, care se zborșește fără destulă autoritate, care face șmecherii, care șovăie. După scena testamentului s-ar părea că a cam intrat în panică, dacă trebuie să-i dăm crezare lui Marcel, care îndrăznește să-i scrie : „*Nu-ți pierde sîngele rece. Pentru a duce un astfel de proces, e nevoie nu numai de probe, ci și de mijloace materiale. Sînt sigur înșă că ei n-au aceste mijloace.*“

— Într-adevăr, nu le aveți ! strecoară Monique, care face și acum naveta dintr-o cameră într-alta și bagă din cînd în cînd cîte un fitil.

— Nu le avem ? dar asta ce-i ? întrebă indignat Fred, care scotocește în buzunar și scoate șarpele de platină, sălîndu-l bucuros în palmă.

De data asta, nevastă-mea rămîne ținută locului.

— Furt contra furt, spune ea cu vehemență, instalîndu-și ambele mîini pe pînțele umflat. Dacă vindeți bijuteria asta, vă faceți complici la tăinuirea pe care spuneți că vreți s-o combateți... Sînteți amîndoi extraordinari ! Primul rezultat al procesului va fi atacul fiscului, care va strivi succesiunea asta dubioasă sub amenzi enorme. Dar important e că nu fratele și mama voastră au rolul cel mai frumos, tocmai

¹ Prin însuși acest fapt (în lb. lat.),

pe asta vi l-au lăsat vouă. Asta vă stîrnește disperarea ! Nu mai știți ce să faceți ca să-i lipsiți de gloria de a fi mai odioși decît voi.

Fred pune brățara la loc în buzunar, face o mutră pe care o prelungește cu țigareta, zvîrle pe nas cinci sau șase valuri de fum și, în cele din urmă, dezlipește de pe buze un chiștoc lipicios.

— Odioși, odioși, mormăie el... De ce vorbești așa ? Ne apărăm și noi cum putem. De altfel, sîntem gata să acceptăm un aranjament.

Se bălăbănește și-mi aruncă priviri viclene. Apoi, deodată, își îndreaptă spinarea și ia un aer important, care-mi provoacă un zîmbet și-mi amintește exact de aerul pe care-l afișa tata cînd recita hotărîrile suflerului său (totuși, mustața tatei era mai decorativă).

— Ar fi mai bine să mă ocup singur de afacerea asta. De altfel eu am timp ca s-o duc la bun sfîrșit, pe cînd tu ai treabă pînă peste cap. Dacă n-ai nimic împotrivă, am să dispun de pradă în interesul comun.

— Poți să dispui, poți să dispui ! intervine numaidecît Monique cu un sentiment de ușurare.

Fără să mai aștepte răspunsul meu, Fred pune mîna pe hîrtii și le adună la loc cu banii și cu brățara în buzunarele lui largi. Nu se miră de tăcerea mea, e obișnuit cu femeile care poruncesc. De altfel, în afară de acest mic amănunt, sînt de acord : prefer din nou să-i cedez treaba asta murdară.

— Draga mea, mai propune Fred (care mă scoate din sărite, fiindcă se prefacă că se adresează numai nevesti-mi), acum avem ceva bani. Mă gîndesc că aș putea să-mi caut o locuință mai potrivită. Instalarea asta provizorie mă cam obosește.

— Te înțeleg foarte bine ! spune Monique fericită.

XXXIII

Instalat într-o cameră mobilată, confortabilă, din Avenue des Gobelins, Fred a venit la început să ne vadă la două-trei zile. Voia să ne țină la curent cu demersurile lui, care, spunea el, înaintau cu pași grăbiți. Își refăcuse garderoba, „ca să impună“, și-și cumpăraseră o bicicletă, „ca să-l coste mai puțin drumurile“. Avea înfățișarea și privirea vioaie a ghiftuiților.

Apoi vizitele lui se răriră. Fratele meu catadicsi să ne mărturisească că un bărbat nu poate să trăiască singur. Din ce în ce mai măreț, din ce în ce mai absorbit de nenumăratele griji, de care binevoia să mă cruțe, nu mai considera necesar să-mi împuie capul cu ele. Lucrurile își urmau cursul și, după cum știe toată lumea, cursul justiției nu este un fluviu impetuos. Cursul acesta nu părea să ne fie nici prea favorabil, deoarece promisem clasică hotărîre, care înseamnă prefața lichidării sub formă de împărțire, cerută în mod pașnic de adversar. Țigările Camel, care împodobeau mutra lui frate-meu, cravatele lui (care nu țineau nici o socoteală de doliul nostru), mirosul intens de pivniță, care se desprindea din scuipăturile lui, totul îmi aducea la cunoștință că partea negociabilă a prăzii noastre găsise o fericită întrebuintare „în interesul comun”. Veșnic frămîntat, veșnic gen cățeluș, Fred plutea în euforie și lăsa să-i scape cu veselie prada pentru umbra ei.

Nu protestam și nici nu-mi reclamam partea. Nu vedeam nici un inconvenient în faptul că făcea praf banii familiei Rezeau. Banii aceștia mă dezgustau. Pentru mine există două feluri de bani : cei obținuți înîmplător, fruct colosal, fruct răscopt căzut din arborii genealogici, și cei cîștigați, care au un parfum ușor al cireșelor păsărești. Aliatul meu mă scîrbea și mai mult decît banii lui. Nu-i mai puteam suporta nasul strîmb, ochii mobili și falcile teșite. Nu-l acuzam pentru că era ce era, în măsura în care știam că înjosește familia. Îl acuzam pentru că nu era în atmosferă, pentru că nu găsea în toată povestea asta decît un pretext de șantaj, un izvor de profituri urîte. Îl acuzam mai ales pentru că era un martor inutil, un complice de ocazie, frate numai pe jumătate, numai cu ceva mai mult decît celălalt. Îl acuzam pentru că mă acuzam și pe mine. În fond, Fred rămînea el însuși, stăpînit de o lăcomie meschină, laș fără nici o rezervă, incapabil să ducă singur o luptă importantă și corupt numaidecît de niște delicii provizorii ale unei vieți ușoare. Eu însă nu mai eram cel de altă dată, fiindcă băteam în retragere îndată după primul succes, sub pretext că inamicul devenise nedemn de loviturile mele.

La drept vorbind, treceam printr-o criză de adaptare. Dacă noua situație începea să-i displacă lui Fred și să-l lase indiferent, pentru mine rămînea o problemă, poate că nu esențială, dar pasionantă. De data asta, trecutul se transformase în mai mult ca trecut fiindcă era diferit de amin-

tirile mele. Trebuia să mă retrăiesc, să folosesc din nou o vitalitate inutilă, care mă înăbușea.

Deși cursul platinei era ridicat, resursele lui Fred se terminară repede, firește. În octombrie, după o absență îndelungată, ne-am pomenit iar cu el. Era mai puțin fercheș. Își vîndu-se bicicleta, „rabla aceea” și fuma iar țigări Caporal obișnuite. Ne-am pomenit cu el la amiază și a așteptat amabil să-l invităm la dejun. Nu mai era atît de entuziast și se plîngea de dificultăți misterioase, fără să precizeze de ce gen erau. Timp de o săptămînă a fost din nou un linge-blide permanent la masa noastră. În cele din urmă, deveni mai îndrăzneț și, după cîteva manevre oratorice savante, mă rugă „să-mi vârs cota-parte în casa apărării comune, pe care de atîta vreme o alimenta singur”. Zîmbetul meu nu-l descurajă : își cheltuia saliva cu o naivitate dezarmantă, cum fac toți indivizii obișnuiți să tapeze, cînd sînt la ananghie :

— Trebuie să înțelegi, procesul ăsta are să ne coste mult mai scump decît am crezut. Avem în fața noastră niște indivizi care se apără zvîrlind cu miile în dreapta și-n stînga. Puținii bani pe care i-am adus de la *Belle Angerie* s-au terminat și am mai pus destul din buzunar. Totuși, trebuie să mai facem rost de fonduri ca să le ținem piept. Altfel, nu ne mai rămîne decît să intrăm în tratative.

N-avea nici un rost să-l întreb cum procedase. Mă lua drept un tîmpit pentru că nu-l controlam, și era singurul lucru care mă enerva, deși o astfel de judecată pornită dintr-un astfel de creier era într-o oarecare măsură reconfortantă. M-am mulțumit să refuz, făcînd aluzie la cheltuielile iminente necesitate de nașterea copilului. Nasul lui Fred se lungi. Ochiul lui se ridicară în tavan, ca ochii militarilor, cărora patria-mamă le refuză creditele necesare pentru bunăstarea armatei, reprezentată de galoanele lor.

— Bine, bine, spuse el întunecat. Am crezut că ești mai generos față de propriile tale interese. Nu-i nimic, mă descurc eu.

Am avut indiscreția să-l întreb în ce mod.

— Mă descurc eu, repetă evaziv și evitîndu-mi cu grijă privirea.

Prînze încă o dată la noi, își dădu pe gît litrul de vin și se făcu nevăzut — pură coincidență — o dată cu portmoneul soției mele.

— 288 de franci, încheie Monique, plăcerea de a ne des-cotorosi de frate-tău nu ne costă decît 288 de franci. Sper că noul sau noua Rezeau are să facă mai multe parale.

Noul Rezeau... Mă gîndeam tot mai des la el și cu interes. Fetusul ăsta își avea de pe acum locul printre noi. În ciuda mantoului larg al maică-si, îi umfla cu obrăznicie cîntecele, care începea să coboare. Un raft întreg din dulapul de lemn alb era destinat brasierelor, triunghiurilor, scutece-lor lui croite din niște cuverturi vechi, feșelor, pentru care Catherine Arbin sacrificase două cearșafuri mai uzate și care sosiseră întovărășite de două perechi de șoșonei albi. Am avut totdeauna obiceiul să-mi acord atenția numai fiin-țelor înzestrate cu o personalitate puternică, și invazia aceea a invizibilului mă minuna. Cîte accesorii pentru o fărîmă de existență ! Simbol perfect al naturii omenești, care, înainte de a începe să trăiască, a și început să mobilizeze lumea.

Un nou Rezeau... Ce va fi acest necunoscut, năpăstuit de moștenirea sîngelui mamei mele și amenințat de proverbul *ce naște din pisică șoarece mănîncă* ? Nu mă mai temeam că aş putea da o Folcoche copiilor mei. Mai exista, însă, posibilitatea de a-i oferi Monicăi un Zeamă-Lungă. Fără îndoială, orice copil e un reflex. Uneori e un reflex fals, asta o cam știam. Dar ce importanță are ! Copilul ăsta va trebui să fie, înainte de orice, un copil, adică ceea ce nu fusesem eu. Se va numi Jeanne sau Jean, deși prenumele acesta aparține familiei. Jeanne sau Jean fiindcă eu sînt un strămoș, nu un urmaș.

XXXIV

Și iată că primul nostru copil își face apariția. Aștept în culoarul clinicii (n-am vrut s-o las pe nevastă-mea să nască la spital, care, pe vremea aceea, era un fel de Bethleem). Aștept crispat, enervat de geamurile astea fără lustru, de smalțul prea alb, de discreția sinuoasă a infirmierelor, de răceala chirurgicală a cromului, de mirosul de lăptărie ce luptă împotriva răbufnirilor de eter. Jumătate de duzină de lehuze răcnesc între acești pereți, dar nu izbutesc să sfîșie tăcerea, iar radiatoarele întrețin o căldură de seră, fără să izbutească nici ele să-mi schimbe impresia că întreaga casă e zidită din

blocuri de lapte înghețat. Undeva, scîncește un telefon, în timp ce o fată neobosită freacă mușamaua de pe culoare cu cîrpa.

În sfîrșit, iată un braț, înmănușat încă în cauciucul acela, de culoarea viscerelor, iată și un nas, care se arată prin ușa întredeschisă de la numărul șapte, *sala de nașteri*.

— Un băiat. Naștere frumoasă pentru primul copil ! spune o gură, care pare croită din același material cu mînușa. Puteți intra, domnule.

Intru într-un fel de capelă lăcuită, a cărei fereastră e înaltă și seamănă cu un vitraliu. Puteți să rîdeți : mă simt cuprins de un sentiment de sfințenie. În colțul camerei se află tocmai individul acela în odăjdii albe, care a oficiat sînta taină a nașterii și care-și clătește brațele în potirele moderne ale unui lavabo strălucitor. Moașa a luat atitudinea călugărițelor împachetate în văluri, care-și frămîntă degetele. Mirosul de farmacie tămîiază întreaga încăpere și mai ales patul, prelung și minunat, asemenea catafalcului unui om care a înviat. Nu mai lipsesc decît făcliile, dar în mine au și început să se aprindă flăcări scurte.

— Jean ! se mulțumește să rostească Monique, nu fiindcă ar fi lipsită de puteri, ci fiindcă-și economisește ca de obicei vorbele sau e hotărîtă să confunde într-un singur nume pe tată și pe fiu.

Om violent și mai ales violentat de tine însuși, cum se face că te simți dintr-o dată atît de tînăr și de proaspăt ? În casa asta, în care viața e numărată în zile, sau cel mult în luni, un Jean Rezeau, care are două sute șaptezeci de luni, se îndreaptă cu pași foarte repezi spre petecul acela de carne și se înclină asupra celui-lalt Jean Rezeau, care nu are încă nici două sute șaptezeci de secunde. La o parte ! Dintr-o dată, nimic nu mai e atît de prezent pentru mine cum e această prezență minusculă. Nici un lucrușor mai mic nu umple un spațiu mai mare cu atît de puțin material și nici atîta timp cu atît de puțină durată. O, importanță neașteptată a fragilității ! Cu fața încă violetă, boțit, aproape chel, ca un moșneguț mic și ca și cum ar ști că viața, prin intermediul altor vieți, face cale întoarsă pînă la o depărtare atît de mare, încît orice copilărie e senilă, cu pleoapele picurîndu-și nitratul de argint, cu un craniu, care în laba matroanei are un aspect dolicocefal ciudat, ce urît e, broscoiul ăsta ! Și, totuși, ce bine seamănă ! Mă gîndesc la cei treizeci și șase de mii de cretini care vor găsi că seamănă la nas cu familia Arbin, că frun-

teă e a mătușii Catherine și ochii ai lui socru-meu. Uitați-vă la cele trei fire de păr negru, care vor cădea, cu siguranță, dar care vor crește la loc, mai negre și mai năzdrăvane. Uitați-vă ce urechi mari are și ce bărbie caraghioasă în formă de galoș. E fiul, eu v-o spun ! Fiul ! *Acel ce n-a crezut în Tatăl meu, acela nu va intra în împărăția cerurilor.* Acel ce nu crezuse în mama lui, acela nu trebuia să intre în împărăția lumii. Dar și într-un caz și în celălalt, a venit Fiul și ne-a mântuit. Iată-l că deschide o gură fără dinți și predică, dar nu predică în deșert, el, care cunoaște elocvența inarticulată, el, care înghite aer ca o păpăluță și ni-l restituie sub formă de strigăte. Scuză-mă, domnule doctor, nu mai aud decât strigătele lui, nu-mi pasă cât cîntărește noua generație și ce metode ai folosit ca să-l extirpi pe șuanul ăsta din pîntecele unei fete din Champagne. Văd și eu că e plin de vitalitate ! Important era să știu în ce măsură va fi viabil pentru viața mea.

Pot să mă liniștesc. Răspunsul țîșnește din fundul gîtlejului meu, în care tresare boaba de strugure a omușorului. Adio, Zi, *s-a făcut culesul viilor !* Mă ridic și mă-ntorc spre Monique, al cărei zîmbet amuzat mă stingherește.

— N-ai vrea să fii drăguț...

E un cuvînt inutil, un cuvînt insuficient ! Cine poate vorbi în clipa de față pe un ton dulceag ? Nu sînt niciodată drăguț, sînt sau inflexibil, sau cu desăvîrșire cucerit. Cucerit, iată cum sînt acum. Se vede că persoana din pat știe lucrul ăsta ; zîmbetul ei se accentuează, glasul ei adaugă :

— ...și să-mi mulțumești ?

Îi șoptesc cele două cuvinte, îndărătul urechii, în regiunea șuvițelor de păr desfăcute, acolo unde femeile obișnuiesc să se parfumeze. I le șoptesc ca să-i fac plăcere, deși de cînd am pus piciorul în odaie îmi mulțumesc mereu. La naîba, limba mea e uscată de emoție ! Pleoapele clipesc mai ușor decât buzele și nu se pierde niciodată în bîlbîială, în alint, în salep. Zglobie, vreau ca bucuria mea să fie zglobie. Să fiu demn de scandalagiul ăsta stacojiu, de încolăceala asta de brațe și de picioare, care a și început să mișune cu energie.

— Va să zică : în ziua de 14 noiembrie 1937, la orele 15,15, recită medicul, care-și desface stiloul și semnează certificatul de naștere.

— Cincisprezece și douăzeci, domnule doctor, rectifică moașa, care s-a apropiat de scandalagiu și-i coase în jurul încheieturii mîinii o brățară subțire de stofă.

Sînt de acord și cu această precauție, deși am impresia că Jean Rezeau al doilea nu poate fi schimbat cu ușurință, și deși brățara lui e o prefață pentru uricioasa tabelă de identitate a viitorului recruta. Dar fraza care urmează provoacă o înălțare a sprîncenelor mele :

— Tăticul să nu uite să ia cu el certificatul ca să declare copilul mîine, la primărie.

Tăticul ! Dacă există un titlu, care mă înspăimîntă, e chiar acesta, foarte plîngăreț și care în amintirea mea a fost purtat în mod atît de necorespunzător. Nostimă aventură ! Iată că va trebui să tronez înfășurat în vâlurile autorității mele și acționînd cu mîna dreaptă. Totuși, dacă mă gîndesc bine, e un titlu pe care-l răpesc generației precedente ! Acolo, foarte departe de zîmbetul Monicăi, care ațipește și ale cărei pleoape se închid ca niște anemone de seară, foarte departe de paternitatea mea acidă și tînă, foarte departe de noi, o văduvă are dreptul de azi înainte la un *mamă-mare* tradițional. Fac prinsoare că acest diminutiv nu i se va adresa prea des ; nici copilul meu, și nici alții nu-l vor rosti, chiar dacă ar fi copiii lui Cropette. Nici el nu va fi dornic să-i expună alimentației cu fasole roșie, sau dulceței mucegăite și palmelor ei. Poate că ei nici nu-i pasă, deși nu sînt chiar atît de sigur, cel puțin în ce-l privește pe fratele din China ! Pedepsa se apropie și-i răpește fericirea ciudată pe care o conferă tirania. Contribuim și noi la aplicarea acestei pedepse, noi, exilații, care am îndrăznit să cunoaștem o altă fericire, noi, care credem că viața nu ți-o dă un pîntece, o dată pentru totdeauna, ci un întreg sistem vascular, în care circulă permanent un sînge roșu.

Sub vâlul mic de tul, *dormi lîngă maică-ta*, mormolocule ! Am să-ți cînt cîntece de leagăn, viguroase ca emoția pe care mi-ai dat-o ! Noiembrie și-a dezlănțuit dinspre vest vînturile, care sosesc în goană din fundul Craonului ca să te asculte. E cam friguleț afară. Dar căldura care te ocrotește, blîndă și prostuță, nu se va stinge. Ai aprins-o cu degețelele tale mici, chibrituri în care unghia ține loc de vîrf de sulf. Liniștește-te, pachet de urlate, minge care te rostogolești pe fața de pernă, ghem ușurel de crenguțe trandafirii. Liniștește-te, fiindcă trebuie s-o pornesc în ploaie, să cîștig bani pentru scutecele și biberoanele tale, și aș vrea să te văd nemișcat, umflat de primul supt și de primul somn. Dar dacă preferi să-ți vociferezi slăbiciunea, n-ai decît ! Strigă din răspuțeri ! Zvîrcolește-te ! Cunosce eu muzica asta, viperă mică !

XXXV

O seară ca multe altele. Seară de veghe colorată într-un galben-palid, de lumina lămpii Luminator, pe care soția mea a acoperit-o cu un prosop, ca să-i îmblânzească razele. Brodează o bavetă, în timp ce eu mîzgălesc hîrtia. Din cînd în cînd, se apropie de coșul de rufe, transformat în leagăn. Din direcția bucătăriei se aude clipocitul crătiții, în care sterilizăm biberoanele, iar din gîtul soției mele se revarsă din cînd în cînd un potop de interjecții afectuoase.

Ca orice maternitate, maternitatea Monicăi este cam enervantă : e o religie, care comportă rituri dulcege, strîmbături și gesturi duioase. O să-mi trebuiască luni de zile, poate chiar ani, ca să mă obișnuiesc cu genul tandru, chiar cînd e vorba de fiul meu. Nu pot suferi zgomotul de petale scuturate, pe care-l fac efuziunile minore, și urechea mea se cutremură cînd aude : „Vai de mine, sorițelu' meu, iar are buba la poposel !“

Bineînțeles, a trebuit să mă resemnez : nu poți împiedica o femeie să-și gîngurească afecțiunea : dar niciodată nu voi izbuti, cum face ea, să-l alint pe puștiul ăsta înzorzonat, ferchezuit, pomădat, schimbat și răsschimbat, care protestează împotriva tuturor amabilităților, inundîndu-și bavețica, sau sfîșiiind vîrfurile biberoanelor.

Tare deștept ar trebui să fie cine ar putea înțelege mormăitul patern pe care-l emit în fiecare dimineață, cînd ofer bărbii mele, nerase încă, plăcerea de a dărăci pielea asta de piersică. Participă însă și oarecare vanitate, o satisfacție urșuză de meșteșugar, care a făcut un lucru izbutit, o scînteie de gelozie, un entuziasm discret și totuși grija de a mă păstra destul de aspru pentru a nu ajunge un tată virtuos. Vreau să rămîn destul de firesc ca să nu mă pomenesc cu celălalt gen de virtute, binecunoscută în tinerețea mea, și care se numește refuz.

Pe scurt, Zeamă-Lungă e un tată bun. Poți să fii un copil rău și un tată bun, după cum poți să fii un copil bun și un tată rău. Nu știu dacă putem vorbi de compensație sau de reacție, dar sigur e că din copii răsfățați ies adesea părinți cumpliți, în timp ce copiii nenorociți se răzbnă foarte rar pe urmașii lor. (Faptul că în tinerețe mama mea a fost părăsită într-un pension nu poate să constituie o scuză. Dimpotrivă, e o circumstanță agravantă pentru ea, fiindcă știa doar ce pierduse !).

Să-mi văd mai departe de treabă. Monique coase, aruncând priviri spre ceasul deșteptător. Minutele trec. Din când în când, privirile noastre se întâlnesc, se ciocnesc, apoi se apleacă din nou pe cele două suprafețe netede : a bavetei și a paginii mele.

— Dragul meu, murmură soția mea, am uitat să-ți spun că portărelul a venit iar. N-ai putea să lichidezi odată chestia asta ? Mă îmbolnăvește. Cruță-ne, te rog, dacă nu ești în stare să-ți cruți mama.

— Cred că nu mai poate să dureze mult.

La drept vorbind, sînt convinși tocmai de contrariul. So-mațiile plouă asupra noastră. Fred n-a făcut nimic, acum sîntem noi cei atacați. Fiindcă nu vrem să semnăm, doamna Rezeau și Marcel urmăresc procedura obișnuită. Vor cere o hotărîre judecătorească, ne-o vor comunica o dată, apoi încă o dată, pînă la omologarea finală și la expedierea sumei ce ni se cuvine, grevată de cheltuieli, la casa de depuneri și consemnațiuni. Bineînțeles că vor trece doi-trei ani pînă să obțină cîștig de cauză, dar ei sînt oameni răbdători. Recunosc că, față de politica pe care o duc ei, a noastră e destul de stupidă. Le-am declarat război, dar nu folosim artileria și ne mulțumim să parăm loviturile. Ploaia de hîrtie timbrată o îngrozește pe Monique, pe care maternitatea a făcut-o bătătoare și care-și dezlanțuie în continuare simpatia în favoarea mamei. În favoarea acestei mame, pentru că la urma urmei e mama mea și pentru că, datorîndu-i viața, sînt dator să... etc., etc. Cunosc cîntecul. Ca și familia Ladourd, ca și Paule, nevastă-mea tîmîiază același mit, cu o convingere sporită, de cînd participă la el.

N-am să-i spun niciodată că sfînt e copilul, și nu mama. Copilul, care n-a subscris la viața lui, care o primește ca pe o moștenire ce nu poate fi refuzată și nici verificată. Îi datorez mamei viața ? Ei și ! Jean Rezeau numărul doi îi datorează viața Monicăi Arbin, căreia i-am dat și eu o mîna de ajutor ! Monique e o mamă excelentă, e drept, se supune aceluiași instinct, pe care-l împărtășește cu calul-de-mare, cu iapa și cu stăncuța. Și totuși, pentru atîta lucru, nu înseamnă că Monique Arbin, Rezeau după numele soțului, e o sfîntă ! E pur și simplu hărăzită unor exigențe funcționale, unei demnități funcționale, dacă vrei, fiindcă o funcție împlinită se transformă în demnitate. Toate aceste lucruri sînt foarte simple, foarte profane, admirabil de simple și de profane, cum e și fericirea.

E un cuvînt care mi-a scăpat. Nu încape îndoială că dragostea, fericirea, adevărul și toate celelalte absoluturi pornesc din același grajd, din care e originară și faimoasa iapă, adică sînt perfecțiuni inexistente. Cînd vrei să te faci înțeles, ești nevoit să vorbești limba vulgară... Sîntem fericiți, Monique și cu mine, în ciuda perniței cu ace, despre care am mai vorbit, care continuă și va continua să ne strecoare zilnic unul sau două vîrfuri sub fund, dacă nu chiar mai multe. Apartamentul nostru, alcătuit din două odăi și bucătărie, nu e de loc românesc și de loc literar. O viață ca toate celelalte, echilibrul, înțelegerea reciprocă în creștere, participarea la spălatul vaselor și la calculul necazurilor, descifrarea menajamentelor între noi, voința comună de a nu trăi un epilog (căci viața nu comportă așa ceva), și nici de a trăi un simplu episod... iată definiția pe care o dăm noi fericirii conjugale. O definiție aproape exactă, deși regret că nu are mai multă strălucire și mă jenez oarecum fiindcă n-o putem împărtăși cu tot universul, fiindcă nu participăm, măcar cu titlu de exemplu, la răspîndirea ei.

Veți exclama, firește, cum exclamă și Fred : te îmburghezești ! Dar nu-i vorbă de așa ceva. A accepta ce e omenesc (nimic mai mult !) în societatea burgheză nu înseamnă să te îmburghezești. Nu există conformism care să nu se sprijine pe cîteva valori exacte, și marea iscusință a burgheziei este de a fi anexat o anumită înțelepciune, o anumită comportare cuminte și bine gîndită, un anumit număr de calități (ea le numește : virtuți), pe care a reușit să și le atribuie ca fiindu-i specifice și jucînd rol de false vitrine. Această escrocherie trebuie denunțată o dată cu greșeala răzvrătiților, care nu acceptă să trieze nimic și aruncă totul în bloc, fără să-și dea seama că înarmează în felul acesta un adversar, obișnuit să arunce în luptă rezervele pe terenul moralei.

Dar aud și alte voci (cu care orgoliul meu e la unison : „Chiar dacă nu te îmburghezești, în orice caz, te cumînțești. Nu mai ești în stare să te revolți, ne dezamăgești !). Cunosce pe acești diletanți ai anticonformismului, amatori de viață tihnită și de misterele sufletelor damnate, de artă pentru artă și de revoltă pentru revoltă (cu condiția ca revolta să nu le zdruncine prerogativele și să atace numai prerogativele altora). E inutil să le răspund că revolta în sine nu înseamnă nimic, că nu duce la nimic, că permite doar reconsiderarea valorilor, la adăpostul respectului, flagel al gîndirii ; că mai

trebuie totuși să-și găsească un adăpost și împotriva primei răbufniri, împotriva freneziei inversiunii, că, în definitiv, cele mai lucide și cele mai eficace sînt revoltele la rece, nu revoltele la cald.

Nu, nu mă cumințesc. Totuși, vreau să fiu vigilent. Mizeria, oboseala, timpul și afecțiunile, care te tocesc cu răbdarea unor pietre de moară, biruie adesea pe răzvrățiți. Și succesul îi biruie : ba chiar el constituie arma favorită a dușmanului, care preferă să te absoarbă în loc să te combată, ca să-i descurajeze pe cei ce se pregăteau să te imite : „La ce bun ! Vezi doar că nu-i ceva durabil.“ Dar eu vreau să durez. Voi dura. Îngrijorarea sprîncenei mele, aversiunea față de tot ce e fad și leșinat, rezerva pe care o păstrez față de ideile, de sentimentele, de bucuriile și de poftele mele izvorăsc din omul de altădată. Am moștenit exigențele lui Zeamă-Lungă, care sînt la antipodul exceselor lui. Drept mulțumire, bucură-se acest Zeamă-Lungă de un exil onorabil ! Cel mai inteligent dintre obiceiurile atenienilor a fost ostracismul cetățenilor stingheritori. Ultima răzvrătire, cea mai utilă, este cea pe care o pornești împotriva propriei tale persoane...

— La ce te gîndești, dragul meu ? spune Monique, sfîșîind răcerea din jurul abajurului cu discreția cu care rupi pînea împărțășaniei.

Vorbeam adineauri despre pernița cu ace ! Nu pot suferi abuzul de „dragul meu“ în gura umedă a soției mele. Nu pot suferi întrebarea asta, flașnetă asta feminină. Ar fi o prostie sau un abuz de încredere să răspund : „la tine“. Dar „la nimic“ e, în general, un răspuns fals (și te obligă să minți), sau, mai rău, e sincer (asta nu pledează pentru inteligența ta). N-am *un craniu chel pe dinăuntru*, dar nu-mi place ca Dalila mea să-mi taie părul. De altfel, în momentul de față, nu gîndesc și nu visez, fac o trecere în revistă, așa cum făceam pe vremuri în vîrfurile copacului meu preferat. Mărturisesc că o fac cu mai multă greutate și cu mai puțină plăcere. Cînd eram copil, puteam să mă desprind de viață, care nu era decît o așteptare oribilă. Astăzi, deși nu mă satisface în întregime, viața asta nu mai e o așteptare, ci un început, legat trup și suflet de mine.

— Ancheta ta merge bine ? insistă Monique, fără să se sperie de mutismul meu, și-mi aruncă priviri rezezi, între două împunsături.

Îi răspund un *da* scurt și lucrez mai departe. Nu mai e cazul să trec în revistă problemele ce mă privesc personal,

ci problemele privitoare la alții. E rolul meu și cel mai bun mijloc de a mă cunoaște prin comparație. Da, ancheta mea merge bine. E vorba de un articol mare, de primul meu articol mare. Un subiect de aur ! E un reportaj asupra copiilor delicvenți, care mi s-a oferit întâmplător și asupra căruia m-am năpustit. Am aflat multe lucruri înainte de a le comunica altora și, mai ales, am aflat că fusesem relativ norocos. Pentru cine vrea să-și transpună păsurile, și să revizuiască unele dintre ele, rețeta cea mai eficace este să se intereseze de nenorociri mai autentice. În mod neașteptat, îți dai seama că problemele cele mai supărătoare nu sînt cele care te preocupă, ci acelea peste care treci cu vederea. Am mai spus-o și altădată, m-am saturat să fiu un caz particular și să-mi transform eul cu majusculă, perla mea cea neagră, în ac de cravată. Mi-a fost totdeauna groază de mila pe care societatea o distribuie în numele justiției și tremur la gîndul că în imprecapiile mele s-a strecurat poate o nuanță de cerșetorie : „*Dăruieți-mi indignarea dumneavoastră, domnilor și doamnelor !*“

Aici n-am întîlnit nimic asemănător. Oare te aperi mai bine cînd îi aperi pe cei de o seamă cu tine ? Timp de opt zile, am cutreierat vreo douăsprezece instituții și am trecut peste tot atîtea praguri neprimitoare. Situația acestor copii mă îngrozește, dar cum să-i ajut ? S-a spus totul despre ei, la diferite intervale, s-a spus totul, dar nu s-a spus nimic. Bunăvoința mea nu va fi mai eficace. Era cît pe aci să fiu unul dintre ei... Ssst ! Băiatul meu doarme la o distanță de trei metri de mine, n-are rost să-mi amintesc de lucrurile astea prea aproape de el. Era cît pe aci să fiu unul dintre acești copii și știu asta. Nu-i de ajuns să-i ajuți, ar trebui să-i iubești ; să ne înțelegem, nu să-i iubești în grup, ci unul cîte unul, pentru că, în materie de sentimente, nu ajungi la plural decît cu ajutorul singularului.

M-am sculat în picioare, mi-e prea cald și mă plimb dintr-un colț în celălalt al odăii. Am impresia că mica mea fericire merge după mine, că gîfîie, că mă-ntreabă dacă e într-adevăr așa de senină cum îmi place s-o consider, dacă e într-adevăr cazul să-mi pun la inimă nenorociri care nu mă privesc. Monique se mulțumește să-și sugă arătătorul, din cauza puștiului, și papucii mei devin mai discreți... Ai dreptate, *singularule !* Nu mai știu să urlu, dar nu voi mai fi niciodată liniștit și satisfăcut de mine (eram atît de liniștit și atît de satisfăcut !) pînă în ziua în care toți semenii mei

vor fi găsit... ceea ce am găsit și eu în căsuța asta. Căci trebuie, în sfârșit, să dezvălui ce mi-ați adus voi doi, ce însemnați pentru mine, ce meritasem, poate, în ciuda exagerărilor mele, fiindcă nu păcătuisem prin indiferență. Mi se pare că lunec în tonul solemn, de care mă feresc ca de ciumă, dar de data asta puțin îmi pasă. Soția a răscumpărat crima mamei, și copilul dragostei a răscumpărat copilul urei. Apostrofa tatei, care-mi reproșa că „disprețuiesc familia“, e mult depășită. Familia lui am disprețuit-o, e adevărat. Dar nu orice familie. Cum de-i trecea prin minte așa ceva? Cel mult, m-am îndoit de această instituție între cincisprezece și douăzeci de ani, la vârsta la care orice nihilist imberb se grăbește să generalizeze. Dar fiindcă orice materie vie are o organizație celulară, nu văd de ce-aș decreta că toate familiile, că toate celulele sînt odioase, numai din răzbunare pentru că familia noastră era mîncată de gangrenă. Dimpotrivă, celula mea sănătoasă mă răzbună... Știu, desigur că știu! Răzbunarea mea va părea jalnică celor care au rămas credincioși tradițiilor Atrizilor și și-au păstrat credința severă în fatalitate. Pentru ei, o nenorocire frumoasă e și ea un *har*, un privilegiu divin, din înaltul căruia poți contempla satisfacțiile vieții, plebeiana asta de viață. Vă aud, sublunarilor, vă aud răcnindu-vă disprețul palid! Vă aud pînă-n rărunchi, în unele seri, cînd mă las dus de trufie. Ah! Tacă-vă boturile! Lăsați-mă să trăiesc din ce vă face pe voi să plesniți de ciudă. Tacă-vă boturile, *necreatori* ai lumii!

— Mi l-ai trezit! protestează brusc nevastă-mea.

Se vede că am făcut prea mult zgomot umblînd sau că am mormăit ceva fără să-mi dau seama. Mă opresc stingherit, într-o poziție de bîtlan. Totuși nu-i cine știe ce nenorocire: arătătorul cel mic al ceasului deșteptător se apropie de cifra zece. Puștiul nici n-a apucat să strige. Nu mai e în leagăn, ci ghemuit lîngă maică-sa. Deschide o gură de crăpuștean ca să înghită sfîrcul acela prea scurt al sînului, cam crăpat și incapabil să producă decilitrul zilnic. Suptul înainte de biberon face parte din ritualul Monicăi, dăscălită de manualul de pericultură.

Pijamalele noastre se încălzesc pe radiator; husa divanului e ridicată și împarte patul în două. E ora la care ochii cenușii ai soției mele se îngustează, transformîndu-se într-o simplă trăsătură de creion între pleoape. Dar în seara asta

sînt prea larg deschiși și sprîncenele prea apropiate. E timpul să deschid gura :

— Mi-am terminat articolul. Mîine dimineață îl duc la redacție și, cînd mă-ntorc, am să-ncerc să dau de Fred, la el la hotel, dacă-l mai găsesc acolo.

Și Monique închide treptat ochii, începe să fredoneze și bate măsura în papuc, din care iese afară piciorul gol.

XXXVI

Fred citea, tolănit în pat. Fusese de ajuns să împing ușa întredeschisă, ca să intru în odaia lui, la capătul unui culoar întunecos, desprins din alt culoar și frecventat numai de specialiștii etajului al șaselea. Auzeam vrăbiile zgîrîind jgheburile ; trei feliuțe de cîrnat se uscau într-o fostă savonieră ; boarfele fratelui meu mai mare atîrnau în niște simple cuie, înfipite în perete. Cel mai cumplit lucru era mirosul : e drept că banii n-au miros, în schimb lipsa de bani miroase totdeauna.

Fred se întoarce fără grabă, nu clipi și-mi întinse o labă păroasă pînă la rădăcina unghiilor.

— Mizerie neagră, băiete. A trebuit să-mi schimb camera cu mînsarda asta, și nici aici n-am plătit. Dar vii tocmai la țanc, voiam să-ți scriu să treci să mă vezi.

Trase aer pe nas, se așază pe marginea patului și trîmbiță ca să mă îmblînzească.

— Cred că acuma punem mîna pe lozul cel mare !

Colțurile buzelor, reverele hainei, cordonul, șireturile pantofilor, totul se desfăcea și se prăbușea, cum se prăbușea el însuși, acest Rezeau ajuns pe treapta cea mai de jos a decăderii. Nu m-am putut împiedica să-l copleșesc :

— Pentru moment, m-aș declara mulțumit cu două sute optzeci și opt de franci.

— Vai de mine ! reluă Fred cu o candoare evazivă, cum ai crezut că eu i-am luat ?

Apărarea lui, stîngace ca o mărturisire, mă dezarmă. Îl analizam cu o milă obraznică, care nu-l ofensa și pe care se bizaia, probabil. Privirea lui piezișă, cotul ușor ridicat aminteau de înfățișarea unui Zdreanță care trăia încă în el, a băiețașului priceput în arta de a amortiza loviturile, de a obosi nervii celuiualt, de a escroca iertările.

— Știi, reluă el, am să-ți povestesc una strașnică. Alaltăieri, m-am întâlnit cu mama...

Un alt procedeu gen Zdreanță : să îndepărtez atenția concentrată asupra persoanei lui, îndrumînd-o asupra unei alte secături. Totuși, Fred se întâlnise într-adevăr cu mama, se hotărîse să ia o inițiativă. Poate că vom putea lichida situația asta. Bineînțeles că era normal să mă îndoiesc de buna lui credință. De luni de zile, șovăia între cele două tabere. O văzuse pe văduvă, ceea ce însemna că încercase să trateze cu ea, fără să mă anunțe măcar. Voise totuși să mă caute, ceea ce însemna că aranjamentul propus nu-l încînta sau nu se putea face fără mine. Altfel, puteam să fiu sigur de asta, n-ar fi șovăit o clipă să încheie socotelile în spatele meu.

— M-a întrebat imediat dacă puștiul tău s-a născut.

— E băiat, am spus eu în treacăt.

— Puțin îi pasă, continuă Fred fără nici o pauză (ceea ce dovedea că-i păsa la fel de puțin ca și maică-si), dar vrea să știe data exactă a nașterii și toate prenumele copilului. „Deși Jean nu mai face parte din familie, mi-a spus ea, Marcel vrea să treacă amănuntele pe registrele genealogice ale tatei, pe care i le-am transmis și pe care dorește să le țină la zi.” Genealogia familiei Rezeau încredințată lui Marcel, fiul lui Marcel... așa-i că-i nostim ?

Era un amănunt care trăda umorul mamei : „Mi-ați citit scrisorile ? Uite cît îmi pasă !” În fond, riposta se mulțumea să fie nostimă. Nimic mai just, nimic mai semnificativ decît acest gen de legitimitate. Un prieten, genealogist de profesie, îmi spunea într-o zi : „Te rog să mă crezi, sînt doar plătit ca să confecționez strămoși : nu există strămoși autentici, chiar dacă îi găsești cocoțați pe tulpinile cele mai indiscutabile. Gîndește-te că, în anumite sate, mai mult de o treime din copii sînt copii din flori. Cel puțin un sfert din numărul bărbaților sînt încornorați, sau au fost încornorați măcar o dată. După zece generații, ești sigur că printre ascendenții tăi ai un bastard sigur și doi bastarzi probabili. Copilul bastard pășește înainte, cu coroana pe cap, și habar n-are de originea cromozomilor lui. Avem cu toții un nume uzurpat, sîntem cu toții strănepoții nimănui.”

Zîmbeam, nemulțumit că sînt mulțumit. Fred perora mai departe, așteptînd să mă vadă căscînd ca să deschidă vorba despre lucruri serioase. Fiecare frază îl apropia de subiectul important.

— În afară de asta, după câte înțeleg eu, nu merge totul pe roate la noi acasă. Kervadec cere soluționarea succesiunii înainte de retrocedarea conacului și de căsătoria fiică-si. Așadar, Marcel și baba se grăbesc să termine toată povestea.

— Adică ?

Frate-meu făcea tot felul de contorsiuni, smiorcăia tot mai tare și-și scutura genunchii, ca un copil care vrea să facă pipi.

— Trebuie să-ți spun... Mă rog, primul pas l-a făcut mama, care a venit să mă vadă pe neașteptate... Totul s-a desfășurat în liniște. Nu mi-a făcut morală, nici scene, nu mi-a ținut nici un logos. Dacă dăm ni se dă. Văduva e o femeie deșteaptă, mult mai așezată și mult mai chibzuită decât fosta Folcoche.

Fred examinase lucrurile cu ochii lui mici și comenta, credea asta, credea cealaltă. În sfârșit, ca să-mi satisfacă nerăbdarea de gheață, se hotărî :

— Ne oferă o sută de mii de franci.

Ochii lui Fred începură să strălucească. Preciză cu gura plină :

— Cîte o sută de mii de franci pentru fiecare.

Dezgustător tîrg ! Totuși, ce motiv aveam să mă plîng ? Fred ar fi putut accepta imediat, ar fi putut băga banii în buzunar, lăsîndu-mă în plata Domnului. Prudența lui viclană merita elogii...

Suma aceasta ne va fi vărsată cu două condiții : să restituim hîrțile și să semnăm pentru validarea lichidării și a împărțirii. În felul acesta, nu va mai exista nici o posibilitate de discuție, chiar dacă am da pe față alte cărți.

Mica mea iluzie își ia zborul ! Elogiile de adineauri n-aveau nici un rost. Fred n-a făcut nimic fiindcă n-a putut să semneze în numele meu.

— Baba e șmecheră ! suspină el. Probabil că nu știe exact cîte scrisori sînt și-și ia măsuri de precauție. Drept să-ți spun, speram s-o duc de nas de două ori. Încearcă să mă-nțelegi. Ca s-o dăm în judecată, n-aveam nevoie de colecția de scrisori întreagă : ne ajungeau trei-patru, cele mai compromițătoare. Le-am fi putut pune deoparte, i-am fi vîndut teancul și, după ce am fi băgat gologanii în buzunar, ne-am fi servit de ele ca s-o atacăm. Se vede că a mirosit ceva. Păcat ! Asta ar fi fost culmea !

Culmea ! Lui Fred îi lăsa gura apă, scuipa de bucurie. Ce vomitiv era saliva asta ! În orice caz, neputința lui, moștenită

de la tata și care la el se unea cu geniul vicleniei, moștenit de la mama, nu i-ar fi îngăduit să depășească stadiul veleităților și și-ar fi ronțait cei treizeci de arginți fără să înstrăineze unul singur. Totuși, intențiile lui îl rezumau din plin : ouăle acelea de broască, din care nu mai ieșeau pui, rămâneau totuși ouă de broască.

— Ei, ce zici ?

— Lasă-mă să mă gîndesc.

Deși banii aceștia îmi aparțineau, nu puteam să-i accept : șantajul nu înseamnă revendicare. De altfel, repet că toți banii Rezeau mi se păreau necurați. Puținul pe care binevoiseră ceilalți să mi-l acorde, acea biată bucățică de moștenire, era hărăzită în mintea mea unei cumpărături somptuoase, cu desăvîrșire inutilă, categoric inutilă. Ar fi fost o idee bună să accept acești o sută de mii de franci ca să-i dăruiesc vreunei societăți de binefacere, dar umilința rămînea aceeași, fiindcă doamna Rezeau nu va afla ce s-a întîmplat și va crede că m-a cumpărat (o umilință publică nu poate fi compensată niciodată de o mîndrie particulară). Mai exista o soluție de mijloc : să cer simbolic șevaliera domnului Rezeau pentru mine, sau inelul de logodnă al maică-mi pentru Monique. Dar asta n-ar fi însemnat oare să cobor mai jos de orgoliul meu ? Rămînea soluția iertării, simpla renunțare la documente, impusă în ultima clipă rapacității lui Fred. Dar gestul acesta rămînea un gest și n-ar fi fost conform cu principiile justiției : Marcel și maică-sa meritau să piardă două sute de mii de franci și pedeapsa era pe măsura moralei lor. Pe de altă parte, deși nevoile lui Fred rămâneau odioase, ce drept aveam să i le dictez pe ale mele ? Era mai bine să arăt că nu am cunoștință de trafic, să-l las pe fratele meu mai mare să facă ce pofteste și să păstrez privilegiul purității ! Drept satisfacție personală, aceasta din urmă îmi ajungea împreună cu satisfacția de a impune condițiile capitulării. În definitiv, dacă tata m-ar fi rugat pe vremuri s-o fac, aș fi renunțat cu plăcere la moștenire : nu pentru a salva un „majorat moral“, ci pur și simplu pentru a nu împărtăși poftele fraților mei și pentru a-mi putea dezlănțui disprețul. Sînt în stare să fac un serviciu oricît ar costa, cînd e vorba să-mi semnalez importanța și, în această ordine de idei, aș fi în stare să fac un serviciu celui mai cumplit dintre dușmanii mei. Majoritatea actelor de generozitate sînt inspirate de această cochetărie, mai mult sau mai puțin accentuată. Situația era din nou iden-

tică cu ceea ce ar fi trebuit să fie : o renunțare, și nu o spoliere. Să poftască regina-mamă la Canossa, să cerșească regatul bastardului ei, pe urmă totul are să fie în ordine.

Fred aștepta, cu buzele și cu privirile în pământ, prăbușit în el însuși. I-am trântit brusc un ghiont în spate.

— Ne-am înțeles. Semnăm. Dar nu mai vreau să plec la Soledot. Vom cere unui notar oarecare să ne facă o procură în favoarea lui Marcel, care își va oferi luxul să semneze de trei ori cu numele Rezeau. Singurul lucru pe care-l cer e ca Marcel și mama să vină s-o ia foarte politicoasă, la mine acasă. În ce privește hîrțiile, spune-le că nu vreau nici un ban pe ele. Cere tu cît poțeste.

— Cum ? făcu Fred, aiurit, dar în extaz.

În orbitele lui se rostogoleau două globuri gălbui, în care înotau niște ochi murdari, ca niște feliuțe de trufă în aspic. Nici un fel de stimă nu-i agita pleoapele, ci un sentiment de milă față de un timpit.

— Bine, bine, lătră el, am să-i telefonez lui Marcel.

Apoi, îndepărtîndu-se de subiect cu graba unei găini care-și pune rîma la adăpost, reîncepu să comenteze :

— Fiindcă veni vorba de Marcel, știi că în casă la Pluvignec el e stăpîn acum ? Bunicul s-a ramolit și e așa de bătrîn, așa de bolnav, încît nu mai poate s-o ducă mult. Marcel se înțelege cu bunica, își face mica bucătărie personală și pune laba pe avansuri substanțiale, chiar sub nasul văduvei, care începe să considere că o costă prea scump. Sublocotenentul nostru și-a oferit o mașină Delage...

Plictisit, mi-am încheiat la loc paltonul și apoi i-am închis botul :

— Mai lasă-mă în pace cu familia ta. Telegrafiază-mi ca să știu în ce zi și la ce oră ne întîlnim. După ce lichidăm povestea asta, nu mai vreau să aud de familia Rezeau.

Din ce în ce mai mîeros și temîndu-se fără îndoială ca portofelul meu să nu aibă remușcări, Fred se turti și chelălăi de cîteva ori : da, da. Apoi, adulmecînd deodată (adulmecînd mirosul farfuriei cu supă de pe masa mea), își aminti că era unchi :

— Aș vrea să-mi văd nepotul, mă asigură el.

Primul pretext îmi era de ajuns ca să-l înlătur.

— Te rog să ne scuzi, nevastă-mea e gripată, am ripostat scurt.

Și l-am lăsat flămînd.

Vor veni ? nu vor veni ? În ciuda telegramei lui Fred, Monique nu credea. Făcuse curățenie mare în sufragerie și camuflase cât mai bine dezordinea legată de anumite obiecte intime, care nu-și găseau locul, apoi pusese niște flori într-un vas. În urma ei, zvîrlisem pe masă cîteva ziare, interzise la *Belle Angerie*. Era o atenție delicată : trebuia să ocupăm doar cu ceva așteptarea doamnei Rezeau și a lui fiu-său, fiindcă eram absolut hotărît să-i las să facă anticameră cîteva minute după regulă. După o ultimă inspecție, Monique le înlocui, însă, cu cinci șervețele și cu cinci cești.

— Să le fac ceai, sau cacao ?

— Dă-le mai bine apă de clor !

N-am apucat să mă mai supăr pe asistenta mea, care-și îngăduia să revizuiască în ultimul moment scenariul regizorului, fiindcă soneria începuse să țîrîie. Nevastă-mea nu făcea nici o mișcare, așa că am fost nevoit să deschid eu însumi. Culmea ghinionului : nu era Fred, ci o pălărie rotundă, un adevărat clopot cu aer rece, la adăpostul căruia se decolora chipul mamei.

— Așa-i că sînt punctuală ? Pun rămășag că n-a venit încă nimeni.

Adăugă numaidecît, cu o voce mai puțin tăioasă, știrbită de teama unei înjosiri inutile :

— Mă rog ! Numai de-ar veni Marcel !

Nevastă-mea bătuse în retragere și-și psalmodia scuza în camera de alături, cu glas destul de tare ca s-o știe toată lumea : „Nani, puiu ! nani !“ Am instalat-o pe doamna Rezeau văduva pe scaunul nostru cel mai bun, în fața vasului cu flori, care se asortau cu tenul ei. S-ar fi zis că și-a pierdut siguranța. Strîngea la inimă poșeta cu dublă curea, umflată de ceea ce aștepta Fred, și arunca în jurul ei priviri piezișe. Stinghereala ei, strînsă într-o platoșă de tăcere, nu era de același gen cu a mea, dar era evidentă. Cum își bate joc de noi timpul ! Ce cumplit e să nu mai ai în fața ta niște copii, ci niște bărbați, cînd ești femeie și cînd nu ești la tine acasă, adică nu te simți ocrotită de ziduri, de tradiții, de un decor și chiar de bărbatul acela, paratrăsnit august al nervilor tăi ! Mama arunca mereu priviri spre ușă, afișînd un calm disprețuitor, îl aștepta pe Marcel cu îngrijorarea oamenilor mari, lipsiți de secretarul lor obișnuit. Există dictatori care nu mai știu să

mînuiască imperativul, nici să aleagă poziția favorabilă, cînd sînt departe de niște urechi cucernice.

— Nu-i prea cald la tine ! spuse ea în cele din urmă, frecîndu-și vîrfurile degetelor de mîneacă.

Nu era decît o atitudine. Radiatorul își menținea cele cincisprezece grade de căldură, certificate de termometrul pe care l-am consultat atunci în treacăt. „Și acum, vleau și eu un sughiț mititel“, se alinta Monique în camera cealaltă. Un zîmbet slab ridică colțurile gurii soacră-si : femeile astea tinere sînt de o slăbiciune nemaipomenită față de plozii lor ! Apoi gura aceea încercă să ia o atitudine înțepată și buzele rămaseră strînse cîteva clipe de parc-ar fi fost prinse într-un ac de siguranță invizibil. Era un efort zadarnic. Chipul ei nu mai putea evoca un chip de Gorgonă : pielea se crăpa din ce în ce și se revărsa, inundînd gîtul cu niște fălci gelatinoase. Bărbia se transformase într-un adevărat galoș uzat și scîlciat, înconjurat de crețuri ca de niște șireturi vechi.

Simțindu-se examinată, doamna Rezeau reacționa slab, evitîndu-mi privirea și trădîndu-și stînghereala prin două pete roșcate, bine delimitate și fixate pe osul fiecărui pomete. S-ar fi zis că nu-i mai e frig, ajunsese să-și facă vînt cu mîna. O observam mai departe, amuzat, pierdut, incapabil să urăsc mișcarea aceea moale a brațului, care mă pălmuiuse de-atîtea ori și care nu se mai pricepea decît să deplaseze o undă de aer. Începusem să regret că o condamnasem pe bătrîna asta la un mic supliciu, care mă făcea să sufăr cum suferea și ea și, cînd s-a auzit țîrîind soneria pentru a doua oară, am fost satisfăcut, surprinzînd în ochii ei strălucirea de aramă care însuflețea, în sfîrșit, cele două pete de verde-cenușiu.

Fred intră repede, lipindu-se de pereți, terorizat de propriul lui noroc. Un „bună ziua, mamă“ fu schimbat contra unui „bună ziua, băiete“, și Fred se așează cît mai departe, în timp ce mama își strîngea cu și mai multă căldură poșeta la piept.

— Ce vreme oribilă ! aprecie frate-meu mai mare.

Dar a trebuit să mă ridic iar. Soneria sună a treia oară. Iată-l și pe Marcel, cu pasul lui rapid și hotărît, de sublocotenent, care și-a făcut timp cîteva minute, iată un om grăbit, un Rezeau important, care a venit să asiste la o fermecătoare întrunire de familie. Cu pardesiul desfăcut, măturînd aerul, voinic și plin de el, înaintează în mijlocul camerei, ca să fie sigur că are destul loc. Salută cu un gest militar, deși e în civil : e cea mai practică soluție ca să rămîină aproape poli-

ticos și că să evite să ne strângă mâinile. Doamna Rezeau (care, pot să jur că-i așa, pare enervată) are drept la o dovadă de atenție deosebită : Marcel îi sărută galant rădăcina indexului, condilul cel mic, care indică luna iulie. Dar fiindcă Monique, rostind o formulă de politețe, își face apariția foarte potrivită chiar în momentul acela, n-are încotro și trebuie să-i sugă la repezeală vârful degetului mijlociu. Apoi Marcel se așază pe fundul lui zdravăn de fost Cropette, își mișcă coatele în gol, își depărtează picioarele de invadator profesional și ridică din umeri fără să se jeneze, îndată ce mama, încurajată de prezența lui, încearcă să strecoare indispensabila apostrofă :

— Nu mai e nevoie să spun cât de mult apreciez șantajul, care...

— Te rog, mamă, i-o retează Marcel. Sîntem în sfîrșit de acord, ăsta-i esențialul.

— Mai doriți una ? spune Monique, care oferă o farfurie cu prăjituri.

Doamna mamă șuieră o mulțumire negativă, pe care se preface că mi-o adresează mie. Fred ia trei bucăți ; dintr-o singură mușcătură, Marcel își despică în două prăjitura, realizează un mulaj perfect al dinților lui și, în timp ce nevastă-mea pornește spre bucătărie, se grăbește să propună :

— Ce-ar fi să-i dăm drumul ? Ai tot ce trebuie, mamă ?

Esențialul se execută cu o grabă lăudabilă. Fred întinde mîna stîngă, în care ține un pachet legat frumos, care ar putea fi luat drept un cadou de Anul nou. Cu mîna dreaptă apucă imediat teancul, pe care mama l-a extirpat, suspinînd, din poșetă. La rîndul meu, întind pe masă procura, asupra căreia Marcel se înclină doar în treacăt ca să verifice semnaturile. Se aude o șoptă, pe care o scuipe doamna Rezeau :

— Cel puțin a fost înregistrată cum trebuie ?

Armata franceză controlează, clatină afirmativ din cap și bagă în buzunar hîrtia timbrată. S-a făcut. Cînd Monique se ivește din nou, ținînd cu amîndouă mâinile ibricul de cacao, toată lumea ia un aer degajat și mirosul de cacao biruie mirosul negoțului nostru. Dar Marcel s-a și ridicat în picioare.

— Vă rog să mă scuzați, *doamnă*. N-aveam la dispoziție decît un sfert de oră.

Își manevrează pălăria, își pune mănușile. Bineînțeles, nu dorește să se mai compromită multă vreme. Se va instala în mașina lui, Delage, a cărei capotă se lăfăie probabil în mo-

mentul de față înaintea lojii portăresei și e admirat de ștrengarii din Rue Bellier-Dedouvre, puțin obișnuiți să vadă așa ceva. Mîine, la prima oră, Marcel va face uz de procură : cine știe, o procură se poate revoca, în două-trei zile se face și așa ceva. În definitiv, își joacă rolul, mă gîndesc că, poate, e grăbit să se însoare cu Solange. Gîndul acesta îmi stîrnește o simpatie agresivă. Diferit, necunoscut, nu neapărat un monstru (trebuie să renunț la obiceiul ăsta de a vedea totul în negru), burghez al secolului XX, serios și perseverent, Pluvignec din fire, Rezeau din deprindere, sublocotenentul acesta, care e sortit să poarte cinci galoane, dacă nu chiar niște stele, ar fi un frate vitreg suportabil, dacă ar catadicsi să-și amintească de această calitate. Cred că, dacă ar avea tactul să spună că vrea să-mi vadă puștiul, l-aș regreta mai mult decît îmi regret toate hectarele de proprietate din *La Belle Angerie*. Dar nici el, și nici Fred, care se scoală la rîndul lui, nu se gîndesc la așa ceva. Nu pentru asta au venit. Se grăbesc să-și șteargă de rogojina mea praful de pe pantofi.

— Vrei să te las în trecere la bunicul ? întrebă Marcel, întorcîndu-se spre mama.

E surprinzător, mama nu se mișcă. Își sugerează ceașca de cacao, pe care i-a turnat-o nevastă-mea și pe care n-a refuzat-o.

— Nu, șoptește ea, între două înghițituri.

Pare să șovăie. Ceașca se bălăbănește o clipă între degetul mare și arătător, la jumătate distanță între masă și gură.

— Tot ajungi acasă înaintea mea, spune-i grădinarului...

Dar numaidecît mîna cealaltă face un gest negativ.

— Nu, nu-i spune nimic. Am să vorbesc eu cu el.

— Cum vrei, mamă ! răspunde ușor noul feudatar, căruia prudența îi dictează, probabil, să nu facă prea repede pe stăpînul în noul lui fief.

Dislocarea. Domnii au plecat, ca niște acționari satisfăcuți de lichidarea fericită a unei societăți anonime. Cu siguranță că nu ne vom revedea niciodată. Am devenit niște străini, despărțiți de un fel de xenofobie, care nu mai merită să se numească ură. Familia Rezeau se fărîmîțează în trei clanuri. Clanul bastardului, care pune mîna pe pămînt, pe avere și pe genealogie, va dori să păstreze tradiția și — cîlmea ironiei — puritatea sîngelui. Clanul meu, care nu aparține nici unei clase precise și care se va contopi în imensa cohortă a celor fără castă, multiplicată de secolul nostru. Între amîndouă aceste clanuri, rămîne Fred, lăsat la o parte, vagabond distins, foarte dornic, dar cu desăvîrșire incapabil să se întoarcă în

lumea burgheză, destinat probabil să se amestece cu „mitocă-nimea“, cum spunea tata (dar, dacă Fred se va îndrepta către popor, o va face cu rușine, așa cum se duc alții la bordel). Din slăbiciune, din revoltă sau rapacitate, am contribuit cu toții la acest rezultat, care e totdeauna o amenințare pentru ceea ce am hotărât să considerăm o „familie mare“. S-a întâmplat cu noi ce se întâmplă și cu lălelele : varietățile duble (și burghezia nu înseamnă nimic altceva în flora socială) ajung în cele din urmă să degenereze.

Fred poate să dispară ! Marcel poate încerca să prelungească, în aparență, specia muribundă a neamului Rezeau ! În ce mă privește, am datoria să mă întorc la specia naturală, *la homo communis*. Nu cred că-ți fac vreun rău procedând astfel, fiule ! Viitorul aparține cauzei celei mari a oamenilor de rînd. Vei fi ceea ce meriți. Nu vei suferi de o mentalitate care îngăduie transformarea mijloacelor în merite, a averii în demnitate, a ideilor în dogme, a culturii în excelență. Nefiind obișnuit cu privilegiile, nu vei fi nici amator de ele. Poate că nici nu vei fi de acord cu taică-tău, care s-a pus într-o asemenea situație, încît distrugerea lor i se pare mai curînd un act de răzbunare decît un act de justiție...

— Nu ești mai limbut ca altădată, băiete !

Doamna Rezeau continuă să-și bea ceașca de cacao : de la sine putere și-a mai vărsat o ceașcă. Acuma cred că știu de ce a rămas. Și-a regăsit sîngele rece și vrea să mi-o plătească. Rămășița de Folcoche din ea nu o lasă să plece, fără să fi șuiert și fără să fi zgîriat puțin. Totuși să nu ne grăbim, să nu facem judecăți îndrăznețe : poate că doamna Rezeau vrea să-și satisfacă o ultimă curiozitate înainte de a se scufunda în bătrînețe și în indiferență. Dacă puștiul nu doarme, voi putea încerca o experiență. Sînt și eu curios în felul meu.

— Ce mai așteptați ca să-mi arătați plodul ? spune deodată o voce limpede, care răsună în fundul ceștii goale.

Ne-a luat-o înainte ! Trebuie să mă împotrivesc acestei răbufniri tîrzii de căldură. Doamna Rezeau a spus : „Ce mai așteptați“ ? Oare pluralul acesta o include și pe midinetă ? Totuși nimic nu indică această intenție : nu i-a adresat încă cuvîntul, n-a privit-o și, adineaori, cînd Monique i-a umplut ceașca, am observat gestul mîinii, acest „destul“ rezervat servitorilor. Acest „ce mai așteptați“, colectiv, vrea să mă coboare la același nivel. Bunica vrea să-și vadă nepotul, așa cum ar cere să vadă ultimul copil al unei fermiere de pe moșia ei.

Monique a împins ușa dintre cele două odăi și se întoarce foarte repede, ținând burlanul acela de lână, din care răsare un cap rotund, umflat de somn. Doamna Rezeau face o strîmbătură. Acuma sînt lămurit : n-are să-l ia în brațe, n-are să-l sărute (e mai bine așa, sărutările de ocazie sînt, mai mult sau mai puțin, niște sărutări de iudă). Mama șoptește, cu amabilitate și cu amărăciune în același timp :

— Seamănă cu tine. Asta n-a fost o idee strălucită.

Ce să-i faci, mamă dragă ! Și noi doi semănăm foarte bine unul cu altul. E mai bine să semeni cu tatăl tău, decît să nu-i semeni de loc. N-am să-ți spun lucrul ăsta, fiindcă nu vreau s-o jignesc pe nevastă-mea, care-ți respectă caerul de păr alb. Totuși cred că ghicești la ce mă gîndesc, deși am pierdut obiceiul să ne înțelegem dintr-o jumătate de privire... Grăbește-te să adaugi, pentru a califica atitudinea acestui copil, care începe să zbiere în fața pălăriei tale de sperietoare :

— Și, pe deasupra, mai are și caracterul tău !

Zău că-mi face plăcere dacă-ți închipui că mă necăjești ! Hotărît lucru, ai uitat arta de a înfige săgeata în punctul cel mai sensibil (sau, poate, punctele mele sensibile nu mai sînt aceleași). Fără îndoială că, în fața tăcerii noastre zîmbitoare, îți dai seama de acest adevăr și rectifici tirul.

— Sper că-i veți putea da o creștere decentă. Judecînd după interiorul vostru, bănuiesc că nu cîștigați mare lucru.

Privirea verde plutește de pe o mobilă pe alta, pipăie lemnul alb, se agață de lampă, un simplu disc de sticlă, lunecă de-a lungul pereților tapetați cu hîrtie prea subțire și coboară în cele din urmă pe parchet, unde moliile n-au nici o perspectivă să găsească un covor.

— Ne ajunge atîta ! șoptește nevastă-mea, scotocind cu nasul în gîtul băiatului.

— Fii liniștită, mamă, sîntem fericiți.

La aceste vorbe, care duhnesc a sfîrșit de film comercial, la aceste vorbe care pentru ea nu înseamnă nimic, sau care subliniază cel mai cumplit eșec al ei, doamna Rezeau e scuturată de o blîndă ilaritate, doamna Rezeau reia pluralul disprețuitor, mușcător :

— Sînteți fericiți ? Auzi, fericiți ! Ce înseamnă asta ?

Asta înseamnă că mama nu-i fericită. Pentru orice stridie perla e un furuncul.

— Nu te-ai schimbat, băiete : trebuie neapărat s-o faci pe grozavul. Cînd mă gîndesc la ce-ai fi putut să fii și la ce ești, știu ce trebuie să cred. Fericit ! Ce să spun...

Un geamăt răgușit, țîșnit din adîncul bronhiilor ei și din adîncul celor mai profunde regrete, iese prin crăpătura formată de buze : doamna Rezeau nu mai vorbește, latră :

— Ce să spun, ăsta-i sfîrșitul sfîrșitului : E moartea căluțului !

Urmează un țipăt mic, care n-are nimic comun cu rîsul. Degeaba ! tonul nu e just. Nota e falsă, discordantă : o remarcasem și cu prilejul vizitei la notar și mă întreb dacă, în tinerețea mea, după mai mult antrenament, n-aș fi putut distinge asemenea sunete false. În orice caz, acreala actuală a doamnei Rezeau e mercenară acum și apără cu stîngăcie o ultimă citadelă : citadela vanității.

— Ei, băiete, crezi că noi am venit pe lumea asta ca să facem colecție de bucurii ?...

Doamna Rezeau a început să predice. N-are rost s-o ascultăm. O colecție de bucurii e la fel de importantă ca și o colecție de muște. Ea va alcătui colțul meu de știință. Bucuria e singura știință de care nu s-au ocupat niciodată savanții. A avut doar amatori, care o confundă, aproape fără excepție, cu plăcerea. Cine să fie oare sfînta aceea recentă, care spunea : „Îmi pare rău că nu pot suprima titlul de fete ale plăcerii, pe care-l poartă curvele“. În ce mă privește, nu caut mîntuire, n-am poftă să caut o mîntuire personală ; am reușit doar să trăiesc un mic petec de cer, mare cît baldachinul unui pat. N-am motive să mă fălesc că s-a întîmplat astfel. Acum doi sau trei ani îmi mai spuneam că punctul culminant al voluptății e să scapi singur dintr-o primejdie comună. De cînd o am pe Monique, de cînd îl am pe băiatul meu, sînt mai puțin sigur că e așa. Partea pe care mi-au hărăzit-o e partea cea mai frumoasă și aș dori ca Marcel și Fred să ronțăie cîteva firimituri din ea, atît doar cît să-i prindă gustul. Te gîndești la ce-aș fi putut să fiu, mamă ? Și eu mă gîndesc. Îți mulțumesc. Mi-ai dat prilejul să fiu ceea ce n-aș fi fost niciodată dacă, iubindu-te, aș fi iubit ceea ce reprezînți. Din fericire, nu te iubeam !

Nu vreau să spun că te urăsc : n-are rost să spunem cuvinte mari, n-are rost să ne constrîngem talentul. Nu te iubesc și nu te urăsc. Mai rău decît atît : *nici nu te simt*, mi se pare că m-a născut o mamă necunoscută.

Nu-ți datorez nimic altceva decît viața, cum repetă mereu Monique : totuși, ceea ce mi-ai dat și ceea ce mi-ai refuzat din această viață se cumpănesc între ele. Desigur, asta nu înseamnă că te iert. Dar neînțelegerile și disensiunile dintre

noi îmi par foarte depărtate și foarte personale. Ce valoare au zbieretele astea de colivie, pe lângă delirul înspăimântător care amenință să zdruncine universul ? Viciul congenital, viciul burghez prin excelență este incapacitatea de a te zbuciuma cu adevărat pentru alte probleme decât cele particulare.

Fiecare cu monologul lui. Mama continuă să peroreze cu un glas acru-dulce. Recită niște pomelnice de aforisme, împrumutate din repertoriul tatei. N-am văzut-o niciodată atât de prolixă și totuși atât de puțin convingătoare. Se înverșunează să mă încredințeze că sînt nenorocit, nerecunoscător, nevrednic. Ea, care nu se justifică niciodată, simte oare nevoia să-și legitimeze purtarea ? Frazele ei seamănă cu propaganda cleioasă pentru obținerea unui vot. Vrea oare să mă rănească ? Dacă vorbele sînt singurele arme de care mai dispune, așa după cum au fost singurele arme ale domnului Rezeau în tot timpul vieții, nu-mi rămîne decât să surîd : mortul și-a cucerit în sfîrșit văduva. În asediul acesta verbal e ceva disperat și stupid ca ispita diavolului pe munte. Scumpă, bătrînă Folcoche ! mi-ai fi putut face mult mai mult rău. Trebuia să-mi dai a înțelege că ai fi putut alege altfel. Nu știi oare că aș fi fost un bastard strălucit, un adevărat Cropette, în locul acestui sublocotenent, care te exploatează fără să te iubească ? Eu te-aș fi antrenat, te-aș fi făcut să uiți că sîntem produsele a două rase : rasa omului impus și rasa omului pierdut ; aș fi izbutit să te fac mamă și pentru ceilalți, o mamă care să nu aleagă, o mamă, ce mai încolo-înceace ? Mă laud, cred și eu. Dar spune, *mămică*, oare lăudăroșenia asta nu e mai bună decât concluzia pe care o trîntești tu, cu o voce ce se vrea sarcastică și crede că a tras săgeata partului, deși nu aruncă decât un bumerang, ce s-a și întors asupra ta :

— N-ai decât să fii ce vrei, dacă-ți place. În definitiv, tu singur ești acela care te trădezi.

Spunînd aceste cuvinte, pleacă, trădată de ea însăși. A plecat, cu poșeta goală strînsă la inima goală. În pragul ușii s-a mai întors o dată, cocîrjată, ghemuită, febrilă, tremurînd aproape și a catadicsit în sfîrșit s-o privească pe femeia aceea tînă, care o domina prin tinerețea și prin copilul ei, cocoțat sus pe umăr. Nimic n-o putea ridica pînă la această înălțime, și în orice caz nu ceea ce o susținuse timp de douăzeci de ani. Niciodată n-am să uit privirea ei, tocită pînă la nerv, o privire care nu-și ascundea disperarea sub pleoapele prăbușite, niciodată n-am să uit efortul suprem, care i-a îngăduit să dea

buzna pe scară și să rînjească dincolo de ușa, pe care o trîntise în urma ei.

Mă uit la ea de la fereastră și o văd depărtîndu-se, sinuoasă și nehotărîtă. Văzută de sus, dă impresia că se tîrăște în fundul străduței strîmte și nesfîrșite, tot așa de nesfîrșită cum îi va fi și bătrînețea. Cele două pene negre, înfipte în pălărie, seamănă vag cu apendicele viperei cornute... Dar ce-am spus? Simbolul ăsta s-a demodat. *Du-te, nu mai am nevoie de rasa ta naivă, scumpul meu șarpe!* Îmi ajunge un singur inel, care nu depinde în nici un fel de inelele tale. Cuprind mai bine în brațe ceea ce tu nu poți cuprinde. Forța mea vine de aiurea: nu sînt posedat de ea, eu sînt acela care o posed. Forța mea e aici, sănătoasă și simplă: un cozonac de bobotează și o regină cu șorț, care-mi bea zîmbetul cu atîta însetare, încît îmi vine să strig: regina bea! regina bea!

Știu, forța asta are lipsurile ei, prevăd zile în care voi fi lipsit de ea. Dar nu vor fi lipsuri de memorie, ci lipsuri de uitare. O voce, vocea cuiva, care are un mic cusur, îmi va șopti: „La ce te gîndești?” și nu voi răspunde. Dar dacă, fără voia mea, vă evoc, ani ai tinereții, de azi înainte nu vă voi mai invoca. Nu-i vorba de o dispariție, vă estompați doar, ca și femeia asta, care nu mai e decît un punct negru la capătul străzii, care luptă împotriva unei rafale și pare că a luat iarna cu ea.

Villenauxe

decembrie 1949 — august 1950

Cuprins

<i>Hervé Bazin și noul realism francez</i>	5
VIPERA SUGRUMATA	43
MOARTEA CALUȚULUI199

Redactor responsabil : ANGELA CIȘMAȘ
Tehnoredactor : AURICA IONESCU

Dat la cules 27.03.1964. Bun de tipar 02.06.1964. Apărut 1964. Tiraaj 15.140 ex. broșate. Hîrtie scris tip II A satinat de 63 g/m². Formată 540×840/16. Coli ed. 23,91. Coli tipar 24. A. T. 17.548. C.Z. pentru bibliotecile mari 84. C.Z. pentru bibliotecile mici 84—31=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 40.224 la Combinatul Poligrafic „Casa Scintei”, Piața Scintei nr. 1, București — R.P.R.

ei 11

Editura pentru literatură universală